

VILNIAUS UNIVERSITETAS

MANFREDAS LIMANTAS

MIŠRŪS SUSITARIMAI EUROPOS SAJUNGOS TEISĖS SISTEMOJE

Daktaro disertacija

Socialiniai mokslai, teisė (01 S)

Vilnius, 2014

Disertacija rengta 2007 – 2013 metais Vilniaus universitete

Mokslinis vadovas:

Doc. dr. Skirgailė Žalimienė

(Vilniaus universitetas, socialiniai mokslai, teisė – 01 S)

Skiriama Agnei, Majai ir Sofijai už didelę kantrybę ir palaikymą

TURINYS

ĮVADAS, TYRIMŲ APŽVALGA IR METODOLOGIJA	10
1. Tiriamaoji problema	10
2. Disertacijos aktualumas, mokslinis naujumas, teorinė ir praktinė reikšmė	18
3. Tyrimo objektas, tikslas ir uždaviniai	21
4. Disertacijos struktūra	23
5. Disertacijos ginamieji teiginiai	26
6. Tyrimo šaltiniai ir disertacijos tema atliktų tyrimų apžvalga	27
7. Tyrimo metodologija	31
1. SKYRIUS. MIŠRIŲ SUSITARIMŲ TEISINIAI PAGRINDAI	33
1.1. Mišrių susitarimų samprata	33
1.2. Mišrių susitarimų sudarymo teisiniai pagrindai	41
1.2.1. ES kompetencijos suteikimo principas	42
1.2.2. Mišrūs susitarimai kaip ribotos išorinės ES kompetencijos pasekmė	49
1.2.3. Mišrūs susitarimai kaip neišimtinės išorinės ES kompetencijos pasekmė	51
1.2.3.1. Išimtinės išorinės kompetencijos atsiradimo pagrindai ir pasekmės	53
1.2.3.2. Neišimtinės išorinės kompetencijos atsiradimo pagrindai ir pasekmės	58
1.2.3.3. Mišrių susitarimų sudarymo būtinybė versus galimybė: valstybių narių diskrecijos ribos	64
1.2.4. Valstybių narių polinkis į mišrius susitarimus	71
1.3. Skyriaus apibendrinimas ir išvados	75
2. SKYRIUS. MIŠRIŲ SUSITARIMŲ PRAKTIKA: DERYBOS, SUDARYMAS, DALYVAVIMAS	78
2.1. Derybos dėl mišrių susitarimų sudarymo	79
2.1.1. Derybos dėl mišrių susitarimų sudarymo de lege lata: reglamentavimo spragos	79
2.1.2. Derybų dėl mišrių susitarimų praktika: kompetencijos suteikimo principas versus pragmatizmas	82
2.1.2.1. Pirmas etapas: kompetencijos suteikimo principo prioritetizavimas	82
2.1.2.2. Antras etapas: pragmatizmo prioritetizavimas	83
2.1.3. Optimalaus derybų dėl mišrių susitarimų sudarymo formato paieškos	87
2.1.3.1. Bendra ES ir valstybių narių derybų dėl mišrių susitarimų delegacija	88
2.1.3.2. Europos Komisija kaip vienintelė mišraus susitarimo derybininkė ..	92
2.2. Mišrių susitarimų sudarymas	96
2.2.1. Mišrių susitarimų sudarymo teisiniai pagrindai: du lygmenys	96
2.2.1.1. ES lygmuo	96
2.2.1.2. Valstybių narių lygmuo	97
2.2.2. Kompetencijos suteikimo principo įtaka mišrių susitarimų sudarymui ..	100
2.2.3. Mišrių susitarimų sudarymo praktinės problemos	102
2.2.3.1. Koordinuotas ir operatyvus mišrių susitarimų sudarymas	103
2.2.3.2. Laikinas mišrių susitarimų taikymas	108
2.2.3.3. Mišrių susitarimų nutraukimas ir taikymo sustabdymas	110
2.3. ES ir valstybių narių dalyvavimas mišriame susitarime	112

2.3.1. Pozicijos priėmimo mišriame susitarime teisiniai pagrindai: reglamentavimo stoka	113
2.3.2. Pozicijos priėmimo mišriame susitarime praktika: sunkumai atribojant ES ir valstybių narių kompetenciją	114
2.3.3. Tarpinstituciniai ES ir valstybių narių susitarimai dėl dalyvavimo mišriuose susitarimuose	117
2.3.3.1. Tarpinstitucinis susitarimas dėl dalyvavimo FAO	118
2.3.3.2. Kiti tarpinstituciniai susitarimai: lyginamoji analizė	123
2.3.4. Alternatyva: valstybių narių kompetencijos vykdymo delegavimas ES institucijoms	130
2.4. Skyriaus apibendrinimas ir išvados	137

3. SKYRIUS. MIŠRIŲ SUSITARIMŲ AIŠKINIMAS IR TAIKYMAS ES TEISĖJE: TEISINGUMO TEISMO JURISDIKCIJOS RIBŲ BEIEŠKANT. 142

3.1. Jurisdikcija aiškinti mišrius susitarimus prejudicinio sprendimo procedūroje	144
3.1.1. Jurisdikcijos ištakos: asociacijos susitarimai	144
3.1.2. Aiškinimo jurisdikcijos plėtojimas TRIPS byloje	148
3.1.3. Aiškinimo jurisdikcijos prejudicinio sprendimo procedūroje atomazga: praktikos patvirtinimas	160
3.2. Jurisdikcija taikyti mišrius susitarimus ieškiniuose dėl įsipareigojimų neįvykdymo	162
3.3. Kritinis ES Teisingumo Teismo pozicijos dėl mišrių susitarimų aiškinimo ir taikymo jurisdikcijos įvertinimas	173
3.4. Pasiūlymai tobulinti esamą mišrių susitarimų aiškinimo ir taikymo jurisdikciją	176
3.4. Skyriaus apibendrinimas ir išvados	187

4. SKYRIUS. ES IR VALSTYBIŲ NARIŲ TARPTAUTINĖ ATSAKOMYBĖ MIŠRIŲ SUSITARIMŲ KONTEKSTE..... 190

4.1. ES ir valstybių narių tarptautinės atsakomybės už mišrių susitarimų pažeidimą pagrindai	192
4.1.1. Atsakomybė už kompetencijos pasidalijimą numatančių mišrių susitarimų pažeidimą	192
4.1.1.1. Deklaracijų dėl kompetencijos apžvalga	194
4.1.1.2. Deklaracijų dėl kompetencijos teisinės pasekmės	196
4.1.2. Atsakomybė už kompetencijos pasidalijimo nenumatančių mišrių susitarimų pažeidimą	200
4.1.2.1. Solidariosios atsakomybės apraiškos ES teisėje	201
4.1.2.2. Solidariosios atsakomybės teoriniai pagrindai	202
4.1.2.3. Solidariosios atsakomybės doktrinos kritinis įvertinimas	207
4.1.2.3.1. Neaiškus solidariosios atsakomybės tarptautinėje teisėje pobūdis	207
4.1.2.3.2. Solidariosios atsakomybės apribojimas geros valios reikalavimo pagrindu	210
4.1.2.3.3. Solidariosios atsakomybės nesuderinamumas su valstybių narių interesu savarankiškai dalyvauti mišriame susitarime.....	214
4.1.2.3.4. Atsakomybės individualizavimas pagal kompetenciją	215
4.1.3. Alternatyva: Procesiniai tarptautinės atsakomybės priskyrimo mechanizmai	216

4.1.3.1. <i>Persona standi pasirinkimas</i>	217
4.1.3.2. <i>Jungtinis ginčų sprendimo procesas</i>	220
4.2. Tarptautinės teisės komisijos straipsnių dėl tarptautinių organizacijų atsakomybės projektas ir mišrūs susitarimai: <i>lex generalis</i> versus <i>lex specialis</i> ..	228
4.2.1. <i>Tarptautinės teisės komisijos straipsnių projekto apžvalga</i>	229
4.2.2. <i>Tarptautinės teisės komisijos straipsnių projekto pritaikomumas mišriems susitarimams</i>	231
4.2.3. <i>Lex specialis – išeitis iš padėties?</i>	235
4.2.3.1. <i>ES teisės kaip lex specialis turinys</i>	236
4.2.3.1.1. Iš ES teisės kylantys elementai	236
4.2.3.1.2. Iš tarptautinių teismų praktikos kylantys elementai	241
4.3. Skyriaus apibendrinimas ir išvados	246
5. LOJALIAUS BENDRADARBIAVIMO PAREIGA – MIŠRIŲ SUSITARIMŲ INTEGRALUMO UŽTIKRINIMO INSTRUMENTAS	250
5.1.1. <i>Teisinė lojalios bendradarbiavimo pareigos kilmė: lojalios bendradarbiavimo principas</i>	251
5.1.2. <i>Lojalios bendradarbiavimo principo turinys ir reikšmė</i>	255
5.2. Lojalios bendradarbiavimo pareigos teisinės pasekmės: nuo abstrakcijos iki konkrečių apribojimų	260
5.2.1. <i>Pirmasis etapas: neaiškūs kontūrai</i>	260
5.2.2. <i>Antrasis etapas: konkrečios teisinės pasekmės</i>	263
5.2.2.1. <i>Lojalios bendradarbiavimo pareigos formalizavimas: FAO byla</i> ..	263
5.2.2.2. <i>Lojalios bendradarbiavimo pareiga kaip „geriausių pastangų“ reikalavimas</i>	264
5.2.2.3. <i>Lojalios bendradarbiavimo pareiga kaip rezultato reikalavimas</i> ..	268
5.3. Įtampa tarp lojalios bendradarbiavimo pareigos ir kompetencijos suteikimo principo: pusiausvyros užtikrinimo pasiūlymai	277
5.4. Lojalios bendradarbiavimo pareiga kaip ES ir valstybių narių veikimo mišrios kompetencijos srityse derinimo įrankis: struktūrizavimo bandymai	288
5.5. Skyriaus apibendrinimas ir išvados	298
6. SKYRIUS. LISABONOS SUTARTIES POVEIKIS MIŠRIŲ SUSITARIMŲ INSTITUTUI IR ŠIO INSTITUTO ATEITIES PERSPEKTYVOS	302
6.1. Poveikis, susijęs su pokyčiais ES kompetencijos reguliavime	303
6.1.1. <i>Pokyčiai pasidalijamosios kompetencijos srityse ir išimtinės kompetencijos plėtra dėl ES teisės pirmenybės principo taikymo</i>	303
6.1.2. <i>Pokyčiai Bendrosios prekybos politikos srityje</i>	305
6.1.2.1. <i>Bendras ES išorės politikos tikslų sąrašas: Bendrosios prekybos politikos reorientacija?</i>	305
6.1.2.2. <i>Pokyčiai paslaugų ir komercinių intelektinės nuosavybės aspektų srityje</i>	310
6.1.2.3. <i>Pokyčiai tiesioginių užsienio investicijų srityje</i>	313
6.1.2.4. <i>Bendrosios prekybos politikos kompetencijos įgyvendinimo apribojimai</i>	319
6.2. Poveikis, susijęs su ES konstitucinės sąrangos reforma	322
6.2.1. <i>Mišrių susitarimų keitimas horizontaliais ES susitarimais: misija (ne)įmanoma?</i>	323
6.2.1.1. <i>Vientisos ES teisės sistemos formavimasis ir BUSP integracija į ją</i>	323

6.2.1.2. BUSP kompetencijos apimtis ir persidengimas su valstybių narių kompetencija	332
6.2.1.3. Palankios procesinės – teisinės sąlygos horizontalių ES susitarimų sudarymui	340
6.2.2. Mišrių susitarimų keitimo horizontaliais ES susitarimais teisinės pasekmės	353
6.2.2.1. BUSP teisinių ypatumų perkėlimas į ES susitarimą	353
6.2.2.2. Horizontalių ES susitarimų derybų, sudarymo ir įgyvendinimo ypatumai	362
6.2.2.3. BUSP ir kitų ES politikos sričių atribojimo problema	369
6.3. Skyriaus apibendrinimas ir išvados	382
IŠVADOS IR PASIŪLYMAI	388
ŠALTINIŲ SĄRAŠAS.....	395
Publikacijų disertacijos tema sąrašas	461

SUTRUMPINIMAI

BUSP	Bendroji užsienio ir saugumo politika
BGSP	Bendroji gynybos ir saugumo politika
BPP	Bendroji prekybos politika
EK	Europos Komisija
EP	Europos Parlamentas
Taryba	Europos Sąjungos Taryba
EVT	Europos Sąjungos Vadovų Taryba
JT	Jungtinės Tautos
EB arba Bendrija	Europos Bendrija, egzistavusi iki Lisabonos sutarties įsigaliojimo
EEB	Europos Ekonominė Bendrija, egzistavusi iki jos pervadinimo Europos Bendrija Maastrichto sutartimi
ES arba Sąjunga	Europos Sąjunga
EAEB	Europos Atominės Energijos Bendrija
ES grupė	ES ir jos valstybės narės
COREPER	ES valstybių narių nuolatinių atstovų komitetas
ESTT arba Teismas	Europos Sąjungos Teisingumo Teismas. Aptariant laikotarpį iki Lisabonos sutarties įsigaliojimo, ši sąvoka vartojama kalbant ir apie Europos Bendrijų Teisingumo Teismą
EŽTK	Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija
EŽTT	Europos Žmogaus Teisių Teismas
FAO	Jungtinių Tautų maisto ir žemės ūkio organizacija
GA	Generalinis advokatas
LR	Lietuvos Respublika
OL	Europos Sąjungos oficialusis leidinys (iki Lisabonos

	sutarties – Europos Bendrijų oficialusis leidinys)
PPO	Pasaulio prekybos organizacija
SESV	Sutartis dėl Europos Sąjungos veikimo
Sprendimas	Europos Sąjungos Teisingumo Teismo sprendimas
Steigiamosios sutartys arba ES sutartys	Sutartis dėl Europos Sąjungos veikimo ir Europos Sąjungos sutartis. Aptariant laikotarpį iki Lisabonos sutarties įsigaliojimo, ši sąvoka vartojama kalbant apie Europos (Ekonominės) Bendrijos steigimo
TTK	sutartį bei Europos Sąjungos sutartį Jungtinių Tautų Tarptautinės teisės komisija

Pastaba dėl vartojamų sąvokų. Kadangi įsigaliojus Lisabonos sutarčiai Europos Sąjunga pakeitė Europos Bendriją, šiame darbe sąvoka „Europos Bendrija“ (arba „EB“) minima tik tuomet, kai tai būtina pagal kontekstą, t. y. jei kalbama istoriniu ar lyginamuoju aspektu. Visais kitais atvejais vartojama sąvoka „Europos Sąjunga“ (arba „ES“).

ĮVADAS, TYRIMŲ APŽVALGA IR METODOLOGIJA

1. Tiriamoji problema

ES išorės santykiai nuo pat Europos Bendrijų sukūrimo pradžios tarytum lakmuso popierius atspindi Europos integracijos brandą. Integracija ES viduje neišvengiamai reikalauja integracijos išorės santykiuose, nes be pastarosios nebūtų įmanoma išsaugoti ir toliau plėtoti to, kas sukurta ES viduje. Kartu ES santykiai su išoriniu pasauliu geriausiai atskleidžia besiformuojantį ES identitetą. Jie leidžia nustatyti, kokiomis vertybėmis yra grindžiama ES, kokių prioritetų vedama ji veikia ir kaip tvirtai jos kūrėjos – ES valstybės narės – yra pasiryžusios būti vieninga jėga iššūkių ir galimybių kupiname šiandienos pasaulyje.

Per paskutinius šešis Europos integracijos dešimtmečius ES išorės santykių srityje įvyko didžiulės, pasaulyje precedento neturinčios permainos. Atspindėdama integraciją ES viduje, ženkliai išsiplėtė ES išorės kompetencija ir veiklos spektras. Iš gana siaurų interesų ekonominės integracijos organizacijos ES virto daugiadimensine konstitucine santvarka, sutelkiančia ne tik valstybes nares, bet ir jos piliečius siekti plačių politinių, socialinių, ekonominių, užsienio ir saugumo politikos tikslų. Atitinkamai, šalia tradicinių bendrosios prekybos politikos ir asociacijos su trečiosiomis valstybėmis santykių palaikymo sričių, ES ėmėsi aktyvios tarptautinės veiklos vystomojo bendradarbiavimo, aplinkos apsaugos, žemės ūkio, energetikos, migracijos, sveikatos apsaugos, transporto, kovos su terorizmu, demokratizacijos ir žmogaus teisių, taikos ir saugumo užtikrinimo bei daugelyje kitų sričių¹. ES plėtros politika kaip ypatingas ES išorės santykių instrumentas leido jai išsiplėsti nuo 6 iki 28 valstybių narių ir sukurti beprecedentę gerovės, demokratijos ir saugumo erdvę Europos kontinente. ES tampa svarbių

¹ Išsamus ES išorės politikos sričių sąrašas pateikiamas Europos išorės veiksmų tarnybos puslapyje. Prieiga per internetą: <http://www.eeas.europa.eu/policies/index_en.htm> [žiūrėta 2013-05-16].

tarptautinių susitarimų šalimi ir tarptautinių organizacijų nare². Su kiekviena Steigiamųjų sutarčių reforma plėtėsi ES išorės santykių palaikymo instrumentų rinkinys, siaurėjo ES valstybių narių veiksmų laisvė, o Europos Bendrijos palaipsniui evoliucionavo į vientisą tarptautinės teisės subjektą – ES. Lisabonos sutartis šiuo požiūriu žymi kokybiškai naują Europos integracijos etapą, atveriantį galimybes darniau ir veiksmingiau plėtoti ES išorės santykius.

Vis dėlto, ES išorės santykiai stipriai kenčia nuo prof. Hill dar 1993 m. identifikuoto ES išorės politikos lūkesčių ir pajėgumų atotrūkio³. Viena vertus, ES „valdovės“ valstybės narės kelia ES vis ambicingesnius tikslus ir uždavinius. Tai gerai atsispindi 2001 m. Laekeno Europos Viršūnių Tarybos priimtoje Deklaracijoje dėl Europos Sąjungos ateities iškeltame retoriniame klausime:

„Ar Europa, kai ji yra pagaliau susivienijusi, neturi vaidinti pagrindinio vaidmens naujoje pasaulio santvarkoje, t.y. būti jėga, gebančia atlikti stabilizuojantį vaidmenį pasauliniu mastu ir būti kelrode daugeliui valstybių ir tautų?“⁴

Ir netiesioginiame jo atsakyme:

„Europa turi prisiimti atsakomybę globalizacijos valdyme. <...> Trumpai tariant, (ji turi būti) jėga, norinčia pakeisti pasaulinių reikalų kursą tokiu būdu, kad jie nešytų naudą ne tik turtingoms valstybėms, bet ir skurdžiausioms. Jėga, siekiančia įterpti globalizaciją į moralinius rėmus, kitais žodžiais tariant, įtvirtinti joje solidarumą ir tvarų vystymąsi“⁵.

Be to, oficialiai pripažįstama, jog „Europa susiduria su vis sudėtingesnėmis grėsmėmis ir iššūkiais“:

² ES *inter alia* tapo Pasaulio prekybos organizacijos (PPO), Europos rekonstrukcijos ir plėtros banko, JT maisto ir žemės ūkio organizacijos (FAO) nare, o taip pat svarbių tarptautinių konvencijų, tokių kaip JT Jūrų teisės konvencijos, šalimi.

³ HILL, CH. The Capability – Expectations Gap or Conceptualising Europe’s International Role. *Journal of Common Market Studies*, vol. 31(3), 1993, p. 305-328; HILL, CH. Closing the Capability – Expectations Gap. In PETERSON, J., SJURSEN, H. *A Common Foreign Policy for Europe?: Competing Visions of the CFSP*. European Public Policy Series. Routledge, 1998, p. 18–38.

⁴ Žr. 2001 m. gruodžio 15 d. Laekeno deklaraciją dėl Europos Sąjungos ateities, p. 2. Prieiga per internetą: <<http://european-convention.eu.int/pdf/lknen.pdf>> [žiūrėta 2013-05-16].

⁵ *Ibid.*

„Konfliktai Artimuosiuose Rytuose ir kitose pasaulio vietose tebėra neišspęsti, valstybių nesugebėjimas tvarkytis pasireiškia nusikalstamumu, neteisėta migracija ir neseniai atsiradusiu reiškiniu – piratavimu <...>. Terorizmas ir organizuotas nusikalstamumas atneša naują grėsmę <...>. Dėl globalizacijos grėsmės tapo sudėtingesnės ir labiau tarpusavyje susijusios. Mūsų visuomenės arterijos, pavyzdžiui, informacinės sistemos ir energijos tiekimas, yra labiau pažeidžiamos. Pasaulinis klimato atšilimas ir aplinkos būklės blogėjimas keičia mūsų planetos paviršių. Be to, dėl globalizacijos kinta galios pasiskirstymas ir atsiskleidžia vertybių skirtumai. Pastaroji finansinė sumaištis vienodai sukretė tiek išsivysčiusias, tiek besivystančias šalis“⁶.

Bet kartu sukuriama lūkesčiai pažadant, jog „*Europa reaguos į šiuos naujus iššūkius, kaip tai jau darė ir anksčiau*“⁷.

Ta pačia drąsių ambicijų ir ryžto kupina dvasia formuluojami ES išorės politikos tikslai ir Lisabonos sutartyje⁸, kuri didele dalimi atkartoja Prancūzijos ir Nyderlandų piliečių referendumuose atmestą Sutartį dėl Konstitucijos Europai⁹. ES išorės santykiuose Sąjungai nurodoma „nustatyti ir įgyvendinti bendrą politiką ir veiksmus bei siekti aukšto lygio bendradarbiavimo visose tarptautinių santykių srityse“¹⁰, „įtvirtinti savo interesus ir savo vertybes tarptautinėje arenoje“¹¹, „siekti taikos išsaugojimo, saugumo užtikrinimo, tvaraus planetos vystymosi, tautų tarpusavio solidarumo ir pagarbos, laisvos ir sąžiningos prekybos, skurdo panaikinimo ir žmogaus, ypač vaiko, teisių apsaugos, taip pat griežto tarptautinės teisės, įskaitant JT Chartijos principus, laikymosi ir jos plėtojimo“¹².

⁶ Žr. Europos saugumo strategijos įgyvendinimo ataskaita. Saugumo užtikrinimas besikeičiančiame pasaulyje. Briuselis, 2008-12-11, S407/08. Prieiga per internetą: <http://www.consilium.europa.eu/ueDocs/cms_Data/docs/pressdata/LT/reports/104645.pdf> [žiūrėta 2013-05-16], p. 1, o taip pat Europos saugumo strategija. Saugi Europa geresniame pasaulyje. Prieiga per internetą: <<http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cmsUpload/031208ESSIILT.pdf>> [žiūrėta 2013-05-16].

⁷ *Ibid.*

⁸ Lisabonos sutartis, iš dalies keičianti Europos Sąjungos sutartį ir Europos bendrijos steigimo sutartį pasirašyta Lisabonoje, 2007 m. gruodžio 13 d. OL 2007 C 306, p. 1.

⁹ Sutartis dėl Konstitucijos Europai. Žin., 2006, Nr. 117-4452.

¹⁰ ES sutarties 21 straipsnio 2 dalis. Europos Sąjungos sutarties suvestinė redakcija, 2012 m. spalio 26 d. OL C 326, 26/10/2012, p. 13—390.

¹¹ ES sutarties 32 straipsnio pirma pastraipa.

¹² ES sutarties 3 straipsnio 5 dalis.

Kita vertus, atidžiau panagrinėjus Lisabonos sutartimi keistas ES sutartį ir Sutartį dėl Europos Sąjungos veikimo (SESV)¹³, galima pastebėti, jog minėtas Suvienytos Europos ambicijas *inter alia* riboja pačių ES valstybių narių nustatyti teisiniai stabdžiai – ribota ES kompetencija. Iš karto po esminių ES tikslų įtvirtinimo numatoma, jog „savo tikslų Sąjunga siekia deramomis priemonėmis pagal Sutartyse jai suteiktą atitinkamą kompetenciją“¹⁴. Tolesniame straipsnyje pabrėžiama, kad „<...> visa Sutartimis Sąjungai nepriskirta kompetencija priklauso valstybėms narėms“, ir kad ES „gerbia valstybių narių <...> nacionalinį savitumą, neatsiejama nuo pagrindinių politinių bei konstitucinių jų struktūrų“. Toliau nurodoma, jog „Sąjungos kompetencijos ribų nustatymas grindžiamas suteikimo principu. Sąjungos kompetencijos įgyvendinimas grindžiamas subsidarumo ir proporcingumo principais“¹⁵. SESV dar patikslinama, jog naudojimosi Sąjungos kompetencija apimtį ir būdus nustato Sutarčių nuostatos, skirtos kiekvienai konkrečiai sričiai¹⁶. Valstybių narių veikimas draudžiamas tik keliose išimtinės ES kompetencijos kategorijai priskiriamose srityse¹⁷ ir tose pasidalijamosios kompetencijos srityse, kuriose ES pasinaudoja savo kompetencija¹⁸, o kitose ES veiklos srityse ES neturi išimtinės kompetencijos, todėl valstybės narės išlaiko teisinę galimybę rinktis – veikti per ES, paraleliai su ES arba vietoj jos¹⁹. ES sutartyse įtvirtintas ES kompetencijos katalogas išlieka neišsamus, nenuoseklus, prieštaringas²⁰. Įdomu pastebėti, jog nepaisant įgyvendintos ambicingos ES konstitucinės reformos, Lisabonos sutartis dar labiau sutvirtina

¹³ Sutarties dėl Europos Sąjungos veikimo suvestinė redakcija, 2012 m. spalio 26 d. OL C 326, 26/10/2012, p. 47–390.

¹⁴ ES sutarties 3 straipsnio 6 dalis.

¹⁵ ES sutarties 5 straipsnio 1 dalis.

¹⁶ SESV 2 straipsnio 6 dalis.

¹⁷ Pagal SESV 3 straipsnį šios sritys apima muitų sąjungą, ES konkurencijos taisykles, eurozonos pinigų politiką, biologinių jūrų išteklius ir bendrą prekybos politiką.

¹⁸ SESV 2 straipsnio 2 dalyje numatyta: „Kai Sutartis konkrečioje srityje suteikia Sąjungai kompetenciją, kurią ji dalijasi su valstybėmis narėmis, Sąjunga ir valstybės narės gali toje srityje priimti teisiškai privalomus aktus. *Valstybės narės naudojami savo kompetencija tiek, kiek Sąjunga nepasinaudojo savo kompetencija*. Valstybės narės vėl naudojami savo kompetencija tiek, kiek Sąjunga nusprendė nesinaudoti savo kompetencija“.

¹⁹ Plačiau apie tai žr. disertacijos pirmą skyrių.

²⁰ Plačiau žr. TIZZANO, A. The Foreign Relations Law of the EU between Supranationality and Intergovernmental Model. In CANNIZZARO, E. (ed.). *The European Union as an Actor in International Relations*. Kluwer Law International, 2002, p. 136.

ES kompetencijos suteikimo principą ir net pirmą kartą ES integracijos istorijoje mini ES kompetencijos susigražinimo į valstybių narių rankas mechanizmą²¹. Šis ES sutartyse užprogramuotas valstybių narių nenoras leisti ES kaip autonominiam subjektui pilnai atsiskleisti išorės santykiuose aiškiai pastebimas ir praktikoje. ES valstybės narės siekia bet kokia kaina išlikti tarptautinių santykių, įskaitant ir teisinius santykius, dalyvėmis visose svarbesnėse srityse²². Jos nededa pakankamų pastangų tam, kad ES galėtų prisijungti prie tarptautinių organizacijų, kurių veiklos srityse ES turi plačią kompetenciją²³. Net ir po Lisabonos sutarties priėmimo valstybės narės aktyviai gina savo išlikusią išorės kompetenciją ir nesutinka jos perleisti ES²⁴.

Mišrūs susitarimai, kurie yra šios disertacijos tyrimo objektas, taip pat yra minėto valstybių narių nenoro palikti tarptautinių (teisinių) santykių areną rezultatas. Nors, viena vertus, vykstant Europos integracijai valstybės narės palaipsniui praranda savo išorės kompetenciją²⁵, tad ir teisę savarankiškai veikti šiai kompetencijai priklausančiose srityse, kita vertus, daugelyje sričių valstybės narės vis dar pilnai arba iš dalies išsaugo savo kompetenciją. Tad mišrūs susitarimai laikytini kompromisiniu atsaku į pasidalytą ES ir valstybių

²¹ Žr. prie Lisabonos sutarties pridėtos Deklaracijos Nr. 18 dėl kompetencijos atskyrimo trečią pastraipą. Plačiau žr. disertacijos pirmą skyrių ir ROSSI, L. S. Does the Lisbon Treaty Provide a Clearer Separation of Competences between EU and Member States? In BIONDI, A., EECKHOUT, P., RIPLEY, S. (eds.). *EU Law After Lisbon*. Oxford University Press, 2011, p. 85-107.

²² Pvz., žr. O'KEEFFE, D., SCHERMERS, H. G. *Introduction*. In O'KEEFFE, D., SCHERMERS, H. G. (eds.). *Mixed Agreements*. Kluwer Law and Taxation Publishers, 1983, p. ix; GAJA, G. Trends in Judicial Activism and Judicial Self-Restraint Relating to Community Agreements. In CANNIZZARO E. (ed.). *The European Union as an Actor in International Relations*. Kluwer Law International, 2002, p. 117.

²³ EMERSON, M., BALFOUR, R., CORTHAUT, T., WOUTERS, J., KACZYŃSKI, P. M., RENARD, T. *Upgrading the EU's Role as Global Actor. Institutions, Law and the Restructuring of European Diplomacy*. Centre for European Policy Studies (CEPS) studija, 2011. Prieiga per internetą: <http://www.thomasrenard.eu/uploads/6/3/5/8/6358199/emerson_et_al_-_upgrading_the_eu_as_global_actor.pdf> [žiūrėta 2013-05-16].

²⁴ Pvz., žr. SMYTH, I. EU external action after the entry into force of the Lisbon Treaty: Coherence at last? *CLEER Working Papers*, Nr. 2011/3. Prieiga per internetą: <http://www.asser.nl/upload/documents/772011_51358CLEER%20WP%202011-3%20-%20KOUTRAKOS.pdf> [žiūrėta 2013-05-16], p. 61. Taip pat žr. 2013 m. sausio 23 d. Didžiosios Britanijos ministro pirmininko Cameron kalbą apie ES ateitį ir Jungtinės Karalystės santykį su ES, kurioje bene ryškiausiai atsiskleidžia (kai kurių) valstybių narių priešinimasis tolesnei Europos integracijai. David Cameron kalba *Bloomberg*, 2013-01-23. Prieiga per internetą: <<https://www.gov.uk/government/speeches/eu-speech-at-bloomberg>> [žiūrėta 2013-05-16].

²⁵ Tiek dėl tam tikrų sričių savanoriško perdavimo išimtinai ES kompetencijai (pvz., BPP), tiek dėl pirmenybės principo taikymo ES realizuotos pasidalijamosios kompetencijos srityse. Plačiau žr. disertacijos pirmą skyrių.

narių kompetenciją išorės santykiuose. Kadangi nei ES, nei valstybės narės nebeturi išimtinės kompetencijos visų sudaromo susitarimo nuostatų atžvilgiu, būtent mišrus susitarimas įgalina jas užmegzti *visavertį* teisinį santykį su trečiosiomis šalimis. Ir nors neišimtinės ES kompetencijos srityse valstybės narės turi galimybę leisti ją pasinaudoti Sąjungai, praktikoje jos šios galimybės ES paprastai nesuteikia ir nepraleidžia progos sudaryti mišrų susitarimą kartu su ES.

Taigi matome akivaizdų paradoksą: ES kūrėjos valstybės narės kelia ES vis ambicingesnius tikslus atremti vis grėsmingesnius globalaus pasaulio iššūkius, tačiau kartu reikšmingai riboja jos savarankišką veikimą, nustatydamos griežtą kompetencijos suteikimo principą ir nesutikdamos užleisti vietos ant tarptautinių santykių pjedestalo kolektyvinei jų interesų gynėjai – ES. Viena vertus, valstybės narės sutinka neribotam laikui patikėti ES savo suverenias galias tam tikrose srityse²⁶, nuolat plečia ES išimtinę kompetenciją²⁷ ir išorės veiksmų spektrą, patvirtina ES Teisingumo Teismo (ESTT) išvystytą numanomų galių doktriną, kuri prisidėjo prie ženklaus ES išimtinės kompetencijos ribų išplėtimo²⁸, stiprina institucines ES išorės santykių palaikymo struktūras²⁹. Kita vertus, jos bando bet kokiomis sąlygomis išlikti tarptautinių santykių dalyvėmis ir mažiausiai progai pasitaikius sudaryti mišrius susitarimus.

Būtent šio Europos integracijos paradokso akivaizdoje mišrių susitarimų institutas tampa itin įdomiu ir reikšmingu tyrimo objektu. Šis institutas bene geriausiai įkūnija Europos integracijos dialektiką, fundamentalų konfliktą ir įtampą tarp „viršvalstybiškumo“ ir „tarpvyriausybiškumo“ vektorių, tarp kolektyvinių ES ir nacionalinių valstybių narių interesų. Jis

²⁶ Žr. 1964 m. liepos 15 d. Sprendimą *Costa prieš E.N.E.L.*, 6/64, Rink. p. 1141.

²⁷ Ryškiausias tokio išplėtimo pavyzdys Lisabonos sutartyje – BPP. Ji buvo išplėsta į prekybą paslaugomis, intelektinės nuosavybės aspektus ir tiesiogines užsienio investicijas. Plačiau apie tai žr. disertacijos 6.1.2. poskyrį.

²⁸ Žr. SESV 2 straipsnį bei 1971 m. kovo 31 d. Sprendimą *Komisija prieš Tarybą (ERTA)*, 22/70, Rink. p. 263; 1977 m. balandžio 26 d. Nuomonę 1/76, Rink. p. 741; 1994 m. lapkričio 15 d. Nuomonę 1/94, Rink. p. I-5267. Plačiau žr. disertacijos 1.2.1. poskyrį.

²⁹ Lisabonos sutartimi sukuriama naujos EVT pirmininko, vyriausiojo įgaliotinio užsienio ir saugumo politikai pareigybės, įsteigiama nauja Europos išorės veiksmų tarnyba, Europos Komisijos delegacijos transformuojamos į Europos Sąjungos delegacijas kartu išplečiant jų galias.

išreiškia išliekanti valstybių narių nepasitikėjimą viršvalstybinėmis institucijomis ir veiklos formomis bei norą išsaugoti savo statusą tarptautiniuose (teisiniuose) santykiuose. Mišrių susitarimų analizė leidžia geriau suvokti prieštarinę, daugiaplotmę ES prigimtį. Bet kartu galima pritarti prof. Weiler, jog mišrūs susitarimai, net jei ir neprisideda prie ES centralizacijos, neperskiriamais saitais sujungia ES ir valstybes nares ir verčia jas vieningai siekti bendrų tikslų ir interesų bei nenumaldomai ieškoti kompromisų³⁰. Tad mišrių susitarimų institute galima išvelgti sumažintą pačios Europos integracijos modelį – per bendrus tikslus, teises ir institucines struktūras, nuolatines pastangas ieškoti kompromisų ir derinti interesus, atremti bendrus iššūkius palaiapsniui didėja ES valstybių narių konvergencija ir formuojasi ES (tarptautinis) identitetas.

Centrinė mišrių susitarimų problema, kuri įvairiapusiškai nagrinėjama šioje disertacijoje, glūdi dvilypėje jų prigimtyje. Viena vertus, ES kompetencijos suteikimo principas reikalauja atriboti ES ir valstybių narių mišriu susitarimu prisiimamas teises ir pareigas pagal jų turimą kompetenciją, ir taip materialiniu teisiniu požiūriu išskirti mišrų susitarimą į du susitarimus. Kita vertus, šios prisiimamos teisės ir pareigos paprastai būna tarpusavyje persipynusios, vienu įgyvendinimas priklauso nuo kitų įgyvendinimo, todėl būtina užtikrinti tam tikrą mišraus susitarimo integralumą ir darną. Vilkinamas mišrių susitarimų ratifikavimas valstybių narių lygmenyje, vienašališki, nederinami jų veiksmai gali neigiamai paveikti ES kompetencijai priklausančių susitarimo nuostatų įgyvendinimą ar net bendrai ES teisę ir svarbius interesus už šių susitarimų ribų.

Ši centrinė mišrių susitarimų problema suponuoja nuolatines balanso tarp valstybių narių intereso išlikti tarptautinių teisinių santykių dalyvėmis bei išsaugoti savo išorės kompetenciją ir ES intereso darniai bei veiksmingai plėtoti ES išorės politiką siekiant ES tikslų³¹ paieškas. Šis mišrių susitarimų

³⁰ WEILER, J. *The Constitution of Europe*. Cambridge University Press, 1998, p. 186.

³¹ Nuoseklumo ir darnos tarp įvairių ES politikos sričių reikalavimas kaip mantra kartojamas daugelyje ES dokumentų laikant tai būtina veiksmingos ES išorės politikos sąlyga. Pvz., žr. Komisijos komunikatą Tarybai, Europos Parlamentui, Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komitetui ir

keliamas iššūkis surasti aristotelišką aukso vidurį reiškiasi visose mišrių susitarimų praktikos srityse – derybose, sudaryme, dalyvavime jų sukurtuose organuose, jų įgyvendinime ES viduje, tarptautinės atsakomybės srityje. Viena vertus, ES teisėje ir ESTT praktikoje sukurti vertikalaus ES ir valstybių narių kompetencijos atribojimo kriterijai išlieka prieštaringi ir neaiškūs, o tai kelia tarpinstitucinę įtampą dalijantis kompetencija konkrečiau mišraus susitarimo nuostatų atžvilgiu. Kita vertus, situacija dar labiau komplikuojasi atsižvelgiant į tai, jog nei ES pirminėje, nei antrinėje teisėje neegzistuoja aiškių taisyklių kaip organizuoti ES ir valstybių narių bendradarbiavimą mišrios kompetencijos sąlygomis. Valstybių narių kompetencijai priskiriamos nuostatos *de iure* eliminuojamos iš ES teisės taikymo srities, todėl jų atžvilgiu ESTT turi itin ribotą jurisdikciją užpildyti teisinį vakuumą. Tik paskutiniaisiais metais ESTT praktikoje formuojasi aiškesnės ES ir valstybių narių bendradarbiavimo mišrumo sąlygomis taisyklės. Todėl nenuostabu, jog dėl reglamentavimo trūkumo mišrių susitarimų derybos, sudarymas ir įgyvendinimas dažnai pasireiškia *ad hoc*, nenuoseklia praktika, derinančia formalius kompetencijos suteikimo principo ir pragmatiško bendradarbiavimo metodus, kurie neretai kelia teisinį netikrumą ir įtampą tarp ES ir valstybių narių, o tai ne tik apsunkina mišrių susitarimų praktiką, bet ir kompromituoja tolesnės ES integracijos idėją.

Šiame darbe išsamiai ir įvairiapusiškai nagrinėjama aptartoji mišrių susitarimų problema ir iš jos kylanti kitos šio instituto taikymo teorinės ir praktinės komplikacijos. Kartu ieškoma būdų, jei ne išspręsti, tai bent sušvelninti mišrių susitarimų keliamas problemas, didelį dėmesį skiriant pastaraisiais metais įvykusiems pokyčiams mišrių susitarimų ir ESTT praktikoje bei pačioje ES konstitucinėje sąrangoje. Atitinkamai svarstoma „vertikalių“, t.y. ES ir valstybių narių mišrių susitarimų alternatyva –

Regionų komitetui „Politikos suderinamumas vystymosi labui – bendro Europos Sąjungos požiūrio politikos sistemos“. KOM(2009) 458 galutinis; Europos saugumo strategija. Saugi Europa geresniame pasaulyje. *supra*, note 6.

„horizontalių“, t.y. BUSP ir kitas ES politikos sritis apjungiančių ES susitarimų sudarymas³².

2. Disertacijos aktualumas, mokslinis naujumas, teorinė ir praktinė reikšmė

Mišrūs susitarimai nėra naujas teisinis ES reiškinys. Jis egzistuoja nuo pat EEB įkūrimo – pirmasis mišrus susitarimas buvo asociacijos susitarimas, sudarytas dar 1961 m. tarp EEB, jos valstybių narių ir Graikijos³³. Paradoksalu, bet laikui bėgant mišrūs susitarimai ne tik nepraranda aktualumo, bet tampa vis aktualesni ir reikšmingesni moksliniu ir praktiniu požiūriu³⁴. Jų aktualumas susijęs ne tik su nemažėjančia jų sudarymo praktika, bet ir su vykstančiais procesais ES išorės santykių teisėje bei ES konstitucinėje sąrangoje. Viena vertus, Lisabonos sutartis, kaip ir ankstesnės sutartys, išsaugo fundamentalią ES kompetencijos suteikimo principo reikšmę ES veikloje ir numato ribotą ES išimtinę kompetenciją, taip sudarydama sąlygas tolesniam mišrių susitarimų egzistavimui.

Kita vertus, pastaruosius kelis dešimtmečius stipriai plečiasi ES išorės kompetencija ir veiksmų spektras, ES ir valstybės narės kartu tampa svarbių

³² Doktrinoje nėra vienos nuomonės, kaip vadinti ES susitarimus, apimančius BUSP ir ne BUSP sritis. Vieni autoriai juos vadina tarpramstinais (angl. *cross-pillar*) susitarimais, prisimindami iki Lisabonos sutarties egzistavusią ramstinę ES struktūrą. Kiti tokį pavadinimą atmeta dėl ramsčių tariamo išnykimo po Lisabonos sutarties ir siūlo juos vadinti tarpsektoriniais (žr. DASHWOOD, A. *Mixity in the Era of the Treaty of Lisbon*. In HILLION, CH., KOUTRAKOS, P. (eds.). *Mixed Agreements Revisited: The EU and its Member States in the World*. Hart Publishing, 2010), o kiti ir tarpusutartiniais susitarimais (angl. *cross-treaty agreements*), apeliuodami į tai, jog BUSP, priešingai nei kitos išorės politikos sritys, lieka reguliuojama ne SESV, o ES sutartyje (žr. GATTI, M., MANZINI, P. *External representation of the European Union in the conclusion of international agreements*. *Common Market Law Review*, vol. 49(5), 2012, p. 1703–1734.). Šioje disertacijoje jie vadinami „horizontaliais ES susitarimais“, taip pabrėžiant, jog kompetencijos pasidalijimo požiūriu kalbama ne apie ES ir jos valstybių narių vertikalę, o apie horizontalų ES kompetencijos įvairiose srityse pasiskirstymą. Valstybės narės nėra horizontalių ES susitarimų šalimis. Atitinkamai, įprastiniai mišrūs susitarimai laikytini „vertikaliai mišriais“ susitarimais.

³³ 1961 m. liepos 9 d. pasirašytas susitarimas, kuriuo steigiama Europos Ekonominės Bendrijos ir Graikijos asociacija. OL 26, 1963 02 18, p. 294-342.

³⁴ HILLION, CH., KOUTRAKOS, P. Introduction. In HILLION, CH., KOUTRAKOS, P. (eds.). *Mixed Agreements Revisited: The EU and its Member States in the World*. Hart Publishing, 2010, p. xx; TIMMERMANS, CH. Opening Remarks – Evolution of Mixity since the Leiden 1982 Conference. In HILLION, CH., KOUTRAKOS, P. (eds.). *Mixed Agreements Revisited: The EU and its Member States in the World*. Hart Publishing, 2010, p. 2.

tarptautinių konvencijų šalimis ir tarptautinių organizacijų narėmis³⁵, vystosi ES bei valstybių narių praktika mišrių susitarimų derybų, sudarymo ir įgyvendinimo srityse, išbandomi nauji ES ir valstybių narių bendradarbiavimo mechanizmai mišrių susitarimų ir mišrios narystės³⁶ tarptautinėse organizacijose kontekste, o šią praktiką praturtina ESTT, įvesdamas į ją papildomų principų ir gairių³⁷. Visi šie procesai prisideda prie mišrių susitarimų instituto nuolatinio vystymosi, kartu iškeldami teoriniu ir praktiniu požiūriu naujus iššūkius organizuojant ES ir valstybių narių bendradarbiavimą mišrios kompetencijos kontekste.

Kartu reikia pabrėžti, jog neseniai įsigaliojusi Lisabonos sutartis sukuria teisinius pagrindus reikšmingiems pokyčiams mišrių susitarimų sudarymo praktikoje. Šioje disertacijoje skiriamas ypatingas dėmesys minėtų pokyčių įvertinimui. Siekiama įrodyti, jog esant pakankamai valstybių narių politinei valiai, atsiranda galimybės dalį vertikalčiai mišrių ES ir valstybių narių susitarimų keisti jau minėtais horizontaliais ES susitarimais. Ši galimybė verčia naujai pažvelgti į tradicinius mišrius susitarimus ir palyginti juos su horizontaliais ES susitarimais.

Kadangi dauguma mišrių susitarimų instituto naujovių, tokių kaip derybų dėl šių susitarimų sudarymo delegavimas ES institucijoms, konkrečių lojalaus bendradarbiavimo pareigų taikymas jų atžvilgiu ar tarpinstitucinių

³⁵ Pvz., FAO, PPO, Energetikos Chartijos konferencijos, Maisto kodekso (toliau – *Codex Alimentarius*) komisijos, JT Tarptautinės jūrų organizacijos.

³⁶ Mišri narystė formalioju požiūriu egzistuoja tada, kai tarptautinės organizacijos narėmis tampa tiek ES, tiek visos ar kelios ES valstybės narės. Materialiniu ES teisės požiūriu mišri narystė susiformuoja tada, kai tarptautinės organizacijos veikla tik iš dalies priklauso ES išimtinai kompetencijai, o kita jos dalis priklauso valstybių narių kompetencijai ir (arba) neišimtinai ES kompetencijai, kurią valstybės narės nusprendžia realizuoti pačios. Plačiau žr. disertacijos 1 skyrių.

³⁷ Pvz., 1993 m. kovo 19 d. Nuomonė 2/91, Rink. p. I-1061; 1994 m. lapkričio 15 d. Nuomonė 1/94, Rink. p. I-5267; vad. „Open Skies“ „Atviro dangaus“ sprendimai – 2002 m. lapkričio 5 d. sprendimai *Komisija prieš Jungtinę Karalystę* (C-466/98, Rink. p. I-9427), *Komisija prieš Daniją* (C-467/98, Rink. p. I-9519), *Komisija prieš Švediją* (C-468/98, Rink. p. I-9575), *Komisija prieš Suomiją* (C-469/98, Rink. p. I-9627), *Komisija prieš Belgiją* (C-471/98, Rink. p. I-9681), *Komisija prieš Liuksemburgą* (C-472/98, Rink. p. I-9741), *Komisija prieš Austriją* (C-475/98, Rink. p. I-9797) ir *Komisija prieš Vokietiją* (C-476/98, Rink. p. I-9855); 2006 m. vasario 7 d. Nuomonė 1/03 („Lugano konvencija“), Rink. p. I-1145; 2005 m. birželio 2 d. Sprendimas *Komisija prieš Liuksemburgą*, C-266/03, Rink. p. I-4805; 2005 m. liepos 14 d. Sprendimas *Komisija prieš Vokietiją*, C-433/03, Rink. p. I-6985; 2006 m. gegužės 30 d. Sprendimas *Komisija prieš Airiją* („Mox Plant“), C-459/03, Rink. p. I-4635; 2009 m. vasario 12 d. Sprendimas *Komisija prieš Graikiją* („IMO“), C-45/07, Rink. p. I-701; 2010 m. balandžio 20 d. Sprendimas *Komisija prieš Švediją* („PFOS“), C-246/07, Rink. p. I-03317.

susitarimų dėl jų įgyvendinimo sudarymas, ima reikštis tik pastaraisiais metais, daugelis teorinių ir praktinių klausimų, kuriuos šios naujovės iškelia, vis dar lieka iki galo neatsakyti. ES teisės doktrinoje atlikta labai mažai tyrimų aktualios mišrių susitarimų praktikos ir iš jos kylančių problemų klausimais, išsamiai nenagrinėtas Lisabonos sutarties poveikis ir 2011 m. patvirtinto Tarptautinės teisės komisijos straipsnių dėl tarptautinių organizacijų atsakomybės projekto pritaikomumas mišrių susitarimų institutui, o Lietuvoje šis institutas apskritai netirtas. Tad šioje disertacijoje siekiama užpildyti aptariamą mokslinių tyrimų spragas visapusiškai išnagrinėjant aktualiausią praktiką ir probleminius jos aspektus, įvertinant mišrių susitarimų atžvilgiu vis dar gana prieštarinę ES teisės doktriną bei pasiūlant teorinius ir praktinius nustatytų problemų sprendimo būdus. Šiai disertacijai didelę pridėtinę vertę sukuria sisteminis Lisabonos sutarties poveikio mišrių susitarimų institutui įvertinimas, kuris kitų mišrių susitarimų nagrinėjusių autorių darbuose iki šiol nebuvo atliktas.

Pirmą kartą ES teisės doktrinoje mišrūs susitarimai analizuojami per balanso tarp ES kompetencijos suteikimo principo ir šių susitarimų sudedamųjų dalių integralumo koncepcijos prizmę. Siekiama įnešti ne tik mokslinį, bet ir praktinį indėlį į šio svarbaus ir esamoje Europos integracijos stadijoje neišvengiamo ES išorės politikos instrumento suvokimą, tobulinimą bei plėtojimą, taip kartu praturtinant ir ES išorės santykių teisės doktriną.

Šia disertacija tikimasi atkreipti ir Lietuvos akademinės visuomenės dėmesį į mišrių susitarimų instituto kaip specifinio ES teisės šaltinio ir ES išorės santykių palaikymo instrumento ypatumus ir probleminius aspektus, o taip pat paskatinti tolesnius tyrimus šioje srityje. Ja galima remtis rengiant, tobulinant bei įgyvendinant ES išorės santykių teisės, tarptautinių sutarčių teisės, ES integracijos ir kitas susijusias studijų programas. Kita vertus, ši disertacija turėtų suteikti ir konkrečios praktinės naudos. Teisininkai praktikai ja galės naudotis kaip koncentruota metodine medžiaga, padėsiančia tinkamai aiškinti ir taikyti mišrių susitarimų nuostatas. Tikėtina, jog ši disertacija taip pat bus naudinga Lietuvos užsienio politikos ir ES išorės santykių formavime,

įgyvendinime ir stebėsenoje dalyvaujančioms valstybėms institucijoms, ir ypač toms, kurios tiesiogiai dalyvauja su ES išorės santykiais, ES ir mišriais susitarimais susijusioje veikloje.

Apibendrinant galima teigti, jog šios disertacijos aktualumas, originalumas ir reikšmingumas pasireiškia ne tik nagrinėjamų mišrių susitarimų instituto problemų aktualumu šiandieninėje ES teisės praktikoje ir nepakankamu jų ištirtumo lygiu teisės doktrinoje, bet ir pasirinktu tyrimo pjuviu, kuris leis padaryti moksliniu ir praktiniu pobūdziu naujas ir originalias išvadas bei pateikti naudingas mišrių susitarimų instituto tobulinimo gaires. Kartu ši disertacija bus aktuali ir naudinga Lietuvos akademinėi visuomenei ir praktikams, savo darbe susiduriantiems su mišrių susitarimų derybų, sudarymo, įgyvendinimo ar jų aiškinimo bei taikymo klausimais.

3. Tyrimo objektas, tikslas ir uždaviniai

Šios disertacijos *tyrimo objektas* – mišrūs ES ir jos valstybių narių susitarimai su trečiosiomis šalimis³⁸. Vis dėlto, siekiant neviršyti moksliniu požiūriu pagrįstos tyrimo apimties, tyrimo objektas apsiriboja išsamia ir įvairiapusiška aktualios mišrių susitarimų praktikos ir ateities perspektyvų *ES teisės sistemoje* analize. Atitinkamai, plačiau nenagrinėjamas mišrių susitarimų institutas tarptautinės viešosios teisės ir nacionalinės ES valstybių narių ar trečiųjų šalių teisės požiūriu³⁹. Taip pat išsamiau neanalizuojamas ES sudarytų tarptautinių susitarimų, kuriais ES kompetencijos ribose laikytini ir mišrūs susitarimai, teisinis statusas ir pasekmės ES teisės sistemoje⁴⁰. Dėl savo apimties visi šie klausimai gali būti atskirų mokslinių tyrimų objektais. Taigi

³⁸ Kaip nustatyta pirmame disertacijos skyriuje, mišriais susitarimais pagal ES teisę tiksliausia laikyti tokius tarptautinius susitarimus, kurie tik iš dalies priklauso ES išimtinėi kompetencijai, o kita jų dalis priklauso valstybių narių kompetencijai ir (arba) neišimtinėi ES kompetencijai, kurią valstybės narės nusprendė realizuoti pačios. Šiuo į kompetenciją orientuotu materialiniu-teisiniu požiūriu mišriais susitarimais gali būti laikomi net ir tokie susitarimai, kurių šalimis nėra tiek ES, tiek ir jos valstybės narės (ES grupė). Pakanka, jog susitarimo šalimis būtų ES arba jos valstybės narės, bet ES grupė jo atžvilgiu turi dalytis kompetencija.

³⁹ Plačiau apie tai žr., pvz., CANNIZZARO, E., PALCHETTI, P., WESSEL, R.A. (eds.). *International Law as Law of the European Union*. Martinus Nijhoff Publishers, 2012.

⁴⁰ Plačiau apie tai žr., pvz., EECKHOUT, P. *EU External Relations Law*. Oxford University Press, 2011, p. 323.

šios disertacijos tyrimo objektas apima tik specifinio mišrių susitarimų instituto ypatumų ir jo ateities perspektyvų nagrinėjimą ES teisės požiūriu. Nuorodos į tarptautinę viešąją teisę ir nacionalinę teisę daromos tik tiek, kiek tai būtina siekiant atskleisti šio instituto ypatumus ES teisės požiūriu. Aptarus mišrių susitarimų sampratą ir egzistavimo pagrindus ES teisės prasme, tyrimas plėtojamas analizuojant aktualios šių susitarimų praktikos aspektus derybose, sudaryme ir įgyvendinime, įskaitant ESTT jurisdikciją aiškinti ir taikyti mišrius susitarimus bei tarptautinės atsakomybės už jų pažeidimą reguliavimo ES atžvilgiu ypatumus. Galiausiai tyrimas nukreipiamas į lojalaus bendradarbiavimo principą ir mišrių susitarimų ateities perspektyvas Lisabonos sutarties kontekste. Pagrindinis dėmesys šiame darbe skiriamas ES kompetencijos suteikimo principo įtakos mišrių susitarimų institutui analizei.

Atsižvelgiant į pasirinktą tyrimo objektą, jo keliamų problemų aktualumą ir sudėtingumą, o taip pat į nepakankamą šių problemų ištirtumo lygį, nustatomas *tyrimo tikslas* atlikti išsamią ir kompleksiską aktualios mišrių susitarimų praktikos bei jų ateities perspektyvų ES teisės sistemoje analizę identifikuojant moksliniu ir praktiniu požiūriu problemiškus šio instituto aspektus ir pasiūlant nustatytų problemų sprendimo būdus.

Siekiant šio tikslo, iškeliami tokie *tyrimo uždaviniai*:

1. Sistemiškai išnagrinėti mišrių susitarimų sampratą ir jų egzistavimo teisinius pagrindus, kartu atskleidžiant jų santykį su ES kompetencijos suteikimo principu;
2. Įvertinti ES kompetencijos suteikimo principo poveikį mišrių susitarimų derybų, sudarymo ir įgyvendinimo praktikoje ir nustatyti optimaliausias ES grupės bendradarbiavimo šiose praktikos srityse formas;
3. Ištirti ESTT jurisdikcijos aiškinti ir taikyti mišrius susitarimus ribas ir pateikti pasiūlymus šių ribų koregavimui;
4. Išnagrinėti tarptautinės atsakomybės už mišrių susitarimų pažeidimą instituto ypatumus įvertinant ES ir valstybių narių kompetencijos pasidalijimo įtaką šiam institutui ir nustatant ES, valstybių narių ir

trečiųjų šalių interesus suderinanti tarptautinės atsakomybės paskirstymo ES grupėje modelį;

5. Įvertinti ES lojalaus bendradarbiavimo principo ir iš jo kildinamos lojalaus bendradarbiavimo pareigos reikšmę mišrių susitarimų institutui ir surasti tinkamą balansą tarp šios pareigos ir ES kompetencijos suteikimo principo;
6. Sistemiskai ištirti Lisabonos sutarties poveikį mišrių susitarimų institutui įvertinant mišrių susitarimų ateities perspektyvas ir galimybes juos pakeisti ES susitarimais bei tokio pakeitimo pagrindines teisinės pasekmes.

4. Disertacijos struktūra

Disertacijos struktūra atspindi pasirinktą tyrimo objektą, iškeltus tikslus ir uždavinius. Disertaciją sudaro keturios dalys: a) įvadas, tyrimų apžvalga ir taikytų metodų aprašymas; b) tiriamoji – dėstomoji dalis, kurioje detalai ir visapusiškai analizuojamas pasirinktas tyrimo objektas; c) tyrimo rezultatų dalis, kurioje pateikiamos išvados ir pasiūlymai; d) disertacijai rengti panaudotų šaltinių sąrašas.

Disertacijos tiriamoji – dėstomoji dalis sudaryta iš šešių skyrių, kurių kiekvienas yra išskirtas į keletą poskyrių, nagrinėjančių atskirus tyrimo objekto aspektus. Pirmieji penki tarpusavyje glaudžiai susiję skyriai skirti esamoms teorinėms ir praktinėms mišrių susitarimų instituto problemoms analizuoti. Paskutiniame šeštajame skyriuje dėmesys sutelkiamas į mišrių susitarimų ateities perspektyvas.

Pirmajame skyriuje „Mišrių susitarimų teisiniai pagrindai“ siekiama sukurti pagrindą tolesniam tyrimui. Jame atskleidžiama mišrių susitarimų samprata ir sudėtinga, daugialypė jų teisinė prigimtis. Lyginamuoju aspektu nagrinėjami ES teisės doktrinoje sutinkami skirtingi jų apibrėžimai formaliaja ir materialine teisine prasme, kartu nustatant ES teisės požiūriu tiksliausių jų apibrėžimą. Toliau tyrimas nukreipiamas į mišrių susitarimų egzistavimo

teisinių pagrindą – ES kompetencijos suteikimo principą. Būtent šiam principui ir jo santykiui su mišrių susitarimų institutu skiriamas didžiausias dėmesys šioje disertacijoje. Trumpai pristatius šio principo reglamentavimą ES teisėje ir atskiras ES išorinės kompetencijos kategorijas, nustatoma, jog mišrūs susitarimai yra arba apskritai ribotos ES išorinės kompetencijos pasekmė, arba neišimtinės išorinės kompetencijos pasekmė. Kartu nagrinėjama, kada mišrių susitarimų sudarymas yra privalomas, o kada – tik fakultatyvus, ir kodėl jie laikytini pragmatišku instrumentu ES grupei dalyvauti tarptautiniuose (teisiniuose) santykiuose.

Antrajame skyriuje „Mišrių susitarimų praktika: derybos, sudarymas, dalyvavimas“ sisteminiu ir lyginamuoju aspektais tiriamas ES kompetencijos suteikimo principo pasireiškimas atskirose mišrių susitarimų praktikos srityse: derybose, sudaryme ir dalyvavime jų pagrindu sukurtuose organuose. Kiekvienu atveju kritiškai įvertinama esama praktika ir ieškoma būdų išspręsti ES grupės bendradarbiavimo mišrių susitarimų kontekste problemas. Ypatingas dėmesys skiriamas paskutiniaisiais metais vis dažniau sudaromų tarpinstitucinių ES ir valstybių narių susitarimų dėl dalyvavimo konkrečiuose mišriuose susitarimuose aptarimui ir alternatyvių ES grupės bendradarbiavimo mechanizmų paieškai.

Apžvelgus mišrių susitarimų derybų, sudarymo ir dalyvavimo juose praktiką, trečiajame darbo skyriuje pereinama prie kito svarbaus mišrių susitarimų instituto aspekto – aiškinimo ir taikymo ES teismuose. Šiame skyriuje, kritiškai vertinant prieštaringą ESTT praktiką, bandoma apibrėžti ESTT jurisdikcijos aiškinti ir taikyti mišrius susitarimus apimtį, tad kartu ir šių susitarimų priklausymo ES teisei ribas. Tiriama ES kompetencijos suteikimo principo įtaka jurisdikcijos pripažinimui ir ieškoma balanso tarp mišraus susitarimo nuostatų atskyrimo pagal kompetenciją ir jų darnos užtikrinimo interesų.

Ketvirtajame skyriuje „ES ir valstybių narių tarptautinė atsakomybė mišrių susitarimų kontekste“ tęsiama ankstesniuose skyriuose pradėta ES kompetencijos suteikimo principo poveikio mišrių susitarimų institutui analizė

– čia nagrinėjamos ES ir valstybių narių kompetencijos pasidalijimo pasekmės tarptautinės atsakomybės už mišraus susitarimo pažeidimą srityje. Atliekant šį tyrimą mišrūs susitarimai išskiriami į du tipus: į susitarimus, kuriuose yra su kompetencijos pasidalijimu susijusių nuostatų, ir susitarimus, kuriuose tokių nuorodų nėra. Atitinkamai vertinamas tarptautinės atsakomybės pasireiškimas abiejų tipų mišriuose susitarimuose ir ieškoma ES teisės požiūriu optimalaus ES ir valstybių narių tarptautinės atsakomybės priskyrimo modelio, kartu išsamiai analizuojant Tarptautinės teisės komisijos patvirtintų straipsnių dėl tarptautinių organizacijų atsakomybės projekto pritaikomumą mišrių susitarimų atžvilgiu.

Aktualių teorinių ir praktinių mišrių susitarimų instituto problemų analizė užbaigiama penktuoju apibendrinamojo pobūdžio disertacijos skyriumi „Lojalaus bendradarbiavimo pareiga – mišrių susitarimų integralumo užtikrinimo instrumentas“, kuriame kompleksiskai nagrinėjama lojalaus bendradarbiavimo principo ir iš jo kildinamos lojalaus bendradarbiavimo pareigos reikšmė mišrių susitarimų praktikoje. Aptarus lojalaus bendradarbiavimo pareigos teisinę kilmę ir turinio evoliuciją nuo abstrakčių gairių iki konkrečių „rezultato“ reikalavimų, prieinama prie centrinės mišrių susitarimų problemos – balanso tarp valstybių narių interesus ginančio ES kompetencijos suteikimo principo (ir jo sąlygotos būtinybės mišraus susitarimo nuostatas atskirti pagal kompetenciją) ir mišraus susitarimo nuostatų integralumą bei ES interesus užtikrinančios lojalaus bendradarbiavimo koncepcijos paieškos. Įtampą tarp šių dviejų Europos integracijos polių siūloma mažinti plėtojant ES teisės požiūriu aiškesnę ir nuoseklesnę mišrių susitarimų praktiką, skatinančią teisinį tikrumą ir gerą valią tarp ES ir valstybių narių.

Paskutiniame šeštajame disertacijos skyriuje nuo mišrių susitarimų instituto aktualijų pereinama prie jo ateities perspektyvų įvertinimo atliekant sisteminę Lisabonos sutarties poveikio šiam institutui analizę. Pirmiausiai nagrinėjamas galimas poveikis, susijęs su pokyčiais ES kompetencijos reguliavime. Ypatingas dėmesys skiriamas Lisabonos sutartimi kardinaliai

išplėstos BPP srities įtakai mišriems susitarimams. Antrame poskyryje nagrinėjami daugiau hipotetiniai, tačiau potencialiai ne mažiau reikšmingi pokyčiai, susiję su Lisabonos sutarties pagrindu įvykdytomis struktūrinėmis reformomis pačioje ES konstitucinėje sąrangoje. Nustatoma, jog Lisabonos sutartis sukuria palankias procesines-teisines sąlygas vertikaliam mišrių susitarimų keitimui horizontaliais ES susitarimais. Galiausiai šis skyrius užbaigiamas pagrindinių teisinių tokios mišrių susitarimų transformacijos pasekmių įvertinimu, darant bendrą išvadą, jog tokia transformacija būtų teigiamas reiškinys.

5. Disertacijos ginamieji teiginiai

Disertacijos ginamieji teiginiai yra šie:

1. Mišrių susitarimų egzistavimo teisinis pagrindas yra ES kompetencijos suteikimo principas, ir jie sudaromi arba dėl apskritai ribotos ES kompetencijos, arba dėl neišimtinės ES kompetencijos sudaromo susitarimo atžvilgiu. Pirmuoju atveju mišrių susitarimų sudarymas yra būtinas, antruoju – fakultatyvus.

2. ES kompetencijos suteikimo principas tiesiogiai veikia mišrių susitarimų derybų, sudarymo ir dalyvavimo juose praktiką, atlikdamas svarbų organizacinį vaidmenį, tačiau jo poveikis atskirose mišrių susitarimų praktikos srityse nėra tolygus. Siekiant sėkmingo ES ir valstybių narių bendradarbiavimo mišrios kompetencijos srityse būtina derinti griežtus kompetencijos suteikimo principo reikalavimus su pragmatiškomis, teisinį tikrumą ir tarpusavio pasitikėjimą skatinančiomis bendradarbiavimo formomis.

3. ESTT praktika mišrių susitarimų aiškinimo ir taikymo jurisdikcijos srityje yra ydinga, nes ji nėra plėtojama nuosekliai ir iki galo neišaiškina, kokia apimtimi mišrus susitarimas yra ES teisės dalis. Dėl šių priežasčių ESTT nesukuria tinkamo balanso tarp kompetencijos atribojimo reikalavimo ir mišraus susitarimo integralumo koncepcijos.

4. Deklaracijos dėl kompetencijos ir solidari atsakomybė kaip du praktikoje sutinkami atsakomybės už mišrių susitarimų pažeidimą priskyrimo būdai nesuderina trečiųjų šalių teisinio saugumo, ES teisės veiksmingumo ir autonomijos bei valstybių narių dalyvavimo tarptautiniuose santykiuose interesų, todėl siūlytini procesiniai mechanizmai, kurie leistų pačiai ES grupei pagal turimą kompetenciją pasirinkti, kas iš jų taps ginčo šalimi.

5. Tarptautinės teisės komisijos patvirtintas straipsnių dėl tarptautinių organizacijų atsakomybės projektas numato *lex specialis* išlygą, leidžiančią atsižvelgti į ypatingą ES statusą, tačiau ši išlyga yra tik nukreipiamojo pobūdžio, todėl didesnio teisinio tikrumo labai siūlytina atskiruose mišriuose susitarimuose siekti ES *lex specialis* tarptautinės atsakomybės srityje detalizavimo.

6. Mišrių susitarimų kaip pragmatinių instrumentų sudarymo kaina – būtinybė rasti balansą tarp valstybių narių suverenias teises ginančio kompetencijos suteikimo principo ir jų integralumo, įgalinančio darnų jų įgyvendinimą siekiant ES tikslų, užtikrinimo. Šį balansą padėtų pasiekti tinkamas ES lojalaus bendradarbiavimo principo ir iš jo kylančios bendradarbiavimo pareigos taikymas.

7. Lisabonos sutartis, nors ir nereglamentuoja mišrių susitarimų, sukuria sąlygas reikšmingiems pokyčiams šioje srityje. Viena vertus, numatomi pokyčiai, susiję su ES kompetencijos ribų kitimu, kurie gali paveikti mišrių susitarimų sudarymo praktiką. Kita vertus, atsiranda galimybės mišrius susitarimus keisti horizontaliais ES susitarimais, ir tokia jų transformacija leistų ES išorės santykiuose veikti darniau ir veiksmingiau, kartu valstybėms narėms išsaugant pagrindinius kontrolės svetus ir saugiklius.

6. Tyrimo šaltiniai ir disertacijos tema atliktų tyrimų apžvalga

Atsižvelgiant į pasirinktą tyrimo objektą, tikslus ir uždavinius, naudotasi kelių šaltinių kompleksu, apimančiu tarptautinius, ES ir

nacionalinius teisės aktus, ESTT ir kitų tarptautinių teisminių institucijų praktiką bei teisės doktriną.

Pirmiausiai buvo remiamasi ES sutartimis, kuriose yra įtvirtinami pamatiniai ES teisės principai, nagrinėti šiame darbe – ES kompetencijos suteikimo principas ir lojalus bendradarbiavimo principas, o taip pat ES antrinės teisės aktais. Analizuojant mišrių susitarimų praktiką neapsieita be pačių mišrių susitarimų bei jų sudarymą įtvirtinančių Tarybos sprendimų aptarimo. Nagrinėjant aktualią mišrių susitarimų įgyvendinimo praktiką, ypatingas dėmesys buvo kreipiamas pastaraisiais metais vis dažniau sudaromiems ES institucijų ir (arba) valstybių narių tarpinstituciniams susitarimams ir elgesio kodeksams dėl jų dalyvavimo konkrečiuose mišriuose susitarimuose. Be to, analizuojant mišrių susitarimų praktiką aptartos PPO steigimo dokumentų, FAO konstitucijos, Maisto kodekso (*Codex Alimentarius*) komisijos veiklos reglamento, ES stojimo į EŽTK susitarimo projekto, atskirų JT ir ET konvencijų nuostatos.

Visgi dėl mišrių susitarimų instituto specifikos ir jo reglamentavimo ES pirminėje ir antrinėje teisėje stokos, pagrindiniais šaltiniais šiame darbe buvo ESTT praktika ir ES teisės doktrina. Pagrindus mišrių susitarimų instituto įsitvirtinimui ir tolesniam vystymuisi visų pirma padėjo ESTT praktika su ES kompetencijos atribojimu ir mišrių susitarimų praktika susijusiose bylose. ESTT taip pat įnešė reikšmingą indėlį į lojalus bendradarbiavimo principo ir iš jo kylančių pareigų, taikomų mišrios kompetencijos kontekste, suformavimą. Mišrių susitarimų nuostatų vietai ES teisės sistemoje ir santykiui su nacionaline teise atskleisti darbe išsamiai analizuojamos ir ESTT bylos dėl šių susitarimų nuostatų aiškinimo ir taikymo jurisdikcijos. Pastebėtina, jog nagrinėjant ES grupės tarptautinės atsakomybės už mišrių susitarimų pažeidimą ypatumus ir praktiką remtasi ir kitų tarptautinių teisminių institucijų, tokių kaip Tarptautinis Teisingumo Teismas, JT Jūrų teisės tribunolas, PPO apeliacinis komitetas, EŽTT, praktika.

Vis dėlto, daugelis mišrių susitarimų instituto aspektų nereglamentuoti, o teisminių institucijų praktika mišrių susitarimų atžvilgiu yra gana skurdi ir

neišsami, todėl didžiausias dėmesys šiame darbe skiriamas ES teisės doktrinos visapusiškam įvertinimui ir tolesniam plėtojimui. Kadangi mišrūs susitarimai iš esmės nenagrinėti lietuvių autorių darbuose⁴¹, remtasi užsienio mokslininkų darbais anglų, vokiečių, prancūzų kalbomis.

Pagal tyrimo objektą ES teisės doktriną mišrių susitarimų srityje galima suskirstyti į dvi grupes. Pirmajai grupei priklauso išsamios monografijos mišrių susitarimų instituto tema, parengtos J. Heliskoski, S. Sattler ir E. Neframi. Šiais tyrimais siekta kompleksiskai išanalizuoti šio instituto praktinius ir teorinius aspektus. Vis dėlto, minėti tyrimai buvo atlikti prieš aštuonerius ir daugiau metų, todėl juose nenagrinėjami aktualiausi mišrių susitarimų instituto klausimai, kylantys dėl pastaraisiais metais suaktyvėjusios mišrių susitarimų praktikos ir ESTT jurisprudencijos, o taip pat dėl beprecedentės ES konstitucinės reformos. Šie procesai skatina naujai pažvelgti į mišrių susitarimų institutą ir pasiūlyti inovatyvesnes ES ir valstybių narių veikimo išorės santykiuose alternatyvas. Vis dėlto, minėtos monografijos buvo naudingos metodologiniu požiūriu, nes jos suteikė gerus teorinius pagrindus tyrimo plėtojimui ir palengvino jo struktūrizavimą.

Antrajai ES doktrinos mišrių susitarimų srityje grupei priklauso daliniai, atskirus šio instituto aspektus nagrinėjantys darbai. Pagal tai juos galima skirstyti į tyrimus, nagrinėjančius: a) mišrių susitarimų teisinius pagrindus ir tipologizaciją (H. G. Schermers, J. H. H. Weiler, S. Huber, M. Maresceau, A. Dashwood, A. Rosas); b) mišrių susitarimų derybų, sudarymo ir dalyvavimo juose praktiką (J. P. Hix, J. Heliskoski, Ch. Timmermans, J. Groux, I. Van Den Steen, J. Czuczai, F. Hoffmeister); c) ESTT jurisdikciją aiškinti ir taikyti mišrius susitarimus (I. Cheyne, M. Karayigit, P. Koutrakos, E. Vranes, I. Daukšienė); d) tarptautinės atsakomybės už mišrių susitarimų pažeidimą paskirstymo klausimus (G. Gaja, C. Tomuschat, S. Talmon, P. J.

⁴¹ Lietuvos teisės doktrinoje buvo trumpai apžvelgtas tik vienas mišrių susitarimų instituto aspektas - ESTT jurisdikcija aiškinti mišraus susitarimo nuostatas, nagrinėjant ES valstybių narių tarpusavio ginčų sprendimo už ESTT ribų teisėtumą. Žr. DAUKŠIENĖ, I. Europos Sąjungos valstybių narių tarpusavio ginčai ir Europos Sąjungos Teisingumo Teismo jurisdikcija. *Jurisprudencija*, vol. 18 (4), 2011, p. 1349-1368. Mišrūs susitarimai taip pat buvo bendrai pristatyti L. Jakulevičienės monografijoje tarptautinių sutarčių teisės tema. Žr. JAKULEVIČIENĖ, L. *Tarptautinių sutarčių teisė*. Registrų centras, 2011, p. 72-74.

Kuijper, E. Paasivirta, A. Nollkaemper, M. Hirsch, M. Björklund); e) lojalios bendradarbiavimo principo veikimą mišrios kompetencijos srityje (S. Hyett, T. Sell, M. Cremona, Ch. Hillion, A. Hatje, F. Casolari); ir f) Lisabonos sutarties poveikį mišrių susitarimų institutui bei horizontalių ES susitarimų sudarymo galimybes (A. Rosas, A. Dashwood, R. Wessel, E. Denza, M. Cremona). Šioje disertacijoje kritiškai įvertinami atskirų autorių darbai ir užpildomos tyrimų spragos siekiant toliau plėtoti mišrių susitarimų instituto doktriną.

Chronologiniu požiūriu mišrių susitarimų doktriną galima skirstyti į ankstyvąją (D. O'Keefe, H. Schermers, K.D. Stein, A. Bleckmann, M. Dolmans), po Maastrichto sutartimi įvykdytos ES konstitucinės reformos sekusią (J. Heliskoski, N. Neuwahl, R. Leal-Arcas) ir aktualiąją doktriną (Ch. Hillion, A. Dashwood, A. Rosas, E. Neframi, S. Sattler).

Siekiant išsamumo, didesnės tyrimo mokslinės vertės ir originalių išvadų, šiame darbe plačiai naudotasi ir su mišrių susitarimų institutu susijusia, bet jo tiesiogiai nenagrinėjusia tarptautinės ir ES teisės doktrina. Visų pirma, nagrinėjant Lisabonos sutarties poveikį šiam institutui remtasi bendromis ES teisės ir Lisabonos sutarties studijomis (J.-C. Piris, M. Trybus ir L. Rubini, P. Craig, S. Griller ir J. Ziller, P. Eeckhout, A. Bondi ir S. Ripley, O. Leiß, K. F. Fischer, K. Lenaerts ir P. Van Nuffel, I. Jarukaitis). Taip pat remtasi bendromis, kompleksinėmis ES išorės santykių teisės studijomis, analizuojančiomis ES išorės kompetenciją, ES institucinę sąrangą šioje srityje, ES tarptautinius (o kartu ir mišrius) susitarimus (P. Eeckhout, P. Koutrakos, I. McLeod, I. Hendry ir S. Hyett, D. McGoldrick, E. Cannizzaro, M. Cremona ir B. de Witte, G. de Baere, R. Holdgaard, M. Koskenniemi). Tiriant atskirus mišrių susitarimų instituto aspektus, vadovautasi atskirus ES teisės institutus nagrinėjusiais darbais – ES išorės kompetencijos (M. Cremona, A. Dashwood, L. Rossi, A. Epiney ir A. Gross, M. Klamert, N. Maydell, J. Temple Lang, O'Keefe, R. Schütze), ES tarptautinių susitarimų (Ch. Hillion, D. R. Verwey, D. Thym), atskirų ES išorės politikos sričių (B. Van Voren, L. Bartels, M. Krajewski, J. A. Bischoff, R. Wessel, S. Peers, M. Koskenniemi, I.

Sari, E. Herlin-Karnell, P. Eeckhout, P. C. Müller-Graf, N. Lavranos), teisinio santykio tarp ex EB politikos sričių ir BUSP bei ES kompetencijos šiose srityse atribojimo (R. Wessel, B. Van Vooren, M. Cremona, A. Dashwood, P. Van Elsuwege) klausimais.

Susipažinimui su tarptautinių sutarčių, tarptautinių organizacijų, tarptautinės viešosios teisės pagrindais ir atskirais tarptautinių organizacijų ir ES tarptautinių sutarčių sudarymo bei įgyvendinimo aspektais, kurie buvo reikšmingi rengiant disertaciją, naudotasi ir lietuvių autorių darbais (L. Jakulevičienės, V. Vadapalo, D. Žalimo ir kt.).

Galiausiai, siekiant geriau atskleisti politinį tarptautinių santykių kontekstą, kuriame plėtojama mišrių susitarimų praktika, remtasi ir iškilų tarptautinių santykių ir politikos mokslų atstovų darbais (Ch. Hill, S. Woolcock, S. Keukeleire, J. Macnaughtan, A. Missiroli, T. Delreux).

7. Tyrimo metodologija

Disertacijos tyrimo rezultatai buvo pasiekti naudojant tiek teorinius, tiek empirinius mokslinio tyrimo metodus. Tyrimo tikslui ir uždaviniams pasiekti didžiausią reikšmę turėjo loginio, sisteminės analizės, istorinio, lyginamojo ir teleologinio mokslinio tyrimo metodų taikymas. Būtent šių metodų kombinuotas taikymas leido pasiekti moksliniu požiūriu naujų ir originalių tyrimo rezultatų.

Loginis metodas yra vienas pagrindinių bet kokio tiriamojo darbo metodų. Jo taikymas yra neišvengiamas norint atskleisti teisės normų ir teismų sprendimų turinį, analizuojant ir vertinant teisės doktrinoje pateikiamas pozicijas, formuluojant tyrimų apibendrinimus ir išvadas. Šioje disertacijoje buvo aktyviai naudojamosi šiuo metodu ir juo grindžiama dedukcine ir indukcinė argumentacija.

Sisteminės analizės metodu disertacijoje naudotasi siekiant išsamiai ir kompleksiskai išnagrinėti tyrimo objektą bei jo probleminius aspektus. Kadangi mišrūs susitarimai yra sudėtingas, daugiadimensinis institutas,

lokalizuojamas kelių teisės sistemų sankirtoje, būtinas sisteminis šio instituto nagrinėjimas, leidžiantis nustatyti sudedamųjų jo dalių tarpusavio santykius ir sąsajas su kitomis teisės sistemomis ir institutais.

Siekiant geriau atskleisti mišrių susitarimų kaip specifinio ir nuolat evoliucionuojančio ES teisės šaltinio prigimtį, neapsieita be istorinio metodo taikymo. Šiuo metodu remtasi išskiriant ir klasifikuojant atskirus mišrių susitarimų praktikos vystymosi etapus, o taip pat lojalaus bendradarbiavimo pareigos evoliuciją. Istorinės perspektyvos pateikimas leido geriau atskleisti mišrių susitarimo instituto vystymuisi įtakos turintį kontekstą.

Didelė reikšmė šiame darbe teikta lyginamajam metodui. Derinant šį metodą su kitais mokslinio tyrimo metodais, atlikti ES kompetencijos suteikimo principo poveikio atskiroms mišrių susitarimų praktikos sritims bei ESTT jurisdikcijos aiškinti ir taikyti mišrius susitarimus prejudicinio sprendimo ir išipareigojimų neįvykdymo procedūrose palyginimai, įvertinti įprastinių mišrių susitarimų ir horizontalių ES susitarimų panašumai ir skirtumai.

Nemažiau svarbi reikšmė skirta ir teleologiniam metodui. Juo remtasi analizuojant ir nustatant įvairių teisės normų turinį, vertinant ESTT praktiką mišrių susitarimų bylose ir atskleidžiant ES teisės aktų leidėjų ir ES sutarčių, įskaitant Lisabonos sutarties, rengėjų tikslus ES išorės santykių ir mišrių susitarimų instituto kontekste.

Galiausiai šiame darbe buvo remtasi empiriniais tyrimo metodais. Nagrinėjant teisės aktus, jų parengiamuosius dokumentus bei teisminių institucijų sprendimus naudotasi dokumentinės analizės metodu. Pokalbio metodu remtasi imant interviu mišrių susitarimų teoriniais ir praktiniais klausimais iš ESTT teisėjų ir generalinių advokatų, Tarybos ir EK teisės tarnybų pareigūnų bei teisės mokslininkų.

1. SKYRIUS. MIŠRIŲ SUSITARIMŲ TEISINIAI PAGRINDAI

1.1. Mišrių susitarimų samprata

„Zwei Seelen wohnen, ach, in meiner Brust;
die eine will sich von der andern trennen“
(ištrauka iš J. W. Gėtės „Fausto“⁴²)

XIX amžiaus pradžioje, rašydamas savo *magnum opus* „Faustas“, J. W. Gėtė negalėjo pagalvoti, jog jo eilutės puikiai atspindės po daugiau nei šimto metų atsiradusį unikalų ES teisės institutą – mišrius susitarimus⁴³. Šie išskirtinai ES teisei būdingi susitarimai⁴⁴ įkūnija ES integracijos dialektikos esmę – nuolatinę įtampą ir kovą tarp prointegracinių ir valstybių narių suvereniteto gynimo vektorių, tarp ES supranacionalumo ir valstybių narių tarpvyriausybės kumo, tarp ES perduotų galių vykdymo ir valstybių narių siekiamos išlaikyti laisvės. Sudaromi tarp ES, jos valstybių narių ir trečiųjų šalių, mišrūs susitarimai į vieną teisinį „ansamblį“ apjungia bent keturias atskiras teisės sistemas – ES valstybių narių, ES ir tarptautinės teisės, o kartu ir trečiųjų šalių teisės sistemas. Tad nenuostabu, jog jie laikytini svarbiu Europos

⁴² „Deja, dvi sielos manyje gyvena. Ir tarp savęs kovoja amžinai“. A. Jonyno vertimas.

⁴³ Šioje disertacijoje vartojamas Europos Sąjungos veikloje ir ES teisės doktrinoje išsivirtinęs *mišrių susitarimų* (angl. *mixed agreements*), o ne *mišrių sutarčių* (angl. *mixed treaties*) terminas. Analogiškai *tarptautiniais susitarimais* (angl. *international agreements*) vadinamos ir savarankiškai ES sudaromos tarptautinės sutartys. Žr. SESV 216 straipsnį. Nors tarptautinių sutarčių teisės praktikoje tarptautiniais susitarimais neretai vadinami platesnio pobūdžio nei tarptautinės sutartys susitarimai, įskaitant ir įvairius nerašytinius susitarimus ir susitarimus su kitais nei valstybės ir tarptautinės organizacijos subjektais, specifiniame regioninės integracijos organizacijų kontekste sudaromos tarpautinės sutartys paprastai vadinamos tarptautiniais susitarimais. Oficialiame JT sutarčių teisės terminų vadove nurodoma, jog pastaroji praktika taikoma siekiant atskirti regioninės integracijos darinių konstitucinio pobūdžio steigiamąsias tarptautines sutartis nuo šių darinių ir jų organų vėliau sudaromų teisinių instrumentų su trečiosiomis šalimis. Plačiau žr. JT sutarčių teisės terminų vadovą. Prieiga per internetą: <https://treaties.un.org/Pages/Overview.aspx?path=overview/definition/page1_en.xml> [žiūrėta 2014-02-10]. Taip pat apie tarptautinių sutarčių pavadinimų įvairovę žr. JAKULEVIČIENĖ, L. *supra*, note 41, p. 59-60. Šiuo metu priskaičiuojama apie 250 mišrių susitarimų, sudarytų tarp ES, vienos ar kelių jos valstybių narių ir trečiųjų šalių. Žr. ROSAS, A. The Future of Mixity. In HILLION, CH., KOUTRAKOS, P. (eds.). *Mixed Agreements Revisited: The EU and its Member States in the World*. Hart Publishing, 2010, p. 371.

⁴⁴ Kai kurie autoriai analizuoja, kodėl mišrūs susitarimai netaikomi federacinių valstybių atveju. Žr. SCHUETZE, R. Federalism and Foreign Affairs: Mixity as an (Inter)national Phenomenon. *Durham Law School Research Paper*, 2009-10-26. Prieiga per internetą: <<http://ssrn.com/abstract=1494513>> [žiūrėta 2013-05-16].

Sjungos kaip unikalaus tarptautinės teisės ir politikos eksperimento elementu, atspindinčiu besikeičiantį tarptautinės teisės XXI amžiuje landšaftą – nuo gana aiškių, statišku sątų tarp valstybių kaip tradicinių tarptautinės teisės subjektų judama link sudėtingų, dinamiškų, daugiapakopių teisinių struktūrų, apjungiančių valstybes, tarptautines organizacijas, viršnacionalines organizacijas ir jų teisės subjektus.

Reikia iš anksto pripažinti, jog dėl tokios savo prigimties itin sudėtinga, o gal net neįmanoma pasiūlyti universalų mišrių susitarimų apibrėžimą. Jų savoka nepateikiama nei ES sutartyse⁴⁵, nei ES teismų praktikoje, o doktrinoje dėl jos taip pat nėra vieningos nuomonės. Doktrinoje pateikiami mišrių susitarimų apibrėžimai iš esmės galėtų būti suskirstyti į dvi grupes: a) apibrėžimai, pagrindinį dėmesį skiriantys tokius susitarimus sudarantiems subjektams (formalusis elementas); b) apibrėžimai, papildomai atkreipiantys dėmesį į ES kompetencijos klausimus (materialinis elementas).

Pirmuoju atveju mišrūs susitarimai ES teisės kontekste apibrėžiami kaip tarptautinės sutartys⁴⁶, sudaromos tarp ES ir visų ar dalies⁴⁷ ES valstybių

⁴⁵ Tiesa, galiojantis Europos atominės energetikos bendrijos (EAEB) sutarties 102 straipsnis ir ex EB sutarties 133 straipsnio 6 dalis minėjo galimybę sudaryti sutartis, kuriose be Europos Bendrijų dalyvautų ir valstybės narės. EAEB 102 straipsnyje numatyta, jog „Susitarimai arba sutartys su trečiaja valstybe, tarptautine organizacija ar trečiosios valstybės nacionaliniu subjektu, kurių viena iš šalių, be pačios Bendrijos, yra viena ar kelios valstybės narės, neįsigalioja tol, kol visos suinteresuotos valstybės narės Komisijai nepraneša, kad minėti susitarimai ar sutartys yra pradėti taikyti pagal atitinkamų jų nacionalinių įstatymų nuostatas“. Kita vertus, nebegaliojanti ex EB sutarties 133 straipsnio, reguliavusio BPP, 6 dalis numatė, jog deryboms dėl tam tikrų susitarimų, kurie priklauso bendrai Bendrijos ir jos valstybių narių kompetencijai, be Bendrijos sprendimo, priimamo pagal atitinkamas EB sutarties 300 straipsnio nuostatas, reikia bendro valstybių narių sutarimo. Taip derybomis pasiektus susitarimus „sudaro Bendrija ir valstybės narės kartu“. Tokie susitarimai taip pat pripažinti 2003 m. Stojimo akto 6 straipsnio 2 dalyje, kurioje dešimt naujų valstybių narių įpareigojamos prisijungti prie EB ir valstybių narių bendrai sudarytų susitarimų su trečiosiomis šalimis. Žr. Aktą dėl Čekijos Respublikos, Estijos Respublikos, Kipro Respublikos, Latvijos Respublikos, Lietuvos Respublikos, Vengrijos Respublikos, Maltos Respublikos, Lenkijos Respublikos, Slovėnijos Respublikos ir Slovakijos Respublikos stojimo sąlygų ir Sutarčių, kuriomis yra grindžiama Europos Sąjunga, pritaikomųjų pataisų. OL L 236, 2003 09 23, p 33.

⁴⁶ Doktrinoje nėra bendro tarptautinės sutarties apibrėžimo. Šiame darbe vadovaujamosi dar neįsigaliojusios 1986 m. Vienos konvencijos dėl sutarčių tarp valstybių ir tarptautinių organizacijų bei tarp tarptautinių organizacijų 2 straipsniu, pagal kurį tarptautinė sutartis yra tarptautinės teisės reguliuojamas tarptautinis susitarimas, sudarytas rašytine forma, nepriklausomai nuo to, ar jis įtvirtintas viename ar keliuose susijusiuose instrumentuose ir nepriklausomai nuo jo pavadinimo. Prieiga per internetą: <<http://www.un.org/law/ilc/texts/trbtstat.htm>> [žiūrėta 2013-12-11]. Analogiškas tarptautinės sutarties apibrėžimas pateikiamas ir 1969 m. Vienos konvencijos dėl tarptautinių sutarčių teisės 2 straipsnio 1 dalyje. Nors ES teisėje nėra pateikiamas tarptautinio susitarimo apibrėžimas, ESTT savo praktikoje iš esmės vadovavosi Vienos konvencijomis, nurodydamas, jog tarptautiniais susitarimais laikytini bet kokie susitarimai tarp subjektų, kuriems taikoma tarptautinė teisė ir kurie yra teisiškai privalomi, nepriklausomai nuo jų pavadinimo. Žr. 1975 m. lapkričio 11 d. Nuomonės 1/75,

narių ir vienos ar daugiau trečiųjų valstybių ar tarptautinių organizacijų⁴⁸. Sąvoka „mišrus susitarimas“ šiuo atveju kyla iš situacijos, kai viena sutarties šalis, priešingai nei įprasta tarptautinėje teisėje, yra tiek ES kaip tarptautinė (viršnacionalinė) organizacija, tiek viena ar keletas jos valstybių narių. Kitais žodžiais tariant, kaip teigia prof. Maresceau, tame pačiame teisiniame instrumente ES ir jos valstybės narės išreiškia savo norą būti susaistytos trečiosios šalies atžvilgiu, o trečioji šalis sutinka, kad kitomis sutarties šalimis būtų tiek ES, tiek jos valstybės narės⁴⁹.

Įdomu pastebėti, jog Lietuvos Respublikos teisės aktuose pripažįstamas būtent toks formalus mišrių susitarimų apibrėžimas. Remiantis Tarptautinių sutarčių įstatymo 4 straipsnio 2 dalimi bei Vyriausybės nutarimu patvirtintų tarptautinių sutarčių rengimo ir sudarymo taisyklių 2 punkto 6 dalimi, „tarptautinėmis mišriosiomis sutartimis“ laikomos „Europos Sąjungos ir Lietuvos Respublikos, kaip Europos Sąjungos valstybės narės, atstovaujančių vienai tarptautinės sutarties šaliai, tarptautinės sutartys“⁵⁰.

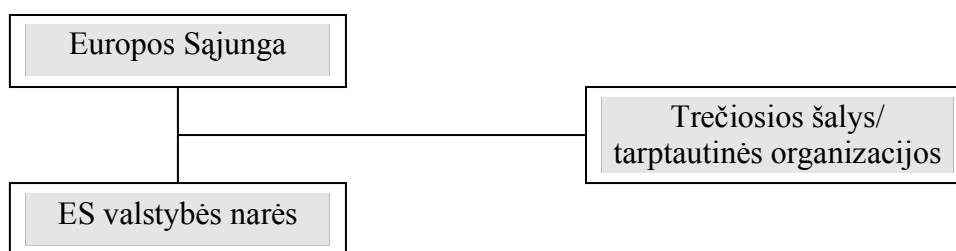
Rink. p. 1355, 1356 punktą. SESV pateikiama ES tarptautinių susitarimų sudarymo tvarka susiaurina ESTT apibrėžimą, nes iš jos matyti, jog ES veiklos kontekste susitarimai turi būti sudaromi rašytine forma. Plačiau apie tarptautinių sutarčių sąvokų įvairovę žr. JAKULEVIČIENĖ, L. *supra*, note 41, p. 58-61.

⁴⁷ Kai mišrų susitarimą sudaro ES ir dalis valstybių narių, jis doktrinoje vadinamas iš dalies mišriu susitarimu, o pati situacija – daliniu arba nepilnu mišrumu (angl. *partially mixed agreement*; *incomplete mixity*). Žr., pvz., BAERE, G. DE. *Constitutional Principles of EU External Relations*. Oxford University Press, 2008, p. 245-246; SCHERMERS, H. G. A Typology of Mixed Agreements. In O'KEEFFE, D., SCHERMERS, H. (eds.). *Mixed Agreements*. Deventer, Kluwer, 1983, p. 26; ROSAS, A. Mixed Union – Mixed Agreements. In KOSKENNIEMI, M. (ed.). *International Law Aspects of the European Union*. Kluwer Law International, 1998, p. 132; ROSAS, A. The European Union and Mixed Agreements. In DASHWOOD, A., HILLION, CH. (eds.). *The General Law of the E.C. External Relations*. Sweet and Maxwell, 2000, p. 206. Kiti tokius susitarimus vadina „netobulais“ (angl. *imperfect*). Žr. HIX, J. P. Mixed Agreements in the Field of Judicial Cooperation in Civil Matters: Treaty-making and Legal Effects. In MARTENCZUK, B., VAN THIEL, S. (eds.). *Justice, Liberty, Security: New Challenges for EU External Relations*. ASP-VUB Press, 2008, p. 227.

⁴⁸ Toks apibrėžimas gali būti kildinamas iš 45 išnašoje minimų EAEB, EB ir Stojimo sutarčių straipsnių. Taip pat žr. SATTLER, S. *Gemischte Abkommen und gemischte Mitgliedschaften der EG und ihrer Mitgliedstaaten – Unter besonderer Berücksichtigung der WTO*. Duncker & Humblot, 2007, p. 32; HUBER, S. Gemischte Abkommen in den Aussenbeziehungen der Europaischen Gemeinschaften und innerhalb eines Bundestaats. *Zeitschrift fuer oeffentliches Recht*, vol. 61, 2006, Springer Verlag, p. 110; BLECKMANN, A. Der gemischte Vertrag im Europarecht. *Europarecht*, vol. 11, 1976, p. 301; TEMPLE LANG, J. The ERTA Judgment and the Court's Case Law on Competence and Conflict. *Yearbook of European Law*, 1986, p.183-218.

⁴⁹ MARESCAU, M. A Typology of Mixed Bilateral Agreements. In HILLION, CH., KOUTRAKOS, P. (eds.). *Mixed Agreements Revisited: The EU and its Member States in the World*. Hart Publishing, 2010, p. 11-29.

⁵⁰ Lietuvos Respublikos tarptautinių sutarčių įstatymas. Žin., 1999, Nr. 60-1948 (2012-11-15 redakcija); Lietuvos Respublikos tarptautinių sutarčių rengimo ir sudarymo taisyklės, patvirtintos

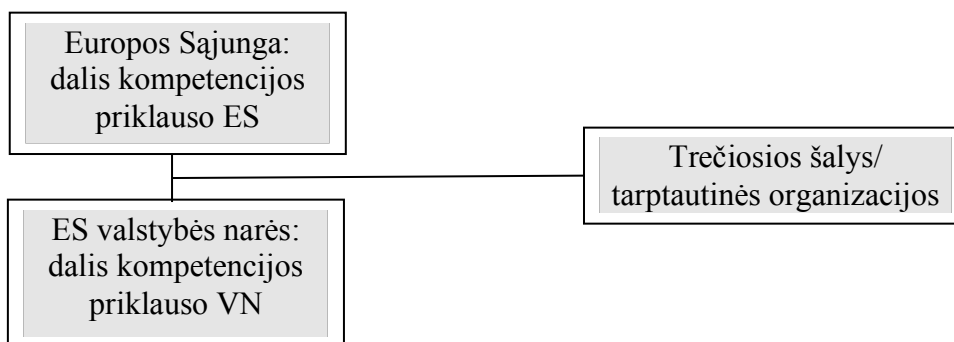

Palaikantys antrąją, populiariesnę poziciją⁵¹ pagrindinį dėmesį sutelkia į ES kompetencijos aspektą. Nurodoma, kad mišrūs susitarimai yra tokios tarptautinės sutartys, kurių viena šalis yra ES ir visos ar keletas valstybių narių ir kurių sudarymas iš dalies priklauso ES, iš dalies – valstybių narių kompetencijai. Dėl šios priežasties mišrūs susitarimai dar vadinami vertikaliais mišriais susitarimais, taip pabrėžiant vertikalaus kompetencijos tarp valstybių narių ir ES pasidalijimo reikšmę⁵².

Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2001 m. spalio 1 d. nutarimu Nr. 1179, Žin. 2001, Nr. 84-2938 (2012 07 25 redakcija). Pastebėtina, jog šis mišrių susitarimų apibrėžimas nėra tikslus, nes ne visuose mišriuose susitarimuose nurodoma, jog ES ir valstybės narės formaliai atstovauja vienai susitarimo šaliai. Pastarasis teisinis santykis būdingas dvišaliuose santykiuose, pvz., asociacijos susitarimuose. Daugiašalėse sutartyse toks aiškus ES grupės kaip vienos šalies statusas formaliai nenumatomas. Vis dėlto, iš materialinės teisinės pusės minėtas apibrėžimas yra tinkamas, nes mišrūs susitarimai pasižymi pasidalytu teisiniu santykiu, t.y. ES ir valstybės narės pagal turimą kompetenciją gali prisiimti teises ir pareigas tik dalies sudaromo susitarimo atžvilgiu. Tad ES teisės požiūriu tik dalyvaudamos kartu, kaip vientisa susitarimo šalis, jos gali užmegzti visavertį teisinį santykį su trečiosiomis šalimis. Plačiau apie tai žr. toliau.

⁵¹ HELISKOSKI, J. *Mixed Agreements as a Technique for Organizing the International Relations of the European Community and its Member States*. Kluwer Law International, 2001, p. 7; BAERE, G. DE. 2008, *supra*, note 47, p. 232; LAVRANOS, N. *Decisions of International Organizations in the European and Domestic Legal Orders of Selected EU Member States*. Europe Law Publishing, 2004, p. 27; HOLDGAARD, R. *External Relations Law of The European Community – Legal Reasoning and Legal Discourses*. Kluwer Law International, 2008, p. 149; LEAL-ARCAS, R. The European Community and Mixed Agreements. *European Foreign Affairs Review*, vol. 6 (4), 2001, p. 485; SCHERMERS, H. G. 1983, *supra*, note 47, p. 23.

⁵² VERWEY, D. R. *The European Community, the European Union and the International Law of Treaties: A Comparative Legal Analysis of the Community and Union's External Treaty-making Practice*. T.M.C Asser Press, 2004, p. 35.

Bene geriausių mišrių susitarimų apibrėžimą vadovaujantis antrąja pozicija yra pasiūlęs prof. Schermers. Anot jo, mišrūs susitarimai yra tarptautinės sutartys, kurių šalimis yra tarptautinė organizacija, viena ar kelios jos valstybės narės ir viena ar kelios trečiosios šalys ar tarptautinės organizacijos, ir kurios įgyvendinimui nei tarptautinė organizacija, nei jos valstybės narės neturi pilnos kompetencijos⁵³.

Kaip matome, siūlomas apibrėžimas apjungia pirmąjį – formalųjį ir antrąjį – materialinį teisinį elementą. Viena vertus, galima pritarti antrąją poziciją palaikantiems autoriams, kurie mišrių susitarimų apibrėžimo neapriboja vien formaliu elementu, pripažindami kompetencijos pasidalijimo svarbą. Tačiau kita vertus, ir šių autorių siūlomas apibrėžimas nėra visiškai tikslus. Šioje disertacijoje laikomasi nuomonės, jog kalbant apie mišrius susitarimus svarbi ne susitarimo sudarymo forma, o turinys. ES teisės požiūriu, priešingai nei tarptautinės teisės požiūriu, susitarimas gali būti laikomas mišriu net ir tada, kai sutarties šalimis formaliai yra tik viena iš ES grupės šalių, t.y.

⁵³ Žr. SCHERMERS, H. G. 1983, *supra*, note 47. Panašų apibrėžimą siūlė prof. Macleod, Hendry ir Hyett (McLEOD, I., HENDRY, I., HYETT, S. *The External Relations of the European Communities*. Oxford University Press, 1996, p. 143). Anot jų, mišrus susitarimas yra susitarimas, kurio šalimis yra ar gali būti viena ar daugiau Bendrijų ir valstybių narių, ir kuris apima nuostatas, kurių dalis priklauso valstybių narių, o kita dalis – Bendrijų kompetencijai. Panašiai, anot prof. McGoldrick, susitarimas gali būti laikomas mišriu jei (i) jį sudaro ES ir viena ar daugiau ES valstybių narių, (ii) jei kompetencija sudaryti tarptautinį susitarimą priklauso tiek ES, tiek valstybėms narėms (pasidalinta kompetencija) arba (iii) jei susitarimas sudaromas mišria forma dėl reikalavimų, susijusių su susitarimu sukuriama instrumento finansavimu ar balsavimu susitarimo organuose. Svarbiausiu atskaitos tašku jis visgi laiko kompetencijos pasidalijimą teigdamas, kad jei kompetencija susitarimui sudaryti priklauso iš dalies ES, iš dalies valstybėms narėms, tuomet susitarimas apibrėžiamas kaip mišrus, o pati sąvoka „mišrūs susitarimai“ tiksliausiai tinka tokiems susitarimams, kurių atžvilgiu ES ir valstybės narės iš tiesų dalijasi kompetenciją. MCGOLDRICK, D. *International Relations Law of the European Union*. Longman, 1997, p 79. Panašiai žr. Koutrakos, kuris teigė, jog mišrūs susitarimai yra teisinė formulė, leidžianti ES ir valstybėms narėms derėtis, sudaryti ir įgyvendinti tarptautinius susitarimus, kurie priklauso jų abiejų kompetencijai. KOUTRAKOS, P. *EU International Relations Law*. Hart Publishing, 2006, p. 150.

tik ES valstybės narės arba tik ES. To pakanka, kad kiltų su mišrumu susijusios ES teisinės pasekmės⁵⁴. Tokie susitarimai doktrinoje kartais vadinami paslėptaisiais mišriais susitarimais (angl. *concealed mixed agreements*)⁵⁵.

Šią išvadą patvirtina ESTT praktika. Nuomonėje 2/91, kurioje nagrinėta EB kompetencijos apimtis Tarptautinės darbo organizacijos (TDO) konvencijos Nr. 170 atžvilgiu, ESTT aiškiai pripažino, jog šios konvencijos sudarymas priklauso bendrai EB ir valstybių narių kompetencijai⁵⁶. Tokios ESTT išvados nepakeitė tas faktas, jog TDO statusas aiškiai draudė tarptautinių organizacijų narystę TDO konvencijose. Šiuo klausimu ESTT pabrėžė, jog tais atvejais, kai EB pati negali prisijungti prie tarptautinės konvencijos, tačiau pastaroji apima EB išorinei kompetencijai priskiriamas sritis, šią išorinę kompetenciją EB gali įgyvendinti per valstybes nares kaip tarpininkes, bendrai veikiančias EB interesais⁵⁷. Tokia ESTT pozicija neseniai patvirtinta Sprendime *Komisija prieš Graikiją*, kuriame ESTT pabrėžė, jog vien ta aplinkybė, kad EB nėra tarptautinės organizacijos narė, jokių būdu nesuteikia teisės valstybei narei savarankiškai dalyvauti jos veikloje ir priimti įsipareigojimus, kurie galėtų turėti įtakos EB teisės normoms. Kartu Teismas pažymėjo, jog EB negalėjimas prisijungti prie tarptautinės organizacijos nėra kliūtis veiksmingai įgyvendinti EB kompetenciją per bendrai dėl jos interesų veikiančias valstybes nares⁵⁸. Šie ESTT sprendimai patvirtina teiginį, jog net valstybių narių sudaryta tarptautinė sutartis, jei jis iš dalies patenka į ES kompetencijos sritį, ES teisės požiūriu gali būti laikoma mišriu susitarimu. Atitinkamai ES kompetencijai priskiriamos tokio paslėpto mišraus susitarimo nuostatos tampa sudedamąja ES teisės dalimi.

Minėtą prof. Schermers ir kitus antrąją poziciją palaikančių autorių apibrėžimus reikia patikslinti ir materialiniu teisiniu, t.y. kompetencijos aspektu. Kaip įrodyta toliau, mišrūs susitarimai nėra būtini visais atvejais, kai

⁵⁴ Apie jas bus išsamiai kalbama kituose disertacijos skyriuose.

⁵⁵ Žr. HIX, J. P. 2008, *supra*, note 47, p. 236.

⁵⁶ 1993 m. kovo 19 d. Nuomonės 2/91, Rink. p. I-1061, 39 punktas.

⁵⁷ Žr. Nuomonės 2/91 I dalies 5 punktą.

⁵⁸ Žr. 2009 m. vasario 12 d. Sprendimo *Komisija prieš Graikiją*, C-45/07, Rink. p. I-701, 30-31 punktus.

valstybės narės ir ES dalijasi kompetenciją. Atitinkamai teiginys, jog susitarimas yra sudaromas kaip mišrus tada, kai jo nuostatos iš dalies priklauso ES, ir iš dalies – valstybių narių kompetencijai, nėra visiškai tikslus. ES pasidalijamosios kompetencijos srityse⁵⁹, kuriose nėra priimta ES teisės aktų, valstybės narės turi pasirinkimo laisvę veikti atskirai arba pasinaudoti ES pasidalijamąja kompetencija. Kaip bus aptarta vėliau, panašia laisve jos naudojasi neišimtinės bendrosios užsienio ir saugumo politikos (BUSP) kompetencijos srityje.

Tad šiuo požiūriu mišrius susitarimus pagal ES teisę būtų tiksliausia laikyti tokiais tarptautiniais susitarimais, kurie tik iš dalies priklauso ES išimtinėi kompetencijai, o kita jų dalis priklauso valstybių narių kompetencijai ir (arba) neišimtinėi ES kompetencijai, kurią valstybės narės nusprendė realizuoti pačios⁶⁰. Atitinkamai galima teigti, jog ES teisės prasme mišrūs susitarimai pasižymi pasidalytu teisiniu santykiu trečiosios šalies atžvilgiu, t.y. dėl nepakankamos kompetencijos tik veikdamos kartu ES ir valstybės narės gali užmegzti *visavertį* teisinį santykį su trečiosiomis šalimis ir taip prisiimti visas iš sudaromo susitarimo kylančias teises ir pareigas.

Ir atvirkščiai, mišriais susitarimais nelaikytini susitarimai, kurie pilnai patenka į išimtinės ES arba valstybių narių kompetencijos sritį, nes tokiu atveju viena iš ES grupės šalių neturėtų išorinės kompetencijos prisiimti tarptautines teises ir įsipareigojimus⁶¹. Kartu galima pritarti prof. Schermers, kuris ES teisės požiūriu mišriais nelaikė tokių susitarimų, kurie priklauso vadinamajai „paralelinei“ ES ir valstybių narių kompetencijai⁶². Paralelinei

⁵⁹ Lisabonos sutartimi pirmą kartą pateikiamas nebaigtinis pasidalijamosios kompetencijos sričių sąrašas, apimantis tokias sritis kaip vidaus rinka, socialinė politika ir aplinkos apsauga. Žr. SESV 4 straipsnio 2 dalį.

⁶⁰ Panašiai žr. HIX, J. P. 2008, *supra*, note 47, p. 214.

⁶¹ Jei dalis susitarimo priklausytų išimtinėi kitos ES grupės šalies kompetencijai, bet ši dalis būtų tik šalutinė, marginali, susitarimas taip pat neturėtų būti mišrus. Žr. 2008 m. gegužės 20 d. Sprendimo *Komisija prieš Tarybą*, C-91/05, Rink. p. I-3651, 73 punktą, su tolesnėmis nuorodomis į 2003 m. rugsėjo 11 d. Sprendimo *Komisija prieš Tarybą*, C-211/01, Rink. p. I-8913, 39 punktą; 2004 m. balandžio 29 d. Sprendimo *Komisija prieš Tarybą*, C-338/01, Rink. p. I-4829, 55 punktą ir 2006 m. sausio 10 d. Sprendimo *Komisija prieš Tarybą*, C-94/03, Rink. p. I-1, 35 punktą; taip pat dėl ES 47 straipsnio taikymo žr. minėto 2005 m. rugsėjo 13 d. Sprendimo *Komisija prieš Tarybą*, C-176/03, Rink. p. I-7879, 51–53 punktus ir minėto 2007 m. spalio 23 d. Sprendimas *Komisija prieš Tarybą*, C-440/05, Rink. p. I-9097, 71–73 punktus).

⁶² SCHERMERS, H. G. 1983, *supra*, note 47, p. 26.

kompetencijai gali būti priskiriamos SESV 4 straipsnio 3 ir 4 dalyje minimos mokslinių tyrimų, technologijų plėtros, kosmoso, bendradarbiavimo vystymosi labui ir humanitarinės pagalbos sritys, nes šiose srityse neužkertamas kelias valstybėms narėms paraleliai naudotis savo kompetencija. Šiai kompetencijos kategorijai priskirti susitarimai pasižymi tuo, jog jie visa apimtimi gali būti sudaryti ir įgyvendinti tiek ES, tiek ir jos valstybių narių kaip *atskirų* susitarimo šalių. Atitinkamai valstybių narių priimami tarptautiniai įsipareigojimai neturi jokio poveikio ES priimamiems įsipareigojimams ir teisėms, t.y. ES ir valstybės narės nesidalija iš susitarimo kylančiomis teisėmis bei pareigomis. Jos abi gali užmegzti visavertę teisinį santykį su trečiosiomis šalimis. Atitinkamai ES teisės požiūriu jie nesiskirtų nuo atskirai sudaromų ES ir valstybių narių susitarimų su trečiosiomis šalimis. Tad šie susitarimai materialine teisine prasme nelaikytini mišriais.

Vis dėlto, kaip jau užsiminta anksčiau, dėl mišrių susitarimų prigimties, pasižymintios ES, valstybių narių ir tarptautinės teisės bei trečiųjų šalių teisės sistemų persipynimu, itin sudėtinga, o gal net neįmanoma pateikti universalų, visas šias sistemas tenkinantį mišrių susitarimų apibrėžimą. Kiekviena iš minėtų teisės sistemų gali pasirinkti jai labiausiai tinkantį apibrėžimą. Jei, kaip jau teigta, ES teisės požiūriu esminiu elementu laikytinas realus kompetencijos ES viduje pasidalijimas mišraus susitarimo atžvilgiu, tarptautinės teisės ir nacionalinės teisės požiūriu esminiu paprastai pripažįstamas formalusis elementas, t.y. tarptautinės organizacijos ir jos valstybių narių bendras dalyvavimas tarptautiniame susitarime. Be to, reikia pabrėžti, jog ir pačių mišrių susitarimų gali būti įvairių formų. Priklausomai nuo to, ar formaliai jame dalyvauja ES valstybės narės ar ne, ar jį sudarydamos ES ir valstybės narės dalijasi išimtinė ar pasidalijamąja kompetencija, ar jis apima dvišalius ar daugiašalius santykius, mišrus susitarimas įgis skirtingas teises savybes tiek ES, tiek nacionalinės, tiek ir tarptautinės teisės požiūriu.

Aptarus teorinius mišrių susitarimų apibrėžimo aspektus, verta pereiti prie ES teisės praktikos, iš kurios kildinami šie apibrėžimo bandymai. Tai leis

geriau suprasti mišrių susitarimų teisinius pagrindus ir jų sudarymo priežastis, o kartu užbaigti šių susitarimų daugialypės sampratos atskleidimą.

1.2. Mišrių susitarimų sudarymo teisiniai pagrindai

Dar iki Lisabonos sutarties įsigaliojimo prof. Eeckhout⁶³ teisingai pastebėjo, jog nors Sutartis numatė nemažai galimybių ES išoriniams veiksams, praktikoje kur kas daugiau susitarimų buvo sudaromi kaip mišrūs, o ne kaip ES susitarimai. Kyla pagrįstas klausimas, kodėl sudaromi mišrūs susitarimai? Atsakant į jį svarbūs tiek išoriniai, tiek vidiniai veiksniai. Prie išorinių veiksnių priskirtina situacija, kai trečioji valstybė pageidauja, kad susitarimo šalimis būtų tiek ES, tiek valstybės narės. Kaip pažymi prof. O'Keefe ir Schermers⁶⁴, trečiosioms valstybėms tai suteikia stipresnę garantiją, kad susitarimas bus įvykdytas⁶⁵.

Vis dėlto, reikia pripažinti, jog ES teisės požiūriu svarbiausios yra būtent vidinės teisinės priežastys. Jos galiausiai lemia, kad pasirenkama mišraus susitarimo forma. Vidinės priežastys visų pirma sietinos su ES kompetencijos suteikimo principu, t.y. su kompetencijos pasidalijimu tarp ES ir valstybių narių, ir su tuo faktu, jog nei ES, nei valstybėms narėms nepakanka kompetencijos tam tikrą susitarimą sudaryti atskirai. Kompetencijos nepakankamumas gali pasireikšti *absoliučiu nepakankamumu*, t.y. ES visai neturi kompetencijos sudaryti tam tikrą susitarimą atskirai, nes dalis kompetencijos priklauso valstybėms narėms, arba *daliniu nepakankamumu*, t.y. ES neturi *išimtinės* kompetencijos veikti tam tikroje srityje, o valstybės narės nusprendžia atitinkamoje pasidalijamosios kompetencijos srityje veikti kaip atskiros valstybės ir nerealizuoti ES pasidalijamosios kompetencijos. Pažymėtina, jog būtent dalinis kompetencijos nepakankamumas yra dažniausia mišrių susitarimų sudarymo priežastis, nes daugelyje išorės politikos sričių ES neturi išimtinės kompetencijos, bet dalijasi ją su valstybėmis narėmis, o šios

⁶³ EECKHOUT, P. *External Relations of the European Union*. Oxford University Press, 2004, p. 190.

⁶⁴ O'KEEFFE, D., SCHERMERS, H. G. *supra*, note 22, p. x.

⁶⁵ Plačiau apie tai žr. HELISKOSKI, J. 2001, *supra*, note 51, p. 14; ROSAS, A. 2010, *supra*, note 43.

nenori užleisti Sąjungai savo vietos išorės santykių palaikyme ir plėtojime⁶⁶. Tad toliau reikia apžvelgti kompetencijos suteikimo principo, suformuoto Sutartyse ir ESTT praktikoje, įtaką mišrių susitarimų institutui. Vis dėlto, dėl ribotos disertacijos apimties nebus atliekama išsami šio principo ir išorės kompetencijos atsiradimo pagrindų atskirose srityse analizė⁶⁷.

1.2.1. ES kompetencijos suteikimo principas

ES sutarties 1 straipsnio 1 dalyje aiškiai nurodyta, jog valstybės narės sukūrė ES ir suteikė jai kompetenciją siekti bendrų tikslų. Be to, ES sutarties 5 straipsnyje nustatyta, jog ES veikia tik neperžengdama jai suteiktos kompetencijos ribų, o visa Sutartimis ES nepriskirta kompetencija priklauso valstybėms narėms. Taigi ES turi tik tokią kompetenciją, kokią jai suteikia valstybės narės, ir ji negali pati apsibrėžti savo kompetencijos apimties. Šis kompetencijos suteikimo principas taikomas tiek ES vidaus, tiek ir išorinės politikos srityse⁶⁸. Vadovaujantis kompetencijos suteikimo principu, kad galėtų imtis išorinės politikos veiksmų ir sudaryti tarptautines sutartis, ES turi turėti ES pirmine teise, t.y. ES sutartimis grindžiamą kompetenciją⁶⁹. Tik tuomet ES sudaryti tarptautiniai susitarimai tampa sudedamąja jos teisinės sistemos dalimi su visomis iš to kylančiomis pasekmėmis valstybėms narėms ir ES

⁶⁶ DASHWOOD, A. Why Continue to Have Mixed Agreements at All? In BOURGEOIS J. H. J., DEWOST, J.-L., GAIFFE, A.-M. (eds.). *La Communauté européenne et les accords mixtes Quelles perspectives*. Peter Lang, 1997, p. 93; TRIDIMAS, T., EECKHOUT, P. The External Competence of the Community and the Case Law of the European Court of Justice: Principle versus Pragmatism. *Yearbook of European Law*, vol. 14, 1994, OUP Clarendon Press, 1996, p. 143

⁶⁷ Plačiau apie kompetencijos suteikimo principą ir jo taikymą išorės santykiuose žr. ROSSI, L. S. *supra*, note 21, p. 85-107; CREMONA, M. External Relations and External Competence: The Emergence of an Integrated Policy. In BÚRCA, G. DE, CRAIG, P. (eds.). *The Evolution of EU Law*. 2nd ed., Oxford University Press, 2011; EECKHOUT, P. 2011a, *supra*, note 40, p. 192.

⁶⁸ 1996 m. kovo 28 d. Nuomonė, 2/94, Rink. p. I-1759; ZACHARIAS, D. *The Treaty-making Power of the European Community*. Shaker Verlag GmbH, 2005, p. 2.

⁶⁹ Pvz., SESV 207 (ex 133), 217 (ex 310), 219 (ex 111) straipsniai. Taip pat žr. O'KEEFFE, D. Exclusive, Concurrent and Shared Competence. In DASHWOOD A., HILLION, CH. (eds.). *The General Law of the E.C. External Relations*. Sweet and Maxwell, 2000, p. 182; VRANES, E. Gemischte Abkommen und die Zuständigkeit des EuGH-Grundfragen und neuere Entwicklungen in den Außenbeziehungen. *Europarecht*, vol. 44(1), 2009, p. 53. Plačiau apie ES kaip suteiktų galių sistemą žr. JARUKAITIS, I. *Europos Sąjunga ir Lietuvos Respublika: konstituciniai narystės pagrindai*. Justitia, 2011, p. 48.

institucijoms⁷⁰. Kompetencijos suteikimo principą sustiprina ES sutarties 13 straipsnio 2 dalis, kurioje numatyta, jog kiekviena ES institucija veikia neviršydamą Sutartyse jai suteiktų įgaliojimų ir laikydamasi jose nustatytų procedūrų, sąlygų bei tikslų.

Kompetencijos suteikimo principas laikomas fundamentaliu ES teisės principu, apibrėžiančiu valstybių narių ir ES santykius bei konstitucinę ES santvarką⁷¹. Kaip Teismas nurodė Nuomonėje 2/00, kadangi EB turi tik tą kompetenciją, kuri jai buvo suteikta, ji privalo susieti priimamą teisės aktą su EB sutarties nuostata, kuri jai suteikia teisę patvirtinti tokį aktą. Teismas pabrėžė, jog klaidingo teisinio pagrindo pasirinkimas gali padaryti negaliojantį patį EB teisės aktą dėl tarptautinio susitarimo sudarymo ir taip panaikinti EB sutikimą būti saistomai⁷². Atitinkamai SESV 2 straipsnio 6 dalis numatė, jog naudojimosi Sąjungos kompetencija apimtį ir būdus nustato Sutarčių nuostatos, skirtos kiekvienai konkrečiai sričiai.

Matyti, jog Lisabonos sutartimi kompetencijos suteikimo principas buvo ne tik patvirtintas, bet ir dar labiau sustiprintas. Viena vertus, buvo išplėstas naudojimąsi ES kompetencija ribojančių subsidiarumo bei proporcingumo principų taikymas nacionaliniame ir ES lygmenyje⁷³, o taip pat susiaurintas ir apribotas naujus įgaliojimus kuriantis SESV 352 (*ex* 308) straipsnis⁷⁴ bei numatyta kitų saugiklių⁷⁵. Kita vertus, prie Lisabonos sutarties

⁷⁰ 1974 m. balandžio 30 d. Sprendimas *Haegeman*, 181/73, Rink. p. 449.

⁷¹ DASHWOOD A., HILLION, CH. (eds.). *The General Law of the E.C. External Relations*. Sweet and Maxwell, 2000, p. 116.

⁷² Žr. 2001 m. gruodžio 6 d. Nuomonės 2/00, Rink. p. I-9713, 5 punktą.

⁷³ Žr. ES sutarties 5 straipsnį bei Lisabonos sutarties protokolą Nr. 2 dėl subsidiarumo ir proporcingumo principų taikymo.

⁷⁴ Manytina, jog šio straipsnio praktinė reikšmė kuriant naujus ES įgaliojimus sumažės. Pirma, jo taikymui reikalaujamas vienbalsiškumas Taryboje ir EP pritarimas. Antra, nacionaliniai parlamentai įgyja subsidiarumo principo taikymo kontrolės funkciją. Trečia, minimas straipsnis negali būti taikomas nacionalinių teisės aktų suderinimui, jei to nenumato Sutartys. Ketvirta, jis netaikomas su BUSP susijusių tikslų įgyvendinimui. Penkta, net jei Lisabonos sutartis panaikino anksčiau buvusią nuorodą į veikimą bendrosios rinkos kontekste kaip būtiną naudojimosi šiuo straipsniu sąlygą, Lisabonos sutartis išplėtė ES politikos sričių sąrašą, taip dar labiau sumažindama erdvę pasinaudoti šiuo „likutiniu“ ES įgaliojimų kūrimo pagrindu. Pažymėtina, jog ir anksčiau ESTT siauriamai aiškino šio straipsnio taikymą – žr. 1996 m. kovo 28 d. Nuomonę 2/94, Rink. p. I-1759; 2008 m. rugsėjo 3 d. Sprendimo *Kadi ir Al Barakat International Foundation prieš Tarybą ir Komisiją*, C-402/05 P ir C-415/05 P, Rink. p. I-6351, 211 punktą ir jame nurodytą teismų praktiką. Panašiai žr. ROSSI, L. S. *supra*, note 21, p. 85-107.

⁷⁵ Žr. Lisabonos sutartimi pakeistos ES sutarties 5 straipsnio 2 dalį, kurioje numatyta: „Pagal suteikimo principą Sąjunga veikia tik neperžengdama ribų kompetencijos, kurią, siekiant Sutartyse nustatytų

pridėtoje Deklaracijoje Nr. 18 dėl kompetencijos atskyrimo patvirtinamas ES kompetencijos repatriacijos principas, numatantis galimybę valstybėms narėms inicijuoti ES teisės aktų panaikinimą bei Sutarčių keitimą siekiant apriboti ES suteiktą kompetenciją⁷⁶.

ES gali būti suteikta tiek vidinė, tiek išorinė kompetencija. Didžioji dalis ES kompetencijos yra nukreipta į ES vidaus veiklą⁷⁷. Kalbant konkrečiai apie išorinę kompetenciją, ji gali būti arba aiškiai numatyta Sutartyse, arba implicitinė, numanoma, t.y. netiesiogiai išvesta iš Steigiamųjų sutarčių ar ES teisės aktų. Besiplečiant EB (vėliau ir ES) veiklai, buvo pastebėta, jog daugelyje veiklos sričių Sutartys nenumatė aiškios išorinės kompetencijos, nors buvo akivaizdu, jog siekdama savo tikslų ES turi turėti galimybę veikti išorėje. Pirminėje EEB steigimo sutarties redakcijoje aiški teisė sudaryti tarptautinį susitarimą buvo numatyta tik dviejose srityse – BPP ir asociacijų su trečiosiomis šalimis srityje⁷⁸. Tik vėliau Sutarčių pakeitimais buvo išplėstas teisinių pagrindų sudaryti tarptautinius susitarimus sąrašas, nors jis ir dabar išlieka ribotas⁷⁹. Neišvengiamai kilo klausimas, ar EB išorinė kompetencija turi būti grindžiama vien tik keliais aiškiai numatytais teisiniais pagrindais ar ji

tikslų, jai šiose Sutartyse suteikė valstybės narės. Visa Sutartimis Sąjungai nepriskirta kompetencija priklauso valstybėms narėms“. Taip pat žr. ES sutarties 1 straipsnio 1 d., 3 straipsnio 6 d., 4 straipsnio 1 d. Panašiai žr. ROSSI, L. S. *supra*, note 21, p. 85-107.

⁷⁶ Lisabonos sutartis, iš dalies keičianti Europos Sąjungos sutartį ir Europos bendrijos steigimo sutartį, pasirašyta Lisabonoje, 2007 m. gruodžio 13 d. Tarpyvyriausybinių konferencijos baigiamasis aktas. OL C 306, 2006 12 13, p. 231-248.

⁷⁷ Panašiai žr. HUBER, S. *supra*, note 48, p. 113.

⁷⁸ Žr. EEB sutarties 111 ir 238 straipsnius.

⁷⁹ Vieningos Europos Aktu – mokslinių tyrimų (EB sutarties 170 straipsnis) ir aplinkos srityje (EB 174 straipsnio); ES sutartimi – pinigų politikos (EB sutarties 111 straipsnio 3 d.), vystomojo bendradarbiavimo srityje (EB sutarties 181 straipsnis), o taip pat ir švietimo, profesinio mokymo, kultūros ir sveikatos apsaugos srityse (EB sutarties 149 straipsnio 3 d., 150 straipsnio 3 d., 151 straipsnio 3 d. ir 152 straipsnio 3 d.). Nicos sutartimi buvo išplėstas straipsnis, reguliuojęs BPP, į ją įtraukiant prekybą paslaugomis bei komercinius intelektinės nuosavybės aspektus. Lisabonos sutartis numatė papildomą išorinę kompetenciją prisijungti prie EŽTK, o taip pat veikti humanitarinės pagalbos srityje. Kita vertus, svarbioje srityse, tokiose kaip laisvės, saugumo ir teisingumo erdvė, žemės ūkis, transportas ir energetika, Sutartys ir toliau nenumato aiškios ir išsamios išorinės kompetencijos sudaryti tarptautinius susitarimus. Manytina, jog tai ir toliau skatins ES institucijas naudotis numanomų galių doktrina. Plačiau apie tai žr. LIMANTAS, M. Mišrių susitarimų ir Europos Sąjungos kompetencijos suteikimo principo santykis. *Mokslo darbai. Teisė*, vol. 80, 2011, p. 81-94; HELISKOSKI, J. 2001, *supra*, note 51, p. 29; CREMONA, M. 2011a, *supra*, note 67, p. 224; CREMONA, M. Defining Competence in EU External Relations: Lessons from the Constitutional Treaty. In DASHWOOD, A., MARESCEAU, M. (eds.). *Law and Practice of EU External Relations. Salient Features of a Changing Landscape*. Cambridge University Press, 2008, p. 47; SATTLER, S. *supra*, note 48, p. 38.

visgi gali atsirasti ir kitomis aplinkybėmis. Šį svarbų klausimą dar 1970 m. ėmėsi spręsti Teisingumo Teismas.

ESTT savo praktikoje papildė kompetencijos suteikimo principą pripažindamas, jog išorinė kompetencija gali atsirasti ir netiesiogiai iš kitų Sutarties nuostatų ar teisės aktų⁸⁰. Taip buvo suformuluota vadinama numanomų galių doktrina (angl. *implied powers doctrine*)⁸¹. Iš šios doktrinos kilo du išorės kompetencijos išvedimo principai. Pirmasis iš jų buvo įtvirtintas Sprendime *ERTA*⁸². Jame Teismas konstatavo, kad „kompetencija yra ne tik aiškiai suteikiama Sutartimi <...>, tačiau lygiai taip pat gali išplaukti iš kitų Sutarties nuostatų bei iš Bendrijos institucijų aktų, priimamų šių nuostatų pagrindu“. Iš karto po šios eilutės jis suformulavo garsiąją *ERTA* taisyklę pabrėždamas, jog „ypač tada“⁸³, kai Bendrija, siekdama įgyvendinti Sutartyje numatytą bendrąją politiką, priima nuostatas, įvairiomis formomis įtvirtinančias bendras taisykles, valstybės narės <...> nebeturi teisės sutarčių su trečiomis valstybėmis pagrindu prisiimti išipareigojimų, galinčių paveikti šias taisyklėms“⁸⁴. *ERTA* byloje Teismas taip pat pabrėžė, jog įgyvendinant Sutarties nuostatas, vidaus priemonių sistema yra neatsiejama nuo EB išorinių santykių⁸⁵. Doktrinoje aptariama taisyklė buvo pavadinta *ERTA* arba ES teisės pirmenybės principu (angl. *principle of pre-emption*, vok. *Sperrwirkung*)⁸⁶. Šis principas rėmėsi EB teisės viršenybės ir autonomijos principais, o taip pat ex

⁸⁰ 1971 m. kovo 31 d. Sprendimas *Komisija prieš Tarybą (ERTA)*, 22/70, Rink. p. 263; 1976 m. liepos 14 d. Sprendimas *Kramer ir kt.*, 3/76, 4/76 ir 6/76, Rink. p. 1279; 1977 m. balandžio 26 d. Nuomonė 1/76, Rink. p. 741; 1993 m. kovo 19 d. Nuomonė 2/91, Rink. p. I-1061; 1996 m. kovo 28 d. Nuomonė 2/94, Rink. p. I-1759.

⁸¹ Plačiau apie tai žr. DASHWOOD, A. *Implied External Competence of the EC*. In KOSKENNIEMI, M. (ed.). *International Law Aspects of the European Union*. Kluwer Law International, 1998; DASHWOOD, A., HELISKOSKI, J. *The Classic Authorities Revisited*. In DASHWOOD, A., HILLION, CH. (eds.). *The General Law of the E.C. External Relations*. Sweet and Maxwell, 2000; ECKHOUT, P. 2011a, *supra*, note 40, p. 70; CREMONA, M. 2011a, *supra*, note 67; KLAMERT, M. *New Conferral or Old Confusion? – The perils of making implied competences explicit and the example of the external competence for environmental policy*. *CLEER Working Papers*, Nr. 2011/6. Prieiga per internetą: <<http://www.asser.nl/upload/documents/20121221T112600-CLEER%20Working%20Paper.pdf>> [žiūrėta 2013-03-24].

⁸² 1971 m. kovo 31 d. Sprendimas *Komisija prieš Tarybą (ERTA)*, 22/70, Rink. p. 263.

⁸³ Manytina, jog žodžiais „ypač tada“ ESTT siekė numanomų galių doktriną formuluoti kaip atvirą koncepciją, neapsiribojančia vien tik *ERTA* byloje buvusiomis aplinkybėmis.

⁸⁴ Žr. Sprendimo *ERTA*, 16-17 punktus.

⁸⁵ *Ibid.*, 19 punktus.

⁸⁶ SATTTLER, S. *supra*, note 48, p. 46.

EB sutarties 5 straipsnyje įtvirtintu lojalios bendradarbiavimo principu⁸⁷. Valstybės narės turi susilaikyti nuo bet kokių tarptautinių įsipareigojimų prisiėmimo, kurie galėtų paveikti ES teisės nuostatas, nes įprastinis ES teisės instrumentas – draudimas taikyti jai prieštaraujančią nacionalinę teisę – neveiktų tarptautinės teisės kontekste⁸⁸. ES teisės pirmenybės principo dėka ES ilgainiui įgijo kompetenciją veikti daugelyje išorinių sričių, atspindinčių ES vidaus teisės vystymąsi.

Po kelerių metų Sprendime *Kramer ir kiti*⁸⁹ Teismas padėjo pagrindus antrajam numanomų galių doktrinos principui. Tame sprendime, nagrinėjusiam EB kompetencijos biologinių išteklių jūroje apsaugos srityje apimtį, Teismas pabrėžė, jog vienintelis būdas veiksmingai užtikrinti šių išteklių apsaugą, kuriai EB turėjo aiškia *vidaus* kompetenciją, yra sukurti taisyklių sistemą, saistančią visas, įskaitant ir trečiąsias, valstybes. Tada ESTT konstatavo, jog „šiomis aplinkybėmis iš uždavinių ir įgaliojimų, kuriuos EB teisė priskyrė EB institucijoms *Bendrijos viduje*, išplaukia, kad EB turi kompetenciją priimti ir tarptautinius įsipareigojimus jūrinių išteklių apsaugos srityje“⁹⁰.

Šis antrasis numanomų galių doktrinos principas buvo paverstas bendrai taikoma taisykle Nuomonėje 1/76⁹¹. Šioje Nuomonėje Teismo buvo prašoma patvirtinti, jog išorinė EB kompetencija gali atsirasti ir tada, kai nėra priimta vidaus teisės aktų. Prisimindamas Sprendimą *Kramer*, Teismas pažymėjo, jog kompetencija priimti tarptautinius įsipareigojimus gali kilti ne tik iš aiškaus tokios teisės suteikimo Sutartyje, bet ir iš kitų jos nuostatų, o taip pat, kad „tais atvejais, kai EB teisė suteikė EB institucijoms vidaus kompetenciją siekti konkrečių tikslų, Bendrija turi kompetenciją priimti ir

⁸⁷ Remiantis tuo metu galiojusių ex EB sutarties 5 straipsniu, valstybės narės turi, viena vertus, imtis visų atitinkamų priemonių, kad užtikrintų Sutarties ar Bendrijos institucijų aktais nustatytą pareigų vykdymą, ir, kita vertus, nesiimti jokių priemonių, kurios gali trukdyti siekti Sutarties tikslų.

⁸⁸ Plačiau žr. HELISKOSKI, J. 2001, *supra*, note 51, p. 30; DASHWOOD, A. 1998, *supra*, note 81, p. 117-122; DASHWOOD, A., HILLION, CH. (eds.). *The General Law of the E.C. External Relations*. Sweet and Maxwell, 2000, p. 134-136.

⁸⁹ 1976 m. liepos 14 d. Sprendimas *Kramer ir kt.*, 3/76, 4/76 ir 6/76, Rink. p. 1279.

⁹⁰ *Ibid.*, 30-33 punktai.

⁹¹ Žr. DASHWOOD, A. 1998, *supra*, note 81, p. 113; DASHWOOD, A., HELISKOSKI, J. 2000, *supra*, note 81, p. 9.

tarptautinius įsipareigojimus, kurie yra *būtinai* šių tikslų pasiekimui, net ir nesant tai numatančių nuostatų⁹². Toliau ESTT pabrėžė, jog tokia išorės kompetencija atsiranda *ypač tada*, kai priimami vidaus teisės aktai, tačiau gali atsirasti ir kitais atvejais. Tada Teismas nurodė, jog „nepaisant to, kad *vidaus* teisės aktai yra priimami tik tada, kai yra sudaromas tarptautinis susitarimas, kaip yra aptariamoje byloje, *išorinė* kompetencija visgi išplaukia iš *vidaus* kompetenciją nustatančių Sutarties nuostatų ir tiek, kiek EB dalyvavimas tarptautiniame susitarime yra *būtinai* pasiekti vieną iš EB tikslų“⁹³. Tad šioje Nuomonėje Teismas patvirtino, jog numanoma išorinė kompetencija gali egzistuoti ir tada, kai EB dar nėra priėmusi teisės aktų EB viduje. Šiuo atveju svarbu, kad egzistuojant vidinė kompetencija siekti tam tikrų EB tikslų ir kad pasinaudojimas išorine kompetencija būtų būtinas šių tikslų pasiekimui.

Pažymėtina, jog šią Nuomonėje 1/76 suformuotą taisyklę Teismas pakartojo vėlesnėje savo praktikoje – Nuomonėse 2/91⁹⁴, 2/94⁹⁵ bei 1/03⁹⁶. Doktrinoje ši ESTT suformuluota taisyklė buvo pavadinta paraleliškumo principu (angl. *principle of parallelism*), siekiant atspindėti ESTT nubrėžtą paralelę tarp vidinės ir išorinės ES kompetencijos⁹⁷. Vis dėlto, reikia pastebėti, jog paraleliškumo principas nėra visiškai tikslus minėtos ESTT praktikos apibūdinimas. Jis sukuria klaidingą įspūdį, jog visais atvejais, kai ES suteikiama kompetencija imtis veiksmų ES viduje, *paraleliai* atsiranda kompetencija veikti atitinkamoje srityje tarptautiniu lygmeniu⁹⁸. Minėtą taisyklę būtų tiksliau vadinti papildymo principu (angl. *principle of complementarity*), kuris atspindi išorinės kompetencijos *papildančiąją* funkciją

⁹² 1977 m. balandžio 26 d. Nuomonės 1/76, Rink. p. 741, 3 punktas.

⁹³ *Ibid.*, 4 punktas.

⁹⁴ Žr. 1993 m. kovo 19 d. Nuomonę 2/91, Rink. p. I-1061.

⁹⁵ Žr. 1996 m. kovo 28 d. Nuomonės 2/94, Rink. p. I-1759, 26 punktą.

⁹⁶ Žr. 2006 m. vasario 7 d. Nuomonės 1/03 („Lugano konvencija“), Rink. p. I-1145, 114 punktą.

⁹⁷ McLEOD, I., HENDRY, I., HYETT, S. *supra*, note 53, p. 42; SCHÜTZE, R. Parallel External Powers in the European Community: From “cubist” perspectives towards “naturalist” constitutional principles? *Yearbook of European Law*, vol. 23, 2005, p. 235; TRIDIMAS, T. The WTO and OECD Opinions. In DASHWOOD A., HILLION, CH. (eds.). *The General Law of the E.C. External Relations*. Sweet and Maxwell, 2000, p. 57.

⁹⁸ Toks neribotas paralelizmas buvo aiškiai atmetas ir ESTT. Žr. 1994 m. lapkričio 15 d. Nuomonės 1/94, Rink. p. I-5267, 82-86 punktus, kuriuose Teismas konstatavo, jog EB vidaus rinkos tikslų – įsisteigimo ir paslaugų judėjimo laisvės – pasiekimas nėra neatskiriama susijęs su trečiųjų šalių piliečių įsisteigimo ir paslaugų teikimo reguliavimu, todėl jų atžvilgiu neatsiranda išorinė EB kompetencija.

vidaus kompetencijos atžvilgiu⁹⁹. Remiantis šiuo principu, išorinė kompetencija atsiranda tik tokiu atveju, kada ji yra būtina¹⁰⁰ norint pasiekti konkrečius ES tikslus, kurių pasiekimui ES buvo suteikta aiški kompetencija priimti vidaus teisės aktus. Taigi šiuo atveju, kitaip nei *ERTA* byloje, kurioje pažymėta ES teisės viršenybės ir autonomijos nuo valstybių narių svarba, dėmesys kreipiamas į ES teisės veiksmingumą siekiant ES tikslų (pranc. *effet utile*).

Galiausiai paminėtinas „kompetenciją kuriantis“ SESV 352 (ex EB sutarties 308) straipsnis¹⁰¹. Jei Sutartis nenumato jokio teisinio pagrindo sudaryti atitinkamą tarptautinį susitarimą ir jei negalima pasiremti anksčiau aptarta numanomų galių doktrina, teisinį pagrindą gali sudaryti minėtas SESV straipsnis¹⁰². ESTT savo Nuomonėje 2/94 išaiškino, jog šiuo straipsniu siekiama kompensuoti įgaliojimų veikti, kurie tiesiogiai arba netiesiogiai suteikiami Bendrijos institucijoms konkrečiomis Sutarties nuostatomis, nebuvimą, jei tokie įgaliojimai vis dėlto atrodo būtini, kad Bendrija galėtų

⁹⁹ Žr. 1993 m. kovo 19 d. Nuomonę 2/91, Rink. p. I-1061 (7 punktas), 2006 m. vasario 7 d. Nuomonės 1/03 („Lugano konvencija“), Rink. p. I-1145 (114 punktas), taip pat DASHWOOD, A., HELISKOSKI, J. 2000, *supra*, note 81, p. 14-15; EECKHOUT, P. 2004, *supra*, note 63, p. 70; HELISKOSKI, J. 2001, *supra*, note 51, p. 30.

¹⁰⁰ Vis dėlto, reikia pripažinti, jog doktrinoje nesutariama dėl tikslios „būtinybės“ kriterijaus reikšmės. Dashwood ir Heliskoski (DASHWOOD, A., HELISKOSKI, J. 2000, *supra*, note 81, p. 16.) linkę manyti, jog „būtinybė“ Nuomonės 1/76 prasme nereiškia griežtos, besąlygiškos būtinybės pasinaudoti išorės kompetencija siekiant konkretaus ES tikslo. Vietoj to, „būtinybė“ naudotis išorine kompetencija turėtų būti suprantama kaip naudojimosi vidaus kompetencija siekiant minėtų tikslų „palengvinimas“ (angl. *facilitation*). Dr. Klamert taip pat palaiko šį „palengvinimo testą“. Žr. KLAMERT, M. 2011, *supra*, note 81, p. 17; KLAMERT, M., MAYDELL, N. Lost in Exclusivity: Implied Non-exclusive External Competences in Community Law. *European Foreign Affairs Review*, vol. 13(4), 2008, p. 508. Panašu, jog ESTT Nuomonėje 1/03 pritaria tokiam „būtinybės“ kriterijaus traktavimui.

¹⁰¹ SESV 352 straipsnyje numatyta: „1. Jei paaiškėtų, kad Sąjungai reikia imtis veiksmų vienam iš Sutartyse nurodytų tikslų pasiekti Sutartyse apibrėžtose srityse, o jos nesuteikia tam būtinų įgaliojimų, Taryba, remdamasi Komisijos pasiūlymu ir gavusi Europos Parlamento pritarimą, vieningai priima reikiamas nuostatas <...>“. Bet kaip minėta 74 išnašoje, šis straipsnis tampa vis mažiau reikšmingas. Plačiau apie tai žr. ROSSI, L. S. *supra*, note 21, p. 85-107; KOUTRAKOS, P. Legal Basis and Delimitation of Competence in EU External Relations. In CREMONA M., WITTE, B. DE (eds.). *EU Foreign Relations Law – Constitutional Fundamentals*. Oxford: Hart Publishing, 2008, p. 188; CREMONA, M. 2011a, *supra*, note 67, p. 224.

¹⁰² Nuomonėje 2/94, kurioje buvo sprendžiamas EB prisijungimo prie EŽTK klausimas, ESTT 28 punkte konstatavo „Kadangi šioje srityje Bendrija neturi nei tiesioginių, nei netiesioginių įgaliojimų, reikia išnagrinėti, ar Sutarties 235 straipsnis gali būti teisinis prisijungimo pagrindas“, o tai patvirtino, jog šis „kompetenciją kuriantis“ straipsnis gali būti laikomas papildomu teisiniu pagrindu sudaryti tarptautinius susitarimus. Taip pat žr. 2002 m. sausio 31 d. generalinio advokato Tizzano išvadą byloje *Komisija prieš Jungtinę Karalystę*, C-467/98, Rink. p. I-09519, kurioje jis patvirtino, jog ex 308 straipsnis turi būti taikomas, jei negalima pasiremti Nuomonėje 1/76 suformuotu principu, t.y. jei nėra vidinės kompetencijos, iš kurios galima būtų išvesti išorinę EB kompetenciją. Žr. GA išvados 48 punktą.

vykdyti savo funkcijas, siekdama kurio nors Sutartimi nustatyto tikslo¹⁰³. Tačiau kartu reikia pažymėti, jog aptariama nuostata yra tik papildančio pobūdžio bei ribota pagal savo prigimtį. Minėtoje Nuomonėje ESTT pažymėjo, jog „ši nuostata, kuri yra neatskiriama kompetencijos suteikimu pagrįstos institucinės sistemos dalis, negali būti pagrindas išplėsti Bendrijos įgaliojimų sritį už bendrų Sutarties nuostatų ribų, ypač nuostatų, kurios apibrėžia Bendrijos užduotis ir tikslus. Bet kuriuo atveju ji negali būti pagrindas priimti nuostatas, dėl kurių būtų pakeista Sutartis, nesilaikant joje tam nustatytos tvarkos“¹⁰⁴.

Trumpai apžvelgus kompetencijos suteikimo principą ir ES išorės kompetencijos atsiradimo sąlygas, tolesėje dalyje bus nagrinėjamas mišrių susitarimų sudarymo ir išorinės kompetencijos ryšys.

1.2.2. Mišrūs susitarimai kaip ribotos išorinės ES kompetencijos pasekmė

Mišrių susitarimų sudarymas yra neatsiejamas nuo ES išorinės kompetencijos klausimų. ESTT jau ankstyvoje savo praktikoje pripažino, jog mišrių susitarimų sudarymas yra teisėta priemonė, padedanti išvengti neigiamų ribotos ES kompetencijos pasekmių, nes ji leidžia Bendrijai ir valstybėms narėms kartu dalyvauti tarptautiniame susitarime. Dar Nutarime 1/78, kuriame spęstas klausimas dėl valstybių narių dalyvavimo Branduolinių medžiagų, įrangos ir transporto priemonių fizinės apsaugos konvencijoje suderinamumo su EAEB sutartimi, ESTT konstatavo, jog valstybių narių dalyvavimas šioje konvencijoje be EAEB pažeistų EAEB sutartį, nes aptariama konvencija reglamentuoja ir tokius klausimus, kurie priklauso išimtinai EAEB

¹⁰³ 1996 m. kovo 28 d. Nuomonės 2/94, Rink. p. I-1759, 29 punktas. Taip pat žr. 2008 m. rugsėjo 3 d. Sprendimą *Kadi ir Al Barakat International Foundation prieš Tarybą ir Komisiją*, C-402/05 P ir C-415/05 P, Rink. p. I-6351, 203 punktas.

¹⁰⁴ 1996 m. kovo 28 d. Nuomonės 2/94, Rink. p. I-1759, 30 punktas. Pažymėtina, jog minėta ESTT formuluotė buvo įtvirtinta Deklaracijoje Nr. 42 dėl Sutarties dėl Europos Sąjungos veikimo 352 straipsnio, pridėtoje prie Lisabonos sutarties. Tokiu būdu valstybės narės siekė pabrėžti ribotą minėto straipsnio taikymo sritį.

kompetencijai¹⁰⁵. Kita vertus, Teismas pripažino, jog ši konvencija numatė ir išimtinai valstybių narių kompetencijai priskiriamus klausimus, įskaitant baudžiamąjį persekiojimą ir ekstradiciją. Atsižvelgdamas į šias aplinkybes, Teismas konstatavo, jog aptariama konvencija reguliuoja sritis, kurios iš dalies priklauso valstybių narių, o iš dalies – EAEB kompetencijai. Teismas reziumavo, jog tokiais atvejais yra *rimtas pagrindas* (angl. *there are strong grounds*) valstybėms narėms ir EAEB tarptautinius įsipareigojimus prisiimti kartu. Taigi tais atvejais, kai nei EAEB, nei valstybės narės neturi pilnos kompetencijos, sudaromas mišrus susitarimas pagal EAEB 102 straipsnį, kuris numatė tokią galimybę¹⁰⁶.

Nepaisant to, jog EB sutartis ir ją keitusios sutartys nenumatė analogiško EAEB sutarčiai straipsnio, Nutarime 1/78 įtvirtinta taisyklė taikytina ir EB tarptautinių sutarčių sudarymo kontekste. Tai buvo netiesiogiai pripažinta ESTT Nuomonėje 2/91, kurioje Teismas perkėlė minėtame Sprendime suformuotą EAEB ir valstybių narių bendradarbiavimo pareigą mišraus susitarimo kontekste į EB sutarties taikymo sritį¹⁰⁷. Be to, ES sutarties 5 straipsnio 2 dalis aiškiai numato, jog pagal kompetencijos suteikimo principą ES gali veikti tik neperžengdama savo kompetencijos ribų, o visa Sutartimis nepriskirta kompetencija priklauso valstybėms narėms. Iš to darytina išvada, jog tais atvejais, kai tam tikras susitarimas viršija atitinkamą ES išorinę kompetenciją, valstybių narių dalyvavimas tampa būtinas.

Toks kompetencijos suteikimo principo aiškinimas patvirtinamas ir ESTT sprendime *Portugalija prieš Tarybą*¹⁰⁸. Šioje byloje ieškovė siekė panaikinti Tarybos sprendimą dėl bendradarbiavimo susitarimo tarp EB ir

¹⁰⁵ 1978 m. lapkričio 14 d. Nutarimo 1/78, Rink. p. 2151, 13-33 punktai. Plačiau apie tai žr. HELISKOSKI, J. 2001, *supra*, note 51, p. 33.

¹⁰⁶ EAEB sutarties 102 straipsnyje numatyta: „Susitarimai arba sutartys su trečiąja valstybe, tarptautine organizacija ar trečiosios valstybės nacionaliniu subjektu, kurių viena iš šalių, be pačios Bendrijos, yra viena ar kelios valstybės narės, neįsigalioja tol, kol visos suinteresuotos valstybės narės Komisijai nepraneša, kad minėtieji susitarimai ar sutartys yra pradėti taikyti pagal atitinkamų jų nacionalinių įstatymų nuostatas.“ Plačiau apie tai žr. HELISKOSKI, J. 2001, *supra*, note 51, p. 34; ir WEILER, J.H.H. The External Legal Relations of Non-unitary Actors: Mixity and the Federal Principle. In O’KEEFFE, D., SCHERMERS, H. (eds.). *Mixed Agreements*. Deventer, Kluwer, 1983, p. 75.

¹⁰⁷ Žr. 1993 m. kovo 19 d. Nuomonės 2/91, Rink. p. I-1061, 36 punktą. Panašiai žr. HELISKOSKI, J. 2001, *supra*, note 51, p. 34.

¹⁰⁸ 1996 m. gruodžio 3 d. Sprendimas *Portugalija prieš Tarybą*, C-268/94, Rink. p. I-6177.

Indijos Respublikos sudarymo¹⁰⁹, be kita ko, grįsdama šį savo reikalavimą tuo, jog minėtas susitarimas apėmė valstybių narių kompetencijai priskiriamas sritis, tokias kaip intelektinė nuosavybė, turizmas ir kultūra. Dėl šios priežasties, ieškovės nuomone, minėtą susitarimą turėtų sudaryti ir valstybės narės. ESTT Portugalijos reikalavimą atmetė teigdamas, jog susitarimu reguliuojamos ginčytinos sritys pagal susitarimo nuostatų pobūdį pateko į vystomojo bendradarbiavimo sritį, todėl EB gali priimti susitarimą remdamasi EB 181 straipsniu, numatančiu EB kompetenciją sudaryti vystomojo bendradarbiavimo susitarimus. Vis dėlto, šis Teismo sprendimas patvirtino, jog priešingu minėtai bylai atveju atsirastų pagrindas sudaryti mišrų susitarimą įtraukiant valstybes nares.

Panašiai Nuomonėje 1/78, nagrinėjusioje ES kompetencijos apimtį sudarant tarptautinį susitarimą dėl natūralaus kaučiuko, Teismas pažymėjo, jog ES turėtų išimtinę kompetenciją šio susitarimo sudarymo atžvilgiu tik tuo atveju, jei specialus buferinių atsargų fondas būtų finansuojamas iš EB biudžeto. Ir atvirkščiai, valstybių narių dalyvavimas susitarime taptų būtinas, jei minėtą fondą būtų nuspręsta finansuoti iš valstybių narių biudžeto¹¹⁰. Tokiu būdu Teismas leido suprasti, jog EB kompetencijos nepakankamumas lemtų mišraus susitarimo sudarymą.

1.2.3. Mišrūs susitarimai kaip neišimtinės išorinės ES kompetencijos pasekmė

Antroji mišrių susitarimų sudarymo priežastis yra neišimtinis ES kompetencijos pobūdis. Įdomu pastebėti, jog praktikoje būtent dėl šios priežasties, susijusios su ES *kompetencijos pobūdžiu*, o ne dėl pirmosios

¹⁰⁹ 1994 m. liepos 18 d. Tarybos sprendimas 94/578/EB dėl Europos Bendrijos ir Indijos Respublikos bendradarbiavimo susitarimo dėl partnerystės ir plėtros sudarymo. OL L 223, 1994 8 27, p. 23.

¹¹⁰ Žr. 1979 m. spalio 4 d. Nuomonės 1/78, Rink. p. 2871, 60 punktą.

priežasties, susijusios su pačiu *ES kompetencijos egzistavimu*, buvo dažniausiai pateisinamas mišrių susitarimų sudarymas¹¹¹.

Taigi priimant sprendimą dėl mišraus susitarimo sudarymo, didelė reikšmė teiktina ES kompetencijos, kuriai priskiriamas sudaromas susitarimas, pobūdžiui. Lisabonos sutartimi pirmą kartą buvo įtvirtintas ES kompetencijos kategorijų ir joms priskiriamų ES politikos sričių (nebaigtinis) sąrašas, kuris didele dalimi atspindi nusistovėjusią ESTT praktiką¹¹². Pagal SESV 2 straipsnį ES kompetencija gali būti trijų kategorijų: a) išimtinė (SESV 3 straipsnis); b) pasidalijamoji (SESV 4 straipsnis); c) Sąjungos kompetencija remti, koordinuoti ar papildyti valstybių narių veiksmus (SESV 6 straipsnis). Be to, SESV 2 straipsnio 3 dalis numato specialią ES kompetenciją „apibrėžti sąlygas, pagal kurias valstybės narės koordinuos savo ekonominę ir užimtumo politiką“¹¹³. To paties straipsnio 4 dalyje numatoma kita, minimoms kategorijoms nepriskiriama ES kompetencija „apibrėžti ir įgyvendinti bendrą užsienio ir saugumo politiką, įskaitant laipsnišką bendros gynybos politikos formavimą“¹¹⁴. Nors formaliai priskirtos prie pasidalijamosios kompetencijos, mokslinių tyrimų, technologijų plėtros ir kosmoso, bendradarbiavimo vystymosi labai ir humanitarinės pagalbos sritys irgi laikytinos specifinėmis, „paralelinės“ kompetencijos sritimis, nes SESV 4 straipsnio 3 ir 4 dalyse aiškiai numatoma, jog naudojimasis ES kompetencija šiose srityse negali trukdyti valstybėms narėms naudotis savo kompetencija¹¹⁵.

¹¹¹ Šis faktas neturėtų stebinti, nes ES veikla apima labai platų spektrą viešojo valstybių narių gyvenimo sričių ir labai sunku rasti sritį, kurioje ES neturėtų jokių įgaliojimų veikti. Plačiau apie tai žr. CREMONA, M. 2011a, *supra*, note 67; DASHWOOD, A. Why Continue to Have Mixed Agreements at All? In BOURGEOIS J. H. J., DEWOST, J.-L., GAIFFE, A.-M. (eds.). *La Communauté européenne et les accords mixtes Quelles perspectives*. Peter Lang, 1997, p. 94, HELISKOSKI, J. 2001, *supra*, note 51, p. 35.

¹¹² BAERE, G. DE. 2008, *supra*, note 47, p. 68.

¹¹³ Rossi teigia, jog šios kompetencijos apimtis nėra aiški. ROSSI, L. S. *supra*, note 21, p. 85.

¹¹⁴ Apie šią specifinę ES kompetencijos kategoriją išsamiai kalbama šeštajame disertacijos skyriuje.

¹¹⁵ Doktrinoje kritikuojamas Teismo ir Lisabonos sutarties nenuoseklumas įvardijant įvairias kompetencijos kategorijas. Plačiau žr. VRANES, E. Gemischte Abkommen und die Zuständigkeit des EuGH-Grundfragen und neuere Entwicklungen in den Außenbeziehungen. *Europarecht*, vol. 44 (1), 2009, p. 57; STREINZ, R., OHLER, CH., HERRMANN, CH. *Der Vertrag von Lissabon zur Reform der EU*, Beck C. H., 2008, p. 88.

1.2.3.1. Išimtinės išorinės kompetencijos atsiradimo pagrindai ir pasekmės

SESV 3 straipsnio 1 dalyje pirmą kartą ES integracijos istorijoje išvardijamos kelios konkrečios ES politikos sritys, kuriose ES turi išimtinę kompetenciją¹¹⁶. SESV 3 straipsnio 2 dalyje papildomai nurodoma, jog ES naudojasi išimtinė kompetencija tarptautiniams susitarimams sudaryti, a) kai jų sudarymas yra numatytas ES įstatymo galią turinčiame akte; arba b) yra būtinas, kad ES galėtų naudotis savo vidaus kompetencija; arba c) jei jų sudarymas gali daryti poveikį bendroms taisyklėms ar pakeisti jų taikymo sritį. Šios išimtinės ES kompetencijos atsiradimo sąlygos iš esmės buvo suformuotos ESTT praktikoje.

Minėto straipsnio pirmoje dalyje SESV išvardija specifines sritis, kurios dėl savo ypatingo pobūdžio ir reguliavimo ES teisėje buvo pripažintos išimtinės kompetencijos sritimis. Tokią kompetenciją, pasibaigus atitinkamiems pereinamiesiems laikotarpiams, ESTT, pavyzdžiui, pripažino BPP ir jūros išteklių apsaugos srityje. Nuomonėje 1/75 dėl EB kompetencijos pasirašyti Ekonominio Bendradarbiavimo ir Plėtros Organizacijos (EBPO) memorandumą dėl vietos išlaidų standarto ESTT aiškiai nurodė, jog minėto memorandumo atžvilgiu EB turi išimtinę kompetenciją, patenkančią į BPP sritį, ir valstybės narės šioje srityje veikti negali. Priešingu atveju, anot Teismo, valstybės narės galėtų priimti nuo EB besiskiriančias pozicijas ir tokiu būdu pažeisti EB institucinę sistemą ir tarpusavio pasitikėjimą Bendrijoje bei užkirsti kelią pastarajai vykdyti jai pavestas funkcijas ginant viešąjį interesą, o

¹¹⁶ Jos apima tiek vidaus, tiek išorės politikos sritis – t.y. muitų sąjungą, konkurencijos politiką, euro zonos valstybių pinigų politiką, biologinių jūros išteklių apsaugą, BPP. Plačiau apie Lisabonos sutarties įneštas naujoves ES išimtinės kompetencijos reguliavime žr. KLAMERT, M. 2011, *supra*, note 81; CREMONA, M. 2008, *supra*, note 79, p. 34-70; CRAIG, P. *The Lisbon Treaty: Law, Politics and Treaty Reform*. Oxford University Press 2010, p. 159-167; CRAIG, P. Competence: Clarity, Conferral, Containment and Consideration. *European Law Review*, vol. 29, 2004, p. 323-344; WITTE, B. DE. Clarifying the Delimitation of Powers: a Proposal with Comments. In *Europe 2004 Le grand débat. Setting the Agenda and Outlining the Options*, Brussels: European Commission, 2002, p. 121-129; PERNICE, I. Rethinking the Methods of Dividing and Controlling the Competencies of the Union. In ANDENAS, M., USHER, J. A. (eds.). *The Treaty of Nice and Beyond: Enlargement and Constitutional Reform*. Oxford, Hart Publishing, 2003, p. 121-147.

taip pat iškraipyti konkurenciją bendrojoje rinkoje¹¹⁷. Šioje garsioje nuomonėje ESTT padėjo pamatus išimtinai EB kompetencijai BPP srityje pabrėždamas, jog šią politikos sritį sudaro „vidaus ir išorės priemonių kombinacijos ir sąveika, ir tarp šių priemonių nėra pirmumo santykių, t.y. BPP gali būti vystoma laipsniškai priimant tiek vidaus teisės aktus, tiek ir sudarant tarptautinius susitarimus¹¹⁸. Nuomonėje 1/78¹¹⁹ ESTT galutinai įtvirtino platų išimtinės ES kompetencijos BPP srityje aiškinimą, pabrėždamas, jog siauras BPP traktavimas keltų grėsmę prekybai Bendrijos viduje dėl galimybės plėtoti skirtingus ekonominius santykius su trečiosiomis šalimis. Kalbant apie jūros išteklių apsaugą, ESTT yra konstatavęs, jog praėjus pereinamiesiems terminams, teisė imtis priemonių jūrinių išteklių apsaugos srityje pilnai ir negrižtamai perėjo EB, todėl valstybės narės nebeturi teisės veikti šioje srityje¹²⁰.

Kiti išimtinės ES kompetencijos sudaryti tarptautinį susitarimą atvejai taip pat grindžiami nusistovėjusia, bet vis dar daug klausimų keliančia ESTT praktika. Pirmasis jų kodifikuoja Nuomonėje 1/94 suformuluotą taisyklę, jog ES gali įgyti atitinkamą išimtinę išorinę kompetenciją, jei ji savo vidaus teisės aktuose aiškiai numato ES institucijoms teisę sudaryti susitarimus su trečiosiomis šalimis arba įtraukia nuostatas, reguliuojančias trečiųjų šalių subjektų statusą Sąjungoje¹²¹.

¹¹⁷ Žr. 1975 m. lapkričio 11 d. Nuomonę 1/75, Rink. p. 1355. Šie ESTT argumentai, kuriais jis siekė pagrįsti išimtinę EB kompetenciją BPP srityje, susilaukė kritikos doktrinoje. Kai kurie šių argumentų (nuorodos į institucinį balansą ir tarpusavio pasitikėjimą, o taip pat EB funkcijų vykdymą ginant viešąjį interesą) laikyti nepakankamai įtikinamais. Panašūs argumentai galėtų būti naudojami ir kitose srityse, pavyzdžiui transporto politikos, kurios priskirtos pasidalijamajai kompetencijai. Plačiau žr. EECKHOUT, P. 2004, *supra*, note 63, p. 14-16; McGOLDRICK, D. *supra*, note 53, p. 70.

¹¹⁸ Nuomonės 1/75 1 dalis.

¹¹⁹ 1979 m. spalio 4 d. Nuomonė 1/78, Rink. p. 2871.

¹²⁰ 1981 m. gegužės 5 d. Sprendimas *Komisija prieš Jungtinę Karalystę*, 804/79, Rink. p. 1045, 27 punktas.

¹²¹ Žr. 1994 m. lapkričio 15 d. Nuomonės 1/94, Rink. p. I-5267, 95 punktą. Dr. Klamert šią išimtinės išorinės kompetencijos atsiradimo sąlygą vadina „PPO principu“ ir teigia, jog ši sąlyga pažeidžia konstitucinę kompetencijos suteikimo principą, nes sukuria galimybę pačiai ES savo antrinės teisės aktuose susikurti išimtinę kompetenciją. Žr. KLAMERT, M. 2011, *supra*, note 81, p. 11. Kartu abejotina, ar iš tiesų ES įgytą išimtinę kompetenciją kaskart ES teisės aktui numačius galimybę sudaryti tarptautinį susitarimą. Manytina, jog taip neturėtų būti tais atvejais, kai tokia galimybė būtų numatoma paralelinės ES kompetencijos srityse. Plačiau žr. LIMANTAS, M. *supra*, note 79, p. 81-94; BAERE, G. DE. 2008, *supra*, note 47, p. 68; SCHÜTZE, R. Lisbon and the Federal Order of Competences: A Prospective Analysis. *European Law Review*, vol. 33(5), 2008, p. 713.

Antrasis atvejis, kada gali atsirasti išimtinė tarptautinio susitarimo sudarymo kompetencija, susijęs su numanomų galių doktrina specifinėmis jau minėtos Nuomonės 1/76 aplinkybėmis¹²². Tokia išimtinė kompetencija buvo patvirtinta Nuomonėje 1/94. Šioje Nuomonėje ESTT paaiškino, jog išimtinė kompetencija gali kilti tada, kai tam tikro konkretaus EB tikslo negalima pasiekti vien priimant atskiras EB taisykles, t.y. kai tampa būtina veikti tarptautiniu lygmeniu. Būtent tokia išskirtinė situacija susidarė Nuomonėje 1/76 nagrinėtu atveju, nes EB vidaus laivybos padėties gerinimo Reino ir Mozelio upėse tikslo nebuvo įmanoma pasiekti neįtraukiant Šveicarijos, kuri taip pat užsiėmė laivyba šiose upėse. Panaši situacija susidaro siekiant apsaugoti biologinius jūros išteklius¹²³. Tačiau čia reikia pabrėžti, jog Nuomonėje 1/94 ESTT akcentavo konkretaus tikslo svarbą – jei toks tikslas yra aiškiai nukreiptas tik į EB vidaus rinkos kontekstą ir tokio tikslo nepadėtų pasiekti EB išoriniai veiksmai, EB neįgis išimtinės išorinės kompetencijos¹²⁴. Taigi remiantis ESTT praktika, peršasi išvada, jog norint pagrįsti išimtinę išorinę kompetenciją pagal numanomų galių doktriną Nuomonės 1/76 prasme, turi egzistuoti „neperskiriamas ryšys“ tarp išorinių veiksmų ir konkretaus ES tikslo, t.y. tik imantis išorinių veiksmų gali būti pasiektas egzistuojančios vidaus kompetencijos siekti konkretaus ES tikslo veiksmingumas (pranc. *effet utile*). Vis dėlto, išlieka neaiškumų dėl šio principo taikymo apimties¹²⁵ ir santykio su SESV 216 straipsniu, kuris tiesiog numato ES kompetenciją sudaryti susitarimą tada, kai tai yra būtina norint pasiekti vieną iš Sutarčių

¹²² Dėl šios sąlygos kritikos žr. KLAMERT, M. 2011, *supra*, note 81, p. 13; CREMONA, M. The Union's External Action: Constitutional Perspectives. In AMATO, G., BRIBOSIA, H., WITTE, B. DE (eds.). *Genesis and Destiny of the European Constitution*. Bruylant, 2007, p. 1187-1188.

¹²³ Žr. 1994 m. lapkričio 15 d. Nuomonės 1/94, Rink. p. I-5267, 84 punktą.

¹²⁴ Kalbant apie Nuomonę 1/94, Teismas konkrečiai analizavo Sutarties nuostatas, susijusias su paslaugomis, ir konstatavo, jog šios nuostatos buvo grindžiamos vidaus rinkos tikslais, t.y. paslaugų rinkos *Bendrijos viduje* liberalizavimu, o ne tarptautiniu paslaugų rinkos liberalizavimu. Žr. 1994 m. lapkričio 15 d. Nuomonės 1/94, Rink. p. I-5267, 36-53 punktus ir 86 punktą. Panašiai taip pat 1995 m. kovo 24 d. Nuomonės 2/92, Rink. p. I-00521, 23-26 punktai.

¹²⁵ Doktrinoje pripažįstamas lankstesnis šio principo aiškinimas – siūloma „būtinumo“ sąlyga pripažinti patenkinta, jei ES susitarimo sudarymas bent jau palengvina ES vidaus kompetencijos įgyvendinimą. Plačiau apie tai žr. DASHWOOD, A., HELISKOSKI, J. 2000, *supra*, note 81, p. 13; DASHWOOD, A. 2010, *supra*, note 32, p. 360; DASHWOOD, A. The Attribution of External Relations Competence. In DASHWOOD, A., HILLION, CH. (eds.). *The General Law of the E.C. External Relations*. Sweet and Maxwell, 2000, para. 8.17.

tikslų „Sjungos politikos sričių ribose“¹²⁶. Šiuos neaiškumus dar turės pašalinti ESTT ir (arba) ES sutarčių rengėjai.

Trečiasis atvejis, kada gali atsirasti išimtinė išorinė kompetencija, susijęs su jau minėtu Sprendimu *ERTA*¹²⁷. *ERTA* arba ES teisės pirmenybės principas leidžia ne tik pagrįsti išorinę kompetenciją, bet ir išimtinį jos pobūdį¹²⁸. Vis dėlto, pirmenybės principo kodifikavimas Lisabonos sutartimi taip pat yra problematiškas. Viena vertus, SESV 3 straipsnio 2 dalyje minima, jog ES susitarimas negali paveikti bendrų ES taisyklių, o tai laikytina akivaizdžia klaida, nes pirmenybės principu visais laikais buvo siekiama užkirsti kelią valstybių narių (o ne ES) tarptautiniais įsipareigojimais paveikti ES teisę¹²⁹. Kita vertus, pati ESTT praktika pirmenybės principo atžvilgiu išlieka prieštaringa, o tai neleidžia užtikrinti tikslios šio principo kodifikacijos Sutartyse¹³⁰. Remiantis ESTT praktika, dažnai sunku tiksliai nustatyti, ar tam tikra sritis ES lygmenyje yra pakankamai suderinta pirmenybės principo prasme. Nuomonėje 2/91 ESTT reikalavo, kad tam tikra sritis būtų „didele dalimi“ sureguliuota pagal ES teisę, o taip pat pabrėžė, jog nėra būtinas prieštaravimas tarp EB taisyklių ir sudaromo susitarimo nuostatų norint pripažinti šių taisyklių poveikimą pirmenybės principo prasme¹³¹. Kita vertus, Nuomonėje 1/94 jis jau reikalavo „visiško suderinimo“¹³². Vėliau Nuomonėje 1/03¹³³ Teismas pažymėjo, jog nustatant, ar numanoma išorinė kompetencija

¹²⁶ SESV 216 straipsnis apibrėžia atvejus, kada ES gali sudaryti tarptautinį susitarimą, tačiau nemini, jog tokia kompetencija bus išimtinė. Matyti, jog SESV 216 straipsnis yra platesnis nei SESV 3 straipsnio 2 dalies ii punktas, nes jis neapsiriboja vien būtinybe pasinaudoti *vidaus* kompetencija kaip išorinę kompetenciją kuriančia sąlyga. Panašu, jog taip atveriamą galimybę sudaryti ES susitarimą ir tada, kai nėra numatyta aiški ES vidaus kompetencija – pakanka siekti vieno iš plačiai apibrėžiamų ES tikslų. Tačiau ir čia kyla klausimas dėl „būtinumo“ kriterijaus turinio. Bet kokių atveju, tokiu SESV 216 straipsnio aiškinimu negalima ignoruoti kompetencijos suteikimo principo ir ESTT praktikoje minimų apribojimų. Plačiau apie tai žr. DASHWOOD, A. 2010, *supra*, note 32, p. 360.

¹²⁷ Dėl kritikos žr. KLAMERT, M. 2011, *supra*, note 81, p. 9, o taip pat šios disertacijos trečiąjį skyrių.

¹²⁸ DASHWOOD, A. 1998, *supra*, note 81, p. 118.

¹²⁹ KLAMERT, M. *supra*, note 81; SCHÜTZE, R. 2008, *supra*, note 121, p. 715.

¹³⁰ Žr. LIMANTAS, M. *supra*, note 79, p. 85.

¹³¹ 1993 m. kovo 19 d. Nuomonės 2/91, Rink. p. I-1061, 25-26 punktai. Tos pačios išvados Teismas priėjo ir Atviro dangaus sprendimuose, pvz., žr. 2002 m. lapkričio 5 d. Sprendimo *Komisija prieš Vokietiją*, C-476/98, Rink. p. I-9855, 127 punktą.

¹³² Žr. 1994 m. lapkričio 15 d. Nuomonės 1/94, Rink. p. I-5267, 77 punktą.

¹³³ 2006 m. vasario 7 d. Nuomonė 1/03 („Lugano konvencija“), Rink. p. I-1145; Plačiau apie šią Nuomonę žr. CREMONA, M. 2011a, *supra*, note 67, p. 247.

yra išimtinė, reikia konkrečiai analizuoti sudaromo susitarimo ir priimtų EB teisės aktų santykį, iš kurio būtų matyti, jog susitarimas gali paveikti EB teisę. Teismas pastebėjo, jog „tam tikrais atvejais EB taisyklių bei numatyto sudaryti susitarimo reglamentuojamų sričių nagrinėjimo ir palyginimo pakanka, kad būtų atmestas toks poveikis EB taisyklėms“. Tačiau kartu ESTT pabrėžė, jog nėra būtina, kad tarptautinio susitarimo ir EB teisės aktų sritys visiškai sutaptų. Kai reikia nustatyti, ar Nuomonėje 2/91 naudotas kriterijus „sritis, kurią didžiąja dalimi reglamentuoja EB taisyklės“ yra patenkintas, turi būti analizuojama ne tik nagrinėjamų EB taisyklių apimtis, bet ir jų pobūdis bei turinys, o taip pat svarbu atsižvelgti į EB teisės toje srityje vystymosi perspektyvas¹³⁴. Pastebėtina, jog šis ESTT aiškinimas neviseškai atitinka prie Lisabonos sutarties pridėtą Protokolą Nr. 25 dėl kompetencijos pasidalijimo, kuris numato: „<...> kai Sąjunga imasi veiksmų tam tikroje srityje, jos kompetencija apima tik tuos aspektus, kurie reglamentuojami atitinkamu Sąjungos teisės aktu, bet neapima visos srities“. Žvelgiant į tokį prieštaringą pirmenybės principo traktavimą ESTT praktikoje ir Sutartyse, galima pagrįstai suabejoti Lisabonos sutartimi siekiamo pirmenybės principo kodifikavimo tikslingumu. Vis dėlto, iš šių Teismo sprendimų galima manyti, jog pagal pirmenybės principą iki to momento, kol ES nėra priėmusi vidaus ES teisės aktų, valstybės narės iš esmės išlaiko išorinę kompetenciją imtis veiksmų. Tačiau kita vertus, pirmenybės principas nesuteikia *a priori* išimtinės kompetencijos – kiekvienu atveju teks analizuoti ES teisės apimtį, pobūdį, esamą ir net būsimą turinį bei lyginti ES teisės nuostatas su sudaromo tarptautinio susitarimo nuostatomis¹³⁵. Kaip bus matyti tolesnėse disertacijos dalyse, tokios analizės taikymas mišrių susitarimų praktikoje neišvengiamai sukelia teisinį netikrumą ir tarpinstitucinius ginčus.

¹³⁴ Pavyzdžiui, Nuomonėje 2/91 ir Sprendime *Mox Plant* (2006 m. gegužės 30 d. Sprendimas *Komisija prieš Airiją*, C-459/03, Rink. p. I-4635) nustatyta, jog pirmenybės principas neužkerta kelio valstybėms narėms sudaryti tarptautinių susitarimų srityse, kuriose ES turi kompetenciją priimti tik minimalius standartus numatančias priemones ir šia kompetencija pasinaudoja¹³⁴. Panašiai bendros taisyklės paralelinės kompetencijos srityse, tokiose kaip bendradarbiavimas vystymosi labai ar humanitarinė pagalba, taip pat negali sukurti išimtinės ES kompetencijos, nes šiose srityse netaikomas pirmenybės principas. Deja, SESV 3 straipsnio 2 dalis šių išimčių nemini, taip tik sukeldama nereikalingų neaiškumų, įskaitant ir dėl iki Lisabonos sutarties vystytos ESTT praktikos galiojimo.

¹³⁵ Panašiai žr. HELISKOSKI, J. 2001, *supra*, note 51, p. 39.

Kalbant apie ES išimtinės išorinės kompetencijos pasekmes, SESV 2 straipsnio 1 dalyje numatyta, jog „kai Sutartys konkrečioje srityje suteikia Sąjungai išimtinę kompetenciją, tik Sąjunga gali priimti teisiškai privalomus aktus, taip pat ir sudaryti tarptautinius susitarimus, o valstybės narės pačios tai daryti gali tik Sąjungai įgaliojus arba jei to reikia ES teisės aktams įgyvendinti“. Tad nustatius, jog tam tikroje srityje ES turi tokią kompetenciją, bet kokie valstybių narių veiksmai yra draudžiami, nepriklausomai nuo to, ar ES pasinaudojo šia kompetencija ar ne¹³⁶. Kaip Teismas pažymėjo Nutarime 1/78, EB įgijus išimtinę kompetenciją, valstybės narės, veikdamos individualiai ar kolektyviai, negali sukurti Bendrijai pareigų, paveikiančių jai priklausančios kompetencijos įgyvendinimą¹³⁷. Atitinkamai remiantis SESV 2 straipsnio 1 dalimi, šiose srityse tik Sąjunga gali priimti teisiškai privalomus aktus, taip pat ir sudaryti tarptautinius susitarimus, o valstybės narės pačios tai daryti gali tik Sąjungai įgaliojus arba jei to reikia ES teisės aktams įgyvendinti. Iš to išplaukia, jog mišrūs susitarimai šiose srityse negalimi.

1.2.3.2. Neišimtinės išorinės kompetencijos atsiradimo pagrindai ir pasekmės

Vis dėlto, reikia pripažinti, jog didžioji dalis ES sričių, nepaisant besiplečiančios ES veiklos ir pirmenybės principo taikymo, vis dar nepriklauso išimtinai ES kompetencijai. Remiantis Lisabonos sutartimi, neišimtinai ES kompetencijai galima priskirti jau minėtas pasidalijamąją ir papildančiąją kompetencijos kategorijas, o taip pat specifinę ES kompetenciją ekonominės politikos koordinavimo, mokslinių tyrimų ir technologijų, bendradarbiavimo vystymosi labui ir humanitarinės pagalbos srityse, ir galiausiai *sui generis* kompetenciją BUSP srityje. SESV 4 straipsnio 2 dalyje pateikiamas nebaigtinis pasidalijamosios kompetencijos sričių sąrašas, kuris apima tokias sritis kaip vidaus rinka, aplinkos apsauga, transportas, energetika, laisvės,

¹³⁶ Žr. 1981 m. gegužės 5 d. Sprendimą *Komisija prieš Jungtinę Karalystę*, 804/79, Rink. p. 1045; 2009 m. vasario 12 d. Sprendimą *Komisija prieš Graikiją*, C-45/07, Rink. p. I-701; o taip pat 1975 m. lapkričio 11 d. Nuomonę 1/75, Rink. p. 1355; 1993 m. kovo 19 d. Nuomonę 2/91, Rink. p. I-1061. Plačiau žr. O'KEEFFE, D. 2000, *supra*, note 69, p. 195.

¹³⁷ Žr. 1978 m. lapkričio 14 d. Nutarimo 1/78, Rink. p. 2151, 32 punktą.

saugumo ir teisingumo erdvė. Atitinkamai SESV 6 dalyje išvardijamos sritys, priskiriamos papildančiajai ES kompetencijai, įskaitant sveikatos apsaugą, pramonę, kultūrą, švietimą, civilinę saugą.

Kalbant apie šių neišimtinės ES kompetencijos sričių teises pasekmes valstybėms narėms, o kartu ir mišrių susitarimų institutui, svarbu pabrėžti, jog šios pasekmės skiriasi priklausomai nuo konkrečios kompetencijos tipo. Tačiau vadovaujantis bendru principu, neišimtinės kompetencijos srityse valstybės narės išlaiko *galimybę* veikti atskirai ir bendrai su ES sudarant mišrius susitarimus. ES veiksmai šiose srityse yra ribojami subsidiarumo principo¹³⁸.

Ypatingą vietą tarp neišimtinės ES kompetencijos sričių užima BUSP. Nuo pat jos įtvirtinimo Maastrichto sutartimi iki šios dienos ji sudarė išskirtinę ES veiklos sritį, kurios teisinis statusas vis dar kelia daug teorinių ir praktinių klausimų¹³⁹. Kaip bus išsamiai atskleista šeštajame disertacijos skyriuje, BUSP pasižymi kitais funkcionavimo principais, nei likusios ES sritys. Tai matyti ir žvelgiant į BUSP reglamentavimą Sutartyse. Viena vertus, SESV 2 straipsnio 4 dalis aiškiai išskiria BUSP kaip *sui generis* kompetenciją, nepriskiriamą nė vienai ES kompetencijos kategorijai. Priešingai nei kitos ES politikos sritys, BUSP reglamentuojama išimtinai ES sutartyje, kartu nesuteikiant jai detalių teisinių pagrindų veikti atitinkamose srityse kaip tai daroma kitų kompetencijos sričių atžvilgiu¹⁴⁰. Kita vertus, ES sutarties 24 straipsnio 1 dalyje aiškiai nurodoma, jog BUSP taikomos specialios taisyklės ir procedūros, nepriimami įstatymo galią turintys aktai, ribotus įgaliojimus turi EK ir ESTT. Atsižvelgiant į BUSP specifiškumą ir tarpvyriausybinių pobūdį, galima teigti, jog pagal esamą konstitucinę sąrangą ES negali įgyti išimtinės kompetencijos, o taip pat riboti valstybių narių savarankiškų veiksmų BUSP srityje¹⁴¹. Dėl šios priežasties valstybėms narėms pageidaujant, BUSP ir BSGP srityse jos gali

¹³⁸ ES sutarties 5 straipsnis. Taip pat žr. HELISKOSKI, J. 2001, *supra*, note 51, p. 40.

¹³⁹ EECKHOUT, P. 2004, *supra*, note 63, p. 142; BAERE, G. DE. 2008, *supra*, note 47, p. 101.

¹⁴⁰ EECKHOUT, P. 2004, *supra*, note 63, p. 143.

¹⁴¹ Vis dėlto, kaip bus atskleista disertacijos šeštame skyriuje, valstybių narių veiksmus BUSP srityje riboja už BUSP ribų galiojanti ES teisė.

veikti tiek atskirai, tiek ir kartu su ES, tiek ir leisti ES pagal Lisabonos sutartį sudaryti savarankiškus susitarimus šiose srityse¹⁴².

Kalbant apie tradicines ES kompetencijos kategorijas, teisiniu požiūriu švelniausios pasekmės numatytos papildančiosios kompetencijos srityje. Pagrindinė teisės aktų leidybos funkcija šioje srityje paprastai priklauso valstybėms narėms. Remiantis SESV 2 straipsnio 5 dalimi, ES veiksmai šiai kompetencijai priskiriamose srityse nepanaikina atitinkamos valstybių narių kompetencijos, o taip pat negali apimti valstybių narių teisės aktų suderinimo. Tai reiškia, jog šios kompetencijos atžvilgiu netaikomas anksčiau minėtas pirmenybės principas. Atitinkamai galima daryti bendrą išvadą, jog šios kompetencijos srityse valstybės narės turi pasirinkimo laisvę – veikti atskirai, kolektyviai ar kartu su ES, o ES teisė negali paveikti tokio valstybių narių pasirinkimo¹⁴³.

ES teisės pirmenybės principas aiškiai netaikomas ir mokslinių tyrimų ir technologijų, bendradarbiavimo vystymosi labai ir humanitarinės pagalbos srityse, nes SESV 4 straipsnio 3 ir 4 dalys draudžia ES naudojantis savo kompetencija šioje srityje trukdyti valstybėms narėms naudotis savąja. Tai paskatino šias ES kompetencijos sritis laikyti paralelinės kompetencijos pavyzdžiais¹⁴⁴. Manytina, jog tokį reglamentavimą sąlygojo ESTT praktika. Sprendime *Parlamentas prieš Tarybą* ESTT pabrėžė, jog EB kompetencija finansinės pagalbos pagal Lomė konvenciją srityje *nėra išimtinė*, todėl

¹⁴² Plačiau apie BUSP *sui generis* prigimtį, BUSP evoliucijos perspektyvas Lisabonos sutarties kontekste ir galimybes pakeisti vertikalius mišrius susitarimus horizontaliais mišriais susitarimais, apjungiant BUSP ir tradicines supranacionalines ES kompetencijos sritis į vieną ES susitarimą, bus kalbama šeštame disertacijos skyriuje.

¹⁴³ Doktrinoje abejojama, ar ES apskritai gali šioje srityje sudaryti atskirus ES susitarimus be valstybių narių dalyvavimo. ESTT praktikoje ir Sutartyse aiškaus atsakymo į šį klausimą nėra, todėl panašu, jog į jį atsakyti tektų tik įvertinus konkrečią situaciją. Plačiau žr. HUBER, S. *supra*, note 48, p. 132; BETZ, N. *Mixed Agreements – EC and EU*. Konferencijos “The European Union in International Affairs Conference – GARNET 2008” medžiaga. Prieiga per internetą: <http://www.ies.be/files/repo/conference2008/EUinIA_V_4_Betz-revised.pdf> [žiūrėta 2013-04-05]. Kartu prof. Vranes teigia, jog iki galo nėra aišku, kaip turėtų būti atribojama valstybių narių ir ES papildančioji kompetencija. Žr. VRANES, E. 2009, *supra*, note 115, p. 44-79, su tolesnėmis nuorodomis į GRILLER, S., GAMHARTER, K. External Trade: Is There a Path Through the Maze of Competences? In GRILLER S.; WEIDEL, B. (eds.). External Economic Relations and Foreign Policy in the European Union. Springer 2002, p. 76.

¹⁴⁴ PIRIS, J.-C. *The Lisbon Treaty. A Legal and Political Analysis*. Cambridge University Press, 2010, p. 77; SCHERMERS, H. G. 1983, *supra*, note 47, p. 23.

valstybės narės turi teisę prisiimti įsipareigojimus prieš trečiąsias šalis tiek kolektyviai, tiek individualiai, o taip pat *kartu su EB*¹⁴⁵. Tokių pačių išvadų Teismas priėjo ir *humanitarinės pagalbos Bangladešui byloje*, kurioje jis nurodė, jog EB neturi išimtinės kompetencijos humanitarinės pagalbos srityje, todėl valstybėms narėms *nėra draudžiama* įgyvendinti šią kompetenciją kolektyviai Taryboje arba už jos ribų¹⁴⁶. Vis dėlto, kaip jau minėta, dėl specifinio paralelinės kompetencijos pobūdžio, bendrai su ES sudaromi valstybių narių susitarimai materialiniu ES teisės požiūriu nebūtų laikomi mišriais.

Teisė sudaryti tarptautinius susitarimus valstybėms narėms išlieka ir tradicinėse pasidalijamosios kompetencijos srityse, tačiau čia, kaip jau minėta, reguliavimas tampa sudėtingesnis. Remiantis SESV 2 straipsnio 2 dalimi, pasidalijamosios kompetencijos srityse priimti teisės aktus gali tiek ES, tiek ir valstybės narės, tačiau pastarosios šia savo kompetencija naudojasi tiek, kiek ES nepasinaudojo savo kompetencija. Tad ES kompetencija prioritizuojama – ES priėmus teisės aktus tam tikroje srityje, valstybės narės praranda teisę veikti, o kartu aktyvuojamas pirmenybės principas. Atitinkamai šioje srityje mišrūs susitarimai nebegali būti sudaromi. Tokiu būdu pasidalijamoji kompetencija tampa išimtinė. Dėl tokios savo savybės ji dažnai vadinama „konkuruojančiąja“ kompetencija¹⁴⁷, o nerealizuota pasidalijamoji kompetencija vadinama „virtualia“¹⁴⁸. Atitinkamai Lisabonos sutartyje pateikiamas pasidalijamosios kompetencijos sričių sąrašas negali būti laikomas baigtiniu, nes tam tikros sritys ilgainiui gali tapti išimtinė ES kompetencija.

Be aiškiai SESV nurodytų pasidalijamosios išorinės kompetencijos sričių¹⁴⁹, kuriose gali būti sudaromi ES tarptautiniai susitarimai, Nuomonėje

¹⁴⁵ 1994 m. kovo 2 d. Sprendimo *Parlamentas prieš Tarybą*, C-316/91, Rink. p. I-625, 26 punktas.

¹⁴⁶ 1993 m. birželio 30 d. Sprendimo *Parlamentas prieš Tarybą ir Komisiją*, C-181/91 ir C-248/91, Rink. p. I-3685, 16 punktas.

¹⁴⁷ Pažymėtina, jog ESTT paprastai neskirsto pasidalijamosios kompetencijos į atskiras kategorijas (1994 m. kovo 2 d. Sprendimas *Parlamentas prieš Tarybą*, C-316/91, Rink. p. I-625; 1994 m. lapkričio 15 d. Nuomonė 1/94, Rink. p. I-5267; 2001 m. gruodžio 6 d. Nuomonė 2/00, Rink. p. I-9713). Panašiai žr. SATTNER, S. *supra*, note 48, p. 50; CREMONA, M. 2011a, *supra*, note 67, p. 247.

¹⁴⁸ Pvz., žr. O'KEEFFE, D. 2000, *supra*, note 69, p. 181.

¹⁴⁹ Pvz., žr. prieglobsčio srityje – SESV 78 straipsnio 2 dalį, readmisijos srityje – SESV 79 straipsnio 3 dalį, aplinkos apsaugos srityje – SESV 191 straipsnio 4 dalį.

1/03 Teismas aiškiai pripažino, kad egzistuoja ir numanoma išorinė kompetencija, kuria ES „dalijasi“ su valstybėmis narėmis¹⁵⁰. Tokia kompetencija gali atsirasti remiantis bendru Nuomonės 1/76 principu, pagal kurį EB institucijai suteikus vidaus kompetenciją pasiekti konkretų tikslą, EB taip pat suteikiama kompetencija prisiimti tarptautinius įsipareigojimus, reikalingus šiam tikslui pasiekti¹⁵¹. Be to, toje pačioje Nuomonėje 1/03 Teismas patvirtino, jog ES neigis išimtinės išorinės kompetencijos, jei ES vidaus kompetencija apsiriboja minimalių standartų priėmimu¹⁵². Tokiu atveju pirmenybės principas netaikomas, nes ES teisė aiškiai leidžia valstybėms narėms priimti griežtesnius standartus numatančias nuostatas, o kartu nėra pažeidžiami ES teisėje numatyti žemesni apsaugos standartai¹⁵³. Atitinkamai valstybės narės išlaiko galimybę atskirai arba kartu su ES dalyvauti griežtesnius standartus numatančiuose tarptautiniuose susitarimuose.

Tai, kad mišrūs susitarimai turi būti sudaromi būtent dėl neišimtinio ES kompetencijos pobūdžio, ESTT yra patvirtinęs daugumoje savo sprendimų ir nuomonių, nagrinėjusių ES išorinės kompetencijos ribas. Be jau minėtų sprendimų vystomojo bendradarbiavimo ir humanitarinės pagalbos srityje, galima paminėti ir Nuomonę 2/91. Šioje Nuomonėje ESTT pripažino, jog EB turi kompetenciją sudaromo susitarimo taikymo srityje, tačiau atlikęs EB teisės atitinkamoje srityje analizę, Teismas pripažino, jog EB kompetencija tam tikrose susitarimo taikymo srityse nėra išimtinė. Tada ESTT reziūmavo, jog aptariamo susitarimo sudarymas priklauso „bendrai“ EB ir valstybių narių kompetencijai¹⁵⁴.

¹⁵⁰ 2006 m. vasario 7 d. Nuomonės 1/03 („Lugano konvencija“), Rink. p. I-1145, 115 punktas.

¹⁵¹ *Ibid.*, 114 punktas.

¹⁵² Nuomonės 1/03 123 punkte, Teismas patvirtino kaip bendrą taisyklę Nuomonėje 2/91 padarytą išvadą, jog toje byloje nagrinėti EB teisės aktai socialinės politikos srityje įtvirtina tik minimalius standartus ir nedraudžia valstybėms narėms priimti griežtesnių priemonių, nes tai neužkirs kelio pilnai taikyti ir ES teisę atitinkamoje srityje.

¹⁵³ Ši Teismo praktika patvirtinama ir Sutartyse. Pavyzdžiui, SESV192 straipsnyje numatyta, jog ES aplinkos apsaugos priemonės neužkerta kelio jokiai valstybei narei ir toliau laikytis arba priimti griežtesnių priemonių, jei tokios priemonės neprieštaruja Sutarčiams. Panašios nuostatos numatytos ir socialinės politikos srityje (SESV 153 straipsnis), vartotojų apsaugos srityje (SESV 169 straipsnis), teismo bendradarbiavimo baudžiamosiose bylose srityje (SESV 82 straipsnis).

¹⁵⁴ Žr. 1993 m. kovo 19 d. Nuomonės 2/91, Rink. p. I-1061, 12, 17, 18 ir 39 punktus.

Mišrių susitarimų sudarymas „konkuruojančios“ kompetencijos srityje buvo patvirtintas ir Nuomonėje 2/92, kurioje spęsta dėl EB kompetencijos prisijungti prie Europos bendradarbiavimo ir plėtros organizacijos (EBPO) Tarybos sprendimo, susijusio su užsienio įmonių statusu EBPO valstybėse. Atlikęs minėto EBPO Tarybos sprendimo, o taip pat EB kompetencijos šiuo sprendimu reguliuojamose srityse analizę, ESTT padarė išvadą, jog ES neturi išimtinės kompetencijos viso susitarimo atžvilgiu, todėl EB ir valstybės narės „dalijasi bendra kompetencija“ dalyvauti šiame susitarime¹⁵⁵.

Paminėtina ir Nuomonė 1/94, kurioje ESTT aiškiai konstatavo, jog susitarimą dėl paslaugų prekybos (GATS) ir Sutartį dėl intelektinės nuosavybės teisių aspektų, susijusių su prekyba, (TRIPS) Bendrija turi sudaryti kartu su valstybėmis narėmis, nes jos kompetencija šiose srityse nėra išimtinė, t.y. šia kompetencija EB „dalijasi“ su valstybėmis narėmis. Šiuo klausimu Teismas nurodė, jog nepaisant to, kad minėtose pasidalijamosios kompetencijos srityse EB *turi teisę suderinti* valstybių narių teisės aktus, ji šia teise pilnai nepasinaudojo¹⁵⁶. Kartu Teismas pabrėžė kompetencijos pasidalijimo svarbą ir atmetė Komisijos argumentą, jog mišrių susitarimų sudarymo turi būti atsisakyta dėl to, kad tai sukeltų jų įgyvendinimo problemų. ESTT nurodė, jog praktiniai sunkumai, susiję su mišrių susitarimų įgyvendinimu, negali paveikti kompetencijos pasidalijimo¹⁵⁷.

Galiausiai Nuomonėje 2/00, kurioje buvo spęstas kompetencijos sudaryti Kartachenos biosaugos protokolą klausimas, ESTT nusprendė, jog šio protokolo reguliuojami klausimai priklauso EB kompetencijai aplinkos apsaugos srityje. Kadangi šioje srityje yra priimta labai mažai EB vidaus teisės aktų, Kartachenos protokolo sudarymo kompetencija ES dalijasi su valstybėmis narėmis¹⁵⁸.

¹⁵⁵ 1995 m. kovo 24 d. Nuomonė 2/92, Rink. p. I-00521, V dalis.

¹⁵⁶ 1994 m. lapkričio 15 d. Nuomonės 1/94, Rink. p. I-5267, 59, 79 ir 104 punktą.

¹⁵⁷ *Ibid.*, 107 punktą.

¹⁵⁸ 2001 m. gruodžio 6 d. Nuomonės 2/00, Rink. p. I-9713, 37-47 punktai.

Taigi iš visų šių sprendimų matyti, jog mišriųjų susitarimų sudarymas buvo grindžiamas ne tik apskritai *nepakankamos* ES kompetencijos, bet visų pirma *neišimtinės* ES kompetencijos pagrindu.

1.2.3.3. Mišrių susitarimų sudarymo būtinybė versus galimybė: valstybių narių diskrecijos ribos

Vis dėlto, vien tai, kad ES neturi išimtinės kompetencijos, nereiškia, jog atsiranda *teisinė būtinybė* valstybėms narėms kiekvienu atveju naudotis savo išorės kompetencija, taigi ir sudaryti mišrius susitarimus kartu su ES, kaip bandė teigti kai kurie autoriai¹⁵⁹. Remiantis jau aptartu kompetencijos suteikimo principu ir atsižvelgiant į atskiras ES kompetencijos kategorijas, galima išskirti situacijas, kada pagal ES teisę mišrus susitarimas yra *būtinasis*, ir kada tik *galimas*.

Mišraus susitarimo sudarymas iš esmės yra būtinasis tik tada, kai dalis susitarimo patenka į išimtinės valstybių narių, o kita dalis – į išimtinės ES kompetencijos sritį. Būtent tokia situacija buvo susidariusi jau aptartų Nutarimo 1/78 ir Nuomonės 1/78 aplinkybėmis. Tad mišraus susitarimo sudarymas yra būtinasis, jei bent dalis susitarimo priklauso tokioms „koegzistuojančioms“¹⁶⁰ ES ir valstybių narių išimtinės kompetencijos sritims, nepriklausomai nuo to, kokios kompetencijos kategorijai būtų priskirtos likusios susitarimo dalys¹⁶¹.

¹⁵⁹ Pvz., žr. NEFRAMI, E. Mixed Agreements as a Source of European Union Law. In CANNIZZARO, E., PALCHETTI, P., WESSEL, R.A. (eds.). *International Law as Law of the European Union*. Martinus Nijhoff Publishers, 2012, p. 330; EPINEY, A., GROSS, D. Kompetenzverteilung zwischen der EG und ihren Mitgliedstaaten – Grundlagen. In MARR, S., BEYER, P., RÜSCH, J., EPINEY, A., GROSS, D. (eds.). *EG-Kompetenzen bei völkerrechtlichen Verträgen im Umweltbereich unter besonderer Berücksichtigung des OSPAR*. Übereinkommens, 2004; p. 12; EPINEY, A., GROSS, D. Zu den verfahrensrechtlichen Implikationen der Kompetenzverteilung zwischen der EG und den Mitgliedstaaten im Bereich der Außenbeziehungen – unter besonderer Berücksichtigung des Umweltrechts. *Natur und Recht*, vol. 6, 2005, p. 353.

¹⁶⁰ Tokį terminą EB ir valstybių narių kompetencijos sričių atskyrimui mišriame susitarime pasiūlė DOLMANS, M. *Problems of Mixed Agreements: Division of Powers within the EEC and the Rights of Third States*. Asser Instituut, 1985, p. 39. Tokią koegzistuojančią kompetenciją jis skyrė nuo jau minėtos „konkuruojančios“ pasidalijamosios kompetencijos, kuria ES ir valstybės narės dalijasi. Taip pat žr. VRANES, E. 2009, *supra*, note 115, p. 54.

¹⁶¹ Įdomu pastebėti, jog Nicos sutartimi pakeisto ex EB sutarties 133 straipsnio 6 dalis buvo numatiusi specifinį atvejį, kada būtina sudaryti mišrų susitarimą – kai sudaromas susitarimas, susijęs su prekyba kultūros ir audiovizualinėmis paslaugomis, švietimo paslaugomis, socialinėmis ir žmogaus sveikatos paslaugomis – nepaisant to, jog Nuomonėje 1/94 Teismas nepripažino šių sričių *išimtinę* valstybių

Tačiau šiuo atveju reikia pastebėti, jog vien tai, kad dalis sudaromo susitarimo nuostatų priklauso išimtinai valstybių narių kompetencijai *per se* nereiškia, jog kaskart būtina sudaryti mišrų susitarimą. Jei minėtos nuostatos sudaro tik nereikšmingą, marginalią susitarimo nuostatų dalį, o kitos susitarimo nuostatos priklauso išimtinai ES kompetencijai, manytina, jog turėtų būti sudaromas ne mišrus, o ES susitarimas. Aiškiausias tokios išvados patvirtinimas randamas pačioje Nuomonėje 1/78. Šioje Nuomonėje Teismas išaiškino, jog net jei sudaromas susitarimas apimtų išimtinai valstybėms narėms priklausančias nuostatas, tai neturėtų įtakos priskiriant susitarimą ES kompetencijai, jei šios nuostatos būtų tik pagalbinio, šalutinio pobūdžio. Teismas pabrėžė, jog būtina atsižvelgti į sudaromo susitarimo „esminį tikslą“, o ne į atskiras jo nuostatas¹⁶². Ta pačia logika Teismas vadovaujasi ir taikydamas nusistovėjusią teisinio pagrindo pasirinkimo taisyklę. Remiantis šia taisykle, kai nustatoma, jog teisės aktu siekiama dviejų tikslų arba jį sudaro du elementai, kurių vienas laikytinas pagrindiniu, o kitas tik papildomu, šis aktas turi būti grindžiamas tik vienu teisiniu pagrindu – to, kurio reikalauja pagrindinis akto tikslas ar elementas¹⁶³.

Ir atvirkščiai, mišraus susitarimo sudarymas yra tik fakultatyvus, jei jo reguliavimo sritis didžiąja dalimi priklauso ES kompetencijai¹⁶⁴. Doktrinoje tokie mišrūs susitarimai vadinami fakultatyviais (angl. *facultative*) mišriais susitarimais, ir jie skiriami nuo privalomų mišrių susitarimų¹⁶⁵. Dažniausias

narių kompetencija. Vis dėlto, Lisabonos sutartis panaikino šią Sutarties nuostatą. Plačiau apie tai žr. SATTLER, S. *supra*, note 48, p. 166.

¹⁶² Žr. 1979 m. spalio 4 d. Nuomonės 1/78, Rink. p. 2871, 56 punktą. Tokį savo požiūrį Teismas patvirtino ir vėlesnėse bylose. Pvz., žr. 1975 m. lapkričio 11 d. Nuomonės 1/75, Rink. p. 1355, 2 dalies devintą pastraipą; 1993 m. kovo 19 d. Nuomonės 2/91, Rink. p. I-1061, 34 punktą; 1994 m. lapkričio 15 d. Nuomonės 1/94, Rink. p. I-5267, 21 punktą; 1996 m. kovo 19 d. Sprendimo *Komisija prieš Tarybą*, C-25/94, Rink. p. I-1469, 47 punktą; 1996 m. gruodžio 3 d. Sprendimo *Portugalija prieš Tarybą*, C-268/94, Rink. p. I-6177, 39 punktą. Panašiai žr. SATTLER, S. *supra*, note 48, p. 167; KOUTRAKOS, P. 2006, *supra*, note 53, p. 155.

¹⁶³ Ši taisyklė doktrinoje vadinama gravitacijos centro testu. Plačiau apie jį žr. disertacijos šeštąjį skyrių. Taip pat žr. 1991 m. birželio 11 d. Sprendimo *Komisija prieš Tarybą*, C-300/89, Rink. p. I-2867, 13 punktą. 1993 m. kovo 17 d. Sprendimą *Komisija prieš Tarybą*, C-155/91, Rink. p. I-939; 19 punktą; 1999 m. vasario 23 d. Sprendimo *Parlamentas prieš Tarybą*, C-42/97, Rink. p. I-869, 39 ir 40 punktus; 2001 m. gruodžio 6 d. Nuomonės 2/00, Rink. p. I-9713, 23 punktą.

¹⁶⁴ Pvz., žr. ROSAS, A. 1998, *supra*, note 47, p. 132; ROSAS, A. 2000, *supra*, note 47, p. 205.

¹⁶⁵ Žr. SCHERMERS, H. G. 1983, *supra*, note 47, p. 25; ROSAS, A. 1998, *supra*, note 47, p. 131; ROSAS, A. 2000, *supra*, note 47, p. 205.

praktikoje pasitaikantis tokio fakultatyvaus mišraus susitarimo pavyzdys – susitarimas, kurio dalis nuostatų priklauso išimtinai ES kompetencijai, o kita dalis – pasidalijamajai ES kompetencijai, kurios srityje ES dar nėra priėmusi vidaus teisės aktų ir todėl nėra įgijusi išimtinės kompetencijos pirmenybės principo prasme¹⁶⁶. Fakultatyvus tokių susitarimų pobūdis užprogramuotas pačios SESV 2 straipsnio 2 dalyje, kurioje aiškiai numatyta, jog pasidalijamosios kompetencijos srityse *gali* veikti tiek valstybės narės, tiek ir ES. Akivaizdu, jog pasirinkimas, kas iš judviejų imsis veiksmų, iš esmės priklauso nuo valstybių narių, sudarančių pagrindinę ES teisėkūros instituciją – Tarybą¹⁶⁷ – valios.

Nepaisant šios, atrodytų, gana natūralios išvados, nei ES Taryba, nei Teismas savo praktikoje nėra pateikę aiškios pozicijos dėl tokio mišrių susitarimų fakultatyvumo. Kartu reikia pastebėti, jog Taryba retai naudojami aptariama pasirinkimo galimybe¹⁶⁸ ir teikia pirmenybę mišriems susitarimams kiekvieną kartą, kai sudaromas susitarimas apima ES nerealizuotai pasidalijamajai kompetencijai priskiriamas nuostatas¹⁶⁹.

ESTT savo praktikoje taip pat nėra aiškiai pasisakęs, ar tam tikras susitarimas *galėtų būti* sudarytas ne kaip mišrus, o kaip ES susitarimas, pavyzdžiui, dėl to, kad ES turi virtualią, t.y. dar nerealizuotą pasidalijamąją kompetenciją. Kaip teisingai pastebėjo dr. Sattler, Teismas vengia atsakyti į šį

¹⁶⁶ Žr. TIMMERMANS, CH. Organising Joint Participation of E.C. and Member States. In DASHWOOD A., HILLION, CH. (eds.). *The General Law of the E.C. External Relations*. Sweet and Maxwell, 2000, p. 239.

¹⁶⁷ Žr. ES sutarties 16 straipsnį.

¹⁶⁸ Retais tokio Tarybos pasinaudojimo savo diskrecija pavyzdžiais galėtų būti jau aptarto SESV 352 (ex EB sutarties 308) straipsnio taikymas sudarant ES tarptautinius susitarimus, kai ES neturi kompetencijos ir tinkamo teisinio pagrindo jų sudarymui. Pvz., žr. 1988 m. lapkričio 21 d. Tarybos sprendimą Nr. 88/595/EEB dėl EEB ir Vengrijos prekybos ir ekonominio bendradarbiavimo susitarimo sudarymo. OL L 327, p. 1, kuris buvo grindžiamas EEB sutarties 113 ir ex 235 (ex 308) straipsniu; 1977 m. liepos 25 d. Tarybos sprendimą dėl Viduržemio jūros apsaugos nuo taršos konvencijos ir Protokolo dėl Viduržemio jūros taršos, sukeliama atliekų, išmetamų iš laivų ir orlaivių, prevencijos sudarymo. OL L 240, p. 1. Prof. O’Keeffe ir prof. Koutrakos mini kitus ES susitarimus, sudarytus remiantis šiuo straipsniu, aplinkos apsaugos, humanitarinės pagalbos ir vystomojo bendradarbiavimo srityse. Žr. O’KEEFFE, D. 2000, *supra*, note 69, p. 191; KOUTRAKOS, P. 2008, *supra*, note 101, p. 187. Kartu galima teigti, jog ir pati ESTT praktika ex EB sutarties 308 atžvilgiu patvirtina, kad išpildžius atitinkamas jo taikymo sąlygas šis straipsnis gali būti naudojamas sudarant tarptautinį susitarimą ES neišimtinės kompetencijos srityje.

¹⁶⁹ TIMMERMANS, CH. 2000, *supra*, note 166, p. 240; SATTLER, S. *supra*, note 48, p. 184; ROSAS, A. 2010, *supra*, note 43, p. 369.

klausimą ir savo byloje apsiriboja tyrimu, ar tam tikras susitarimas priklauso išimtinai ES kompetencijai, dėl ko jis *privalėtų* būti sudarytas kaip ES susitarimas¹⁷⁰. Įdomu pastebėti, jog EK bandė užduoti Teismui būtent šį klausimą inicijuodama Nuomonę 1/94 dėl EB teisės sudaryti PPO susitarimus. Taryba atitinkamai paprieštaravo šiam EK klausimui, teigdama, jog aptariamoje byloje kalbama apie EB ir valstybių narių pasirašytą susitarimą vadovaujantis joms priklausančia kompetencija, o ne apie *hipotetinį* klausimą, ar EB būtų galėjusi PPO susitarimą sudaryti viena¹⁷¹.

Vis dėlto, kai kurie ESTT sprendimai verčia manyti, jog ESTT laikosi nuomonės, kad tais atvejais, kai sudaromas susitarimas priklauso ES dar nerealizuotai pasidalijamajai kompetencijai, turi būti sudaromas mišrus susitarimas. Pavyzdžiui, Nuomonėje 2/91 Teismas konstatavo, jog „susitarimas gali būti sudaromas srityje, kurioje EB ir valstybės narės dalijasi kompetencija“, ir tokiu atveju „susitarimo derybos ir įgyvendinimas reikalauja bendro EB ir valstybių narių veikimo“¹⁷². Tačiau žvelgiant atidžiau, Nuomonė 2/91 negali būti naudojama kaip patvirtinimas, jog mišrūs susitarimai būtini visais atvejais, kai ES kompetencija egzistuoja, bet ji nėra išimtinė. Pirma, iš Teismo teiginio „dalijasi kompetencija“ nėra aišku, ar Teismas toje vietoje kalba apie dalijimąsi, viena vertus, išimtinę valstybių narių ir, kita vertus, išimtinę bei neišimtinę ES kompetenciją, ar visgi Teismas mano, jog nerealizuota pasidalijamoji ES kompetencija priklauso valstybėms narėms ir daro jų dalyvavimą susitarime būtinu. Be to, kaip pats Teismas patvirtino tos pačios Nuomonės 17 punkte, ES turi kompetenciją socialinės politikos srityje, kuri apėmė nagrinėtą TDO konvenciją. Toliau Teismas aiškiai nurodė, jog net

¹⁷⁰ SATTLER, S. *supra*, note 48, p. 173. Pastarųjų metų ESTT praktika patvirtina šiuos teiginius. Pvz., žr. 2001 m. gruodžio 6 d. Nuomonę 2/00, Rink. p. I-9713; 2009 m. lapkričio 30 d. Nuomonę 1/08, Rink. p. I-11129; 2006 m. vasario 7 d. Nuomonę 1/03 („Lugano konvencija“), Rink. p. I-1145; 1994 m. lapkričio 15 d. Nuomonę 1/94, Rink. p. I-5267, bei 2006 m. gegužės 30 d. Sprendimą *Komisija prieš Airiją*, C-459/03, Rink. p. I-4635 ir 2002 m. lapkričio 5 d. Sprendimą *Komisija prieš Vokietiją*, C-476/98, Rink. p. I-9855. Panašiai žr. NEUWAHL, N. The WTO Opinion and Implied External Powers of the Community: A Hidden Agenda? In DASHWOOD A., HILLION, CH. (eds.). *The General Law of the E.C. External Relations*. Sweet and Maxwell, 2000, p. 139; HELISKOSKI, J. 2001, *supra*, note 51, p. 39.

¹⁷¹ 1994 m. lapkričio 15 d. Nuomonės 1/94, Rink. p. I-5267, 6, 14 punktai. Taip pat žr. TIMMERMANS, CH. 2000, *supra*, note 166, p. 240.

¹⁷² Žr. 1993 m. kovo 19 d. Nuomonės 2/91, Rink. p. I-1061, 12 punktą.

ir tose srityse, kuriose EB turi kompetenciją priimti tik minimalius standartus, EB galėtų priimti griežtesnius standartus, nei numato EB valstybės narės¹⁷³. Iš to matyti, jog Teismas neturėtų pagrindo prieštarauti savarankiško ES susitarimo sudarymui, jei tik valstybės narės sutiktų tokį susitarimą sudaryti pasinaudojant neišimtinę ES kompetenciją socialinės politikos srityje. Atitinkamai manytina, jog valstybių narių išreiškiamas noras pačioms naudotis išlikusia pasidalijamąja kompetencija *ipso facto* užkerta Teismui galimybę pasisakyti „virtualios“ ES kompetencijos naudai.

Panašius argumentus būtų galima pateikti ir Nuomonės 1/94 atžvilgiu. Šioje Nuomonėje, nustatęs, jog EB neturi išimtinės kompetencijos visų GATS ir TRIPS susitarimų nuostatų atžvilgiu, ESTT pabrėžė, jog EB ir valstybės narės turi „bendrą kompetenciją“ (angl. *are jointly competent*) sudaryti šiuos susitarimus¹⁷⁴. Viena vertus, pats Teismas aiškiai patvirtina, kad EB turi kompetenciją GATS ir TRIPS reguliavimo srityje ir kad EB institucijoms panorėjus, EB galėtų priimti teisės aktus šioje srityje ir ją suderinti¹⁷⁵. Kita vertus, kaip jau minėta, Teismas šioje Nuomonėje atsisakė atsakyti į hipotetinį klausimą, ar EB galėtų savarankiškai sudaryti aptariamus susitarimus, jei su tuo sutiktų valstybės narės. Vis dėlto, reikia pripažinti, jog aptariamasis Teismo sprendimas nėra pakankamai aiškus ir dėl to šis klausimas lieka nesutarimų objektu¹⁷⁶.

Doktrinoje didžioji dalis autorių pritaria nuomonei, jog ES nerealizuotos pasidalijamosios kompetencijos srityje Taryba turi diskreciją

¹⁷³ Žr. 1993 m. kovo 19 d. Nuomonės 2/91, Rink. p. I-1061, 18 punktą. Taip pat žr. 2009 m. lapkričio 30 d. Nuomonę 1/08, Rink. p. I-11129, kurioje Teismas pripažino, jog su GATS įgyvendinimu susijusio susitarimo sudarymas priklauso EB ir valstybių narių pasidalytai kompetencijai (173 punktas).

¹⁷⁴ Žr. 1994 m. lapkričio 15 d. Nuomonės 1/94, Rink. p. I-5267, 98 ir 105 punktus ir rezoliucinę dalį.

¹⁷⁵ *Ibid.*, 79 ir 114 punktai.

¹⁷⁶ Neaiškumą padidina ir Nuomonės 107 punkte išreikšta Teismo mintis, jog „sunkumai, kurių gali atsirasti įgyvendinant PPO sutartį ir jos priedus <...>, jei Bendrija ir valstybės narės dalyvautų kartu, negali paveikti atsakymo į klausimą dėl kompetencijos, nes tai yra svarbesnis klausimas“. Deja, ir po Nuomonės 1/94 plėtotą ESTT praktiką neatsakė į klausimą dėl mišrių susitarimų sudarymo būtinumo. Pvz., žr. 1995 m. kovo 24 d. Nuomonę 2/92, Rink. p. I-00521, kurioje Teismas, nustatęs, jog ES neturi išimtinės kompetencijos visose nagrinėto susitarimo srityse, lakoniškai nusprendė, jog EB ir valstybės narės „dalijasi bendra kompetencija“ (angl. *share joint competence*) sudaryti susitarimą. Panašiai žr. 2001 m. gruodžio 6 d. Nuomonę 2/00, Rink. p. I-9713, ir 2009 m. lapkričio 30 d. Nuomonę 1/08, Rink. p. I-11129.

rinktisi tarp ES susitarimo ir mišraus susitarimo¹⁷⁷, ir tik keli autoriai tam aiškiai priešinasi¹⁷⁸. Vis dėlto, reikia pripažinti, jog net ir Tarybos diskrecijos egzistavimo šalininkai prieina skirtingų išvadų dėl šios diskrecijos pobūdžio ir apimties. Vieni autoriai teigia, jog ji grindžiama išimtinai politiniu Tarybos sprendimu¹⁷⁹. Kiti apsiriboja tik lakonišku tokios diskrecijos pripažinimu, sukeldami neaiškumą dėl tokio pripažinimo teisinių pagrindų¹⁸⁰. Radikalia poziciją šiuo klausimu užima prof. Tridimas ir prof. Eeckhout, kurie teigė, jog ES nerealizuotos pasidalijamosios kompetencijos srityse Taryba yra įpareigota pagal ex EB sutarties 10 straipsnį (dabar ES sutarties 4 straipsnio 3 dalis), įtvirtinusi lojalaus ES ir valstybių narių bendradarbiavimo principą, sudaryti ES susitarimą¹⁸¹.

Šiuo atveju pakanka priminti SESV 2 straipsnio 2 dalį, kurioje numatyta, jog pasidalijamosios kompetencijos srityse *gali* veikti tiek valstybės narės, tiek ir ES. Jei ES nusprendžia imtis veiksmų, valstybės narės praranda teisę veikti toje srityje. Tad kiekvienu atveju, kai sudaromas susitarimas priklauso aiškiai SESV numatytai ES išorinei pasidalijamajai kompetencijai arba kai tokia kompetencija gali būti išvesta iš vidinės kompetencijos pagal jau minėtoje Nuomonėje 1/76 suformuotą numanomų galių pagal tikslą principą ar iš kompetenciją kuriančio SESV 352 straipsnio, valstybės narės gali leisti ES

¹⁷⁷ Pvz., žr. TIMMERMANS, CH. 2000, *supra*, note 166, p. 240; SATTTLER, S. *supra*, note 48, p. 184; ROSAS, A. 2010, *supra*, note 43, p. 369; Editorial Comments: The aftermath of Opinion 1/94 or how to ensure unity of representation for joint competences. *Common Market Law Review*, vol. 32(2), 1995, p. 386.

¹⁷⁸ Žr. prof. Epiney ir prof. Gross straipsnius, minėtus 159 išnašoje. Šie autoriai iš esmės neigia Tarybos diskrecijos galimybę išorinės numanomos pasidalijamosios kompetencijos atveju, teigdami, jog EB dar nepriėmus teisės aktų viduje, ji negali imtis veiksmų išorėje ir taip sukelti atvirkštinį *ERTA* efektą. Apie šį efektą žr. DASHWOOD, A. 1997, *supra*, note 111, p. 96. Taip pat žr. 1996 m. gegužės 23 d. generalinio advokato La Pergola išvadą byloje *Portugalija prieš Tarybą*, C-268/94, Rink. p. I-6177, kurioje jis, komentuodamas Nuomonę 1/94, teigė, jog dėl EB kompetencijos intelektinės nuosavybės srityje neišimtinio pobūdžio šie klausimai *privalo* būti reguliuojami mišriais susitarimais.

¹⁷⁹ Žr. Editorial Comments, *supra*, note 177, p. 386; DASHWOOD, A. 1997, *supra*, note 111, p. 96.

¹⁸⁰ Žr. SATTTLER, S. *supra*, note 48, p. 175 su nuorodomis į Groux ir Manin, p. 61; ROSAS, A. 1998, *supra*, note 47, p. 131. Kaip gerai pastebi dr. Sattler, kai kurie autoriai neišvengia ir prieštaringų pasisakymų šiuo klausimu. Žr. HELISKOSKI, J. The “Duty of Cooperation” between the European Community and its Member States within the World Trade Organization. *Finnish Yearbook of International Law*, vol. 7, 1996, p. 66; ir HELISKOSKI, J. The Jurisdiction of the European Court of Justice to Give Preliminary Rulings on the Interpretation of Mixed Agreements. *Nordic Journal of International Law*, vol. 4, 2000, p. 409.

¹⁸¹ Žr. SATTTLER, S. *supra*, note 48, p. 175, su nuorodomis į TRIDIMAS, T., EECKHOUT, P. *supra*, note 66, p. 174; bei EECKHOUT, P. The Domestic Legal Status of the WTO Agreement: interconnecting legal systems. *Common Market Law Review*, vol. 34 (1), 1997, p. 11–58, p. 18.

pasinaudoti šia išorine pasidalijamąja kompetencija. Priešingas aiškinimas, nepriklausomai nuo to, ar jis būtų naudingas valstybėms narėms ar ES, nebūtų suderinamas su aptarta pasidalijamosios kompetencijos prigimtimi, tad ir su kompetencijos suteikimo principu.

Savaime suprantama, pati pasirinkimo galimybė atsiranda tik tada, jei Taryba pripažįsta, jog sudaromas susitarimas visas arba iš dalies priklauso ES pasidalijamajai kompetencijai, kurios ES dar nėra realizavusi, ir jame nėra elementų, priskirtinų išimtinai valstybių narių kompetencijai. Be to, naudojimąsi pasidalijamąja kompetencija, įskaitant ir išorine, riboja ES sutarties 5 straipsnio 3 dalyje įtvirtintas subsidiarumo principas, pagal kurį kaskart priimant ES priemonę reikia įvertinti, ar ja siekiamų tikslų negalėtų deramai pasiekti pačios valstybės narės¹⁸². Jei būtų prieita pastaroji išvada, pasirinkimo galimybės taip pat neliktų. Nenuostabu, jog atlikdama šiuos vertinimus Taryba naudojami plačia diskrecija.

Kita vertus, kaip jau aptarta, SESV 352 straipsnio bei numanomų galių pagal Sprendimą *ERTA* ir Nuomonę 1/76 principų taikymo sąlygos teisiniu požiūriu išlieka prieštaringos ir neaiškios, taip vėlgi suteikdamos Tarybai traktavimo laisvę¹⁸³. Praktikoje nuolat kyla klausimai, kokiomis aplinkybėmis galima laikyti ES vidaus sritį „didele dalimi“ sureguliuota ES teisės aktais? Kada yra „būtina“ imtis išorinių veiksmų siekiant (vidinių) ES tikslų ar vidinės ES kompetencijos veiksmingumo? Kada tam tikras susitarimo tikslas ar elementas yra tik šalutinis pagrindinio tikslo ar elemento atžvilgiu? Kokiai ES politikos sričiai reikia priskirti tokias ribines priemones kaip, pavyzdžiui, prekybos sankcijos siekiant užtikrinti tarptautinę taiką ir saugumą ar finansinę pagalbą kovai su lengvųjų ginklų plitimu ar terorizmu? Nuo atsakymų į šiuos ir panašius klausimus priklausys, ar Taryba apskritai turės pasirinkimo tarp ES ir

¹⁸² ES sutarties 5 straipsnio 3 dalyje numatyta: „Pagal subsidiarumo principą tose srityse, kurios nepriklauso Sąjungos išimtinai kompetencijai, ji ima veikti tik tada ir tik tokiu mastu, kai valstybės narės numatomo veiksmo tikslų negali deramai pasiekti centrinu, regioniniu ir vietiniu lygiu, o Sąjungos lygiu dėl numatomo veiksmo masto arba poveikio juos pasiekti būtų geriau. Sąjungos institucijos subsidiarumo principą taiko pagal Protokolą dėl subsidiarumo ir proporcingumo principų taikymo. Nacionaliniai parlamentai tame protokole nustatyta tvarka užtikrina, kad būtų laikomasi subsidiarumo principo.“

¹⁸³ Plačiau žr. SATTLER, S. *supra*, note 48, p. 180.

mišraus susitarimo galimybę ir kokios bus tokio pasirinkimo ribos. Kaip matoma tolesniuose disertacijos skyriuose, visi šie klausimai kelia sudėtingus teisinius galvosūkius taip atverdami kelią plačiai Tarybos diskrecijai nuspręsti dėl vienos ar kitos susitarimo sudarymo formos, o kartu ir su kompetencija susijusiems tarpinstituciniams ginčams, kurie retesniais atvejais nusikelia ir į Teisingumo Teismo salę.

1.2.4. Valstybių narių polinkis į mišrius susitarimus

Nepaisant egzistuojančios Tarybos galimybės pasidalijamosios kompetencijos srityje leisti ES pasinaudoti savo turima kompetencija ir sudaryti ES susitarimą, praktikoje, kaip jau minėta, valstybės narės teikia pirmenybę mišriems susitarimams¹⁸⁴. Ši tendencija pastebima visų pirma neišimtinės ES kompetencijos srityse, bet kartais mišrūs susitarimai sudaromi ir išimtinės ES kompetencijos srityse, tokiose kaip BPP, kuriose mišrūs susitarimai iš esmės neleistini¹⁸⁵. Tokie susitarimai vadinami „netikrais“ (angl. *false*) mišriais susitarimais¹⁸⁶. Teisiniu požiūriu jie yra galimi tik SESV 2 straipsnio 1 dalyje minimais išimtiniais atvejais, t.y. kai ES įgalioja valstybės narės veikti ES išimtinės kompetencijos srityse arba kai jų veikimas yra reikalingas ES teisės aktų įgyvendinimui¹⁸⁷.

¹⁸⁴ Valstybių narių norą išlikti tarptautinių organizacijų dalyvėmis ES kompetencijos srityse, o tam tikrais atvejais ir priešintis ES prisijungimui prie jos kompetencijos srityse veikiančių tarptautinių organizacijų, gerai iliustruoja neseniai atliktos CEPS ir Wouters DG MARE studijos. Žr. EMERSON, M., BALFOUR, R., CORTHOUT, T., WOUTERS, J., KACZYŃSKI, P. M., RENARD, T. *supra*, note 23; WOUTERS, J., JONG, S. DE, MARX, A., MAN, P. DE. Prieiga per internetą: <http://ec.europa.eu/maritimeaffairs/documentation/studies/documents/eu_role_international_organisations_en.pdf> [žiūrėta 2013-04-05]. Plačiau apie tai žr. disertacijos antrąjį skyrių.

¹⁸⁵ CREMONA, M. 2011a, *supra*, note 67, p. 246-247.

¹⁸⁶ Žr. SCHERMERS, H. G. 1983, *supra*, note 47, p. 25; ROSAS, A. 1998, *supra*, note 47, p. 131; ROSAS, A. 2000, *supra*, note 47, p. 205; SATTTLER, S. *supra*, note 48, p. 190; NEUWAHL, N. Shared Powers or Combined Incompetence? More on Mixity. *Common Market Law Review*, vol. 33, 1996, p. 675.

¹⁸⁷ Tokio aiškaus ES įgaliojimo pavyzdys randamas, pvz., Tarybos sprendime Nr. 2001/877/EB dėl Tarptautinio kavos susitarimo pasirašymo ir sudarymo. Doktrinoje svarstoma, kokiais atvejais ES turėtų suteikti valstybėms narėms tokį įgaliojimą. Linkstama prie nuomonės, jog tai būtų pagrįsta, jei būtų veikiami ginant ES (politinius) interesus. Vis dėlto, akivaizdu, jog šiame vertinime iš valstybių narių sudaryta Taryba turės plačią diskreciją. Plačiau žr. SATTTLER, S. *supra*, note 48, p. 194; NEUWAHL, N. 1996, *supra*, note 186, p. 672; ROSAS, A. 2000, *supra*, note 47, p. 204.

Vis dėlto, teisinį pagrindą sudaryti mišrų susitarimą valstybėms narėms nėra sunku surasti, nes dažniausiai mišrūs susitarimai reguliuoja platų teisinių santykių spektrą, apimančių skirtingoms kompetencijos kategorijoms priklausančias sritis. Dalis susitarimu reguliuojamų sričių paprastai nepriskiriamos išimtinai ES kompetencijai, taip atverdamos kelią mišrių susitarimų sudarymui¹⁸⁸. Kita vertus, net jei susitarimas didele dalimi priklauso ES išimtinai kompetencijai, valstybės narės norėdamos mišraus susitarimo, gali papildomai įtraukti ES išimtinai kompetencijai nepriklausančias nuostatas ir taip susikurti tam neginčijamą pagrindą. Prof. Rosas pateikia tokių mišrių susitarimų „bet kokia kaina“ pavyzdžių įtraukiant politinio dialogo nuostatas į prekybos susitarimus¹⁸⁹.

Kyla klausimas, kodėl valstybės narės teikia pirmenybę mišriems susitarimams, nepaisant to, jog jie, kaip jau galima įsivaizduoti ir kaip bus parodyta tolesniuose disertacijos skyriuose, kelia sudėtingų teisinių ir praktinių dilemų¹⁹⁰? Atsakymas į šį klausimą nėra paprastas, nes valstybių narių motyvai nėra viešai deklaruojami. Sprendimai dėl ES ir valstybių narių kompetencijos pasidalijimo atskirų derybų atžvilgiu ir dėl sudaromų susitarimų formos yra priimami už uždarų durų. Vis dėlto, doktrinoje ir tarp ES institucijų atstovų visuotinai sutariama, jog mišraus susitarimo sudarymas leidžia valstybėms narėms išlikti tarptautiniuose santykiuose, o kartu suteikia papildomo prestižo, leidžia jų politikams „būti matomais“ ne tik trečiųjų šalių, bet ir nacionalinių rinkėjų atžvilgiu¹⁹¹. Manytina, jog valstybės narės nelinkusios atsisakyti mišrių

¹⁸⁸ Pastarųjų metų ESTT praktika taip pat palankiai vertina kelių teisinių pagrindų naudojimą sudarant tarptautinius susitarimus, taip atverdamas kelią mišriems susitarimams. Pvz., žr. 2009 m. lapkričio 30 d. Nuomonę 1/08, Rink. p. I-11129. Plačiau apie tai žr. disertacijos šeštąjį skyrių. Taip pat žr. MARESCAU, M. 2010, *supra*, note 49; PAASIVIRTA, E. *The EU's External Representation after Lisbon: New rules, a new era? CLEER Working Papers*, Nr. 2011/3. Prieiga per internetą: <http://www.asser.nl/upload/documents/772011_51358CLEER%20WP%202011-3%20-%20KOUTRAKOS.pdf> [žiūrėta 2013-03-18], p. 45.

¹⁸⁹ Jis mini EB ir valstybių narių susitarimus su MERCOSUR valstybėmis ir Pietų Korėja. Žr. ROSAS, A. 1998, *supra*, note 47, p. 145; ROSAS, A. 2000, *supra*, note 47, p. 217.

¹⁹⁰ Pvz., žr. WOUTERS, J., COPPENS, D., DE MEESTER, B. *The European Union's External Relations after the Lisbon Treaty*. In GRILLER S., ZILLER J. (eds.). *The Lisbon Treaty –EU Constitutionalism without a Constitutional Treaty?* Springer, 2008, p. 180 – 181. Šie autoriai pastebi, kad mišrių susitarimų pasirinkimas gali būti žalingas išorinių veiksnių darnai ir nuoseklumui, nes mišrūs susitarimai kelia sudėtingus tarptautinės atsakomybės bei dalyvavimo juose klausimus.

¹⁹¹ EHLERMANN, C.-D. *Mixed Agreements – A List of Problems*. In O'KEEFFE, D., SCHERMERS, H. G. (eds.). *Mixed Agreements*. Kluwer Law and Taxation Publishers, 1983, p. 4-9.

susitarimų siekdamas užkirsti kelią precedentui, kuris skatintų vis daugiau svarbių susitarimų sudaryti vien kaip ES susitarimus ir taip laipsniškai eliminuoti valstybes nares iš išorinių santykių palaikymo pasiremiant ES teisės viršenybės principu. Kartu ES susitarimų sudarymas ES nerealizuotos pasidalijamosios kompetencijos srityse gali sukelti atvirkštinį *ERTA* efektą, t.y. dėl prisiimamų ES tarptautinių įsipareigojimų valstybės narės prarastų atitinkamus teisėkūros įgaliojimus ES viduje¹⁹². Valstybės narės dažnai skundžiasi, jog „Komisijai davus pirštą, ji pasiima visą ranką“, ir vis dar nustemba, kai jau daugiau nei trisdešimtmetį taikomo pirmenybės principo pagrindu praranda teisę veikti savarankiškai¹⁹³.

Kita vertus, galima teigti, jog dalyvavimas susitarime kartu su ES užtikrina geresnes galimybes ginti nacionalinius interesus. Prof. Rosas¹⁹⁴ pagrįstai nurodo, jog valstybėms narėms naudinga išlaikyti galimybę remtis 1961 m. Vienos konvencija dėl tarptautinių sutarčių ir, prireikus, vetuoti mišrų susitarimą. Mišraus susitarimo vetavimas nacionaliniame ratifikacijos procese yra politiškai priimtinesnis nei ES Taryboje, o kartais net vienintelis būdas užblokuoti susitarimą, kai jo priėmimui ES Taryboje būtų taikoma kvalifikuota balsų dauguma¹⁹⁵. Tokius mišrių susitarimų privalumus patvirtina ir ES valstybių narių vyriausybės atstovai¹⁹⁶.

Galiausiai ir turbūt visų svarbiausia yra tai, jog mišrių susitarimų sudarymas leidžia valstybėms narėms ir ES institucijoms, ypač EK, išvengti aiškaus kompetencijos atribojimo atitinkamose išorės politikos srityse, tad ir tarpinstitucinių kovų, kurios taptų neišvengiamos, jei kaskart rengiantis

¹⁹² Interviu su Europos Komisijos Teisės tarnybos pareigūnu, besispecializuojančiu ES išorinių santykių teisės srityje, Briuselis, 2011 m. gegužės 20 d. Taip pat žr. EPINEY, A., GROSS, D. 2005, *supra*, note 159, p. 353-361.

¹⁹³ STEEN, I. VAN DEN. Mixture in Practice – A View from The Netherlands. In HILLION, CH., KOUTRAKOS, P. (eds.). *Mixed Agreements Revisited: The EU and its Member States in the World*. Hart Publishing, 2010, p. 299.

¹⁹⁴ ROSAS, A. 2010, *supra*, note 43, p. 367-370.

¹⁹⁵ Šiuo atveju konkrečiai nurodomas 1999 m. EB ir valstybių narių susitarimas su Pietų Afrikos Respublika dėl prekybos, vystymo ir bendradarbiavimo, kurį valstybės narės panoro sudaryti kaip mišrų susitarimą, nepaisant to, jog jį buvo galima sudaryti ir kaip EB susitarimą. Be to, Italija apskritai panoro užblokuoti jo ratifikaciją bei laikino susitarimo įsigaliojimą dėl tariamo jos nacionalinių ekonominių interesų pažeidimo.

¹⁹⁶ Pvz., Nyderlandų užsienio reikalų ministerijos ES teisės departamento vadovas Ivo van der Steen, žr. *supra*, note 193, p. 49.

sudaryti tarptautinį susitarimą tektų aiškiai atriboti ES ir valstybių narių kompetencijos sritis, ir pagal tai spręsti, kas iš jų turėtų sudaryti susitarimą. Mišrus susitarimas yra geriausia alternatyva ES ir valstybių narių veikimui atskirai išsidalijus turima kompetencija arba apskirtai susilaikymui nuo tarptautinio susitarimo sudarymo. Kadangi daugelyje sričių ES ir valstybės narės veikia bendrai arba viena kitą papildydamos, jų kompetencijos yra persipynusios, o pati ES kompetencija nuolat evoliucionuoja, tikslus kompetencijos atribojimas, kaip bus matyti ir tolesniuose disertacijos skyriuose, būtų itin sudėtingas, o dažnai neįmanomas ir netikslingas. Teismas Sprendime 1/78 pats pripažįsta, jog mišrių susitarimų atveju nėra būtina trečiosioms šalims apibrėžti ES ir valstybių narių kompetencijos pasidalijimo, nes ši *kompetencija laikui bėgant gali kisti*, ir priduria, jog šis klausimas yra vidinis ES ir valstybių narių reikalas¹⁹⁷.

Tad mišraus susitarimo sudarymas yra naudingas tiek valstybėms narėms, kurios siekia išlikti tarptautinių (teisinių) santykių dalyvėmis, tiek EK, siekiančiai plėtoti vieningą ir veiksmingą ES išorės politiką. Dėl Sąjungai patikėtų valstybių narių suverenių galių daugelyje išorės politikos sričių valstybės narės, net ir norėdamos, negalėtų veikti savarankiškai, todėl tinkamiausias būdas užmegzti visavertį teisinį santykį su trečiosiomis šalimis joms išlieka būtent mišraus susitarimo sudarymas. Kita vertus, ES neturint išimtinės kompetencijos viso susitarimo atžvilgiu, EK taip pat negali priversti valstybes nares sudaryti ES susitarimą, todėl tarp susitarimo atsisakymo ir veikimo su valstybėmis narėmis, ji renkasi mažesnę – pastarąją – „blogybę“¹⁹⁸.

Taigi mišrių susitarimų sudarymas yra pragmatiškas, kompromisinis instrumentas ES ir valstybėms narėms dalyvauti tarptautiniuose santykiuose nepažeidžiant viena kitos turimos kompetencijos ir veiklos autonomijos interesų¹⁹⁹. Sudarius mišrų susitarimą, ES ir valstybės narės gali prireikus

¹⁹⁷ Žr. 1978 m. lapkričio 14 d. Nutarimo 1/78, Rink. p. 2151, 35 punktą.

¹⁹⁸ Žr. WEILER, J. *supra*, note 30, p. 191. Prof. Rosas net mini atvejus, kai pati EK sutinka į sudaromus susitarimus įtraukti aiškiai valstybėms narėms priklausančių nuostatų, kad sukurtų neginčytiną teisinį pagrindą mišraus susitarimo sudarymui taip išvengiant aštrių ginčų su valstybėmis narėmis dėl ES kompetencijos apimtys ir pasidalijimo. Žr. ROSAS, A. 2000, *supra*, note 47, p. 218.

¹⁹⁹ HOLDGAARD, R. 2008, *supra*, note 51, p. 148.

koreguoti jo įgyvendinimo tvarką ES viduje (atstovavimą, pozicijų derinimo klausimus, sprendimų priėmimą, atsakomybę) priklausomai nuo to, kaip vystosi ES kompetencija atitinkamoje srityje. Tokiu būdu mišrūs susitarimai, apjungdami ES institucijas ir valstybes nares, verčia jas nuolat bendradarbiauti, ieškoti bendrų interesų, o kur reikia, ir kompromisų. Kaip bus siekiama įrodyti šioje disertacijoje, ES teisė ir institucijos neturėtų bet kokia kaina versti valstybes nares atsisakyti mišrių susitarimų, jei jos tam nėra pasirengusios, o vietoj to jų sudaryme ir įgyvendinime turėtų skatinti didesnę teisinę tikrumą ir abipusį pasitikėjimą, kuris yra ne tik mišrių susitarimų sėkmės garantas, bet ir esminis Europos integracijos variklis.

1.3. Skyriaus apibendrinimas ir išvados

Tyrimo metu nustatyta, jog mišrūs susitarimai yra unikalūs ES teisės institutas, į vieną teisinį santykį apjungiantis ES, jos valstybių narių, tarptautinės ir trečiųjų valstybių teisės sistemas. Dėl tokios daugialypės mišrių susitarimų prigimties neegzistuoja vieningos jų sampratos. Skiriami formalūs, mišrų susitarimą sudarančius subjektus akcentuojantys apibrėžimai ir materialiniai teisiniai, į ES kompetenciją atsižvelgiantys apibrėžimai. Šiame darbe palaikoma antroji pozicija. Tarptautinis susitarimas laikytinas mišriu ne dėl savo formos, bet dėl turinio.

Mišrių susitarimų egzistavimo teisinis pagrindas yra ES kompetencijos suteikimo principas. Remiantis šiuo principu, ES gali veikti tik jai Sutartyse suteiktose srityse, o visa kita kompetencija lieka valstybėms narėms. Šis fundamentalus ES teisės principas yra pagrindinė mišrių susitarimų sudarymo priežastis. Būtent jis riboja ES kaip tarptautinės organizacijos galimybes savarankiškai dalyvauti išoriniuose teisiniuose santykiuose ir sukuria pagrindą ES valstybių narių dalyvavimui juose.

Iš ESTT praktikos matyti, jog mišrūs susitarimai sudaromi arba dėl apskritai ribotos ES kompetencijos, arba dėl neišimtinės ES kompetencijos sudaromo susitarimo atžvilgiu. Pirmuoju atveju mišraus susitarimo sudarymas

yra būtinas, nes dalis susitarimo nuostatų apskritai nepriklauso ES kompetencijai. Antruoju (ir praktikoje dažnesniu) atveju, susijusiu ne su ES kompetencijos egzistavimu, bet su jos pobūdžiu, mišrus susitarimas sudaromas, kai pripažįstama, jog tik dalis susitarimo nuostatų priklauso išimtinai ES kompetencijai, o kita dalis priklauso neišimtinoms ES kompetencijos rūšims, kuriose valstybės narės išlaiko galimybę veikti.

Tad ES teisės prasme mišrius susitarimus būtų tiksliausia laikyti tokiais tarptautiniais susitarimais, kurie tik iš dalies priklauso ES išimtinai kompetencijai, o kita jų dalis priklauso valstybių narių kompetencijai ir (arba) neišimtinai ES kompetencijai, kuria valstybės narės nusprendė naudotis pačios. Šie susitarimai pasižymi pasidalytu teisiniu santykiu trečiosios šalies atžvilgiu – dėl nepakankamos kompetencijos ES ir valstybės narės negali atskirai užmegzti *pilnaverčio* teisinio santykio su trečiosiomis šalimis ir taip prisiimti visas iš sudaromo susitarimo kylančias teises ir pareigas.

Neišimtinės ES kompetencijos atvejais mišraus susitarimo sudarymas yra tik fakultatyvus. Vis dėlto, nepaisant galimybės veikti vien tik per ES, praktikoje valstybės narės teikia pirmenybę mišrių susitarimų sudarymui. Teisinį pagrindą tam rasti nesudėtinga, nes paprastai mišrūs susitarimai apima platų teisinių santykių spektrą, apimantį ir išimtinai ES kompetencijai nepriklausančias sritis. Mišrių susitarimų sudarymas patenkina valstybių narių interesą išlikti tarptautinių teisinių santykių dalyvėmis ir užsitikrinti su tuo susijusį prestižą. Kartu valstybės narės užkerta kelią ES išimtinės kompetencijos plėtrai pirmenybės principo pagrindu. Sudarant mišrų susitarimą tampa lengviau ginti nacionalinius interesus, nes visuose etapuose taikomas vienbalsiškumas ir nacionalinio ratifikavimo procedūra.

Bet visų svarbiausias mišrių susitarimų privalumas yra tai, jog jų sudarymas leidžia išvengti aiškaus kompetencijos atribojimo atitinkamose išorės politikos srityse, tad ir su tuo susijusių ginčų tarp valstybių narių ir EK. Darytina išvada, jog mišrus susitarimas yra geresnė alternatyva, nei ES ir valstybių narių veikimas atskirai, išsidalijus turima kompetencija, arba apskritai susilaikymas nuo tarptautinio susitarimo sudarymo. Priešingai nei

veikdamos atskirai, valstybės narės ir ES, sudarydamos mišrų susitarimą, gali priimti neribotą tarptautinių teisių ir pareigų spektrą ir užmegzti pilnaverčius teisinius santykius su trečiosiomis šalimis. Be to, atsižvelgiant į tai, jog daugelyje sričių ES ir valstybės narių kompetencija yra persipynusi, o pati ES kompetencija nuolat evoliucionuoja, tikslus kompetencijos atribojimas būtų itin sudėtingas, o dažnai ir neįmanomas ir netikslingas. Tad darytina išvada, jog mišraus susitarimo sudarymas patenkina tiek valstybių narių interesus, tiek ir EK interesus plėtoti darnią, visapusišką ir veiksmingą ES išorės politiką. Jis yra pragmatiškas būdas ES ir valstybėms narėms dalyvauti tarptautiniuose santykiuose nepažeidžiant viena kitos turimos kompetencijos ir veiklos autonomijos interesų.

Šioje disertacijoje siekiama įrodyti, jog ES neturėtų bet kokia kaina versti valstybes nares atsisakyti mišrių susitarimų, jei jos tam nėra pasirengusios, o vietoj to skatinti ES ir valstybių narių interesų derinimą, mišraus susitarimo integralumą ir didesnę teisinį tikrumą visose mišraus susitarimo praktikos srityse. Visa tai stimuliuotų abipusį pasitikėjimą, kuris yra ne tik mišrių susitarimų sėkmės garantas, bet ir esminis Europos integracijos variklis.

2. SKYRIUS. MIŠRIŲ SUSITARIMŲ PRAKTIKA: DERYBOS, SUDARYMAS, DALYVAVIMAS

Aptarus ES kompetencijos suteikimo principo taikymą ES išorės kompetencijos atžvilgiu, o taip pat ir šio principo santykį su mišrių susitarimų institutu, galima pereiti prie šio principo įtakos mišrių susitarimų praktikoje analizės. Kaip matėme ankstesniame skyriuje, ESTT savo praktikoje patvirtino mišrių susitarimų institutą kaip teisėtą ES ir valstybių narių dalyvavimo tarptautiniuose teisiniuose santykiuose būdą. Vis dėlto, ESTT nedaug dėmesio skyrė konkrečioms teisinėms mišrių susitarimų pasekmėms, t.y. kaip mišri kompetencija paveikia ES institucijų ir valstybių narių tarpusavio santykius susitarimo derybų, sudarymo ir įgyvendinimo fazėse. ESTT paprastai apsiriboja bendrų principų apibrėžimu ir demarkacinių linijų tarp ES išimtinės ir valstybių narių kompetencijos nustatymu, o kartu pabrėžia lojalaus bendradarbiavimo tarp ES ir valstybių narių svarbą²⁰⁰. Tiesa, Nutarime 1/78 ESTT yra pažymėjęs, jog mišraus susitarimo atveju EB ir valstybės narės turi glaudžiai bendradarbiauti tiek derybų ir sudarymo, tiek ir prisiimtų įsipareigojimų įgyvendinimo fazėse, kartu pabrėždamas, jog įgyvendinime turi būti vadovaujamosi „tais pačiais kompetencijos atribojimo principais, kaip tai daroma jų derybų ir sudarymo fazėse“²⁰¹. Toks lakoniškumas gali būti paaiškinamas tuo, jog Teismo vaidmuo apsiriboja Sutartyse numatytais teisėtumo kontrolės mechanizmais ir Teismui teikiamais paklausimais. Daugelis praktinių klausimų ir ginčų nepasiekia Teismo, o yra išsprendžiami politinių derybų keliu²⁰².

Šis skyrius skirtas būtent šių praktinių mišrumo aspektų analizei. Siekiama dviejų tikslų – įvertinti, kaip pasireiškia kompetencijos suteikimo principas derybų dėl mišrių susitarimų, jų sudarymo ir dalyvavimo juose

²⁰⁰ Plačiau apie tai žr. disertacijos penktąjį skyrių. O taip pat HELISKOSKI, J. 2001, *supra*, note 51, p. 71.

²⁰¹ Žr. 1978 m. lapkričio 14 d. Nutarimo 1/78, Rink. p. 2151, 34-36 punktus. Šis Teismo principas kartotas ir vėlesnėse bylose, pvz., žr. 1994 m. lapkričio 15 d. Nuomonės 1/94, Rink. p. I-5267, 108 punktą.

²⁰² Tai patvirtino ES Tarybos teisės tarnybos pareigūnė pokalbio 2011 m. gegužės 19 dieną metu.

praktikoje, ir nustatyti, kokie būtų tinkamiausi šių susitarimų derybų, sudarymo ir įgyvendinimo būdai. Ši analizė patvirtins, jog konstituciniai teisiniai apribojimai, susiję su kompetencijos pasidalijimu, tiesiogiai veikia mišrių susitarimų praktiką. Vis dėlto, kaip bus matoma, šis poveikis nėra tolygus. Derybose dėl mišrių susitarimų lankstumas ir pragmatiškumas dažnai nugalė prieš griežtą teisinę logiką, tokiu būdu palengvindamas ES ir valstybių narių bendradarbiavimą mišrios kompetencijos sąlygomis. Kita vertus, mišrių susitarimų sudaryme ir įgyvendinime kompetencijos suteikimo principas atlieka esminį organizacinį vaidmenį, tačiau šis vaidmuo pasireiškia tik ES ir valstybių narių tarpusavio santykiuose. Santykiuose su trečiosiomis šalimis ES grupė siekia save pozicionuoti kaip vientisą darinį, ir neatskleisti joms konkretaus ES kompetencijos pasidalijimo ES viduje. Toks siekis atitinka ESTT praktiką, pagal kurią nėra būtina atkleisti trečiosioms šalims ES ir valstybių narių kompetencijos pasidalijimo, visų pirma dėl to, kad ji laikui bėgant gali keistis, o pakanka trečiosioms šalims nurodyti, jog susitarimas priklauso pasidalytai kompetencijai. Kartu Teismas pabrėžė, jog konkretus kompetencijos pasidalijimo pobūdis yra vidinis ES klausimas²⁰³.

2.1. Derybos dėl mišrių susitarimų sudarymo

2.1.1. *Derybos dėl mišrių susitarimų sudarymo de lege lata: reglamentavimo spragos*

ES sutartyse nėra numatyta jokių taisyklių, kaip turėtų būti deramasi dėl mišrių susitarimų ir kaip jie turėtų būti sudaromi. Jose galima rasti tik ES susitarimų derybų ir sudarymo tvarką²⁰⁴. Ši tvarka glaustai išdėstyta SESV 218

²⁰³ 1978 m. lapkričio 14 d. Nutarimo 1/78, Rink. p. 2151, 35 punktas.

²⁰⁴ Taip pat žr. 2011 m. Tarybos generalinio sekretoriato teisės tarnybos tarptautinių susitarimų ir susijusių aktų praktikos vadovą, kuriame pateikiamos tarptautinių susitarimų, įskaitant ir mišrius, sudarymui naudotinos tipinės formos ir praktiniai jų derybų, tekstų tvirtinimo, pasirašymo ir sudarymo paaiškinimai. Prieiga per internetą:
<http://ec.europa.eu/translation/documents/council/manual_precedents_int_agreements_en.pdf>
[žiūrėta 2013-03-25].

straipsnyje²⁰⁵. Šis Lisabonos sutartimi įtvirtintas straipsnis, pakeitęs ex EB sutarties 300 straipsnį ir ex ES sutarties 24 bei 38 straipsnius, numato bendrą derybų ir sudarymo procedūrą visiems ES susitarimams, įskaitant ir susitarimus BUSP srityje bei teisingumo ir vidaus reikalų srityje, kurie anksčiau buvo sudaromi pagal minėtus atskirus ES sutarties straipsnius. Tokiu būdu Lisabonos sutartis supaprastino ES tarptautinių susitarimų derybų ir sudarymo tvarką konsoliduodama ją viename straipsnyje²⁰⁶.

Kadangi dalis mišrių susitarimų nuostatų priklauso ES kompetencijai ir šiuo požiūriu jie laikomi ES susitarimais, tapo įprasta šių susitarimų derybose, sudaryme ir įgyvendinime, kiek jie susiję su minėtomis ES kompetencijos sritimis, vadovautis minėta ES susitarimų derybų ir sudarymo tvarka²⁰⁷.

Remiantis SESV 218 straipsnio 3 dalimi²⁰⁸, Komisija arba ES vyriausiasis įgaliotinis užsienio reikalams ir saugumo politikai (toliau – vyriausiasis įgaliotinis), jei numatytas sudaryti susitarimas išimtinai ar daugiausiai susijęs su BUSP, teikia rekomendacijas Tarybai²⁰⁹. Pastaroji priima

²⁰⁵ Pastebėtina, jog lakonišku derybų reglamentavimu pasižymi ne tik ES teisės sistema. Tiek tarptautinių sutarčių teisė, tiek ir daugelio Europos valstybių teisės aktai plačiau nereglementuoja tarptautinių susitarimų derybų tvarkos. Žr. 1969 m. gegužės 23 d. Vienos konvencijos dėl tarptautinių sutarčių teisės, Žin., 2002-02-06, Nr. 13-480, 7 straipsnį; 1986 m. kovo 21 d. Vienos konvencijos dėl tarptautinių sutarčių tarp valstybių ir tarptautinių organizacijų arba tarp tarptautinių organizacijų teisės 7 straipsnį. Palyginimui žr. Tarptautinių sutarčių įstatymo, Žin. 1999-07-09, Nr. 60-1948, 5 straipsnį ir Lietuvos Respublikos tarptautinių sutarčių rengimo ir sudarymo taisyklės, patvirtintos Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2001 m. spalio 1 d. nutarimu Nr. 1179, Žin. 2001, Nr. 84-2938 (2012 07 25 redakcija). Taip pat žr. FRANKLIN, C. N. K. *Norway*. FIDE 2006 National Reports. XENOPOULOS, X. L. (ed.). *External Relations of the EU and the Member States: Competence, Mixed Agreements, International Responsibility and Effects of International Law*. Nicosia: Theopress, 2006, p. 165-195.

²⁰⁶ Kiek kiti reikalavimai nustatomi tik susitarimams dėl BPP, kuriems SESV 218 straipsnis taikomas atsižvelgiant į SESV 207 straipsnio (ex EB sutarties 133 straipsnis) specialiąsias nuostatas, bei kai Sąjungai reikia derėtis dėl susitarimų, susijusių su pinigų ar užsienio valiutos kurso režimo reikalais, kur papildomai taikomas SESV 219 (ex EB sutarties 111 straipsnis). Dėl disertacijos apimties apribojimų šių specifinių susitarimų derybos atskirai nagrinėjamos nebus. Plačiau apie tai žr. PIRIS, J.-C. *supra*, note 144, p. 279; WOUTERS, J., COPPENS, D., DE MEESTER, B. *supra*, note 190, p. 167.

²⁰⁷ Pvz., žr. HOFFMEISTER, F. *Curse or Blessing? Mixed Agreements in the Recent Practice of the European Union and its Member States*. In HILLION, CH., KOUTRAKOS, P. (eds.). *Mixed Agreements Revisited: The EU and its Member States in the World*. Hart Publishing, 2010, p. 253; HIX, J. P. 2008, *supra*, note 47, p. 216.

²⁰⁸ Pažymėtina, jog SESV 218 straipsnio 3 d. vertimas lietuvių kalba yra klaidingas, nes iniciatyvos teisės turėtojai nėra diferencijuojami pagal planuojamo susitarimo apimamą sritį (žr. SESV redakcijas anglų, prancūzų, vokiečių kalbomis).

²⁰⁹ Įdomu pastebėti, jog iki Lisabonos sutarties išsigaliojimo, derybų dėl EB susitarimų iniciavimo monopolis pagal ex EB sutarties 300 straipsnį teko Komisijai, o antrojo ir trečiojo ramsčio srityse – pirmininkaujanti valstybei. Tačiau nusprendus panaikinti EB ir ramsčių sistemą bei konsoliduoti ES susitarimų sudarymo tvarką į vieną Sutarties straipsnį, kilo būtinybė peržiūrėti anksčiau egzistavusią

sprendimą, kuriuo įgalioja pradėti derybas ir kuriuo, atsižvelgiant į numatomo susitarimo dalyką, skiriamas ES derybininkas arba derybų grupės vadovas. To paties straipsnio 4 dalis numato, jog Taryba gali duoti nurodymus derybininkui²¹⁰ ir paskirti specialų komitetą, su kuriuo privaloma konsultuotis vedant derybas. Pagal SESV 218 straipsnio 8 dalies pirmą pastraipą Taryba visais ES susitarimų klausimais sprendžia kvalifikuota balsų dauguma, išskyrus kelis antroje pastraipoje išvardytus atvejus²¹¹.

Vis dėlto, Steigiamosios sutartys visiškai nereguliuoja derybų dėl valstybių narių kompetencijai priskiriamų susitarimo sričių. Formaliai vadovaujantis pirmoje dalyje pristatytu kompetencijos suteikimo principu, ES ir valstybės narės turėtų derėtis atskirai, išsidalydamos derybines sritis pagal joms priklausančią kompetenciją²¹². Atitinkamai reikėtų išskaidyti ne tik rekomendacijas pradėti derybas, bet ir sprendimus dėl leidimo pradėti derybas ir derybininko skyrimo. Valstybės narės gali pavesti derybas pirmininkaujančiai valstybei, EK arba vesti derybas atskirai per savo atstovus. Kartu jos išlaiko teisę savo paskirtiems derybininkams duoti atskirus derybinius nurodymus ir numatyti kitą derybų priežiūros ir koordinavimo tvarką, nei numatoma ES sutartyse. Galiausiai akivaizdu, jog valstybėms narėms priimant bet kokius su mišraus susitarimo derybomis ar sudarymu susijusius sprendimus jų kompetencijai priklausančių nuostatų atžvilgiu būtų taikomas tarptautinėje teisėje įprastas vienbalsiškumas²¹³. Tad mišrių

susitarimų sudarymo tvarką. Kartu pirmininkaujančios valstybės kaip derybų iniciatorės BUSP srityje buvo pakeistos vyriausiausiuoju įgaliotiniu, taip atspindint išsiplėtusias jo galias pagal ES sutartis. Atitinkamai SESV 218 straipsnis nenumato, jog EK bus vienintelė derybininkė. Vietoj to, apsiribojama abstrakčiomis nuorodomis į „ES derybininką“ arba „derybų grupės vadovą“, atveriant kelią šias pozicijas užimti ir vyriausiajam įgaliotinui, jei susitarimas didele dalimi arba išimtinai priklausys BUSP sričiai. Plačiau apie tai žr., pvz., GATTI, M., MANZINI, P. *supra*, note 32, p. 1708.

²¹⁰ Plačiau apie derybinių nurodymų formas ir turinį žr. HIX, J. P. 2008, *supra*, note 47, p. 219; STEEN, I. VAN DEN. *supra*, note 193, p. 300; CZUCZAI, J. Mixity in Practice: Some Problems and Their (Real or Possible) Solution. In HILLION, CH., KOUTRAKOS, P. (eds.). *Mixed Agreements Revisited: The EU and its Member States in the World*. Hart Publishing, 2010, p. 236.

²¹¹ Plačiau apie ES susitarimų sudarymo tvarką žr. VERWEY, D. R. *supra*, note 52, p. 87; EECKHOUT, P. 2011a, *supra*, note 40, p. 193.

²¹² Taip pat EPINEY, A., GROSS, D. 2004, 2012, *supra*, note 159, p. 9; PAASIVIRTA, E. *supra*, note 188, p. 44; EECKHOUT, P. 2011a, *supra*, note 40, p. 255; BAERE, G. DE. 2008, *supra*, note 47, p. 102.

²¹³ HIX, J. P. 2008, *supra*, note 47, p. 216.

susitarimų derybose persipina paraleliai egzistuojančios ES ir valstybių narių taisyklės²¹⁴.

2.1.2. Derybų dėl mišrių susitarimų praktika: kompetencijos suteikimo principas versus pragmatizmas

Visgi praktikoje toks griežtas kompetencijų atribojimas vykdant derybas būtų labai sudėtingas tiek teisiniu, tiek politiniu, tiek praktiniu požiūriais, o dažnai ir netikslingas dėl ES derybinės įtakos praradimo²¹⁵, todėl susiformavo lankstesni derybų formatai, apjungiantys ES ir valstybių narių derybų elementus. Šią praktiką pagal lankstumo ir pragmatizmo lygį mišrių susitarimų derybose galima išskirti į du etapus.

2.1.2.1. Pirmas etapas: kompetencijos suteikimo principo prioritetizavimas

Pirmasis etapas pasižymėjo gana formaliu požiūriu į derybas dėl mišrių susitarimų sudarymo. Derybos paprastai vykdavo griežtai atsižvelgiant į kompetencijos suteikimo principą ir kompetencijos tarp EB ir valstybių narių pasidalijimą. Šiam pirmajam etapui būdingą praktiką dar 1983 m. studijoje nuosekliai aprašė Jean Groux. Jis skyrė derybas dvišaliame ir daugiašaliame kontekste. Derybos dvišaliame kontekste dažnai vykdavo suformuojant bendrą EB ir valstybių narių delegaciją, kurią sudarydavo EK ir valstybių narių atstovai ir kuriai vadovaudavo Tarybai pirmininkavusios valstybės narės

²¹⁴ Vis dėlto, kaip bus išsamiai atskleista penktajame disertacijos skyriuje, valstybių narių veiksmų diskreciją jų kompetencijos srityse riboja galiojanti ES teisė ir, visų pirma, ES sutarties 4 straipsnio 3 dalyje įtvirtintas lojalus bendradarbiavimo principas. Remiantis šiuo principu, ES institucijos ir valstybės narės turi padėti vienos kitoms įgyvendinti ES užduotis ir susilaikyti nuo ES tikslams prieštaraujančių veiksmų. Panašiai žr. BAERE, G. DE. International Negotiations Post Lisbon: a case study of the Union's external environmental policy. *CLEER Working Papers*, Nr. 2011/3. Prieiga per internetą: <http://www.asser.nl/upload/documents/772011_51358CLEER%20WP%202011-3%20-%20KOUTRAKOS.pdf> [žiūrėta 2013-03-24], p. 103.

²¹⁵ DELREUX, T. The EU as a Negotiator in Multilateral Chemical Negotiations: Multiple principals, different agents. *Journal of European Public Policy*, vol. 15(7), 2008, p. 1070; PASSOS, R. Mixed Agreements from the Perspective of the European Parliament. In HILLION, CH., KOUTRAKOS, P. (eds.). *Mixed Agreements Revisited: The EU and its Member States in the World*. Hart Publishing, 2010, p. 273.

atstovas²¹⁶. Daugiašalėse derybose EB ir valstybių narių bendradarbiavimas būdavo sudėtingesnis, nes daugiašalė diplomatija nuo seno laikoma valstybių privilegija ir svarbia jų suvereniteto pasireiškimo forma²¹⁷. Tad daugiašalių mišrių susitarimų derybų praktika nepasižymėjo nuoseklumu, joje buvo naudojami įvairesni derybiniai formatai. Šiuos formatus Jean Groux išskyrė į keturis tipus. Pirmasis tipas pasireiškė skirtingų derybinių delegacijų formavimu, t.y. EB ir valstybės narės sudarydavo skirtingas derybininkų delegacijas savo kompetencijos srityse. EB delegacija būdavo sudaryta iš EK ir Tarybos pareigūnų²¹⁸. Antrasis modelis taip pat pasižymėjo atskirų derybinių delegacijų sudarymu, tačiau EB delegacijoje, be EK ir Tarybos pareigūnų, būdavo įtraukiami ir pirmininkaujančios valstybės narės atstovai²¹⁹. Trečio tipo daugiašalių mišrių derybų formatas buvo dar sudėtingesnis – jis pasireiškė atskiromis derybininkų delegacijomis, tačiau EB delegacijoje papildomai būdavo įtraukiami ir visų valstybių narių atstovai²²⁰. Ir galiausiai ketvirtasis modelis pasižymėjo bendros EB ir valstybių narių derybininkų delegacijos, sudarytos iš EK, Tarybos ir valstybių narių atstovų, suformavimu²²¹.

2.1.2.2. Antras etapas: pragmatizmo prioritetizavimas

Aptarti pirmi trys derybiniai formatai pasižymėjo itin griežtu kompetencijos suteikimo principo traktavimu. Derybos būdavo vykdomos formaliai pasiskirstant derybinėmis delegacijomis ir sritimis pagal kompetencijos pasidalijimą. Vis dėlto, ketvirtasis modelis, kuriuo buvo į vieną bendrą delegaciją apjungiamos EB ir valstybės narės, davė pradžią pragmatiškesniam derybų mišrios kompetencijos srityse vykdymui.

²¹⁶ GROUX, J. Mixed Negotiations. In O'KEEFFE, D., SCHERMERS, H. (eds.). *Mixed Agreements*. Deventer, Kluwer, 1983, p. 92.

²¹⁷ Pvz., žr. HOFFMEISTER, F. 2010, *supra*, note 207, p. 254.

²¹⁸ Toks derybinis formatas buvo naudojamas trečiojoje JT jūrų teisės konferencijoje. Plačiau žr. GROUX, J. *supra*, note 216, p. 92-94.

²¹⁹ Toks derybinis formatas buvo naudojamas atstovaujant EEB JT Generalinėje Asamblėjoje ir derybose dėl tarptautinių kavos ir alavo susitarimų sudarymo. Plačiau žr. *ibid*.

²²⁰ Toks derybinis formatas buvo naudojamas derybose dėl kakavos ir natūralaus kaučiuko susitarimuose. Plačiau žr. *ibid*.

²²¹ Šis modelis pavadintas „Romos formule“, tokiu būdu prisimenant Romoje vykdytas derybas dėl prekybos grūdais. Šis modelis vėliau naudotas Paryžiaus konferencijoje dėl tarptautinio ekonominio bendradarbiavimo ir Jungtinių Tautų prekybos ir plėtros konferencijoje vykusiose derybose dėl prekybos žaliavomis. Plačiau apie visus šiuos derybinius formatus žr. GROUX, J. *supra*, note 216, p. 92-93.

Pastaraisiais metais tapo įprasta ES ir valstybių narių derybas dėl mišrių susitarimų apjungti į vieną teisinę – organizacinę struktūrą. Taryba kaip ES institucija ir Taryboje susirinkę valstybių narių vyriausybės atstovai priima tarpusavyje suderintus sprendimus dėl leidimo pradėti derybas savo kompetencijos srityse, o Taryba teikia derybinius nurodymus, kurie apima tiek ES, tiek ir valstybėms narėms priklausančias būsimo susitarimo dalis. Mišrių susitarimų derybų priežiūrą visose jų srityse paprastai vykdo SESV minimi „specialūs komitetai“²²², o kartu juose derinamos ir ES bei valstybių narių derybinės pozicijos²²³.

Be to, šis antrasis mišrių derybinių formatų vystymosi etapas pasižymi vis dažnesniu EK skyrimu vienintele derybininke²²⁴. Dar 1993 m. GA Jacobs savo išvadoje byloje *Parlamentas prieš Tarybą* minėjo, jog valstybės narės *ne kartą* įgaliodavo Komisiją jas atstovauti derantis dėl mišrių susitarimų jų kompetencijai priskirtose srityse, įskaitant ir išimtinę kompetenciją, ir kad tai yra teisėta²²⁵. 2002 m. ši praktika Europos Konvente pripažįstama jau kaip plačiai paplitusi²²⁶. Tačiau kaip ir pirmajame mišrių derybų vystymosi etape, pastebimas skirtumas tarp dvišalių ir daugiašalių derybų. Dvišalėse derybose

²²² Specialiaisiais komitetais praktikoje laikomos ES Tarybos darbo grupės bei komitetai, suskirstyti pagal geografinius regionus ar nagrinėjamus klausimus: pvz., 207 straipsnio komitetas (BPP srityje), komitetas civilinės teisės klausimams, darbo grupė tarptautiniams aplinkos apsaugos klausimams, COEST darbo grupė Rytų Europai ir Centrinei Azijai, COHOM žmogaus teisių darbo grupė. Priskaičiuojama apie 300 tokių darbo grupių ir komitetų. Plačiau žr. Europos Sąjungos reikalų koordinavimas Lietuvoje, URM. Prieiga per internetą: <<http://www.urm.lt/index.php?-969318128>> [žiūrėta 2013-04-05]; EU Policy-Making: The Role of Council Working Parties. Prieiga per internetą: <http://publishing.eur.nl/ir/repub/asset/1743/NIG1-04_abstract.pdf> [žiūrėta 2013-04-05].

²²³ Žr. HIX, J. P. 2008, *supra*, note 47, p. 216; McLEOD, I., HENDRY, I., HYETT, S. *supra*, note 53, p. 151.

²²⁴ Pvz., žr. 2012 m. kovo 23 d. Tarybos sprendimas 2012/493/ES, kuriuo suteikiami įgaliojimai pradėti derybas dėl tarptautinio susitarimo dėl ES ir LAKR fondo kaip tarptautinės organizacijos sukūrimo. OL L 240, 2012 9 6, p. 1; ir 2012 m. kovo 23 d. Taryboje posėdžiavusių valstybių narių vyriausybės atstovų sprendimas 2012/494/ES, kuriuo suteikiami įgaliojimai pradėti derybas dėl tarptautinio susitarimo dėl ES ir LAKR fondo kaip tarptautinės organizacijos sukūrimo. OL L 240, 2012 9 6, p. 2.

²²⁵ Žr. 1993 m. lapkričio 10 d. generalinio advokato Jacobs išvados byloje *Parlamentas prieš Tarybą*, C-316/91, Rink. p. I-625, p. 83.

²²⁶ Žr. 2002 m. spalio 2 d. Europos Konvento III darbo grupės galutinio pranešimo 25 punktą. CONV 305/02. WG III 16. Prieiga per internetą: <<http://european-convention.eu.int/pdf/reg/en/02/cv00/cv00305.en02.pdf>> [žiūrėta 2013-04-05]. Be to, pastebėtina, jog Komisija buvo vienintelė EB grupės derybininkė derybose dėl PPO susitarimo sudarymo. Žr. KOUTRAKOS, P. 2006, *supra*, note 53, p. 159-160; THIEME, D. Community External Relations – European Community External Relations in the Field of the Environment. *European Energy and Environmental Law Review*, vol. 10(8/9), 2001, p. 258.

dėl mišrių susitarimų Komisija paprastai skiriama vienintele derybininke, o daugiašalėse derybose vis dar neretai pasitaiko bendrų ES, atstovaujamos EK, ir valstybių narių, atstovaujama pirmininkaujančios valstybės, delegacijų²²⁷.

Įdomu pastebėti, jog pastaraisiais metais formuojasi nauja mišrių susitarimų rūšis – horizontaliai ir vertikalčiai mišrūs susitarimai²²⁸ – ir jų derybų formatas – ES delegacija, sudaryta iš EK ir vyriausiojo įgaliotinio, skiriant EK derybų grupės vadove. Kaip ir įprastų mišrių susitarimų derybų atveju, leidimas jų deryboms suteikiamas dviem atskirais Tarybos ir „Taryboje susirinkusių valstybių narių vyriausybės atstovų“ sprendimais. Savo sprendimu valstybės narės derybų įgaliojimus jų kompetencijos srityse perduoda EK. Kelią tokiam „horizontaliai“ mišriam derybų formatui atvėrė SESV 218 straipsnio 3 dalis, numačiusi galimybę į susitarimų sudarymą įtraukti vyriausiąjį įgaliotinį, jei susitarimas apima BUSP priklausančias sritis, ir

²²⁷ Pvz. EB ir valstybių narių derybos dėl 2008 m. JT neįgaliųjų teisių konvencijos buvo vykdomos pasitelkiant tiek Komisiją, tiek ir pirmininkaujančią valstybę. Žr. BURCA, G. DE. The European Court of Justice and the International Legal Order after *Kadi*. *Jean Monnet Working Papers*, No. 1/09, 2009. Taip pat žr. Tarybos sprendimą dėl ES dalyvavimo teisiškai privalomo instrumento dėl gyvsidabrio derybose, kuriame Komisija skiriama derybininke tik ES išimtinai ir realizuotai pasidalijamajai kompetencijai priskiriamų sričių atžvilgiu. Kitose srityse derybininke paskirta pirmininkaujanti valstybė. Žr. 2010 m. gruodžio 6 d. Tarybos sprendimas dėl Europos Bendrijos dalyvavimo derybose dėl su gyvsidabriu susijusios teisiškai privalomos priemonės pagal Jungtinių Tautų aplinkos programos (JTAP) valdomosios tarybos sprendimą 25/5. 16632/10. Prieiga per internetą: <<http://register.consilium.europa.eu/pdf/en/10/st16/st16632.en10.pdf>> [žiūrėta 2013-04-05] ir 2011 m. sausio 19 d. Generalinio sekretoriato raštas Nuolatinių atstovų komitetui, „I“ ITEM NOTE, dėl Europos Bendrijos dalyvavimo derybose dėl su gyvsidabriu susijusios teisiškai privalomos priemonės pagal Jungtinių Tautų aplinkos programos (JTAP) valdomosios tarybos sprendimą 25/5, 5399/11. Prieiga per internetą: <<http://register.consilium.europa.eu/pdf/en/11/st05/st05399.en11.pdf>> [žiūrėta 2013-04-05]. Plačiau apie tai žr. BAERE, G. DE. 2011, *supra*, note 214. Apskritai aplinkos apsauga yra viena tų pasidalijamosios kompetencijos sričių, kuriose valstybės narės siekia išlaikyti didesnę derybų kontrolę ir įtaką. Šioje srityje dažnai vadovaujamosi kompetencijų pasidalijimu – tose srityse, kurios pakankamai suderintos ES viduje, derybas vykdo EK, o kitose srityse pirmininkaujanti valstybė, nors doktrinoje minimi ir pragmatizmo pavyzdžiai, kada taktiniais ar kitais sumetimais valstybės narės derybas patikėdavo EK. Žr. RHINARD, M., KAEDING, M. The International Bargaining Power of the European Union in ‘Mixed’ Competence Negotiations: The Case of the 2000 Cartagena Protocol on Biosafety. *Journal of Common Market Studies*, vol. 44(5), 2006, p. 1031-1032; DELREUX, T. *supra*, note 215, p. 1070. Galiausiai pastebėtina, jog praktikoje kyla net teisinių ginčų dėl Tarybos skiriamo derybininko mišraus susitarimo derybose. Žr. 2003 m. balandžio 10 d. Sprendimą *Komisija prieš Prancūziją*, C-114/02, Rink. p. I-3783. Palyginimui žr. 2011 m. spalio 22 d. Tarybos patvirtintą bendrą tvarką dėl ES pareiškimų tarptautinėse organizacijose, kurioje aiškiai nurodoma, jog valstybių narių kompetencijos srityse jos pasilieka teisę spręsti *ad hoc* dėl pareiškimų ir jų atstovavimo tarptautinėse organizacijose. Prieiga per internetą: <<http://register.consilium.europa.eu/pdf/en/11/st15/st15901.en11.pdf>> [žiūrėta 2013-04-05].

²²⁸ Doktrinoje tokie susitarimai, apimantys valstybių narių, ex pirmojo ir ex antrojo ramsčio elementus, vadinami dvigubai mišriais arba tarpusitartiniais mišriais susitarimais (angl. *cross-Treaty mixed agreements*), nes be skirtingose ES sutartyse reguliuojamų BUSP ir kitų ES kompetencijos sričių, įtraukiamos ir valstybių narių kompetencijai priklausančios nuostatos. Plačiau žr. žr. GATTI, M., MANZINI, P. *supra*, note 32, p. 1721.

mininti Tarybos teisę sudaryti derybų grupes. Tokio derybų formato pavyzdžiais gali būti derybos dėl ES ir valstybių narių partnerystės ir vystymosi susitarimo su Afganistanu ir dėl rėminių susitarimų su Naująja Zelandija ir Australija²²⁹. Tarybos sprendimuose leisti EK ir vyriausiajam įgaliotiniui pradėti derybas su šiomis šalimis aiškiai nurodoma, jog EK bus derybų grupės vadovė ir derės dėl tų susitarimo nuostatų, kurios priklauso išimtinai ES kompetencijai ir ES realizuotai papildančiajai bei pasidalijamajai kompetencijai. Kita vertus, numatyta, jog vyriausias įgaliotinis derės dėl BUSP priklausančių susitarimo nuostatų, susijusių su susitarimo bendrais principais ir esminiais elementais, bei dėl politinio dialogo ir bendradarbiavimo nuostatų. Paraleliai šiems Tarybos sprendimams, priimtuose Taryboje susirinkusių valstybių narių vyriausybės atstovų sprendimais, EK įgaliojama derėtis dėl valstybių narių kompetencijai priklausančių nuostatų, tačiau šiose derybose EK „lydės“ (angl. *accompany*) pirmininkaujančios valstybės atstovas. Galiausiai tiek Tarybos, tiek ir valstybių narių vyriausybės atstovų sprendimuose nurodoma, jog šis formatas neturės poveikio

²²⁹ Žr. 2011 m. lapkričio 10 d. Tarybos sprendimas, kuriuo Komisija ir Sąjungos vyriausiasis įgaliotinis įgaliojami ES vardu derėtis dėl ES kompetencijai priklausančių Bendradarbiavimo partnerystės ir plėtros srityje susitarimo tarp Europos Sąjungos bei jos valstybių narių ir Afganistano, nuostatų. Briuselis, 2011-11-10, 16146/11. Prieiga per internetą: <<http://register.consilium.europa.eu/pdf/en/11/st16/st16146.en11.pdf>> [žiūrėta 2013-04-05]; 2011 m. lapkričio 10 d. Valstybių narių vyriausybės atstovų, posėdžiavusių Taryboje, sprendimas, kuriuo Europos Komisija įgaliojama valstybių narių vardu derėtis dėl valstybių narių kompetencijai priklausančių Bendradarbiavimo partnerystės ir plėtros srityje susitarimo tarp Europos Sąjungos bei jos valstybių narių ir Afganistano nuostatų. Briuselis, 2011-11-10, 16147/11. Prieiga per internetą: <<http://register.consilium.europa.eu/pdf/en/11/st16/st16147.en11.pdf>> [žiūrėta 2013-04-05]; 2012 m. birželio 19 d. Tarybos sprendimas, kuriuo Komisija ir Sąjungos vyriausiasis įgaliotinis užsienio reikalams ir saugumo politikai ES vardu įgaliojami derėtis dėl ES kompetencijai priklausančių Bendrojo susitarimo tarp Europos Sąjungos bei jos valstybių narių ir Naujosios Zelandijos nuostatų. Briuselis, 2012-06-19, 10812/12. Prieiga per internetą: <<http://register.consilium.europa.eu/pdf/en/12/st10/st10812.en12.pdf>> [žiūrėta 2013-04-05]; ir 2012 m. birželio 19 d. Valstybių narių vyriausybės atstovų, posėdžiavusių Taryboje, sprendimas, kuriuo Komisija įgaliojama valstybių narių vardu derėtis dėl valstybių narių kompetencijai priklausančių Bendrojo susitarimo tarp Europos Sąjungos bei jos valstybių narių ir Naujosios Zelandijos, nuostatų. Briuselis, 2012-06-19, 10814/12. Prieiga per internetą: <<http://register.consilium.europa.eu/pdf/en/12/st10/st10814.en12.pdf>> [žiūrėta 2013-04-05]; ir 2011 m. spalio 4 d. Valstybių narių vyriausybės atstovų, posėdžiavusių Taryboje, sprendimas, kuriuo Europos Komisija įgaliojama valstybių narių vardu derėtis dėl valstybių narių kompetencijai priklausančių Bendrojo susitarimo tarp Europos Sąjungos bei jos valstybių narių ir Australijos nuostatų. Briuselis, 2011-10-04, 14658/11. Prieiga per internetą: <<http://register.consilium.europa.eu/pdf/en/11/st14/st14658.en11.pdf>> [žiūrėta 2013-04-05]. Toks pat derybinis formatas pasirinktas ir ES ir valstybių narių partnerystės ir bendradarbiavimo susitarimo su Kazachstanu ir rėminių susitarimų su Azerbaidžanu, Armėnija, Gruzija, Japonija ir Kanada atvejais.

kompetencijos pasidalijimui, derybos bus vykdomos pagal Tarybos suteiktus derybų nurodymus ir konsultuojantis su atitinkama Tarybos darbo grupe. Įdomu pastebėti, jog valstybių narių kompetencijos srityse numatomos griežtesnės konsultavimosi pareigos – EK turi prieš kiekvieną derybų sesiją pristatyti Tarybos darbo grupei savo derybines pozicijas ir po kiekvienos sesijos ją informuoti apie pasiektą pažangą.

Tad galima teigti, jog anksčiau minėtas antrasis mišrių susitarimų derybų praktikos etapas pasižymi lankstesniu ir pragmatiškesniu kompetencijos suteikimo principo taikymu. Vietoj griežto derybų delegacijų, derybinių nurodymų, priežiūros funkcijų ir pačių derybų vykdymo atskyrimo pagal ES ir valstybių narių kompetencijos pasidalijimą, šiame etape ES ir valstybių narių derybos daugiausiai vykdomos pasinaudojant bendromis derybų delegacijomis, bendrais nurodymais deryboms ir vientisa jų priežiūra ES Tarybos organuose, o Komisija vis dažniau skiriama vienintele ES grupės derybininke. Tokia praktika atspindi augantį ES ir valstybių narių pragmatizmą mišrių susitarimų derybų atžvilgiu. Kartu ji galimai atskleidžia didėjantį valstybių narių pasitikėjimą ES institucine struktūra ir norą užtikrinti darnų ir veiksmingą ES grupės veikimą išorės santykiuose siekiant ES tikslų.

2.1.3. Optimalaus derybų dėl mišrių susitarimų sudarymo formato paieškos

Besiplėtojant mišrių susitarimų praktikai vis dažniau kyla klausimas, koks derybų dėl mišrių susitarimų formatas geriausiai atitiktų ES ir valstybių narių interesus, o kartu nepažeistų kompetencijos suteikimo principo – bendros ES ir valstybių narių derybų delegacijos ar EK kaip vienintelės derybininkės formatas?

2.1.3.1. Bendra ES ir valstybių narių derybų dėl mišrių susitarimų delegacija

Plačiau paplitęs mišrių susitarimų derybų formatas – bendra ES ir valstybių narių, atstovaujama EK ir pirmininkaujančios valstybės narės, delegacija gerai atspindi kompetencijos suteikimo principą, nes nepaisant derybininkų apjungimo, jie išlaiko atskirus derybinius įgaliojimus pagal jų atstovaujantiems subjektams priklausančią kompetenciją. Valstybėms narėms toks formatas neretai labiau priimtinas nei visų derybinių įgaliojimų perdavimas EK. Tokį pasirinkimą gali lemti įvairios priežastys, įskaitant politinį ar ekonominį srities reikšmingumą, specifinę valstybių narių patirtį, atskirų valstybių narių interesus, valstybių narių kompetencijos pobūdį ir mastą. Be to, reikia pripažinti, jog tam tikrais atvejais valstybės narės gali labiau pasitikėti viena iš jų, t.y. rotuojančia pirmininkaujančia valstybe, nei nuolatine supranacionaline institucija EK, kuri kartais yra kaltinama manipuliacijomis suteiktais derybiniais nurodymais ir Tarybos dezinformavimu apie derybų eigą siekiant pakreipti derybas norima linkme²³⁰.

Vis dėlto, akivaizdu, jog bendra derybų delegacija sukelia teisinių ir praktinių problemų derybų dėl mišrių susitarimų metu. EK, atstovaujanti ES, ir valstybėms narėms reikia susitarti dėl viso derybų proceso organizavimo. Kokiose derybinėse srityse veiks EK ir valstybės narės, kas atstovaus valstybės nars derybose, kokia tvarka bus koordinuojamos ir priimamos derybinės pozicijos, kas atitinkamose srityse pristatys šias derybines pozicijas ES ir valstybių narių vardu²³¹? Akivaizdu, jog atsakymai į visus šiuos praktinius klausimus yra esminiai ES ir valstybių narių derybų dėl mišrių susitarimų sėkmei.

Kaip jau minėta, ES sutartys nepateikia aiškių atsakymų į šiuos klausimus. ES sutarties 21 straipsnis tik numato ES išorės veiksmų darnos ir

²³⁰ Panašiai žr. GROUX, J. *supra*, note 216, p. 94; DELREUX, T. *supra*, note 215, p. 1074.

²³¹ Visus šiuos sunkumus, su kuriais praktikoje susiduria ES ir valstybių narių derybininkai mišraus susitarimo derybose, gerai iliustruoja BURCA, G. DE. The EU in the Negotiation of the UN Disability Convention. *European Law Review*, vol. 35(2), 2010, Fordham Law Legal Studies Research Paper No. 1525611; BULL, H. Mixity Seen from Outside the EU but Inside the Internal Market. In HILLION, CH., KOUTRAKOS, P. (eds.). *Mixed Agreements Revisited: The EU and its Member States in the World*. Hart Publishing, 2010, p. 327.

nuoseklumo reikalavimą, o ES sutarties 4 straipsnio 3 dalis įtvirtina lojalios bendradarbiavimo principą, pagal kurį ES ir valstybės narės turi gerbti viena kitą ir padėti viena kitai vykdyti iš Sutarčių kylančias užduotis imantis visų reikiamų priemonių ir susilaikant nuo veiksmų, kurie gali trukdyti siekti Sąjungos tikslų. Iš šio principo ESTT išvedė bendrą pareigą ES ir valstybėms narėms mišraus susitarimo atveju glaudžiai bendradarbiauti, be kita ko, ir derybų fazėje²³². Tačiau be tam tikrų iš šios pareigos išvystytų draudimų ir bendradarbiavimo reikalavimų²³³, išsamesnių jos įgyvendinimo bendrose derybose detalių Teismas nepateikė.

Praktikoje šias teisines spragas kartais bandoma užpildyti sudarant kvazi-formalius susitarimus ir elgesio kodeksus dėl ES ir valstybių narių bendradarbiavimo mišrių susitarimų derybose²³⁴. Tokiu būdu siekiama išvengti teisinio netikrumo ir ginčų tarp EK ir valstybių narių, kurie gali kilti dėl neapibrėžto, *ad hoc* derybų pobūdžio. Visų pirma paminėtinas aštuntame dešimtmetyje taikytas tarpinstitucinis susitarimas tarp Komisijos ir Tarybos „PROBA 20“²³⁵. Šiuo susitarimu reguliuotas EB ir valstybių narių dalyvavimas derybose dėl mišrių susitarimų UNCTAD žaliavų programos kontekste siekiant „pagerinti EB tarptautinį įvaizdį ir sustiprinti EB vidinę sanglaudą bei solidarumą“. PROBA 20 aiškiai nurodyta, jog „esminis šio susitarimo elementas yra tai, kad visi teisiniai bei instituciniai klausimai, susiję su EB ir valstybių narių kompetencija, yra paliekami nuošalyje“²³⁶. Pagal PROBA 20 EB ir valstybės narės susitarė dalyvauti derybose sudarant *bendrą* EB ir valstybių narių delegaciją ir reikšti *bendrą* poziciją per *vieną atstovą*, įprastai Komisiją. Kita vertus, PROBA 20 numato, kad „dėl taktinių ar techninių

²³² Žr. 1978 m. lapkričio 14 d. Nutarimo 1/78, Rink. p. 2151, 34 punktą; 1993 m. kovo 19 d. Nuomonę 2/91, Rink. p. I-1061; 1994 m. lapkričio 15 d. Nuomonę 1/94, Rink. p. I-5267; ir 2006 m. gegužės 30 d. Sprendimą *Komisija prieš Airiją*, C-459/03, Rink. p. I-4635. Plačiau apie šią pareigą žr. penktąją disertacijos skyrių.

²³³ Plačiau žr. penktąją disertacijos skyrių.

²³⁴ Pažymėtina, jog tokie neformalūs tarpinstituciniai susitarimai sudaromi ir dalyvavimo mišrių susitarimų kontekste. Plačiau apie tai žr. antrojo disertacijos skyriaus trečiąjį poskyrį.

²³⁵ Šis 1981 m. kovo 30 d. susitarimas nėra viešai paskelbtas, tačiau jo dalis galima rasti VÖLKER, E.L.M., STEENBERGEN, J. (eds.). *Leading Cases and Materials on the External Relations Law of the E.C.* Kluwer Law and Tax Publ., Deventer 1985, p. 58. Plačiau apie jo atsiradimo priešistorę žr. GROUX, J. *supra*, note 216, p. 96.

²³⁶ PROBA 20 susitarimo A punktas.

priežasčių“ bendra pozicija gali būti pristatyta ir pirmininkaujančios valstybės ar kitos valstybės narės. Tam tikrais atvejais valstybės narės gali veikti individualiai, tačiau jų veiksmai turi atitikti bendrą poziciją ir ją palaikyti ar plėtoti, o kartu jos turi konsultuotis su EK ir pirmininkaujančia valstybe²³⁷. PROBA 20 taip pat numato, jog bendros pozicijos bus nustatomos iš anksto Tarybos darbo grupėse arba koordinaciniuose susitikimuose pačioje derybų vietoje, o jei kyla sunkumų – klausimo sprendimas perduodamas Tarybai. Įdomu pastebėti, jog PROBA 20 nenumatė, kas įvyktų, jei nepavyktų pasiekti bendros pozicijos derybiniu klausimu. Tačiau kelios valstybės narės atskiru pareiškimu, pridėtu prie PROBA 20 patvirtinimo sprendimo, pabrėžė, jog išskirtiniais atvejais, EB grupei nepavykus atsižvelgti į esminius valstybės narės interesus, pastaroji turės teisę derybose teikti nacionalinius pareiškimus, bet tik su sąlyga, jei prieš tai buvo dėtos visos pastangos pasiekti bendrą poziciją ir jei toks valstybės narės veikimas nepažeis EB interesų²³⁸.

2005 m. Taryba, valstybės narės ir Komisija pasirašė elgesio kodeksą dėl JT švietimo, mokslo ir kultūros organizacijos (UNESCO) konvencijos derybų²³⁹, pagal kurią buvo sudaryta bendra delegacija, o EB grupės atstovavimas buvo padalytas tarp pirmininkaujančios valstybės narės (valstybių narių kompetencijos klausimais) ir Komisijos (EB kompetencijos klausimais). Įdomu pastebėti, jog elgesio kodekse išvardijamos konkrečios sritys, kurios priskiriamos EB ir valstybių narių kompetencijai. Tais atvejais, kai kompetencijos yra neatsiejamai susijusios, Komisija ir valstybės narės nuspręstų pavesti atstovavimą tam, su kurio kompetencija nagrinėjamas klausimas labiau susijęs. Jei derybų vietoje tarp Komisijos ir valstybių narių

²³⁷ GROUX, J. *supra*, note 216, p. 93; KOUTRAKOS, P. 2006, *supra*, note 53, p. 162.

²³⁸ Įdomu pastebėti, jog doktrinoje PROBA 20 ir valstybių narių teisė išskirtiniais atvejais imtis savarankiškų veiksmų buvo kritikuojama, visų pirma dėl to, jog derybos PROBA 20 kontekste buvo susijusios su išimtinai ES kompetencijai priklausiusia BPP sritimi. Atsakydama į EP paklausimą dėl PROBA 20 pareiškimo teisėtumo, Komisija parėmė jį, nuroydamą pragmatinio požiūrio į EB atstovavimą svarbą, taip tikėdamasi įveikti sunkumus, kylančius iš kompetencijų pasidalijimo, su kuriais buvo dažnai susiduriama ankstesnėse derybose dėl susitarimų prekybos žaliavomis srityje. Plačiau žr. KOUTRAKOS, P. 2006, *supra*, note 53, p. 163; WEILER, J.H.H. 1983, *supra*, note 106, p. 75.

²³⁹ Žr. Tarybos, valstybių narių ir Komisijos elgesio kodeksą dėl dalyvavimo UNESCO derybose dėl Kultūrinės įvairovės ir meninės raiškos apsaugos konvencijos projekto, Briuselis, 2005-01-31 (02.02), 5518/05. Prieiga per internetą: <<http://register.consilium.europa.eu/pdf/en/05/st05/st05768.en05.pdf>> [žiūrėta 2013-04-05].

nepavyksta pasiekti bendros pozicijos, klausimas perduodamas kompetentingai Tarybos darbo grupei. Jei ir tuo atveju nesurandamas konsensusas, elgesio kodeksas leidžia valstybėms narėms veikti savarankiškai savo kompetencijos srityse.

Panašus praktinis susitarimas 2011 m. sudarytas ir bendrų ES ir valstybių narių derybų dėl teisiškai privalomo instrumento dėl gyvsidabrio kontekste²⁴⁰. Šis susitarimas numato sudėtingesnę derybų tvarką nei anksčiau minėtieji susitarimai. Viena vertus, numatoma, jog ES ir valstybių narių koordinavimo susitikimams derybų vietoje pirmininkauja ES pirmininkaujanti valstybė. Šiuose susitikimuose susitarus dėl bendros ES ir valstybių narių pozicijos, ją atstovauti pavedama EK arba bendrai veikiančioms EK ir pirmininkaujančiai valstybei. Dėl ES grupės atstovo, kaip ir UNESCO konvencijos derybų atveju, sprendžiama pagal tai, kieno kompetencijai priskiriamas atitinkamas klausimas. Šiame susitarime pateikiama lentelė, kurioje konkrečios derybinės sritys priskiriamos EK arba EK ir pirmininkaujančiai valstybei. Pastaruoju atveju dar numatoma, kuri iš jų pasisakys pirmoji ir ar teks dalytis jų bendram pareiškimui skirtu laiku. Prieš kiekvieną ES grupės pasisakymą jos atstovas turės pranešti, ar jis atstovauja ES ar bendrą ES ir valstybių narių poziciją.

Akivaizdu, jog minėti tarpinstituciniai susitarimai, nepaisant tarp jų randamų skirtumų, palengvina mišrių susitarimų derybų procesą. Jie įgalina geriau planuoti ir organizuoti ES ir valstybių narių derybas, o taip pat sumažina procedūrinių ginčų ES viduje tikimybę. Šie tarpinstituciniai susitarimai atspindi pragmatišką požiūrį į kompetencijos suteikimo principą mišrių derybų kontekste. Jie leidžia ne tik sušvelninti aštrias minėto principo briaunas, bet tam tikrais atvejais juo nesivadovauti ES vienybės ir veiksmingumo vardan. Tai ypač pasakytina apie atstovavimo įgaliojimų Komisijai suteikimą

²⁴⁰ 2011 m. sausio 19 d. Generalinio sekretoriato raštas Nuolatinių atstovų komitetui, "I" ITEM NOTE, dėl Europos Bendrijos dalyvavimo derybose dėl su gyvsidabriu susijusios teisiškai privalomos priemonės pagal Jungtinių Tautų aplinkos programos (JTAP) valdomosios tarybos sprendimą 25/5. 5399/11. Prieiga per internetą: <<http://register.consilium.europa.eu/pdf/en/11/st05/st05399.en11.pdf>> [žiūrėta 2013-04-05].

nerealizuotos pasidalijamosios kompetencijos srityse²⁴¹, siekį veikti tik bendros pozicijos pagrindu ir išimtinai ES vardu. Vis dėlto, jie iki galo neišsprendžia iš bendrų derybų kylančių problemų, susijusių su dvigubu ES grupės atstovavimu, ir ne visada užtikrina ESTT reikalaujamą vieningą atstovavimą Sąjungai ir jos valstybėms narėms tarptautiniu lygiu²⁴².

2.1.3.2. Europos Komisija kaip vienintelė mišraus susitarimo derybininkė

Šioje disertacijoje laikomasi požiūrio, jog tinkamiausias derybų dėl daugumos mišrių susitarimų formatas būtų Komisijos kaip vienintelės derybininkės visai ES grupei paskyrimas²⁴³. Žvelgiant į praktiką ir doktriną, galima įvardyti tris tokį požiūrį pagrindžiančius argumentus, kurie siejasi su ES grupės derybų veiksmingumu, trečiųjų šalių interesais ir vidiniais ES ir valstybių narių santykiais.

Pirma, kaip teisingai pastebi dr. Hoffmeister, vienas derybininkas turi daugiau galimybių pateikti trečiosioms derybų šalims patrauklių derybinių pasiūlymų ir nuolaidų paketus (angl. *package deals*), apimančius ES ir valstybių narių kompetencijos sritis. Be to, jis gali nuosekliau ir veiksmingiau taikyti derybinę strategiją ir taktiką nei kelių derybininkų grupė, sudaryta iš EK ir kas šešis mėnesius rotuojančių pirmininkaujančių valstybių, kurios ne visada

²⁴¹ Žr. 239 išnašoje nurodyto elgesio kodekso dėl dalyvavimo UNESCO konvencijos derybose 2 punktą ir praktinio susitarimo dėl bendrų ES ir valstybių narių derybų dėl teisiškai privalomo instrumento dėl gyvsidabrio kontekste I priedą.

²⁴² 2010 m. balandžio 20 d. Sprendimas *Komisija prieš Švediją*, C-246/07, Rink. p. I-03317.

²⁴³ Išimtimi tokiam formatui galėtų būti susitarimai, kuriuose dalis nuostatų priklausytų BUSP sričiai. Tokiu atveju, remiantis SESV 218 straipsnio 3 dalimi, derybas galėtų vesti EK ir vyriausiojo įgaliotinio derybų grupė, paskiriant vieną iš jų jos vadovu. Kita išimtimi galėtų būti derybos dėl mišrių susitarimų, kurių didžioji dalis nuostatų priklausytų išimtinai valstybių narių kompetencijai, o ES dalyvavimas būtų tik šalutinis. Tokiu atveju tiek ES kompetencijos suteikimo principas, tiek ir pragmatiško motyvai skatintų derybas vesti per valstybių narių atstovus, prireikus įtraukiant Komisiją ES kompetencijos srityse. Kartu reikia pripažinti, jog EK kaip vienos derybininkės dalyvavimas ne visada įmanomas dėl išorinių priežasčių. Kartais tarptautinės organizacijos ir tarpvalstybinės konferencijos teisę derėtis dėl susitarimo suteikia tik valstybėms narėms. Tokiu atveju, kaip parodė ir ESTT Nuomonė 2/91, turi būti vadovaujama lojalus bendradarbiavimo pareiga, o valstybės narės ES kompetencijos srityse turi veikti kaip ES agentės. Plačiau žr. HOFFMEISTER, F. Outsider or Frontrunner? Recent Developments under International and European Law on the Status of the European Union in International Organizations and Treaty Bodies. *Common Market Law Review*, vol. 44, 2007, p. 41-68; GROUX, J. *supra*, note 216, p. 94.

turi reikiamų žinių specifinių susitarimų derybose²⁴⁴. Derybos gali būti vykdomos lanksčiau ir greičiau reaguojant į besikeičiančias aplinkybes²⁴⁵.

Antra, toks derybų formatas sukuria trečiosioms šalims daugiau teisinio tikrumo ir aiškumo, nes vietoj kelių nuolat besikeičiančių derybų partnerių, jos įgyja pastovų, visose srityse įgaliotą derybininką. Joms nebekyla klausimų, kas iš ES grupės pasisako kieno vardu ir kokioje srityje²⁴⁶. Tokiu būdu užtikrinamas ESTT reikalaujamas vieningas ES grupės atstovavimas tarptautinėse derybose. Kita vertus, trečiosios šalys praranda galimybę skaldyti ES grupę selektyviai pasirinkdamos jų tarpe vieną ar kitą derybų partnerę arba vykdydamos spaudimą prieš silpnesnę ES pirmininkaujančią valstybę²⁴⁷. Tad veikdama per vieną derybininkę ES grupė įgyja didesnę derybinę galią, o tai leidžia išsikovoti daugiau nuolaidų ir geriau apginti visos ES interesus.

Trečia, ir turbūt svarbiausia, toks formatas prisideda prie didesnio vieningumo ES grupės viduje, nes, kaip reikalavo ir ESTT²⁴⁸, su kompetencijos pasidalijimu susiję sudėtingi klausimai paliekami ES viduje. Toks modelis nereikalauja kiekvieną kartą spręsti, su kieno kompetencija – ES ar valstybių narių – aptariamas klausimas labiau susijęs, ir kas – EK ar pirmininkaujanti valstybė – turės dėl jo derėtis. Nepriklausomai nuo to, ar besiderama sritis priklauso ES išimtinai, nerealizuotai pasidalijamai kompetencijai ar papildančiajai ES kompetencijai, ES grupė yra atstovaujama vieno ir to paties derybininko. Tokiu būdu išvengiama ir situacijų, kai dėl ES kompetencijos pobūdžio kaitos tam tikroje srityje tektų keisti ES grupės derybininką. Kartu išnyksta poreikis formalizuoti ES ir valstybių narių

²⁴⁴ Žr. HOFFMEISTER, F. 2010, *supra*, note 207, p. 254; BULL, H. *supra*, note 231, p. 327.

²⁴⁵ Pavyzdžiui, Rhinard ir Kaeding nustatė, kad bendras ES ir valstybių narių dalyvavimas derybose dėl Kartachenos biosaugos protokolo ir valstybių narių vykdoma stipri EK veiksmų kontrolė pakenkė ES kaip patikimos derybų partnerės įvaizdžiui. Trečiosios šalys suabejojo EK autoritetu vykdyti derybas ir prisiimti įsipareigojimus, o tai sumažino EK derybinę įtaką ES kompetencijos srityse. RHINARD, M., KAEDING, M. *supra*, note 227, p. 1036.

²⁴⁶ Būtent su tokiais keblumais praktikoje kartais tenka susidurti trečiosioms šalims. Plačiau apie tai žr. Plačiau apie tai žr. HIX, J. P. 2008, *supra*, note 47, p. 221; FRANKLIN, C. N. K. *supra*, note 205; OLSON, P. Mixture from the Outside: the Perspective of a Treaty Partner. In HILLION, CH., KOUTRAKOS, P. (eds.). *Mixed Agreements Revisited: The EU and its Member States in the World*. Hart Publishing, 2010; BULL, H. *supra*, note 231; BURCA, G. DE. 2010, *supra*, note 231.

²⁴⁷ Panašiai žr. GATTI, M., MANZINI, P. *supra*, note 32, p. 1717.

²⁴⁸ Žr. 1978 m. lapkričio 14 d. Nutarimą 1/78, Rink. p. 2151.

bendradarbiavimą bendroje derybų delegacijoje sudarant tarpinstitucinius susitarimus.

Vis dėlto, reikia pabrėžti, jog net ir pasirinkus šį pragmatiškiausią mišrių susitarimų derybų formatą, valstybės narės išlaikys esminius derybų kontrolės svertus. Šie svertai gali būti laikomi saugikliais, suteikiančiais valstybės narėms didesnę teisinę saugumą ir pasitikėjimą vieno derybininko formatu. Viena vertus, net jei Komisijai suteikiama ES ir valstybių narių atstovavimo teisė, valstybės narės išlaiko joms priklausančią išorės kompetenciją. Tai ne tik pripažįstama tarpinstituciniuose susitarimuose dėl mišrių susitarimų derybų²⁴⁹ ir valstybių narių vyriausybės atstovų sprendimuose leisti Komisijai vykdyti derybas jų kompetencijos srityse²⁵⁰, bet ir išplaukia iš kompetencijos suteikimo principo. Kaip minėta pirmoje dalyje, kompetencija neišimtinėse srityse perduodama ES tik šiai ja pasinaudojus, t.y. priėmus tam tikrą teisės aktą ar savarankiškai sudarius tam tikrą susitarimą.

Kita vertus, valstybės narės turi didelį arsenalą instrumentų, leidžiančių kontroliuoti Komisijos veiksmus. Visų pirma, tai galima daryti priimant tikslus derybinius nurodymus ir, prireikus, juos keičiant ar pildant. Be to, EK derybų metu yra prižiūrima Tarybos paskirtų specialiųjų komitetų ar darbo grupių. Čia galima priminti, jog savo kompetencijos srityse valstybės narės paprastai numato dar didesnę EK kontrolę, įpareigodama jos atstovus prieš kiekvieną derybų sesiją detalai pristatyti pasirinktą derybinę poziciją ir

²⁴⁹ Pvz., žr. 2011 m. sausio 19 d. Generalinio sekretoriato rašto Nuolatinių atstovų komitetui, "I" ITEM NOTE, dėl Europos Bendrijos dalyvavimo derybose dėl su gyvsidabriu susijusios teisiškai privalomos priemonės pagal Jungtinių Tautų aplinkos programos (JTAP) valdomosios tarybos sprendimą 25/5. 5399/11. Prieiga per internetą: <<http://register.consilium.europa.eu/pdf/en/11/st05/st05399.en11.pdf>> [žiūrėta 2013-04-05]; paskutinį punktą.

²⁵⁰ Žr. šio sprendimo 1 straipsnio 2 dalį: 2011 m. lapkričio 10 d. Valstybių narių vyriausybės atstovų, posėdžiavusių Taryboje, sprendimas, kuriuo Europos Komisija įgaliojama valstybių narių vardu derėtis dėl valstybių narių kompetencijai priklausančių Bendradarbiavimo partnerystės ir plėtros srityje susitarimo tarp Europos Sąjungos bei jos valstybių narių ir Afganistano nuostatų. Briuselis, 2011-11-10, 16147/11. Prieiga per internetą: <<http://register.consilium.europa.eu/pdf/en/11/st16/st16147.en11.pdf>> [žiūrėta 2013-04-05]. Taip pat žr. 1994 m. lapkričio 15 d. Nuomonės 1/94, Rink. p. I-5267, 1 dalies 3 punkte minimą Tarybos ir valstybių narių sprendimą skirti EK vienintele derybininke sudarant PPO susitarimą, kuriame aiškiai nurodoma, jog toks sprendimas neturi poveikio kompetencijos pasidalijimui. Taip pat žr. HELISKOSKI, J. 2001, *supra*, note 51, p. 82.

po kiekvienos tokios sesijos pranešti apie derybų pažangą²⁵¹. Be to, priešingai nei ES kompetencijos srityse, savo kompetencijos srityse valstybės narės gali bet kada atsisakyti įgaliojimo Komisijai jas atstovauti arba jį pakeisti. Jei deramasi dėl politiškai jautrių klausimų, praktika rodo, jog valstybės narės gali pareikalauti būti įtrauktos į derybų grupę stebėtojų ar ekspertų teisėmis²⁵² arba paskirti pirmininkaujančią valstybę narę „lydėti“ Komisiją derybų procese²⁵³. Reikia pripažinti, jog tam tikrais atvejais valstybių narių įtraukimas į derybas net gali būti naudingas ES grupei. Pavyzdžiui, jei deramasi srityje, kurioje valstybės narės turi specifinių žinių, patirties ar kitų privalumų, jų ekspertų įtraukimas atneštų akivaizdžios pridėtinės vertės²⁵⁴. Galiausiai valstybės narės turi bene veiksmingiausią kontrolės svertą – mišrių susitarimų ratifikacijos procedūrą²⁵⁵. Jei jų netenkina pasiekti derybų rezultatai, jos gali paprasčiausiai atsisakyti mišraus susitarimo ratifikavimo.

Taigi galima teigti, jog Komisijos kaip vienintelės derybininkės formatas leidžia subalansuoti ES interesus darniai ir veiksmingai vykdyti mišraus susitarimo derybas bei valstybių narių interesus išsaugoti savo kompetenciją ir išlaikyti pilną derybų kontrolę, kartu siekiant optimaliausio derybų rezultato. Jei šis formatas taikomas tinkamai, jis gali užtikrinti dalyvaujančių šalių teisinį tikrumą ir skatinti tarpusavio pasitikėjimą.

²⁵¹ Pvz., žr. sprendimo 2 straipsnį: 2011 m. lapkričio 10 d. Valstybių narių vyriausybės atstovų, posėdžiavusių Taryboje, sprendimas, kuriuo Europos Komisija įgaliojama valstybių narių vardu derėtis dėl valstybių narių kompetencijai priklausančių Bendradarbiavimo partnerystės ir plėtros srityje susitarimo tarp Europos Sąjungos bei jos valstybių narių ir Afganistano nuostatų. Briuselis, 2011-11-10, 16147/11. Prieiga per internetą: <<http://register.consilium.europa.eu/pdf/en/11/st16/st16147.en11.pdf>> [žiūrėta 2013-04-05].

²⁵² Tokia situacija susiklostė Komisijai derantis dėl Ekonominės Erdvės Susitarimo. Žr. HELISKOSKI, J. 2001, *supra*, note 51, p. 81.

²⁵³ Pvz., žr. sprendimo 1 straipsnio 1 dalies antrą pastraipą: 2011 m. lapkričio 10 d. Valstybių narių vyriausybės atstovų, posėdžiavusių Taryboje, sprendimas, kuriuo Europos Komisija įgaliojama valstybių narių vardu derėtis dėl valstybių narių kompetencijai priklausančių Bendradarbiavimo partnerystės ir plėtros srityje susitarimo tarp Europos Sąjungos bei jos valstybių narių ir Afganistano nuostatų. Briuselis, 2011-11-10, 16147/11. Prieiga per internetą: <<http://register.consilium.europa.eu/pdf/en/11/st16/st16147.en11.pdf>> [žiūrėta 2013-04-05].

²⁵⁴ Pavyzdžiui, Jungtinė Karalystė turi didelę patirtį bei įtaką finansinių paslaugų srityje, todėl jos ekspertų dalyvavimas EK vykdomose derybose galėtų suteikti papildomų privalumų. Žr. HYETT, S. The Duty of Cooperation: A Flexible Concept. In DASHWOOD A., HILLION, CH. (eds.). *The General Law of the E.C. External Relations*. Sweet and Maxwell, 2000, p. 253. Anot dr. Hix, patyrusių valstybių narių ekspertų pasisakymai galėjo suteikti papildomos naudos ES grupės derybose Hagos konferencijoje dėl tarptautinės privatinės teisės. Žr. HIX, J. P. 2008, *supra*, note 47, p. 221.

²⁵⁵ Žr. HOFFMEISTER, F. 2010, *supra*, note 207, p. 254.

2.2. Mišrių susitarimų sudarymas

2.2.1. Mišrių susitarimų sudarymo teisiniai pagrindai: du lygmenys

Mišrūs susitarimai sudaromi dviejuose lygmenyse – ES ir valstybių narių – vadovaujantis atitinkamomis ES ir nacionalinės teisės nuostatomis, išskyrus pirmame skyriuje minėtus užslėptus mišrius susitarimus, kurių šalimis formaliai yra tik ES arba tik valstybės narės. ES sudaromų tarptautinių susitarimų, įskaitant ir mišrių susitarimų, teksto patvirtinimas ir jo autentiškumo nustatymas paprastai atliekami ES derybininkų pagal atitinkamas susitariančiųjų šalių numatytas taisykles²⁵⁶. ES sutikimas būti saistomai mišraus susitarimo paprastai išreiškiamas dvejais etapais – pasirašymu (angl. *signature*) ir sudarymu (angl. *conclusion*)²⁵⁷. Tuo tarpu valstybėse narėse mišrių susitarimų sudarymui taikomos skirtingos nacionalinės taisyklės ir procedūros.

2.2.1.1. ES lygmuo

Sudarant mišrų susitarimą ES lygmenyje vadovaujama jau minėtomis SESV nuostatomis, visų pirma SESV 218 straipsniu, kuris numato bendrą ES susitarimų sudarymo procedūrą. SESV 218 straipsnio 5 dalyje numatyta, jog Taryba, remdamasi derybininko pasiūlymu, priima sprendimą, kuriuo įgaliojama pasirašyti susitarimą ir prireikus laikinai jį taikyti jam dar neįsigaliojus, o 6 dalyje nurodoma, jog Taryba, remdamasi derybininko pasiūlymu, priima sprendimą dėl susitarimo sudarymo. Sprendžiama kvalifikuota balsų dauguma, išskyrus 8 dalyje numatytus atvejus²⁵⁸. Lisabonos

²⁵⁶ Plačiau apie tai žr. VERWEY, D. R. *supra*, note 52, p. 111.

²⁵⁷ Žr. 2011 m. Tarybos generalinio sekretoriato teisės tarnybos tarptautinių susitarimų ir susijusių aktų praktikos vadovą, *supra*, note 204, p. 6. Taip pat žr. ALLOTT, P. Adherence to and Withdrawal from Mixed Agreements. In O'KEEFFE, D., SCHERMERS, H. G. (eds.). *Mixed Agreements*. Kluwer Law and Taxation Publishers, 1983, p. 97; SATTLER, S. *supra*, note 48, p. 137.

²⁵⁸ SESV 218 straipsnio 8 dalis: „Laikydamosi tos tvarkos Taryba visais atvejais sprendžia kvalifikuota balsų dauguma. Tačiau ji sprendžia vieningai, kai susitarimas priklauso sričiai, kurioje Sąjungos aktams priimti reikia balsų vieningumo, taip pat ir sudarant asociacijos susitarimus ir 212 straipsnyje

sutartis ženkliai išplėtė EP teises ES susitarimų, taigi ir mišrių susitarimų sudaryme. Remiantis iki Lisabonos sutarties galiojusio EB 300 straipsnio 3 dalies antra pastraipa, EP pritarimas buvo būtinas sudarant asociacijos susitarimus, konkrečią institucinę struktūrą sukuriančius susitarimus, svarbių padarinių EB biudžetui turinčius susitarimus ir susitarimus, dėl kurių reikalingas EP ir Tarybos priimto akto pakeitimas. SESV 218 straipsnis išplečia šį sąrašą ir susitarimais, apimančiais sritis, kurioms taikoma įprasta teisėkūros procedūra arba speciali teisėkūros procedūra, kai reikia EP pritarimo. Kadangi ši procedūra taikoma daugumoje ES politikos sričių, EP pritarimas tapo įprasta stadija sudarant ES bei mišrius susitarimus²⁵⁹. Be to, remiantis SESV 207 straipsniu, skaitomu kartu su SESV 218 straipsniu, EP pritarimas tapo būtinas ir BPP srityje. Kitais atvejais, išskyrus išimtinai BUSP susitarimus, su EP privaloma bent jau konsultuotis²⁶⁰.

2.2.1.2. Valstybių narių lygmuo

Kalbant apie valstybių narių lygmenį, mišraus susitarimo sudarymui reikia įvykdyti 28 valstybių narių teisės sistemose numatytas ratifikavimo ar kitas sutikimo būti saistomomis išreiškimo procedūras. Tai sudaro visiškai atskirą, pagal ES teisę nereglamentuojamą mišrių susitarimų sudarymo lygmenį²⁶¹.

Nors šioje disertacijoje dėl ribotos apimties nebus nagrinėjamos atskirų valstybių narių procedūros sudarant mišrius susitarimus, reikia pastebėti, jog šios procedūros skiriasi²⁶². Kai kuriose valstybėse narėse, pvz. Prancūzijoje ir Vokietijoje, mišrūs susitarimai sudaromi juos ratifikuojant nacionaliniuose parlamentuose, tuo tarpu kitose valstybėse narėse, tokiose kaip

nurodytus susitarimus su valstybėmis kandidatėmis. Taryba taip pat sprendžia vieningai dėl susitarimo dėl Sąjungos prisijungimo prie Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos; sprendimas dėl šio susitarimo sudarymo įsigalioja tik po to, kai jį pagal savo atitinkamas konstitucines nuostatas patvirtina valstybės narės“.

²⁵⁹ Dėl svarbiausių mišrių susitarimų sudarymo iš ES pusės buvo prašoma EP pritarimo, pvz., dėl partnerystės ir bendradarbiavimo susitarimų su Rytų Europos šalimis, prisijungimo prie PPO susitarimo, Energijos chartijos sutarties ir kt.

²⁶⁰ SESV 218 straipsnio 6 dalies b punktas.

²⁶¹ HELISKOSKI, J. 2001, *supra*, note 51, p. 89.

²⁶² Keletos valstybių narių procedūrų apžvalga pateikiama VERWEY, D. R. *supra*, note 52, p. 172-175.

Suomija, Didžioji Britanija, jie paprastai tvirtinami vyriausybiname lygmenyje²⁶³. Lietuvoje mišrūs susitarimai sudaromi pagal Tarptautinių sutarčių įstatymo nuostatas. Šio įstatymo 7 straipsnio 1 dalies 10 punkte numatyta, jog „mišriosios tarptautinės sutartys“ turi būti ratifikuojamos, o 8 straipsnyje numatoma, jog ratifikavimą atlieka LR Seimas įstatymu²⁶⁴.

Šiuo atveju tampa akivaizdus nacionalinių parlamentų ir vyriausybių vaidmuo ratifikuojant mišrius susitarimus. Praktikoje jau yra kilę problemų dėl to, kad nacionaliniai parlamentai atsisakė ratifikuoti mišrų susitarimą taip sukeldami galvos skausmą ES lygmenyje²⁶⁵. Pažymėtina, jog ir LR Seimas, ratifikuodamas mišrius susitarimus, vertina šių susitarimų tikslingumą ir teisėtumą. Tačiau priešingai nei kitų ratifikuojamų tarptautinių sutarčių atveju, Tarptautinių sutarčių įstatymas numato, kad „mišriosios tarptautinės sutartys“ vertinamos „vadovaujantis Lietuvos Respublikos Konstituciniu aktu „Dėl Lietuvos Respublikos narystės Europos Sąjungoje“, įstatymais ir kitais teisės aktais, reglamentuojančiais Lietuvos Respublikos pozicijos dėl Europos Sąjungos institucijose svarstomų teisės aktų ir dokumentų projektų rengimą ir derinimą“²⁶⁶. Remiantis minėtu konstituciniu aktu, Vyriausybė turi informuoti Seimą apie pasiūlymus priimti ES teisės aktus, o tais atvejais, kai šie teisės aktai reglamentuoja Seimo kompetencijai priklausančias sritis, Seimas gali rekomenduoti Vyriausybei LR poziciją dėl šių pasiūlymų ir teikti savo pasiūlymus. LR pozicijos dėl mišrių susitarimų yra rengiamos pagal Vyriausybės nutarimu „Dėl Europos Sąjungos reikalų koordinavimo“

²⁶³ *Ibid.*, p. 89-91.

²⁶⁴ Nuo Lietuvos įstojimo į ES, Seimas jau ne kartą ratifikavo mišrius susitarimus. Pvz., žr. 2011 m. birželio 16 d. LR įstatymą dėl Europos Sąjungos bei jos valstybių narių ir Norvegijos Karalystės bendradarbiavimo palydovinės navigacijos srityje susitarimo ratifikavimo. *Žin.*, 2011, Nr. 78-3798.

²⁶⁵ 2011 m. Nyderlandų parlamentas dėl politinių priežasčių, susijusių su įtariamų karo nusikaltėlių perdavimu Hagos tribunolui, atsisakė ratifikuoti stabilizacijos ir asociacijos susitarimą su Serbija. Tiesa, vėliau, Serbijai perdavus Hagos tribunolui ilgai ieškotą Ratko Mladic, Nyderlandų parlamentas savo poziciją pakeitė. Plačiau žr. “Netherlands in no rush to ratify Serbia’s SAA”. *SETimes*, 2011. Prieiga per internetą: <http://www.setimes.com/cocoon/setimes/xhtml/en_GB/features/setimes/features/2011/06/09/feature-01> [žiūrėta 2013-04-05]. 2000 m. Italijos vyriausybė blokavo laikiną prekybos, vystymosi ir bendradarbiavimo susitarimo taikymą motyvuodama tuo, jog susitarimas nepakankamai gina geografinį žymenį „Grappa“. Plačiau žr. ROSAS, A. 2010, *supra*, note 43, p. 368-369.

²⁶⁶ Žr. Lietuvos Respublikos tarptautinių sutarčių įstatymo 4 straipsnio 2 dalį. *Žin.*, 1999, Nr. 60-1948.

patvirtintų taisyklių 12 punktą bei III ir IV skyriuose nustatytas procedūras²⁶⁷. Iš šių taisyklių matyti, jog priimant LR poziciją dėl mišraus susitarimo turi būti vertinama, ar jis atitinka subsidiarumo principą ir LR Seimo nustatytus prioritetus, o taip pat atliekamas jo poveikio vertinimas pagal LR Vyriausybės patvirtintą metodiką²⁶⁸. Taisyklės reikalauja atsakingas institucijas priimti LR poziciją ir nusistatyti minimalius ir maksimalius siektinus derybų ES institucijose rezultatus, taip atveriant kelią Lietuvos atstovams įsikišti į mišraus susitarimo sudarymo procesą ES lygmenyje ginant valstybinius interesus²⁶⁹. Kita vertus, kaip rodo praktika, nacionaliniame lygmenyje ratifikavimo įstatymų projektus rengiančios institucijos papildomai įvertina, ar susitarimas atitinka LR Konstituciją, įstatymus, ES teisę ir EŽTK nuostatas, o taip pat ar jo įgyvendinimui reikalingi papildomi teisės aktai ir valstybės lėšos²⁷⁰.

Siekiant išvengti netikėtumų mišrių susitarimų sudarymo metu nacionaliniai parlamentai ar kitos už mišraus susitarimo sudarymą atsakingos valstybių narių institucijos turėtų būti iš anksto informuojamos apie derybas dėl mišraus susitarimo sudarymo. ES valstybių narių praktika rodo, jog nacionaliniai parlamentai apie tai informuojami retai ir nenuosekliai. Priešingai nei svarstant ES teisės aktų projektus, nacionaliniai parlamentai dažnai neturi galimybės išreikšti pozicijos mišrių susitarimų derybų bei sudarymo klausimais, nepaisant to, jog galiausiai jie turi juos ratifikuoti. Vienas iš retų tokio informavimo pavyzdžių matomas Jungtinėje Karalystėje, kurioje

²⁶⁷ 2004 m. sausio 9 d. Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimas Nr. 21 dėl Europos Sąjungos reikalų koordinavimo. Žin., 2004, Nr. 8-184.

²⁶⁸ 2003 m. vasario 26 d. Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimas Nr. 276 dėl numatomo teisinio reguliavimo poveikio vertinimo metodikos patvirtinimo. Žin., 2003, Nr. 23-975.

²⁶⁹ Žr. Taisyklių III priedą. 2004 m. sausio 9 d. Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimas Nr. 21 dėl Europos Sąjungos reikalų koordinavimo. Žin., 2004, Nr. 8-184.

²⁷⁰ Pvz., žr. Įstatymo dėl Europos Sąjungos bei jos valstybių narių ir Vietnamo Socialistinės Respublikos pagrindų susitarimo dėl visapusės partnerystės ir bendradarbiavimo ratifikavimo projekto aiškinamasis raštas. Nr. XIIP-153, 2012-12-18. Pastebėtina, jog mišrių susitarimų ratifikavimo įstatymų projektai papildomai apsvarstomi Seimo užsienių reikalų komitete ir jų atžvilgiu teikiamos Seimo kanceliarijos teisės departamento išvados dėl projekto atitikties Konstitucijai, įstatymams ir ES teisės aktams bei juridinės technikos taisyklėms. Pvz., žr. Pagrindinio komiteto išvada Įstatymo dėl Europos Sąjungos bei jos valstybių narių ir Vietnamo Socialistinės Respublikos pagrindų susitarimo dėl partnerystės ir bendradarbiavimo ratifikavimo projektui. Nr. XIIP-153(2), 2013-03-06. Nors sunku įsivaizduoti, jog sudaromas mišrus susitarimas galėtų neatitikti LR Konstitucijos ar įstatymų, tokia galimybė visada išlieka, ypač turint omenyje platų mišriais susitarimais reguliuojamų santykių spektrą. Neatmestinos ir politinės, su pačiu susitarimu nesusijusios priežastys, galinčios paskatinti parlamentą ar vyriausybę blokuoti susitarimo sudarymą ES arba nacionaliniame lygmenyje.

Vyriausybės atstovai reguliariai teikia Parlamentui trumpą informaciją apie derybų dėl mišrių susitarimų eigą²⁷¹. Kitas būdas pagerinti nacionalinių parlamentų padėti šioje srityje – stiprinti jų bendradarbiavimą ir keitimąsi informacija su EP. Atsižvelgiant į tai, jog pastarojo vaidmuo ir įgaliojimai tarptautinių susitarimų sudarymo srityje po Lisabonos sutarties priėmimo ženkliai išsiplėtė, toks bendradarbiavimas paskatintų demokratinės kontrolės mišrių susitarimų srityje konsolidaciją.

2.2.2. Kompetencijos suteikimo principo įtaka mišrių susitarimų sudarymui

Visų pirma reikia pabrėžti akivaizdų faktą, jog pats mišraus susitarimo sudarymas ES ir nacionaliniame lygmenyje yra didžiausios kompetencijos suteikimo principo įtakos šiems susitarimams pavyzdys. Tai, kad ES ir valstybės narės dalijasi kompetencija susitarimo nuostatų atžvilgiu daro mišraus susitarimo sudarymą būtinu arba bent galimu²⁷². Kaip jau minėta pirmame disertacijos skyriuje, kompetencijos suteikimo principas yra mišrių susitarimų egzistavimo teisinis pagrindas.

Vis dėlto, Tarybai priimant sprendimą sudaryti mišrų susitarimą matoma aiški tendencija, kaip ir derybų atveju, kompetencijos klausimus palikti nuošalyje²⁷³. Nei valstybės narės, ratifikuodamos ar kitaip patvirtindamos mišrius susitarimus pagal savo nacionalines procedūras, nei ES Taryba, priimdama atitinkamą sudarymo sprendimą, paprastai neatrigoja ES ir valstybių narių kompetencijos. Tik retais atvejais Taryba yra pabrėžusi, jog ES tam tikrą susitarimą patvirtina savo kompetencijos ribose²⁷⁴, dar rečiau išvardijamos atskiros ES kompetencijos sritys nurodant atitinkamus Sutarčių

²⁷¹ PASSOS, R. *supra*, note 215, p. 291.

²⁷² Plačiau apie privalomus ir fakultatyvius mišrius susitarimus žr. pirmąjį disertacijos skyrių.

²⁷³ HELISKOSKI, J. 2001, *supra*, note 51, p. 96.

²⁷⁴ Pvz., žr. 1988 m. spalio 14 d. Tarybos sprendimą 88/540/EEB dėl Vienos konvencijos dėl ozono sluoksnio apsaugos ir Monrealio protokolo dėl ozono sluoksnį ardančių medžiagų sudarymo. OL L 297, 1988 10 31, p. 8-9.

straipsnius²⁷⁵. Kitaip yra tik tais atvejais, kai tarptautinis susitarimas, prie kurio siekia prisijungti ES, reikalauja, kad ES kaip regioninės (ekonominės) integracijos organizacija pateiktų deklaraciją dėl kompetencijos, kurioje būtų išvardytos sritys, priklausančios jos kompetencijai²⁷⁶. Apie šias vis dažniau naudojamas deklaracijas ir jų teisinę reikšmę bus kalbama ketvirtame skyriuje, gvildensiančiame tarptautinės atsakomybės už mišrių susitarimų pažeidimus aspektus. Vis dėlto, nežiūrint į šiuos išorinius veiksnius, galima daryti išvadą, jog ES viduje nuosekliai laikomasi principo sudarant mišrų susitarimą trečiosioms šalims neatskleisti ES ir valstybių narių kompetencijos. Šis principas ne tik atspindi jau minėtą ESTT praktiką, suformuotą Nutarime 1/78, bet ir vieną pagrindinių mišrių susitarimų sudarymo motyvų – galimybę išvengti tikslaus kompetencijos tarp ES ir valstybių narių pasidalijimo, kuris, kaip rodo praktika, neišvengiamai sukelia politinių ir teisinių nesutarimų.

Kita vertus, doktrinoje pasitaiko teigiančių, jog būtent ši kompetencijos neatribojimo praktika kenkia ES teisės autonomijai²⁷⁷. Anot šių autorių, kompetencijos neatribojimas sukuria sąlygas valstybėms narėms kištis į sritis, kurios priklauso ES kompetencijai. Būtent dėl šios priežasties vertėtų aiškiai atriboti ES ir valstybių narių kompetenciją. Vis dėlto, galima suabejoti šių teiginių pagrįstumu. Kaip jau minėta pirmame disertacijos skyriuje, Nutarime 1/78 ESTT aiškiai nurodė, jog ES išorės kompetencija laikui bėgant kinta, t.y. ji yra dinamiška, todėl nėra prasmės tiksliai fiksuoti ES ir valstybių narių kompetencijos sudarant mišrų susitarimą. Tai dar kartą patvirtinta Nuomonėje 1/03, kurioje Teismas pabrėžė, jog norint nustatyti, ar ES turi

²⁷⁵ 1994 m. gruodžio 22 d. Tarybos sprendimas 94/800/EB dėl daugiašalių derybų Urugvajaus raunde (1986–1994) priimtų susitarimų patvirtinimo Europos Bendrijos vardu jos kompetencijai priklausančių klausimų atžvilgiu. OJ L 336, 1994 12 23, p. 1-2.

²⁷⁶ Pirmoji tokia deklaracija dėl kompetencijos buvo pateikta EB stojant į Jūrų teisės konvenciją, kurios šalimis yra ir ES valstybės narės (žr. Jūrų teisės konvencijos IX priedą). Šiuo metu ES, prisijungdama prie tarptautinių sutarčių, yra pateikusi 41 deklaraciją dėl kompetencijos (žiūrėta 2013 m. vasario mėn.). Išsamus šių deklaracijų dėl kompetencijos sąrašas pateikiamas ES sutarčių teisės tarnybos tinklapyje: Europos Komisijos sudarytas mišrių susitarimų, prie kurių pridėtos deklaracijos dėl kompetencijos, sąrašas. Prieiga per internetą: <<http://ec.europa.eu/world/agreements/viewCollection.do?fileID=58585>> [žiūrėta 2013-02-06].

²⁷⁷ COSTONIS, J. The Treaty-making Power of the European Economic Community: The perspective of a decade. *Common Market Law Review*, vol. 5, 1968, p. 450; STEIN, K. D. *Der gemischte Vertrag im Recht der Außenbeziehungen der Europäischen Wirtschaftsgemeinschaft*. Duncker & Humblot, 1986, p. 167.

išorinę kompetenciją ir kokios rūšies, kiekvienu atskiru atveju reikia atlikti išsamią analizę atsižvelgiant ne tik į planuojamo susitarimo ir EB taisyklių reguliavimo sritis, bet ir į šių taisyklių pobūdį ir turinį, o taip pat į *numatomą EB teisės vystymąsi* atitinkamoje srityje. Atvirksčiai, kaip teisingai nurodo dr. Heliskoski, tikslus kompetencijos atribojimas gali pakenkti ES teisės autonomijai, nes tokiu būdu būtų „užšaldoma“ ES išorės kompetencija sudaromo susitarimo srityje, t.y. būtų neleidžiama jai vystytis toliau²⁷⁸. Galiausiai praktikoje pastebima, jog tais atvejais, kai Komisija, teikdama Tarybai susitarimo sudarymo projektą, detalizuodavo kompetencijos pasidalijimą ir siekdavo plačios ES išorės kompetencijos pripažinimo, tai sukeldavo tarpinstitucinius ginčus²⁷⁹. Taigi manytina, jog tikslus kompetencijos atribojimas ES viduje, kai jau politiniame lygmenyje nusprendžiama sudaryti mišrų susitarimą, nėra nei teisiškai būtinas, nei tikslingas.

2.2.3. Mišrių susitarimų sudarymo praktinės problemos

Vis dėlto, nuo kompetencijos suteikimo principo visiškai atsiriboti nepavyksta. Jo poveikis pasireiškia mišraus susitarimo sudarymu dviejuose *atskiruose* lygmenyse vadovaujantis ES ir valstybių narių teisės aktais. Tačiau atsižvelgiant į tai, jog mišrus susitarimas yra nepakankamos ES ir valstybių narių kompetencijos susitarimą sudaryti savarankiškai pasekmė, akivaizdu, jog jo sudarymas (o kartu ir sustabdymas bei nutraukimas) negali būti laikomas visiškai atskiru, vienas nuo kito nepriklausomu ES ir valstybių narių veiksmu.

²⁷⁸ HELISKOSKI, J. 2001, *supra*, note 51, p. 99.

²⁷⁹ Pvz., tokia situacija kilo Komisijai teikiant Tarybai pasiūlymą sudaryti PPO susitarimą, kuriame ji gynė išimtinę EB kompetenciją sudaryti šį susitarimą. Tarp Komisijos ir Tarybos kilęs ginčas atsidūrė ESTT, o Tarybos sprendime sudaryti PPO susitarimus įtvirtinta išskirtinai daug nuostatų, susijusių su kompetencija. Žr. 1994 m. gruodžio 22 d. Tarybos sprendimą 94/800/EB dėl daugiašalių derybų Urugvajaus raunde (1986–1994) priimtų susitarimų patvirtinimo Europos bendrijos vardu jos kompetencijai priklausančių klausimų atžvilgiu. OJ L 336, 1994 12 23, p. 1-2. Plačiau apie tai žr. HELISKOSKI, J. 2001, *supra*, note 51, p. 99-100.

2.2.3.1. Koordinuotas ir operatyvus mišrių susitarimų sudarymas

Viena didžiausių mišrių susitarimų sudarymo problemų, įvardijamų tiek praktikoje, tiek doktrinoje, išlieka šių susitarimų sudarymo veiksmų koordinavimas. Nepaisant to, jog sudarymas vykdomas dviejuose skirtinguose lygmenyse – ES ir valstybių narių, akivaizdu, jog šie du lygmenys tarpusavyje tampriai susiję. Kaip jau minėta pirmame disertacijos skyriuje, ES ir valstybių narių sutikimas būti saistomomis susitarimo sukuria vientisą teisinį santykį su trečiąja šalimi. Kadangi mišraus susitarimo sudarymą sąlygoja ribota valstybių narių ir ES kompetencija, tokio vientiso teisinio santykio jos negalėtų sukurti veikdamos atskirai²⁸⁰. Iš to išplaukia, jog ES ir valstybės narės mišraus susitarimo sudarymo raštus turėtų deponuoti tuo pačiu metu. Priešingu atveju susitarime nustatytos teisės bei pareigos nebūtų pagrįstos atitinkama kompetencija, ir ES teisės požiūriu nebūtų galima su trečiąja šalimi sukurti pilnaverčio teisinio santykio. Kartu kiltų ir su tarptautine atsakomybe susiję klausimai. Kad būtų išvengta ES atsakomybės dėl mišraus susitarimo pažeidimo, kurį įvykdo jo dar pagal savo teisę nesudariusi valstybė narė, manytina, jog visos valstybės narės ir ES turi jį sudaryti vienu metu.

Galima pastebėti, jog dvišaliuose mišriuose susitarimuose dažnai numatoma, jog jie įsigalios tik tada, kai visos šalys praneš depozitarui apie nacionalinių ratifikavimo ar kitų susitarimo patvirtinimo procedūrų užbaigimą²⁸¹. Tuo tarpu ES viduje vyrauja praktika, jog ES dvišalį mišrų susitarimą sudaro tik po to, kai jį ratifikuoja visos valstybės narės²⁸². Vis dėlto, daugiašaliuose susitarimuose sudarymo praktika dažnai nepaklūsta šiai teisei logikai. Nors būta atveju, kada Taryba, priimdama sprendimą dėl daugiašalio susitarimo sudarymo, nurodo, jog ES ir valstybių narių ratifikaciniai raštai bus

²⁸⁰ SCHERMERS, H. G. 1983, *supra*, note 47, p. 26; HELISKOSKI, J. 2001, *supra*, note 51, p. 92; HIX, J. P. 2008, *supra*, note 47, p. 223; SATTLER, S. *supra*, note 48, p. 138.

²⁸¹ Pvz., žr. 2004 m. spalio 11 d. Partnerystės ir bendradarbiavimo susitarimo, nustatančio Europos Bendrijų bei jų valstybių narių ir Tadžikistano Respublikos partnerystę (OL L 350, 2009 12 29, p. 3-51), 100 straipsnio antrą pastraipą; 1996 m. balandžio 22 d. Europos Bendrijų bei jos valstybių narių ir Gruzijos partnerystės ir bendradarbiavimo susitarimo (OL L 205, 1999 8 4, p. 1-52) 104 straipsnio antrą pastraipą ir pan.

²⁸² ROSAS, A. 2000, *supra*, note 47, p. 208.

deponuojami vienu metu²⁸³, paprastai toks koordinuotas sudarymas nevyksta. EB tapdavo daugiašalės sutarties šalimi prieš valstybėms narėms ją sudarant pagal savo procedūras, kitais atvejais atskiros valstybės narės, nesulaukusios ES ir kitų valstybių narių sudarydavo susitarimą ir deponuodavo jo sudarymo raštus²⁸⁴, galiausiai dažnai mišraus susitarimo sudarymą iš ES pusės užvilkindavo susitarimo ilgai nesudaranti valstybės narės²⁸⁵.

Kita su koordinuotu mišrių susitarimų sudarymu susijusi problema yra sudarymo terminai. Šiuo metu nuo mišrių susitarimų pasirašymo iki jų sudarymo iš ES ir jos valstybių narių pusės praeina vidutiniškai treji metai, tačiau neretai ir ilgiau²⁸⁶. Kaip jau minėta, tam tikrais atvejais valstybės narės specialiai vilkina mišrių susitarimų sudarymą, taip sukeldamos sunkumų ES lygmeniu. Akivaizdu, jog mišraus susitarimo sudarymo vilkinimas kenkia ES tarptautiniam įvaizdžiui bei santykiams su trečiosiomis šalimis bei organizacijomis, o kartu ir ES ir valstybių narių interesams, dėl kurių buvo nuspręsta sudaryti atitinkamą susitarimą. Kyla reali grėsmė, jog ilgą laiką nesudaromas susitarimas taps nebeaktualus. Nors Komisija, pateikdama Tarybos sprendimų dėl mišrių susitarimų sudarymo projektus, yra bandžiusi nustatyti tam tikrą laikotarpį, per kurį valstybės narės turėtų sudaryti atitinkamą susitarimą, neatsižvelgiant į kelias išimtis²⁸⁷, iki šiol Taryba priešinosi tokiems siūlymams²⁸⁸.

²⁸³ ES teisės duomenų bazėje Eur-lex galima rasti tik keturis tokios pareigos pavyzdžius (žiūrėta 2013 m. kovo mėnesį). Pvz., žr. 2001 m. balandžio 5 d. Tarybos sprendimo 2001/539/EB dėl Europos Bendrijos priimamos Konvencijos dėl tam tikrų tarptautinio vežimo oru taisyklių suvienodinimo (Monrealio konvencija) 2 straipsnį (OL L 194, 2001 07 18, p. 38); 2004 m. balandžio 29 d. Tarybos sprendimo 2004/636/EB dėl Europos Bendrijos Protokolo dėl Europos bendrijos įstojimo į Europos saugios oro navigacijos organizaciją sudarymo 2 straipsnį (OL L 304, 2004 09 30, p. 209).

²⁸⁴ Pvz., prof. Czuczai mini, jog nepaisant reikalavimo koordinuoti mišraus susitarimo sudarymą pagal EURATOM sutarties 102 straipsnį, kelios valstybės narės, nelaukusios kitų, ratifikavo pakeistą Konvenciją dėl branduolinių medžiagų ir įrenginių fizinės apsaugos, ir atitinkamai deponavo savo ratifikacinius raštus šios konvencijos depozitarui. Plačiau žr. CZUCZAI, J. *supra*, note 210, p. 242.

²⁸⁵ Mišrūs susitarimai, kurių neratifikavo visos ES valstybės narės, vadinami nepilniais arba asimetriškais (angl. *incomplete; assymetrical*). Plačiau žr. HELISKOSKI, J. 2001, *supra*, note 51, p. 91; HOFFMEISTER, F. 2010, *supra*, note 207, p. 256; HIX, J. P. 2008, *supra*, note 47, p. 224.

²⁸⁶ Ilgiausias ratifikavimo procesas truko EB ir jos valstybių narių ir San Marino bendradarbiavimo susitarimo atveju – net 10 metų. Plačiau žr. ROSAS, A. 2010, *supra*, note 43, p. 368-374.

²⁸⁷ Pvz., 1992 m. liepos 20 d. Tarybos sprendimą 92/396/EEB dėl 1987 m. Tarptautinio natūralaus kaučiuko susitarimo patvirtinimo. OL L 219, 1992 08 04, p. 56.

²⁸⁸ HIX, J. P. 2008, *supra*, note 47, p. 226; McLEOD, I., HENDRY, I., HYETT, S. *supra*, note 53, p. 155; TOMUSCHAT, C. Art. 300. In GROEBEN, H., SCHWARZE, J. (eds.). *Kommentar zum EU/EG-Vertrag*. 6th edition. Baden-Baden, Nomos 2003, p. 36.

Šiuo atveju kyla klausimas, ar egzistuoja teisinė pareiga ES ir valstybėms narėms koordinuoti mišrių susitarimų sudarymą ar pareiga tai atlikti operatyviai (nevilkinant). Ar Taryba gali nustatyti terminus valstybėms narėms sudaryti mišrų susitarimą? Deja, ESTT nepateikia aiškaus atsakymo į šiuos sudėtingus klausimus. Teismas tik pabrėžia ES institucijų ir valstybių narių pareigą glaudžiai bendradarbiauti *inter alia* pasirašant bei sudarant mišrų susitarimą, tačiau jis šios pareigos nedetalizuoja. Kai kurie autoriai tvirtina, jog koordinuoto ratifikavimo arba ratifikavimo tam tikru metu pareigos valstybėms narėms neegzistuoja²⁸⁹. Tai, be kita ko, grindžiama ES ir valstybių narių autonomija veikti savo kompetencijos ribose, o taip pat valstybių narių suvereniomis teisėmis sudaryti tarptautinius susitarimus bei parlamentų nepriklausomumu vykdant savo funkcijas.

Vis dėlto, galima suabejoti minėtų autorių pozicija. Koordinuoto ir operatyvaus mišrių susitarimų sudarymo pareiga gali būti kildinama iš lojalios ES ir valstybių narių bendradarbiavimo principo, įtvirtinto ES sutarties 4 straipsnio 3 dalyje²⁹⁰. Panašu, jog tokia pareiga būtų ypač pateisinama tais atvejais, kai sudaromas susitarimas patektų į sunkiai atribojamos ES ir valstybių narių pasidalijamosios kompetencijos sritį, ir kada ES bei valstybės narės tiesiog neturėtų pakankamai kompetencijos susitarimo įgyvendinti atskirai. Tokiu atveju valstybių narių neveikimas galėtų užkirsti kelią ES veiksmams jos kompetencijos srityse. Ir atvirkščiai, koordinuotas sudarymas būtų mažiau reikšmingas susitarimui apimant paralelinės kompetencijos sritis, kuriose ES ir valstybės narės išlaiko teisę ir galimybę veikti atskirai. Dar mažiau abejonių dėl koordinuoto sudarymo pareigos palieka Tarybos sprendimas sudaryti mišrų susitarimą, kuriame tokia pareiga aiškiai

²⁸⁹ McLEOD, I., HENDRY, I., HYETT, S. *supra*, note 53, p. 155; HOFFMEISTER, F. 2010, *supra*, note 207, p. 256; SMYTH, I. *Mixity in Practice – A Member State Practitioner’s Perspective*. In HILLION, CH., KOUTRAKOS, P. (eds.). *Mixed Agreements Revisited: The EU and its Member States in the World*. Hart Publishing, 2010, p. 315.

²⁹⁰ ES sutarties 4 straipsnio 3 dalis: „Vadovaudamasi lojalios bendradarbiavimo principu, Sąjunga ir valstybės narės gerbia viena kitą ir viena kitai padeda vykdydamos iš Sutarčių kylančias užduotis. Kad užtikrintų pagal Sutartis ar Sąjungos institucijų aktus atsirandančių pareigų vykdymą, valstybės narės imasi bet kurių reikiamų bendrų ar specialių priemonių. Valstybės narės padeda Sąjungai įgyvendinti jos užduotis ir nesiima jokių priemonių, kurios gali trukdyti siekti Sąjungos tikslų“. Plačiau apie šį principą ir iš jo kildinamas pareigas mišrių susitarimų kontekste žr. penktąjį disertacijos skyrių.

numatyta²⁹¹. Manytina, jog toks Tarybos sprendimas kaip antrinės ES teisės aktas sukuria teises pareigas valstybėms narėms. Kita vertus, nekoordinuojamas susitarimų sudarymas kelia problemų, susijusių su vienu ES teisės taikymu visoje ES teritorijoje. Tokia grėsmė kyla ypač tais atvejais, kai valstybės narės sudaro susitarimą ar prie jo prisijungia ir pradeda jį taikyti anksčiau nei pati ES. Tokiais atvejais kyla klausimas, ar ir kaip valstybės narės įgyvendins su ES kompetencija susijusias susitarimo nuostatas. Be to, minėta koordinuoto ir operatyvaus sudarymo pareiga galėtų būti kildinama iš tarptautinės teisės principų, kurie taikomi tiek ES, tiek ir valstybėms narėms²⁹². Atsižvelgiant į jau minėtą būtinybę užtikrinti visavertį teisinį santykį su trečiąja šalimi, kyla klausimas, ar nekoordinuotas, vilkinamas sutarties sudarymas nepažeistų *pacta sunt servanda* ir trečiosios šalies teisėtų lūkesčių principų. Galiausiai negalima pamiršti ES sutarties 24 ir 26 straipsniuose numatytų pareigų ES ir valstybėms tarptautiniuose santykiuose veikti vieningai, nuosekliai ir veiksmingai, o taip pat nesiimti „jokių veiksmų, prieštaraujančių Sąjungos interesams arba galinčių sumenkinti jos, kaip tarptautinių santykių darną skatinančios jėgos, veiksmingumą“. Iš visa to galima daryti išvadą, jog koordinuotas ir nevilkinamas mišraus susitarimo sudarymas tam tikrais atvejais gali būti laikomas teisine valstybių narių pareiga. Manytina, jog ši pareiga taptų akivaizdi ypač tais atvejais, kai valstybės narės aiškiai piktnaudžiautų savo pozicija siekdamos vienašališkos naudos sau ar be pateisinamos priežasties vilkintų susitarimo sudarymą taip užkirsdamos kelią ES nustatytų tikslų ir kompetencijos įgyvendinimui.

Nepaisant anksčiau pateiktų argumentų, koordinuotas ir operatyvus sudarymas išlieka opia problema, skatinančia ieškoti jos sprendimo būdų. Vienas jų – teisės sudaryti mišrius susitarimus valstybių narių vardu suteikimas Taryboje veikiantiems valstybių narių vyriausybės atstovams. Tokia praktika

²⁹¹ Tiesa, praktikoje yra tik keli tokie pavyzdžiai. Pvz., žr. 1992 m. spalio 5 d. Tarybos sprendimą 92/489/EEB dėl 1998 m. Tarptautinio susitarimo dėl džiuto ir džiuto produktų sudarymo. OL L 293, 1992 10 09, p. 18.

²⁹² Žr. ES sutarties 3 straipsnio 5 dalį ir 21 straipsnio 1 dalį. Dar Sprendime *Kupferberg* ESTT pripažino, jog remiantis tarptautinės teisės principais, tarptautinės sutartys turi būti vykdomos *bona fides*. Žr. 1982 m. spalio 26 d. Sprendimo *Kupferberg*, 104/81, Rink. p. 3641, 18 punktą.

buvo taikyta 2004 m. dešimčiai naujų ES valstybių narių, įskaitant ir Lietuvą, stojant į ES. Iki stojimo sudaryti mišrūs susitarimai buvo sudedamoji ES *acquis* dalis, todėl kilo teisinė būtinybė stojančiosioms valstybėms prie jų prisijungti. Kadangi tai būtų reiškę šimtų mišrių susitarimų sudarymą, daugeliu atveju įtraukiant senųjų valstybių narių parlamentus, buvo pasiektas pragmatiškas susitarimas – Stojimo akte Taryba ir valstybių narių atstovai Taryboje buvo įgalioti su trečiosiomis šalimis sudaryti stojančiųjų valstybių narių prisijungimo protokolus apeinant nacionalines ratifikavimo ir kitas sudarymo procedūras²⁹³. Tokiu būdu naujosios valstybės narės galėjo greitai ir efektyviai prisijungti prie visų iki jų įstojimo sudarytų mišrių susitarimų. Vis dėlto, suprantama, jog toks supaprastintas mišrių susitarimų sudarymo būdas įmanomas tik stojimo į ES kontekste, nes stojančiosios valstybės teisiškai įsipareigoja perimti visą *acquis*, įskaitant tarptautinius susitarimus, o pats stojimas, su visomis iš to išplaukiančiomis teisinėmis pasekmėmis, yra patvirtinamas visų valstybių narių pagal jų nacionalines konstitucines procedūras.

Kitą, su stojimu nesusijusį aptariamą problemą sprendimo būdą pateikia dr. Paasivirta²⁹⁴. Jis siūlo įtvirtinti orientacinius mišrių susitarimų sudarymo terminus. Tarybos sprendime pasirašyti susitarimą galėtų būti numatoma, kad tais atvejais, kai nesilaikoma nustatytų sudarymo terminų, susitarimą sudariusios ES ir valstybės narės galėtų jį deponuoti. Tokiu atveju jo dar nesudariusios valstybės narės būtų saistomos susitarimo ES kompetencijos ribose, o savo kompetencijos srityje ir toliau liktų jo nesusaistytos²⁹⁵. Dr. Paasivirta spėja, jog tokia praktika pagreitintų mišrių susitarimų įsigaliojimą. Vis dėlto, reikia pripažinti, jog siūlomas variantas yra problematiškas dėl kelių priežasčių. Viena vertus, būtina užtikrinti, kad valstybės narės netaptų tarptautinio susitarimo šalimis anksčiau nei ES tais atvejais, kai jo įgyvendinimas negalimas be ES dalyvavimo. Kita vertus, kaip jau aptarta, ES ir valstybių narių kompetencijos atribojimas dažnai yra teisiškai

²⁹³ Žr. Stojimo akto 6 straipsnio 2 dalį. *Supra*, note 45.

²⁹⁴ PAASIVIRTA, E. *supra*, note 188, p. 46-47.

²⁹⁵ Dr. Paasivirta pažymi, jog jau būta tokios praktikos pavyzdžių, pvz., PPO kontekste. Žr. *Ibid.*, p. 47.

ir politiškai itin sudėtingas procesas. Todėl neatmestina ginčo tarp ES ir susitarimo nesudariusios valstybės narės galimybė tais atvejais, kai kompetencijos atribojimas nėra vienareikšmis. Galiausiai nekoordinuotas mišrių susitarimų sudarymas pažeidžia jau minėtą vieningo ES atstovavimo principą, o trečiosios šalys dėl neaiškaus kompetencijos atribojimo nėra tikros, kokia apimtimi ES ir jos valstybės narės yra saistomos susitarimo.

2.2.3.2. *Laikinas mišrių susitarimų taikymas*

Šiuo atveju paminėtinas ir dar vienas nekoordinuoto ar uždelsto mišrių susitarimų sudarymo problemos sprendimo būdas – laikinas taikymas (angl. *provisional application*). Remiantis Vienos konvencijos dėl tarptautinių sutarčių teisės 25 straipsnio 1 dalimi bei dar neįsigaliojusios Vienos konvencijos dėl tarptautinių sutarčių tarp valstybių ir tarptautinių organizacijų ar tarp tarptautinių organizacijų teisės 25 straipsnio 1 dalimi, laikinas taikymas gali būti numatytas sudaromoje sutartyje arba dėl jo gali nuspręsti sutarties šalys. SESV 218 straipsnio 5 dalyje aiškiai numatyta, jog Taryba, remdamasi derybininko pasiūlymu, priima sprendimą, kuriuo įgaliojama pasirašyti susitarimą ir *prireikus laikinai jį taikyti jam dar neįsigaliojus*. ES praktikoje šis teisinis instrumentas plačiai taikomas, nes jis leidžia visą arba dalį sudaromo susitarimo taikyti dar jo neratifikavus visoms susitarimo šalims²⁹⁶. Kaip viena iš sprendimo dėl laikino taikymo atmainų laikytini ir laikinieji susitarimai tarp ES ir trečiosios šalies²⁹⁷.

Vis dėlto, kaip jau pastebėta ankstesniuose skyriuose, mišrus susitarimo pobūdis komplikuoja ES sutartinę praktiką. Pirma, reikia priminti, jog SESV 218 straipsnis *strictu sensu* netaikomas toms mišraus susitarimo

²⁹⁶ Atlikus paiešką Eur-lex duomenų bazėje, pavyko rasti net 210 Tarybos sprendimų dėl laikino susitarimų (bet ne tik mišrių) taikymo (žiūrėta 2013 m. kovo mėn. Prieiga per internetą: <http://eur-lex.europa.eu/Result.do?arg0=provisional+application&arg1=member+states&arg2=&titre=titre&chlang=en&RechType=RECH_mot&idRoot=7&refincode=LEG*T1%3DDV113%3BT2%3DV1%3BT3%3DV1&Submit=Search>). Pvz., žr. 2010 m. rugsėjo 16 d. Tarybos sprendimą 2011/265/ES dėl Europos Sąjungos bei jos valstybių narių ir Korėjos Respublikos laisvosios prekybos susitarimo pasirašymo Europos Sąjungos vardu ir laikino taikymo. OL L 127, 2011 05 14, p. 1-3.

²⁹⁷ Paprastai šie susitarimai apima ES išimtinės kompetencijos sritis, tokias kaip BPP. Pvz., žr. 2008 m. balandžio 29 d. Tarybos sprendimą 2010/36/EB dėl Europos bendrijos ir Serbijos Respublikos laikinojo susitarimo dėl prekybos ir su prekyba susijusių klausimų pasirašymo ir sudarymo. OL L 028, 2010 01 30, p. 1. Plačiau apie tai žr. KOUTRAKOS, P. 2006, *supra*, note 53, p. 165.

dalims, kurios priklauso valstybių narių kompetencijai. Iš to išlaukia, jog Taryba, priimdama sprendimą dėl laikino mišraus susitarimo taikymo arba sudarydama laikinąjį susitarimą, gali įgaluoti jį taikyti tik pačią ES ir tik jos kompetencijos ribose. Valstybės narės šiuo atveju turėtų priimti atskirus sprendimus dėl laikino taikymo pagal savo nacionalines nuostatas. Pastebėtina, jog kai kuriose valstybėse narėse laikinas taikymas tam tikrais atvejais gali būti laikomas parlamentinės susitarimų sudarymo kontrolės apėjimu²⁹⁸. Pastaruoju metu, siekiant išvengti panašių problemų, Taryba ir valstybių narių vyriausybės atstovai Taryboje ėmė priiminėti bendrus sprendimus dėl laikino mišrių susitarimų taikymo²⁹⁹. Tokia praktika užtikrina ES ir valstybių narių dalyvavimą laikinai taikant sudaromo susitarimo nuostatas. Tiesa, būta ir atvejų, kada Taryba priima sprendimą dėl laikino susitarimo taikymo iš ES pusės, kartu konstatuojamojoje dalyje nurodydama, jog „visos valstybės narės pareiškė ketinimą tinkamai prisidėti prie susitarimo laikino taikymo“³⁰⁰. Vis dėlto, toks valstybių narių įtraukimo būdas teisiniu požiūriu atrodo abejotinas. Kadangi formaliai susitarimas yra priimamas Tarybos kaip ES institucijos, valstybės narės savo kompetencijos srityse jo pagrindu negali būti įpareigos. Manytina, jog vien tik „ketinimo tinkamai prisidėti“ nepakanka, kad būtų sukurtas reikiamas teisinis tikrumas trečiajai šaliai dėl to, kokiomis sąlygomis bus laikinai taikomas atitinkamas susitarimas.

Nors laikinas taikymas ir padeda išspręsti uždelsto mišrių susitarimų įsigaliojimo problemą, vis dėlto jis nėra tobulas instrumentas. Viena vertus, jis negali pakeisti pačio mišraus susitarimo. Juo neįtvirtinama susitarimo šalies valia būti saistomai susitarimo, o tik savanoriškas sutikimas visą ar dalį susitarimo taikyti laikinai. Be to, laikinas susitarimo taikymas, jei jame nedalyvauja valstybės narės, neišvengiamai verčia atriboti ES ir valstybių narių

²⁹⁸ Griežtos laikino taikymo taisyklės galioja Lenkijoje, Portugalijoje bei Austrijoje. Plačiau apie tai žr. HOFFMEISTER, F. 2010, *supra*, note 207, p. 258.

²⁹⁹ Pvz., žr. 2010 m. birželio 24 d. Tarybos ir Taryboje posėdžiavusių Europos Sąjungos valstybių narių vyriausybės atstovų sprendimą 2010/465/ES dėl protokolo, kuriuo iš dalies keičiamas Europos bendrijos bei jos valstybių narių ir Jungtinių Amerikos Valstijų oro susisiekimo susitarimas, pasirašymo ir laikino taikymo. OL L 223, 2010 08 25, p. 1-2.

³⁰⁰ Žr. 2007 m. rugsėjo 26 d. Tarybos sprendimą 2007/648/EB dėl 2006 m. Tarptautinio susitarimo dėl atogrąžų medienos pasirašymo Europos bendrijos vardu ir laikino taikymo (OL L 262, 2007 10 09, p. 6-7), šeštą konstatuojamąją dalį. Plačiau žr. SMYTH, I. *supra*, note 289, p. 313-314.

kompetenciją, o tai, kaip jau minėta, dažnai yra sudėtingas uždavinys. Kita vertus, remiantis minėtų Vienos konvencijų dėl tarptautinių sutarčių teisės 25 straipsnio 2 dalimi, kuri atspindi vyraujančią tarptautinių sutarčių teisės praktiką, susitarimas dėl laikino taikymo gali būti vienašališkai nutrauktas sutarties šaliai apie tai pranešus kitoms šalims net nepateikiant tokio nutraukimo priežasčių. Tai sukelia teisinį netikrumą. ES praktikoje jau yra kilę su tuo susijusių sunkumų³⁰¹. Galiausiai sprendimas dėl laikino taikymo paprastai nesvarstomas EP, t.y. atsiranda galimybė laikinai taikyti susitarimą, kurio sudarymui gali būti numatytas EP pritarimas. Akivaizdu, jog tai sukelia su parlamentine kontrole susijusių klausimų. Ši problema dar labiau išryškėja po Lisabonos sutarties išsiplėtus EP galioms. Vis dėlto, remiantis SESV 218 straipsnio 10 dalimi, kurioje numatyta, kad „Europos Parlamentas nedelsiant ir išsamiai informuojamas visais šios procedūros etapais“, panašu, jog bent jau pareiga informuoti EP išlieka ir priimant sprendimą dėl laikino taikymo, kuris reglamentuotas SESV 218 straipsnio 5 dalyje.

2.2.3.3. *Mišrių susitarimų nutraukimas ir taikymo sustabdymas*

Mišrių susitarimų nutraukimas ir taikymo sustabdymas reglamentuojamas tiek tarptautinėje teisėje, tiek ir susitarimą sudariusių subjektų teisėje. Tais atvejais, kai nutraukimas ar taikymo sustabdymas yra galimas pagal sudaromą tarptautinį susitarimą ar tarptautinę teisę, ES ir jos valstybės narės gali pradėti atitinkamą procedūrą pagal savo vidines taisykles. Vis dėlto, pastebėtina, jog ir čia mišrus susitarimo pobūdis riboja ES ir jos valstybių narių veiksmus³⁰². Remiantis aptartu kompetencijos suteikimo principu, tais atvejais, kai susitarimas apima paralelinės kompetencijos sritis,

³⁰¹ 2000 m. Italija ginčijo laikino susitarimo tarp EB ir Pietų Afrikos Respublikos įsigaliojimą, argumentuodama tuo, jog ji atsisako ratifikuoti pagrindinį mišrų susitarimą tarp EB ir valstybių narių bei Pietų Afrikos Respublikos. Tai sukėlė didelių teisinių ir politinių problemų. Galiausiai ginčas buvo išspręstas diplomatinių derybų keliu. Plačiau apie tai žr. ROSAS, A. Book review of J.H.J. Bourgeois et al (eds.) *La Communauté européenne et les accords mixtes: Quelles perspectives?* “Book Reviews”, *Common Market Law Review*, vol. (37)4, 2000, p. 1010. Šiuo atveju galima kelti klausimą, ar lojalus bendradarbiavimo pareiga neįpareigojotų valstybių narių laikinai taikyti mišrų susitarimą, ypač tais atvejais, kai susitarimas apima sritis, kuriose ES ir valstybių narių kompetencija glaudžiai susijusi, o ES dalyvavimas susitarime negalimas be valstybių narių dalyvavimo. Taip pat žr. VERWEY, D. R. *supra*, note 52, p. 182.

³⁰² VERWEY, D. R. *supra*, note 52, p. 204.

ES ir valstybės narės turėtų turėti galimybę vienašališkai nutraukti ar sustabdyti susitarimą, nes šie veiksmai nepakenktų kitoms šalims ir toliau jį vykdyti.

Tačiau mišraus susitarimo, patenkančio į pasidalijamąją arba išimtinę ES kompetenciją, vienašališkas nutraukimas ar sustabdymas iš valstybės narės pusės keltų abejonių, ypač tada, jei jis apsunkintų kitoms ES grupės šalims priklausančios kompetencijos tolesnį įgyvendinimą. ES valstybei narei panorus nutraukti susitarimą, ji turėtų konsultuotis su kitomis ES grupės šalimis³⁰³. Turėtų būti įvertinta, ar pasitraukimas iš mišrus susitarimo nepažeis ES teisės bei neapsunkins tolesnio susitarimo įgyvendinimo. Jei taip įvyktų, manytina, jog toks dalinis mišraus susitarimo nutraukimas būtų neįmanomas kartu nepažeidžiant ES teisės reikalavimų.

Panašus klausimas kyla dalinio susitarimo sustabdymo atveju. Manytina, jog ir čia galima vadovautis bendru kompetencijos suteikimo principu. Siekiant sustabdyti tik ES kompetencijai priklausančias susitarimo dalis, pakaktų ES Tarybos sprendimo³⁰⁴. Jei sustabdomos valstybių narių išimtinai kompetencijai priskiriamos nuostatos, reikėtų valstybių narių pritarimo. Tačiau neaišku, ar toks pastarųjų pritarimas būtų reikalingas pasidalijamosios (konkuruojančios) kompetencijos srityse, kurios nėra pilnai suderintos ES viduje. Deja, SESV 218 straipsnio 9 dalis, reguliuojanti ES tarptautinio susitarimo sustabdymą, į šį klausimą atsakymo nepateikia. Joje tik nurodoma, jog Taryba, remdamasi Komisijos ar vyriausiojo įgaliotinio pasiūlymu, priima sprendimą, kuriuo sustabdomas susitarimo taikymas³⁰⁵. Matyti, jog ši dalis reglamentuoja sustabdymo klausimą tik ES susitarimų ir, *mutatis mutandis*, ES kompetencijai priskiriamų mišrių susitarimų nuostatų

³⁰³ McLEOD, I., HENDRY, I., HYETT, S. *supra*, note 53, p. 163.

³⁰⁴ Tokio dalinio taikymo sustabdymo pavyzdys yra 1991 m. lapkričio 11 d. Tarybos reglamentas (EEB) Nr. 3300/91, sustabdantis prekybos lengvatas, numatytas bendradarbiavimo susitarime tarp Europos ekonominės bendrijos ir Jugoslavijos Socialistinės Federacinės Respublikos. OL L 315, 1991 11 15, p. 1. Plačiau žr. ROSAS, A. 2000, *supra*, note 47, p. 209.

³⁰⁵ Šioje vietoje reikia atkreipti dėmesį, kad sustabdant susitarimo taikymą nereikalaujama EP pritarimo ar konsultacijos su juo. Atsižvelgiant į tai, kad susitarimų taikymo sustabdymas yra svarbus tarptautinių santykių palaikymo ir išipareigojimų vykdymo užtikrinimo instrumentas, verta apgailestauti, kad EP nėra įtraukiamas į šią procedūrą, o turi pasitenkinti SESV 218 straipsnio 10 dalyje numatyti informavimu. Plačiau apie tai žr. EECKHOUT, P. 2004, *supra*, note 63, p. 185.

atžvilgiu. Vis dėlto, atsižvelgiant į pirmame disertacijos skyriuje aptartą išorinės kompetencijos reguliavimą, manytina, jog iš dalies realizuotos pasidalijamosios kompetencijos atveju būtų būtinas tiek ES, tiek ir valstybių narių pritarimas. Šį teiginį pagrindžia ir lojalus bendradarbiavimo principas, be kita ko, reikalaujantis, kad ES ir valstybės narės glaudžiai bendradarbiautų mišriame susitarime tais atvejais, kai ES ir valstybių narių kompetencija neatsiejamai susijusi. Tokia išvada pateisinama ir žvelgiant iš trečiosios šalies perspektyvos – jei susitarimo ar jo dalies taikymas sustabdomas ne visų ES sutartinių partnerių, trečioji šalis gali pagrįstai tikėtis ir reikalauti, kad likusios sutarties šalys ir toliau taikytų visą susitarimą.

2.3. ES ir valstybių narių dalyvavimas mišriame susitarime

Dalyvavimas mišriame susitarime iš esmės pasireiškia jį sudariusių šalių pozicijų priėmimu ir reiškimu per įgaliotus atstovus susitarimu sukurtuose organuose. Kaip ir derybų bei sudarymo atveju, dalyvavimas neišvengiamai komplikuojasi dėl pasidalytos ES ir valstybių narių kompetencijos mišraus susitarimo nuostatų atžvilgiu ir iš to išplaukiančio dalijimosi dalyvavimo teisėmis ir pareigomis. Toks „pasidalytas“ dalyvavimas mišriame susitarime taip pat kyla iš tarptautinių sutarčių teisės praktikoje taikomo alternatyvaus dalyvavimo principo, pagal kurį tarptautinėje sutartyje dalyvaujančios tarptautinės organizacijos negali įgyti daugiau dalyvavimo teisių, nei jų turi šių tarptautinių organizacijų valstybės narės. Atitinkamai, ES, veikdama savo kompetencijos srityse, neįgyja papildomų dalyvavimo teisių, o tiesiog realizuoja jos valstybių narių teises³⁰⁶.

Ir dalyvavimo praktikoje tenka ieškoti balanso tarp griežtų kompetencijos suteikimo principo reikalavimų ir praktikoje būtino lankstumo bei pragmatiškumo užtikrinant veiksmingą ir darnų ES grupės dalyvavimą mišriuose susitarimuose.

³⁰⁶ Plačiau žr. SATTLER, S. *supra*, note 48, p. 195.

2.3.1. Pozicijos priėmimo mišriame susitarime teisiniai pagrindai: reglamentavimo stoka

ES sutartis įtvirtina ES valstybių narių įsipareigojimą tarptautiniuose santykiuose veikti darniai ir nuosekliai bei vykdyti bendrą užsienio politiką plėtojant tarpusavio politinį solidarumą, lojalumą ir veiksmų konvergenciją³⁰⁷. Be to, numatoma, jog valstybės narės turi koordinuoti savo veiksmus tarptautinėse organizacijose ir konferencijose bei atstovauti bendrą ES poziciją, o valstybių narių ir ES diplomatinės atstovybės turi bendradarbiauti, keistis informacija bei vykdyti bendrus situacijos vertinimus³⁰⁸.

Iš šių principinių ES išorinių veiksmų nuostatų išplaukia bendra pareiga derinti pozicijas ir tarptautinių susitarimų kontekste. ES pozicijų priėmimo tvarka reglamentuojama Sutartyse, tačiau ji itin lakoniška. Remiantis SESV 218 straipsnio 9 dalimi, „Taryba, remdamasi Komisijos ar Sąjungos vyriausiojo įgaliotinio užsienio reikalams ir saugumo politikai pasiūlymu, priima sprendimą, kuriuo sustabdomas susitarimo taikymas ir *nustatomos pozicijos, kurios Sąjungos vardu priimamos susitarimu įsteigtame organe, kai tam organui reikia priimti teisinę galią turinčius aktus, išskyrus aktus, papildančius arba pakeičiančius susitarimo institucinę struktūrą*“. Pastebėtina, jog praktikoje tokia pati tvarka su įvairiomis variacijomis taikoma priimant ES pozicijas Taryboje bei jos parengiamuosiuose organuose (COREPER, darbo grupėse) ir tais atvejais, kai susitarimu įsteigti organai priima teisinės galios neturinčius sprendimus³⁰⁹.

Vis dėlto reikia pabrėžti, jog minėta SESV 218 straipsnio 9 dalis reglamentuoja išimtinai *ES kaip atskiros susitarimo dalyvės* pozicijų priėmimą, ir visiškai nereguliuoja valstybių narių bei bendrą ES ir valstybių narių pozicijų priėmimo joms įgyvendinant savo kompetenciją mišraus susitarimo

³⁰⁷ Žr. ES Sutarties 21 straipsnio 3 dalies antrą pastraipą, 24 straipsnio 2 ir 3 dalis.

³⁰⁸ Žr. ES sutarties 34 ir 35 straipsnius.

³⁰⁹ BONO, R. G. *The Organization of the External Relations of the European Union in the Treaty of Lisbon*. *CLEER Working Papers*, Nr. 2011/3. Prieiga per internetą: <http://www.asser.nl/upload/documents/772011_51358CLEER%20WP%202011-3%20-%20KOUTRAKOS.pdf> [žiūrėta 2013-03-18].

kontekste. Taigi, kaip ir derybų bei sudarymo atveju, dalis dalyvavimo mišriame susitarime elementų lieka už ES teisės ribų. Primintina, jog EEB sutarties 116 straipsnis, panaikintas Maastrichto sutartimi, buvo įgaliojęs Tarybą „Komisijos pasiūlymu ir kvalifikuota balsų dauguma nustatyti *valstybių narių* bendrų veiksmų, kurių šios turi imtis ekonominio pobūdžio tarptautinėje organizacijoje, apimtį ir įgyvendinimą“. Vis dėlto, ši politiškai jautri nuostata buvo panaikinta, o galutiniai bandymai ją sugrąžinti Amsterdamo sutartimi žlugo dėl valstybių narių pasipriešinimo³¹⁰.

2.3.2. *Pozicijos priėmimo mišriame susitarime praktika: sunkumai atribojant ES ir valstybių narių kompetenciją*

Apžvelgus reglamentavimo spragas, nenuostabu, jog priimant poziciją mišriu susitarimu sukurtame organe didelę reikšmę vaidina kompetencijos suteikimo principas, o visų pirma – ES ir valstybių narių kompetencijos atribojimas³¹¹. Vadovaujantis šiuo fundamentaliu principu, ES išimtinai kompetencijai priskiriamose srityse gali būti priimamos tik ES pozicijos, ir atvirkščiai – valstybių narių kompetencijos srityse bus veikiama per valstybių narių pozicijas³¹². Komisija paprastai išreiškia ES poziciją ir pasisako ES išimtinai kompetencijai priskiriamais klausimais, o pirmininkaujanti valstybė išreiškia valstybių narių poziciją jų kompetencijos klausimais.

³¹⁰ Manytina, jog pagrindinė priežastis, dėl kurios valstybės narės atsisakė EEB 116 straipsnio, buvo susijusi su nenoru įvesti kvalifikuotos daugumos balsavimo į sritis, kuriose net ES viduje galioja vienbalsiškumas. Nebuvo sėkmingas ir vėlesnis bandymas formalizuoti EB ir valstybių narių pozicijų PPO priėmimą. Nicos sutartį rengusioje tarptautinėje konferencijoje Komisija pateikė pasiūlymą, pagal kurį visos pozicijos, nepriklausomai nuo to, ar jos priskiriamos EB, ar valstybių narių kompetencijai, būtų priimamos kvalifikuota balsų dauguma, tačiau valstybės narės jį atmetė. Plačiau apie tai žr. DASHWOOD A. (ed.). *Reviewing Maastricht, Issues for the 1996 IGC*. Sweet & Maxwell, London, 1996, p. 260; HELISKOSKI, J. 2001, *supra*, note 51, p. 117; HELISKOSKI, J. Adoption of Positions under Mixed Agreements (Implementation). In HILLION, CH., KOUTRAKOS, P. (eds.). *Mixed Agreements Revisited: The EU and its Member States in the World*. Hart Publishing, 2010, p. 143.

³¹¹ LIMANTAS, M. Europos Sąjungos ir valstybių narių dalyvavimas mišriuose susitarimuose: pozicijų priėmimas. *Mokslo darbai. Teisė*, vol. 83, 2012, p. 188; HIX, J. P. 2008, *supra*, note 47, p. 249.

³¹² Šiame kontekste, pvz., žr. 2002 m. kovo 19 d. Sprendimą *Komisija prieš Airiją*, C-13/00, Rink. p. I-2943, kuriame ESTT pripažino kompetencijos pasidalijimo principo svarbą įgyvendinant mišrų susitarimą.

Pasidalijamosios kompetencijos srityse, o taip pat srityse, kuriose ES ir valstybių narių kompetencija neatsiejama susijusi ir nėra galimybės jų pozicijų skaidyti, priimamos bendros ES ir valstybių narių pozicijos. Priklausomai nuo aplinkybių ir kompetencijos pobūdžio tam tikroje srityje, tokią bendrą poziciją išreiškia arba Komisija, arba pirmininkaujanti valstybė. Paprastai tais atvejais, kai klausimas *labiau* priklauso realizuotai pasidalijamajai ES kompetencijai arba *a priori* išimtinai ES kompetencijai, bendrą poziciją išreiškia Komisija, ir atvirkščiai – kai klausimas *labiau* priklauso valstybių narių kompetencijai, pasisako pirmininkaujanti valstybė. Dažniausiai ES pozicijos priimamos Tarybos arba Tarybos parengiamųjų organų sprendimu kvalifikuotos daugumos balsavimu³¹³, valstybių narių – vieningai jų atstovų sprendimu, o bendros pozicijos – vieningai Komisijos ir valstybių narių atstovų sprendimu. Nepavykus pasiekti sutarimo jų kompetencijos srityse, valstybės narės paprastai išlaiko teisę veikti individualiai³¹⁴.

Praktika rodo, jog mišrių susitarimų kontekste dažnai kyla diskusijų, o kartais ir aštrių ginčų dėl ES išorės kompetencijos apimties ir pobūdžio³¹⁵. Šis klausimas tapo dar aktualesnis po to, kai ESTT pripažino, jog mišriais susitarimais sukurtuose organuose priimami sprendimai gali būti ES teisės dalimi³¹⁶, o tam tikrais atvejais – ir tiesiogiai taikomi³¹⁷. Prisimenant pirmame

³¹³ Išskyrus SESV 218 straipsnio 8 dalyje išvardytus atvejus: „<...> ji (t.y. Taryba – aut. pastaba) sprendžia vieningai, kai susitarimas priklauso sričiai, kurioje Sąjungos aktams priimti reikia balsų vieningumo, taip pat ir sudarant asociacijos susitarimus ir 212 straipsnyje nurodytus susitarimus su valstybėmis kandidatėmis. Taryba taip pat sprendžia vieningai dėl susitarimo dėl Sąjungos prisijungimo prie Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos <...>“. Panašios išimtys numatytos ir ES prekybos susitarimų sudarymo tvarkoje, įtvirtintoje 207 straipsnio 4 dalyje: „Taryba sprendžia vieningai dėl derybų ir susitarimų dėl prekybos paslaugomis ir intelektinės nuosavybės komercinių aspektų, taip pat tiesioginių užsienio investicijų srityse sudarymo, kai tokiuose susitarimuose įtvirtinamos nuostatos, pagal kurias vidaus taisyklių priėmimui yra reikalingas balsų vieningumas. Taryba taip pat sprendžia vieningai dėl derybų ir susitarimų sudarymo: a) prekybos kultūros ir audiovizualinėmis paslaugomis srityje, kai yra pavojus, kad šie susitarimai gali pakenkti Sąjungos kultūrų ir kalbų įvairovei; b) prekybos socialinėmis, švietimo ir sveikatos paslaugomis srityje, kai yra pavojus, kad šie susitarimai gali labai sutrikdyti nacionalinį šių paslaugų organizavimą ir pakenkti valstybių narių atsakomybei jas teikti.“

³¹⁴ HELISKOSKI, J. 2001, *supra*, note 51, p. 102. Vis dėlto, šių valstybių narių teisę riboja lojalus bendradarbiavimo principas ir ES teisė. Plačiau apie tai žr. penktąjį disertacijos skyrių.

³¹⁵ Geras tokių nesutarimų pavyzdys buvo derybos dėl jūrų teisės konvencijos, kuriose valstybės narės aiškiai siekė būti matomomis ir veikti savarankiškai, izoliuojant EB. Plačiau apie tai žr. TREVES, T. The European Community and the Law of the Sea Convention: New Developments. In CANNIZZARO, E. (ed.). *The European Union as an Actor in International Relations*. Kluwer Law International, 2002, p. 281-290.

³¹⁶ Žr. 1989 m. lapkričio 14 d. Sprendimą *Graikija prieš Komisiją*, 30/88, Rink. p. 3711.

disertacijos skyriuje aptartą ESTT praktiką, nenuostabu, jog daugiausia sunkumų kelia kompetencijos atribojimas išimtinės ir pasidalijamosios kompetencijos srityse. Tai gali būti atvejai, kai ES turi išimtinę kompetenciją tam tikrai klausimo daliai, o valstybės narės – likusiai daliai, tačiau nesutariama dėl tokios kompetencijos ribų. Sunkumų kyla ir tada, kai ES turi pasidalijamąją kompetenciją, tačiau šia kompetencija priimdama vidaus teisės aktus ji pasinaudojo tik iš dalies. Pastaruoju atveju nesutariama, kokia yra ES išimtinės kompetencijos pagal pirmenybės principą apimtis.

Mišrių susitarimų kontekste Komisija ir valstybės narės glaudžiai bendradarbiauja siekdamos parengti ES, valstybių narių ar bendras pozicijas tarptautinėmis sutartimis sukurtuose organuose ar tarptautinėse konferencijose. Kasmet įvyksta tūkstančiai koordinavimo susitikimų tiek atitinkamose Tarybos darbo grupėse Briuselyje, tiek ir vietoje. Valstybės narės, kaip jau minėta anksčiau, nėra linkusios išplėsti ES išimtinės kompetencijos, todėl aktyviai gina valstybėms narėms tikėtinai likusius įgaliojimus. Kita vertus, Komisija atstovauja bendrus ES interesus ir dažnai plečiamai aiškina ES priklausančią kompetenciją. Nepavykus pasiekti sutarimo tarp Komisijos ir valstybių narių dėl to, kas ir kokią poziciją turi išreikšti, Komisija kartais pasinaudoja ir teismine pažeidimo procedūra, kaip, pavyzdžiui, įvyko Graikijos atveju šiai pateikus nacionalinę poziciją Tarptautinėje jūrų organizacijoje ES išimtinėi kompetencijai priklausiusiu klausimu³¹⁸. Įsipareigojimų neįvykdymo procedūra galima ir tais atvejais, kai Taryba, manydama, jog klausimas priskirtinas pasidalijamajai kompetencijai, nusprendžia pareikšti bendrą ES ir valstybių narių poziciją, nors Komisija būna įsitikinusi, jog klausimas priklauso išimtinėi ES kompetencijai ir todėl reikalinga ES pozicija³¹⁹. Teisminis ginčas gali kilti ir valstybei narei vienašališkai, t.y. neatsižvelgiant į suderintą ES poziciją ir

³¹⁷ Žr. 1990 m. rugsėjo 20 d. Sprendimą *Sevince*, C-192/89, Rink. p. I-3461.

³¹⁸ 2009 m. vasario 12 d. Sprendimas *Komisija prieš Graikiją*, C-45/07, Rink. p. I-701.

³¹⁹ Žr. 2007 m. sausio 18 d. pareikštą ieškinį byloje *Europos Bendrijų Komisija prieš Europos Sąjungos Tarybą*, C-13/07.

interesus, pateikus pasiūlymą mišriu susitarimu sukurtame organe ES nerealizuotos pasidalijamosios kompetencijos srityje³²⁰.

Kadangi, kaip jau minėta, valstybių narių ir bendrų pozicijų priėmimo mišriuose susitarimuose ES sutartys nereglamentuoja, praktika šioje srityje nėra nuosekli. Nors ESTT nurodo, jog ES ir valstybės narės turi pareigą glaudžiai bendradarbiauti įgyvendindamos mišrų susitarimą³²¹, detalių nurodymų, kaip tai daryti, Teismas nepateikia. Taigi, kaip ir derybų atveju, priklausomai nuo mišraus susitarimo pobūdžio ar reguliuojamos srities, taikomi skirtingi *ad hoc* pozicijų derinimo, priėmimo ir atstovavimo modeliai³²². Vis dėlto, šie modeliai ne visada užtikrina veiksmingą ir nuoseklią ES ir valstybių narių dalyvavimo mišriuose susitarimuose praktiką³²³.

2.3.3. Tarpinstituciniai ES ir valstybių narių susitarimai dėl dalyvavimo mišriuose susitarimuose

Tam tikrais atvejais, siekiant užpildyti reglamentavimo spragas ir pagerinti ES institucijų ir valstybių narių bendradarbiavimą mišrių susitarimų įgyvendinimo srityje, panašiai kaip ir jau aptartoje derybų srityje, yra sudaromi įvairūs tarpinstituciniai susitarimai bei elgesio kodeksai³²⁴. Juos galima suskirstyti į tris grupes pagal tai, kas ir kokia forma juos priima. Pirma grupė

³²⁰ 2010 m. balandžio 20 d. Sprendimas *Komisija prieš Švediją*, C-246/07, Rink. p. I-03317, PFOS byla, Nyderlandų incidentas UNECE TIR konvencijos kontekste žr. STEEN, I. VAN DEN. *supra*, note 193, p. 300. Plačiau apie tai žr. penktąjį disertacijos skyrių.

³²¹ Žr. 1978 m. lapkričio 14 d. Nutarimo 1/78, Rink. p. 2151 34-36 punktus, 1993 m. kovo 19 d. Nuomonės 2/91, Rink. p. I-1061, 36 punktą; 1994 m. lapkričio 15 d. Nuomonės 1/94, Rink. p. I-5267, 108-109 punktus.

³²² TIMMERMANS, CH. 2000, *supra*, note 166, p. 245; FRANK, V. *The European Community and Marine Environmental Protection in the International Law of the Sea*. Martinus Nijhoff Publishers, 2007, p. 129.

³²³ Studijos atskirose ES politikos srityse rodo, jog tam trukdo įvairūs veiksniai, kurie yra susiję ne tik su *ad hoc*, nenuoseklia pozicijų derinimo ir atstovavimo tvarka bei netolygiu pirmininkaujančių valstybių narių pasirengimu šiam darbui, bet ir su skirtingais valstybių narių interesais, mišrių susitarimų rėmuose priimamų sprendimų pobūdžiu ir reikšme ES ir valstybėms narėms, laiko stygiumi pozicijų derinimui. Pvz., žr. WOUTERS, J., JONG, S. DE, MARX, A., MAN, P. DE. *supra*, note 184, p. 63.

³²⁴ Tokie susitarimai sudaryti ES grupės dalyvavimui reguliuoti FAO, Tarptautinėje jūros dugno organizacijoje, *Codex Alimentarius* komisijoje, UNESCO konvencijoje dėl kultūrų raiškos įvairovės apsaugos ir skatinimo, JT neigaliųjų teisių konvencijoje. Taip pat žr. SATTLER, S. *supra*, note 48, p. 154; HOFFMEISTER, F. 2010, *supra*, note 207, p. 261, HELISKOSKI, J. 2010, *supra*, note 310, p. 144.

apima tarpinstitucinius susitarimus, priimamus formaliais Tarybos sprendimais dėl mišrių susitarimų sudarymo³²⁵. Į antrą grupę patenka formalūs Tarybos ir Taryboje posėdžiavusių valstybių narių vyriausybių atstovų sprendimai³²⁶. Trečiajai grupei gali būti priskiriami visi neformalūs tarpinstituciniai susitarimai bei vadinamieji elgesio kodeksai³²⁷.

Tam, kad būtų galima geriau atskleisti tokio formalizuoto ES ir valstybių narių dalyvavimo mišriuose susitarimuose privalumus ir trūkumus, verta atidžiau išanalizuoti keletą tarpinstitucinių susitarimų. Absoliuti dauguma tokių susitarimų kompetencijos pasidalijimą įtvirtina kaip esminį kriterijų sprendžiant klausimą, kokia pozicija (ES, valstybių narių ar bendra) ir pagal kokią tvarką bus priimama, ir kas ją pristatys³²⁸.

2.3.3.1. Tarpinstitucinis susitarimas dėl dalyvavimo FAO

Bene geriausiai kompetencijos atirbojimo ir pozicijos priėmimo problematiškumą iliustruoja ES ir valstybių narių dalyvavimas FAO. Tarp Tarybos ir Komisijos sudarytame FAO tarpinstituciniame susitarime nustatyta:

„2.1. Kai darbotvarkės klausimas susijęs su išimtinė EB kompetencija, EB vardu pasisakys ir balsuos Komisija.

³²⁵ Pvz., 1997 m. lapkričio 27 d. Tarybos sprendimo 97/836/EB dėl Europos bendrijos prisijungimo prie Jungtinių Tautų Europos ekonominės komisijos susitarimo dėl suvienodintų techninių normų priėmimo ratinėms transporto priemonėms, įrangai ir dalims, kurios gali būti montuojamos ir (arba) naudojamos ratinėse transporto priemonėse, ir pagal tas normas suteiktų patvirtinimų abipusio pripažinimo sąlygų (Pataisytas 1958 m. susitarimas) III priedas. Prieiga per internetą: <<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:1997:346:0078:0094:EN:PDF>> [žiūrėta 2013-04-03].

³²⁶ Pvz., 2010 m. birželio 24 d. Tarybos ir Taryboje posėdžiavusių Europos Sąjungos valstybių narių vyriausybių atstovų sprendimo 2010/465/ES dėl protokolo, kuriuo iš dalies keičiamas Europos bendrijos bei jos valstybių narių ir Jungtinių Amerikos Valstijų oro susisiekimo susitarimas, pasirašymo ir laikino taikymo 3 straipsnis. OL L 223, 2010 8 25, p. 1-2.

³²⁷ Pvz., 2010 m. gruodžio 15 d. Tarybos, valstybių narių ir Komisijos elgesio kodeksas, kuriuo nustatoma Europos Sąjungos vykdomo Jungtinių Tautų neįgaliųjų teisių konvencijos įgyvendinimo ir atstovavimo jai vidaus tvarka. OL C 340, 2010 12 15, p. 11-15. Plačiau apie tai žr. HELISKOSKI, J. 2010, *supra*, note 310, p. 144.

³²⁸ Pvz., žr. 2000 m. gruodžio 15 d. Taryboje susirinkusių valstybių narių vyriausybių atstovų vidinį susitarimą dėl priemonių, kurių turi būti imtasi, ir tvarkos, kurios turi būti laikomasi siekiant įgyvendinti AKR ir EB partnerystės susitarimą, OL L 317, p. 0376 - 0381, o taip pat nepaskelbtą Tarybos ir Komisijos susitarimą dėl pasiruošimo FAO susitikimams, pareiškimams ir balsavimui (FAO tarpinstitucinis susitarimas), kurio tekstas pateikiamas 1996 m. kovo 19 d. Sprendime *Komisija prieš Tarybą (FAO)*, C-25/94, Rink. p. I-1469. Visgi pastebėtina, jog kompetencijos klausimai buvo paliekami nuošalyje tarpinstituciniuose susitarimuose dėl mišrių susitarimų derybų, pvz., disertacijos 2.1.3.1. poskyryje aptariamame PROBA 20 susitarime.

2.2. Kai darbotvarkės klausimas susijęs su valstybių narių kompetencija, pasisakys ir balsuos valstybės narės.

2.3. Kai darbotvarkės klausimas susijęs tiek su valstybių narių, tiek ir su EB kompetencija, bus siekiama priimti bendrą poziciją sprendžiant vieningai. Jei bendrą poziciją pavyksta pasiekti:

- Pirmininkaujanti valstybė pareišk bendrą poziciją, kai nagrinėjamas klausimas labiau susijęs su sritimi, nepriklausančia išimtinai EB kompetencijai. Valstybės narės ir Komisija gali pasisakyti, siekdamos paremti arba papildyti pirmininkaujančios valstybės pareiškimą. Valstybės narės balsuos pagal bendrą poziciją.

- Komisija išreišk bendrą poziciją, kai nagrinėjamas klausimas labiau susijęs su išimtinai EB kompetencija. Valstybės narės gali pasisakyti, siekdamos paremti arba papildyti pirmininkaujančios valstybės pareiškimą. Komisija balsuos pagal bendrą poziciją.

2.4. Jei bendros pozicijos pasiekti neįmanoma, valstybės narės galės pasisakyti ir balsuoti. Remiantis FAO procedūrų reglamentu, Komisija galės dalyvauti diskusijose.³²⁹

Žvelgiant į šį tarpinstitucinį susitarimą, nesunku pastebėti, jog jis įtvirtina griežto kompetencijos atirbojimo principą, pagal kurį sprendžiamas EB ir valstybių narių atstovavimas FAO³³⁰. Tačiau kartu jis palieka daug neaiškumų. Itin problematiška teisiniu požiūriu yra susitarimo 2.3. dalis, kurioje tenka spręsti klausimą, su kieno – EB ar valstybių narių – kompetencija nagrinėjamas klausimas *labiau susijęs*. Būtent dėl šios dalies 1994 m. buvo kilęs sudėtingas teisinis ginčas ESTT³³¹. Ginčas iš esmės kilo dėl balsavimo teisės įgyvendinimo FAO rėmuose priimant susitarimą dėl žvejybinių laivų skatinimo atviroje jūroje laikytis tarptautinių išteklių apsaugos ir valdymo priemonių. Komisija laikėsi pozicijos, jog aptariamas susitarimas didžiaja

³²⁹ Ši tarpinstitucinio sprendimo ištrauka pateikiama 1996 m. kovo 19 d. Sprendimo *Komisija prieš Tarybą (FAO)*, C-25/94, Rink. p. I-1469, 7 punkte.

³³⁰ Įdomu pastebėti, jog formaliai šį tarpinstitucinį susitarimą sudarė Taryba ir Komisija kaip ES institucijos, veikiančios ES sutarčių rėmuose, o ne valstybės narės. Visgi, šiuo atveju Taryba atstovauja valstybes nares ir išreiškia jų valią.

³³¹ 1996 m. kovo 19 d. Sprendimas *Komisija prieš Tarybą (FAO)*, C-25/94, Rink. p. I-1469.

dalimi, jei ne pilnai, priklausė išimtinai EB kompetencijai bendrosios žuvininkystės politikos srityje, nes jis buvo susijęs su žuvininkystės išteklių apsauga ir valdymu. Tuo tarpu valstybės narės teigė, jog ta susitarimo dalis, kuri reguliavo laivų vėliavų suteikimo ir keitimo tvarką, yra valstybių narių kompetencija. Taigi Komisija ir valstybės narės nesutarė, su kieno kompetencija susitarimas susijęs labiau, ir atitinkamai – kas turi teisę dėl jo balsuoti. Nors vėlesnėse aptariamo susitarimo redakcijose nuostatos dėl laivų vėliavų išnyko, Taryba savo pozicijos nepakeitė ir priėmė sprendimą, jog susitarimas patenka į mišrią kompetenciją, o balsuoti turi valstybės narės. Ir nors tiek Komisija, tiek ir Taryba pritarė, jog susitarimas priklauso mišriai kompetencijai, nepavyko susitarti dėl to, su kieno kompetencija jis susijęs labiau tarpinstitucinio susitarimo 2.3. punkto prasme.

ESTT palaikė Komisijos poziciją. Jis visų pirma nurodė, jog žuvininkystės išteklių apsauga tiek pagal jo ankstesnę praktiką, tiek ir FAO pateiktoje EB deklaracijoje dėl kompetencijos patenka į išimtinę EB kompetencijos sritį. Toliau jis konstatavo, jog nagrinėjamo FAO susitarimo esminis objektas buvo žvejojimo laivų skatinimas atviroje jūroje laikytis tarptautinių išteklių apsaugos ir valdymo priemonių³³². ESTT taip pat pastebėjo, jog vėlesnėse susitarimo projekto versijose išnyko nuostatos dėl vėliavų suteikimo. Nustatęs, jog susitarimas labiau susijęs su išimtinė EB kompetencija, Teismas sutelkė dėmesį į glaudaus bendradarbiavimo pareigą. Jis priminė šios pareigos svarbą mišrių susitarimų derybų, sudarymo ir įgyvendinimo srityse ir nurodė, jog ji kyla iš vieningo EB atstovavimo tarptautiniuose santykiuose reikalavimo³³³. Ši pareiga įpareigoja EB institucijas ir valstybes nares imtis visų reikiamų priemonių užtikrinti tinkamą tarpusavio bendradarbiavimą. Teismas konstatavo, jog tarpinstitucinis Tarybos ir Komisijos susitarimas atspindi Komisijos ir valstybių narių bendradarbiavimo pareigos įgyvendinimą. Kartu ESTT pabrėžė, jog šiuo susitarimu Taryba ir

³³² *Ibid.*, 45 punktas.

³³³ *Ibid.*, 46-48 punktai.

Komisija siekė susaistyti viena kitą teisiškai privalomais įsipareigojimais³³⁴. Teismas padarė išvadą, jog suteikdama balsavimo teisę valstybėms narėms, nors susitarimas buvo labiau susijęs su išimtinė EB kompetencija, Taryba pažeidė tarpinstitucinį susitarimą, taigi atitinkamai ir EB teisę³³⁵. Įdomu pastebėti, jog generalinis advokatas Jacobs šioje byloje priėjo kitos išvados³³⁶. Jis nebuvo tikras, su kieno kompetencija svarstomas susitarimas buvo susijęs labiau. Ši situacija tik dar labiau parodo, kaip sudėtinga praktikoje spręsti kompetencijos pasidalijimo klausimus.

Formaliu požiūriu minėtą teisinį ginčą paskatino kompetencijos suteikimo principo įtvirtinimas tarpinstituciniame susitarime, nes būtent dėl ES ir valstybių narių kompetencijos atirbojimo skundėsi Komisija. Balsavimo teisės FAO susiejimas su atitinkama ES ar valstybės narės kompetencija neišvengiamai kelia įtampą. Šiuo atveju verta prisiminti praeitoje dalyje minėtą PROBA 20 tarpinstitucinį susitarimą derybose dėl žaliavų, o taip pat elgesio kodeksą dėl Urugvajaus derybų roundo paslaugų srityje. Abiejuose dokumentuose kompetencijos klausimai palikti nuošalyje, pagrindinį derybų vaidmenį derybose suteikiant Komisijai.

Vis dėlto, negalima ignoruoti skirtumų aptariamose srityse. Priešingai nei prekybos žaliavomis ar PPO srityje, panašu, jog FAO atveju tarpinstitucinė įtampa užprogramuota pačiuose FAO veikimo dokumentuose. Visų pirma, FAO konstitucijos II:8 straipsnyje tarptautinėms organizacijoms – FAO narėms numatytas alternatyvus balsavimo teisės realizavimas, t.y. balsuoti gali *arba* tarptautinė organizacija – FAO narė, *arba* tos organizacijos valstybės narės. Balsuojant tarptautinei organizacijai – FAO narei, ji turi tik tiek balsų, kiek turi ją įkūrusios valstybės – FAO narės³³⁷. Atitinkamai, FAO bendrųjų organizacijos taisyklių XLII straipsnio 2 dalyje numatyta, jog prieš kiekvieną FAO susitikimą tarptautinė organizacija – FAO narė arba šios organizacijos

³³⁴ *Ibid.*, 49 punktas.

³³⁵ *Ibid.*, 50 punktas.

³³⁶ Žr. 1995 m. spalio 26 d. generalinio advokato Jacobs išvados byloje *Komisija prieš Tarybą*, C-25/94, Rink. p. I-1469, 69-70 punktus.

³³⁷ Tokia balsavimo tvarka grindžiama jau minėtu alternatyvaus dalyvavimo mišriame susitarime principu, kuris draudžia ES ir valstybėms narėms įgyti daugiau teisių ir pareigų, nei jų turi ES valstybės narės. HELISKOSKI, J. 2001, *supra*, note 51, p. 124.

valstybės narės turi nurodyti, kas iš jų turi kompetenciją nagrinėjama klausimais, o taip pat, kas iš jų naudosis balsavimo teise. To paties straipsnio 3 dalyje numatyta, jog tais atvejais, kai susitikime nagrinėjami klausimai apima tiek tarptautinės organizacijos, tiek ir jos valstybių narių kompetenciją, jos visos turės teisę dalyvauti diskusijose, tačiau balsavimo teise galės pasinaudoti tik viena iš šalių, t.y. arba tarptautinė organizacija, arba jos valstybės narės³³⁸. Matyti, jog balsavimo teisė yra susiejama su kompetencijos klausimais. Dar daugiau, ESTT, nagrinėdamas šias FAO bendrųjų organizacijos taisyklių nuostatas, priėjo išvados, jog balsavimo teisės realizavimas tam tikru darbotvarkės klausimu turi įtakos kompetencijos pasidalijimui šiuo klausimu ne tik tame konkrečiame susitikime, bet ir visais kitais atvejais ateityje³³⁹.

Akivaizdu, jog būtent tokios balsavimo teisės suteikimo pasekmės kompetencijos pasidalijimui lemia aštrius ginčus tarp Komisijos ir valstybių narių. Patys FAO veikimo dokumentai įpareigoja kiekvienu atveju griežtai apibrėžti ES ir valstybių narių kompetenciją ir pranešti apie ją kitoms šalims. Tuo tarpu kitose srityse, pvz. PROBA 20 atveju, Komisijos kaip visos EB grupės atstovės pasirinkimas neturėjo griežtų teisinių pasekmių kompetencijos tarp EB ir valstybių narių pasidalijimui. Tai sudarė sąlygas derybose būtinam lankstumui ir pragmatizmui³⁴⁰.

Iš to galima daryti prielaidą, jog ES valstybės narės būtų labiau linkusios veikti per ES institucijas mišriuose susitarimuose tais atvejais, kai toks veikimas nepažeistų jų teisinio statuso ir turimos kompetencijos. Tad net jei dalyvavimas mišriuose susitarimuose būtų grindžiamas kompetencijos suteikimo principu, reikia siekti, jog kompetencijos atribojimas trečiųjų šalių atžvilgiu nelemtų ilgalaikių teisinių pasekmių valstybėms narėms, o būtų daugiau vidinis, organizacinis ES grupės klausimas. Tai leistų ES grupei lanksčiau dalyvauti mišriame susitarime, pagrindinį dėmesį kreipiant ne į

³³⁸ FAO bendrosios organizacijos taisyklės, 2013 m. Prieiga per internetą: <<http://www.fao.org/docrep/meeting/022/K8024E.pdf>> [žiūrėta 2013-04-05].

³³⁹ Žr. 1996 m. kovo 19 d. Sprendimo *Komisija prieš Tarybą*, C-25/94, Rink. p. I-1469, 35-36 punktus.

³⁴⁰ HELISKOSKI, J. 2001, *supra*, note 51, p. 110; HELISKOSKI, J. Internal Struggle for International Presence: The Exercise of Voting Rights within the FAO. In DASHWOOD A., HILLION, CH. (eds.). *The General Law of the E.C. External Relations*. Sweet and Maxwell, 2000, p. 82.

techninius kompetencijos aspektus, o į bendrus ES tikslus ir interesus. Pastebėtina, jog šią išvadą paremia ir jau minėta ESTT praktika³⁴¹.

2.3.3.2. Kiti tarpinstituciniai susitarimai: lyginamoji analizė

Nepaisant to, jog egzistuoja labai daug mišrių susitarimų, kuriuose sukurti bendradarbiavimo organai ir kuriuose reikia priimti ES grupės pozicijas, iki šiol parengta tik keletas tokių ES ir valstybių narių tarpinstitucinių susitarimų. Praktikoje galima pastebėti valstybių narių pasipriešinimą tokių tarpinstitucinių susitarimų priėmimui. Pavyzdžiui, Komisijos bandymai formalizuoti pozicijų derinimą ir priėmimą PPO, TDO, Tarptautinėje jūrų organizacijoje (angl. *IMO*), Pasaulio sveikatos organizacijoje (angl. *WHO*) ir Tarptautinėje civilinės aviacijos organizacijoje (angl. *ICAO*) nebuvo sėkmingi, nepaisant to, jog šių organizacijų veiklos srityse ES neretai turi išimtinę kompetenciją³⁴². Viena pagrindinių tokio pasipriešinimo priežasčių susijusi su anksčiau aptartu FAO atveju. Valstybės narės nėra linkusios formalizuoti bendradarbiavimo ir susaistyti save įsipareigojimais, ribojančiais jų diskreciją veikti. Pasipriešinimą paaštrino ir ESTT sprendimas FAO byloje, kuriuo FAO tarpinstitucinis susitarimas buvo pripažintas ne tik įkūnijančiu lojalaus bendradarbiavimo pareigą, bet ir teisiškai privalomu³⁴³. Valstybės narės nenori perkelti su kompetencija ir pozicijų priėmimu susijusių ginčų į ESTT, pamiršdamos, jog net ir neformalizavus bendradarbiavimo teisminių ginčų galimybė išlieka.

Priešingai, nei teigia kai kurie autoriai³⁴⁴, ES *viduje* yra naudinga priimti detalesnes pozicijų derinimo, priėmimo ir atstovavimo taisykles, nepaisant to, jog valstybės narės trečiųjų šalių atžvilgiu siekia išlaikyti savo kompetenciją ir diskreciją veikti savarankiškai. Kaip jau minėta aptariant FAO

³⁴¹ Žr. 1978 m. lapkričio 14 d. Nutarimo 1/78, Rink. p. 2151, 35 punktą, kuriame ESTT, be kita ko, nurodo, jog konkretus kompetencijos pasidalijimas tarp EB ir valstybių narių yra vidinis EB reikalas, į kurį trečiosios šalys neprivalo kištis.

³⁴² KOUTRAKOS, P. 2006, *supra*, note 53, p. 177-178; HOFFMEISTER, F. 2007, *supra*, note 243, p. 59. Plačiau apie bandymus sudaryti tarpinstitucinius susitarimus tarptautinėse jūrų organizacijose žr. WOUTERS, J., JONG, S. DE, MARX, A., MAN, P. DE. *supra*, note 184.

³⁴³ 1996 m. kovo 19 d. Sprendimas *Komisija prieš Tarybą*, C-25/94, Rink. p. I-1469, 49 punktas.

³⁴⁴ Pvz., SMYTH, I. *supra*, note 289, p. 310-311.

bylą, reikia skirti ES ir jos valstybių narių veikimą ES grupės viduje ir išorėje. Jei FAO atveju valstybėms narėms kiekvieno susitikimo metu gresia prarasti savo kompetencijos dalį, daugeliu kitų atvejų tokių griežtų pasekmių dalyvavimas mišriame susitarime nesukelia. Tokiais atvejais nėra pavojinga siekti veiksmingesnio ES ir valstybių narių bendradarbiavimo ir pozicijų priėmimo viduje. Atvirkščiai, galima teigti, jog aiškios pozicijų priėmimo procedūros leistų sumažinti tarpinstitucinę įtampą dėl kompetencijos ir skatintų teisinį tikrumą ir tarpusavio pasitikėjimą ne tik tarp ES institucijų bei valstybių narių, bet ir tarp ES ir trečiųjų šalių³⁴⁵. Šiame kontekste verta panagrinėti keletą pastarųjų metų tarpinstitucinių susitarimų ir paieškoti geriausių tarpinstitucinių susitarimų pavyzdžių kartu patikrinant anksčiau išdėstytų teiginių pagrįstumą³⁴⁶.

Codex Alimentarius komisija

2003 m. EB prisijungė prie FAO ir Pasaulio sveikatos organizacijos rėmuose įkurtos *Codex Alimentarius* komisijos, kuri veikia maisto saugos standartų srityje. Prisijungiant prie šios specifinės tarptautinės organizacijos, kurios narėmis yra ir visos ES valstybės narės, Taryba ir Komisija sudarė tarpinstitucinį susitarimą dėl dalyvavimo Maisto kodekso komisijos veikloje³⁴⁷. Būtina pastebėti, jog *Codex Alimentarius* komisijos darbo tvarkos taisyklės numato identišką nuostatą dėl tarptautinių organizacijų dalyvavimo komisijoje, kaip ir FAO bendrosios organizacijos taisyklės. *Codex Alimentarius* komisijos darbo tvarkos taisyklių 2 straipsnio 5 dalyje įtvirtinta, jog prieš kiekvieną komisijos ar jos organų susitikimą tarptautinės organizacijos ar jų valstybės narės turi raštu pranešti, kas turi kompetenciją kiekvienu darbotvarkės klausimu, ir kas iš jų balsuos. Minėto straipsnio 6 dalis taip pat suteikia teisę kiekvienai komisijos narei bet kuriuo metu užklausti

³⁴⁵ Žr. HOFFMEISTER, F. 2007, *supra*, note 243, p. 66.

³⁴⁶ Taip pat žr. 2011 m. spalio 22 d. Tarybos patvirtintą bendrą tvarką dėl ES pareiškimų tarptautinėse organizacijose. Prieiga per internetą: <<http://register.consilium.europa.eu/pdf/en/11/st15/st15901.en11.pdf>> [žiūrėta 2013-04-05].

³⁴⁷ Žr. 2003 m. lapkričio 17 d. Tarybos sprendimo 2003/822/EB dėl Europos Bendrijos prisijungimo prie Maisto kodekso komisijos III priedą. OL L 309, 2003 11 26 p. 14-21.

tarptautinės organizacijos arba jos valstybių narių, kas turi kompetenciją vienu ar kitu klausimu. Be to, šio straipsnio 8 dalyje numatyta, jog tarptautinės organizacijos balsai skaičiuojami pagal susitikime dalyvaujančių jos valstybių narių skaičių. Taigi šios griežtos *Codex Alimentarius* komisijos nuostatos, kaip ir FAO nuostatos, aiškiai įpareigoja ES ir jos valstybes nares glaudžiai bendradarbiauti ir kiekvieną kartą tiksliai apibrėžti kompetencijos sritis. Vis dėlto, priešingai nei FAO atveju, ES dalyvavimas *Codex Alimentarius* komisijos veikloje grindžiamas kur kas detalesniu tarpinstituciniu susitarimu. Tai galėtų būti paaiškinama noru sukurti geresnį dalyvavimo komisijoje mechanizmą, o kartu išvengti tokių teisinių ginčų kaip FAO byla. Kyla klausimas, ar ES ir valstybėms narėms tai pavyko.

Viena vertus, akivaizdu, jog tarpinstitucinis susitarimas *Codex Alimentarius komisijos* srityje daug išsamiau reglamentuoja ES ir valstybių narių bendradarbiavimą. Numatomos aiškios taisyklės, pagal kurias būtų ruošiami suderinti atsakymai į *Codex Alimentarius* komisijos ir jos organų raštus³⁴⁸, įtvirtinama valstybių narių pareiga susilaikyti nuo vienašališkų veiksmų EK pasiūlius rengti bendrą poziciją, o taip pat pareiga derinti valstybių narių veiksmus EK nusprendus neteikti bendros pozicijos. Tsi pat ribojama valstybių narių ir EK laisvė pasisakyti, kol nepriimama ES pozicija, įsipareigojant veikti nepažeidžiant ES teisės ir atitinkamos ES politikos srities interesų. Šiomis nuostatomis formalizuojama lojalus bendradarbiavimo pareiga ir, priešingai nei FAO tarpinstitucinio susitarimo atveju, aiškiai skatinamas bendras veikimas³⁴⁹. Be to, tarpinstitucinis susitarimas išsamiai reglamentuoja koordinacinių susitikimų rengimą tiek Briuselyje (atitinkamoje Tarybos darbo grupėje), tiek ir *Codex Alimentarius* komisijos susitikimų vietose³⁵⁰. Numatomi aiškūs procesiniai terminai³⁵¹. Svarbus vaidmuo suteikiamas EK – ji ne tik koordinuoja ES ir jos valstybių narių pozicijų

³⁴⁸ Žr. Tarpinstitucinio susitarimo 2 punktą.

³⁴⁹ *Ibid.*, 2.2-2.3, o taip pat 4.5 punktai.

³⁵⁰ *Ibid.*, 3 punktas.

³⁵¹ *Ibid.*, 2, 3.4 punktai.

rengimą, bet ir teikia pasiūlymus bei pozicijų projektus³⁵². Kartu 3.6. punkte numatoma, jog nepavykus susitarti dėl bendros pozicijos ar kompetencijos vietoje ar Tarybos darbo grupėje, klausimas perduodamas COREPER, o šis sprendžia balsų dauguma, kokia numatyta „atitinkamuose EB teisės aktuose“. Bet 3.7 punkte pažymima, jog COREPER sprendimai nepažeidžia EB ir jos valstybių narių atitinkamos kompetencijos svarstomose srityse. Tokiu būdu siekiama išvengti griežtų teisinių pasekmių derinant bendras pozicijas. Siekiant lankstumo ir operatyvumo, 3.11 punkte įtvirtinta ir nuostata, leidžianti ES ir valstybėms narėms nenumatytais atvejais pasisakyti ir pilnai nesuderintais klausimais, tačiau neleidžiama formaliai įsipareigoti trečiosioms šalims. Be to, nepamirštami ir atskirų valstybių narių nacionaliniai interesai leidžiant joms veikti savarankiškai ginant savo užjūrio teritorijų išskirtinius interesus³⁵³. Pastarasis punktas itin svarbus, nes norint pasiekti bendrą poziciją dažnai tenka atsižvelgti į atskirų valstybių narių interesus ir išlygas, o prireikus jas įtraukti į bendrą poziciją.

Taigi lyginant su tarpinstituciniu susitarimu FAO srityje, matyti, jog susitarimas dėl dalyvavimo *Codex Alimentarius* komisijoje sudaro sąlygas skaidriau ir veiksmingiau organizuoti ES grupės veiklą, o kartu skatina tarpinstitucinį pasitikėjimą, atsakomybę ir discipliną. Praktika rodo, jog aiškus ir nuoseklus ES ir valstybių narių bendradarbiavimo mechanizmų taikymas gali prisidėti prie vieningesnio ES balso tarptautinėje arenoje³⁵⁴.

Kita vertus, svarbu paminėti ir keletą probleminių pastarojo tarpinstitucinio susitarimo aspektų. Pirma, jame aiškiai įtvirtinama, jog koordinaciniuose susitikimuose derinamos tik ES ir bendros ES ir valstybių narių pozicijos, tuo tarpu valstybių narių pozicijos šiuose susitikimuose

³⁵² *Ibid.*, 2-4 punktai.

³⁵³ *Ibid.* 4.7 punktas.

³⁵⁴ Pvz., ES ir valstybių narių dalyvavimas Tarptautinėje konvencijoje dėl Atlanto tunų išsaugojimo nebuvo grindžiamas aiškiomis taisyklėmis, bendradarbiavimas nebuvo pastovus, ir tai neigiamai paveikė ES vienybę ne tik trečiųjų šalių atžvilgiu, bet ir jos viduje, nes kai kurios valstybės narės buvo labai nepatenkintos. Tačiau vėliau, formalizavus bendradarbiavimo procedūras, situacija ženkliai pagerėjo. Plačiau apie tai žr. WOUTERS, J., JONG, S. DE, MARX, A., MAN, P. DE. *supra*, note 184, p. 65.

nederinamos³⁵⁵. Ši nuostata formaliai išskiria valstybių narių klausimus iš ES sričių, nepaisant to, jog dažnai valstybių narių ir ES kompetencijai priklausantys klausimai būna tarpusavyje susiję, ir jos pagal ES sutartį visose tarptautinėse organizacijose turi veikti darniai ir nuosekliai. Antra, įtvirtinama analogiška FAO tarpinstituciniam susitarimui balsavimo tvarka, kuri tapo pagrindu ginčui ESTT. Numatoma, jog EK balsuos dėl ES išimtinės kompetencijos klausimų, valstybės narės – dėl valstybių narių kompetencijos klausimų, o kai svarstomas klausimas apima abi kompetencijos rūšis, bus siekiama bendros pozicijos, o balsuos tas, su kieno kompetencija klausimas susijęs *labiau*. Tačiau yra ir vienas esminis skirtumas. Susitarime dėl dalyvavimo *Codex Alimentarius* komisijoje, priešingai nei FAO susitarimo 2.4 punkte, valstybėms narėms ribojama teisė veikti savarankiškai tais atvejais, kai pasidalijamosios kompetencijos klausimu nepavyksta pasiekti bendros pozicijos³⁵⁶. Remiantis 4.4 punktu, valstybės narės gali balsuoti savarankiškai tik dėl klausimų, kurie *aiškiai* priklauso jų kompetencijai. Nors dėl sąvokos „aiškiai“ taip pat gali kilti ginčų, ši nuostata neabejotinai skatina ES ir valstybės nares mišrių susitarimų kontekste veikti darniau ir nuosekliau, o ne pirmai progai pasitaikius veikti savarankiškai.

JT neįgaliųjų teisių ir UNESCO kultūros įvairovės konvencijos

Pastaruoju klausimu dar detalesnius ir griežtesnius nurodymus numato neseniai priimti Tarybos, valstybių narių ir Komisijos elgesio kodeksai dėl dalyvavimo JT neįgaliųjų teisių konvencijoje bei UNESCO kultūrų raiškos įvairovės konvencijoje³⁵⁷. Abiejų elgesio kodeksų 9 punkte nustatyta, jog jei

³⁵⁵ Tiesa, tarpinstitucinio susitarimo 3.2. punkte numatyta, jog valstybėms narėms sutikus ir jų pozicijos gali būti derinamos minėtuose koordinaciniuose susitikimuose.

³⁵⁶ Valstybių narių teisę pagal FAO susitarimą veikti savarankiškai pasidalijamosios kompetencijos srityse aštriai kritikuoja prof. Timmermans. Jo teigimu, tokia teisė pažeidžia vieningo ES atstovavimo principą ir lojalaus bendradarbiavimo pareigą. Pažeidimas būtų ypač akivaizdus tais atvejais, kai atitinkama sritis priklauso glaudžiai susijusiai pasidalijamajai ES ir valstybių narių kompetencijai. Tokiu atveju, anot Timmermans, valstybių narių individualūs veiksmai netgi uzurpuotų ES kompetenciją, o tam tikrais atvejais net galėtų sukurti ES tarptautinių įsipareigojimų. Plačiau šis klausimas nagrinėjamas šeštajame disertacijos skyriuje ir TIMMERMANS, CH. 2000, *supra*, note 166, p. 243.

³⁵⁷ 2010 m. gruodžio 15 d. Tarybos, valstybių narių ir Komisijos elgesio kodeksas, kuriuo nustatoma Europos Sąjungos vykdomo Jungtinių Tautų neįgaliųjų teisių konvencijos įgyvendinimo ir

Komisija ir valstybės narės nesusitaria dėl bendros pozicijos, valstybės narės gali išdėstyti poziciją ir balsuoti dėl klausimų, kurie *aiškiai* priklauso jų kompetencijai, bet tik su sąlyga, kad jų pozicija neprieštaraus ES politikai ir bus suderinama su ES teise. Komisija turi tokią pačią teisę, bet tik tiek, kiek tai būtina Sąjungos *acquis* apginti. Iš to galima daryti pagrįstą išvadą, jog tais atvejais, kai kompetencija dėl tam tikro klausimo nėra aiški, abi šalys turi pareigą susilaikyti nuo savarankiškų veiksmų. Taigi ši nuostata sukuria papildomą iniciatyvą Komisijai ir valstybėms narėms rasti bendrą sutarimą pasidalijamosios kompetencijos srityse³⁵⁸. Be to, priešingai nei susitarimai FAO ir *Codex Alimentarius* komisijos kontekste, aptariami elgesio kodeksai aiškiai įtvirtina valstybių narių siekį koordinuoti savo pozicijas net ir jų išimtinės kompetencijos srityse.

Vis dėlto, ir šie elgesio kodeksai turi tam tikrų trūkumų. Viena vertus, galima pastebėti griežtą kompetencijos pasidalijimą visose bendradarbiavimo srityse, nepaisant to, jog kitaip nei FAO ir *Codex Alimentarius* komisijos atveju, Neįgaliųjų teisių konvencijos sukurtame komitete nenumatoma tarptautinių organizacijų – konvencijos dalyvių pareiga prieš kiekvieną posėdį nurodyti, kas turi kompetenciją ir balsavimo teisę. Tokia situacija leistų taikyti lankstesnes ES grupės dalyvavimo konvencijoje formas, nepatiriant neigiamų pasekmių ES ir valstybių narių teisiniui statusui ar kompetencijai trečiųjų šalių atžvilgiu. Kita vertus, nenurodoma, kokia balsavimo tvarka taikoma priimant ES, bendrąsias ir valstybių narių pozicijas. Tiesa, elgesio kodekse dėl dalyvavimo Neįgaliųjų teisių konvencijoje yra numatoma, jog nepavykus pasiekti ES, bendros arba valstybių narių pozicijos, ar kilus ginčui dėl kompetencijos pasidalijimo, klausimas perduodamas COREPER ir šis sprendžia „pagal atitinkamam klausimui galiojančias ES sutarčių balsavimo

atstovavimo jai vidaus tvarka. Prieiga per internetą: [http://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/HTML/?uri=CELEX:42010Y1215\(01\)&qid=1398526236286&from=EN](http://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/HTML/?uri=CELEX:42010Y1215(01)&qid=1398526236286&from=EN) [žiūrėta 2013-06-15].; 2007 m. vasario 1 d. Tarybos, valstybių narių ir Komisijos elgesio kodeksas dėl Bendrijos ir jos valstybių narių dalyvavimo susitikimuose dėl Konvencijos dėl kultūrų raiškos įvairovės apsaugos ir skatinimo įgyvendinimo, Nr. 5914/07. Prieiga per internetą: <<http://register.consilium.europa.eu/pdf/lt/07/st05/st05914.lt07.pdf>> [žiūrėta 2013-06-15].

³⁵⁸ HOFFMEISTER, F. 2010, *supra*, note 207, p. 262; WOUTERS, J., JONG, S. DE, MARX, A., MAN, P. DE. *supra*, note 184, p. 62.

taisykles“. Vis dėlto, žvelgiant į elgesio kodekso formuluotes peršasi išvada, jog tiek ES, tiek bendrosios, tiek ir valstybių narių koordinuotos pozicijos priimamos vienbalsiai. Siekiant teisinio tikrumo ir aiškumo, būtų prasminga šį klausimą sureguliuoti aiškiau.

Tačiau nepaisant išvardytų trūkumų, minėti elgesio kodeksai neabejotinai laikytini pažangiausiais ES ir valstybių narių bendradarbiavimo reguliavimo mechanizmais mišrių susitarimų kontekste, kurie galėtų tapti pagrindu harmonizuoti esamus tarpinstitucinius susitarimus, o taip pat priimti naujus. Ir nors galima išvelgti tendenciją, jog pastaraisiais metais priimami tarpinstituciniai susitarimai tampa vis išsamesni ir panašesni vieni į kitus, valstybių narių pasipriešinimas jiems daugelyje sričių išlieka. Elgesio kodekso dėl dalyvavimo Neįgaliųjų teisių konvencijoje projekte net aiškiai nurodoma, jog šis kodeksas negali būti laikomas precedentu kitose srityse³⁵⁹.

Kita vertus, reikia pastebėti, jog net ir geriausias tarpinstitucinis susitarimas negali panaikinti būtinybės EK ir valstybėms narėms susitarti dėl turimos kompetencijos apimties ir pobūdžio, o taip pat dėl priimamų ES ir bendrų pozicijų turinio. Todėl negalima pilnai sutikti su autoriais, teigiančiais, jog dalyvavimas mišriuose susitarimuose yra teigiamas reiškinys visais atvejais, kai ES ir valstybių narių bendradarbiavimas juose formalizuojamas³⁶⁰. Bendradarbiavimo sėkmė priklauso nuo daugelio kitų faktorių, kurie neapsiriboja tarpinstitucinių susitarimų egzistavimu ar jų kokybe, bet apima ir išorines, mišrių susitarimu sukurtas sąlygas ES grupės dalyvavimui, o taip pat valstybių narių nacionalinių interesų konvergenciją. Be to, praktikoje yra pavyzdžių, pvz., PPO, kada ES ir valstybių narių bendradarbiavimas mišrios kompetencijos kontekste yra sėkmingas nepaisant to, jog jokio tarpinstitucinio susitarimo tarp EK ir valstybių narių nėra sudaryta³⁶¹. Taigi, kaip teisingai pastebi ir prof. Koutrakos, reikia pripažinti teisinių instrumentų ribotumą

³⁵⁹ Žr. 2010 m. lapkričio 25 d. Tarybos generalinio sekretoriato COREPER pateiktą Tarybos, valstybių narių ir Komisijos elgesio kodekso, kuriuo nustatoma Europos Sąjungos vykdomo Jungtinių Tautų neįgaliųjų teisių konvencijos įgyvendinimo ir atstovavimo jai vidaus tvarka, projektą, Briuselis, Nr. 16237/1/10. Prieiga per internetą: <<http://register.consilium.europa.eu/pdf/en/10/st16/st16237-re01.en10.pdf>> [žiūrėta 2013-04-03].

³⁶⁰ HOFFMEISTER, F. 2010, *supra*, note 207, p. 267.

³⁶¹ TIMMERMANS, CH. 2010, *supra*, note 34, p. 244.

numatyti visas situacijas ir suderinti visus interesus, ypač turint omenyje sparčiai kintančią ES teisę ir ES kompetencijos kontūrus³⁶². Kaip jau aptarta ankstesniuose skyriuose, ES išorinės politikos vystymuisi yra būdingas lankstus bei pragmatiškas griežtų teisinių principų taikymas. Negalima nuvertinti besiplėtojančios neformalizuotos bendradarbiavimo kultūros, nepaisant to, jog ji ne visais atvejais prisideda prie darnaus ir nuoseklaus ES veikimo išorės santykiuose. Kita vertus, šie argumentai nereiškia, jog reikia pasitenkinti esama padėtimi. Atvirkščiai, kur įmanoma, reikia skatinti ES ir valstybių narių bendradarbiavimo formalizavimą teisinio tikrumo ir tarpusavio pasitikėjimo labui, o ten, kur tai nepriimtina ar neįmanoma – reikia plėtoti bendradarbiavimą bent jau vadovaujantis lojalaus bendradarbiavimo principo, vieningo ES atstovavimo tarptautiniu lygiu ir darnos reikalavimais³⁶³.

2.3.4. Alternatyva: valstybių narių kompetencijos vykdymo delegavimas ES institucijoms

Nepaisant to, jog kompetencijos tarp ES ir valstybių narių pasidalijimas išlieka esminis dalyvavimo mišriuose susitarimuose organizavimo principas, ir to, kad valstybės narės vis dar nėra linkusios pilnai formalizuoti savo dalyvavimo juose, verta paieškoti alternatyvos, kuri galėtų palengvinti ES ir valstybių narių pastangas veikti vieningai ir nuosekliai, remiantis aiškesnėmis procedūromis.

Tinkamiausia alternatyva esamai *ad hoc*, neformaliai pozicijų derinimo praktikai galėtų būti ES ir valstybių narių kompetencijos vykdymo mišriuose susitarimuose delegavimas ES institucijoms, kiek tai leidžia su trečiosiomis šalimis sudaromi susitarimai ir jų įgyvendinimui priimamos taisyklės. ES sutarčių pakeitimu įtvirtinto mechanizmo pagrindu ES institucijos galėtų priimti tiek ES, tiek ir valstybių narių pozicijas³⁶⁴. Nors doktrinoje ši

³⁶² KOUTRAKOS, P. 2006, *supra*, note 53, p. 179.

³⁶³ Plačiau apie šiuos reikalavimus kalbama penktajame disertacijos skyriuje.

³⁶⁴ Prof. Dashwood siūlė EB sutartyje įtvirtinti taisyklę, jog bendros EB ir valstybių narių pozicijos pasidalijamosios kompetencijos srityse būtų priimamos pagal atitinkamas EB sutarties nuostatas, o

alternatyva nagrinėta mažai, ES praktikoje netrūksta jos pasireiškimo pavyzdžių.

Visų pirma prisimintinas EEB sutarties 116 straipsnis, panaikintas Maastrichto sutartimi. Jis buvo įgaliojęs Tarybą „Komisijos pasiūlymu ir kvalifikuota balsų dauguma nustatyti *valstybių narių* bendrų veiksmų, kurių šios turi imtis ekonominio pobūdžio tarptautinėje organizacijoje, apimtį ir įgyvendinimą“. Nors ši politiškai jautri ir gana ydingai suformuluota nuostata buvo panaikinta, ji aiškiai parodo, jog panašaus pobūdžio reglamentavimas yra įmanomas.

Nežiūrint į praeityje reikštas abejones doktrinoje³⁶⁵, šiuo metu sutariama, jog valstybės narės gali įgaluoti ES instituciją veikti jų vardu nacionalinės kompetencijos srityse įgyvendinant mišrų susitarimą. Toks nacionalinės kompetencijos vykdymo delegavimas aiškiai matomas ne tik jau aptartų derybų srityje³⁶⁶, bet pripažįstamas ir ESTT praktikoje. Byloje *Parlamentas prieš Tarybą*³⁶⁷ EP ginčijo Tarybos finansinį reglamentą dėl vystomosios pagalbos pagal ketvirtą EEB ir Afrikos, Karibų jūros ir Ramiojo vandenyno šalių (toliau – AKR) konvenciją (Lomė konvencija) dėl to, jog jis buvo priimtas valstybių narių vidinio susitarimo dėl EB vystomosios pagalbos finansavimo ir administravimo pagal ketvirtą EEB ir AKR konvenciją, o ne EB sutarties pagrindu. ESTT konstatavo, jog „jokia Sutarties nuostata neužkerta kelio valstybėms narėms *už Sutarties ribų* naudotis procesinėmis taisyklėmis, taikomomis EB biudžeto išlaidų srityje, ir susieti EB institucijų su tokiomis procesinėmis taisyklėmis“³⁶⁸.

Be to, reikia pastebėti, jog minėtos konvencijos kontekste valstybės narės įgaliojo EB institucijas ne tik administruoti finansinę pagalbą,

išimtinės valstybių narių kompetencijos srityse – Tarybai sprendžiant vieningai. Vis dėlto, autorius toliau neplėtojo šio savo pasiūlymo palikdamas daug klausimų neatsakytų. Žr. DASHWOOD, A. 1997, *supra*, note 111, p. 99. Taip pat žr. HELISKOSKI, J. 2001, *supra*, note 51, p. 113.

³⁶⁵ BALEKJIAN, W.H. The Mixed Agreements of the EEC in Public International Law. In O'KEEFFE, D., SCHERMERS, H. (eds.). *Mixed Agreements*. Deventer, Kluwer, 1983, p. 148.

³⁶⁶ Žr. antrojo disertacijos skyriaus pirmąjį poskyrį.

³⁶⁷ 1994 m. kovo 2 d. Sprendimas *Parlamentas prieš Tarybą*, C-316/91, Rink. p. I-625.

³⁶⁸ Žr. 1994 m. kovo 2 d. Sprendimo *Parlamentas prieš Tarybą*, C-316/91, Rink. p. I-625, 41 punktą ir ten minimą ESTT Sprendimą *Parlamentas prieš Tarybą ir Komisiją*, sujungtos bylos C-181/91 ir C-248/91. Taip pat žr. 1993 m. lapkričio 10 d. generalinio advokato Jacobs išvados byloje *Parlamentas prieš Tarybą*, C-316/91, Rink. p. I-625, 89-95 punktus.

priklausančią valstybių narių kompetencijai, bet ir priimti valstybių narių pozicijas jų kompetencijos srityse konvencijos organuose. Remiantis Taryboje posėdžiavusių valstybių narių vyriausybės atstovų priimto vidinio susitarimo dėl Lomė konvencijos įgyvendinimui būtinų priemonių³⁶⁹ 1 straipsniu, „bendros EB atstovų AKR – EEB ministrų taryboje pozicijos“ dėl klausimų, priklausančių valstybių narių kompetencijai, priimamos Tarybos, veikiančios vienbalsiai ir pasikonsultavusios su Komisija. Taigi šia nuostata valstybės narės įgaliojo Tarybą kaip ES instituciją priimti pozicijas ir jų nacionalinės kompetencijos klausimais. Tokiu būdu Taryba buvo įgaliota spręsti tiek dėl EB pozicijų (pagal ex EB 300 straipsnio 2 dalies pirmą ir antrą pastraipą³⁷⁰), tiek ir dėl bendrų EB ir valstybių narių pozicijų. Reikia pridurti, jog ta pati tvarka su nedideliais pakeitimais išliko ir Lomė konvenciją keitusio Kotonu bendradarbiavimo susitarimo su AKR valstybėmis kontekste. Valstybių narių kompetencijos klausimais Taryba bendrą poziciją priima vienbalsiai remdamasi Komisijos arba valstybių narių, pasikonsultavusių su Komisija, pasiūlymu³⁷¹, o EB kompetencijos srityse ir toliau taikomas jau minėtas SESV 218 straipsnis³⁷².

Tačiau Kotonu bendradarbiavimo susitarimo kontekste žengta dar toliau – numatyta viena ir ta pati balsavimo tvarka EB ir valstybėms narėms dėl konsultacijų ir susitarimo sustabdymo jo pažeidimo atveju. Iš Taryboje posėdžiavusių valstybių narių vyriausybės atstovų vidinio susitarimo dėl

³⁶⁹ 1991 m. rugpjūčio 17 d. Taryboje posėdžiavusių valstybių narių vyriausybės atstovų vidinis susitarimas 91/402/EEC dėl ketvirtosios EEB ir AKR konvencijos įgyvendinimui būtinų priemonių ir procedūrų. OL L 229, 1991 08 17, p. 301-305.

³⁷⁰ Šios nuostatos yra SESV 218 straipsnio 8 ir 9 dalies atitikmuo. Jos numato, jog EB pozicijas susitarimu įkurtame organe, kai šis ketina priimti privalomus sprendimus, nustato Taryba kvalifikuota balsų dauguma remdamasi Komisijos pasiūlymu. Ji sprendžia vieningai, kai susitarimas priklauso sričiai, kurioje vidaus taisyklėms nustatyti reikia balsų vieningumo, ir sudarant 310 straipsnyje nurodytus susitarimus.

³⁷¹ Žr. 2000 m. gruodžio 15 d. Taryboje posėdžiavusių valstybių narių vyriausybės atstovų vidinio susitarimo 2000/771/EC dėl priemonių, kurių turi būti imtasi, ir tvarkos, kurios turi būti laikomasi siekiant įgyvendinti AKR ir EB partnerystės susitarimą 1 straipsnį. OL L 317, 2000 12 15, p. 376-381.

³⁷² Šio straipsnio kaip pagrindo EB pozicijai priimti taikymo pavyzdžiu gali būti 2010 m. birželio 14 d. Tarybos sprendimas 2010/614/ES dėl AKR ir ES Ministrų Taryboje Europos Sąjungos priimtinos pozicijos dėl pereinamojo laikotarpio priemonių, taikomų nuo susitarimo, kuriuo antrą kartą iš dalies keičiamas 2000 m. birželio 23 d. Kotonu pasirašytas ir 2005 m. birželio 25 d. Liuksemburge pirmą kartą iš dalies pakeistas Afrikos, Karibų jūros bei Ramiojo vandenyno grupės valstybių ir Europos Bendrijos bei jos valstybių narių partnerystės susitarimas, pasirašymo dienos iki jo įsigaliojimo. OL L 269, 2010 10 13, p. 1-4.

priemonių, kurių turi būti imtasi, ir tvarkos, kurios turi būti laikomasi siekiant įgyvendinti AKR ir EB partnerystės susitarimą, 3 straipsnio matyti, jog dėl valstybių narių pozicijų susitarimo sustabdymo klausimų sprendžia Taryba pagal vidinio susitarimo priede numatytas procedūras. Priedo 2 punkte numatyta, jog Taryba, sprendama kvalifikuota balsų dauguma, gali pradėti konsultacijas su susitarimo pažeidimu įtariama valstybe, o per konsultacijas EB atstovauja pirmininkaujanti valstybė narė ir Komisija. Priedo 3 punktas numato galimybę Tarybai vienbalsiai nuspręsti sustabdyti susitarimą Komisijos, o valstybių narių kompetencijos srityse – ir valstybių narių iniciatyva. Taigi šiuo atveju Taryba buvo įgaliota spręsti pagal tas pačias balsavimo taisykles tiek dėl EB, tiek ir dėl valstybių narių kompetencijos pradėti konsultacijas ir sustabdyti susitarimą su AKR valstybėmis.

Vis dėlto, priešingai nei teigia dr. Heliskoski³⁷³, abejotina, ar anksčiau aptartas modelis yra priimtinas visais atvejais, o ypač tada, kai ES ir valstybių narių kompetencijos sritys gali būti aiškiai atribojamos, taip sudarant sąlygas priimti du procedūriškai atskirus sprendimus. Kaip jau minėta anksčiau, balsavimo procedūros valstybių narių ir ES kompetencijos klausimais skiriasi. Valstybių narių kompetencijos klausimais dominuoja vienbalsiškumas, o ES kompetencijos klausimais – kvalifikuota dauguma. Todėl numačius vieną balsavimo procedūrą, kiltų grėsmė pažeisti įprastinę ES kompetencijos įgyvendinimo tvarką. Atsižvelgiant į šiuos argumentus, galima teigti, jog Kotonu susitarimo sustabdymo tvarka remiantis viena balsavimo vienbalsiai taisykle tiek ES, tiek ir valstybių narių kompetencijos srityse gali būti pateisinama tik tada, jei susitarimo sustabdymas paveiktų tiek ES, tiek ir išimtinės valstybių narių kompetencijos sritis.

Geresnį pavyzdį, kaip būtų galima organizuoti ES ir valstybių narių dalyvavimą mišriuose susitarimuose, pateikia nesenas ES bei jos valstybių narių ir JAV oro susisiekimo susitarimas. Šio susitarimo kontekste Taryba ir

³⁷³ HELISKOSKI, J. 2001, *supra*, note 51, p. 180.

joje posėdžiavę valstybių narių vyriausybės atstovai priėmė sprendimą³⁷⁴, kuriame teisę priimti ES ir valstybių narių pozicijas minėtu susitarimu sukurtame organe – Jungtiniame komitete suteikė Komisijai ir Tarybai. Remiantis šio tarpinstitucinio sprendimo 3 straipsnio 2 dalimi, ES ir valstybių narių poziciją *ES išimtinės kompetencijos* klausimais, dėl kurių nereikia priimti teisinį poveikį turinčio sprendimo, nustato Komisija. Tolesnėje dalyje numatyta, jog tą pačią poziciją *ES kompetencijos* klausimais kvalifikuota balsų dauguma nustato Taryba, remdamasi Komisijos pasiūlymu, išskyrus atvejus, kai pagal Sutartyje nustatytas taikytinas balsavimo procedūras yra numatyta kitaip. Tuo tarpu bendrą poziciją *valstybių narių kompetencijos* klausimais vieningai nustato Taryba, remdamasi Komisijos arba bet kurios valstybės narės pasiūlymu. Kartu numatoma galimybė valstybėms narėms susilaikyti, jei joms prireikia nacionalinės teisėkūros institucijos pritarimo. Galiausiai, sprendimo 3 straipsnio 5 dalyje nurodoma, jog bendrą poziciją Jungtiniame komitete teikia Komisija, išskyrus poziciją valstybių narių išimtinėi kompetencijai priklausančiais klausimais. Pastaruoju atveju poziciją teikia Tarybai pirmininkaujanti valstybė narė arba, jei Taryba taip nusprendžia, Komisija.

Akivaizdu, jog minėtas tarpinstitucinis sprendimas numato tinkamesnį ES ir valstybių narių dalyvavimo mišriuose susitarimuose modelį nei prieš tai aptarti pavyzdžiai Lomė ir Kotonu susitarimo kontekste. Visų pirma, ES ir valstybių narių kompetencija diferencijuojama, o tai leidžia, priešingai nei Kotonu susitarimo sustabdymo tvarka, taikyti paprastesnį kvalifikuotos daugumos balsavimą Taryboje ar net Komisijos sprendimą, kai klausimas nesusijęs su valstybių narių kompetencija. Antra, galima pastebėti, jog, priešingai nei FAO ar *Codex Alimentarius* komisijos kontekstuose priimtuose tarpinstituciniuose susitarimuose, atsisakoma kompetencijos skirstymo į pasidalijamąją kompetenciją, kuri yra labiau susijusi su ES ar valstybių narių kompetencija. Tokiu būdu sumažinama FAO tipo ginčo dėl kompetencijos

³⁷⁴ 2010 m. birželio 24 d. Tarybos ir Taryboje posėdžiavusių Europos Sąjungos valstybių narių vyriausybės atstovų sprendimas 2010/465/ES dėl protokolo, kuriuo iš dalies keičiamas Europos bendrijos bei jos valstybių narių ir Jungtinių Amerikos Valstijų oro susisiekiimo susitarimas, pasirašymo ir laikino taikymo. OL L 223, 2010 08 25, p. 1-2.

atribojimo rizika. Vis dėlto, reikia pripažinti, jog išlieka skirstymas tarp išimtinės ir neišimtinės ES kompetencijos. Trečia, akivaizdu, jog valstybių narių kompetencijos vykdymo delegavimas Tarybai niekaip nepanaikina valstybių narių vykdomos ES institucijų kontrolės, nes valstybėms narėms numatoma iniciatyvos teisė ir vienbalsiškumas Taryboje. Be to, nepriklausomai nuo to, ar bus veikama per Tarybą ar ne, pozicijas bet kokių atveju priims valstybių narių įgaliojimo atstovai. Papildomi saugikliai, tokie kaip klausimo svarstymo išimtiniais atvejais perdavimas nacionaliniam parlamentui, suteikia papildomo pasitikėjimo aptariamam delegavimo mechanizmu.

Taigi remiantis anksčiau aptartais praktikos pavyzdžiais, o taip pat atsižvelgiant į pirmame skyriuje nagrinėtus ES kompetencijos ypatumus galima siūlyti ES sutarčių pakeitimą, numatantį kompetencijos vykdymo mišriuose susitarimuose delegavimo ES institucijoms mechanizmą³⁷⁵. Šis mechanizmas reguliuotų *teisines pasekmes sukeliančių*³⁷⁶ ES ir valstybių narių pozicijų nustatymą mišriais susitarimais sukurtuose organuose, taip išplėsdamas SESV 218 straipsnio 9 dalyje numatytą ES teisinės pasekmes sukeliančios pozicijos nustatymo procedūrą ES tarptautiniu susitarimu sukurtame organe. Siūlomu mechanizmu galėtų būti papildomai numatytos trijų tipų pozicijų nustatymo procedūros:

- 1) Valstybių narių pozicijos jų išimtinės kompetencijos srityse būtų nustatomos Tarybos, sprendžiančios vieningai, išskyrus

³⁷⁵ Reikia pripažinti, jog tokio valstybių narių kompetencijos vykdymo delegavimo mechanizmo galutiniam įtvirtinimui ES sutartyse būtina atlikti išsamią valstybių narių teisės sistemų analizę, siekiant nustatyti, ar toks delegavimo mechanizmas būtų teisėtas nacionalinės teisės požiūriu, o nustačius priešingai, reikėtų atlikti papildomus veiksmus šio mechanizmo teisėtumo užtikrinimui. Tokia analizė yra už šios disertacijos tyrimo objekto ribų.

³⁷⁶ Šiame kontekste laikoma, jog teisinės pasekmes sukelianti pozicija yra tokia pozicija, kuri ES, valstybių narių ar bendrai ES grupės vardu yra nustatoma susitarimu sukurtame organe, kai tas organas sprendžia dėl privalomų teisės aktų priėmimo. Atitinkamai, tokių teisinių pasekmių nesukeliančių pozicijų nustatymas, dėl jų ribotos reikšmės ir poveikio ES ir valstybėms narėms, galėtų būti ir toliau atliekamas atitinkamuose Tarybos parengiamamuosiuose organuose (COREPER, Tarybos darbo grupėse ar komitetuose, kuriuose yra atstovaujamos visos ES valstybės narės). Esant pakankamai ES valstybių narių politinei valiai teisinių pasekmių nesukeliančių pozicijų nustatymą ateityje būtų galima sureguliuoti atskiru ES ir valstybių narių susitarimu.

atvejus, kai ji sprendama vieningai nustatytą kitą sprendimų priėmimo tvarką.

- 2) Bendros ES ir valstybių narių pozicijos srityse, kurios yra susijusios tiek su ES, tiek ir su išimtinė valstybių narių kompetencija, būtų nustatomos pagal Komisijos arba Tarybai pirmininkaujančios valstybės narės pasiūlymą Tarybos, sprendžiančios vieningai, išskyrus atvejus, kai ji sprendama vieningai nustatytą kitą sprendimų priėmimo tvarką.
- 3) Bendros ES ir valstybių narių pozicijos ES kompetencijos, kuria ES pasinaudoja tik iš dalies, srityse būtų nustatomos pagal Komisijos arba Tarybai pirmininkaujančios valstybės narės pasiūlymą Tarybos, sprendžiančios pagal atitinkamai sričiai ES sutartyse numatytą balsavimo tvarką.

Taip pat siūlytina įtraukti kelis papildomus valstybių narių interesus apsaugančius saugiklius – pirmiausiai bendrą nuostatą, jog balsuojant dėl pozicijos susilaikiusi Tarybos narė gali savo susilaikymą pateisinti padarydama atitinkamą oficialų pareiškimą, ir tokiu atveju ji nebūtų įpareigota laikytis priimtos pozicijos, bet turėtų pripažinti, jog ji įpareigoja ją priėmusias Tarybos nares³⁷⁷. Antra, galėtų būti įtraukta nuostata, jog jei Tarybos narė pareiškia, kad dėl esminių ir konkrečiai nurodytų nacionalinių priežasčių³⁷⁸ ji negali pritarti bendrai ES ir valstybių narių pozicijai, priimamai kvalifikuota balsų dauguma, dėl jos būtų nebalsuojama perduodant klausimą pakartotinam svarstymui Taryboje³⁷⁹. ES ir valstybių narių atstovavimas galėtų būti pavestas Komisijai, prireikus darant išimtį išimtinės valstybių narių kompetencijos srityse, kuriose valstybių narių pozicijai galėtų atstovauti Tarybai pirmininkaujanti valstybė. Be to, kaip jau aptarta, turėtų būti numatytas

³⁷⁷ Toks saugiklis nustatytas ES sutarties 31 straipsnyje, reguliuojančiame sprendimų priėmimą BUSP srityje.

³⁷⁸ Pavyzdžiui, dėl nacionalinėje teisėje numatytos pareigos nustatant poziciją tam tikrame susitarimu sukurtame organe gauti nacionalinio parlamento pritarimą.

³⁷⁹ Panašus saugiklis nustatytas ES sutarties 31 straipsnyje, reguliuojančiame sprendimų priėmimą BUSP srityje.

draudimas nepasiekus pozicijos Taryboje ES ir valstybėms narėms veikti vienašališkai tose srityse, kurios *aiškiai nepriklauso* jų išimtinai kompetencijai, ir jei jų vienašališkas veikimas pažeistų ES teisę ar ES sutartyse nustatytus ES tikslus. Kartu turėtų būti aiškiai įtvirtinta, jog kompetencijos vykdymo mišriame susitarime delegavimas nepaveikia kompetencijos tarp ES ir valstybių narių pasidalijimo.

Toks ES sutartyse įteisintas mechanizmas neabejotinai sudarytų galimybes padidinti ES ir jos valstybių narių dalyvavimo mišriuose susitarimuose veiksmingumą. Jis paskatintų šiuo metu vyraujančios *ad hoc*, nenuoseklios praktikos harmonizaciją bei didesnę ES ir valstybių narių discipliną dalyvaujant mišriuose susitarimuose³⁸⁰. Numatant minėtus papildomus saugiklius, aptariamasis mechanizmas leistų atsižvelgti į suverenių valstybių narių teises ir valstybių narių užsienio politikos demokratinės kontrolės principus. Vis dėlto, minėtas mechanizmas nepanaikintų būtinybės spręsti kompetencijos pasidalijimo, kasdienio pozicijų derinimo ir priėmimo, o taip pat kitų dalyvavimo mišriame susitarime klausimų ES viduje. Galiausiai aptariamasis mechanizmas reikalautų trečiųjų šalių pripažinimo, jog Taryba ir Komisija gali atstovauti valstybes nares mišraus susitarimo kontekste. Vis dėlto, nesant tokio Sutarčių pakeitimo, tenka ir toliau tenkintis *ad hoc* bendradarbiavimo mechanizmais ir iš lojalaus bendradarbiavimo principo kildinamų pareigų veikimu užtikrinant darnų ir veiksmingą ES grupės dalyvavimą mišriuose susitarimuose³⁸¹.

2.4. Skyriaus apibendrinimas ir išvados

Atliktas tyrimas parodė, jog kompetencijos suteikimo principas tiesiogiai veikia mišrių susitarimų derybų, sudarymo ir dalyvavimo juose praktiką. Jis vaidina svarbų vaidmenį organizuojant ES ir valstybių narių veiksmus visose mišrių susitarimų praktikos srityse. Vis dėlto, šis vaidmuo

³⁸⁰ TIMMERMANS, CH. 2000, *supra*, note 166, p. 244.

³⁸¹ Apie lojalaus bendradarbiavimo principo ir iš jo kildinamų bendradarbiavimo pareigų reikšmę mišrių susitarimų institutui bus išsamiai kalbama penktajame disertacijos skyriuje.

atskirose srityse skiriasi. Derybose dėl mišrių susitarimų lankstumas ir pragmatiškumas dažnai nugalė prieš griežtą teisinę logiką. Nors kompetencijos suteikimo principas formaliai turėtų lemti derybų atskyrimą pagal ES ir valstybių narių kompetenciją, praktikoje derybos paprastai apjungiamos į bendrą derybų delegaciją, atstovaujama EK ir pirmininkaujančios valstybės, o vis dažniau derybos yra vedamos ir per vieną ES ir valstybių narių derybininkę – EK. Šioje disertacijoje laikomasi pozicijos, jog mišrių susitarimų derybos per EK kaip vieną ES grupės derybininkę yra tinkamiausias derybų formatas. Pirma, vienas derybininkas sukuria sąlygas veiksmingesnėms ES grupės deryboms, nes jis turi daugiau derybinių svertų ir gali būti lankstesnis nei bendra derybų delegacija ar atskiros derybų delegacijos. Antra, vienas derybininkas sukuria daugiau tikrumo ir aiškumo trečiosioms šalims, o kartu pastarosios praranda galimybę paveikti derybų eigą manipuliudamos labiau pažeidžiamais valstybių narių derybininkais. Ir trečia, sudaromos geresnės sąlygos siekti ES grupės vieningumo, nes, priešingai nei bendros derybų delegacijos atveju, derybų metu nereikia spręsti jautrių kompetencijos atribojimo klausimų ar formalizuoti ES ir valstybių narių bendradarbiavimo mišriose derybose. Kartu pabrėžtina, jog vieno derybininko formatas leidžia valstybėms narėms išlaikyti esminius saugiklius ir kontrolės mechanizmus. Viena vertus, šis derybų formatas neturi jokio poveikio valstybių narių kompetencijai. Kita vertus, valstybės narės naudojasi plačiais derybų kontrolės svertais, įskaitant derybinių nurodymų teikimą, priežiūrą per specialius komitetus, išitraukimą į derybų komandą ir galiausiai – per susitarimo sudarymo procedūrą nacionaliniame lygmenyje. Tad darytina išvada, jog EK kaip vienos derybininkės formatas leidžia subalansuoti tiek ES interesus darniai ir veiksmingai derėtis, tiek valstybių narių interesus išsaugoti savo kompetenciją ir derybų kontrolę, tiek ir trečiųjų šalių interesus turėti aiškų ir visiems derybų klausimams įgaliotą derybininką.

Kita vertus, mišrių susitarimų sudaryme kompetencijos suteikimo principas pasireiškia ryškiau. Pats mišraus susitarimo sudarymas ES ir atskirų valstybių narių lygmenyse tiesiogiai atspindi ES ir valstybių narių

kompetencijos pasidalijimo pasekmes mišrių susitarimų institutui. Tiesa, sudarant mišrų susitarimą ES grupė paprastai nenurodo trečiosioms šalims, kaip atribojama ES ir valstybių narių kompetencija susitarimo nuostatų atžvilgiu, išskyrus atvejus, kai trečiosios šalys to reikalauja. Darytina išvada, jog pastangos neatskleisti kompetencijos atribojimo trečiosioms šalims ne tik atitinka ESTT praktiką, bet ir leidžia apsaugoti ES teisės autonomiją ir pragmatiškai išvengti ginčų ES grupės viduje dėl kompetencijos ribų. Vis dėlto, kompetencijos suteikimo principas kelia įtampą mišrių susitarimų sudarymo proceso metu. Praktikoje jų sudarymas neretai vyksta nekoordinuotai ir užtrunka kelerius metus, taip sukeldamas problemų tiek ES grupei, tiek ir trečiosioms šalims. Nors formaliai mišraus susitarimo sudarymas iš valstybių narių pusės yra suvereni pastarųjų teisė, negalima pamiršti, jog šie susitarimai apima ne tik valstybių narių, bet ir ES kompetencijai priklausančias sritis. Iš to išplaukia, jog tik sudarydamos susitarimą kartu, ES ir valstybės narės gali prisiimti visas iš jo kylančias teises ir pareigas, ir tinkamai jį įgyvendinti. Atitinkamai darytina išvada, jog nekoordinuotas ar vilkinamas mišraus susitarimo sudarymas galėtų pažeisti ES sutartyje įtvirtintą lojalios bendradarbiavimo principą, ypač tais atvejais, kai ES ir valstybių narių kompetencija ir prisiimamos teisės bei pareigos yra neatsiejamai susijusios ir ES negalėtų susitarimo tinkamai įgyvendinti viena. Iš to galima išvesti koordinuoto ir operatyvaus mišrių susitarimų sudarymo pareigą, kuri yra tinkamiausia išeitis iš nekoordinuoto ar vilkinamo mišraus susitarimo sudarymo problemos. Be to, esant minėtai mišraus susitarimo nedalumo situacijai, turėtų būti ribojamas vienašališkas mišraus susitarimo suspendavimas ir nutraukimas. Taigi mišrus susitarimas sukuria ES ir valstybėms narėms tam tikrus abipusės priklausomybės saitus, kurie riboja jų savarankiškumą ir verčia atsižvelgti į viena kitos interesus.

Vis dėlto, didžiausią vaidmenį kompetencijos suteikimo principas vaidina dalyvavimo mišriuose susitarimuose srityje. Jei mišrių susitarimų derybose ir sudaryme yra įmanoma išvengti konkretaus kompetencijos atribojimo, dalyvavimo praktikoje tai tampa neišvengiama. Priimant oficialias

pozicijas mišraus susitarimo kontekste būtent nuo kompetencijos, kuriai priskiriamas nagrinėjamas klausimas, kategorijos priklauso, ar bus priimama ES, bendra ar valstybių narių pozicija, o taip pat – kieno sprendimu, koku balsavimu ir kokia atstovavimo tvarka. Reikia pastebėti, jog praktikoje kyla daug ginčų dėl ES ir valstybių narių kompetencijos atribojimo, ypač pasidalijamosios kompetencijos srityse. Pozicijų derinimo, priėmimo ir atstovavimo tvarka yra nenuosekli, *ad hoc* pobūdžio, todėl ji ne visada užtikrina aiškų, darnų ir veiksmingą ES ir valstybių narių dalyvavimą mišriuose susitarimuose. Šias problemas padeda spręsti EK, Tarybos ir (arba) valstybių narių tarpinstituciniai susitarimai dėl dalyvavimo mišriuose susitarimuose. Atlikta analizė parodė, jog tinkamiausi yra tokie tarpinstituciniai susitarimai, kurių taikymas nesukelia ilgalaikių teisinių pasekmių ES grupei trečiųjų šalių atžvilgiu ir kurie numato aiškias ES grupės bendradarbiavimo taisykles bei apsaugo ES ir valstybių narių interesus nuo juos pažeidžiančių vienašalių ES grupės narės veiksmų nepavykus pasiekti pozicijos. Kaip alternatyva nenuosekliai dalyvavimo mišriuose susitarimuose praktikai galėtų būti valstybių narių jau keletą kartų išbandytas kompetencijos dalyvauti mišriuose susitarimuose vykdymo delegavimas ES institucijoms. Siekiant bendros dalyvavimo mišriuose susitarimuose praktikos harmonizacijos ir supaprastinimo, pastarąjį kompetencijos vykdymo delegavimo mechanizmą siūlytina įtvirtinti ES sutartyse. Šis mechanizmas reguliuotų *teisines pasekmes sukeliančių* ES ir valstybių narių pozicijų nustatymą mišriais susitarimais sukurtuose organuose, taip išplėsdamas SESV 218 straipsnio 9 dalyje numatytą ES pozicijų nustatymo procedūrą ES tarptautiniu susitarimu sukurtuose organuose. Valstybių narių pozicijos jų išimtinės kompetencijos srityse būtų nustatomos Tarybos, sprendžiančios vieningai, išskyrus atvejus, kai ji sprendama vieningai nustatytą kitą sprendimų priėmimo tvarką. Bendros ES ir valstybių narių pozicijos srityse, kurios yra susijusios tiek su ES, tiek ir su išimtinė valstybių narių kompetencija, būtų nustatomos pagal Komisijos arba Tarybai pirmininkaujančios valstybės narės pasiūlymą Tarybos, sprendžiančios vieningai, išskyrus atvejus, kai ji

sprendama vieningai nustatytą kitą sprendimų priėmimo tvarką. Bendros ES ir valstybių narių pozicijos ES kompetencijos, kuria ES pasinaudoja tik iš dalies, srityse būtų nustatomos pagal Komisijos arba Tarybai pirmininkaujančios valstybės narės pasiūlymą Tarybos, sprendžiančios pagal atitinkamai sričiai ES sutartyse numatytą balsavimo tvarką.

Taip pat siūloma įtraukti kelis papildomus valstybių narių interesus apsaugančius saugiklius – pirmiausiai, bendrą nuostatą, jog balsuojant dėl pozicijos susilaikiusi Tarybos narė gali savo susilaikymą pateisinti padarydama atitinkamą oficialų pareiškimą, ir tokiu atveju ji nebūtų įpareigota laikytis priimtos pozicijos, bet turėtų pripažinti, jog ši įpareigoja ją priėmusias Tarybos nares. Antra, galėtų būti įtraukta nuostata, jog jei Tarybos narė pareiškia, kad dėl esminių ir konkrečiai nurodytų nacionalinių priežasčių ji negali pritarti bendrai ES ir valstybių narių pozicijai, priimamai kvalifikuota balsų dauguma, dėl jos būtų nebalsuojama perduodant klausimą pakartotinam svarstymui Taryboje. ES ir valstybių narių atstovavimas galėtų būti pavestas Komisijai, prireikus darant išimtį išimtinės valstybių narių kompetencijos srityse, kuriose valstybių narių pozicijai galėtų atstovauti Tarybai pirmininkaujanti valstybė. Toliau turėtų būti numatytas draudimas nepasiekus pozicijos Taryboje ES ir valstybėms narėms veikti vienašališkai tose srityse, kurios *aiškiai nepriklauso* jų išimtinėi kompetencijai, ir jei jų vienašališkas veikimas pažeistų ES teisę ar ES sutartyse nustatytus ES tikslus. Galiausiai reikėtų nustatyti, jog kompetencijos vykdymo mišriame susitarime delegavimas nepaveikia kompetencijos tarp ES ir valstybių narių pasidalijimo.

3. SKYRIUS. MIŠRIŲ SUSITARIMŲ AIŠKINIMAS IR TAIKYMAS ES TEISĖJE: TEISINGUMO TEISMO JURISDIKCIJOS RIBŲ BEIEŠKANT

Apžvelgus mišrių susitarimų derybų, sudarymo ir dalyvavimo juose praktiką, verta pereiti prie kito svarbaus mišrių susitarimų instituto aspekto – mišrių susitarimų aiškinimo ir taikymo teismuose³⁸². Šių susitarimų nuostatų aiškinimas ir taikymas yra vienas iš svarbiausių jų integravimo į ES ir valstybių narių teisinę sistemą instrumentų. ESTT jurisdikcija aiškinti mišrius susitarimus turi tiesioginių teisinių padarinių ne tik ES, bet ir jos valstybėms narėms, o kartu ir trečiosioms šalims. Toks aiškinimas sudaro galimybę užtikrinti darnų bei nuoseklų mišrių susitarimų įgyvendinimą visoje ES teritorijoje, o tai skatina teisinį tikrumą. Tačiau, kita vertus, negalima pamiršti šios disertacijos pirmame skyriuje aptartų konstitucinių ES veikimo ribų – kompetencijos suteikimo principo ir jo įtakos Teismo jurisdikcijai.

Esminis klausimas, kuris gvildenamas šiame skyriuje, yra ESTT jurisdikcijos aiškinti ir taikyti mišrius susitarimus apimtis. Siekiama įvertinti, kiek mišrus susitarimas yra ES teisės dalis. Prisimenant pirmame ir antrame skyriuose nagrinėtą kompetencijos suteikimo principo pasireiškimą, visų pirma kyla klausimas, ar mišrių susitarimų aiškinimo jurisdikcija apima tik tas susitarimo dalis, kurios patenka į ES kompetencijos sritį, ar, priešingai, ESTT

³⁸² Šis klausimas nagrinėjamas ir doktrinoje. Pvz., žr. HIX, J. P. 2008, *supra*, note 47, p. 211-257; HOLDGAARD, R. *External Relations Law of The European Community – Legal Reasoning and Legal Discourses*. Kluwer Law International, 2008, p. 205-235; CHEYNE, I. Haegeman, Demirel and their Progeny. In DASHWOOD A., HILLION CH. (eds.). *The General Law of the E.C. External Relations*. Sweet and Maxwell, 2000, p. 20; HELISKOSKI, J. 2001, *supra*, note 51, p. 52; HELISKOSKI, J. 2000, *supra*, note 180, p. 395-412; KLAMERT, M. Dark matter: competence jurisdiction and “the area largely covered by EU law”: comment on Lesoochranárske. *European Law Review*, vol. 37, 2000, p. 340-350; KOUTRAKOS, P. Interpretation of Mixed Agreements. In HILLION CH., KOUTRAKOS P. (eds.). *Mixed Agreements Revisited: The EU and its Member States in the World*. Hart Publishing, 2010, p. 116-138; KOUTRAKOS, P. 2006, *supra*, note 53, p. 116; KOUTRAKOS, P. The Interpretation of Mixed Agreements under the Preliminary Reference Procedure. *European Foreign Affairs Review*, vol. 7, 2002, p. 25-52; KARAYIGIT, M. T. Why and to What Extent a Common Interpretative Position for Mixed Agreements? *European Foreign Affairs Review*, vol. 11(4), 2006, p. 445-469; EECKHOUT, P. 2011a, *supra*, note 40, p. 267-319; SELL, T. *Das Gebot der einheitlichen Auslegung gemischter Abkommen*. Peter Lang GmbH, 2006; GAGLIARDI, A. F. The Rights of Individuals to Invoke the Provisions of Mixed Agreements Before the National Courts: A New Message from Luxembourg. *European Law Review*, vol. 24, 1999, p. 276-292; ZONNEKEYN, G. A. Mixed Feelings About the Hermès Judgment. *International Trade Law Review*, 1999, p. 20-25; DAUKŠIENĖ, I. *supra*, note 41, p. 1354.

turi turėti jurisdikciją pasisakyti ir valstybių narių kompetencijos klausimais. Taigi reikia įvertinti, kokią įtaką kompetencijos suteikimo principas turi mišrių susitarimų aiškinimo srityje. Tai leis ne tik palyginti šio principo pasireiškimą mišrių susitarimų praktikoje ir jų aiškinyje bei taikyme, bet ir geriau suvokti šio instituto vietą ir reikšmę bendroje ES teisės sistemoje.

Ižangai verta pažymėti, jog ES teisės, taigi ir mišrių susitarimų, aiškinimas gali būti vykdomas įvairiose ESTT procedūrose. Viena vertus, remiantis SESV 218 straipsnio 11 dalimi, valstybė narė, Europos Parlamentas, Taryba ar Komisija gali kreiptis į ESTT dėl nuomonės, ar numatytas sudaryti susitarimas yra suderinamas su Sutarčių nuostatomis. Kita vertus, egzistuoja bent keletas galimybių aiškinti jau sudarytus mišrius susitarimus. Nacionaliniai teismai pagal SESV 267 straipsnį gali teikti ESTT prejudicinius klausimus dėl „Sąjungos institucijų, įstaigų ar organų aktų“ galiojimo ir aiškinimo. Pastebėtina, jog ESTT dar ankstyvoje savo praktikoje pripažino, jog ES tarptautiniai susitarimai, įskaitant ir mišrius, laikytini ES teisės aktais, dėl kurių gali būti priimtas prejudicinis sprendimas³⁸³. Mišriais susitarimais taip pat galima pasiremti ginčijant antrinių ES teisės aktų teisėtumą remiantis SESV 263 straipsniu. Be to, mišrių susitarimų nuostatų aiškinimas galimas su deliktine atsakomybe susijusiuose ginčiuose, kurie numatyti SESV 268 ir 340 straipsniuose. Galiausiai, aiškinimo klausimai gali kilti ir SESV 258 straipsnyje numatytoje procedūroje dėl valstybių narių įsipareigojimų pagal Sutartį neįvykdymo. Vis dėlto, iki šiol ESTT jurisdikcija aiškinti ir taikyti mišrių susitarimų nuostatas buvo gvildinama tik prejudicinio sprendimo ir procedūros dėl valstybių narių įsipareigojimų neįvykdymo kontekstuose. Taigi toliau nagrinėjama ESTT praktika tik šiose dviejose teisminėse procedūrose.

³⁸³ 1974 m. balandžio 30 d. Sprendimas *Haegeman*, 181/73, Rink. p. 449, 70-86 punktai. Vis dėlto, doktrinoje šis sprendimas buvo kritikuojamas dėl Teismo pasirinktos argumentacijos. Plačiau apie tai žr. HARTLEY, T.C. *The Foundations of European Community Law*. 4 ed. Oxford University Press, 1998, p. 263.

3.1. Jurisdikcija aiškinti mišrius susitarimus prejudicinio sprendimo procedūroje

3.1.1. Jurisdikcijos ištakos: asociacijos susitarimai

Haegeman byla

Ankstyvose bylose ESTT jurisdikcijos aiškinti mišrius susitarimus klausimai nekėlė didelių problemų. Vienoje pirmųjų tokių bylų, *Haegeman*³⁸⁴, ESTT buvo pirmą kartą paprašytas išaiškinti pagal savo pobūdį mišraus EEB ir Graikijos asociacijos susitarimo nuostatas, susijusias su prekyba. ESTT lakoniškai pripažino savo jurisdikciją aiškinti šį susitarimą, tiesiog nurodydamas, jog jis buvo sudarytas Tarybos remiantis EEB sutarties straipsniais, įgalinančiais EEB steigti asociacijas su trečiosiomis šalimis (dabar SESV 217 straipsnis). Toliau ESTT pridūrė, jog, *kiek tai susiję su EEB*, šis susitarimas yra laikytinas vienu iš EEB institucijų teisės aktų, dėl kurių galima priimti prejudicinį sprendimą, o jo nuostatos yra sudėtinė EEB teisės dalis³⁸⁵. Tokios pačios pozicijos ESTT laikėsi ir keliose vėlesnėse bylose bei neanalizavo savo jurisdikcijos aiškinti mišrių susitarimų nuostatas³⁸⁶. Tai galima paaiškinti tuo, jog ankstyvose bylose buvo nagrinėjami akivaizdžiai ES kompetencijai priklausantys klausimai, nesukėlę bylos dalyvių ir Teismo įtarimų.

³⁸⁴ 1974 m. balandžio 30 d. Sprendimas *Haegeman*, 181/73, Rink. p. 449.

³⁸⁵ *Ibid.*, 3-6 punktai. Vėlesnėje savo praktikoje ESTT taip pat pripažino, jog ES sudaryti tarptautiniai susitarimai turi viršenybę prieš antrinius ES teisės aktus. Pvz., žr. 1996 m. rugsėjo 10 d. Sprendimo *Komisija prieš Vokietiją*, C-61/94, Rink. p. I-3989, 52 punktą ir 2004 m. balandžio 1 d. Sprendimo *Bellio F.lli*, C-286/02, Rink. p. I-3465, 33 punktą. Plačiau apie ES susitarimų statusą ir keliamas teisinės pasekmės ES vidaus teisėje žr. EECKHOUT, P. 2011a, *supra*, note 40, p. 323, o taip pat KLABBERS, J. The Validity of EU Norms Conflicting with International Obligations. In CANNIZZARO, E., PALCHETTI, P., WESSEL, R.A. (eds.). *International Law as Law of the European Union*. Martinus Nijhoff Publishers, 2012, p. 111.

³⁸⁶ Žr. 1976 m. vasario 5 d. Sprendimą *Conceria Bresciani*, 87/75, Rink. p. 129, 1977 m. lapkričio 24 d. Sprendimą *Razanatsimba*, 65/77, Rink. p. 2229. Pastarojoje byloje klausimas buvo susijęs su galimai valstybių narių kompetencija, tačiau nepaisant to, ESTT nenagrinėjo jurisdikcijos aspektų. Taip pat žr. 1977 m. lapkričio 9 d. generalinio advokato G. Reischl išvadą byloje *Razanatsimba*, C-65/77, Rink. p. 2229, 2243: „Vienintelė sąlyga, kad Teisingumo Teismas turėtų jurisdikciją spręsti pateiktus klausimus, yra ta, jog Bendrija turi būti susaistyta nagrinėjamo susitarimo ir tos nuostatos, kurią prašoma išaiškinti.“

Demirel byla

Vis dėlto, situacija pasikeitė *Demirel* byloje³⁸⁷, kurioje Vokietijos teismas siekė ESTT išaiškinimo dėl mišraus EEB ir Turkijos asociacijos susitarimo nuostatų, susijusių su laisvu darbuotojų judėjimu. Šioje byloje valstybės narės pirmą kartą ginčijo ESTT jurisdikciją aiškinti mišraus susitarimo nuostatas, teigdamos, jog jos tariamai patenka į valstybių narių kompetencijos sritį³⁸⁸. ESTT visų pirma pakartojo Sprendime *Haegeman* išsakytą poziciją, jog Tarybos pagal EEB sutartį sudarytas susitarimas dėl asociacijos steigimo, kiek jis susijęs su EEB, yra vienas iš EEB teisės aktų, dėl kurių galima priimti prejudicinį sprendimą, o jo nuostatos yra sudėtinė EEB teisės sistemos dalis³⁸⁹. Toliau ESTT pridūrė, jog *šios teisės sistemos ribose* ESTT turi jurisdikciją priimti prejudicinius sprendimus dėl tokių susitarimų aiškinimo. Atremdamas Vokietijos ir Jungtinės Karalystės vyriausybių pastabą, jog ESTT neturi jurisdikcijos aiškinti EEB – Turkijos asociacijos susitarimo nuostatų dėl laisvo asmenų judėjimo, nes jų įgyvendinimas priklauso valstybių narių kompetencijai, ESTT, pagrįsdamas savo jurisdikciją, apsiribojo keliais esminiais argumentais:

„9. <...> Kadangi nagrinėjamas susitarimas yra asociacijos susitarimas, sukuriantis specialius, privileijuotus ryšius su trečiąja šalimi, kuri bent iš dalies turi dalyvauti Bendrijos sistemoje, EEB 238 straipsnis (dabar SESV 217 straipsnis – aut.past.) įgalina Bendriją užtikrinti savo įsipareigojimus trečiosios šalies atžvilgiu visose EEB sutarties srityse. Kadangi darbuotojų judėjimo laisvė pagal EEB sutarties 48 ir paskesnius straipsnius yra viena iš EEB sutarties reglamentuojamų sričių, įsipareigojimai dėl judėjimo laisvės priklauso Bendrijos kompetencijai, suteikiamai pagal 238 straipsnį. Todėl klausimas, ar Teismas turi jurisdikciją aiškinti mišraus susitarimo nuostatą <...> nekyla.

10. Be to, Teismo jurisdikcija negali būti ginčijama remiantis tuo, jog darbuotojų judėjimo srityje, kaip numato šiuo metu galiojanti Bendrijos teisė,

³⁸⁷ 1987 m. rugsėjo 30 d. Sprendimas *Demirel*, 12/86, Rink. p. 3719.

³⁸⁸ *Ibid.*, 8 punktas.

³⁸⁹ *Ibid.*, 7 punktas.

būtent valstybės narės turi nustatyti taisykles, suteikiančias galią susitarimo nuostatomis <...>.

11. Kaip Teismas nurodė <...> byloje *Hauptzollamt Mainz v Kupferberg* <...>, užtikrinamos iš Bendrijos institucijų sudarytų susitarimų išplaukiančių įsipareigojimų vykdymą, Bendrijos valstybės narės atlieka Bendrijos teisės sistemoje pareigą Bendrijai, kuri prisiėmė atsakomybę už tinkamą susitarimo vykdymą³⁹⁰.

Iš šių formuluočių galima matyti, jog ESTT pripažino plačią jurisdikciją aiškinti visas mišraus susitarimo nuostatas, priskiriamas ES kompetencijai, nedarant skirtumo tarp išimtinės ir pasidalijamosios ES kompetencijos. Iš to logiškai išplaukia, jog jis neturėtų jurisdikcijos aiškinti tik išimtinai valstybių narių kompetencijai priskiriamų klausimų. Tačiau to Teismas aiškiai nepasakė.

Kartu liko neaišku, ar *Demirel* formuluotos taisyklės galioja tik pagal savo pobūdį specifinių asociacijos susitarimų kontekste ar bendrai. Tiek GA Darmon išvadoje šioje byloje, tiek ir Teismo sprendime stipriai jaučiamas asociacijos santykių išskirtinumo pabrėžimas³⁹¹, todėl kyla pagrįstas klausimas, ar Teismas būtų priėjęs tokių pačių išvadų kitame kontekste.

Be to, be jokios analizės nurodydamas, jog EB turi įgaliojimus užtikrinti savo įsipareigojimus pagal asociacijos susitarimą *visose* EEB sutarties srityse, panašu, jog ESTT ignoravo tai, kad EEB – Turkijos asociacijos susitarimas yra mišrus, todėl dalį įsipareigojimų prisiima ir valstybės narės. Kaip teisingai pastebėjo dr. Heliskoski, ESTT neatsižvelgė į tai, kad ex EEB sutarties 238 straipsnis, numatantis asociacijos steigimą, nesuteikia EEB išimtinės kompetencijos, todėl su darbuotojų judėjimu susiję

³⁹⁰ Įdomu pastebėti, jog pasinaudodamas šia citata iš *Kupferberg* bylos (1982 m. spalio 26 d. Sprendimas *Kupferberg*, 104/81, Rink. p. 3641), kuri buvo susijusi su ES, o ne mišriu susitarimu, ESTT pirmą kartą savo praktikoje prilygino iš mišrių susitarimų kylančias teises pasekmes valstybių narių pareigoms EB atžvilgiu, kylančioms iš ES susitarimų. Tai buvo viena pirmųjų nuorodų į bendradarbiavimo pareigą mišrių susitarimų kontekste. Taip pat žr. KARAYIGIT, M. T. *supra*, note 382, p. 450; KOUTRAKOS, P. 2010, *supra*, note 382, p. 118.

³⁹¹ Žr. 1987 m. rugsėjo 30 d. Sprendimo *Demirel*, 12/86, Rink. p. 3719, 9 punktą ir 1987 m. gegužės 19 d. generalinio advokato Darmon išvados byloje *Demirel*, 12/86, Rink. p. 3719, 14-15 punktus. Asociacijos susitarimų išskirtinumas pabrėžiamas ir doktrinoje. Pvz., žr. ROSAS, A. 2000, *supra*, note 47, p. 214, SELL, T. *supra*, note 382, p. 70.

įsipareigojimai pilnai galėjo priklausyti ir valstybių narių kompetencijai³⁹². ES kompetencijos pobūdžio darbuotojų judėjimo srityje visiškai neanalizavo ir GA Darmon. Jis tik nurodė, jog valstybėms narėms nepadarius jokių išlygų dėl savo išimtinės kompetencijos ir atsižvelgiant į aptariamų asociacijos susitarimo nuostatų „pobūdį ir apimtį“, jų aiškinimas priklauso ESTT jurisdikcijai, visų pirma siekiant vienodo jų taikymo³⁹³.

Taigi *Demirel* paliko daugiau klausimų, nei suteikė atsakymų. Liko neaišku, dėl kokių mišrių susitarimų nuostatų ESTT turi jurisdikciją. Tiesa, Teismo pastangos pagrįsti EEB kompetenciją darbuotojų judėjimo srityje leidžia manyti, jog ESTT nebūtų prisiėmęs jurisdikcijos išimtinės valstybių narių kompetencijos srityse. Kita vertus, ESTT naudojo itin platų EEB kompetencijos aiškinimą, pagal kurį, bent jau asociacijos susitarimų kontekste, visos sritys, minimos EEB sutartyje, galėtų būti priskirtos EEB kompetencijai. Toks aiškinimas kelia suderinamumo su kompetencijos suteikimo principu abejonių. Galiausiai liko neaišku, kiek svarbus Teismui buvo EB atsakomybės prieš Turkiją veiksnys, apie kurį užsimenama sprendimo 11 punkte³⁹⁴. Teismas, deja, neanalizavo, kokia apimtimi EB būtų atsakinga už tinkamą darbuotojų laisvės nuostatų įvykdymą.

Kurį laiką ESTT pavyko išvengti mišrių susitarimų aiškinimo jurisdikcijos klausimų. Byloje *Sevince*, kuri buvo susijusi su EB – Turkijos asociacijos susitarimu sukurtos Asociacijos tarybos sprendimų aiškinimu, ESTT apskritai nenagrinėjo aiškinimo jurisdikcijos klausimo, darydamas trumpą nuorodą į savo Sprendimus *Komisija prieš Graikiją*³⁹⁵ ir *Demirel*³⁹⁶.

³⁹² HELISKOSKI, J. 2001, *supra*, note 51, p. 55. Taip pat žr. KARAYIGIT, M. T. *supra*, note 382, p. 449. Priešingai pasisakė prof. Kaddous (KADDOUS, C. Effects of International Agreements in the EU Legal Order. In CREMONA M., WITTE B. DE (eds.), *EU Foreign Relations Law – Constitutional Fundamentals*. Oxford: Hart Publishing, 2008, p. 294-295), teigusi, jog būtinybė vienodai aiškinti mišrių susitarimą pateisino Teismo pasirinktą kompetencijų ignoravimą. Vis dėlto, tenka pripažinti, jog prof. Kaddous šio savo palaikymo toliau nepagrindė, todėl sunku spręsti, kas konkrečiai paskatino prof. Kaddous palaikyti Sprendimą *Demirel* ir kaip tokia jos pozicija suderinama su kompetencijos suteikimo principu.

³⁹³ Žr. 1987 m. gegužės 19 d. generalinio advokato Darmon išvados byloje *Demirel*, 12/86, Rink. p. 3719, 15 punktą.

³⁹⁴ HOLDGAARD, R. 2008, *supra*, note 51, p. 208.

³⁹⁵ 1989 m. lapkričio 14 d. Sprendimas *Graikija prieš Komisiją*, 30/88, Rink. p. 3711.

³⁹⁶ Žr. 1990 m. rugsėjo 20 d. Sprendimo *Sevince*, C-192/89, Rink. p. I-3461, 8 punktą.

Vėlesnėje byloje *Kus*³⁹⁷, nagrinėjusioje EB – Turkijos asociacijos tarybos sprendimų aiškinimo klausimus, Vokietijos vyriausybė ragino ESTT peržiūrėti savo Sprendimą *Sevince* argumentuodama, jog šie sprendimai priklauso valstybių narių kompetencijai. Tačiau ir šioje byloje Teismas nepakeitė savo pozicijos ir šio klausimo neplėtojo.

3.1.2. Aiškinimo jurisdikcijos plėtojimas TRIPS byloje

Hermès byla

Tiesioginis ESTT jurisdikcijos aiškinti mišrius susitarimus klausimas vėl kilo 1996 metais, prejudicinio sprendimo byloje *Hermès*³⁹⁸. Ši byla buvo susijusi su PPO rėmuose sudarytos Sutarties dėl intelektinės nuosavybės teisių aspektų, susijusių su prekyba (toliau – TRIPS) 50 straipsnio aiškinimu. Šis straipsnis reglamentuoja intelektinės nuosavybės teisių apsaugą taikant laikinašias priemones ir, be kita ko, numato, jog šios priemonės atsakovo prašymu yra atšaukiamos, jei byla dėl ginčo esmės neiškeliamą per protingą terminą, kurį nustato šias priemones skiriančios teisminės TRIPS šalių institucijos.

Trijų ES valstybių narių vyriausybės ginčijo ESTT jurisdikciją aiškinti šį TRIPS straipsnį nurodydamos, jog jis nepriklauso EB kompetencijai. Jos priminė Nuomonę 1/94, kurioje pats ESTT konstatavo, jog EB iš esmės neturi kompetencijos TRIPS 50 straipsnio atžvilgiu, nes, be kita ko, nebuvo priimta jokių bendrų EB taisyklių intelektinės nuosavybės teisių apsaugos srityje³⁹⁹. Įdomu pridurti, jog prejudicinius klausimus pateikusių teismo nagrinėjamas ginčas konkrečiai buvo susijęs su nacionaliniu, o ne EB prekių ženklu. Tačiau nepaisant šių argumentų, ESTT patvirtino savo jurisdikciją.

Visų pirma, ESTT nurodė, jog EB ir valstybės narės sudarė PPO susitarimą tarpusavyje nepasiskirstydamos savo įsipareigojimais trečiųjų PPO šalių atžvilgiu. Toliau ESTT pažymėjo, jog PPO susitarimo pasirašymo metu

³⁹⁷ 1992 m. gruodžio 16 d. Sprendimas *Kus*, C-237/91, Rink. p. I-6781.

³⁹⁸ 1998 m. birželio 16 d. Sprendimas *Hermès International*, C-53/96, Rink. p. I-3603.

³⁹⁹ Žr. 1994 m. lapkričio 15 d. Nuomonės 1/94, Rink. p. I-5267, 104 punktą.

jau buvo įsigaliojęs Tarybos reglamentas Nr. 40/94 dėl Bendrijos prekių ženklo. Tada ESTT apžvelgė prekių ženklo apsaugos procesines taisykles, numatytas TRIPS 50 straipsnyje ir minėtame Tarybos reglamente, ir pripažino, jog nagrinėjamu atveju šias taisykles nustato nacionalinė valstybių narių teisė, siekiant apsaugoti nacionalinius prekių ženklus. Vis dėlto, Teismas pabrėžė, jog EB taip pat yra TRIPS šalis ir ši sutartis taikoma ir EB prekių ženklu. Siekiant apsaugoti EB prekių ženklus valstybių narių teismai, skirdami laikinas apsaugos priemones pagal savo nacionalines taisykles, turi tai daryti kiek įmanoma atsižvelgdami į TRIPS 50 straipsnio formuluotes ir tikslą⁴⁰⁰. Iš to ESTT išvedė, jog jis „bet koku atveju turi jurisdikciją aiškinti“ šį TRIPS straipsnį.

Atremdamas argumentus, kad pagrindinė byla buvo susijusi ne su EB, o su Beneliukso prekių ženklu, ESTT nurodė, pirma, jog tik ginčą sprendžiantis nacionalinis teismas vertina prejudicinio sprendimo reikalingumą, todėl ESTT privalo pateikti prašomą išaiškinimą tų nuostatų, dėl kurių jis turi aiškinimo jurisdikciją⁴⁰¹. Antra, kai nuostata gali būti taikoma tiek situacijoms, patenkančioms į nacionalinės teisės taikymo sritį, tiek situacijoms, patenkančioms į EB teisės taikymo sritį, yra aiškus *EB interesus*, kad siekiant išvengti skirtingo aiškinimo ateityje ši nuostata būtų aiškinama vienodai, nepriklausomai nuo aplinkybių, kuriomis ji turi būti taikoma. Priminę, jog aptariamasis TRIPS 50 straipsnis taikomas ir EB prekių ženklu, ESTT priėjo išvados, jog jis turi jurisdikciją šį straipsnį aiškinti. Taigi, reikia pripažinti, kad ir Sprendimas *Hermès* aiškiai neatsakė į klausimą, ar ESTT turėtų bendrą jurisdikciją aiškinti valstybių narių arba ES nerealizuotai pasidalijamajai kompetencijai priskiriamas nuostatas.

⁴⁰⁰ Šioje vietoje ESTT pagal analogiją nurodo savo sprendimus bylose *Poulsen ir Diva Navigation* (1992 m. lapkričio 24 d. Sprendimas *Poulsen ir Diva Navigation*, C-286/90, Rink. p. I-6019), ir *Komisija prieš Vokietiją* (1996 m. rugsėjo 10 d. Sprendimas *Komisija prieš Vokietiją*, C-61/94, Rink. p. I-3989).

⁴⁰¹ Šių argumentų parėmimui ESTT toliau nurodė sprendimų *Dzodzi* 34 ir 35 p. (1990 m. spalio 18 d. Sprendimas *Dzodzi*, C-297/88 ir C-197/89, Rink. p. I-3763), ir *Gmurzynska-Bscher* 19 ir 20 p. (1990 m. lapkričio 8 d. Sprendimas *Gmurzynska-Bscher*, C-231/89, Rink. p. I-4003). Šiose bylose ESTT pripažino savo jurisdikciją priimti prejudicinius sprendimus dėl ES teisės principų ir tais atvejais, kai šie principai būtų taikomi išimtinai nacionalinėse situacijose. Visgi, ESTT rėmimasis šiais sprendimais neatrodo pagrįstas, nes *Hermès* byloje kalbėta apie išimtinę ESTT jurisdikciją aiškinti mišrų susitarimą.

Šiuo klausimu nesutariama ir doktrinoje. Vieni autoriai buvo linkę šį sprendimą aiškinti plačiai, kiti – siauriau. Štai prof. Dashwood teigė, kad Sprendimas *Hermès* patvirtino, jog ESTT turi jurisdikciją aiškinti visas mišraus susitarimo nuostatas, priklausančias ES išimtinai ir neišimtinai kompetencijai, nes visose ES kompetencijos srityse būtų galima rasti EB teisės aktų, susijusių su aiškintina mišraus susitarimo nuostata⁴⁰². Vis dėlto, nepanašu, jog Sprendimas *Hermès* leistų daryti tokią bendrą išvadą. Viena vertus, ne visose ES kompetencijos srityse priimta aktų ir ne visus jų būtų galima susieti su mišraus susitarimo nuostatomis⁴⁰³. Kita vertus, kaip teisingai pastebi ir prof. Koutrakos⁴⁰⁴, nors iš pirmo žvilgsnio atrodo, jog ESTT pripažino plačią jurisdikciją aiškinti mišrius susitarimus, nėra aišku, kiek plati yra ši jurisdikcija, ir kokią įtaką Teismo sprendimui turėjo specifinės *Hermès* bylos aplinkybės, tokios kaip su TRIPS 50 straipsniu tiesiogiai susijusio Tarybos reglamento dėl Bendrijos prekių ženklo egzistavimas, procesinis šio straipsnio pobūdis, galimybė jį taikyti EB prekių ženklų kontekste, o taip pat EB ir valstybių narių deklaracijos dėl kompetencijos nebuvimas sudarant TRIPS.

Kartu galima pastebėti, jog ESTT, siekdamas pagrįsti savo jurisdikciją, panaudojo įvairius, tarpusavyje silpnai susijusius argumentus, kurie nutolo nuo naudotų Sprendime *Demirel*. Viena vertus, jis nurodė, jog EB ir valstybės narės tarpusavyje nepasidalijo savo kompetencijos. Tuo Teismas galėjo norėti pabrėžti (nors ir nepabrėžė), jog tarptautinės teisės požiūriu EB yra saistoma visų TRIPS nuostatų. Kita vertus, minima, jog egzistuoja Tarybos reglamentas dėl Bendrijos prekių ženklo, kurį tiesiogiai paveikia TRIPS 50 straipsnis. Šis argumentas nejučiomis verčia prisiminti garsųjį pirmenybės principą dėl numanomų galių, nors vėlgi Teismas to neartikuliuoja. Galiausiai ESTT

⁴⁰² DASHWOOD, A. Preliminary Rulings on the Interpretation of Mixed Agreements. In O' KEEFE, D., BAVASSO, A. (eds.). *Judicial Review in European Union Law: Liber Americorum in Honour of Lord Slynn of Hadley*. Kluwer Law International, 2000, p. 174. Taip pat žr. OTT, A. Thirty Years of Case-Law by the European Court of Justice on International Law: A Pragmatic Approach towards Its Integration. In KRONENBERG, V. (ed.). *The EU and the International Legal Order: Discord or Harmony?* Asser Press, 2001, p. 108.

⁴⁰³ Pvz., Nuomonės 1/94 103 punkte ESTT yra pažymėjęs, jog tam tikrose TRIPS sutarties srityse apskritai nėra priimta EB teisės aktų. Plačiau žr. HELISKOSKI, J. 2001, *supra*, note 51, p. 59.

⁴⁰⁴ KOUTRAKOS, P. 2010, *supra*, note 382, p. 120.

formuluoja, atrodytu, bendrą taisyklę dėl EB intereso išvengti skirtingo mišraus susitarimo nuostatos aiškinimo, kai ta nuostata *gali būti taikoma* tiek situacijoms, patenkančioms į nacionalinės teisės, tiek ir į EB teisės taikymo sritį. Vis dėlto, sunku išvelgti tarp šių argumentų logines sąsajas, o taip pat lieka neaišku, kuris šių argumentų vaidino esminį vaidmenį Teismui pripažįstant savo jurisdikciją.

Šiuo atveju sunku sutikti su dr. Heliskoski, kuris teigė, jog Sprendimo *Hermès* pagrindas buvo tai, jog TRIPS 50 straipsnis pirmenybės principo prasme paveikė Tarybos reglamentą dėl Bendrijos prekių ženklo ir tame Teismas išvelgė vienodo aiškinimo būtinybę⁴⁰⁵. Šiame sprendime pirmenybės principo reikšmė nepabrėžiama, o ESTT jurisdikcija labiau grindžiama būtinybe užtikrinti vienodą aiškinimą tais atvejais, kai aiškintina nuostata *gali būti taikoma* tiek ES, tiek ir nacionalinėje teisėje. Formuluoatė „gali būti taikoma“ leidžia manyti, jog konkretūs EB teisės aktai net nėra būtini⁴⁰⁶. Vis dėlto, reikia pripažinti, jog niekur Sprendime *Hermès* nepagrindžiama, dėl kokių konkrečių priežasčių EB turi „aiškų interesą“ išvengti skirtingo mišrių susitarimų nuostatų aiškinimo.

Šiuos klausimus detaliam nagrinėjo GA Tesauro savo išvadoje *Hermès* byloje⁴⁰⁷, kuria, panašu, formuluodamas savo atsakymą vadovavosi ir Teismas, nors GA motyvų jis ir neminėjo. GA Tesauro rėmėsi trimis esminiais argumentais, siekdamas pagrįsti vienodo mišrių susitarimų aiškinimo būtinybę. Pirma, jis teigė, jog šių susitarimų nuostatos gali būti glaudžiai tarpusavyje susijusios, todėl jų aiškinimas nacionaliniuose teismuose gali paveikti ir EB kompetencijai priskiriamų nuostatų taikymą, o kartu ir visos sistemos veikimą⁴⁰⁸. Antra, vienodas PPO susitarimų aiškinimas ir taikymas EB teritorijoje būtinas siekiant išvengti EB atsakomybės už PPO susitarimą

⁴⁰⁵ Žr. HELISKOSKI, J. 2001, *supra*, note 51, p. 59.

⁴⁰⁶ Panašu, jog tokį aiškinimą pagrindžia ir toliau aptariamasis 2000 m. gruodžio 14 d. Sprendimas *Dior ir kt.*, C-300/98 ir C-392/98, Rink. p. I-11307.

⁴⁰⁷ Žr. 1997 m. lapkričio 13 d. generalinio advokato Tesauro išvadą byloje *Hermès International*, C-53/96, Rink. p. I-3606.

⁴⁰⁸ *Ibid.*, 19-20 punktas.

pažeidžiančias valstybių narių veikas⁴⁰⁹. Ir, trečia, GA pabrėžė bendradarbiavimo principo ir reikalavimo užtikrinti vienybę atstovaujant EB tarptautiniuose santykiuose svarbą ne tik sudarant mišrius susitarimus, bet ir juos įgyvendinant. Prieštaringas mišrių susitarimų aiškinimas nacionaliniuose teismuose galėtų visiškai panaikinti derybose ir sudaryme pasiektus teigiamus rezultatus ir apsunkintų EB ir valstybių narių dalyvavimą juos įgyvendinant⁴¹⁰. Vis dėlto, verta pastebėti, jog GA Tesauro iš vienodo aiškinimo principo aiškiai išskyrė *išimtinei* valstybių narių kompetencijai priklausančius klausimus⁴¹¹. Verta tik apgailestauti, jog Teismas savo sprendime neperėmė bent dalies šių GA Tesauro argumentų, kurie būtų aiškiau pagrindę ESTT aiškinimo jurisdikciją, nors ir jų atžvilgiu būtų galima surasti svarių kontrargumentų.

Dior byla

Į anksčiau iškeltus klausimus ESTT buvo pakviestas atsakyti *Dior* byloje⁴¹², tačiau panašu, jog jis ir čia nepateikė aiškių atsakymų. *Dior* byla taip pat buvo susijusi su TRIPS 50 straipsnio aiškinimu, tačiau vienas iš pateiktų prejudicinių klausimų buvo susijęs su pramoninio dizaino kaip intelektualinės nuosavybės teisės apsauga, dėl kurios, priešingai nei dėl prekių ženklų, nebuvo priimta jokių EB teisės aktų. Prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikęs teismas, be kita ko, klausė ESTT, ar jo jurisdikcija aiškinti TRIPS 50 straipsnį apima ir tas nuostatas, kurios *nėra* susijusios su laikinosios apsaugos priemonėmis, skirtomis išvengti prekių ženklų teisių pažeidimo. Taigi ESTT iš esmės buvo klausama dėl Sprendime *Hermès* suformuluotų mišrių susitarimų aiškinimo principų išplėtimo.

Pirma, ESTT pabrėžė, jog TRIPS buvo sudaryta EB ir valstybių narių remiantis bendra kompetencija (angl. *joint competence*), todėl ESTT turi jurisdikciją apibrėžti įsipareigojimus, kuriuos prisiėmė EB, taigi ir aiškinti

⁴⁰⁹ *Ibid.*, 20 punktas.

⁴¹⁰ *Ibid.*, 21 punktas.

⁴¹¹ *Ibid.*, 19 punktas.

⁴¹² Žr. 2000 m. gruodžio 14 d. Sprendimą *Dior ir kt.*, C-300/98 ir C-392/98, Rink. p. I-11307.

TRIPS⁴¹³. Prisimindamas Sprendimą *Hermès*, ESTT pažymėjo, jog jurisdikcija aiškinti TRIPS 50 straipsnį *ypač* grindžiama siekiu patenkinti nacionalinių teismų poreikius, kai šie taiko nacionalines taisykles dėl laikinųjų apsaugos priemonių skyrimo, siekdami apsaugoti iš EB teisės aktų, patenkančių į TRIPS taikymo sritį, kylančias teises. Teismas tęsė *Hermès* dvasia: kai nuostata kaip TRIPS 50 straipsnis gali būti taikoma tiek situacijoms, patenkančioms į nacionalinės teisės taikymo sritį, tiek situacijoms, patenkančioms į EB teisės taikymo sritį, kaip yra prekių ženklų srityje, ESTT turi jurisdikciją ją aiškinti siekiant išvengti skirtingo aiškinimo ateityje. Tada ESTT netikėtai pabrėžė, jog tokiais atvejais EB ir valstybės narės turi pareigą glaudžiai bendradarbiauti įgyvendindamos savo įsipareigojimus, prisiimtus pagal pasidalijamąją kompetenciją sudarant PPO susitarimą, įskaitant ir TRIPS. Toliau Teismas formulavo bendrą taisyklę nagrinėjamu klausimu nurodydamas: „Kadangi TRIPS 50 straipsnis yra procesinė nuostata, kuri turi būti taikoma vienodai visose situacijose ir kuri gali būti taikoma tiek situacijoms, patenkančioms į nacionalinės teisės taikymo sritį, tiek situacijoms, patenkančioms į EB teisės taikymo sritį, minėta bendradarbiavimo pareiga įpareigoja EB ir valstybių narių teismines institucijas dėl praktinių ir teisinių priežasčių šią nuostata aiškinti vienodai“. Iš karto po to Teismas pridūrė, jog tik jis, bendradarbiaudamas su valstybių narių teismais, gali užtikrinti tokį vienodą aiškinimą, o šis aiškinimas neapsiriboja prekių ženklų klausimais.

Kartu šiame kontekste reikia trumpai pristatyti ir antrąją Sprendimo *Dior* dalį, kuri buvo susijusi su prejudiciniu klausimu, ar TRIPS 50 straipsnis gali būti taikomas tiesiogiai. Priminęs savo nusistovėjusią praktiką dėl susitarimo nuostatų tiesioginio veikimo⁴¹⁴, ir kad PPO sutartis, įskaitant ir

⁴¹³ *Ibid.*, 33 punktas.

⁴¹⁴ Pagal šią praktiką, nuostata pripažįstama tiesiogiai taikoma, jei, atsižvelgiant į tarptautinės sutarties tekstą, dalyką ir pobūdį, galima daryti išvadą, kad nuostatoje įtvirtinta aiški, tiksli ir besąlyginė pareiga, kuriai vykdyti ar kurios poveikiui atsirasti nebūtinas joks vėliau priimtas aktas (žr. 1987 m. rugsėjo 30 d. Sprendimo *Demirel*, 12/86, Rink. p. 3719, 14 punktą, ir 1998 m. birželio 16 d. Sprendimo *Racke*, C-162/96, Rink. p. I-3655, 31punktą). Plačiau apie ESTT praktiką nepripažinti tiesioginio veikimo principo PPO kontekste žr. DAUKŠIENĖ, I. Pasaulio Prekybos Organizacijos ginčų sprendimo tarybos sprendimai Europos Sąjungos teisės sistemoje. *Jurisprudencija*, vol. 18 (3), 2011, p. 905-920.

TRIPS, nepasižymi tiesioginiu veikimu⁴¹⁵, ESTT pažymėjo, jog nepaisant to, kad TRIPS netaikomas tiesiogiai, reikia pateikti nacionaliniams teismams papildomų gairių siekiant išspręsti jų keliamus klausimus. Pastebėjęs, kad TRIPS 50 straipsnio 6 dalis yra procesinio pobūdžio nuostata, kuri yra skirta EB ir nacionalinių teismų taikymui, vadovaujantis *bendrai* EB ir valstybių narių priimtais įsipareigojimais, ESTT suformulavo bendrą taisyklę: „toje srityje, kuriai taikoma TRIPS ir kurioje yra priimta EB teisės aktų, kaip yra prekių ženklų atveju, <...> nacionaliniai teismai, skirdami laikinas apsaugos priemones pagal savo nacionalines taisykles siekiant apsaugoti į šią sritį patenkančias teises, turi iš EB teisės kylančią pareigą tai daryti kiek įmanoma atsižvelgiant į TRIPS 50 straipsnio formuluotes ir tikslą. Kita vertus, srityje, kurioje EB nėra priėmusi teisės aktų ir kuri atitinkamai priklauso valstybių narių kompetencijai, intelektinės nuosavybės teisių apsauga ir šiam tikslui teismų priimamos priemonės nepatenka į EB teisės taikymo sritį. Todėl EB teisė nei reikalauja, nei draudžia valstybėms narėms savo teisės sistemoje nustatyti privačių asmenų teisę tiesiogiai remtis TRIPS 50 straipsnio 6 dalies nuostatomis arba įpareigoti teismus jas taikyti *ex officio*“.

Įdomu pastebėti, jog ESTT priėmė kitokį sprendimą nei savo ilgoje išvadoje siūlė GA Cosmas⁴¹⁶. Pastarasis vienareikšmiškai atmetė ESTT jurisdikciją aiškinti aptariamą TRIPS nuostatą, motyvuodamas tuo, jog šioje srityje nėra priimta EB teisės aktų, todėl ji priklauso valstybių narių kompetencijai. Jei ESTT pripažintų savo jurisdikciją, būtų ne tik pažeistas kompetencijos suteikimo principas, bet ir tarpinstitucinis ESTT ir EB teisėkūros institucijų balansas, nes ESTT imtųsi teisėkūros vaidmens. Be to, GA Cosmas nematė pavojaus tame, jog TRIPS nuostatos būtų aiškinamos skirtingai. Viena vertus, jis teigė, jog skirtingas aiškinimas nebūtinai lemia nedarnią sistemą, ypač jei išlaikomas glaudus EB ir valstybių narių bendradarbiavimas, kita vertus, PPO sistema pagal savo specifinį pobūdį

⁴¹⁵ ESTT šį tiesioginio veikimo nepripažinimą argumentavo specifine PPO susitarimo struktūra ir pobūdžiu, o taip pat derybine diskrecija PPO ginčų sprendimų organe (žr. 1999 m. lapkričio 23 d. Sprendimo *Portugalija prieš Tarybą*, C-149/96, Rink. p. I-8395, 47 punktą).

⁴¹⁶ 2000 m. liepos 11 d. generalinio advokato Cosmas išvada byloje *Dior ir kt.*, C-300/98 ir C-392/98, Rink. p. I-11307.

nereikalauja darnaus ir homogeniško PPO nuostatų taikymo. Tačiau jis siūlė atmesti TRIPS nuostatų tiesioginio veikimo galimybę ne tik EB, bet ir valstybių narių teisės sistemose, nes skirtingas valstybių narių požiūris šiuo klausimu „galėtų pažeisti“ vieningo EB atstovavimo principą.

Taigi, skirtingai nuo GA Cosmas siūlymų, Sprendimas *Dior* akivaizdžiai patvirtino plačią ESTT jurisdikciją aiškinti mišraus susitarimo, šiuo atveju – TRIPS, nuostatas, nors ir nepateikdamas tam aiškių argumentų⁴¹⁷. Jurisdikcija dar labiau susieta su būtinybe užtikrinti vienodą EB ir nacionalinėse situacijose taikomų TRIPS „procesinių“ nuostatų aiškinimą, nepaisant to, jog *Dior* aplinkybės buvo labiau nutolusios nuo EB teisės nei *Hermès* atveju – EB nebuvo priėmusi jokių teisės aktų pramoninio dizaino srityje. Visgi matyti, jog Sprendimas *Dior* yra *Hermès* tęsinys. Atkartojamos pagrindinės *Hermès* taisyklės, tik neakcentuojama EB teisės aktų svarba nustatant jurisdikciją. *Dior* formuluotės sudaro išpūdį, jog *Hermès* situacija buvo viena iš galimų situacijų, kada gali būti pripažįstama ESTT jurisdikcija⁴¹⁸, tačiau abiem atvejais ESTT pripažino svarbiomis aplinkybėmis tai, kad aiškintinos nuostatos buvo procesinio pobūdžio ir galėjo būti taikomos tiek valstybių narių, tiek ir ES teisėje.

Kartu *Dior* sprendimas į mišrių susitarimų aiškinimo sąlygų sąrašą įtraukia naujų elementų. Visų pirma atskirai pabrėžiama lojalus bendradarbiavimo pareiga. Šio naujo elemento įtraukimas sukėlė dalies akademinės visuomenės, pvz., prof. Eeckhout, nuostabą, ypač po to, kai *Hermès* byloje ESTT nepasinaudojo GA Tesauro kvietimu remtis šia bendradarbiavimo pareiga⁴¹⁹. Vis dėlto, kaip rodo ir *Dior* sprendimo formuluotės, manytina, jog būtent pasiremdamas šia pareiga ESTT grindė savo jurisdikciją aiškinti ir tas TRIPS nuostatas, dėl kurių nėra priimta EB teisės aktų – šiuo atveju pramoninio dizaino srityje. Taigi galima spėti, jog bendradarbiavimo pareiga Teismui pasitarnavo kaip esminis argumentavimo

⁴¹⁷ Panašiai žr. DAUKŠIENĖ, I. *supra*, note 41, p. 1356.

⁴¹⁸ Ypač žr. *Dior* sprendimo 34 ir 35 punktus. Plačiau apie tai žr. KOUTRAKOS, P. 2002, *supra*, note 382, p. 37.

⁴¹⁹ EECKHOUT, P. 2011a, *supra*, note 40, p. 320.

koziris situacijoje, kurioje nebuvo tvirtų atramos taškų pagrįsti tolesnį jurisdikcijos išplėtimą. Galbūt tokiu būdu Teismas norėjo pasakyti, jog jurisdikcijos pripažinimui svarbūs ne tik formalūs kompetencijos aspektai, bet ir mažiau apibrėžtas lojalus bendradarbiavimas tarp EB ir valstybių narių – tiek siekiant prisistatyti išoriniam pasauliui kaip vieningam tarptautinių santykių dalyviui, tiek ir užtikrinti pilną mišraus susitarimo laikymąsi.

Antra, papildomai įvedamas bendras teiginys, jog ESTT turi jurisdikciją apibrėžti išipareigojimus, kuriuos prisiėmė EB, taigi ir aiškinti TRIPS. Nors šio teiginio ESTT nedetalizavo, nesunku pastebėti, jog jis susijęs su pamatine, nors ir politiškai jautria, ESTT teise atriboti ES ir valstybių narių kompetenciją. Akivaizdu, jog šia teise ESTT gali pasinaudoti pripažindamas jurisdikciją su kompetencijos atribojimu susijusiose bylose.

Vis dėlto, bene reikšmingiausia ir kontroversiškiausia Sprendimo *Dior* naujovė buvo tai, kad ESTT aiškiai atskyrė mišrių susitarimų aiškinimo jurisdikciją nuo jų nuostatų tiesioginio veikimo pripažinimo. Viena vertus, ESTT pripažino plačią aiškinimo jurisdikciją, tačiau kita vertus, tiesioginio veikimo klausimo sprendimą jis susiejo su tuo, ar tam tikroje srityje yra priimta EB teisės aktų. Ši taisyklė be jokių papildomų paaiškinimų buvo patvirtinta ir vėlesnėse ESTT bylose⁴²⁰. Būtent ji susilaukė aštrios kritikos doktrinoje ir tarp generalinių advokatų⁴²¹. Pirma, dažnai tiesioginis veikimas *per se* būna aiškinimo dalykas, t.y. tam tikros nuostatos aiškinimas apima ir klausimą, ar ši nuostata yra tiesioginio veikimo. Iki *Dior* bylos plėtotoje praktikoje pats ESTT tiesioginio veikimo klausimą nuosekliai laikė vienu iš (pagrindinių) nuostatos aiškinimo dalykų⁴²². Paradoksalu, bet pagal *Dior* sprendimą ESTT gali pripažinti savo jurisdikciją aiškinti tam tikrą nuostatą, kai ji gali būti taikoma nacionalinės ir ES teisės situacijose, tačiau tos pačios nuostatos tiesioginio taikymo pripažinimas jau priklausytų nuo nacionalinio teismo, jei atitinkamoje

⁴²⁰ Žr. 2007 m. rugsėjo 11 d. Sprendimą *Merck Genéricos – Produtos Farmacêuticos*, C-431/05, Rink. p. I-7001; 2001 m. rugsėjo 13 d. Sprendimą *Schieving-Nijstad ir kt.*, C-89/99, Rink. p. I-5851.

⁴²¹ Žr. KADDOUS, C. *supra*, note 292, p. 295; KOUTRAKOS, P. 2010, *supra*, note 382, p. 123; EECKHOUT, P. 2011a, *supra*, note 40, p. 284; 2007 m. sausio 23 d. generalinio advokato Colomer išvada byloje *Merck Genéricos – Produtos Farmacêuticos*, C-431/05, Rink. p. I-7001; 2001 m. vasario 15 d. generalinio advokato Jacobs išvada byloje *Schieving-Nijstad ir kt.*, C-89/99, Rink. p. I-5851.

⁴²² 1982 m. spalio 26 d. Sprendimas *Kupferberg*, 104/81, Rink. p. 3641.

srityje nebūtų priimta ES teisės aktų. Tad kyla klausimas, kokia yra nuostatos aiškinimo nauda, jei negalima spręsti dėl jos teisinio poveikio? Antra, panašu, jog toks jurisdikcijos ir tiesioginio veikimo pripažinimo išskyrimas prieštarauja Sprendimuose *Hermès* ir net *Dior* pabrėžtiems principams, susijusiems su vienodu nuostatos aiškinimu ir veikimu. Pastaruoju sprendimu atveriamas kelias prieiti skirtingų išvadų dėl tos pačios nuostatos teisinio poveikio net ir ES kompetencijos srityse, kuriose dar nėra priimta ES teisės aktų. Tokiu būdu galėtų būti paveiktas ES teisės vystymasis, o kartu pažeistas vieningo ES atstovavimo tarptautiniuose santykiuose principas. Atsisakęs pripažinti TRIPS nuostatoms tiesioginį veikimą ES teisėje, Teismas sukuria sąlygas tokį veikimą pripažinti nacionalinėje teisėje ir taip iškreipti ES ir jos valstybių narių dalyvavimą TRIPS. Galiausiai pastebėtina, jog aptariama taisyklė nedetalizuoja, kokio pobūdžio ir apimties ES teisės aktų reikia norint priskirti tam tikrą nuostatą prie ES teisės taikymo srities. Kaip rodo vėliau aptariamose bylose, ginčų šioje srityje netrūksta⁴²³.

Taigi, kaip matome, Sprendimas *Dior* ne tik neatsakė į Sprendimo *Hermès* iškeltus klausimus, bet ir įnešė daugiau painiavos. ESTT praktika šioje srityje nebuvo argumentuota bei nuosekli. Lieka neaiškus ryšys tarp ES kompetencijos suteikimo principo ir mišrių susitarimų aiškinimo jurisdikcijos, o taip pat tiesioginio veikimo pripažinimo. Kyla abejonių ir dėl suformuluotų principų pritaikomumo kitose srityse.

Merck Genéricos byla

Sprendime *Dior* suformuluota praktika dėl jurisdikcijos nustatyti mišraus susitarimo nuostatos tiesioginį veikimą buvo patikrinta (ir galutinai patvirtinta) *Merck Genéricos* byloje⁴²⁴. Šioje byloje nacionalinis teismas

⁴²³ Pasigirsta ir daugiau kritikos šio Sprendimo *Dior* aspekto atžvilgiu. Pavyzdžiui, kaip teisingai pastebėjo GA Jacobs *Schieving-Nijstad* byloje, sunku suprasti, kodėl ESTT *Dior* byloje nusprendė taikyti EB teisę nustatant TRIPS 50 straipsnio nuostatos tiesioginį veikimą, nepaisydamas to, kad toje byloje kalba ėjo apie nacionalinį prekių ženklą, t.y. nacionalinės teisės reglamentavimo sferą. 2001 m. vasario 15 d. generalinio advokato Jacobs išvada byloje *Schievin-gNijstad ir kt.*, C-89/99, Rink. p. I-5851, 40 punktas.

⁴²⁴ 2007 m. rugsėjo 11 d. Sprendimas *Merck Genéricos – Produtos Farmacêuticos*, C-431/05, Rink. p. I-7001.

klausė, ar ESTT turi jurisdikciją aiškinti TRIPS 33 straipsnį, kuris yra susijęs su patentams taikomos apsaugos terminais, ir ar tas straipsnis gali būti taikomas tiesiogiai. ESTT trumpai pasirėmė savo Sprendimais *Haegeman* ir *Demirel* nuroydamas, kad EB sudarė PPO susitarimus, įskaitant ir TRIPS, kartu su valstybėmis narėmis, todėl TRIPS nuostatos yra sudėtinė EB teisės dalis, dėl kurios jis gali priimti prejudicinį sprendimą. Toliau ESTT prisiminė *Hermès* ir *Dior* bei pridūrė, jog PPO ir TRIPS sutartis EB ir valstybės narės sudarė pasinaudodamos bendra kompetencija (angl. *joint competence*), ir neatribodamos savo išipareigojimų trečiųjų šalių atžvilgiu. Kadangi PPO sutartį EB ir valstybės narės sudarė įgyvendindamos bendrą kompetenciją, ESTT turi kompetenciją apibrėžti EB taip priimtus išipareigojimus ir šiuo tikslu aiškinti TRIPS sutarties nuostatas. Tada ESTT iš karto perėjo prie tiesioginio veikimo klausimo ir pakartojo *Dior* formuluotę, jog „srityje, kurioje EB dar nėra priėmusi teisės aktų, ir kuri dėl to priklauso valstybių narių kompetencijai, intelektinės nuosavybės teisių apsauga <...> nepatenka į EB teisės taikymo sritį ir todėl pastaroji neįpareigoja ir nedraudžia, kad tam tikros valstybės narės teisės sistema pripažintų privačių asmenų teisę tiesiogiai remtis TRIPS sutartyje įtvirtinta norma“, ir atvirksčiai, – jei yra priimta EB teisės aktų, galioja EB principai dėl tiesioginio taikymo. Todėl, anot Teismo, siekiant išsiaiškinti, kuri iš situacijų taikoma, reikia išnagrinėti kompetencijos tarp EB ir valstybių narių pasidalijimo klausimą, o šis klausimas reikalauja vienodo atsakymo EB lygiu, kurį gali pateikti tik ESTT. Tuomet nustatęs, kad EB nėra priėmusi su TRIPS 33 straipsniu susijusių teisės aktų, ESTT konstatavo, jog EB „dar nepasinaudojo savo kompetencija patentų srityje arba bent jau iki šiol EB viduje šis pasinaudojimas kompetencija nebuvo *pakankamai svarbus*, kad būtų galima pripažinti, jog šiai sričiai taikoma Bendrijos teisė“.

Matyti, jog *Merck Genéricos* byloje ESTT iš esmės vadovavosi ankstesne savo praktika ir ją patvirtino. Kartu šis sprendimas plėtojo *Dior* praktiką, aiškiai pripažindamas išimtinę ESTT jurisdikciją atriboti EB ir valstybių narių kompetenciją nagrinėjant klausimą, kas – ESTT ar

nacionaliniai teismai – turi nuspręsti dėl mišraus susitarimo nuostatos tiesioginio veikimo⁴²⁵.

Vis dėlto, galima pastebėti ir tam tikrų nukrypimų nuo ankstesnės praktikos. Priešingai nei ankstesnėje *Dior* byloje, Sprendime *Merck Genéricos* Teismas išsamiai nenagrinėjo aiškinimo jurisdikcijos klausimo. Jis apsiribojo tik bendrais teiginiais, jog TRIPS nuostatos yra sudėtinė EB teisės dalis, dėl kurios jis gali priimti prejudicinį sprendimą⁴²⁶. Todėl liko neatsakytas klausimas, ar ESTT turi jurisdikciją aiškinti TRIPS 33 straipsnį, kuris, kaip pripažino pats Teismas, priklausė valstybių narių kompetencijai. Atitinkamai, jis nemini *Hermès* ir *Dior* sprendimuose naudojamos formulės, pagal kurią pripažįstama jurisdikcija aiškinti procesinio pobūdžio mišraus susitarimo nuostatas, patenkančias tiek į valstybių narių, tiek ir į ES teisės taikymo sritį. Vietoj to, Teismas dėmesį sutelkė tiesioginio veikimo klausimui. Galima spėti, jog *Merck Genéricos* bylos aplinkybės, t.y. materialinis TRIPS 33 straipsnio pobūdis ir specifinis pateiktų prejudicinių klausimų tikslas, lėmė tai, kad Teismas toliau neplėtojo aiškinimo jurisdikcijos klausimo. Panašu, jog tai jis patvirtino sujungdamas nacionalinio teismo prejudicinius klausimus dėl TRIPS 33 straipsnio aiškinimo jurisdikcijos ir tiesioginio veikimo į vieną klausimą – „ar Bendrijos teisė draudžia, kad nacionalinis teismas savo nagrinėjamoje byloje tiesiogiai taikytų TRIPS sutarties 33 straipsnį“⁴²⁷.

Taigi jurisdikcija šiame sprendime apsiribojo klausimu, ar ESTT turi teisę nuspręsti dėl nuostatos tiesioginio veikimo. Šiuo požiūriu Sprendimas *Merck Genéricos* išsiskiria iš ankstesnių sprendimų, kuriuose tokio ryšio tarp

⁴²⁵ 2010 m. liepos 15 d. generalinės advokatės Sharpston išvados byloje *Lesoochranárske zoskupenie*, C-240/09, Rink. p. I-01255, 55 punkte, GA Sharpston gyrė *Merck Genéricos* sprendimą už šio aspekto išaiškinimą, teigdama, jog „Teisingumo Teismas perkirto Gordijaus mazgą ir pateikė aiškų atsakymą į klausimą, ar Teisingumo Teismas yra kompetentingas nurodyti, kuri jurisdikcija tinkamiausia nustatant, ar tam tikra nuostata yra tiesioginio veikimo. Jis konstatavo, kad yra“.

⁴²⁶ Dr. Holdgaard kritikavo šį Teismo teiginį tvirtindamas, jog jis nepagrįstai išplečia ESTT jurisdikciją aiškinti mišrius susitarimus. Žr. HOLDGAARD, R. Case note on Case C-431/05 *Merck Genéricos* [2007] ECR I 7001. *Common Market Law Review*, vol. 45, 2008, p. 1241–1242. Vis dėlto, abejotina, ar šis bendras Teismo teiginys įvedė naują taisyklę. Viena vertus, kaip pastebėjo prof. Koutrakos, sunku išivaizduoti, kokių pagrindų Teismas galėtų pateisinti aiškinimo jurisdikciją valstybių narių kompetencijos klausimais (žr. KOUTRAKOS, P. 2010, *supra*, note 382, p. 133). Kita vertus, reikia vertinti šį teiginį bendrame sprendimo kontekste – po šio teiginio sekė eilė kitų, teismo poziciją detalizavusių teiginių, kurie bendrai atspindėjo ankstesnę Teismo praktiką ir nuo jos nenukrypo.

⁴²⁷ Žr. *Merck Genéricos* sprendimo 29 punktą.

aiškinimo jurisdikcijos ir tiesioginio veikimo pripažinimo nematyti – Teismas juos sprendavo atskirai. Tad Sprendimas *Merck Genéricos* nepasitarnavo atskleidžiant aiškinimo jurisdikcijos pripažinimo principus, kai mišraus susitarimo nuostata priklauso valstybių narių kompetencijai. Be to, Sprendimas *Merck Genéricos* iškėlė ir kitą probleminį klausimą – kokių ir kokios apimties ES teisės aktų reikia norint pripažinti, jog įvyko „pakankamai svarbus“ pasinaudojimas ES kompetencija, kai sprendžiama, kas turi jurisdikciją pripažinti mišraus susitarimo nuostatos tiesioginį veikimą? Kaip rodo ESTT praktika, šis kriterijus nėra pakankamai aiškus ir lengvai taikomas⁴²⁸. Panašu, jog Teismas skirtingose bylose naudoja skirtingus kriterijus patvirtinti tam tikros srities suderinimą Sprendimo *ERTA* prasme. Kaip bus matoma tolesniame skyriuje, panašūs neaiškumai kyla ir ESTT bylose dėl išipareigojimų neįvykdymo, kai tenka nustatyti, ar tam tikra mišraus susitarimo nuostata, kuria remiamasi grindžiant pažeidimus, patenka į ES teisės taikymo sritį.

3.1.3. Aiškinimo jurisdikcijos prejudicinio sprendimo procedūroje atomazga: praktikos patvirtinimas

Lesoochránárske zoskupenie byla

Pabaigai verta trumpai apžvelgti paskutinę reikšmingą su mišrių susitarimų aiškinimu prejudiciniame procese susijusią bylą – *Lesoochránárske zoskupenie*⁴²⁹. Joje, priešingai nei ankstesnėse su asociacijos susitarimais ir TRIPS susijusiose bylose, ginčytas Konvencijos dėl teisės gauti informaciją, visuomenės dalyvavimo priimant sprendimus ir teisės kreiptis į teismus aplinkosaugos klausimais (Orhuso konvencija) nuostatos aiškinimas. Ginčas kilo dėl to, kad Slovakijos aplinkos apsaugos organizacijai nebuvo leista įsitraukti į nacionalinę administracinę procedūrą dėl leidimo nukrypti nuo tam

⁴²⁸ Žr. 1993 m. kovo 19 d. Nuomonę 2/91, Rink. p. I-1061, 2006 m. vasario 7 d. Nuomonę 1/03 („Lugano konvencija“), Rink. p. I-1145, 1994 m. lapkričio 15 d. Nuomonę 1/94, Rink. p. I-5267.

⁴²⁹ 2011 m. kovo 8 d. Sprendimas *Lesoochránárske zoskupenie*, C-240/09, Rink. p. I-01255. Taip pat žr. 2010 m. liepos 15 d. generalinės advokatės Sharpston išvadą šioje byloje.

tikrų gyvūnų apsaugos taisyklių. Ši organizacija pareiškė ieškinį tiesiogiai remdamasi Orhuso konvencijos 9 straipsnio 3 dalies nuostatomis, leidžiančiomis tokį aplinkosauginių organizacijų išitraukimą. Bylą nagrinėjęs teismas pateikė prejudicinius klausimus dėl minėtos Orhuso konvencijos nuostatos tiesioginio veikimo ir aiškinimo.

Priminęs, kad ES sudaryta Orhuso konvencija yra sudedamoji ES teisės dalis, dėl kurios galimi prejudiciniai sprendimai, ir kad ESTT gali spręsti kompetencijos tarp ES ir valstybių narių atribojimo klausimus ir dėl to aiškinti Orhuso konvencijos nuostatas, Teismas ėmėsi nagrinėti, ar ginčo objektu tapusios Orhuso konvencijos 9 straipsnio 3 dalies reguliuojamoje srityje ES pasinaudojo savo kompetencija ir priėmė šią nuostatą įgyvendinančius ES teisės aktus. Teismas pažymėjo, jog jei taip nebūtų, kompetencija priklausytų valstybėms narėms, ir tik jų teismai turėtų spręsti dėl šios nuostatos tiesioginio veikimo. Tada ESTT priminė *Étang de Berre*⁴³⁰ taisyklę, jog „konkrečiam klausimui, dėl kurio dar nebuvo priimta ES teisės aktų, taikoma ES teisė, jeigu šį klausimą reglamentuoja ES ir jos valstybių narių sudaryti susitarimai ir jis susijęs su sritimi, kurios *didelę dalį* apima ši teisė“. Trumpai paminėjęs, jog pagrindinėje byloje nagrinėtų gyvūnų rūšių apsauga reglamentuojama ir Tarybos direktyvoje dėl natūralių buveinių ir laukinės faunos bei floros apsaugos⁴³¹, Teismas padarė išvadą, jog ginčui taikoma ES teisė. Be to, Teismas priminė ir Reglamentą Nr. 1367/2006, kuriuo siekiama įgyvendinti Orhuso konvencijos 9 straipsnio 3 dalies nuostatas ES institucijų atžvilgiu. Ir nors Teismas pripažino, jog šis Reglamentas nenustato jokių įsipareigojimų valstybėms narėms, jis priminė *Hermès* taisyklę, jog tais atvejais, kai mišraus susitarimo nuostata gali būti taikoma tiek situacijoms, patenkančioms į nacionalinės teisės, tiek ir į ES teisės taikymo sritį, ES yra suinteresuota, kad ši nuostata būtų aiškinama vienodai siekiant išvengti skirtingo aiškinimo

⁴³⁰ 2004 m. liepos 15 d. Sprendimo *Pêcheurs de l'étang de Berre*, C-213/03, Rink. p. I-7357. Pati byla aptariama toliau.

⁴³¹ 1992 m. gegužės 21 d. Tarybos direktyva 92/43/EEB dėl natūralių buveinių ir laukinės faunos bei floros apsaugos. OL L 206, 1992 7 22, p. 7.

ateityje⁴³². Taigi Teismas konstatavo, kad aptariama nuostata priklauso ES teisės taikymo sričiai, ir todėl jis turi jos atžvilgiu tiek aiškinimo jurisdikciją, tiek ir jurisdikciją pripažinti tiesioginį veikimą. Iš šio sprendimo matyti, jog Teismas patvirtino savo ankstesnę praktiką *Dior, Étang de Berre* ir *Merck* bylose bei joje suformuluotus principus, ir nuo jų nenukrypo, praleisdamas gerą progą įnešti daugiau teisinio tikrumo šioje svarbioje srityje⁴³³.

3.2. Jurisdikcija taikyti mišrius susitarimus ieškiniuose dėl įsipareigojimų neįvykdymo

Mišrių susitarimų nuostatų aiškinimo ir taikymo jurisdikcijos klausimai kyla ir bylose dėl įsipareigojimų neįvykdymo pagal SESV 258 straipsnį (ex EB 226 straipsnis). Siekiant susidaryti išsamų vaizdą, kaip ESTT sprendžia tokius klausimus, verta trumpai apžvelgti jo praktiką šioje srityje. Kartu įdomu palyginti ESTT taikomus jurisdikcijos pripažinimo principus prejudicinio sprendimo ir įsipareigojimų neįvykdymo procedūrose.

Berno konvencijos byla: neaiškios ESTT praktikos pradžia

Berno konvencijos byloje⁴³⁴ Komisija iškėlė ieškinį Airijai už tai, kad ši laiku neratifikavo Berno konvencijos dėl literatūros ir meno kūrybinių apsaugos, kaip numatyta Europos Ekonominės Erdvės (EEE) susitarimo protokole Nr. 28. Jungtinė Karalystė bandė ginčyti bylos priimtinumą argumentuodama tuo, jog EEE susitarimas yra mišrus susitarimas, tad ESTT turi jurisdikciją jį aiškinti tik tose srityse, kuriose yra priimta EB teisės aktų, tačiau intelektinės nuosavybės srityje tokių teisės aktų nėra⁴³⁵.

⁴³² Pastebėtina, kad tokios Teismo pozicijos nepakeitė prie Orhuso konvencijos pridėta deklaracija dėl kompetencijos, kurioje Orhuso konvencijos 9 straipsnio 3 dalis buvo priskirta valstybių narių kompetencijai.

⁴³³ Plačiau žr. KLAMERT, M. 2000, *supra*, note 382, p. 340-350.

⁴³⁴ 2002 m. kovo 19 d. Sprendimas *Komisija prieš Airiją (Berno konvencijos byla)*, C-13/00, Rink. p. I-2943.

⁴³⁵ Įdomu pastebėti, jog pati Berno konvencija nebuvo mišrus susitarimas; ginčas buvo susijęs tik su valstybių narių pareiga pagal EEE susitarimą prisijungti prie Berno konvencijos. Plačiau žr. CREMONA, M. *Defending the Community Interest: the Duties of Cooperation and Compliance*. In

Visų pirma ESTT nurodė, jog ieškinys dėl įsipareigojimų neįvykdymo gali būti iškeltas tik dėl įsipareigojimų pagal EB teisę, todėl reikia nustatyti, ar aptariamai įsipareigojimai būtent tokie ir yra. Pradžioje ESTT, pasiremdamas *Demirel* sprendimu (9 punktu), prilygino mišrų EEE susitarimą EB susitarimams, „kiek šio susitarimo nuostatos patenka į EB kompetencijos sritį“. Toliau ESTT priminė *Demirel* formuluotę, jog užtikrinamos iš EB institucijų sudarytų susitarimų kylančių įsipareigojimų vykdymą, valstybės narės atlieka EB teisės sistemoje pareigą Bendrijai, kuri prisiėmė atsakomybę už tinkamą susitarimo vykdymą. Tada ESTT perėjo prie Berno konvencijos vertinimo EB kompetencijos požiūriu ir pabrėžė, jog „negali būti abejonės, kad šios konvencijos nuostatos *didele dalimi* patenka į EB kompetencijos sritį“. Anot ESTT, literatūros ir meno kūrinų apsauga, kuri yra šios konvencijos objektas, yra *labai didele dalimi* reglamentuota EB teisėje, įskaitant tokias įvairias sritis kaip kompiuterinių programų, intelektinės nuosavybės nuomos, satelitinių transliacijų ir duomenų bazių apsauga. Be to, ESTT priminė savo praktiką, pagal kurią autorių teisės ir gretutinės teisės patenka į EB sutarties taikymo sritį⁴³⁶. ESTT reziūmavo, jog Berno konvencija sukuria teises ir pareigas srityje, kuri yra *didele dalimi* reglamentuota EB teisės, todėl Bendrija suinteresuota, kad visos EEE susitarimo šalys prisijungtų prie Berno konvencijos, ko ir reikalavo EEE susitarimo protokolas Nr. 28.

Kaip matome, ESTT priskyrė Berno konvenciją EB kompetencijai pasiremdamas viena vienintele pastraipa ir paminėdamas tik kelias su autorių teisėmis susijusias sritis, vengdamas tiksliai išvardyti visus antrinės EB teisės aktus šioje srityje. Vietoj to, kalbėdamas apie EB teisės suderinimo lygį aptariamoje srityje, bent keliose vietose ESTT vartojo gana neapibrėžtus kriterijus, tokius kaip „*didele dalimi*“, „*labai didele dalimi*“, taip primindamas Sprendimą *Merck Genéricos* ir pirmame disertacijos skyriuje minėtas Nuomones 2/91, 1/94 ir 1/03, kuriose taip pat vartoti panašūs vertinamieji

CREMONA M., WITTE B. DE (eds.), *EU Foreign Relations Law – Constitutional Fundamentals*. Oxford: Hart Publishing, 2008, p. 147.

⁴³⁶ 1993 m. spalio 20 d. Sprendimas *Phil Collins*, C-92/92 ir C-326/92, Rink. p. I-5145, 28 punktas.

kriterijai dėl reikalaujamo harmonizacijos lygio siekiant pripažinti išimtinę ES kompetenciją Sprendimo *ERTA* prasme.

Tokios plačios ir neapibrėžtos ESTT formuluotės kelia neaiškumą, o kartu ir teisinį netikrumą. Kaip teisingai pastebėjo ir prof. Koutrakos, neaiškumą lemia ne tik neaišsamios nuorodos į EB antrinę teisę, bet ir bandymas pasiremti *Demirel* sprendimu siekiant prilyginti mišrius susitarimus EB susitarimams⁴³⁷. Toliau plėtojant prof. Koutrakos mintį, galima pastebėti, jog ESTT nuoroda į *Demirel* sprendimo 9 punktą⁴³⁸, kuriame pabrėžiamas asociacijos susitarimų specifinis, privilegijuotas pobūdis EB teisės sistemoje ir aptariamas konkretus Turkijos – EEB asociacijos susitarimo teisinis pagrindas, neatrodo pakankama norint perkelti *Demirel* praktiką į *Berno konvencijos* bylą. ESTT turėjo plačiau nagrinėti EEE susitarimo ir Berno konvencijos sudarymo teisinius pagrindus EB teisės sistemoje, kaip tai buvo daroma *Demirel* situacijoje EEB – Turkijos asociacijos susitarimo atžvilgiu, ir tokiu būdu konstatuoti pažeistų Airijos įsipareigojimų ryšį su EB teise. Kadangi EEE susitarimas formaliu teisiniu požiūriu yra asociacijos susitarimas, sudarytas remiantis ex EB 238 straipsniu (dabar SESV 217 straipsnis)⁴³⁹, ESTT galėjo aiškiau ir nuosekliau vadovautis jau aptartomis su asociacijų susitarimais susijusiomis bylomis, įskaitant *Haegeman* ir *Demirel*, o ne modifikuoti savo praktiką įtraukiant naujų argumentų. Net jei ESTT šią praktiką modifikavo dėl to, jog *Haegeman* ir *Demirel* tipo bylos skyrėsi nuo nagrinėjamos aptariamu atveju, t.y. jos buvo susijusios su mišrių susitarimų aiškinimu, jis galėjo tai atitinkamai paaiškinti.

⁴³⁷ KOUTRAKOS, P. 2010, *supra*, note 382, p. 125.

⁴³⁸ *Demirel* sprendimo 9 punkte nurodyta: „9. <...> Kadangi nagrinėjamas susitarimas yra asociacijos susitarimas, sukuriantis specialius, privilegijuotus ryšius su trečiaja šalimi, kuri bent iš dalies turi dalyvauti Bendrijos sistemoje, EEB 238 straipsnis (dabar SESV 217 straipsnis) įgalina Bendriją užtikrinti savo įsipareigojimus trečiosios šalies atžvilgiu visose EEB sutarties srityse. Kadangi darbuotojų judėjimo laisvė pagal EEB sutarties 48 ir paskesnius straipsnius yra viena iš EEB sutarties reglamentuojamų sričių, įsipareigojimai dėl judėjimo laisvės priklauso Bendrijos kompetencijai, suteikiamai pagal 238 straipsnį. Todėl klausimas, ar Teismas turi jurisdikciją aiškinti mišraus susitarimo nuostatą <...> nekyla.“

⁴³⁹ Žr. 1993 m. gruodžio 13 d. Tarybos ir Komisijos sprendimą dėl Europos ekonominės erdvės sutarties sudarymo tarp Europos Bendrijų, jų valstybių narių ir Austrijos Respublikos, Suomijos Respublikos, Islandijos Respublikos, Lichtenšteino Kunigaikštystės, Norvegijos Karalystės, Švedijos Karalystės ir Šveicarijos Konfederacijos. OL L 1, 1994 I 3, p. 1

Gana priešaringai tarp Teismo naudotų argumentų atrodo jo vienas paskutiniųjų teiginių „autorių teisės ir gretutinės teisės patenka į EB sutarties taikymo sritį“ ir vėliau sekusi išvada, jog Berno konvencija reguliuoja *didele dalimi* EB teisės apimamą sritį. Gerai žinoma, jog ES sutarčių taikymo sritis skiriasi nuo ES konkrečiai suteiktos kompetencijos sričių⁴⁴⁰. Tikrai ne viskas, ką numato ES sutartys, prilyginama ES teisėkūros kompetencijai. Jei Sutartyse aptariamos sritys taptų nauju mišrių susitarimų nuostatų priskyrimo ES teisei pagrindu, mišrių susitarimų aiškinimo ir taikymo jurisdikcija būtų ženkliai išplėsta pažeidžiant ES sutarties 5 straipsnyje įtvirtintą kompetencijos suteikimo principą. Visgi atsižvelgiant į tai, jog minėtas Teismo teiginys neatliko centrinio vaidmens Teismo sprendime ir tai, jog vėlesniuose sprendimuose jis nebuvo vartojamas, galima laikyti jį pavieniu nesusipratimu.

Galiausiai tenka apgailestauti, jog ESTT nesivadovavo GA Mischo pasiūlymu aptarti specifinį pažeisto įsipareigojimo pobūdį – neprisijungimą prie Berno konvencijos, ir iš to kylančias neigiamas pasekmes Bendrijai⁴⁴¹. Viena vertus, GA Mischo minėjo antrinės EB teisės aktus, kuriuos Sprendimo *ERTA* prasme paveikia aptariama Berno konvencija; kita vertus, jis teigė, jog prisijungimas prie šios konvencijos yra nedaloma pareiga, t.y. negalima prisijungti tik prie dalies Berno konvencijos. Plėtojant GA Mischo mintį galima teigti, jog nedalomas pareigos prisijungti pobūdis galėjo būti grindžiamas ir tuo, kad valstybės narės *neprisijungimas* prie konvencijos gali neigiamai paveikti galiojančią EB teisę pirmenybės principo prasme ir jos tolesnį vystymąsi pirmoje dalyje minėtos Nuomonės 1/03 prasme. Tokiu atveju nereikėtų patvirtinti EB kompetencijos egzistavimo fakto visų Berno konvencijos nuostatų požiūriu, ko, panašu, siekė Jungtinė Karalystė savo pastabose. Taigi didesnio argumentų aiškumo ir praktikos nuoseklumo labui, ESTT galėjo pasinaudoti minėtais argumentais grįsdamas savo sprendimą.

⁴⁴⁰ Plačiau apie tai žr. HOLDGAARD, R. *External Relations Law of The European Community - Legal Reasoning and Legal Discourses*. Kluwer Law International, 2008, p. 222.

⁴⁴¹ 2001 m. lapkričio 27 d. generalinio advokato Mischo išvada byloje *Komisija prieš Airiją*, C-13/00, Rink. p. I-2943.

Étang de Berre byla: ribų tarp ES ir valstybių narių kompetencijos mišriame susitarime nykimas

Plati ESTT jurisdikcija buvo pripažinta ir kitoje svarbioje byloje *Étang de Berre*⁴⁴². Šioje byloje Komisija skundė Prancūziją už tai, kad ji nesiėmė priemonių užkirsti kelią Berre žemapelkės taršai taip pažeisdama mišrių susitarimų – Konvencijos dėl Viduržemio jūros apsaugos nuo taršos (Barselonos konvencija) ir Protokolo dėl Viduržemio jūros apsaugos nuo taršos iš sausumoje esančių šaltinių – nuostatas ir ex EB 300 straipsnio 7 dalį, numačiusią, kad EB susitarimai privalomi EB ir valstybėms narėms. Prancūzijos argumentus, jog ESTT neturi jurisdikcijos nagrinėti šį ieškinį, nes EB teisė nereglamentuoja tariamai pažeistų įsipareigojimų, ESTT atmetė.

Visų pirma, Teismas nurodė, jog Barselonos konvenciją bei minėtą Protokolą EB ir valstybės narės sudarė remdamosi pasidalijamąja kompetencija, ir priminė savo praktiką, pagal kurią mišrūs susitarimai EB teisėje turi tokį patį statusą kaip ir EB susitarimai tiek, kiek jų nuostatos patenka į EB kompetencijos sritį. Tada jis pakartojo *Demirel* formuluotę, jog užtikrinamos iš EB institucijų sudarytų susitarimų kylančių įsipareigojimų vykdymą, valstybės narės EB teisės sistemoje atlieka pareigą Bendrijai, kuri prisiėmė atsakomybę už tinkamą susitarimo vykdymą. Po to, kaip ir *Berno konvencijos* byloje, ESTT pabrėžė, jog aptariamų mišrių susitarimų nuostatos „be abejonės“ apima sritis, *didele dalimi* priklausančias EB kompetencijai. Teismas nurodė, jog „aplinkos apsauga, kuri yra minimų susitarimų dalykas, taip pat ir vandens apsaugos nuo taršos klausimai *labai didele dalimi* yra reglamentuojami EB teisėje“ ir paminėjo direktyvas dėl miesto nuotekų valymo, dėl vandenių apsaugos nuo taršos nitratais iš žemės ūkio šaltinių ir direktyvą, nustatančią Bendrijos veiksmų vandens politikos srityje pagrindus. Tada, panašiai kaip ir Sprendime *Berno konvencija*, ESTT konstatavo, jog Barselonos konvencija ir Protokolas sukuria teises ir pareigas srityje, kuri yra *didele dalimi* reglamentuota EB teisės, todėl egzistuoja *Bendrijos interesus*, kad būtų laikomasi tuose mišriuose susitarimuose įtvirtintų įsipareigojimų.

⁴⁴² 2004 m. spalio 7 d. Sprendimas *Komisija prieš Prancūziją*, C-239/03, Rink. p. I-9325.

Tolesniame punkte ESTT trumpai pažymėjo, jog tai, kad joks EB aktas nereglamentuoja gėlo vandens ir aliuvinių darinių išmetimo į jūrinę aplinką, dėl ko ir buvo pareikštas šis ieškinys, Teismo pozicijos nekeičia.

Akivaizdu, jog *Étang de Berre* tęsė *Berno konvencijos* byloje pradėtą argumentaciją, kuri pasižymi neapibrėžtumu ir teisiniu netikrumu. Kaip ir *Berno konvencijos* byloje, siekdamas nustatyti, ar EB teisė reglamentuoja sritį, kuriai gali būti priskirti tariami mišraus susitarimo pažeidimai, Teismas vartojo neaiškius kriterijus „didele dalimi priklauso EB kompetencijai“, „labai didele dalimi reglamentuojami EB teisės“, rėmėsi neapibrėžtu Bendrijos interesu. Ir nors, priešingai nei *Berno konvencijos* byloje, Teismas paminėjo keletą konkrečių EB teisės aktų, jie yra tik bendraja (plačiaja) prasme susiję su tariamais pažeidimais, nes jais siekiama vandens apsaugos tikslų. Pats Teismas pripažino, jog EB teisė nereglamentuoja su ieškinio dalyku susijusių klausimų, tačiau nepateikęs jokių papildomų argumentų patvirtino savo jurisdikciją vertinti galimus pažeidimus.

Galima teigti, jog Sprendimas *Étang de Berre* savo pro-integracine dvasia žengė dar toliau nei Sprendimas *Berno konvencija*. Priešingai nei *Berno konvencijos* byloje, kuri gali būti pateisinama prisijungimo prie mišraus susitarimo pareigos *nedalumu*, *Étang de Berre* byloje kalbaėjo apie aiškiai identifikuojamų nuostatų pažeidimą, kurios gali būti lengvai atribotos kompetencijos požiūriu. Vis dėlto, Teismas prisiėmė jurisdikciją jos nesusiedamas su konkrečia EB kompetencija. Ir nors jis galėjo pagrįsti savo jurisdikciją išsamesniais argumentais, pavyzdžiui, plėtojant pirmenybės ar Nuomonėje 1/76 suformuotą principą, jis to nedarė. Taigi *Étang de Berre* sprendimas kelia rimtų abejonių dėl suderinamumo su kompetencijos suteikimo principu. Kartu liko neaišku, kokiais kriterijais vadovaujantis Teismas pripažįsta savo jurisdikciją vertinti išipareigojimų, kylančių iš mišrių susitarimų, įvykdymą. Ar, kiek ir konkrečiai kokių EB teisės aktų turi egzistuoti šiuo tikslu? Šie klausimai liko neatsakyti.

Peršasi mintis, jog *Étang de Berre* sprendimas tam tikra prasme kvestionuoja mišrių susitarimų *raison d'être*, nes juo išblukinama riba tarp ES

ir valstybėms narėms priklausančios kompetencijos atskirų mišrių susitarimų nuostatų atžvilgiu. Vadovaujantis *Étang de Berre* formuluotėmis, būtų išties sudėtinga rasti mišrių susitarimų nuostatų, kurios *plačiaja prasme* nebūtų susijusios su vienu ar kitu ES teisės aktu⁴⁴³. Tokiu būdu Sprendimas *Étang de Berre* primena jau aptartą Tarybos pragmatizmą kompetencijos suteikimo principo atžvilgiu, pasireiškiantį mišrių susitarimų derybų, sudarymo ir įgyvendinimo fazėse. Skirtumas tik tas, jog Taryba yra sudaryta iš ES „valdovių“ – valstybių narių vyriausybės atstovų, o Teismas yra autonominė ES institucija, kurios diskrecija šiuo jautriu klausimu turėtų būti labiau ribota. Per didelis Teismo aktyvizmas gali pažeisti ES ir valstybių narių tarpusavio pasitikėjimą, kuris yra sėkmingo jų dalyvavimo mišriuose susitarimuose pagrindas.

Mox Plant byla: prarasta galimybė padidinti aiškumą ir teisinį tikrumą

Mox Plant byla yra paskutinė reikšminga byla aptariamoje įsipareigojimų neįvykdymo srityje⁴⁴⁴. Šioje sudėtingoje byloje Komisija prašė ESTT pripažinti, kad Airija, mišraus susitarimo – JT jūrų teisės konvencijos (toliau – Konvencija) – pagrindu prieš Jungtinę Karalystę pradėjusi ginčų sprendimo procedūrą, neįvykdė įsipareigojimų *inter alia* pagal EB 10 straipsnį⁴⁴⁵, įtvirtinantį bendradarbiavimo pareigą, ir EB 292 straipsnį⁴⁴⁶, įtvirtinantį išimtinę ESTT jurisdikciją ginčams dėl ES teisės taikymo ir aiškinimo. Pirminis ginčas tarp Airijos ir Jungtinės Karalystės kilo dėl tariamo aplinkosauginių Konvencijos nuostatų pažeidimo Jungtinei Karalystei leidus eksploatuoti branduolinių atliekų perdirbimo gamyklą Mox. Airija teigė, jog

⁴⁴³ *Merck Genéricos* byla šiuo atveju laikytina reta išimtimi.

⁴⁴⁴ 2006 m. gegužės 30 d. Sprendimas *Komisija prieš Airiją*, C-459/03, Rink. p. I-4635.

⁴⁴⁵ EB sutarties 10 straipsnis (dabar ES sutarties 4 straipsnio 3 dalies antra ir trečia pastraipos) numato: „Kad užtikrintų šios Sutarties ir Bendrijos institucijų nustatytų pareigų vykdymą, valstybės narės imasi visų atitinkamų bendrų ar specialių priemonių. Jos padeda atlikti Bendrijos uždavinius. Jos nesiima jokių priemonių, kurios gali trukdyti siekti šios Sutarties tikslų.“

⁴⁴⁶ EB 292 straipsnis (dabar SESV 344 straipsnis) numatė: „Valstybės narės įsipareigoja ginčų dėl šios Sutarties aiškinimo ar taikymo nespręsti kitais būdais nei nustatyta šioje Sutartyje.“

Bendrijai nebuvo perduota kompetencija dėl ginčo dalyku tapusių Konvencijos nuostatų, todėl ji ginčą pradėjo už EB ribų⁴⁴⁷.

Teismas Airijai nepritarė. Visų pirma ESTT pakartojo savo ankstesnę praktiką nurodydamas, kad pagal EB sutartį sudaryti mišrūs susitarimai yra privalomi EB ir valstybėms narėms, kad jų nuostatos yra sudėtinė EB teisės dalis, kad Konvencija buvo sudaryta realizuojant pasidalijamąją kompetenciją ir kad EB kompetencijai priklausančios nuostatos turi tokį patį statusą kaip ir EB susitarimų. Teismas taip pat priminė valstybių narių pareigą užtikrinti iš tokių EB teisės nuostatų kylančių įsipareigojimų vykdymą. Tada ESTT ėmėsi vertinti, ar nuostatos, kuriomis rėmėsi Airija prieš Jungtinę Karalystę, „priklausė EB kompetencijai“. ESTT, nurodęs ex EB 174 ir 175 straipsnius, konstatavo, jog EB turi išorinę kompetenciją jūros aplinkos apsaugos srityje, tačiau ji nėra išimtinė. Tolesniame punkte ESTT pabrėžė, jog „klausimas, ar mišraus susitarimo nuostata priklauso EB kompetencijai, yra susijęs su šios kompetencijos suteikimu ir todėl su pačiu jos egzistavimu faktu, o ne su jos išimtinium ar pasidalijamuoju pobūdžiu“. Tuomet Teismas gana netikėtai pareiškė, jog iš šių argumentų darytina išvada, kad išorės kompetencijos jūros aplinkos apsaugos srityje egzistavimas nepriklauso nuo to, ar nagrinėjamoje srityje yra priimti antrinės teisės aktai, kuriuos būtų galima paveikti pirmenybės principo prasme. Minėdamas *Étang de Berre*, ESTT pareiškė, jog EB gali sudaryti susitarimus aplinkos apsaugos srityje net ir nesant tuos pačius klausimus reglamentuojančių EB teisės aktų ar EB teisės aktų, kuriuos galėtų paveikti tarptautiniai susitarimai.

Toliau ESTT vertino, ar ir kokia apimtimi Konvencijos šalimi tapusi EB „nusprendė pasinaudoti“ savo išorės kompetencija. Airija ir Komisija laikėsi diametraliai priešingų pozicijų – pirmoji teigė, jog pasidalijamoji kompetencija, kuria EB nepasinaudojo priimdama teisės aktus, lieka

⁴⁴⁷ Anot Airijos, prie Konvencijos pridėta EB ir valstybių narių deklaracija dėl kompetencijos numatė, jog siekiant priskirti kompetenciją EB, reikia įrodyti, kad Konvencijos nuostatos paveikia EB nuostatas; kita vertus, EB neturi kompetencijos tais atvejais, kai EB teisė nustato tik minimalius standartus, o būtent taip, anot Airijos, buvo nagrinėjamu atveju. Kartu Airija teigė, jog ginčo metu neegzistavo jokių EB teisės aktų dėl radioaktyvių medžiagų išmetimo į jūrą ir dėl bendradarbiavimo vykdant jų pervežimą jūra.

valstybėms narėms, tuo tarpu antroji tvirtino, jog EB turi kompetenciją nepriklausomai nuo teisės aktų EB viduje priėmimo. Teismas pasirinko daugiau niuansų turinčią poziciją. Jis priminė prie Konvencijos pridėtos deklaracijos dėl kompetencijos nuostatą, kad tais atvejais, kai egzistuoja EB taisyklės, kurioms nedaroma įtaka, ypač kai jos nustato tik minimalius standartus, kompetenciją išlaiko valstybės narės, tačiau nepažeidžiant EB kompetencijos veikti toje srityje. ESTT nurodė, jog tai patvirtina, kad su jūros teršimo prevencija susijusi pasidalijamoji kompetencija buvo perduota EB ir tuo atveju, kai nėra daroma įtaka atitinkamoms EB taisyklėms pirmenybės principo prasme. Vis dėlto, jis pripažino, jog pagal deklaraciją dėl kompetencijos perduodant pasidalijamąją kompetenciją reikia, kad egzistuotų EB taisyklės (net jei jos nėra paveikiamos). Priešingu atveju kompetencija lieka valstybėms narėms⁴⁴⁸.

Tada Teismas atitinkamai vertino, ar nagrinėjamų Konvencijos nuostatų srityje egzistuoja EB taisyklės, „neatžvelgiant į tai, kokia šių taisyklių apimtis ar pobūdis“. Pasirėmęs deklaracijos dėl kompetencijos priedu kaip informacijos šaltiniu, Teismas konstatavo, jog nagrinėjamą sritį *labai didelė apimtimi* reglamentuoja EB teisės aktai ir kelis jų aptarė grįsdamas jų ryšį su ginče taikomomis Konvencijos nuostatomis. Iš to ESTT reziūmavo, jog šios Konvencijos nuostatos priklauso EB kompetencijai, kuria EB *nusprendė pasinaudoti* tapdama Konvencijos šalimi, ir sudaro EB teisės dalį, todėl jis gali jas aiškinti ir taikyti.

Taigi nesunku pastebėti, jog Sprendimas *Mox Plant* į anksčiau aptartą praktiką įvedė naujų niuansų, taip sukeldamas papildomų neaiškumų. Priešingai nei pagal bylos aplinkybes panašiam Sprendime *Étang de Berre*, kuriame siekiant pagrįsti EB kompetenciją buvo remiamasi tik EB teisės aktų egzistavimu, *Mox Plant* sprendimo pradžioje prioritizuojamas kompetencijos bendraja prasme buvimas, nepriklausomai nuo jos pobūdžio ar pirmenybės principo pasireiškimo. Teismas pripažįsta EB galimybę sudaryti susitarimus aplinkos apsaugos srityje nesant tuos pačius klausimus reglamentuojančių EB

⁴⁴⁸ Žr. Sprendimo 104-107 punktus.

teisės aktų ar EB teisės aktų, kurie galėtų būti paveikti pirmenybės principo prasme, taip tarytum pateisindamas *Étang de Berre* sprendimą. Be to, akivaizdžiai didelė reikšmė teikiama EB ir valstybių narių deklaracijai dėl kompetencijos. Nepaisant to, jog ankstesnės *Berno konvencijos* ir *Étang de Berre* bylos buvo susijusios su panašia pasidalijamąja kompetencija, *Mox Plant* sprendime formuluojama nauja Teismo užduotis nustatyti, ar EB „pasinaudojo“ tokia savo kompetencija mišraus susitarimo nuostatų atžvilgiu. Vis dėlto, vėliau grindžiant Konvencijos nuostatų priklausymą EB kompetencijai ir pasinaudojimą ja, jau akcentuojama įprastinė EB teisės aktų atitinkamoje srityje egzistavimo svarba. Taigi šiuo požiūriu *Mox Plant* sprendimas ne tik nepasitarnavo išaiškinant jurisdikcijos pripažinimo principus, bet ir įnešė papildomos painiavos. Lieka neaišku, ar (ir kaip) *Mox Plant* sprendimas modifikavo ankstesnius sprendimus⁴⁴⁹.

Ieškant priežasčių sprendimui *Mox Plant*, paminėtina GA Maduro išvada šioje byloje. Kaip ir anksčiau aptartose bylose, galima pastebėti, jog Teismas iš dalies vadovavosi GA išvada, nors ir vengdamas pasiremti jo argumentais. Painias Teismo išvadas, kad pasinaudojimui kompetencija nėra būtinas atitinkamų EB teisės aktų egzistavimas ir kad sudarydama Konvenciją EB pasinaudoja savo neišimtinę kompetencija aplinkos apsaugos srityje, pasiūlė būtent GA Maduro. Savo išvadoje jis tvirtino, jog Tarybos sprendimas EB vardu sudaryti Konvenciją vienu iš teisinių pagrindų pasirenkant ex EB 175 straipsnį, numatantį išorinę EB kompetenciją aplinkos apsaugos srityje, rodo, jog šiuo sprendimu EB pasinaudojo ne tik savo išimtinę, bet ir neišimtinę kompetencija aplinkos apsaugos srityje⁴⁵⁰. Visgi, reikia pripažinti, jog Teismas šiuo gudriu GA pasiūlymu nesivadovavo iki galo, nes vėlesnėse sprendimo

⁴⁴⁹ Žvelgiant į šiuos naujus *Mox Plant* sprendimo elementus, kyla klausimas, kokią įtaką tokiam Teismo sprendimui galėjo turėti specifinės *Mox Plant* bylos aplinkybės, kaip jau minėtos deklaracijos dėl kompetencijos egzistavimas, daugialypis ginčo pobūdis, o taip pat pačioje Konvencijoje numatyta galimybė ginčus spręsti ESTT, kuria Airija nepagrįstai nepasinaudojo. Manytina, jog šios specifinės aplinkybės, ypač deklaracijos dėl kompetencijos egzistavimas, turėjo tam tikros įtakos sprendimo išvadoms. Tai patvirtina ir keliose sprendimo vietose Teismo pabrėžiamos „specifinės Konvencijos aplinkybės“, o taip pat formalus teisinis deklaracijos dėl kompetencijos statusas. Žr. *Mox Plant* sprendimo 99 ir 108 punktus, o taip pat žr. KOUTRAKOS, P. 2010, *supra*, note 382, p. 127.

⁴⁵⁰ Žr. 2006 m. sausio 18 d. generalinio advokato Poiares Maduro išvados byloje *Komisija prieš Airiją*, C-459/03, Rink. p. I-4635, 27 punktą.

dalyse aiškiai pabrėžė EB teisės aktų egzistavimo svarbą nustatant, ar EB „pasinaudojo“ savo kompetencija. Jei Teismas būtų pilnai perėmęs GA argumentus, jį būtų galima kaltinti nepagrįstu ES išorinės kompetencijos išplėtimu net į tas sritis, kuriose ES nėra priėmusi jokių teisės aktų. Tai būtų prieštaravę ES kompetencijos suteikimo, o taip pat ir iki šiol plėtotam pirmenybės principui. Tokiu būdu Teismas pažeistų savo įgaliojimus pagal Sutartis ir neabejotinai padidintų tarpinstitucinę įtampą⁴⁵¹. Bet kokiu atveju tenka pripažinti, kad Teismas susiviliojo GA Maduro pasiūlymu ir perėmė dalį jo argumentų taip sukeldamas nereikalingą painiavą.

Galima sutikti su autoriais, teigiančiais, jog ESTT šioje byloje pasirinko klaidingą kelią, nes bandė įrodyti tai, ko nereikėjo⁴⁵². Vietoj išsamaus vertinimo, ar EB pasinaudojo savo išorės kompetencija, ESTT reikėjo susikoncentruoti ties tuo, ar Airija pažeidė EB teisę inicijuodama teisinį ginčą prieš kitą valstybę narę už EB ribų. Kaip matyti iš ESTT praktikos, valstybė narė gali pažeisti EB teisę net ir savo išimtinės kompetencijos srityse⁴⁵³. Be to, daugelis *Mox Plant* bylos aplinkybių rodo, jog būtent EB teisės aktų, susijusių su Konvencijos nuostatomis, aiškinimas ir taikymas arbitražiniame tribunole kėlė grėsmę EB teisės autonomijai, o tai būtų leidę nesunkiai pripažinti EB 292 straipsnio pažeidimą išvengiant ilgų samprotavimų EB kompetencijos tema⁴⁵⁴.

⁴⁵¹ Šia prasme žr. SELL, T. *supra*, note 382, p. 128. Bendrai apie tai žr. WEILER, J.H.H. 1983, *supra*, note 106, p. 39.

⁴⁵² CREMONA, M. 2008, *supra*, note 435, p. 150; KOUTRAKOS, P. 2010, *supra*, note 382, p. 128.

⁴⁵³ 1999 m. spalio 26 d. Sprendimas *Sirdar*, C-273/97, Rink. p. I-7403; 1998 m. balandžio 28 d. Sprendimas *Decker*, C-120/95, Rink. p. I-1831. Plačiau žr. KOUTRAKOS, P. 2010, *supra*, note 382, p. 129.

⁴⁵⁴ Be to, stebina tai, kad Teismas itin didelę reikšmę suteikė deklaracijai dėl kompetencijos ir net jos pagrindu formulavo bendras taisykles. Paprastai deklaracijos dėl kompetencijos skiriamos trečiosioms šalims geriau orientuotis ES ir valstybių narių kompetencijos pasidalijimo klausimais, o ne sukurti naujus ES teisės principus. Be to, tiek generalinis advokatas, tiek ir *Mox Plant* sprendimo apžvalgininkai pripažįsta, jog šioje byloje nagrinėta deklaracija nebuvo aiški. Žr. 2006 m. sausio 18 d. generalinio advokato Poiaras Maduro išvados byloje *Komisija prieš Airiją*, C-459/03, Rink. p. I-4635, p. 30 punkta; CREMONA, M. 2008, *supra*, note 435, p. 152; CHURCHILL, R., SCOTT, J. *Mox Plant Litigation: the first halflife? International and Comparative Law Quarterly*, vol. 53, 2004, p. 663.

3.3. Kritinis ES Teisingumo Teismo pozicijos dėl mišrių susitarimų aiškinimo ir taikymo jurisdikcijos įvertinimas

Apžvelgus pagrindines ESTT bylas, susijusias su mišrių susitarimų nuostatų aiškinimu ir taikymu prejudicinio sprendimo ir įsipareigojimų neįvykdymo procedūrose, bei prieš siūlant patobulinimus, verta šią Teismo praktiką trumpai apibendrinti. Kaip matėme, Teismo praktika tiek prejudicinio sprendimo, tiek ir įsipareigojimų neįvykdymo bylose nepasižymėjo aiškumu ir neatsakė į daugelį rūpimų klausimų. Priešingai nei teigia kai kurie autoriai⁴⁵⁵, ESTT neatsakė ir į paprastą klausimą, ar jis turėtų jurisdikciją aiškinti valstybių narių kompetencijai (išimtinai arba ES nerealizuotai pasidalijamajai) priklausančią mišraus susitarimo nuostatą⁴⁵⁶. Lieka neaišku, kokią įtaką vienam ar kitam ESTT sprendimui turėjo deklaracijos dėl kompetencijos buvimas. Ir nors, viena vertus, Teismas visose aptartose bylose pripažino plačią mišrių susitarimų aiškinimo ir taikymo jurisdikciją, kita vertus, šios jurisdikcijos ribos nėra aiškios.

Be to, ESTT praktika aiškiai atskyrė nuostatos aiškinimo jurisdikciją nuo siauriau formuluotos jurisdikcijos pripažinti nuostatą tiesioginio taikymo. Dar *Dior* byloje pastaroji jurisdikcija buvo susieta su ES teisės aktu tam tikroje srityje egzistavimu. Ryšys tarp nuostatos aiškinimo ir tiesioginio taikymo pripažinimo jurisdikcijos išlieka painus, ypač po Sprendimo *Merck Genéricos*. Neapleidžia mintis, jog aptartoji teismo praktika vystėsi ne kaip bendros taisyklės, bet greičiau kaip reakcija į specifines atskirų bylų aplinkybes. Tai ypač jaučiama pirminėse prejudicinio sprendimo bylose tokiose kaip *Demirel* ar *Dior*, tačiau tokia pati išvada peršasi ir žvelgiant į sprendimą byloje *Mox Plant*. Ir nors 2011 m. sprendimas *Lesoochranárske zoskupenie* byloje be išimties patvirtino Teismo plėtotus mišrių susitarimų aiškinimo ir tiesioginio

⁴⁵⁵ KARAYIGIT, M. T. *supra*, note 382, p. 449.

⁴⁵⁶ Neaiškumai vyrauja ir doktrinoje. Pvz., dr. Heliskoski teigia, jog EB mišriame susitarime naudojasi tik savo išimtinę kompetenciją, o pasidalijamoji kompetencija, pagal kurią nepriimta EB teisės aktu, lieka valstybėms narėms. Dr. Hix teigia, jog pažeidimo procedūrose ESTT įgyja jurisdikciją aiškinti mišrius susitarimus tik ES išimtinės kompetencijos srityse. Su tokiomis pozicijomis aiškiai nesutinka prof. Cremona. Plačiau žr. HELISKOSKI, J. 2001, *supra*, note 51, p. 46; HIX, J. P. 2008, *supra*, note 47, p. 254; CREMONA, M. 2008, *supra*, note 435, p. 147.

veikimo principus, tai nereiškia, jog šie principai yra išsamūs, nuoseklūs ir tinkami visoms situacijoms.

Iš aptartų sprendimų matyti, jog mišrių susitarimų aiškinimo ir taikymo jurisdikcijos pripažinimas prejudicinių sprendimų ir įsipareigojimų neįvykdymo procedūrose skyrėsi. Pirmuoju atveju aiškinimo jurisdikcija buvo suteikiama asociacijos sutarčių nuostatoms, susijusioms su Sutartyse įtvirtinta EB kompetencija, o taip pat TRIPS procesinio pobūdžio nuostatoms, kurios gali būti taikomos tiek nacionalinės, tiek ir ES teisės veikimo srityse, nepriklausomai nuo to, ar yra priimta atitinkamų ES teisės aktų. Tuo tarpu jurisdikcija suteikti mišraus susitarimo nuostatoms tiesioginį veikimą, o taip pat taikyti šias nuostatas įsipareigojimų neįvykdymo procedūrose, jau buvo grindžiama išimtinai ES teisės aktų egzistavimo testu, kartu pasinaudojant papildomais argumentais, tokiais kaip būtinybė apibrėžti ES priisimtus įsipareigojimus pagal mišrų susitarimą bei atriboti ES ir valstybių narių kompetenciją mišriame susitarime. Akivaizdu, jog šie principai, kurie buvo išplėtoti gana ribotame skaičiuje konkrečių bylų, neužtikrina vientisos mišrių susitarimų nuostatų aiškinimo ir taikymo jurisdikcijos, o yra labiau susiję su specifinėmis tų bylų aplinkybėmis ir sritimis.

Vis dėlto, galima teigti, jog didžiausia svarba aptartoje ESTT praktikoje buvo teikiama ES teisės aktų egzistavimui. Tiek prejudicinio sprendimo, tiek ir įsipareigojimų neįvykdymo procedūrose, siekiant nustatyti, ar mišraus susitarimo nuostata patenka į ES teisės taikymo sritį ar ES kompetenciją, taikyti neaiškūs kriterijai, pagal kuriuos vertinta ES teisės apimtis mišraus susitarimo reguliavimo srityje. Bene geriausiai šis neaiškumas atsiskleidžia lyginant *Étang de Berre* ir *Merck Génériques* sprendimus. *Étang de Berre* byloje Teismas, vertindamas EB teisės aktų jūros aplinkos apsaugos srityje apimtį, pasitenkino tik kelių tiesiogiai su byla nesusijusių EB aplinkos apsaugos teisės aktų egzistavimu, o *Merck Génériques* byloje jau reikalavo konkrečių teisės aktų ir konstatavo, jog esami teisės aktai „nepakankamai

svarbūs“, kad pateisintų EB kompetenciją⁴⁵⁷. Be to, verta pastebėti, jog sprendžiant *Merck Généricos* byla egzistavo net keturi EB teisės aktų projektai, tiesiogiai susiję su patentais⁴⁵⁸. Visgi į tai ESTT neatkreipė dėmesio, nepaisant to, kad savo Nuomonėje 1/03 jis pripažino, jog sprendžiant dėl poveikio EB teisei pirmenybės principo prasme, reikia atsižvelgti ne tik į galiojančią teisę, bet ir į numatomą EB teisės vystymąsi ateityje.

Kartu galima pastebėti, jog mišrių susitarimų įgyvendinimo srityje nuo pat Sprendimo *Hermès* akcentuojamas *ES interesas* tokius susitarimus aiškinti vienodai. Vis dėlto, nė viename sprendime Teismas neatskleidė tikslaus šio intereso turinio ir atsiradimo motyvų⁴⁵⁹. Žvelgiant į ESTT praktiką, galima matyti, jog juo buvo remiamasi esant pačioms įvairiausioms aplinkybėms, siekiant sustiprinti argumentus, dėl kurių reikėjo pripažinti mišraus susitarimo nuostatos aiškinimą ar taikymą. Pastebimi vidiniai ir išoriniai motyvai⁴⁶⁰. Vis dėlto, šiuo abstrakčiu interesu nebuvo remiamasi nuosekliai. Naujausiose ESTT bylose *Merck Généricos* ir *Mox Plant* bylose jis apskritai neminėtas, o vietoj jo pabrėžta lojalus bendradarbiavimo pareiga. Panašu, jog toks nenuoseklumas patvirtina, jog ES interesas nelaikytinas atskiru ESTT jurisdikcijos pripažinimo pagrindu, o greičiau nesėkmingu bandymu savo praktiką nuosekliai nukreipti į lojalus bendradarbiavimo principą, kuris apima

⁴⁵⁷ Tiesa, GA Colomer *Merck Généricos* byloje siūlė taikyti platesnį reglamentavimo testą, apimančią ne tik patentų, bet ir kitas intelektinės nuosavybės teisės sritis. Žr. 2007 m. sausio 23 d. generalinio advokato Colomer išvadą byloje *Merck Généricos – Productos Farmacéuticos*, C-431/05, Rink. p. I-7001. Taip pat žr. KOUTRAKOS, P. 2010, *supra*, note 382, p. 131

⁴⁵⁸ KOUTRAKOS, P. 2010, *supra*, note 382, p. 132.

⁴⁵⁹ *Dior* sprendime ESTT grindė vienodo aiškinimo svarbą neapibrėžta formuluote „dėl praktinių ir teisinių priežasčių“. Žr. 2000 m. gruodžio 14 d. Sprendimo *Dior ir kt.*, C-300/98 ir C-392/98, Rink. p. I-11307, 37 punktą.

⁴⁶⁰ Prie vidinių motyvų galima priskirti su ES teisės autonomija susijusius argumentus. Pvz., *Hermès* byloje EB interesas vienodai aiškinti mišraus susitarimo nuostatą buvo pripažintas tiems atvejams, kai tokia nuostata gali būti taikoma tiek valstybių narių, tiek ir ES teisės taikymo srityse. *Dior* byloje toks EB interesas buvo užmaskuotas minint „praktines ir teises priežastis“. Berno konvencijos byloje EB interesu buvo pripažintas valstybių narių prisijungimas prie EB teisės plačiai reglamentuojamoje srityje priimtos Berno konvencijos, o *Étang de Berre* byloje EB interesu laikytas EB teisei priklausančių mišraus susitarimo nuostatų laikymasis. Sprendime *Mox Plant*, nors ir neminėdamas EB intereso, Teismas pabrėžė, kad tarptautinis susitarimas negali paveikti EB teisės autonomijos ir kad būtent jis šią autonomiją turi apsaugoti. Išoriniai motyvai pasireiškė pasiremiant EB bendradarbiavimo pareiga, kuri kyla iš EB vieningo atstovavimo išoriniuose santykiuose principo. Būtent šiais išoriniais motyvais Teismas rėmėsi *Dior* byloje. Taip pat žr. 1983 m. kovo 16 d. Sprendimą *SPI prieš SAMI*, 267/81, 268/81 ir 269/81, Rink. p. 801.

ES teisės viršenybės, veiksmingumo ir darnos mišrių susitarimų kontekste reikalavimus⁴⁶¹.

3.4. Pasiūlymai tobulinti esamą mišrių susitarimų aiškinimo ir taikymo jurisdikciją

Atsižvelgiant į anksčiau minėtos ESTT praktikos trūkumus, verta paieškoti šių trūkumų šalinimo būdų. Pirmiausiai galima prisiminti GA Colomer išvadoje *Merck Genéricos* byloje pateiktus pasiūlymus. Jis kritikavo iki šiol vyravusią nenuoseklią ESTT praktiką mišrių susitarimų aiškinimo jurisdikcijos srityje, teigdamas, jog jurisdikcijos pripažinimas pagal kompetenciją yra sudėtingas, teisinį netikrumą keliantis metodas, o vis labiau besiplečianti realizuotos pasidalijamosios ES kompetencijos sritis valstybių narių ir ES kompetencijos atribojimą dar labiau komplikuos. Todėl GA siūlė Teismui pripažinti *neribotą* jurisdikciją visų TRIPS susitarimo nuostatų atžvilgiu. Grįsdamas tokį revoliucinį pasiūlymą jis, viena vertus, paminėjo būtinybę į ES teisę inkorporuoti „konstitucinę“ PPO prekybos teisę ir užtikrinti jos laikymąsi – taigi pabrėžė ypatingą PPO susitarimų pobūdį. Kita vertus, jis akcentavo lojalaus bendradarbiavimo įgyvendinant mišrius susitarimus pareigą ir ES teisės veiksmingumo svarbą⁴⁶². Jis taip pat nurodė, jog vienodas aiškinimas, kurį turi atlikti tik ESTT, yra geriausias būdas užtikrinti tinkamą susitarimo laikymąsi. Kartu GA Colomer pabrėžė, jog aiškinimo jurisdikcija jokiu būdu nereikštų valstybių narių kompetencijos perdavimo ES; atvirkščiai, ji padėtų valstybėms narėms tinkamai laikytis bendradarbiavimo pareigos. Galiausiai jis sukritikavo aiškinimo jurisdikcijos bei tiesioginio veikimo

⁴⁶¹ Plačiau apie tai žr. penktą disertacijos skyrių.

⁴⁶² Naudotis „ES interesu“, t.y. iš lojalaus bendradarbiavimo pareigos išplaukiančiu ES grupės vieningumo mišriame susitarime reikalavimu, kaip esminiu ESTT jurisdikcijos pagrindu siūlė ir prof. Neframi, prieš tai atmetusi kompetencijos suteikimo principą ir ES tarptautinės atsakomybės doktriną kaip jurisdikcijos pripažinimo kriterijus. Vis dėlto, panašu, jog prof. Neframi modelis, reikalaujantis ES grupės vienybės mišraus susitarimo įgyvendinime, nepagrįstai ignoruoja kompetencijos suteikimo principą ir tą faktą, jog lojalaus bendradarbiavimo pareiga mišraus susitarimo kontekste visų pirma reiškia reikalavimą dėti pastangas siekti vienybės, o ne visais atvejais pasiekti vienybę. Žr. 2005 m. birželio 2 d. Sprendimą *Komisija prieš Liuksemburgą*, C-266/03, Rink. p. I-4805; ir 2005 m. liepos 14 d. Sprendimą *Komisija prieš Vokietiją*, C-433/03, Rink. p. I-6985; NEFRAMI, E. 2012, *supra*, note 159, p. 343.

pripažinimo jurisdikcijos atskyrimą, teigdamas, jog toks atskyrimas kelia ne tik teisinį netikrumą, bet ir grėsmę ES teisės vieningumui ir nuoseklumui.

Nors minėti GA Colomer argumentai yra gana pagrįsti, pilnai su jais sutikti sunku. Kaip teisingai pastebėjo prof. Koutrakos⁴⁶³, PPO dar negalima vadinti konstitucine teisine sistema, bet net jei taip būtų, ES kompetencijos suteikimo principas nepateisintų neribotos ESTT jurisdikcijos aiškinti visų PPO susitarimų nuostatų. Priešingu atveju valstybės narės ir jų teismai prarastų savo teisėtus įgaliojimus dalies PPO susitarimų nuostatų atžvilgiu. Tai prilygtų nepagrįstam kompetencijos perdavimui Sąjungai, ypač tada, kai ESTT išaiškinimai paveiktų nacionalinę teisę⁴⁶⁴. Taigi, prisimenant GA Tesauro svarstymus *Hermès* byloje ir GA Cosmas išvadą *Dior* byloje, galima teigti, jog neribota aiškinimo jurisdikcija būtų sunkiai suderinama su kompetencijos suteikimo principu.

Nerealų tikėtis, kad ESTT suformuluotų visiškai aiškius ir tikslus principus, pagal kuriuos būtų galima nustatyti mišrių susitarimų aiškinimo ir taikymo jurisdikciją. Prejudicinių sprendimų ir įsipareigojimų neįvykdymo procedūros siejasi su specifiniais klausimais specifiniame teisiniame kontekste. Mišrūs susitarimai yra labai skirtingi ir evoliucionuojantys. Visiško teisinio tikrumo pasiekti neįmanoma. Vis dėlto, negalima sutikti su prof. Vranes, kuris dėl anksčiau minėtų priežasčių tiesiog siūlo susitaikyti su esama neaiškia ESTT praktika⁴⁶⁵. Atvirkščiai, reikia siekti tikslesnių ir nuoseklesnių mišrių susitarimų aiškinimo ir taikymo jurisdikcijos principų, o kartu sukurti geresnį balansą tarp atskirų bylų specifikos ir bendrų taisyklių⁴⁶⁶. Manytina, jog tokį balansą užtikrintų aiškesnis ir nuoseklesnis kompetencijos suteikimo principo taikymas konkrečiose bylose.

Prof. Eeckhout siūlė įtvirtinti tris kriterijus, pagal kuriuos būtų nustatoma, ar mišraus susitarimo nuostata priklauso ES teisės taikymo sričiai

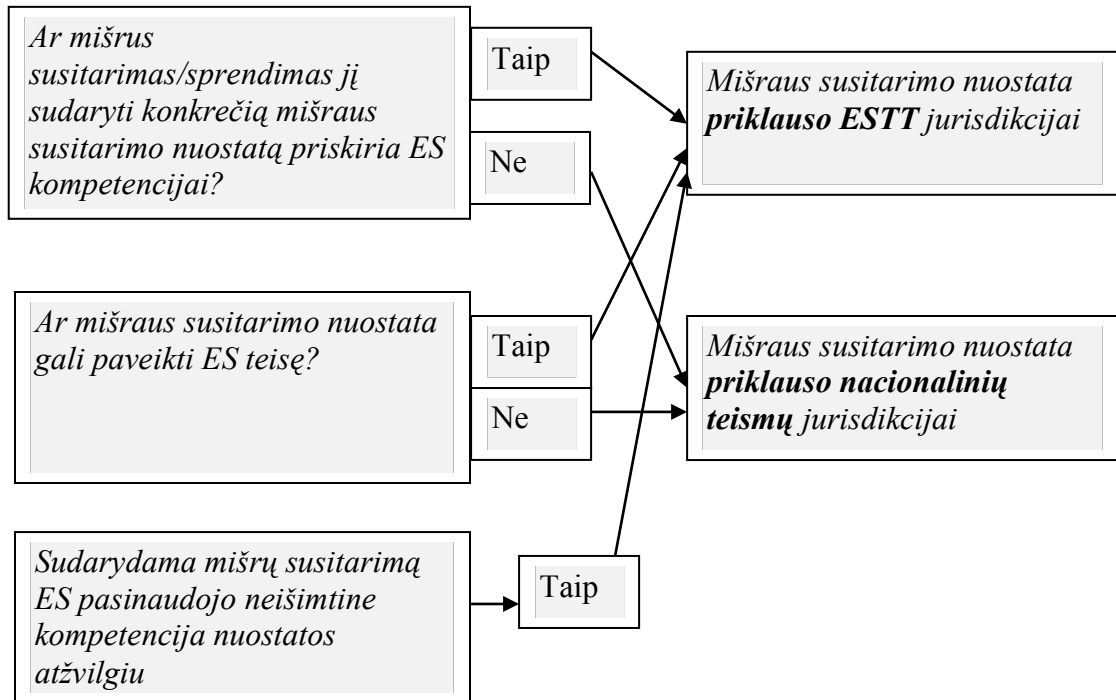
⁴⁶³ KOUTRAKOS, P. 2010, *supra*, note 382, p. 134.

⁴⁶⁴ Pvz., jei ESTT aiškintų valstybių narių kompetencijai priklausančias PPO nuostatas ir tokie išaiškinimai taptų privalomi valstybių narių teisės sistemose ar net sąlygotų pokyčius jose.

⁴⁶⁵ VRANES, E. *supra*, note 69, p. 78.

⁴⁶⁶ KOUTRAKOS, P. 2010, *supra*, note 382, p. 137.

ir, atitinkamai, ar ESTT turi jurisdikciją jos atžvilgiu⁴⁶⁷. Grafiškai šie kriterijai, performuluoti į vertinamuosius klausimus, atrodytų taip:

Pirma, kaip matome iš pateikto grafiko, prof. Eeckhout siūlė įvertinti, ar pats mišrus susitarimas arba sprendimas jį sudaryti nenumato, pvz., deklaracijoje dėl kompetencijos, kuriuos šio susitarimo įsipareigojimus prisiėmė ES, o kuriuos – valstybės narės. Tokiu būdu būtų aišku, kokios susitarimo nuostatos patektų į ESTT jurisdikciją. Visgi reikia pastebėti, jog nors šis metodas, kuriuo ESTT iš dalies vadovavosi ir *Mox Plant* byloje, palengvina sprendimo dėl jurisdikcijos paiešką, jis nėra tinkamas visais atvejais. Viena vertus, ES ir valstybių narių įsipareigojimai mišriame susitarime apibrėžiami gana retai. Kita vertus, toks apibrėžimas ne visada laikytinas tikslu. Žvelgiant į prie mišrių susitarimų pridėtas ES ir valstybių narių deklaracijas dėl kompetencijos, galima pastebėti, jog daugelis jų yra gana bendro pobūdžio – kiekvienam mišraus susitarimo straipsniui nepateikiamas

⁴⁶⁷ EECKHOUT, P. 2011a, *supra*, note 40, p. 320.

ES teisės akto ar jo straipsnio atitikmuo⁴⁶⁸. Pats ESTT pripažįsta referencinį deklaratijų pobūdį⁴⁶⁹. Dažnai deklaracijos dėl kompetencijos mini ir pasidalijamosios kompetencijos sritis⁴⁷⁰, todėl ESTT tokia deklaracija nebūtų naudinga priimant sprendimą dėl mišraus susitarimo nuostatos aiškinimo ar taikymo jurisdikcijos, nes tektų spręsti painius pasinaudojimo kompetencija ir jos atribojimo klausimus. Be to, pačios deklaracijos dėl kompetencijos dažnai nurodo, jog ES kompetencija nuolat evoliucionuoja, todėl šias deklaracijas reikia atnaujinti⁴⁷¹. Vis dėlto, praktikoje toks atnaujinimas atliekamas itin retai. Galiausiai verta prisiminti ir ESTT Nutarimą 1/78, kuriame Teismas aiškiai pasakė, jog nėra būtina trečiosioms šalims apibrėžti ES ir valstybių narių kompetencijos pasidalijimo, nes ši kompetencija laikui bėgant gali kisti, ir pridūrė, jog šis klausimas yra vidinis ES ir valstybių narių reikalas⁴⁷². Taigi galima daryti išvadą, jog nors deklaracijos dėl kompetencijos yra naudingas ES teisės aiškinimo šaltinis, jis negali būti patikimas būdas nustatyti ES prisiimtų įsipareigojimų, tad ir ES kompetencijos mišriame susitarime, apimtį.

Antrasis rekomenduojamas kriterijus susijęs su pirmenybės principo taikymu. Kai mišraus susitarimo nuostatos gali paveikti ES teisės nuostatas, jos patenka į ES teisės taikymo sritį, todėl ir į ESTT aiškinimo jurisdikciją. Pavyzdžiui, vietoj sudėtingų ir painių formuluočių, kuriomis ESTT rėmėsi *Hermès* byloje, jis tiesiog galėjo pritaikyti pirmenybės principą, konstatuodamas, jog TRIPS 50 straipsnis gali paveikti ES teisę (EB prekių

⁴⁶⁸ Žr. Europos Komisijos sudarytą mišrių susitarimų, prie kurių pridėtos deklaracijos dėl kompetencijos, sąrašą. Prieiga per internetą: <<http://ec.europa.eu/world/agreements/viewCollection.do?fileID=58585>> [žiūrėta 2013-02-06]. Plačiau apie deklaracijas dėl kompetencijos žr. ketvirtą disertacijos skyrių.

⁴⁶⁹ Žr. *Mox plant* sprendimo 109 punktą.

⁴⁷⁰ Pvz., žr. prie Tarptautinio tropinės medienos susitarimo, Branduolinės saugos konvencijos, FAO susitarimo pridėtas deklaracijas dėl kompetencijos Europos Komisijos sudarytame mišrių susitarimų, prie kurių pridėtos deklaracijos dėl kompetencijos, sąraše. Prieiga per internetą: <<http://ec.europa.eu/world/agreements/viewCollection.do?fileID=58585>> [žiūrėta 2013-02-06].

⁴⁷¹ Pvz., žr. JT Neįgalųjų teisių konvencijos, Tarptautinės atsinaujinančios energijos agentūros statuto, JT kovos su korupcija konvencijos pridėtas deklaracijas dėl kompetencijos. Europos Komisijos sudarytas mišrių susitarimų, prie kurių pridėtos deklaracijos dėl kompetencijos, sąrašas. Prieiga per internetą: <<http://ec.europa.eu/world/agreements/viewCollection.do?fileID=58585>> [žiūrėta 2013-02-06].

⁴⁷² Žr. 1979 m. spalio 4 d. Nutarimo 1/78, Rink. p. 2871, 35 punktą. Kaip teisingai pastebi prof. Vranes, deklaracijos dėl kompetencijos skirtos trečiųjų šalių informavimui, kaip ES ir valstybės narės dalijasi savo kompetencija, o ne kompetencijos tarp ES ir valstybių narių apibrėžimui. Žr. VRANES, E. *supra*, note 69, p. 69.

ženklų reglamentą) ir todėl ESTT turi išimtinę šios nuostatos aiškinimo jurisdikciją⁴⁷³. Panašiai Teismas galėjo argumentuoti ir savo sprendimą pripažinti valstybės narės neprisijungimą prie Berno konvencijos kaip ES teisės pažeidimą – neprisijungimas gali pirmenybės principo prasme paveikti ES teisę aptariamoje srityje. Tokiam prof. Eeckhout pasiūlymui galima pritarti – tai sukurtų ne tik daugiau teisinio tikrumo teisinių santykių dalyviams, bet ir leistų nuosekliai ir darniai plėtoti pirmenybės principą.

Trečiasis prof. Eeckhout siūlomas ESTT jurisdikcijos pripažinimo kriterijus susijęs su GA Maduro mintimis *Mox Plant* byloje – jurisdikcijos pripažinimas gali būti siejamas su ES neišimtinės išorinės kompetencijos pasinaudojimu sudarant patį mišrų susitarimą. Kadangi ES sudaro susitarimą ir įsipareigoja trečiųjų šalių atžvilgiu, ji gali reikalauti, kad valstybės narės taip pat tinkamai jo laikytųsi⁴⁷⁴. Ši pozicija remiasi mintimi, jog ES neišimtinė išorinė kompetencija yra tokia pat reali ir tikra, kaip ir išimtinė. Būtent sudarydama mišrų susitarimą, ES pasinaudoja ir tokia neišimtinė kompetencija. Vis dėlto, su tokia argumentacija, kurią palaikė ir kai kurie kiti autoriai⁴⁷⁵, pilnai sutikti sunku. Kaip jau minėta analizuojant *Mox Plant* bylą, ši argumentacija galėtų nepagrįstai išplėsti ESTT jurisdikciją į valstybių narių kompetencijai priklausančias sritis ir neteisėtai paveikti valstybių narių teisės vystymąsi. Ja ignoruojamas tas faktas, jog ir valstybės narės yra mišraus susitarimo šalys. Išskyrus atvejus, kai valstybės narės numato priešingai, jų dalyvavimas mišriame susitarime parodo, jog jos pačios, o ne ES, naudojasi dar nerealizuota pasidalijamąja kompetencija. Nors siūlomas principas leistų nesunkiai patvirtinti ESTT jurisdikciją, negalima pamiršti paties ESTT suformuluotos taisyklės, jog sunkumai, kylantys įgyvendinant mišrų susitarimą, jokiu būdu nepateisina kompetencijos suteikimo principo ignoravimo⁴⁷⁶. Pritarimas šiam pasiūlymui reikštų, jog kiekvieną kartą, kai

⁴⁷³ EECKHOUT, P. 2011a, *supra*, note 40, p. 319.

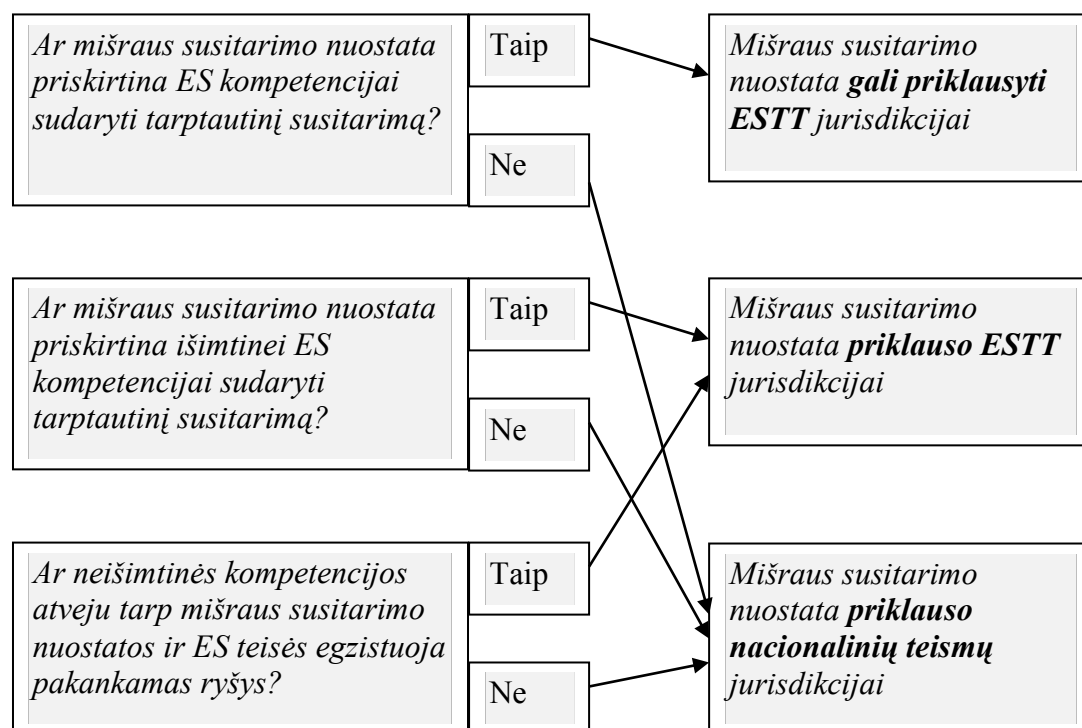
⁴⁷⁴ Šis argumentas taip pat primena identišką GA Tesauro mintį išvadoje *Hermes* byloje, žr. 1997 m. lapkričio 13 d. generalinio advokato Tesauro išvados byloje *Hermès International*, C-53/96, Rink. p. I-3606, 20 punktą.

⁴⁷⁵ KARAYIGIT, M. T. *supra*, note 382, p. 450; VRANES, E. *supra*, note 69, p. 44-79, p. 60.

⁴⁷⁶ 1994 m. lapkričio 15 d. Nuomonė 1/94, Rink. p. I-5267, 107 punktas.

būtų sudaromas mišrus susitarimas, valstybės narės prarastų savo kompetenciją pasidalijamosios kompetencijos srityje, nes ES sudarydama tokį susitarimą „pasinaudotų“ savo kompetencija. Akivaizdu, jog toks aiškinimas neatitiktų Sutarčių dvasios ir prieštarautų ne tik kompetencijos suteikimo principui, bet ir subsidiarumo principui, pagal kurį neišimtinės kompetencijos srityse ES veikia tik tada ir tik tokiu mastu, kiek valstybės narės numatomo veiksmo negali deramai pasiekti pačios⁴⁷⁷. Tokio aiškinimo nepatvirtino ir ESTT⁴⁷⁸. Tad norint pritarti trečiajam prof. Eeckhout jurisdikcijos įgijimo kriterijui reikėtų keisti ES sutartis⁴⁷⁹.

Tinkamesnę alternatyvą esamai ESTT jurisdikcijos aiškinti ir taikyti mišrius susitarimus praktikai pasiūlė dr. Holdgaard. Jis suformulavo tris principus, pagal kuriuos būtų galima patvirtinti arba paneigti minėtą jurisdikciją. Vėlgį galime juos pavaizduoti grafiškai:

⁴⁷⁷ SESV 5 straipsnio 3 dalis.

⁴⁷⁸ Kaip jau aptarta analizuojant *Mox Plant* bylą, ESTT iki galo nesivadovavo GA Maduro pasiūlymais ir sprendimo pabaigoje sugrįžo prie įprastinio ES teisės aktų egzistavimo tam tikroje srityje testo, taikyto *Dior*, *Merck Genéricos*, *Lesoochranárske zoskupenie* ir kitose bylose. Tai leidžia daryti išvadą, jog Teismas nepripažino ES neišimtinės išorės kompetencijos pasinaudojimo vien dėl to, kad buvo sudarytas mišrus susitarimas.

⁴⁷⁹ Panašiai žr. NEUWAHL, N. Joint Participation in International Treaties and the Exercise of Power by the EEC and its Member States: mixed agreements. *Common Market Law Review*, vol. 28, 1991, p. 731; NEFRAMI, E. 2012, *supra*, note 159, p. 331.

Pirma, siūloma nustatyti, ar mišraus susitarimo nuostata priskirtina ES kompetencijai sudaryti tarptautinį susitarimą, nes tik tokiai kompetencijai priskirta nuostata gali būti laikoma ES teisės ir įsipareigojimų prieš trečiąsias šalis dalimi. Antra, ES išimtinai išorinei kompetencijai priskiriamos nuostatos automatiškai priklauso ESTT jurisdikcijai, nes ES teisės požiūriu valstybės narės šių nuostatų atžvilgiu negali prisiimti jokių įsipareigojimų. Trečiasis kriterijus yra susijęs su neišimtinu kompetencija. Pagal jį, tam, kad mišraus susitarimo nuostata patektų į ES kompetencijos sritį, reikia, kad tarp šios nuostatos ir ES teisės egzistuotų tam tikras ryšys. Toks ryšys būtų patvirtinamas tada, kai ES pasinaudoja savo kompetencija aptariamų mišraus susitarimo nuostatų atžvilgiu, o taip pat tada, kai šios nuostatos taikymo srityje egzistuoja ES teisės aktų. Kartu dr. Holdgaard priduria, jog pakankamas ryšys taip pat priklauso nuo to, ar egzistuoja pagrįstos priežastys vienodam nuostatos aiškinimui ir taikymui. Tokiomis priežastimis jis laiko vidinius ir išorinius vienodo aiškinimo motyvus, kuriais ESTT rėmėsi savo praktikoje⁴⁸⁰. Galiausiai dr. Holdgaard pamini ir dvi minėtų principų išimtis, kurios taip pat pateisintų vienodo aiškinimo ir taikymo jurisdikciją – Berno konvencijos byloje aptartą nedalomos prisijungimo pareigos atvejį ir *Hermès* byloje suformuluotą taisyklę, pripažįstančią aiškinimą, jei mišraus susitarimo nuostata gali būti taikoma tiek nacionalinės, tiek ir ES teisės reguliuojamose situacijose. Nors iš pirmo žvilgsnio atrodo, jog dr. Holdgaard siūlo naują požiūrį į nagrinėjamą problemą, detalesnis jo pasiūlymo įvertinimas atskleidžia, kad taip nėra. Autorius tik schematiškai sugrupuoja ir susistemina iki šiol plėtotus ESTT principus, nepasiūlydamas naujovių, kaip spręsti anksčiau aptartus probleminius jurisdikcijos pripažinimo klausimus.

Atsižvelgiant į atliktą esamos praktikos trūkumų analizę ir kitų autorių pasiūlymus, vertėtų pristatyti alternatyvų mišrių susitarimų aiškinimo ir taikymo jurisdikcijos pripažinimo modelį. Visų pirma siekiant vieningesnio mišrių susitarimų įgyvendinimo, verta atsisakyti *Dior* byloje pradėto skirstymo tarp aiškinimo jurisdikcijos ir tiesioginio veikimo pripažinimo. Kaip jau minėta

⁴⁸⁰ Šie motyvai pateikiami 460 išnašoje.

nagrinėjant atskiras bylas, toks skirstymas yra nepageidautinas, nes jis lemia prieštaringą mišrių susitarimų įgyvendinimo praktiką. Tokia praktika gali ne tik neigiamai paveikti ES teisei priskiriamų mišraus susitarimo nuostatų įgyvendinimo veiksmingumą, bet ir pakenkti vieningam ir darniam ES ir valstybių narių dalyvavimui mišriame susitarime. Taigi dėl šių priežasčių jurisdikcijos dėl tiesioginio veikimo pripažinimo nustatymui turėtų galioti tie patys principai, kokie galioja aiškinimo jurisdikcijos atveju. Kartu tai užtikrintų didesnę teisinį tikrumą ir aiškumą ES ir valstybių narių teisiniuose santykiuose, o tai skatintų mišrių susitarimų sėkmei būtina tarpusavio pasitikėjimą. Vadovaujantis panašia logika, neturėtų skirtis mišraus susitarimo aiškinimo ir taikymo jurisdikcijos principai – mišraus susitarimo nuostata visais atvejais turi turėti vienodą teisinį statusą. Tiek jos aiškinimo, tiek ir taikymo ESTT atvejais, kalbama apie mišraus susitarimo nuostatos „patekimą“ į ES teisės sritį. Abiem atvejais turi egzistuoti aiškus ryšys tarp susitarimo nuostatos ir ES kompetencijos ar konkretaus teisinio ES intereso⁴⁸¹. Prof. Eeckhout teigia, jog mišrių susitarimų aiškinimo jurisdikcijos apimtis prejudicinio sprendimo ir įsipareigojimų neįvykdymo procedūroje turėtų skirtis, nes pastarojoje kalba eina apie griežtesnes pasekmes valstybėms narėms – ES teisės pažeidimo pripažinimą⁴⁸². Anot jo, jurisdikcija prejudicinio sprendimo procedūroje gali būti platesnė nei įsipareigojimų nevykdymo procedūroje. Vis dėlto, negalima pritarti šiam teiginiui. Kaip jau minėta, abiejose procedūrose kalbama apie mišraus susitarimo nuostatos „perkėlimą“ į ES teisės sritį su visomis iš to išlaukiančiomis realiomis ir hipotetinėmis pasekmėmis. Skirtingas traktavimas neatrodo suderinamas su kompetencijos suteikimo principu.

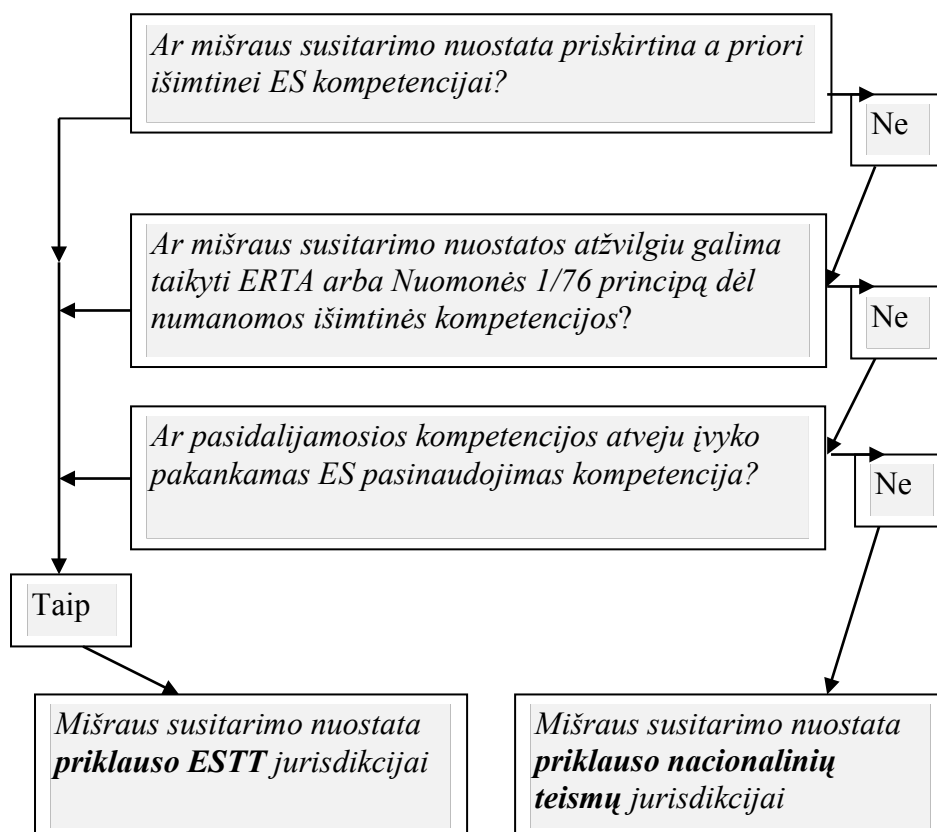
Kalbant apie patį jurisdikcijos priskyrimo modelį, jis turėtų būti grindžiamas kompetencijos suteikimo principu ir aiškiai išvardytomis šio principo išimtimis. Atitinkamai mišraus susitarimo nuostata patektų į ES teisės

⁴⁸¹ Atitinkamai manytina, jog *Étang de Berre* bylos atveju, kai kalbama apie konkrečiai identifikuojamą mišraus susitarimo nuostatos pažeidimą, derėtų atlikti detalesnę šios nuostatos priklausymo ES teisei analizę nei Teismas atliko minėtoje byloje.

⁴⁸² EECKHOUT, P. 2011a, *supra*, note 40, p. 304.

taikymo sritį, todėl priklausytų ir Teismo jurisdikcijai, trimis atvejais: a) jei ji būtų priskirta ES kompetencijai; b) jei būtų kitų svarbių teisinių ES interesų, kylančių iš lojalaus bendradarbiavimo principo; ir c) jei prireiktų atriboti ES ir valstybių narių mišriu susitarimu priisiimtus įsipareigojimus ir apibrėžti ES priisiimtų įsipareigojimų turinį.

Pirmuoju atveju siūloma atlikti ES kompetencijos testą. Šis testas sudarytas iš trijų pakopų.

Pirma, reikėtų įvertinti, ar aptariama mišraus susitarimo nuostata nepriklauso SESV 3 straipsnyje įtvirtintai *a priori* išimtinai ES kompetencijai atitinkamose ES veiklos srityse⁴⁸³. Jei nuostata priklauso tokiai išimtinai ES kompetencijai, būtų galima be papildomo tyrimo pripažinti jos aiškinimo ir taikymo jurisdikciją ESTT.

⁴⁸³ Remiantis SESV 3 straipsniu, tokiai kompetencijai priskiriamos šios sritys: muitų sąjunga, vidaus rinkos veikimui būtinų konkurencijos taisyklių nustatymas; pinigų politika valstybėms narėms, kurių valiuta yra euro, biologinių jūrų išteklių apsauga pagal bendrą žuvininkystės politiką ir BPP.

Antra, kaip jau siūlyta aptariant atskiras bylas, derėtų patikrinti, ar aptariama susitarimo nuostata, įskaitant ir jos galimą aiškinimą bei taikymą valstybių narių teismuose, nepaveiktų galiojančios ES teisės pirmenybės principo prasme. Šis testas grindžiamas jau minėta būtinybe užtikrinti ES teisės viršenybę, autonomiją ir veiksmingumą⁴⁸⁴. Kartu šis testas turėtų apimti išskirtinį Nuomonėje 1/76 suformuotą numanomos išimtinės kompetencijos atvejį, kada veiksmingas pasinaudojimas vidaus kompetencija galimas tik pasinaudojus numanoma išorine kompetencija⁴⁸⁵.

Ir trečia, siekiant pašalinti Sprendimu *Mox Plant* sukeltus neaiškumus, galima plėtoti pasinaudojimo pasidalijamąja ES kompetencija testą. Priešingai nei siūlė GA Maduro *Mox Plant* byloje, toks pasinaudojimas kompetencija neįvyktų vien tik mišraus susitarimo sudarymo pagrindu. Papildomai reiktų nustatyti, ar mišraus susitarimo sudarymo ES teisinis pagrindas siejasi su ginčo dalyku tapusia jo nuostata, ar pačiame sudarymo sprendime ar prie jo pridėtoje deklaracijoje dėl kompetencijos nenumatytas ES ir valstybių narių kompetencijos pasidalijimas ir ar aptariamoje srityje egzistuoja ES vidaus teisės aktų. Tačiau atlikdamas tokį vertinimą, ESTT turėtų detaliau išanalizuoti visas bylos aplinkybes ir priimtus ES teisės aktus atitinkamose srityse neapsiribojant neapibrėžtais kriterijais, tokiais kaip „didele dalimi priklauso ES kompetencijai“ ar „labai didele dalimi reglamentuota ES teisėje“. ESTT praktika turėtų tapti nuoseklesnė.

Kalbant apie kitus svarbius ES teisinius interesus pripažinti ESTT jurisdikciją mišraus susitarimo nuostatos atžvilgiu, šiuos interesus galima apibendrinti kaip iš lojalaus bendradarbiavimo principo kylančius reikalavimus. Tokie reikalavimai apimtų visas valstybių narių pareigas Sąjungai, kurios nėra tiesiogiai susijusios su ES kompetencija konkrečios mišraus susitarimo nuostatos atžvilgiu. Kaip žinoma, ES sutarčių tikslų siekiama ne tik suteikiant ES kompetenciją tam tikrose srityje, bet ir sukuriant

⁴⁸⁴ Manytina, jog šis testas turėtų būti taikomas plečiamai ir turėtų apimti neigiamo pirmenybės principo atvejus, koks pasitaikė *Berno konvencijos* byloje, kurioje valstybės narės neprisijungimas prie Berno konvencijos neigiamai veikė ES teisę ir jos vystymąsi šios konvencijos reguliuojamoje srityje.

⁴⁸⁵ Plačiau apie tai žr. disertacijos 1.2.1. poskyrį.

ES ir valstybių narių lojalumu, gera valia ir solidarumu Sąjungai grįstas pareigas. Net ir veikdamos savo kompetencijos srityse, valstybės narės išlieka ES narėmis, todėl jos turi imtis visų priemonių, kurios padėtų ES siekti savo tikslų. Prie tokių valstybių narių pareigų neabejotinai priskiriama mišrios kompetencijos srityje taikoma lojalaus bendradarbiavimo pareiga ir iš jos kylantis darnaus ir nuoseklaus ES atstovavimo išoriniuose santykiuose reikalavimai⁴⁸⁶. Vis dėlto, atsižvelgiant į tai, jog šis galimas jurisdikcijos suteikimo pagrindas nėra tiesiogiai susijęs su kompetencijos suteikimo principu, jam pripažinti reikalingos svarios teisinės priežastys⁴⁸⁷.

Kita iš bendrojo lojalaus bendradarbiavimo principo kylanti išimtis susijusi su *Hermès* byloje suformuluota taisykle, pripažįstančia mišraus susitarimo nuostatos aiškinimo jurisdikciją, jei ši nuostata gali būti taikoma tiek nacionalinės, tiek ir ES teisės reguliuojamose situacijose. Vis dėlto, priešingai nuo ESTT jurisprudencijos ir dr. Holdgaard siūlymų, Teismui vertėtų papildomai nustatyti specifines priežastis, dėl kurių *būtinai* vienodas nuostatos aiškinimas. Vien tai, kad tam tikra nuostata gali būti taikoma nacionalinės ir ES situacijose, nelaikytina pakankamai svarbia priežastimi suteikti ESTT jos aiškinimo ir taikymo jurisdikciją. Pavyzdžiui, vienodas aiškinimas neturėtų būti reikalaujamas vystomojo bendradarbiavimo ar konkurencijos teisės srityje, kuriose leidžiamas, nors ir skirtinguose lygmenyse, ES ir valstybių narių teisės normų koegzistavimas. Svarbiomis priežastimis, vadovaujantis lojalaus bendradarbiavimo principu, galėtų būti siekis išvengti rimto ES siekiamų tikslų pažeidimo ar ES atsakomybės už valstybių narių veiksmus, o taip pat siekis užkirsti kelią tam tikros ES politikos ar uždavinių įgyvendinimo sutrikimams⁴⁸⁸.

Galiausiai trečioji išimtis būtų susijusi su Teismo jau minėta teise atriboti ES ir valstybių narių mišriu susitarimu priimtus įsipareigojimus, o

⁴⁸⁶ Plačiau apie tai žr. penktą disertacijos skyrių.

⁴⁸⁷ Pavyzdžiui, ES sutartyje įtvirtintos lojalaus bendradarbiavimo principo pažeidimą gali lemti vienašališkas, nekoordinuotas valstybės narės veiksmas mišraus susitarimo kontekste neatsižvelgiant į ES ir valstybių narių bendrą poziciją ar priimtą susitarimą. Žr. 2010 m. balandžio 20 d. Sprendimas *Komisija prieš Švediją*, C-246/07, Rink. p. I-03317. Plačiau apie lojalaus bendradarbiavimo principą ir iš jos kildinamą lojalaus bendradarbiavimo pareigą žr. penktą disertacijos skyrių.

⁴⁸⁸ Žr. ES sutarties 4 straipsnio 3 dalį.

kartu apibrėžti ES priimtų įsipareigojimų turinį. Tais atvejais, kai nacionaliniam teismui gali prireikti atsakymo į šiuos konkrečius klausimus, būtų galima pripažinti ES jurisdikciją, nepriklausomai nuo ES kompetencijos egzistavimo fakto. Toks ESTT išaiškinimas, jei jis vadovautųsi anksčiau pateiktais kompetencijos suteikimo principo taikymo pasiūlymais, pasitarnautų sklandesniam ES ir valstybių narių dalyvavimui mišriame susitarime.

Apibendrinant galima teigti, jog siūlomas alternatyvus jurisdikcijos priskyrimo modelis leistų panaikinti ESTT praktikoje nustatytus neaiškumus ir nenuoseklumus, taip konsoliduojant ESTT jurisdikcijos mišrių susitarimų atžvilgiu pripažinimo principus. Jis ne tik užtikrintų didesnę teisinę tikrumą šioje srityje, bet sukurtų pagrindą darnesniai ES išorinių teisinių santykių plėtojimui.

3.4. Skyriaus apibendrinimas ir išvados

ESTT praktika mišrių susitarimų aiškinimo ir taikymo bylose gerai atskleidžia įtampą tarp griežto kompetencijos suteikimo principo ir mišraus susitarimo integralumo koncepcijos. Viena vertus, mišrus susitarimas yra sudarytas iš ES ir valstybių narių kompetencijai priklausančių ir teisiškai atribotų nuostatų, tačiau kita vertus, tam, kad jis būtų sėkmingai įgyvendinamas, mišrus susitarimas turi pasižymėti tam tikru vientisumu, ES ir valstybėms narėms priskiriamų nuostatų įgyvendinimo darna. Tyrimas atskleidė, jog ESTT nepavyko pasiekti tinkamo balanso tarp šių dviejų svarbių aspektų.

ESTT praktika aptariamoje srityje nebuvo nuosekli. Susidaro įspūdis, jog ji plėtojosi daugiau kaip atsakas į specifines kelių bylų aplinkybes, o ne kaip išsami, universaliai taikytina teisminė doktrina. Nepateiktas aiškus atsakymas į esminį klausimą, kokia apimtimi mišrus susitarimas yra ES teisės dalis: ar apsiribojama tik išimtinai ES kompetencijai priklausančiomis nuostatomis ar ES teisė apima ir kitas nuostatas, ir jei taip, kokiomis teisinėmis sąlygomis. ESTT be aiškaus pagrindo išskyrė mišraus susitarimo nuostatų

aiškinimo jurisdikciją nuo jurisdikcijos pripažinti šių nuostatų tiesioginį veikimą bei jurisdikcijos jas taikyti išipareigojimų neįvykdymo procedūrose, numatydamas skirtingus reikalavimus savo jurisdikcijos patvirtinimui. Be to, ESTT rėmėsi abstrakčiu „ES interesu“ ir lojalaus bendradarbiavimo pareiga, tačiau rėmimasis šiais papildomais jurisdikcijos patvirtinimo pagrindais nebuvo aiškus ir nuoseklus.

Manytina, jog ESTT, nukrypdamas nuo griežto kompetencijos suteikimo principo taikymo, pavyzdžiui, kai jis prisiima jurisdikciją nerealizuotos pasidalijamosios kompetencijos srityse, demonstravo pragmatiškumą mišrių susitarimų darnaus įgyvendinimo labui, taip primindamas jau aptartą lankstų EK ir Tarybos (valstybių narių) dalyvavimą mišrių susitarimų praktikoje. Vis dėlto, priešingai nei pastarojoje praktikoje, kurioje norimą lankstumo lygį renkasi pačios valstybės narės, čia savo valią ES institucijoms ir valstybėms narėms primeta autonominė ES institucija – ESTT. Akivaizdu, jog per didelis teisminis aktyvizmas šioje srityje gali pakenkti teisiniam tikrumui ir abipusiam pasitikėjimui tarp ES institucijų ir valstybių narių.

Vietoj to, šioje disertacijoje siūloma ESTT savo praktikoje dėl mišrių susitarimų aiškinimo ir taikymo jurisdikcijos siekti daugiau aiškumo ir nuoseklumo, kartu neperžengiant konstitucinių ES kompetencijos ribų. Visų pirma, siūloma darnesnio mišrių susitarimų įgyvendinimo labui atsisakyti mišraus susitarimo nuostatos aiškinimo ir tiesioginio veikimo pripažinimo jurisdikcijos išskyrimo, o taip pat aiškinimo ir taikymo jurisdikcijos išskyrimo. Visais šiais atvejais turėtų būti vadovaujama vieningomis ESTT jurisdikcijos pripažinimo taisyklėmis. Šios taisyklės visų pirma turėtų būti grindžiamos kompetencijos suteikimo principu ir, antra, svarbiais ES interesais, išplaukiančiais iš lojalaus bendradarbiavimo principo. Kartu gali būti pripažinta jurisdikcija atriboti mišriu susitarimu prisiimtus ES ir valstybių narių išipareigojimus ir apibrėžti ES išipareigojimų turinį. Nuoseklus šių taisyklių taikymas leistų panaikinti ESTT praktikos neaiškumus ir sukurti

pagrindą darnesiam, ES ir valstybių narių pasitikėjimu grįstam mišrių susitarimų įgyvendinimui.

4. SKYRIUS. ES IR VALSTYBIŲ NARIŲ TARPTAUTINĖ ATSAKOMYBĖ MIŠRIŲ SUSITARIMŲ KONTEKSTE

Kaip jau minėta, mišrūs susitarimai yra ypatingi tarptautinės teisės instrumentai, būdingi tik ES ir jos valstybėms narėms. Jais siekiama suderinti du tarpusavyje konkuruojančius interesus: ES autonomiško ir darnaus veikimo bei valstybių narių dalyvavimo tarptautiniuose santykiuose. Tačiau negalima pamiršti, jog mišrūs susitarimai į teisinį santykį apjungia ir trečiąsias šalis. Šios taip pat turi specifinius interesus, kuriuos jos siekia apsaugoti. Šie interesai visų pirma susiję su jų teisiniu saugumu – trečiosios šalys siekia aiškumo, kokiais pagrindais ir apimtimi ES ir valstybės narės dalyvauja sudaromuose susitarimuose, o kartu garantijų, jog nė viena jų neišvengs savo įsipareigojimų vykdymo ir atsakomybės. Tad mišrūs susitarimai atspindi sudėtingą nacionalinės, viršnacionalinės (ES) ir tarptautinės teisės sąveiką, pasižyminčią iš anksto užprogramuota įtampa. Nenuostabu, jog tarptautinė atsakomybė yra viena iš daugiausia sunkumų keliančių mišrių susitarimų instituto sričių, kurioje geriausiai matomas minėtų trijų teisinių sistemų konfliktas. Viena vertus, mišrių susitarimų *raison d'être* slypi ES ir valstybių narių kompetencijos ribotume ir iš to kylančioje teisinėje būtinybėje veikti išvien, kita vertus, trečiųjų šalių akivaizdoje tiek ES, tiek valstybės narės turėtų būti lygiavertėmis tarptautinės sutarties šalimis.

Šio skyriaus tikslas – tęsiant ankstesniuose skyriuose pradėtą analizę įvertinti kompetencijos suteikimo principo, o kartu ir ES ir valstybių narių kompetencijos pasidalijimo įtaką tarptautinei atsakomybei už mišraus susitarimo pažeidimą ir paieškoti ES teisės požiūriu optimaliausių tarptautinės atsakomybės priskyrimo sprendimų. Kyla klausimai, kokia yra ES ir valstybių narių tarptautinių įsipareigojimų bei tarptautinės atsakomybės už šių įsipareigojimų pažeidimą apimtis mišrių susitarimų kontekste. Ar ES ir valstybėms narėms yra privalomos visos mišraus susitarimo nuostatos, ar tik tos, kurios patenka į jų kompetencijos pagal ES teisę sritį? Ar gali ES ir valstybės narės būti solidariai atsakingos už mišrių susitarimų vykdymą?

Žvelgiant į šiuos klausimus akivaizdu, jog jie savo pobūdžiu skiriasi nuo ankstesnėse dalyse nagrinėtų vidinių ES teisės aspektų. Tarptautinė atsakomybė perkelia mišrių susitarimų institutą į tarptautinės teisės veikimo sritį, kurioje, bent iš pirmo žvilgsnio, ES teisės principai negalioja.

Atsižvelgiant į tai, tarptautinės atsakomybės už mišrių susitarimų pažeidimą kontekste galima kalbėti apie dviejų tipų mišrius susitarimus⁴⁸⁹: tuos, kuriuose yra tam tikrų su ES ir valstybių narių kompetencijos ar atsakomybės pasidalijimu susijusių nuostatų, ir tuos, kuriuose tokių nuorodų nėra. Tolesnėse dalyse atitinkamai vertinamas tarptautinės atsakomybės pasireiškimas abiejų tipų mišriuose susitarimuose ir ieškoma optimalaus ES ir valstybių narių tarptautinės atsakomybės priskyrimo modelio. Taip pat nuodugniai analizuojamas 2011 m. Tarptautinės teisės komisijos (TTK) patvirtintų straipsnių dėl tarptautinių organizacijų atsakomybės projektas (toliau – straipsnių projektas)⁴⁹⁰ ir jo pritaikomumas atsakomybei už mišrių susitarimų pažeidimą.

⁴⁸⁹ Toks skirstymas pripažįstamas ir doktrinoje. Pvz., žr. GAJA, G. The European Community's Rights and Obligations under Mixed Agreements. In O'KEEFFE, D., SCHERMERS, H. G. (eds.). *Mixed Agreements*. Kluwer Law and Taxation Publishers, 1983; TOMUSCHAT, C. The International Responsibility of the European Union. In CANNIZZARO E. (ed.). *The European Union as an Actor in International Relations*. Kluwer Law International, 2002; SATTLER, S. *supra*, note 48. Keli autoriai mišrius susitarimus tarptautinės atsakomybės aspektu skirsto į tris tipus – minėtus du ir papildomą trečią tipą, kuriam priskiriami „lankstūs“ mišrūs susitarimai, leidžiantys ES ir valstybėms narėms pačioms nuspręsti, kas iš jų prisiims atsakomybę (žr., pvz., TOMUSCHAT, C. Liability for Mixed Agreements. In O'KEEFFE, D., SCHERMERS, H. G. (eds.). *Mixed Agreements*. Kluwer Law and Taxation Publishers, 1983; CREMONA, M. *External Relations of the EU and the Member States: Competence, Mixed Agreements, International Responsibility, and Effects of International Law*. FIDE 2006 National Reports. EUI Law Working Paper 2006/22). Vis dėlto, šioje disertacijoje trečiojo tipo atsisakoma, nes šiam tipui priklausytų mišrūs susitarimai su kompetencijos pasidalijimo nuoroda. Galimybė pasirinkti, kas atsakys, yra tik specifinis šio tipo mišrių susitarimų bruožas. Doktrinoje randamas ir pasiūlymas skirstyti mišrius susitarimus į neturinčius jokios nuorodos į kompetencijos pasidalijimą, turinčius deklaraciją dėl kompetencijos ir turinčius bendrą nuorodą į kompetenciją (žr. NEFRAMI, E. International Responsibility of the European Community and of the Member States Under Mixed Agreements. In CANNIZZARO E. (ed.). *The European Union as an Actor in International Relations*. Kluwer Law International, 2002). Vis dėlto, ir toks skirstymas nėra tikslingas, nes pastaruosius du mišrių susitarimų tipus galima konceptualiai apjungti į vieną grupę.

⁴⁹⁰ 2011 m. JT Tarptautinės teisės komisijos tarptautinių organizacijų atsakomybės straipsnių projektas. Prieiga per internetą: <http://untreaty.un.org/ilc/texts/instruments/english/draft%20articles/9_11_2011.pdf> [žiūrėta 2013-03-11]. Plačiau apie Tarptautinės teisės komisijos straipsnių dėl tarptautinių organizacijų atsakomybės projektą žr. Tarptautinės teisės komisijos oficialiame tinklalapyje: <<http://www.un.org/law/ilc/>> o taip pat šios komisijos analitinį gidą. Prieiga per internetą: <http://untreaty.un.org/ilc/guide/9_11.htm> [žiūrėta 2013-02-06].

4.1. ES ir valstybių narių tarptautinės atsakomybės už mišrių susitarimų pažeidimą pagrindai

4.1.1. Atsakomybė už kompetencijos pasidalijimą numatančių mišrių susitarimų pažeidimą

Nuorodomis į ES ir valstybių narių kompetencijos mišriame susitarime pasidalijimą, viena vertus, siekiama pasidalyti kompetenciją ir atsakomybę tarp ES ir valstybių narių, kita vertus, trečiosios šalys, pageidaujantios tokių nuorodų įtvirtinimo, siekia įgyti daugiau teisinio tikrumo ir aiškumo dėl to, kas ES grupėje yra atsakingas už atskirų įsipareigojimų vykdymą. Tokios nuorodos gali būti išreikštos įvairiomis formomis.

Ankstyvuose mišriuose susitarimuose⁴⁹¹ kompetencijos pasidalijimas pasireiškė pačiame „Susitariančiųjų šalių“ apibrėžime. Tokiuose apibrėžimuose įtvirtinama, jog susitarimas ES ir valstybėms narėms taikomas atsižvelgiant į ES vidaus teisėje nustatytą ES ir valstybių narių kompetencijos pasidalijimą. Naudojant tokį modelį, „Susitariančiųjų šalių“ apimtis kinta priklausomai nuo mišraus susitarimo reguliuojamos srities. Daugiašaliuose mišriuose susitarimuose toks nukreipiamojo pobūdžio „Susitariančiųjų šalių“ apibrėžimas yra reta išimtis⁴⁹². Akivaizdu, jog tokia nuoroda nesuteikia trečiosioms šalims norimo aiškumo, kas – ES ar valstybės narės – yra kompetentingos atskirų susitarimo nuostatų atžvilgiu. Kilus ginčui, ši sudėtingą klausimą turėtų nagrinėti susitarime numatytas teisminis organas⁴⁹³.

⁴⁹¹ Pvz., žr. 1961 m. liepos 9 d. pasirašytą susitarimą, kuriuo steigiama Europos Ekonominės Bendrijos ir Graikijos asociacija. OL 26, 1963 02 18, p. 294–342; 1963 m. rugsėjo 12 d. pasirašytą susitarimą, kuriuo steigiama Europos Ekonominės Bendrijos ir Turkijos asociacija. OL 217, 1964 12 29, p. 3687 – 3697. Išsamus tokių ankstyvųjų susitarimų sąrašas pateikiamas STEIN, K. D. *supra*, note 277, p. 39.

⁴⁹² Pvz., žr. 1979 m. Ženevos konvencijos dėl tolimų oro teršalų pernašų 14 straipsnio 2 dalį. Prieiga per internetą: <<http://www.unece.org/fileadmin/DAM/env/lrtap/full%20text/1979.CLRTAP.e.pdf>> [žiūrėta 2013-02-06].

⁴⁹³ Doktrinoje vyrauja nuomonė, jog tuo atveju, jei ES ir valstybių narių kompetencijos pasidalijimas tam tikru klausimu nėra aiškus, ES ir valstybės narės būtų solidariai atsakingos. Pvz., žr. NEFRAMI, E. 2002, *supra*, note 489; CREMONA, M. 2006, *supra*, note 489. Apie solidariąją ES ir valstybių narių atsakomybę plačiau kalbama tolesnėje dalyje.

Ankstyvoje praktikoje taip pat pasitaikė pavyzdžių, kada ES ir valstybių narių kompetencija paskirstoma kiekvienoje mišraus susitarimo nuostatoje⁴⁹⁴. Bene geriausiai toki sudėtingą kompetencijos paskirstymą iliustruoja Antroji Lome konvencija. Jos 3 straipsnyje, reguliuojančiame laisvą prekių judėjimą, minima tik EEB, tuo tarpu 12 straipsnyje jau nurodomas bendras EEB ir valstybių narių įsipareigojimas, o štai, pvz., 157 straipsnyje minimos tik valstybės narės. Kaip teisingai pastebi prof. Tomuschat, į šioje konvencijoje naudojamą terminologiją turi būti tinkamai atsižvelgiama, remiantis tarptautinėje teisėje galiojančiais sutarčių aiškinimo principais. Taigi skirtingas EEB ir valstybių narių minėjimas konvencijos straipsniuose turėtų būti suprantamas kaip pasiskirstymas tarptautinėmis teisėmis ir pareigomis⁴⁹⁵. Vis dėlto, neatsižvelgiant į šį, atrodytų, paprastą modelį, jo taikymas praktikoje kelia neaiškumų. Viena vertus, galima suabejoti EEB ir valstybių narių kompetencijos paskirstymu ir tokio paskirstymo atitiktimi tuo metu galiojusiai EEB sutarčiai. Kita vertus, reikia pripažinti, jog ES kompetencija nėra statiška, ji nuolat kinta. Jos fiksavimas atskiruose susitarimo straipsniuose ilgainiui nebeatspindi realaus ES ir valstybių narių kompetencijos pasidalijimo. Kilus ginčui, kompetentingai ginčų sprendimo institucijai tektų spręsti sudėtingą klausimą – ar vadovautis atitinkamame mišriame susitarime įtvirtintu kompetencijos, taigi ir atsakomybės, pasidalijimu ar šį pasidalijimą aiškinti plečiamai ir atsižvelgti į esamą ES ir valstybių narių kompetencijos balansą.

Galiausiai reikia paminėti praktikoje labiausiai paplitusią ir trečiųjų šalių vis dažniau pageidaujamą kompetencijos pasidalijimo mišriuose susitarimuose formą – deklaracijas dėl kompetencijos. Jos laikytinos detaliausiais kompetencijos pasidalijimo pavyzdžiais. Ne viename svarbiame daugiašaliame susitarime galima rasti įpareigojimą prie jo prisijungiančioms tarptautinėms organizacijoms pateikti deklaraciją dėl kompetencijos⁴⁹⁶, kurioje

⁴⁹⁴ Pvz., žr. 1973 m. gruodžio 17 d. Susitarimą tarp Europos ekonominės bendrijos ir Libano Respublikos. OL L 18, 1974 1 22, p. 10; 1979 m. spalio 31 d. antrąją Lomės konvenciją tarp EB ir 58 Afrikos, Karibų jūros ir Ramiojo vandenyno valstybių. OL L 347, 1980 12 22, p. 2–72.

⁴⁹⁵ Žr. TOMUSCHAT, C. 1983, *supra*, note 489, p. 128.

⁴⁹⁶ ES Sutarčių tarnyba yra parengusi ES ir valstybių narių susitarimų, prie kurių pridėta deklaracija dėl kompetencijos, inventorių, kuriame pateikiamos ir pačios deklaracijų dėl kompetencijos formuluotės.

būtų nurodoma, kokios susitarimo dalys priskirtinos šios organizacijos, o kokios – jos valstybių narių kompetencijai.

4.1.1.1. Deklaracijų dėl kompetencijos apžvalga

Viena pirmųjų ir iki šiol detaliausių ES deklaracijų dėl kompetencijos buvo pareikšta EB sudarant JT Jūrų teisės konvenciją⁴⁹⁷. Ši deklaracija nurodo, kas – ES ar valstybės narės – pagal ES teisę turi kompetenciją Jūrų teisės konvencijos reguliavimo srityje. Išanalizavus šią deklaraciją galima pastebėti, jog kompetencija iš esmės skirstoma į keturias dalis – ES išimtinę (pvz., biologinių jūros išteklių apsauga, prekyba ir muitų politika), ES pasidalijamąją (pvz., jūrų transportas), valstybių narių (pvz., vėliavos teisinis režimas, baudžiamosios teisės priemonės) ir ES papildančiąją kompetenciją (pvz., tyrimų ir technologinio vystymosi skatinimas). Išimtinės kompetencijos srityse deklaracija nurodo, jog priemonių gali imtis tik ES, tuo tarpu pasidalijamosios kompetencijos srityse ES turi išimtinę kompetenciją tik tiek, kiek atitinkamos Jūrų teisės konvencijos nuostatos paveikia ES vidaus teisės aktus, išskyrus atvejus, kai ES teisė nustato tik minimalius standartus. Papildančiosios kompetencijos atveju ES gali tik papildyti valstybių narių veiklą. Visais kitais atvejais deklaracija numato valstybių narių veikimą. Kartu Deklaracijoje pabrėžiama, kad ES kompetencijos apimtis nuolat kinta, ir kad prireikus ES šią deklaraciją papildys⁴⁹⁸. Galiausiai joje pateikiamas ilgas ES teisės aktų, susijusių su Jūrų teisės konvencijos reguliavimo sritimi, sąrašas, nurodant, jog „EB teisės apimtis, kylanti iš šių EB teisės aktų turi būti vertinama

2013 m. vasario mėn. buvo užregistruotos 39 tokios deklaracijos. Plačiau žr. Europos Komisijos sudarytas mišrių susitarimų, prie kurių pridėtos deklaracijos dėl kompetencijos, sąrašas. Prieiga per internetą: <<http://ec.europa.eu/world/agreements/viewCollection.do?fileID=58585>> [žiūrėta 2013-02-06].

⁴⁹⁷ Žr. 1998 m. kovo 23 d. Tarybos sprendimą dėl Europos bendrijos 1982 m. gruodžio 10 d. Jungtinių Tautų jūrų teisės konvencijos ir 1994 m. liepos 28 d. Susitarimo, susijusio su jos XI dalies įgyvendinimu, patvirtinimu (OL L 179, p. 1; 2004 m. specialusis leidimas lietuvių k., 4 sk., 3 t., p. 260), EB deklaracijos dėl kompetencijos tekstas pateikiamas JT puslapyje. Prieiga per internetą: <http://www.un.org/depts/los/convention_agreements/convention_declarations.htm#European%20Community%20Upon%20signature> [žiūrėta 2013-02-06].

⁴⁹⁸ Įdomu pastebėti, jog ši deklaracija niekada papildyta nebuvo, nepaisant to, jog su Jūrų teisės konvencija susijusiose srityse nuo 1998 m. buvo priimta daug naujų ES teisės aktų.

atsižvelgiant į konkrečias jų nuostatas ir į tai, kiek šios nuostatos nustato bendras taisykles“.

Remiantis Jūrų teisės konvencijos⁴⁹⁹ IX priedo 4 straipsnio 2 dalimi, tarptautinės organizacijos yra šios konvencijos šalys tik ta apimtimi, kiek jos turi kompetenciją pagal jų pareikštas deklaracijas dėl kompetencijos, vėlesnius pareiškimus dėl kompetencijos pasikeitimo ir informacinius pranešimus. IX priedo 6 straipsnyje numatoma, jog už šios konvencijos pažeidimą atsakys ta šalis, kuri turi kompetenciją.

Panašaus detalumo deklaraciją dėl kompetencijos su nuorodomis į kintantį ES kompetencijos pobūdį ir skirtingas ES kompetencijos kategorijas ES pateikė jau aptartos FAO kontekste⁵⁰⁰, o taip pat sudarydama JT neįgaliųjų asmenų teisių⁵⁰¹ ir Kovos su korupcija konvencijas⁵⁰². Gana detalios buvo ir ES deklaracijos dėl kompetencijos prisijungiant prie Palermo kovos su organizuotu nusikalstamumu konvencijos⁵⁰³ bei Orhuso konvencijos dėl teisės gauti informaciją, visuomenės dalyvavimo priimant sprendimus ir teisės kreiptis į teismus aplinkosaugos klausimais⁵⁰⁴. Vis dėlto, pastarosiose deklaracijose atsisakoma kompetencijos skirstymo į atskiras kategorijas, o tik bendrai išvardijama, kokiose ES politikos srityse yra priimta ES teisės aktų.

Kitos deklaracijos dėl kompetencijos yra gerokai trumpesnės. Pavyzdžiui, prie Kartachenos protokolo dėl biologinės saugos pridėtoje deklaracijoje⁵⁰⁵ abstrakčiai išvardijamos sritys, kuriose ES gali sudaryti tarptautinius susitarimus, kartu pažymint, jog ES kompetencija nuolat kinta. Bet didžioji dalis egzistuojančių ES deklaracijų dėl kompetencijos yra dar lakoniškesnės ir neaiškesnės. Jose ne tik nepateikiamas ES kompetencijos ar

⁴⁹⁹ 1982 metų gruodžio 10 dienos Jungtinių Tautų konvencija dėl jūrų teisės. Valstybės žinios, 2003-11-13, Nr. 107-4786.

⁵⁰⁰ Deklaracija dėl kompetencijos, pridėta prie 1991 m. lapkričio 25 d. Tarybos sprendimo. OL C 1991 12 16, p. 238. Žr. Europos Komisijos sudarytą mišrių susitarimų, prie kurių pridėtos deklaracijos dėl kompetencijos, sąrašą ir tų deklaracijų tekstus. *supra*, note 468.

⁵⁰¹ *Ibid.* Plačiau žr. BURCA, G. DE. 2010, *supra*, note 231.

⁵⁰² Žr. Europos Komisijos sudarytą mišrių susitarimų, prie kurių pridėtos deklaracijos dėl kompetencijos, sąrašą ir tų deklaracijų tekstus. *supra*, note 468.

⁵⁰³ *Ibid.*

⁵⁰⁴ *Ibid.*

⁵⁰⁵ *Ibid.*

ES teisės aktų sąrašas, bet net nenurodoma, jog ES kompetencija nuolat kinta⁵⁰⁶.

4.1.1.2. Deklaracijų dėl kompetencijos teisinės pasekmės

Nemaža dalis autorių, tyrusių deklaracijų dėl kompetencijos teisinės pasekmės, priėjo prie išvados, jog tokios deklaracijos pareiškimu ES ir valstybių narių kompetencijos pagal ES teisę atskyrimas tampa sudėtine mišraus tarptautinio susitarimo dalimi⁵⁰⁷. Šiai išvadai pagrįsti minima ir ESTT praktika, kurioje pripažįstama, kad deklaracijos dėl kompetencijos paskirtis yra informuoti trečiąsias šalis apie ES ir valstybių narių kompetencijos pasidalijimą, o tai lemia ir atsakomybės tarp ES ir valstybių narių pasidalijimą⁵⁰⁸. Atitinkamai teigiama, jog ES ir valstybės narės prisiima tik tas tarptautines sutartines teises ir pareigas, kurios patenka į jų kompetencijos sritį. Taigi tokia išvada šios pozicijos besilaikantiems autoriams leidžia teigti, jog deklaracija dėl kompetencijos modifikuojama tarptautinio (mišraus) susitarimo taikymo apimtis, t.y. privalomas jo pobūdis susitariančiųjų šalių atžvilgiu. Deklaracijos dėl kompetencijos apriboja susitarimo privalomumą tik toms jo dalims, kurios patenka į susitariančiosios šalies kompetenciją⁵⁰⁹.

Vis dėlto, su šiais autoriais pilnai sutikti negalima. Visų pirma reikia pabrėžti, jog nė viena deklaracija dėl kompetencijos neužtikrina pakankamo išsamumo ir aiškumo, leidžiančio tiksliai apibrėžti bei atriboti ES ir valstybių narių kompetenciją. Daugelis jų išvardija ES politikos sritis, kuriose ES turi vieną ar kitą kompetenciją, tačiau šios ES politikos sritys pagal savo turinį ir

⁵⁰⁶ P vz., EB deklaracija dėl kompetencijos, pridėta prie 1995 m. liepos 24 d. Tarybos Sprendimo dėl Tarptautinių vandentakių ir tarptautinių ežerų apsaugos ir naudojimo konvencijos sudarymo Bendrijos vardu. OL L 186, 1995 8 5, p. 42-58; EB deklaracija dėl kompetencijos, pridėta prie 1996 m. kovo 29 d. Tarybos sprendimo dėl 1994 m. tarptautinio susitarimo dėl atogrąžų padarinės medienos laikino taikymo ir pasirašymo Europos bendrijos vardu. OL L 208, 1996 8 17, p. 1-3; Taip pat žr. JT rėminio susitarimo dėl klimato kaitos Kioto protokolą ir prie jo pridėtą ES deklaraciją dėl kompetencijos. Prieiga per internetą:
http://unfccc.int/kyoto_protocol/status_of_ratification/items/5424txt.php [žiūrėta 2013-02-06]. Plačiau apie tai žr. TABAU, A.-S., MALJEAN-DUBOIS, S. Non-compliance Mechanisms: Interaction between the Kyoto Protocol System and the European Union. *European Journal of International Law*, vol. 21 (3), 2010, p. 749-763.

⁵⁰⁷ NEFRAMI, E. 2002, *supra*, note 489, p. 193.

⁵⁰⁸ 2001 m. gruodžio 6 d. Nuomonė 2/00, Rink. p. I-9713, 16 punktas.

⁵⁰⁹ STEIN, K. D. *supra*, note 277, p. 94-95.

reguliavimo apimtį retai atitinka tarptautiniame susitarime reglamentuojamas sritis⁵¹⁰. Be to, dažnai pačios deklaracijos nurodo, jog ES kompetencija nuolat kinta, todėl jas galima laikyti tik „momentiniu kompetencijos užfiksavimu“. Kai kurios deklaracijos dėl kompetencijos tiesiog išvardija tam tikroje srityje priimtus ES teisės aktus ir taip palieka trečiosioms šalims pačioms spręsti apie šių teisės aktų egzistavimo poveikį ES ir valstybių narių kompetencijai, o kartu ir atsakomybės pasidalijimui. Tad galima teigti, jog toks deklaracijų teisinis neapibrėžtumas neleidžia jų tinkamai taikyti praktikoje.

Net ir viena detaliausių deklaracijų, pridėtų prie JT Jūrų teisės konvencijos, nenurodo, kaip reikia atriboti ES ir valstybių narių kompetenciją pasidalijamosios kompetencijos srityse⁵¹¹. Vietoj to, pateikiamas ilgas sąrašas įvairių ES teisės aktų. Tačiau šie teisės aktai nėra niekaip susiejami su atitinkamomis Jūrų teisės konvencijos nuostatomis, todėl trečiosioms šalims lieka neaišku, kurios sritys tampa išimtinė ES kompetencija, o kurios lieka valstybių narių žinioje. Be to, Jūrų teisės konvencijos IX priedo 5 straipsnyje šalia deklaracijos dėl kompetencijos minimi ir kiti kompetencijos pasidalijimą atskleidžiantys instrumentai – depozitaro notifikavimas apie pasikeitusią kompetenciją ir trečiosios šalies paklausimas apie tam tikros konkrečios srities kompetencijos pobūdį ir apimtį⁵¹². Šie papildomi instrumentai liudija, jog deklaracija dėl kompetencijos nelaikytina baigtiniu kompetencijos padalijimo aktu, o greičiau aiškinamojo, konkretinančio pobūdžio dokumentu, į kurį privaloma atsižvelgti, bet kuris negali būti vienintelis, universalus kompetencijos nustatymo šaltinis⁵¹³. Tokį referencinį deklaracijų dėl kompetencijos pobūdį netiesiogiai patvirtina jau aptartas Sprendimas *Mox*

⁵¹⁰ Pvz., FAO konstitucijoje minima žemės ūkio politika negali būti sulyginta su atitinkamoje ES kompetencijoje dėl deklaracijos minima ES bendrąja žemės ūkio politika kaip viena iš ES kompetencijos sričių, nes abi šios politikos sritys grindžiamos visiškai skirtingais teisiniais pagrindais.

⁵¹¹ CREMONA, M. 2006, *supra*, note 489, p. 20.

⁵¹² 1982 metų gruodžio 10 dienos Jungtinių Tautų konvencija dėl jūrų teisės. Valstybės žinios, 2003-11-13, Nr. 107-4786.

⁵¹³ Panašiai mano ir prof. Laenarts. Viena vertus, jis teigia, jog deklaracijos dėl kompetencijos yra teigiamos, nes trečiosioms šalims atskleidžia ES ir valstybių narių įgaliojimų ribas. Tačiau kita vertus, jos nėra aiškios ir išsamios, o kartu gali sukelti sunkumų mišrių susitarimų įgyvendinime, nes ES „apsinuogina“, t.y. parodo kitoms šalims savo kompetencijos ribas. Be to, jos kelia grėsmę ES teisės autonomijai, nes jų aiškinimas ir taikymas perduodamas už ES ribų esantiems teisiniams organams. Interviu su ESTT teisėju prof. Koen Lenaerts, Liuksemburgas, 2008 m. vasario 27 diena.

Plant byloje⁵¹⁴. Šiame sprendime Teismas vadovavosi deklaracijos dėl kompetencijos formuluotėmis, tačiau kartu pastebėjo, jog šioje deklaracijoje išdėstytas ES teisės aktų sąrašas nėra baigtinis, o tik referencinio pobūdžio⁵¹⁵.

Be to, deklaracijos dėl kompetencijos prieštarauja jau aptartam esminiam mišrių susitarimų instituto privalumui – galimybei vengti tikslaus ES ir valstybių narių kompetencijos pasidalijimo ir šio pasidalijimo sutvirtinimo trečiųjų šalių atžvilgiu⁵¹⁶. Deklaracijų dėl kompetencijos rengimas neišvengiamai reikalauja intensyvaus darbo ES viduje – Taryba ir Komisija turi susitarti dėl konkretaus tokių deklaracijų turinio, tad ir dėl kompetencijos bei tarptautinės atsakomybės pasidalijimo. Šis pasidalijimas nekelia didelių problemų aiškiai atribojamose srityse, tačiau tokių sričių nėra daug. Neretai net ir išimtinės ES kompetencijos srityse išlieka vietos deryboms ir ginčams, kaip gerai parodė anksčiau aptarta FAO byla. Kadangi deklaracijų dėl kompetencijos rengimas yra politiškai jautrus procesas, kuriame Taryba ir Komisija dažnai atstovauja skirtingus interesus⁵¹⁷, nenuostabu, jog kompromisinės deklaracijų formuluotės būna trumpos ir neaiškios.

Kartu deklaracijos dėl kompetencijos kelia grėsmę ES teisės autonomijai, kuri gali būti geriausiai užtikrinta paliekant ES kompetenciją neapibrėžtą ir leidžiant jai plėtotis, o ne užfiksuojant kompetencijos pasidalijimą privalomą galią turinčiame tarptautinės teisės akte⁵¹⁸. Net ir Teisingumo Teismas yra nurodęs, jog kompetencijos pasidalijimo klausimai yra vidinis ES reikalas⁵¹⁹. Be to, grėsmė ES teisės autonomijai ir nepriklausomam vystymuisi kiltų tada, jei trečiosios šalies ginčų sprendimo organas per ES deklaracijos dėl kompetencijos aiškinimą galėtų įsikišti į delikatų ES ir valstybių narių kompetencijos pobūdžio ir apimties vertinimą. Kaip ESTT pažymėjo Nuomonėje 1/91, kurioje buvo *inter alia* nagrinėtas EEE teisminės kontrolės mechanizmų suderinamumas su ES teise, dėl ES ir

⁵¹⁴ 2006 m. gegužės 30 d. Sprendimas *Komisija prieš Airiją*, C-459/03, Rink. p. I-4635.

⁵¹⁵ *Ibid.*, 109 ir 176 punktai.

⁵¹⁶ Žr. antrajame disertacijos skyriuje aptartą FAO bylą.

⁵¹⁷ Plačiau apie tai žr. SATTLER, S. *supra*, note 48, p. 254.

⁵¹⁸ HELISKOSKI, J. 2001, *supra*, note 51, p. 143.

⁵¹⁹ 1979 m. spalio 4 d. Nutarimo 1/78, Rink. p. 2871, 35 punktas.

valstybių narių kompetencijos pasidalijimo turi spręsti tik ESTT⁵²⁰. Šis ESTT sprendimas aiškiai parodė, jog jurisdikcijos spręsti ES ir valstybių narių kompetencijos pasidalijimo klausimus suteikimas išoriniam ginčų sprendimo organui yra neteisėtas ES teisės prasme.

Be to, svarbu pastebėti, jog praktikoje nevykdoma daugelyje mišrių susitarimų numatoma pareiga atnaujinti deklaracijas dėl kompetencijos pastarosios pasikeitimo atveju. Net jei ši pareiga būtų vykdoma, atsižvelgiant į tai, kad deklaracijos dėl kompetencijos tvirtinamos ES Taryboje, valstybės narės įgyja galimybę perbraižyti esamus kompetencijos kontūrus savo naudai ir neretai šia galimybe pasinaudoja⁵²¹. Tokiu būdu kyla grėsmė ne tik ES teisės autonomijai, bet ir ES institucijų vienybei. Nenuostabu, jog EK priešinasi deklaracijų dėl kompetencijos sudarymui.

Kaip teisingai pastebėjo prof. Allott, tam, kad iš tiesų būtų galima atskirti ES ir valstybių narių įsipareigojimus pagal mišrų susitarimą, reikėtų patenkinti tris sąlygas: pirma, turėtų būti įmanoma aiškiai atskirti mišraus susitarimo nuostatas, kurios taikomos ES, ir kurios – valstybėms narėms; antra, reikėtų tiksliai atskirti tokias nuostatas įgyvendinančias šalis; ir, trečia, turėtų būti įmanomas pilnas atsakomybės pagal tarptautinę teisę už minėtų nuostatų pažeidimą pasidalijimas⁵²². Akivaizdu, jog šių sąlygų patenkinimas yra greičiau išimtis nei taisyklė sudėtingame mišrių susitarimų kontekste.

Tiesa, kai kurie autoriai teigia, jog net ir bendro pobūdžio deklaracijos dėl kompetencijos gali būti naudingos trečiosioms šalims. Jos gali pastarosioms priminti, jog kompetencija yra dinamiškai kintanti ir dėl jos reikia spręsti individualiai. Kartu deklaracijos gali bendrais bruožais pristatyti ES teisę tam

⁵²⁰ Žr. 1991 m. gruodžio 14 d. Nuomonę 1/91, Rink. p. I-6079, 30-36 punktus. Pagrindinės ESTT abejonės minėtoje byloje buvo susijusios su EEE teismo įkūrimu, šio teismo teise aiškinti EEE susitarimą ir spręsti ginčus tarp EEE susitarimo šalių, įskaitant ir tarp ES valstybių narių. ESTT kelė susirūpinimą galimas EEE teisminės sistemos poveikis ES teisės vystymuisi, nes viena iš EEE teismo funkcijų apėmė susitariančiųjų šalių, įskaitant ES ir jos valstybes nares, turimos kompetencijos apimties įvertinimą. Plačiau apie šią Nuomonę žr. HELISKOSKI, J. 2001, *supra*, note 51, p. 201-202.

⁵²¹ Praktikoje pastebima, jog Taryba siaurinamai aiškina ES kompetenciją ir esant abejonei, kompetenciją palieka valstybėms narėms. Plačiau žr. HELISKOSKI, J. 2001, *supra*, note 51, p. 144.

⁵²² Žr. ALLOTT, P. *supra*, note 257, p. 129. Taip pat žr. BJÖRKLUND, M. Responsibility in the EC for Mixed Agreements – Should Non-Member Parties Care? *Nordic Journal of International Law*, vol. 70, 2001, p. 381-382.

tikroje srityje⁵²³. Vis dėlto, kaip jau minėta anksčiau, visos šios teigiamos deklaracijų dėl kompetencijos savybės, išskyrus retas išimtis, kai mišraus susitarimo šalimis yra ne visos ES valstybės narės ir deklaracija dėl kompetencijos siekiama apriboti prie jo neprisijungusių valstybių narių atsakomybę⁵²⁴, nepadeda trečiosioms šalims atsakyti į esminį klausimą – kas bus atsakingas už vienos ar kitos mišraus susitarimo nuostatos įgyvendinimą.

Taigi deklaracijų dėl kompetencijų nauda yra abejotina tiek teisiniu, tiek ir praktiniu požiūriu. Dėl visų jau išvardytų priežasčių rekomenduotina vengti deklaracijų dėl kompetencijos priėmimo. Atmetus šias deklaracijas kaip tinkamą atsakomybės tarp ES ir valstybių narių paskirstymo instrumentą, tenka ieškoti kitų alternatyvų. Viena jų – solidarioji ES ir valstybių narių atsakomybė už mišrių susitarimų pažeidimą. Apie šią tarptautinės atsakomybės formą paprastai kalbama mišrių susitarimų be kompetencijos pasidalijimo nuorodų kontekste.

4.1.2. Atsakomybė už kompetencijos pasidalijimo nenumatanciu mišrių susitarimų pažeidimą

Tais atvejais, kai mišrūs susitarimai nenumato jokių nuostatų dėl kompetencijos ar atsakomybės tarp ES ir valstybių narių pasidalijimo, nuomonės dėl ES tarptautinės atsakomybės išsiskiria. Doktrinoje egzistuoja du diametraliai priešingi požiūriai. Kai kurie autoriai teigia, jog atsakomybė ir toliau turi būti paskirstoma pagal kompetenciją⁵²⁵, tuo tarpu dauguma autorių laikosi nuomonės, jog tais atvejais, kai mišrūs susitarimai nenumato ES ir valstybių narių kompetencijos pasidalijimo, jie yra privalomi visa apimtimi, ir ES bei valstybės narės yra solidariai atsakingos už jų tinkamą įgyvendinimą⁵²⁶.

⁵²³ HOFFMEISTER, F. 2010a, *supra*, note 207, p. 260.

⁵²⁴ Plačiau apie tai žr. SATTLER, S. *supra*, note 48, p. 251.

⁵²⁵ 2001 m. lapkričio 27 d. generalinio advokato Mischo išvada byloje *Komisija prieš Airiją*, C-13/00, Rink. p. I-2943; BJÖRKLUND, M. *supra*, note 522, p. 373-402; GROUX, J., MANIN P. *The European Communities in the International Order*. Commission of the European Communities, 1984, p. 69.

⁵²⁶ TOMUSCHAT, C. 1983, *supra*, note 489; GAJA, G. 1983, *supra*, note 489; SATTLER, S. *supra*, note 48; NEFRAMI, E. 2002, *supra*, note 489; TALMON, S. Responsibility of International

4.1.2.1. *Solidariosios atsakomybės apraiškos ES teisėje*

Solidarioji atsakomybė yra reta išimtis ES praktikoje. Iki šiol tiesiogiai apie ją buvo užsiminta tik vienoje ESTT byloje – *EDF*⁵²⁷, kurioje buvo nagrinėtas reglamento, priimto Ketvirtojoje Lome konvencijoje numatytos pagalbos AKR šalims finansavimui, teisėtumas, ESTT nurodė, jog pačiame susitarime nesant kitokių nuostatų, ES ir valstybės narės už visų minėtos Konvencijos nuostatų vykdymą atsako solidariai. Šiam teiginiui pagrįsti Teismas paminėjo, kad Konvencija buvo priimta iš vienos pusės – EB ir valstybių narių, o iš kitos – AKR šalių, ir kad ji nustato *iš esmės dvišalį* EEB ir AKR šalių bendradarbiavimą⁵²⁸.

Toks Teismo išaiškinimas kildintinas iš šioje byloje pateiktos GA Jacobs išvados⁵²⁹. Savo išvadoje generalinis advokatas pabrėžė, jog tais atvejais, kai nėra deklaracijos dėl kompetencijos ar kitų nuorodų į kompetencijos pasidalijimą tarp Bendrijos ir valstybių narių, atsakomybė bus visada solidari⁵³⁰. Solidariosios atsakomybės doktriną patvirtino ir GA Tesouro *Hermès* byloje nurodydamas, jog tarptautinės atsakomybės klausimai nepriklauso nuo ES vidaus teisės ir tai, kad PPO susitarime nėra jokių nuorodų į kompetencijos pasidalijimą, reiškia, jog EB ir valstybės narės trečiųjų šalių

Organizations: Does the European Community Require Special Treatment? In RAGAZZI M. (ed.). *International Responsibility Today: Essays in Memory of Oscar Schachter*. Martinus Nijhoff Publishers, 2005; ROSAS, A. The European Union and International Dispute Settlement. In: BOISSON DE CHAZOURNES, L., ROMANO, C. P. R., MACKENZIE, R. (eds.). *International Organizations and International Dispute Settlement: Trends and Prospects*. Transnational Pub, 2002; STEINBERGER, E. The WTO Treaty as a Mixed Agreement: Problems with the EC's and the EC Member States' Membership of the WTO. *European Journal of International Law*, vol. 17, no. 4, 2006, p. 837-862.

⁵²⁷ 1994 m. kovo 2 d. Sprendimas *Parlamentas prieš Tarybą*, C-316/91, Rink. p. I-625. Plačiau apie tai KUIJPER, P. J. International Responsibility for EU Mixed Agreements. In HILLION CH., KOUTRAKOS P. (eds.). *Mixed Agreements Revisited: The EU and its Member States in the World*. Hart Publishing, 2010.

⁵²⁸ Dr. Heliskoski pabrėžia, jog *EDF* byla laikytina išimtinė, nes ji buvo susijusi su specifiniu, dvišalio pobūdžio bendradarbiavimo ir asociacijos susitarimu. Dvišalis Lomės konvencijos pobūdis atsispindi jos 1 straipsnyje, numatančiame ES ir valstybes nares kaip vieną šalį AKR šalių atžvilgiu. Be to, dr. Heliskoski pastebi, jog ši konvencija reglamentavo vystomojo bendradarbiavimo klausimus – sritį, kurioje ES ir valstybės narės turi paralelinę kompetenciją ir gali veikti kartu nepažeisdamos viena kitos kompetencijos. Plačiau žr. HELISKOSKI, J. 2001, *supra*, note 51, p. 149. Dėl tokio požiūrio kritikos žr. McLEOD, I., HENDRY, I., HYETT, S. *supra*, note 53, p. 158.

⁵²⁹ 1993 m. lapkričio 10 d. generalinio advokato Jacobs išvada byloje *Parlamentas prieš Tarybą*, C-316/91, Rink. p. I-625.

⁵³⁰ *Ibid.*, 39 punktas.

atžvilgiu laikytinos viena susitariančiąja šalimi arba bent jau vienodus įsipareigojimus turinčiomis susitariančiosiomis šalimis⁵³¹.

ESTT sprendime *Étang de Berre* taip pat galima rasti netiesioginį solidariosios atsakomybės patvirtinimą. Teismas šiame sprendime nurodė, jog „užtikrindamos EB institucijų sudarytuose susitarimuose numatytą įsipareigojimų vykdymą, valstybės narės vykdo EB teisės sistemoje egzistuojančią pareigą Bendrijai, kuri prisiėmė atsakomybę už tinkamą susitarimo vykdymą“, tačiau kartu pažymėjo, jog tik tais atvejais, kai tam tikra sritis yra didele dalimi reglamentuota ES teisėje, „egzistuoja Bendrijos interesas, kad ir Bendrija, ir jos valstybės narės vykdytų šiuose dokumentuose numatytus įsipareigojimus“⁵³².

Galiausiai reikia pripažinti, jog solidarioji atsakomybė išimtiniais atvejais yra įtvirtinta ir pačiuose ES ir valstybių narių mišriuose susitarimuose. Jau minėtos JT Jūrų teisės konvencijos IX Priedo 6 straipsnyje aiškiai nurodoma, jog tarptautinei organizacijai ir jos valstybėms narėms nepateikus atsakymo į trečiosios šalies klausimą dėl kompetencijos per protingą laiką arba pateikus prieštaringą atsakymą, kils solidarioji tarptautinės organizacijos ir jos valstybių narių atsakomybė⁵³³.

4.1.2.2. Solidariosios atsakomybės teoriniai pagrindai

Kadangi ESTT sprendimai ir generalinių advokatų išvados solidariosios atsakomybės klausimu buvo itin reti ir lakoniški, šios atsakomybės teorinių pagrindų tenka ieškoti doktrinoje. Joje teigiama, jog mišrūs susitarimai yra išskirtinio pobūdžio tarptautinės teisės instrumentai, nes to paties susitarimo šalimis yra tiek ES, tiek ir valstybės narės. Net jei šiuo metu solidarioji atsakomybė laikoma išimtimi, o ne taisykle, tvirtinama, jog unikalūs mišrių susitarimų pobūdis ir iš to kylantys sunkumai pateisina tokios

⁵³¹ 1997 m. lapkričio 13 d. generalinio advokato Tesauro išvada byloje *Hermès International*, C-53/96, Rink. p. I-3606, 16 punktas.

⁵³² 2004 m. liepos 15 d. Sprendimo *Pêcheurs de l'étang de Berre*, C-213/03, Rink. p. I-7357, 26 ir 29 punktas. Plačiau apie ESTT praktikos nenuoseklumą tarptautinės atsakomybės už mišrių susitarimų pažeidimą srityje žr. KUIJPER, P. J. 2010, *supra*, note 526.

⁵³³ Plačiau apie tai žr. HELISKOSKI, J. 2001, *supra*, note 51, p. 149.

atsakomybės formos taikymą mišriuose susitarimuose, kuriuose nenumatomas ES ir valstybių narių kompetencijos pasidalijimas⁵³⁴.

Žvelgiant į GA Jacobs išvadą *EDF* byloje, galima pastebėti, jog joje buvo remtasi doktrina. GA Jacobs minėjo prof. Stein, kuris yra nurodęs, jog „vyrauja pozicija, pagal kurią mišrūs susitarimai, kurie tiesiogiai ar netiesiogiai nepadalija EB ir valstybių narių teisių ir pareigų, sukuria išipareigojimus tiek EB, tiek ir valstybėms narėms visų jų nuostatų atžvilgiu“⁵³⁵. Prof. Stein, savo ruožtu, rėmėsi prof. Gaja, kuris dar 1983 m. teigė, jog mišriuose susitarimuose, kuriuose tiesiogiai ar netiesiogiai nepaskirstomos EB ir valstybių narių teisės ir pareigos, arba kuriuose tokio paskirstymo kriterijai nėra aiškūs, EB ir valstybių narių teisės ir pareigos laikytinos *nedalomomis*⁵³⁶. GA Jacobs solidariosios atsakomybės doktrinai pagrįsti taip pat rėmėsi prof. Tomuschat. Jis teigė, jog tais atvejais, kai EB ir valstybės narės aiškiai atsisako savo kompetencijos ribų atskleidimo mišriame susitarime, negalima tikėtis jų kompetencijos atribojimo iš trečiųjų šalių, todėl net ir mišrus susitarimas visas šalis *paprastai* susaistys pilna apimtimi, o ES ir valstybės narės už susitarimo vykdymą atsakys solidarai⁵³⁷.

Taigi doktrinoje teigiama, jog solidarioji atsakomybė doktrinoje pripažįstama tuomet, kai kompetencijos pasidalijimas tarp ES ir valstybių narių nėra įtvirtintas pačiame mišriame susitarime arba kai toks įtvirtinimas nėra aiškus. Pastaruoju atveju prof. Nollkaemper pateikia pavyzdį iš aplinkos apsaugos srities – net jei prie Kartachenos biosaugos protokolo yra pridėta ES ir valstybių narių deklaracija dėl kompetencijos, ji neleidžia paskirstyti kompetencijos tarp ES ir valstybių narių, nes paprasčiausiai nurodo, jog „ES

⁵³⁴ Žr. KUIJPER, P. J., PAASIVIRTA, E. Further Exploring International Responsibility: the European Community and the ILC's Project on Responsibility of International Organisations. *International Organizations Law Review*, vol. 1, 2004, p. 115.

⁵³⁵ STEIN, E. External Relations of the European Community: Structure and Process. *Collected Courses of the Academy of European Law*, vol. 1, 1991, p. 162.

⁵³⁶ GAJA, G. 1983, *supra*, note 489, p. 137.

⁵³⁷ TOMUSCHAT, C. 1983, *supra*, note 489, p. 130.

atsakys už tų iš Kartachenos protokolo kylančių įsipareigojimų vykdymą, kuriuos apima galiojanti ES teisė⁵³⁸.

Pastebėtina, jog solidarioji atsakomybė gali kilti ir tuo atveju, kai ES prisideda prie tarptautinės teisės draudžiamos veikos, kurią atlieka valstybės narės, arba atvirksčiai. Pirmuoju atveju ES prisideda prie valstybių narių veikos, o jų atsakomybė negali būti aiškiai paskirstyta. Tai gali būti ES pagalba valstybėms narės, nurodymai joms, jų kontroliavimas ar vertimas atlikti tarptautinę teisę pažeidžiančias veikas, o taip pat ES įsipareigojimų apėjimas priimant sprendimus ar suteikiant įgaliojimus, adresuotus valstybėms narėms⁵³⁹. Antruoju atveju galioja atvirkštinė situacija – valstybės narės gali padėti, nurodyti, kontroliuoti, versti ES įvykdyti tarptautinės teisės draudžiamą veiką, o taip pat apeiti savo įsipareigojimus pasinaudodamos ES. Abi šios situacijos, kada pripažįstama solidarios atsakomybės galimybė, turi bendrą vardiklį – tarptautinės organizacijos (t.y. ES) ir valstybių narių veiksmi atliekant tarptautinės teisės draudžiamą veiką yra glaudžiai tarpusavyje persipynę, ir tampa sudėtinga paskirstyti jų atsakomybę. Tokiais atvejais, kai trečiosios šalys negali nustatyti jų kaltės dalies, doktrinoje pateisinama solidarioji atsakomybė⁵⁴⁰.

Kalbant apie sąlygas, kurios turi būti patenkintos pagal tarptautinę teisę siekiant patraukti ES ir valstybes nares solidariojon atsakomybėn, jos priklauso nuo konkrečios situacijos. Tam tikrais atvejais tokios sąlygos yra aiškiai numatomos mišriame susitarime. Jau minėto JT Jūrų teisės konvencijos IX priedo 6 straipsnio 2 dalyje nustatyta, jog šios konvencijos šalys gali paklausti tarptautinės organizacijos arba jos valstybių narių, kuri iš jų atsakys,

⁵³⁸ NOLLKAEMPER, A. Joint Responsibility between the EU and Member States for Non-Performance of Obligations Under Multilateral Environmental Agreements. *Amsterdam Law School Research Paper* No. 2011-47, p. 16.

⁵³⁹ Visi šie atvejai yra kodifikuoti Tarptautinės teisės komisijos Tarptautinių organizacijų atsakomybės straipsnių projekto 1417 straipsniuose. Straipsnių projekto 19 straipsnyje nurodoma, jog šiais atvejais gali kilti tiek tarptautinės organizacijos, tiek ir jos valstybių narių atsakomybė. Plačiau apie tai žr. NOLLKAEMPER, A. *supra*, note 538, p. 17-18.

⁵⁴⁰ *Ibid.*, p. 18.

o šioms nepateikus atsakymo per protingą laiką arba pateikus neaiškų atsakymą, jos visos bus solidariai atsakingos⁵⁴¹.

Vis dėlto, didžioji dalis mišrių susitarimų nenumato jokių solidariosios atsakomybės nuostatų. Tokiais atvejais ji turėtų būti grindžiama tarptautinėje teisėje pripažįstamais ir TTK tarptautinių organizacijų atsakomybės straipsnių projekto 4 straipsnyje kodifikuotais tarptautinės atsakomybės elementais. Šie elementai apima, pirma, tarptautinio įsipareigojimo pažeidimą, ir antra, veikos priskyrimą susitarimo šaliai.

Taigi pirmiausiai solidarioji atsakomybė gali kilti tik tokiu atveju, jei tam tikras tarptautinis įsipareigojimas saisto tiek ES, tiek ir valstybes nares, nepriklausomai nuo to, kas iš jų tokį įsipareigojimą pažeidžia. Kaip teisingai pastebi prof. Nollkaemper, jei viena iš jų nėra saistoma tarptautinio įsipareigojimo, pvz., nėra atitinkamo tarptautinio susitarimo šalimi, negali būti kalbama apie solidariąją atsakomybę⁵⁴².

Antra, remiantis TTK tarptautinių organizacijų atsakomybės straipsnių projektu, be tarptautinio įsipareigojimo pažeidimo būtinas ir veikos priskyrimas susitarimo šaliai (angl. *attribution of conduct*). Apie šį elementą bei jo pritaikomumą mišriems susitarimams bus išsamiai kalbama tolesniame 4.2. poskyryje. Tačiau solidariosios atsakomybės kontekste pakanka paminėti, jog jo taikymas nėra visiškai aiškus. Doktrinoje išskiriamos dvi situacijos, kada veika galėtų būti bendrai priskirta ES ir valstybėms narėms. Pirma situacija vadinama dvigubu priskyrimu (angl. *double attribution*). Tokia situacija kiltų, kai ES ir valstybės narės sudaro vieną susitarimo šalį. ES arba valstybėms

⁵⁴¹ Panaši solidarioji atsakomybė numatyta ir prie Kioto protokolo pridėtos ES deklaracijos dėl kompetencijos 4 straipsnyje. Žr. JT rėminio susitarimo dėl klimato kaitos Kioto protokolą ir prie jo pridėtą ES deklaraciją dėl kompetencijos. Prieiga per internetą: http://unfccc.int/kyoto_protocol/status_of_ratification/items/5424txt.php [žiūrėta 2013-02-06].

⁵⁴² Tokią situaciją gerai iliustruoja Tarptautinė civilinės aviacijos organizacija. Nors ES nėra šios organizacijos narė, ES teisėje priimta daug su šios organizacijos veikla susijusių teisės aktų. Net ES priėmus šią organizaciją įsteigusios konvencijos nuostatas pažeidžiančius teisės aktus, organizacijos šalys negali pateikti ieškinių prieš ES. Vietoj to, jos teikia ieškinius prieš visas ES valstybes nares, net jei pastarosios nebeturi kompetencijos ginčijamose srityse. Plačiau apie tai žr. BROWN, K.E. The International Civil Aviation Organization is the Appropriate Jurisdiction to Settle Hushkit Dispute Between the United States and the European Union. *Pennsylvania State International Law Review*, vol. 20, 2002, p. 465; bei NOLLKAEMPER, A. *supra*, note 538, p. 21.

narėms įvykdžius pažeidimą, atsakomybė tektų visai ES grupei⁵⁴³. Tokios pačios pasekmės teoriškai kiltų valstybėms narėms suteikus savo organus Sąjungos dispozicijon, kartu išlaikant jų atžvilgiu normatyvinę kontrolę⁵⁴⁴. Antroji doktrinoje minima situacija, kada veika galėtų būti priskirta ES grupei, susijusi su atskirais ES ir valstybių narių veiksmais, lemiančiais vieną tarptautinio įsipareigojimo pažeidimą. Pavyzdžiui, ES priėmus direktyvą, o valstybėms narėms ją įgyvendinus, šie atskiri (suderinti) veiksmai gali pažeisti jų bendrą tarptautinį įsipareigojimą⁵⁴⁵.

Už solidariąją atsakomybę pasisakantys autoriai kaip vieną pagrindinių jos pateisinimo pagrindų mini tai, kad taikant solidariąją atsakomybę išvengiama teisinio netikrumo dėl to, kas iš ES grupės atsakys pažeidimo atveju, o tai itin svarbu atsižvelgiant į sudėtingą kompetencijos tarp ES ir valstybių narių pasidalijimą ir painią ES institucinę struktūrą. Teigiama, jog trečiosios šalys turi būti tikros, jog ES ir valstybės narės kartu galės įvykdyti iš mišraus susitarimo kylančius įsipareigojimus, vadovaujantis *pacta sunt servanda* ir sutarčių šalių lygybės principais. Kita vertus solidariosios atsakomybės šalininkai teigia, jog solidarioji atsakomybė leidžia išvengti grėsmės ES teisės autonomijai. Jie tvirtina, kad taip užkertamas kelias trečiajai šaliai ar teismui spręsti dėl ES ir valstybių narių kompetencijos pasidalijimo,

⁵⁴³ Žr. Ketvirtąją Lomės konvenciją, aptariamą 1994 m. kovo 2 d. Sprendime *Parlamentas prieš Tarybą*, C-316/91, Rink. p. I-625.

⁵⁴⁴ Normatyvinė kontrolė pasireiškia valstybių narių organų veiksmų ribojimu nacionaliniais teisės aktais. Plačiau žr. NOLLKAEMPER, A. *supra*, note 538, p. 24. Vis dėlto pripažįstama, jog ES atveju tokia galimybė būtų labiau hipotetinė, nes paprastai valstybės narės nesuteikia savo organų ES dispozicijon kartu išlaikydamos jų atžvilgiu normatyvinę kontrolę. Taip pat žr. TALMON, S. *supra*, note 526, p. 413;

⁵⁴⁵ Toks atsakomybės priskyrimas numatomas ir ES prisijungimo prie EŽTK susitarimo projekte. Kai teisės aktus priima tiek ES, tiek ir valstybės narės arba kai pastarosios veikia ES teisės srityje, EŽTT susidurtų su atskiromis, tačiau glaudžiai susijusiomis ES ir valstybių narių veikomis. Susitarimo projekte numatomas bendro atsakovo (angl. *co-respondent*) mechanizmas leistų ES tapti bendraatsakove procese prieš valstybę narę ir atvirkščiai, jei procesas būtų susijęs su ES teise. Plačiau žr. 2011 m. spalio 14 d. ES prisijungimo prie EŽTK susitarimo projektą ir jo aiškinamąjį pranešimą, Prieiga per internetą: http://www.coe.int/t/dghl/standardsetting/hrpolicy/Accession/Working_documents_en.asp [žiūrėta 2013-02-25]. Prof. Nollkaemper taip pat mini, jog specifiniu ES atveju būtų galima kalbėti ir apie veikos priskyrimo alternatyvą – atsakomybės priskyrimą (angl. *attribution of responsibility*), kuomet atsakomybė būtų priskiriama ES dėl jos turimos normatyvinės kontrolės, pasireiškiančios išimtinė kompetencija veikti tam tikrose srityse ir kontroliuoti valstybes nares. Vis dėlto, autorius kartu pripažįsta, jog toks atsakomybės priskyrimas be veikos priskyrimo išlieka neaiškus ir teoriškai nepatvirtintas. Žr. NOLLKAEMPER, A. *supra*, note 538, p. 27-28.

kas yra vidinis ES ir valstybių narių reikalas, į kurį trečiosios šalys neturi kištis⁵⁴⁶. Galiausiai būtų galima teigti, jog solidariosios atsakomybės doktrina leistų išvengti kontraversišku deklaratijų dėl kompetencijos. Kaip jau minėta anksčiau, deklaracijos dėl kompetencijos, o taip pat kitų formų kompetencijos atribojimo mechanizmai neužtikrina trečiosioms šalims norimo aiškumo ir teisinio tikrumo dėl to, kas atsakys dėl vienos ar kitos mišraus susitarimo nuostatos pažeidimo, nes jų nuostatos paprastai nebūna išsamios, o pati ES kompetencijos apimtis nuolat kinta. Be to, tokių deklaratijų rengimas yra politiškai jautrus ir sudėtingas procesas ES viduje. Tuo tarpu solidariosios atsakomybės doktrina suteikia trečiosioms šalims garantiją, jog viena iš ES grupės šalių bet koku atveju atsakys, nors ši šalis neatskleidžiama iš anksto.

4.1.2.3. Solidariosios atsakomybės doktrinos kritinis įvertinimas

Taigi atsižvelgiant į anksčiau išdėstytus argumentus, kyla klausimas, ar solidarioji atsakomybė yra taikytina visais atvejais, kai pačiame mišraus susitarimo tekste nepateikiamas kitoks ES ir valstybių narių atsakomybės paskirstymo mechanizmas. Prieš atsakant į šį klausimą vertėtų trumpai aptarti solidariosios atsakomybės sampratą tarptautinėje teisėje.

4.1.2.3.1. Neaiškus solidariosios atsakomybės tarptautinėje teisėje pobūdis

Solidarioji atsakomybė nėra aiškiai ir vienareikšmiškai pripažįstama tarptautinėje teisėje. Iki šiol tarptautinėje teisėje nėra nusistovėjusio solidariosios atsakomybės apibrėžimo. Doktrinoje pastebima, jog esami apibrėžimai iš esmės kilo iš nacionalinės privatinės teisės. Tai sukelia sunkumų juos taikyti tarptautinėje teisėje⁵⁴⁷.

Kita vertus, TTK, nagrinėdama tarptautinę valstybių atsakomybę, nepripažino solidariosios atsakomybės kaip įprastos taisyklės tais atvejais, kai kelios valstybės yra atsakingos už vienos ir tos pačios tarptautinės teisės

⁵⁴⁶ Žr. 1991 m. gruodžio 14 d. Nuomoną 1/91, Rink. p. I-6079; 1979 m. spalio 4 d. Nuomonę 1/78, Rink. p. 2871. Plačiau žr. HELISKOSKI, J. 2001, *supra*, note 51, p. 200.

⁵⁴⁷ Žr. NOLLKAEMPER, A. *supra*, note 538, p. 4; BJÖRKLUND, M. *supra*, note 522, p. 386.

draudžiamos veikos padarymą. Savo komentaruose TTK pažymėjo, jog solidarioji atsakomybė nėra nei patvirtinama, nei paneigiama, o galutinis sprendimas priklausys nuo „aplinkybių ir kiekvienos iš valstybių tarptautinių įsipareigojimų“⁵⁴⁸. Tiesa, TTK tarptautinių organizacijų atsakomybės straipsnių projekto 48 straipsnyje pripažįstama solidariosios atsakomybės galimybė, kai tarptautinė organizacija ir jos valstybės narės arba kitos tarptautinės organizacijos yra kartu atsakingos už tos pačios tarptautinės teisės draudžiamos veikos padarymą. Šio straipsnio komentare, kaip pavyzdį, kada gali kilti solidarioji atsakomybė, TTK taip pat trumpai paminėjo ES mišrius susitarimus ir konkrečiai ESTT sprendimą byloje *EDF*⁵⁴⁹. Tačiau minėtas straipsnių projektas atskirai nereglamentuoja atsakomybės dėl mišrių susitarimų pažeidimo, todėl iš TTK komentarų negalima daryti bendros išvados, jog mišrių susitarimų atveju visais atvejais turi būti taikoma solidarioji atsakomybė.

Neapibrėžtas solidariosios atsakomybės pobūdis tarptautiniame kontekste visų pirma susijęs su tuo, jog tarptautinėje viešojoje teisėje beveik nėra su šia atsakomybės forma susijusios praktikos⁵⁵⁰. Toks praktikos nepakankamumas sudaro sąlygas spekuliacijoms dėl šios atsakomybės formos taikymo mišrių susitarimo atžvilgiu. Galima pastebėti, jog ir jau aptarti solidariosios atsakomybės formos šalininkai savo darbuose atsiribojo nuo išsamesnės jos taikymo ir pasekmių analizės. Doktrinoje galima rasti ir abejotinų išvadų dėl solidariosios atsakomybės taikymo. Pavyzdžiui, jau minėti prof. Gaja ir prof. Nollkaemper savo darbuose teigė, jog solidarioji atsakomybė gali kilti ne tik tada, kai mišriame susitarime nėra jokių nuorodų į

⁵⁴⁸ Žr. TTK 53-iosios sesijos ataskaitą Nr. A/56/10, 2001. Prieiga per internetą: <http://untreaty.un.org/ilc/reports/english/a_56_10.pdf> [žiūrėta 2013-02-25], p. 317.

⁵⁴⁹ Jungtinių Tautų Tarptautinės teisės komisijos Tarptautinių organizacijų atsakomybės straipsnių projektas su komentarais. Prieiga per internetą: <http://untreaty.un.org/ilc/texts/instruments/english/commentaries/9_11_2011.pdf> [žiūrėta 2013-03-11], p. 76.

⁵⁵⁰ Pvz., 2003 m. Tarptautinio Teisingumo Teismo sprendimas *Oil Platforms* byloje (Irano Islamo Respublika prieš JAV), ICJ Report 324; 2007 m. Nuolatinio arbitražo teismo sprendimas *Eurotunnel* byloje (*Channel Tunnel Group Limited* ir *France-Manche SA* prieš Prancūziją ir JAV). Prieiga per internetą: <http://www.pca-cpa.org/showpage.asp?pag_id=1184> [žiūrėta 2013-02-25], 165-169 punktai. Plačiau žr. NOLLKAEMPER, A. *supra*, note 538, p. 5; HELISKOSKI, J. 2001, *supra*, note 51, p. 150; ir nuorodas į literatūrą, pateikiamą BJÖRKLUND, M. *supra*, note 522, p. 386.

kompetencijos pasidalijimą, bet ir tada, kai tokios nuorodos yra, bet jos nėra aiškios. Vis dėlto, panašu, jog tokia išvada ignoroja ES ir valstybių narių siekį deklaracijos dėl kompetencijos ar kitos nuorodos į kompetencijų pasidalijimą pagalba formaliai atriboti savo įsipareigojimus prieš trečiąsias šalis. Net jei toks atribojimas nėra aiškus, jis išreiškia šalių valią atriboti atsakomybę pagal kompetenciją. Konkrečias šios kompetencijos ribas turėtų nustatyti mišriame susitarime numatytas ginčų sprendimo organas.

Ribota solidariosios atsakomybės praktika tarptautinėje teisėje taip pat kelia abejonių dėl šios atsakomybės formos apimties. Neaišku, ar ji turi būti suprantama taip, kaip nacionalinėje teisėje, kur solidarioji atsakomybė apibrėžiama kaip dviejų ar daugiau skolininkų atsakomybė, įgyvendinama pateikiant prieš juos bendrą ieškinį arba individualų ieškinį prieš bet kurį iš jų⁵⁵¹. Prof. Neframi nurodo, kad solidarioji atsakomybė mišrių susitarimų kontekste turi būti grindžiama tuo, kad ES įsipareigojimai neatskiriami nuo valstybių narių įsipareigojimų. Nepriklausomai nuo to, kas įvykdo tarptautinės teisės draudžiamą veiką, kyla bendra ES atsakomybė. Trečiosios šalies skundas, nukreiptas prieš ES arba atskirą valstybę narę, laikomas nukreiptu prieš ES grupę bendrai⁵⁵². Pritarus tokiam aiškinimui, trečiosios šalys galėtų tikėtis iš ES ir (arba) bet kurios ES valstybės narės bet kurio įsipareigojimo pagal mišrų susitarimą įvykdymo, ir atitinkamai pasirinkti, kuri iš jų atsakys. Akivaizdu, jog tai būtų tobulas modelis trečiosioms šalims – jos galėtų *laisvai*

⁵⁵¹ GARNER, B. A. *A Dictionary of Modern Legal Usage*. 2nd edition. Oxford University Press, 2001. Plačiau apie tai žr. BJÖRKLUND, M. *supra*, note 522, p. 386. Lietuvos Respublikos civiliniame kodekse (Žin., 2000, Nr. 74-2262) solidarioji atsakomybė reglamentuojama 6.6 straipsnyje. Šiame straipsnyje, be kita ko, nurodoma, kad solidarioji skolininkų prievolė nepreziumuojama, išskyrus įstatymų nustatytas išimtis. Ji atsiranda tik įstatymų ar šalių susitarimu nustatytais atvejais, taip pat kai prievolės dalykas yra nedalus. Solidarioji skolininkų pareiga preziumuojama, jeigu prievolė susijusi su paslaugų teikimu, jungtine veikla arba kelių asmenų veiksmais padarytos žalos atlyginimu. Jeigu skolininkų pareiga yra solidari, tai kreditorius turi teisę reikalauti, kad prievolę įvykdytų tiek visi ar keli skolininkai bendrai, tiek bet kuris iš jų skyrium, be to, tiek ją visą, tiek jos dalį. Atitinkamai, kreditorius, kuriam solidariosiosiosiosios prievolės visiškai neįvykdė vienas iš skolininkų, turi teisę reikalauti, kad likusią prievolės dalį įvykdytų bet kuris iš kitų skolininkų arba visi jie bendrai.

⁵⁵² NEFRAMI, E. 2002, *supra*, note 489, p. 202. Kiek kitokį solidariosios atsakomybės apibrėžimą pateikia prof. Nollkaemper. Jis teigia, jog tarptautinė atsakomybė yra ES ir kelių ar visų ES valstybių narių atsakomybė už vieną, nedalomą žalą, sukeltą įvykdžius tarptautinės teisės draudžiamą veiką, kai neįmanoma konkrečiai nustatyti, kuri iš šalių ir kokia dalimi sukėlė tokią žalą. Vis dėlto, jis daro tą pačią išvadą, kad atsakomybė kyla visoms šalims bendrai ir kad ieškinys gali būti nukreiptas prieš kiekvieną iš jų atskirai, o ne kolektyviai (t.y. jos yra solidariai atsakingos). Žr. NOLLKAEMPER, A. *supra*, note 538, p. 6-9.

pasirinkti atsakovę. Tačiau kaip teigiama tolesnėje dalyje, šio modelio taikymas gali būti ribojamas.

4.1.2.3.2. Solidariosios atsakomybės apribojimas geros valios reikalavimo pagrindu

Solidariosios atsakomybės šalininkai, grįsdami savo teiginius mišrių susitarimų kontekste, remiasi bendrais tarptautinės teisės principais dėl tarptautinių organizacijų sudaromų sutarčių. 1986 m. Vienos konvencijos dėl sutarčių tarp valstybių ir tarptautinių organizacijų arba tarp tarptautinių organizacijų teisės⁵⁵³ 26 straipsnyje įtvirtintas fundamentalus tarptautinės teisės principas *pacta sunt servanda*, pagal kurį įsigaliojusios tarptautinės sutartys yra privalomos jos šalims ir turi būti vykdomos gera valia (*bona fides* principas). Šios konvencijos 27 straipsnyje taip pat numatyta, jog tarptautinės organizacijos negali remtis savo vidaus teise kaip tarptautinės sutarties nevykdymo pateisinimu. Paprastai teigiama, jog kompetencijos tarp ES ir valstybių narių pasidalijimas, jei jis nenumatomas su trečiosiomis šalimis sudaromame susitarime, laikytinas ES vidaus teisės dalyku⁵⁵⁴. Iš to daroma išvada, jog jei pačiame mišriame susitarime nenumatyta kitaip, jo nuostatos tiek ES, tiek ir valstybėms narėms yra privalomos visa apimtimi⁵⁵⁵. Tai grindžiamas argumentu, jog trečiosios šalys turi būti tikros, kad susitarimas *gera valia* bus vykdomas tiek ES, tiek ir jos valstybių narių, nepriklausomai

⁵⁵³ 1986 m. Vienos konvencija dėl sutarčių tarp valstybių ir tarptautinių organizacijų arba tarp tarptautinių organizacijų teisės. Prieiga per internetą: <http://untreaty.un.org/ilc/texts/instruments/english/conventions/1_2_1986.pdf> [žiūrėta 2013-02-25]. Pastebėtina, jog ši Konvencija dar neįsigaliojo. Tam, kad ji įsigaliotų, ją turi ratifikuoti 35 valstybės. Disertacijos rašymo metu ją buvo ratifikavusios 29 valstybės. Plačiau apie šios konvencijos statusą žr. Jungtinių Tautų Sutarčių duomenų bazėje. Prieiga per internetą: <http://treaties.un.org/pages/ViewDetails.aspx?src=TREATY&mtdsg_no=XXIII-3&chapter=23&lang=en> [žiūrėta 2013-03-01]. Vis dėlto, doktrinoje pripažįstama, jog šios konvencijos nuostatos, be kita ko, dėl *pacta sunt servanda* principo ir jo išimčių atspindi tarptautinės paprotinės teisės kodifikaciją ir beveik pažodžiui atkartoja atitinkamas Vienos konvencijos dėl tarptautinių sutarčių nuostatas. Žr. STEINBERGER, E. *supra*, note 526, p. 843 ir BJÖRKLUND, M. *supra*, note 522, p. 389.

⁵⁵⁴ NEFRAMI, E. 2002, *supra*, note 489, p. 199.

⁵⁵⁵ Tokią išvadą iš dalies patvirtina ESTT Sprendimas *Komisija prieš Prancūziją*, kuriame ESTT pripažino, jog tarptautinė sutartis yra privaloma ES net ir tada, kai ji sudaroma pažeidžiant ES vidaus teisę. Žr. 1994 m. rugpjūčio 9 d. Sprendimo *Prancūzija prieš Komisiją*, C-327/91, Rink. p. I-3641, 25 punktą.

nuo vidinio kompetencijos pasidalijimo tarp jų. Atitinkamai mišrių susitarimų kontekste teigiama, jog trečiosios šalys, rinkdamosi atsakove, neturėtų būti ribojamos vidinio kompetencijos bei atsakomybės pasidalijimo ES grupėje.

Vis dėlto, kaip teisingai pastebi dr. Björklund, geros valios reikalavimas taikytinas ne tik ES grupės, bet ir trečiųjų šalių atžvilgiu⁵⁵⁶. Trečiosios šalys, įgyvendindamos tarptautinį susitarimą, turi vadovautis gera valia ir nepiktnaudžiauti savo statusu. Jei geros valios reikalavimas būtų taikomas vien tik ES grupei, trečiosios šalys galėtų piktnaudžiauti solidariosios atsakomybės forma, pavyzdžiui, pasirinkdamos atsakove šalį, kuri akivaizdžiai neturi kompetencijos tam tikroje srityje, arba reikalaujamos iš šalies imtis veiksmų, dėl kurių ji aiškiai neturi kompetencijos. Be to, trečiosios šalys įgytą galimybę pasinaudoti savo teise pasirinkti atsakove siekiant politinių ar kito pobūdžio interesų. Pavyzdžiui, grasindamos pasirinkti atsakove nedidelę ES valstybę narę, jos galėtų neigiamai paveikti tokios valstybės narės sprendimų priėmimą, o kartu ir visos ES interesus. Manytina, jog toks elgesys pažeistų geros valios reikalavimą 1986 m. Vienos konvencijos 26 straipsnio prasme, ypač jei trečiosios šalys aiškiai žinotų, kuri iš šalių turi kompetenciją atskiru klausimu. Galbūt dėl tokių hipotetinių situacijų ir ES teisės doktrinoje nerandame laisvo atsakovo pasirinkimo modelio patvirtinimo, o tik abstrakčias nuorodas į solidarią atsakomybę⁵⁵⁷.

Išvadą dėl galimo geros valios reikalavimo pažeidimo patvirtina GA Mischo pozicija, išdėstyta *Berno konvencijos* byloje, kurioje jis nesutiko su teiginiu, jog EB ir valstybėms narėms nepasidalijus savo įsipareigojimų trečiųjų šalių atžvilgiu, trečiosios šalys gali manyti, kad Bendrija prisiėmė visus įsipareigojimus pagal atitinkamą susitarimą, įskaitant ir nepriklausančius jos kompetencijai⁵⁵⁸. Anot GA Mischo, yra priešingai: vien tas faktas, kad sudaromas mišrus susitarimas, parodo trečiosioms šalims, jog susitarimas

⁵⁵⁶ Žr. BJÖRKLUND, M. *supra*, note 522, p. 389.

⁵⁵⁷ McLEOD, I., HENDRY, I., HYETT, S. *supra*, note 53, p. 159; BJÖRKLUND, M. *supra*, note 522, p. 387.

⁵⁵⁸ 2001 m. lapkričio 27 d. generalinio advokato Mischo išvada byloje *Komisija prieš Airiją*, C-13/00, Rink. p. I-2943, 30 punktas.

pilnai nepriklauso EB kompetencijai, ir todėl EB *a priori* prisiima tik dalį įsipareigojimų⁵⁵⁹.

Solidariosios atsakomybės taikymą riboja ir minėto *pacta sunt servanda* principo išimtis, numatyta 1986 m. Vienos konvencijos 46 straipsnyje. Jame nurodoma, jog tarptautinė organizacija negali, kaip pagrindu panaikinti sutikimą sudaryti sutartį, remtis tuo, kad jos sutikimas būti susaistytai tarptautinio susitarimo buvo išreikštas pažeidžiant jos taisykles dėl kompetencijos sudaryti tarptautinį susitarimą, išskyrus, kai toks pažeidimas buvo *akivaizdus* (angl. *manifest violation*⁵⁶⁰) ir susijęs su *ypatingos svarbos taisyklėmis* (angl. *rules of fundamental importance*). Remiantis minėto straipsnio 3 dalimi, pažeidimas yra akivaizdus, jei bet kuriai valstybei ar tarptautinei organizacijai, veikiančiai *gera valia* ir nepažeidžiant įprastinės valstybių ar tarptautinių organizacijų praktikos, toks pažeidimas būtų *objektyviai aiškus*. Taigi minėta išimtis apriboja galimą atsakomybės taikymą tarptautinės organizacijos atžvilgiu, kai akivaizdžiai pažeidžiamos jos ypatingos svarbos vidinės kompetencijos normos.

Vis dėlto, tenka pripažinti, jog minėta išimtis ES atveju galėtų būti taikoma tik itin retais atvejais. Viena vertus, kaip rodo ESTT ir kitų ES institucijų patirtis, ES kompetencijos taisyklės yra labai sudėtingos. Iš trečiųjų šalių negali būti reikalaujama jas detaliai žinoti⁵⁶¹. Be to, vien tai, kad mišraus susitarimo šalimis be ES yra ir jos valstybės narės, suteikia trečiosioms šalims pagrindą tikėtis, jog „ypatingos svarbos“ ES kompetencijos taisyklės sudarant mišrų susitarimą nebuvo pažeistos. Kita vertus, manytina, jog tam tikrais atvejais Vienos konvencijos 46 straipsnio išimtis visgi galėtų būti taikoma. Kaip jau minėjo GA Mischo, pats mišraus susitarimo sudarymo faktas signalizuoja, jog ES ir valstybės narės neturi pilnos kompetencijos susitarimą sudaryti atskirai. Plėtojant jo mintį, galima teigti, jog mišrus susitarimas taip pat reiškia, jog ES ir valstybės narės neturi pilnos kompetencijos jį įgyvendinti

⁵⁵⁹ *Ibid.*

⁵⁶⁰ Remiantis minėto straipsnio 3 dalimi, pažeidimas yra akivaizdus, jei bet kuriai valstybei ar tarptautinei organizacijai, veikiančiai *gera valia* ir nepažeidžiant įprastinės valstybių ar tarptautinių organizacijų praktikos, toks pažeidimas būtų objektyviai aiškus.

⁵⁶¹ NEFRAMI, E. 2002, *supra*, note 489, p. 200.

veikdamos savarankiškai – reikalingas bendras veikimas. Atitinkamai, trečiosios šalys neturėtų iš ES ar jos valstybių narių reikalauti veiksmo, kurio atlikimas *aiškiai* nepatektų į tos šalies kompetencijos sritį ir pažeistų fundamentalias kompetencijos tarp ES ir valstybių narių pasidalijimo taisykles. Pavyzdžiui, trečiosios šalys plataus asociacijos susitarimo kontekste negalėtų iš ES reikalauti karinio – gynybinio pobūdžio priemonių įgyvendinimo, žinodamos, kad tai priklauso išimtinai valstybių narių kompetencijai. Priešinga išvada reikštų reikalavimą ES veikti *ultra vires*, o tai pažeistų jau minėtas 1986 m. Vienos konvencijos 46 straipsnio nuostatas.

Panašios išvados peršasi PPO atveju. Prieš EB pasirašant PPO susitarimą, Urugvajaus derybų raundo metu ESTT buvo paprašytas įvertinti PPO susitarimo atitikimą ES sutartims ir EB galimybes tokį susitarimą sudaryti vienai (be valstybių narių)⁵⁶². Šiuo atveju visos PPO susitarimą pasirašiusios valstybės turėjo informacijos apie besitęsiantį procesą ESTT ir jo rezultata – Nuomonę 1/94, kurioje ESTT nusprendė nepriskirti dalies PPO susitarimu reguliuojamų sričių išimtinai EB kompetencijai, o tai lėmė PPO susitarimo kaip mišraus EB ir valstybių narių susitarimo sudarymą. Be to, Tarybos sprendimas, kuriuo EB vardu buvo sudaryti PPO susitarimai, aiškiai ir viešai nurodo, jog šie susitarimai EB sudaromi tik ta apimtimi, kiek EB turi kompetencijos⁵⁶³. Pasiremiant Tarptautinio Teisingumo Teismo (toliau – TTT) sprendimu byloje *Kamerūnas prieš Nigeriją*⁵⁶⁴, kurioje TTT nurodė, jog kompetencijos sudaryti susitarimą trūkumas nėra akivaizdus, išskyrus atvejus, kai toks trūkumas „bent buvo pakankamai paviešintas“, galima teigti, jog viešas Nuomonės 1/94 bei Tarybos sprendimo dėl PPO susitarimų ratifikavimo

⁵⁶² STEINBERGER, E. *supra*, note 526, p. 846. Taip pat žr. chronologiniu požiūriu reikšmingą 1994 m. balandžio 15 d. PPO valstybių dokumentą „Final Act embodying the results of the Uruguay Round of Multilateral Trade Negotiations“, kuriuo buvo baigtos PPO derybos. Prieiga per internetą: <http://www.wto.org/english/docs_e/legal_e/03-fa_e.htm> [žiūrėta 2013-02-25]. Europos Komisijos prašymas ESTT pateikti savo nuomonę dėl PPO susitarimo buvo pateiktas 1994 m. kovo 7 dieną. Taip pat žr. HILF, M. The ECJ's Opinion 1/94 on the WTO – No Surprise But Wise? *European Journal of International Law*, vol. 6 (2), 1995, p. 245-259.

⁵⁶³ Žr. 1994 m. gruodžio 22 d. Tarybos sprendimą 94/800/EB dėl daugiašalių derybų Urugvajaus raunde (1986–1994) priimtų susitarimų patvirtinimo Europos bendrijos vardu jos kompetencijai priklausančių klausimų atžvilgiu. OL L 336, 1994 12 23, p. 1-2.

⁵⁶⁴ 2002 m. Tarptautinio Teisingumo Teismo sprendimas *Sausumo ir jūros sienos tarp Kamerūno ir Nigerijos byloje (Kamerūnas prieš Nigeriją)*, ICJ Report 275.

paskelbimas sudarė sąlygas PPO valstybėms sužinoti apie ribotą EB kompetenciją TRIPS ir GATS atžvilgiu⁵⁶⁵.

Galiausiai kai kurie autoriai pagrįstai teigia, jog ES grupei tinkamai informavus trečiąsias šalis apie tam tikrų sričių priklausymą išimtinai valstybių narių kompetencijai, trečiosios šalys negalėtų reikalauti solidariosios atsakomybės dėl visų susitarimu reguliuojamų sričių, kartu nepažeisdamos jau minėto geros valios reikalavimo⁵⁶⁶.

4.1.2.3.3. Solidariosios atsakomybės nesuderinamumas su valstybių narių interesu savarankiškai dalyvauti mišriame susitarime

ES valstybės narės paprastai reikalauja, jog atsakomybė mišraus susitarimo kontekste visada atitiktų ES ir valstybių narių kompetenciją. Tokiu būdu valstybės narės siekia išsaugoti savo ir ES kaip skirtingą kompetenciją turinčių tarptautinio susitarimo dalyvių statusą. Kartu tai išreiškia valstybių narių interesą išlikti pilnateisėmis mišrių susitarimų šalimis. Solidarioji atsakomybė, žvelgiant iš valstybių narių pozicijų, grėstų tokiam nepriklausomam valstybių narių statusui, nes galėtų lemti ES kompetencijos išplėtimą. Kita vertus, valstybės narės galėtų būti patrauktos atsakomybėn už ES veiksmus ar neveikimą ES kompetencijos srityje. Ir atvirkščiai – ES ir valstybės narės būtų atsakingos už kitų valstybių narių veikas jų kompetencijos srityse.

Tiesa, prof. Tomuschat yra teigęs, jog valstybių narių baimė prarasti kompetenciją ES viduje nėra pagrįsta. Anot jo, ES tarptautinės atsakomybės išplėtimas jokių būdu nereiškia kompetencijos pastarajai perdavimo ES teisės prasme. Be to, nebūtų taikomas ir atvirkštinis pirmenybės (*ERTA*) principas – ES kompetencijos įgijimas veikiant išorinių santykių lygmenyje⁵⁶⁷. Vis dėlto, prof. Tomuschat neatsižvelgė į kai kuriuos ES praktikos niuansus. Pavyzdžiui, į tai, kad ES kompetencija tam tikrose situacijose gali kisti, kaip nagrinėta *Hermès* byloje. Solidariosios atsakomybės grėsmė skatino ESTT Sąjungos

⁵⁶⁵ BJÖRKLUND, M. *supra*, note 522, p. 394.

⁵⁶⁶ *Ibid.*

⁵⁶⁷ Žr. TOMUSCHAT, C. 1983, *supra*, note 489, p. 131.

intereso labai prisiimti jurisdikciją ir tose srityse, kuriose ES neturi jokios kompetencijos⁵⁶⁸, įskaitant ir įsipareigojimų neįvykdymo procedūrose⁵⁶⁹.

4.1.2.3.4. Atsakomybės individualizavimas pagal kompetenciją

Kaip jau minėta, be specifinės *EDF* bylos, ES praktikoje nerandama aiškių solidariosios atsakomybės patvirtinimo pavyzdžių. Atvirkščiai, yra ją paneigiančios praktikos. Pavyzdžiui, PPO *Asbesto* byloje⁵⁷⁰ Kanada pateikė ieškinį prieš ES, o ne prieš Prancūziją, kuri priėmė ginčijamą dekretą dėl prekybos asbestu. Tokiu būdu Kanada pripažino, kad ES, o ne valstybės narės turi išimtinę kompetenciją nagrinėjamu atveju, ir dėl to atsakomybė buvo nukreipta vien tik į ES, o ne valstybę narę, kuri formaliai pažeidė savo įsipareigojimus pagal PPO susitarimą. Toks pat sprendimas buvo priimtas PPO *Kardžuviių* byloje⁵⁷¹, kurioje Čilė ieškinį pateikė prieš EB, o ne prieš formaliai tariamą pažeidimą padariusią valstybę narę.

Panašus atsakomybės pagal kompetenciją individualizavimas buvo pasirinktas JT Ekonominės ir socialinių reikalų tarybos įsipareigojimų vykdymo komiteto ataskaitoje dėl ES įsipareigojimų pagal Orhuso konvenciją dėl teisės gauti informaciją, visuomenės dalyvavimo priimant sprendimus ir teisės kreiptis į teismus aplinkosaugos klausimais vykdymo⁵⁷². Šioje ataskaitoje buvo atmestas kaltinimas EB valdomam Europos Investicijų Bankui (toliau – EIB), jog pastarasis pažeidė Orhuso konvenciją nusprenddamas finansuoti termofikacinės elektrinės Albanijoje statybą, dėl kurios nebuvo

⁵⁶⁸ Žr. 1997 m. lapkričio 13 d. generalinio advokato Tesauro išvadą byloje *Hermès International*, C-53/96, Rink. p. I-3606, 20 punktas.

⁵⁶⁹ Žr. 2002 m. kovo 19 d. Sprendimą *Komisija prieš Airiją*, C-13/00, Rink. p. I-2943; ir 2004 m. spalio 7 d. Sprendimą *Komisija prieš Prancūziją*, C-239/03, Rink. p. I-9325; taip pat žr. disertacijos trečiąjį skyrių.

⁵⁷⁰ Žr. 2001 m. PPO Apeliacinio komiteto sprendimą *EC Asbestos* byloje. WT/DS135.

⁵⁷¹ Žr. 2007 m. PPO Apeliacinio komiteto baigtą bylą *Čilė – Kardžuvės*. WT/DS193. Plačiau žr. ROSAS, A. 2002, *supra*, note 526, p. 59; NOLLKAEMPER, A. *supra*, note 538, p. 31.

⁵⁷² Žr. JT Ekonominės ir socialinių reikalų tarybos Įsipareigojimų vykdymo komiteto ataskaitą dėl ES įsipareigojimų pagal Orhuso konvenciją dėl teisės gauti informaciją, visuomenės dalyvavimo priimant sprendimus ir teisės kreiptis į teismus aplinkosaugos klausimais vykdymo, ECE/MP.PP/C.1/2009/2/Add.1. Prieiga per internetą: <http://www.unece.org/fileadmin/DAM/env/pp/compliance/CC-23/ece_mp.pp_c.1_2009_2_add.1_eng.pdf> [žiūrėta 2013-02-25].

atliktas poveikio aplinkai įvertinimas. Komitetas pripažino, jog EIB neturi jokių teisinių įgaliojimų šiuo klausimu, ir jog atsakomybė tenka Albanijai.

Šie pavyzdžiai rodo, jog priešingai nei dažnai teigiama doktrinoje, praktikoje dominuoja pragmatinis požiūris – atsakomybės individualizavimas pagal tai, kas turi kompetenciją vienu ar kitu klausimu, atsisakant solidarios atsakomybės doktrinos. Tokiu būdu užtikrinama, jog atsakomybė priskiriama tai šaliai, kuri turi teisinius įgaliojimus nutraukti pažeidimą, atstatyti iki jo buvusią padėtį ar imtis kitų adekvačių priemonių. Tai, kad ne visos solidariojon atsakomybėn traukiamos šalys galėtų teisiniu ir finansiniu požiūriu įvykdyti išsipareigojimus, laikytinas dar vienu svariu argumentu prieš visuotinę šios atsakomybės formos taikymą.

4.1.3. Alternatyva: Procesiniai tarptautinės atsakomybės priskyrimo mechanizmai

Atsižvelgiant į aptartus solidariosios atsakomybės aspektus, galima daryti išvadą, jog ir solidariosios atsakomybės doktrina turi trūkumų, užkertančių galimybę suderinti trečiųjų šalių, ES ir valstybių narių interesus. Viena vertus, dėl ribotos tarptautinės praktikos, išlieka neaiškus šios atsakomybės formos pobūdis ir taikymo apimtis. Kita vertus, panašu, jog jos įgyvendinimas gali būti ribojamas trečiosioms šalims taikomu geros valios reikalavimo pagrindu, t.y. trečiosios šalys negalėtų remtis solidariaja atsakomybe, kai atitinkama sritis akivaizdžiai nepriklauso ES ar jos valstybių narių kompetencijai 1986 m. Vienos konvencijos 46 straipsnio prasme. Galiausiai ES praktikoje vyrauja pragmatinis atsakomybės individualizavimas pagal kompetenciją, o ne solidariosios atsakomybės doktrina. Tai leidžia daryti išvadą, jog solidarioji atsakomybė galėtų būti taikoma nebent tais retais atvejais, kai ji yra numatoma pačiame mišriame susitarime arba kai ES ir valstybių narių kompetencijos ribos yra persipynusios ir todėl visiškai neaiškios, o pačiame susitarime nėra jokių indikacijų dėl ES grupės atsakomybės pasidalijimo. Tačiau, kaip jau minėta anksčiau, solidarioji

atsakomybė netenkina valstybių narių ir nėra palaikoma praktikoje, todėl ji išlieka labiau teorine galimybe.

Dėl šių priežasčių tenka ieškoti geresnio ES ir valstybių narių atsakomybės nustatymo būdo mišrių susitarimų kontekste. Šiame darbe pirmenybė teikiama doktrinoje jau nagrinėtiems procesinio pobūdžio mechanizmams – galimybei ES grupei pačiai nustatyti ir pranešti trečiajai šaliai, kas iš jų taps šalimi procese ir prisiims atsakomybę⁵⁷³. Toks alternatyvus procesinio pobūdžio atsakomybės priskyrimo mechanizmas leistų išspręsti tiek iš deklaracijų dėl kompetencijos, tiek ir iš solidariosios atsakomybės doktrinos kylančius sunkumus, ir galiausiai suderinti minėtus trečiųjų šalių teisinio tikrumo, valstybių narių dalyvavimo bei ES teisės autonomijos interesus. Kartu toks mechanizmas pilnai atitiktų antrame skyriuje minėtas ES grupės pastangas neeksternalizuoti ES kompetencijos atribojimo, paliekant tai vidiniu ES ir valstybių narių reikalu, kaip to reikalavo ir pats ESTT.

4.1.3.1. Persona standi pasirinkimas

Dar 1983 m. prof. Tomuschat užsiminė apie galimybę pasirinkti atsakingą ES grupės šalį kaip solidariosios atsakomybės alternatyvą. Jis tokią galimybę vadino „lanksčiuoju“ mechanizmu. Anot prof. Tomuschat, tokiam mechanizmui turėtų pritarti ir trečiosios šalys, nes joms iš esmės nėra svarbu, kas iš ES grupės bus atsakingas, tol, kol jų reikalavimai tinkamai patenkinami. Tik ES grupei nesusitarus, būtų taikoma solidarioji atsakomybė⁵⁷⁴.

Praktikoje bene geriausias tokio procesinio atsakomybės priskyrimo mechanizmo pavyzdys yra JT Jūrų teisės konvencija. Jau aptartas šios konvencijos IX priedas reglamentuoja tarptautinių organizacijų dalyvavimą konvencijoje. Remiantis šio priedo 4 straipsnio 2 dalimi, tarptautinės organizacijos yra šios konvencijos šalys tik ta apimtimi, kiek jos turi kompetenciją pagal jų pareikštas deklaracijas dėl kompetencijos, vėlesnius pareiškimus dėl kompetencijos pasikeitimo ir informacinius pranešimus.

⁵⁷³ Plačiau apie tai žr. HELISKOSKI, J. 2001, *supra*, note 51, p. 163.

⁵⁷⁴ TOMUSCHAT, C. 1983, *supra*, note 489, p. 132. Taip pat žr. GAJA, G. 1983, *supra*, note 489, p. 137.

Priedo 5 straipsnio 5 dalyje aiškiai nurodoma, jog bet kuri konvencijos šalis gali paklausti tarptautinės organizacijos ir jos narių, kuri iš jų turi kompetenciją specifinėje srityje; tokią informaciją savo iniciatyva gali pateikti ir pačios tarptautinės organizacijos ar jų narės. Priedo 6 straipsnio 1 dalyje numatoma, jog už šios konvencijos pažeidimą atsakys ta šalis, kuri turi kompetenciją, tačiau kartu 2 dalyje nustatoma konvencijos šalių galimybė paklausti tarptautinės organizacijos arba jos valstybių narių, kuri iš jų atsakys, o šioms nepateikus atsakymo per protingą laiką arba pateikus neaiškų atsakymą jos visos bus solidariai atsakingos⁵⁷⁵. Doktrinoje pastarasis mechanizmas vadinamas atsakingos šalies pasirinkimu (ang. *optional standing*) arba *persona standi* pasirinkimu⁵⁷⁶.

Akivaizdu, jog toks sudėtingas atsakomybės priskyrimo mechanizmas atspindi bandymą suderinti trečiųjų šalių teisinio tikrumo, ES teisės autonomijos ir valstybių narių dalyvavimo tarptautiniuose susitarimuose interesus, o kartu numatyti pakankamai saugiklių, užtikrinsiančių tinkamą tarptautinės atsakomybės priskyrimą. Jei *ex ante* deklaracija dėl kompetencijos ir solidari atsakomybė kaip paskutinė priemonė laikytinos trečiųjų šalių interesų užtikrinimo instrumentais, ES grupės naudai nustatoma procesinė galimybė ginčytiniais atvejais pačiai apsispręsti dėl atsakomybės priskyrimo. Ir nors, kaip teisingai pastebėjo dr. Heliskoski, tarp šių trijų mechanizmų egzistuoja prieštaravimai⁵⁷⁷, galima teigti, jog pirminė ES grupės galimybė pačiai pasirinkti, kas iš jos narių yra kompetentinga ir atsakinga, leidžia šiuos prieštaravimus suderinti. Šia galimybe pirmiausiai būtų galima naudotis ribinėse situacijose, kai nėra aišku, kam – ES ar jos valstybėms narėms – priklauso kompetencija. Pasinaudojimą šia galimybe skatintų jau minėtas geros valios reikalavimas – trečiosios šalys, žinodamos, jog ES ir valstybės narės dalijasi kompetencija, turėtų pareigą neaiškiose situacijose kreiptis į ES grupę

⁵⁷⁵ Žr. 1982 metų gruodžio 10 dienos Jungtinių Tautų konvenciją dėl jūrų teisės. Valstybės žinios, 2003-11-13, Nr. 107-4786. Taip pat žr. Susitarimą dėl 1982 metų gruodžio 10 dienos Jungtinių Tautų konvencijos dėl jūrų teisės XI dalies įgyvendinimo (1994 m. liepos 28 d.). Valstybės žinios, 2003-11-13, Nr. 107-4787.

⁵⁷⁶ Plačiau apie tai žr. HELISKOSKI, J. 2001, *supra*, note 51, p. 158-159.

⁵⁷⁷ *ibid*, p. 164.

papildomų paaiškinimų. Ir tik šiam procesiniam paklausimo mechanizmui nedavus rezultatų, atsirastų pagrindas taikyti solidarią atsakomybę. Taigi statiškas kompetencijos priskyrimas deklaracija dėl kompetencijos ir solidarioji atsakomybė yra papildomi dinamiškesniu mechanizmu, leidžiančiu atsižvelgti į specifines aplinkybes.

Reikia pastebėti, jog JT Jūrų teisės konvencija nėra vienintelis procesinio *persona standi* pasirinkimo mechanizmo pavyzdys. Bonos konvencijoje dėl Reino apsaugos nuo cheminės taršos buvo numatytas panašus į JT Jūrų teisės konvenciją *persona standi* pasirinkimo mechanizmas⁵⁷⁸. Šios konvencijos B priede įtvirtinta, jog kilus ginčui tarp EEB ir (arba) jos valstybių narių ir trečiosios šalies, pastaroji vienu metu turi pateikti ginče dalyvaujančiai EEB valstybei narei ir pačiai EEB paklausimą, kas – EEB, valstybės narės ar EEB ir valstybės narės – bus ginčo šalimis. EEB grupei nepateikus atsakymo per nurodytą laiką, jos bus laikomos „viena ir ta pačia ginčo šalimi“ (angl. *one and the same party*).

Matyti, jog JT Jūrų teisės konvencijos ir Bonos konvencijos įtvirtinti mechanizmai nežymiai skiriasi. Kaip teisingai pastebėjo dr. Heliskoski, visų pirma skiriasi taikymo apimtis *ratione personae* – Bonos konvencija, priešingai nei Jūrų teisės konvencija, aiškiai taikoma tik EEB⁵⁷⁹. Be to, Bonos konvencijos priede sukuriama galimybė trečiajai šaliai nustatyti terminą, per kurį ji turi sulaukti EEB grupės atsakymo, tuo tarpu Jūrų teisės konvencijos IX priede kalbama tik apie „protingą laiko tarpą“. Bonos konvencijoje aiškiai neminima ir solidarioji atsakomybė, nors abiejų mechanizmų tikslas būtų tas pats – suteikti teisinį saugumą trečiajai šaliai⁵⁸⁰. Tačiau visų svarbiausias skirtumas yra tai, jog Bonos konvencijoje nustatoma aiški pareiga trečiajai šaliai kreiptis į EEB grupę dėl tinkamos ginčo šalies parinkimo, o Jūrų teisės konvencijoje numatoma tik tokio paklausimo galimybė. Taigi galima teigti, jog

⁵⁷⁸ Žr. 1976 m. gruodžio 3 d. Reino apsaugos nuo cheminės taršos konvencija. Prieiga per internetą: <<http://www.ecolex.org/server2.php/libcat/docs/TRE/Multilateral/En/TRE000487.txt>> [žiūrėta 2013-02-28]. Ši konvencija buvo panaikinta įsigaliojus Reino apsaugos konvencijai (OL L 289, 16/11/2000, p. 31-37).

⁵⁷⁹ Žr. HELISKOSKI, J. 2001, *supra*, note 51, p. 168.

⁵⁸⁰ Žr. GAJA, G. 1983, *supra*, note 489, p. 133.

Bonos konvencija numato aiškesnį ir paprastesnį atsakomybės priskyrimo mechanizmą. Vis dėlto, kaip jau aptarta anksčiau, kilus abejonėms Jūrų teisės konvencijos kontekste, trečioji šalis geros valios reikalavimo pagrindu turėtų pareigą pasiteirauti ES grupės dėl kompetencijos ir (ar) atsakomybės pasidalijimo, o ir pati ES grupė turi teisę savo iniciatyva pateikti tokią informaciją. Tokiu būdu abu mechanizmai susilygintų⁵⁸¹.

Galiausiai reikia pastebėti, jog *persona standi* pasirinkimas praktikoje buvo pripažintas ir tais atvejais, kai tam nebuvo jokio formalaus teisinio pagrindo. Pavyzdžiui, Tolimų oro teršalų pernašų konvencijos⁵⁸² rėmuose įsteigtas konvencijos įgyvendinimo priežiūros komitetas, reaguodamas į EK pastabas dėl kompetencijos ES viduje pasidalijimo, pritarė ES kaip atsakovės pakeitimui valstybėmis narėmis⁵⁸³. Tai rodo, jog procesinio atsakomybės priskyrimo mechanizmo taikymas tam tikrais atvejais yra galimas net ir nesant tai numatančių taisyklių.

4.1.3.2. Jungtinis ginčų sprendimo procesas

Nepaisant to, jog anksčiau aptarti *persona standi* pasirinkimo mechanizmai yra geri procesinio atsakomybės priskyrimo pavyzdžiai, jų

⁵⁸¹ Identiškas Bonos konvencijai ES atsakomybės priskyrimo mechanizmas buvo įtvirtintas 1979 m. rugsėjo 19 d. Europos Tarybos Konvencijoje dėl Europos laukinės gamtos ir natūralių buveinių išsaugojimo. Prieiga per internetą: <<http://conventions.coe.int/Treaty/EN/Treaties/Html/104.htm>> [žiūrėta 2013-02-28]. Panašus šalių pasirinkimu grįstas procesinis mechanizmas numatytas 1974 m. birželio 4 d. Konvencijoje dėl jūrų taršos iš antžeminių šaltinių. Žr. prie Konvencijos pridėtą baigiamąjį aktą, kuriame pripažįstama, jog Konvencijos įgyvendinimas gali priklausyti tiek EB, tiek valstybių narių kompetencijai, ir kad tik EB gali nuspręsti dėl šios kompetencijos pasidalijimo. Prieiga per internetą: <<http://www.vliz.be/docs/Zeeccijfers/marinepollutionformland.pdf>> [žiūrėta 2013-02-28]. Kioto protokolo 24 straipsnyje taip pat numatomas, jog „organizacijos ir jos valstybės narės nuspręš dėl jų atitinkamų išsipareigojimų įgyvendinant šį Protokolą“. Žr. 1998 m. Kioto protokolas prie Jungtinių Tautų Bendrosios klimato kaitos konvencijos. Prieiga per internetą: <<http://unfccc.int/resource/docs/convkp/kpeng.pdf>> [žiūrėta 2013-02-28]. Plačiau apie tai žr. MALJEAN-DUBOIS S., TABAU, A.-S. *supra*, note 506, p. 749-763. Taip pat žr. 1998 m. Energetikos chartijos sutarties 26 straipsnį. Prieiga per internetą: <http://www.encharter.org/fileadmin/user_upload/document/EN.pdf> [žiūrėta 2013-02-28]. Visais šiais atvejais siekiama lanksčiai sureguliuoti atvejus, kai kyla neaiškumų dėl kompetencijos ir atsakomybės už susitarimo pažeidimą pasidalijimo. Plačiau apie tai žr. HELISKOSKI, J. 2001, *supra*, note 51, p. 176.

⁵⁸² Žr. 1979 m. lapkričio 13 d. Tolimų oro teršalų pernašų konvenciją. Valstybės žinios, 2001-04-04, 2001, Nr. 29-919.

⁵⁸³ 1979 m. lapkričio 13 d. Tolimų oro teršalų pernašų konvencijos Priežiūros komiteto 10-oji ataskaita. Prieiga per internetą: <<http://www.unece.org/fileadmin/DAM/env/documents/2007/eb/EB/ece.eb.air.2007.3.e.pdf>> [žiūrėta 2013-02-28]. Plačiau žr. NOLLKAEMPER, A. *supra*, note 538, p. 32.

taikymas praktikoje išlieka labai ribotas. Srityse, kuriose dažnai kyla ginčai tarp mišrių susitarimų šalių, pvz. PPO, minėti mechanizmai pilnai neišvystyti. Vietoj to, PPO praktikoje pastebima švelnesnė procesinio atsakomybės nustatymo forma – jungtinis ginčų sprendimo procesas. Šiame skyriuje siekiama ją įvertinti ir palyginti su anksčiau aptartu procesiniu atsakomybės priskyrimo būdu.

Kaip jau minėta, PPO yra sudėtinga tarptautinė organizacija, kurios veikla iš dalies patenka į valstybių narių, o iš dalies – į ES išimtinės kompetencijos sritį⁵⁸⁴, tačiau PPO susitarimai visiškai nereglamentuoja tokio mišraus ES ir valstybių narių dalyvavimo juose. Akivaizdu, jog tokia situacija kėlė ir vis dar kelia teorinių ir praktinių sunkumų. Trečiosioms šalims nusprendus ignoruoti mišrų PPO pobūdį ir pareikalavus solidariosios ES grupės atsakomybės, būtų paneigti savarankiško valstybių narių dalyvavimo PPO interesai. Kita vertus, trečiosios šalies vykdomas *ex ante* kompetencijos ribų nubrėžimas ir atitinkamai atsakingos šalies pasirinkimas galėtų lemti ES teisės autonomijos pažeidimą. Taigi kyla klausimas, kaip PPO rėmuose gali būti sutaikyti šie ES valstybių narių, ES kaip organizacijos, o taip pat ir trečiųjų šalių teisinio tikrumo ir saugumo interesai? Galimą šios dilemos sprendimo būdą galima rasti negausioje, bet šiuo požiūriu reikšmingoje PPO ginčų sprendimo praktikoje⁵⁸⁵.

PPO rėmuose kilusiame „vietinio tinklo“ (angl. *Local Area Network*, toliau – *LAN*) ginče⁵⁸⁶ JAV pradėjo *atskiras* ginčo procedūras prieš EB ir dvi jos valstybes nares – Airiją ir Jungtinę Karalystę – dėl tariamai Bendro muitų tarifo ir prekybos susitarimą (GATT) pažeidžiančios šių PPO narių praktikos klasifikuojant LAN įrangą ir asmeninius kompiuterius. EB priešinosi jos valstybių narių įtraukimui teigdama, jog ginčas yra susijęs su EB bendrojo muitų tarifo taikymu – t.y. išimtinės ES kompetencijos sritimi. Visgi JAV

⁵⁸⁴ Įsigaliojus Lisabonos sutarčiai, prekyba paslaugomis, komerciniai intelektinės nuosavybės aspektai bei tiesioginės užsienio investicijos buvo priskirti išimtinai ES kompetencijai, tačiau valstybės narės vis dar išlaiko savo kompetenciją tam tikrose PPO veiklos srityse, pvz., transporto paslaugų atžvilgiu. Plačiau apie tai žr. šios disertacijos šeštąjį skyrių.

⁵⁸⁵ HELISKOSKI, J. 2001, *supra*, note 51, p. 177.

⁵⁸⁶ Žr. 1998 m. PPO Apeliacinio komiteto sprendimas *EC – Computer Equipment* byloje. WT/DS62.

nesutiko sustabdyti atskirų procedūrų prieš minėtas valstybes nares argumentuodama tuo, jog jos taip pat yra PPO narės prieš kurias gali būti pateikti ieškiniai⁵⁸⁷. Reaguodamos į susidariusią situaciją, EB, Airija ir Jungtinė Karalystė nusprendė pasiūlyti „procesinę“ išeitį – sujungti prieš Airiją ir Jungtinę Karalystę pradėtas bylas su EB byla ir perduoti jų sprendimą EB bylą nagrinėjančiai PPO ginčų sprendimo kolegijai. JAV sutiko su tokiu proceso apjungimo pasiūlymu su sąlyga, jog pastaroji kolegija bus įgaliota nagrinėti visus klausimus, kuriuos būtų galėjusios nagrinėti atskiros ginčų sprendimo kolegijos⁵⁸⁸.

Žvelgiant į jungtinio ginčų sprendimo proceso pobūdį, galima pastebėti, jog jis stipriai skiriasi nuo anksčiau minėtų *persona standi* pasirinkimo mechanizmų. Priešingai nei pastarieji, jungtinis procesas nesudaro jokios teisinės galimybės ES grupei formaliai pasirinkti, kas – ES, valstybės narės ar jos visos kartu – bus PPO ginčo šalimis ir atsakys dėl vieno ar kito PPO susitarimo pažeidimo. Jungtinis procesas negarantuoja, jog atskiros ES valstybės narės nebus patrauktos atsakomybėn dėl tų PPO susitarimo nuostatų pažeidimo, dėl kurių jos yra perdavusios savo kompetenciją ES, ypač atsižvelgiant į tai, kad PPO susitarimuose niekur nenumatytas ES ir jos valstybių narių kompetencijos ar atsakomybės pasidalijimas. Tokiu būdu būtų pažeisti tiek valstybių narių, tiek ir ES teisės autonomijos interesai.

Vis dėlto, kaip teisingai pastebėjo dr. Heliskoski⁵⁸⁹, jungtinis procesas vienu svarbiu aspektu prisideda prie tinkamo ES grupės atsakomybės nustatymo – jis sudaro sąlygas apjungti atskiras ginčo šalis į vieną procesą ir „po vienu stogu“, kompleksiskai spręsti atsakomybės paskirstymo klausimus, išklausant *visų* susijusių šalių argumentų viename procese. Jungtinis procesas užtikrina, jog atsakingos šalys bus įtrauktos į procesą. Kartu išvengiama valstybių narių dalyvavimo atskiruose ginčiuose su trečiosiomis šalimis ES

⁵⁸⁷ Doktrinoje toks JAV elgesys PPO vadinamas „skaldyk ir valdyk“ principo taikymu. Plačiau apie tai BILLIET, S. The EC and WTO Dispute Settlement: The Initiation of Trade Disputes by the EC. *European Foreign Affairs Review*, vol. 10 (2), 2005, p. 199.

⁵⁸⁸ Plačiau apie ginčo aplinkybes žr. HELISKOSKI, J. 2001, *supra*, note 51, p. 179-181. Taip pat apie ES dalyvavimą PPO ginčiuose žr. BILLIET, S. *supra*, note 587, p. 197-214.

⁵⁸⁹ Žr. HELISKOSKI, J. 2001, *supra*, note 51, p. 180, 208.

išimtinės kompetencijos srityse, kurie sukeltų grėsmę nuosekliam ES pozicijos atstovavimui ir atsakomybės ES grupės viduje paskirstymui. Taigi jungtinio proceso pagalba ES grupei sudaromos sąlygos įrodyti ginčą nagrinėjančiai kolegijai jos bendrai ginamą poziciją, nors tai ir negarantuoja sėkmės.

Pastebėtina, jog jungtiniam procesui PPO praktikoje buvo pritarta ir jis buvo naudotas ne tik su ES išimtinė kompetencija susijusiuose ginčiuose kaip *LAN*, bet ir ES pasidalijamosios kompetencijos srityse⁵⁹⁰. Tokiu būdu siekta bendros ES ir jos valstybių narių pozicijos atstovavimo bei (potencialios) ES kompetencijos apimties apsaugojimo nuo trečiųjų šalių įtakos. Jungtinis procesas įgalino išvengti nepatogumų, kuriuos kitoms ginčo šalims sukeltų ribota ES ir valstybių narių kompetencija vienu ar kitu klausimu. Galiausiai jungtinis procesas pasidalijamosios kompetencijos srityse buvo sistemiškai naudojamas ir ES bei valstybių narių inicijuotuose ginčiuose prieš kitas PPO nares⁵⁹¹. Nors iš pirmo žvilgsnio nėra aišku, kodėl ES ir valstybės narės teikė pirmenybę jungtiniam procesui, ypač atsižvelgiant į tai, jog jos kėlė bylas iš esmės dėl jų kompetencijai priklausančių klausimų, manytina, jog taip buvo daroma dėl jų kompetencijai priklausančių klausimų, manytina, jog taip buvo daroma dėl glaudžiai persipynusios ES ir valstybių narių pasidalijamosios kompetencijos pobūdžio, taigi iš esmės dėl tų pačių priežasčių, kokios vyravo ir anksčiau aptartais atvejais. Tik veikdamos kartu ir apjungdamos savo turimą ribotą kompetenciją, ES ir valstybės narės gali inicijuoti teisiškai išsamius

⁵⁹⁰ Pvz., žr. susijusius PPO ginčus intelektinės nuosavybės srityje: 2000 m. PPO Apeliacinio komiteto baigta byla *Ireland — Measures Affecting the Grant of Copyright and Neighbouring Rights*. WT/DS82; ir 2000 m. PPO Apeliacinio komiteto baigta byla *European Communities — Measures Affecting the Grant of Copyright and Neighbouring Rights*. WT/DS115; taip pat 2001 m. PPO Apeliacinio komiteto baigtą bylą *European Communities — Enforcement of Intellectual Property Rights for Motion Pictures and Television Programs*, WT/DS124; ir 2001 m. PPO Apeliacinio komiteto baigtą bylą *Greece — Enforcement of Intellectual Property Rights for Motion Pictures and Television Programs*, WT/DS125.

⁵⁹¹ Pvz., žr. 2002 m. PPO Apeliacinio komiteto sprendimą *US — Section 211 Appropriations Act* byloje. WT/DS176, 1998 m. PPO Apeliacinio komiteto baigtą bylą *US — Helms Burton*. WT/DS38; 1997 m. PPO Apeliacinio komiteto baigta byla *Japan — Measures concerning Sound Recordings*. WT/DS42. Plačiau apie tai žr. HELISKOSKI, J. 2001, *supra*, note 51, p. 189. Pastebėtina, jog įsigaliojus Lisabonos sutarčiai prekyba paslaugomis ir komerciniai intelektinės nuosavybės klausimai buvo perduoti išimtinėi ES kompetencijai, todėl nuo šiol, bent jau teoriškai, pagrindo jungtiniam procesui nebelieka.

ginčus ir kelti reikalavimus, priklausančius skirtingoms teisės sritims ir kompetencijų kategorijoms⁵⁹².

Jungtinį procesą reikia skirti nuo solidariosios atsakomybės, kuriai priešinasi valstybės narės. Sutinkant su dr. Heliskoski galima teigti, jog jungtinis procesas, kaip specifinis ginčo sprendimo būdas nustatant tarptautinę atsakomybę, negali būti sulyginamas su pačios tarptautinės atsakomybės priskyrimu ar jos lemti. Ginčo sprendimo pradžioje paprastai net nebūna aišku, kas bus atsakingas, o atsakovai neigia bet kokio pažeidimo padarymą. Atsakomybės nustatymo taisyklės skiriasi nuo ginčo šalių procesinį statusą nustatančių taisyklių. Iš to darytina išvada, jog procesinis statusas neturi poveikio atsakomybės nustatymui⁵⁹³. Jungtinis procesas, kaip jau minėta anksčiau, tik suteikia tam tikrą specifinį forumą ginčo išsprendimui ir atsakomybės priskyrimui, atliekamam pagal atskiras taisykles.

Plėtojant šią mintį kyla klausimas, pagal kokias materialines teises normas ginčą sprendžiantis organas turėtų paskirstyti ES ir (arba) valstybių narių atsakomybę už tarptautinės teisės draudžiamos veikos padarymą mišrių susitarimų kontekste. Kaip jau buvo aptarta ankstesnėse dalyse, iš esmės egzistuoja dvi atsakomybės priskyrimo galimybės – pirma, atsakomybė gali būti priskirta tai šaliai, kuri turi kompetenciją, įtvirtinamą *ex ante* deklaracijose dėl kompetencijos ar kitomis nuorodomis, ir antra, gali būti taikoma solidarioji atsakomybė visai ES grupei. Tačiau, kaip įrodyta anksčiau, nė viena šių atsakomybės priskyrimo formų nėra patenkinama.

Vietoj šių dviejų atsakomybės priskyrimo būdų jungtiniame procese, siūlytinas jau aptartas procesinis atsakomybės priskyrimo mechanizmas – leidimas pačiai ES grupei pranešti ginčų sprendimo organui, kuri iš jų turi kompetenciją vienu ar kitu nagrinėjamu klausimu, ir tokiu būdu padėti šiam organui atitinkamai priskirti atsakomybę kompetenciją turinčiai šaliai.

⁵⁹² Pvz., žr. 1998 m. PPO Apeliacinio komiteto baigtą bylą *US — Helms Burton*. WT/DS38. Šio ginčo atskirai ES ir valstybės narės dėl kompetencijos stokos nebūtų galėjusios pradėti. Plačiau apie tai žr. HELISKOSKI, J. 2001, *supra*, note 51, p. 191.

⁵⁹³ Šios išvados patvirtinimo apraiškų galima rasti ir TTT praktikoje, žr. 1992 m. Tarptautinio Teisingumo Teismo sprendimą *Certain Phosphate Lands in Nauru* byloje (Nauru prieš Australiją). ICJ Report 1992, p. 258. Plačiau žr. HELISKOSKI, J. 2001, *supra*, note 51, p. 197.

Atsisakymas informuoti arba neaiškios informacijos pateikimas galėtų lemti, pvz., solidarią atsakomybę, kuri taptų garantu trečiajai šaliai, jog už pažeidimą bus patraukta atsakomybė⁵⁹⁴. Nors praktikoje šis mechanizmas jungtiniame procese taikomas retai, asociacijų ir bendradarbiavimo susitarimų kontekste pastebimos jo apraiškos⁵⁹⁵. Ginčai šiuose susitarimuose pirmiausia nukreipiami į Asociacijos Tarybą, kurioje siekiama politinio ginčo sureguliuojimo. Jei tai nepavyksta, sudaromas *ad hoc* arbitražas. ES ir valstybės narės šiame procese laikomos viena šalimi, kuri turi galimybę atitinkamai nuspręsti, kas – ES, valstybės narės ar visos kartu – atsakys. Šie susitarimai taip pat aiškiai numato, jog be trečiosios šalies, šalimis yra ES, valstybės narės arba jos visos kartu, priklausomai nuo turimos kompetencijos⁵⁹⁶.

Bene geriausią procesinio atsakomybės priskyrimo mechanizmą, taikomą sprendžiant ginčus mišraus susitarimo kontekste, vėlgi numato JT Jūrų teisės konvencija. Jūrų teisės tribunolo darbo reglamento 57 straipsnyje aiškiai įtvirtinama, jog tuo atveju, kai ginčo šalimi yra tarptautinė organizacija, Tribunolas *gali* vienos iš šalių arba jo paties iniciatyva paprašyti tos organizacijos per protingą laiką informuoti, kas – organizacija ar jos valstybės narės – turi kompetenciją nagrinėjamu klausimu⁵⁹⁷. Kaip matome, Tribunolas nėra įpareigojimas užklausti tarptautinės organizacijos dėl kompetencijos pasidalijimo, tačiau akivaizdu, jog kilus abejonėms, toks paklausimas būtų pateiktas – arba Tribunolo, arba pačių šalių iniciatyva. Šis mechanizmas patvirtina, jog išorinis ginčų sprendimo organas nesikiša į vidinius

⁵⁹⁴ Panašūs pasiūlymai buvo minimi ir doktrinoje. Pvz., žr. SCHERMERS, H. G. International Organizations as Members of Other International Organizations. In: R. BERNHARDT et al. (eds.). *Völkerrecht als Rechtsordnung, internationale Gerichtsbarkeit, Menschenrechte: Festschrift für Hermann Mosler*. Springer, 1983, p. 830; HIRSCH, M. *The Responsibility of International Organizations towards third Parties: Some basic Principles*. Dordrecht, Martinus Nijhoff, 1995, p. 27. Taip pat žr. HELISKOSKI, J. 2001, *supra*, note 51, p. 203.

⁵⁹⁵ Pvz., žr. 2010 m. kovo 29 d. Europos Bendrijų bei jų valstybių narių ir Juodkalnijos Respublikos stabilizacijos ir asociacijos susitarimą. OL L 108 , 2010 4 29, p. 3-354; ir 1995 m. birželio 12 d. Europos susitarimą, įkuriantį asociaciją tarp ES ir valstybių narių ir Lietuvos Respublikos. OL L 051, 1998 2 20, p. 3-242.

⁵⁹⁶ Pvz., žr. 2010 m. kovo 29 d. Europos Bendrijų bei jų valstybių narių ir Juodkalnijos Respublikos stabilizacijos ir asociacijos susitarimo (OL L 108 , 2010 4 29, p. 3-354) 34 straipsnį.

⁵⁹⁷ Žr. Tarptautinio jūrų teisės tribunolo darbo reglamentą. Prieiga per internetą: <http://www.itlos.org/fileadmin/itlos/documents/basic_texts/Itlos_8_E_17_03_09.pdf> [žiūrėta 2013-03-11].

kompetencijos tarp tarptautinės organizacijos ir jos valstybių narių pasidalijimo klausimus⁵⁹⁸.

Kiek kitoks jungtinio ginčų sprendimo procesas numatomas ES prisijungimo prie EŽTK susitarimo projekte⁵⁹⁹. Šiame susitarimo projekte yra įtvirtintas sudėtingas bendraatsakovo (angl. *co-respondent*) institutas. ES gali tapti bendraatsakove, jei nagrinėjamas EŽTK pažeidimas iškelia klausimą dėl ES teisės normos suderinamumo su atitinkama EŽTK norma, o minėto pažeidimo būtų buvę galima išvengti tik pažeidžiant ES teisės normą. Valstybės narės gali tapti bendraatsakovėmis, jei nagrinėjamas EŽTK pažeidimas iškelia klausimą dėl ES pirminės teisės suderinamumo su nagrinėjama EŽTK norma, ir tokio pažeidimo būtų buvę galima išvengti tik pažeidžiant pirminę ES teisę. Įdomu pastebėti, jog bendraatsakovu galima tapti tik šaliai to pageidaujant ir EŽTT pritarus⁶⁰⁰. Susitarimo projekto 7 straipsnyje aiškiai nurodoma, jog atsakovė(s) ir bendraatsakovė(s) EŽTT procese dalyvaus bendrai. Taigi šiuo atveju numatomas jungtinis ginčų sprendimo procesas.

Vis dėlto, analizuojant ES prisijungimo prie EŽTK susitarimo projekto nuostatas matyti, jog toks jungtinio proceso modelis skiriasi nuo anksčiau aptartų modelių. Pirma, susitarimo projekto 3 straipsnio 4 dalis leidžia manyti, jog be jungtinio *bendraatsakovių* proceso bus įmanomas ir jungtinis procesas, kuriame ES grupės šalys dalyvaus kaip savarankiškos atsakovės⁶⁰¹. Nepilnai aišku, kuo konkrečiai šie procesai skirtųsi – procesine šalių padėtimi, atsakomybės forma ar kitais aspektais, ir kokiais atvejais bus taikomas vienas

⁵⁹⁸ Žr. HELISKOSKI, J. 2001, *supra*, note 51, p. 204.

⁵⁹⁹ Plačiau apie teisinius ES prisijungimo prie EŽTK aspektus žr. GROUSSOT, X., LOCK, T., PECH, L. EU Accession to the European Convention on Human Rights: a Legal Assessment of the Draft Accession Agreement of 14th October 2011. *Robert Schuman Foundation, Policy papers, European issues* No 218. Prieiga per internetą: <http://www.robert-schuman.eu/doc/questions_europe/qe-218-en.pdf> [žiūrėta 2013-02-06]; ECKES, Ch. EU Accession to the ECHR: Between Autonomy and Adaptation. *Modern Law Review*, vol. 76(2), 2013, p. 254-285; LOCK T. End of an Epic? The Draft Agreement on the EU's Accession to the ECHR. *Yearbook of European Law*, 2012, p. 162-197.

⁶⁰⁰ Žr. ES prisijungimo prie EŽTK susitarimo projekto 3 straipsnio 5 dalį. 2011 m. spalio 14 d. ES prisijungimo prie EŽTK susitarimo projektas ir jo aiškinamasis pranešimas, Prieiga per internetą: <http://www.coe.int/t/dghl/standardsetting/hrpolicy/Accession/Working_documents_en.asp> [žiūrėta 2013-02-25]

⁶⁰¹ Žr. ES prisijungimo prie EŽTK susitarimo projekto (*supra*, note 600) 3 straipsnio 4 dalį: „Kai ieškinytis tiesiogiai pateikiamas ir apie jį informuojama tiek Europos Sąjunga, tiek viena ar daugiau valstybių narių, bet kurios iš atsakovių statusas gali būti pakeistas į bendraatsakovės, jei tenkinamos šio straipsnio 2 ir 3 dalyse nurodytos sąlygos“.

ar kitas procesas⁶⁰². Kitas aptariamo bendraatsakovių jungtinio proceso ypatumas – proceso fakultatyvumas. Viena vertus, bendraatsakovu galima tapti tik to pageidaujant, kita vertus – reikalingas EŽTT sutikimas (privalomai pasikonsultavus ir su ESTT). Kyla pagrįstas klausimas, kas nutiktų, jei viena iš ES grupės narių nesutiktų tapti bendraatsakove arba EŽTT neįtikintų ES grupės, įskaitant ESTT, kurio nuomonė privaloma pagal susitarimo projekto 3 straipsnį, argumentai dėl bendraatsakovės (bendraatsakovių) įtraukimo į procesą. Pirmu atveju, jei sąlygos tapti bendraatsakove tenkinamos, būtų galima kalbėti apie atsakomybės vengimą, o antru atveju – apie problematišką EŽTT intervenciją į ES teisės autonomijos sferą, nes, panašu, jog tik jam sudaryta galimybė galutinai nuspręsti, ar nagrinėjamas EŽTK pažeidimas susijęs su viena ar kita ES teisės norma. Jei ES atsisakytų tapti bendraatsakove, kiltų sudėtinga situacija, kada pažeidimą padariusi ES grupės šalis, pvz., valstybė narė, neturėtų teisinės galios įvykdyti EŽTT sprendimo – pvz., pakeisti vieną ar kitą ES teisės aktą, nes tam reiktų ES dalyvavimo⁶⁰³. Be to, teoriniu požiūriu kyla klausimas, ar valstybės narės apskritai galėtų išvengti dalyvavimo procesuose prieš ES kaip bendraatsakovės, turint omenyje tai, jog ES teisės aktai yra grindžiami ES sutarčių nuostatomis – vertinant ES antrinės teisės atitiktį EŽTK, gali kilti būtinybė įvertinti ir ES pirminės teisės teisėtumą pagal EŽTK.

Galiausiai lieka neišspręsta dilema dėl atsakomybės tarp ES grupės šalių jungtiniame procese priskyrimo ir paskirstymo. Susitarimo projektas šio klausimo visiškai nereglamentuoja. Apie jį užsimenama tik prie projekto

⁶⁰² Tiesa, ES prisijungimo prie EŽTK susitarimo projekto komentare aiškinama, jog bendraatsakove ES taptų tais atvejais, kai ji nepadarytų EŽTK pažeidžiančios veikos, bet tokios veikos padarymas būtų grindžiamas ES teise. Vis dėlto, toks paaiškinimas pilnai neatskleidžia šio klausimo problematikos. Praktikoje galima numatyti daug ribinių atvejų, kada nebūtų pilnai aišku, kokiu teisiniu pagrindu ES valstybės narės veikė – ES sutarčių ar jų pagrindu priimtų ES antrinės teisės aktų. Taip pat galima įsivaizduoti sunkumus, kiliančius dėl valstybių narių veiksmų laisvės (diskrecijos). Jei valstybės narės neturėtų diskrecijos – EŽTK pažeidimo kaltė tektų išimtinai ES, o jei turėtų diskreciją – atsakymas dėl atsakomybės pasidalijimo taptų mažiau aiškus.

⁶⁰³ Panaši situacija buvo susidariusi EŽTT nagrinėtoje *Bosphorus* byloje (2005 m. birželio 30 d. EŽTT sprendimas *Bosphorus* prieš Airiją. Peticijos Nr. 45036/98.). Ginčas kilo po to, kai Turkijos bendrovės iš Jugoslavijoje registruotos įmonės išsinuomotas lėktuvas buvo konfiskuotas Airijoje dėl to, kad ES buvo nusprendusi taikyti ekonomines sankcijas Jugoslavijai. Byloje Airija buvo kaltinama nuosavybės teisių, saugomų pagal EŽTK pirmą protokolą, pažeidimu, nors šis pažeidimas kilo Airijai įgyvendinant ES reglamentą.

pridėtame susitarimo komentare, kuri parengė neformali darbo grupė⁶⁰⁴. Šiame komentare išreiškiama viltis, jog EŽTK pažeidimo atveju EŽTT atsakovę (atsakoves) ir bendraatsakovę (bendraatsakoves) pripažins solidariai atsakingomis už pažeidimą. Priešingu atveju, anot komentaro, kiltų grėsmė, jog EŽTT vertins ES ir valstybių narių kompetencijos pasidalijimą. Kartu komentare pažymima, jog ES grupės šalys „gali bet kurioje byloje bendru pareiškimu EŽTT pranešti, jog atsakomybė dėl tariamo EŽTK pažeidimo priskirtina tik vienai iš jų“. Kadangi aptariamas komentaras tėra informacinio, teisiškai neprivalomo pobūdžio, lieka neaišku, kokį kelią pasirinks EŽTT. Verta apgailestauti, jog šie svarbūs klausimai, įskaitant atsakingos ES grupės šalies pasirinkimo galimybės pripažinimą, nebuvo sureguliuoti ES prisijungimo prie EŽTK susitarimo projekte.

Vis dėlto, nepaisant anksčiau išdėstytų probleminių ES grupės dalyvavimo EŽTT procese aspektų, galima konstatuoti, jog ES prisijungimo prie EŽTK susitarimo projektu aiškiai įtvirtinamas jungtinis ginčų sprendimo procesas. Net jei jis skiriasi nuo anksčiau aptartų modelių, jo paskirtis išlieka ta pati – sudaryti sąlygas ES grupei bendrai įsitraukti į procesą ginant ES teisę ir konstitucinius jos principus, įskaitant ES teisės autonomiją, o ieškovams užtikrinti, kad atsakomybės nebus išvengta ir ji bus priskirta tai šaliai, kuri turės kompetenciją ištaisyti teisiškai ydingą padėtį.

4.2. Tarptautinės teisės komisijos straipsnių dėl tarptautinių organizacijų atsakomybės projektas ir mišrūs susitarimai: *lex generalis versus lex specialis*

Aptarus ES ir valstybių narių atsakomybės už mišrių susitarimų pažeidimus teorinius ir praktinius pagrindus, verta pereiti prie jau minėto TTK

⁶⁰⁴ Žr. ES prisijungimo prie EŽTK susitarimo projekto komentaras. Prieiga per internetą: <http://www.coe.int/t/dlapil/cahdi/source/Docs%202011/CDDH-UE_2011_16_final_en.pdf> [žiūrėta 2013-03-11], p. 19.

straipsnių projekto⁶⁰⁵ išsamaus tyrimo. Šis straipsnių projektas atspindi pastarųjų metų TTK bandymą kodifikuoti ir toliau vystyti bendruosius tarptautinių organizacijų atsakomybės principus sukuriant formalias tarptautinės teisės taisykles. Šiuo atveju svarbu įvertinti, ar minėtas TTK straipsnių projektas tinkamai atsižvelgia į ES ir valstybių narių bendro veikimo tarptautiniuose santykiuose, taigi ir mišrių susitarimų instituto ypatumus. Ar šis straipsnių projektas grindžiamas ES ir valstybių narių kompetencijos pasidalijimo ar greičiau bendrosios atsakomybės doktrina? O gal atsakomybei už mišrių susitarimų pažeidimą sureguliuoti reikalingas specialus, *sui generis* teisinis režimas?

4.2.1. Tarptautinės teisės komisijos straipsnių projekto apžvalga

TTK straipsnių projekte numatoma plati taikymo sritis. Jame reglamentuojama tarptautinių organizacijų, įskaitant ir nevyriausybinės organizacijas, tarptautinė atsakomybė⁶⁰⁶. Remiantis TTK straipsnių projekto 4 straipsniu, tarptautinė organizacija pripažįstama padariusi tarptautinės teisės pažeidimą tada, kai veika (angl. *conduct*), apimanti veikimą ir neveikimą, yra (a) priskiriama tai tarptautinei organizacijai ir (b) sudaro jos tarptautinių įsipareigojimų pažeidimą. TTK straipsnių projekto 6-9 straipsniai reglamentuoja veikos priskyrimą tarptautinei organizacijai, o 10-13 straipsniai – tarptautinio įsipareigojimo pažeidimo sąlygas.

Svarbiausias veikos priskyrimo tarptautinei organizacijai principas numatomas straipsnių projekto 6 straipsnyje. Jame nurodyta, jog tarptautinės organizacijos organo ar agento elgesys vykdant savo funkcijas pagal tarptautinę teisę laikomas tos organizacijos elgesiu, neatsižvelgiant į to organo

⁶⁰⁵ 2011 metų Jungtinių Tautų Tarptautinės teisės komisijos Tarptautinių organizacijų atsakomybės straipsnių projektas. *supra*, note 549. Šis straipsnių projektas buvo patvirtintas 2011 m., TTK 63-iojoje sesijoje, ir perduodas JT Generalinei Asamblėjai. Apie šio straipsnių projekto priėmimo istoriją žr. WOUTERS, J., ODERMATT, J. *Are all International Organizations Created Equal? Reflections on the ILC's Draft Articles on the International Responsibility of International Organizations*. Leuven Centre for Global Governance Studies, 2012. Prieiga per internetą: <<http://ghum.kuleuven.be/ggs/publications/opinions/opinions13-wouters-odermatt.pdf>> [žiūrėta 2013-03-11].

⁶⁰⁶ Pagal 2 straipsnio a punktą tarptautinė organizacija reiškia „organizaciją, įsteigtą sutartimi ar kitu instrumentu, reglamentuojamą tarptautinės teisės ir turinčią tarptautinės teisės subjekto statusą. Jos narėmis, be valstybių, gali būti ir kiti subjektai“.

ar agento poziciją joje. Šis principas atspindi seną tiesą, jog valstybės bei organizacijos veikia per savo organus ir jų veikla jas saisto⁶⁰⁷. Remiantis 2 straipsniu, „tarptautinės organizacijos organas“ yra „bet kuris asmuo ar subjektas, kuris turi tokį statusą pagal organizacijos vidaus taisykles“, o „agentu“ laikomas „oficialus ar kitas asmuo arba subjektas, išskyrus organus, kuriam organizacija yra pavedusi vykdyti arba padėti vykdyti vieną iš savo funkcijų, ir todėl per jį organizacija veikia“. Projekto 7 straipsnis numato, jog valstybės organo arba organizacijos organo ar agento, perduotų kitos organizacijos dispozicijon (angl. *placed at the disposal*), veika bus laikoma pastarosios organizacijos veika, jei ši organizacija įgyvendina „veiksmingą šios veikos kontrolę“. Kaip rodo oficialus straipsnių projekto komentaras, 7 straipsnyje minima „veiksminga kontrolė“ taikytina tik gana specifiniuose kontekstuose, tokiuose kaip tarptautinių organizacijų specialiose operacijose, pvz., JT atsakomybė karinėse ar humanitarinėse operacijose naudojantis valstybių narių pajėgomis. „Veiksminga kontrolė“ įgyjama valstybėms perdavus tarptautinėms organizacijoms operacinių įsakymų (angl. *operational command*) davimo teisę.

Įdomu pastebėti, jog ketvirtame TTK straipsnių projekto skyriuje reguliuojamos išimtinės tarptautinių organizacijų atsakomybės atsiradimo sąlygos, kai veikiama per valstybę ar kitą tarptautinę organizaciją. Šios išimtinės nuostatos grindžiamos idėja, jog atsakomybei atsirasti nėra būtinas tiesioginis veikos priskyrimas tarptautinei organizacijai. Tam tikrais atvejais pastarosios gali padėti valstybėms ar kitoms organizacijoms daryti tarptautinės teisės pažeidimus (14 straipsnis), joms vadovauti arba jas kontroliuoti pažeidžiant tarptautinę teisę (15 straipsnis), versti jas daryti tarptautinės teisės pažeidimą (16 straipsnis), o taip pat „apeiti“ savo tarptautinius įsipareigojimus priimant sprendimą ar leidžiant savo valstybėms narėms ar kitoms

⁶⁰⁷ Žr. 1923 m. Nuolatinio Teisingumo Teismo konsultacinę išvadą *Settlers of German Origin in Poland*, 1923 P.C.I.J. (ser. B) No. 6 (Sept. 10). Prieiga per internetą: <http://www.icj-cij.org/pcij/serie_B/B_06/Colons_allemands_en_Pologne_Avis_consultatif.pdf> [žiūrėta 2013-02-25]. Taip pat TALMON, S. *supra*, note 526, p. 405, 410.

organizacijoms padaryti pažeidimą (17 straipsnis)⁶⁰⁸. Reikia pažymėti, jog šios keturios specifinės atsakomybės atsiradimo sąlygos V dalyje numatytos ir valstybių atžvilgiu (58-61 straipsniai). Kartu 48 straipsnyje nurodoma, jog organizacijai ir valstybėms ar kitoms organizacijoms padarius vieną ir tą patį tarptautinės teisės pažeidimą, atsakomybėn gali būti patraukta kiekviena iš tų pažeidimą padariusių šalių. Antra dalis papildo, jog subsidiari atsakomybė gali kilti tik tada, jei patraukimas pirminėn atsakomybėn neužtikrino reparacijų. Komentare pabrėžiama, jog tokia „solidari atsakomybė“ kiltų 14-17 ir 58-61 straipsnių situacijose, o taip pat ES mišrių susitarimų, nenumatančių atsakomybės pasidalijimo, atvejais (nurodoma vienintelė ESTT byla *EDF*)⁶⁰⁹. Vis dėl to, komentaras nepaaiškina, kokiais atvejais kiltų „pirminė“, o kokiais tik subsidiari atsakomybė 48 straipsnio antros dalies prasme.

Straipsnių projektas užbaigiamas plačiai formuluojama *lex specialis* išlyga, įtvirtinta 64 straipsnyje. Šiame straipsnyje nustatyta, jog šis straipsnių projektas „netaikomas tais atvejais ir ta apimtimi, kiek tarptautinės teisės pažeidimo egzistavimo sąlygos, tarptautinių organizacijų (ir su jų veika susijusių valstybių) atsakomybės turinys ar jos įgyvendinimas yra reglamentuojami specialių tarptautinės teisės taisyklių. Šios taisyklės gali būti įtvirtintos organizacijos taisyklėse, reguliuojančiose jos santykius su savo narėmis“.

4.2.2. Tarptautinės teisės komisijos straipsnių projekto pritaikomumas mišriems susitarimams

Trumpai apžvelgus pagrindines TTK straipsnių projekto nuostatas, reikia išsiaiškinti, ar minėtas straipsnių projektas tinkamai atsižvelgia į ES ir jos sudaromų mišrių susitarimų ypatumus, o taip pat, ar ES atžvilgiu galima taikyti minėtą *lex specialis* išlygą ir jei taip, koks būtų tos išlygos turinys.

⁶⁰⁸ 2003 metų Jungtinių Tautų Tarptautinės teisės komisijos 55-osios sesijos ataskaita, A/58/10. Prieiga per internetą: <<http://untreaty.un.org/ilc/reports/2003/2003report.htm>> [žiūrėta 2013-03-11], p. 22; 2011 metų Jungtinių Tautų Tarptautinės teisės komisijos Tarptautinių organizacijų atsakomybės straipsnių projektas su komentarais. *supra*, note 549, p. 56.

⁶⁰⁹ *Ibid.*, p. 76-77.

Pirmiausiai šiame kontekste vertėtų paminėti, jog aptariamas straipsnių projektas teisės doktrinoje jau yra susilaukęs nemažai kritikos⁶¹⁰. Viena vertus, teigiama, jog idėja kodifikuoti ir progresyviai vystyti tarptautinių organizacijų atsakomybės taisykles yra ydinga dėl to, jog, priešingai nei valstybių atsakomybės atveju, šioje srityje labai trūksta praktikos. Kita vertus, tarptautinių organizacijų įvairovė apsunkina pastangas surasti joms visoms tinkančias taisykles. Net TTK savo komentare pripažįsta, jog „egzistuoja reikšmingi skirtumai tarp tarptautinių organizacijų jų įgaliojimų ir funkcijų, narystės dydžio, santykių su narėmis, sprendimų priėmimo procedūrų, struktūros ir turimų resursų, o taip pat pirminių jas saistančių taisyklių, įskaitant sutartinius įsipareigojimus, atžvilgiu“. Kartu komentare paaiškinama, jog dėl tokios įvairovės straipsnių projektas, kai tai būtina, atsižvelgia į specifines organizacijos savybes⁶¹¹.

Viena iš didžiausių TTK straipsnių projekto, kokį jį matome šiandien, kritikių buvo EK, kuri atstovavo ES poziciją TTK darbe⁶¹². Pagrindinis EK argumentas yra tai, jog straipsnių projektas neatsižvelgia į unikalią ES prigimtį ir į jos kaip regioninės (ekonominės) integracijos organizacijos pobūdį. Anot EK, priešingai nei tradicinės tarptautinės organizacijos, ES veikia ir įgyvendina savo tarptautinius įsipareigojimus didžiąja dalimi per valstybes nares ir jų institucijas, bet nebūtinai per savo „organus“ ar „agentus“ straipsnių projekto prasme⁶¹³. ES išimtinės kompetencijos srityse valstybės narės praranda teisę

⁶¹⁰ Žr. RYNGAERT, C. The European Court of Human Rights Approach to the Responsibility of Member States in Connection with Acts of International Organizations. *International and Comparative Law Quarterly*, vol. 60(4), 2011, p. 997-1016; KUIJPER, P. J., PAASIVIRTA, E. Does One Size Fit All? The European Community and the “Codification” of the Responsibility of International Organisations. *Netherlands Yearbook of International Law*, vol. 36, 2007, p. 169; WOUTERS, J., ODERMATT, J. *supra*, note 605; KUIJPER, P. J. 2010, *supra*, note 526; KUIJPER, P. J., PAASIVIRTA, E. 2004, *supra*, note 534, p. 111-138.

⁶¹¹ Žr. 2011 metų Jungtinių Tautų Tarptautinės teisės komisijos Tarptautinių organizacijų atsakomybės straipsnių projektas su komentarais. *supra*, note 549, p. 3.

⁶¹² Plačiau apie tai žr. McARDLE, S. CARDWELL, P. J. EU External Representation and the International Law Commission: An Increasingly Significant International Role for the European Union? In BLOCKMANS, S. WESSEL, R. A. (eds.), *Principles and Practices of EU External Representation*, CLEER Working Papers 2012/5. Prieiga per internetą: <http://www.asser.nl/default.aspx?site_id=26&level1=14467&level2=14468&level3=&textid=40434> [žiūrėta 2013-03-11].

⁶¹³ Žr. Europos Komisijos komentarus (p. 18), pateiktus 2011 m. TTK 63 sesijoje priimtuose tarptautinių organizacijų komentaruose dėl tarptautinių organizacijų atsakomybės, Nr. A/CN.4/637 Prieiga per internetą: <<http://daccess-dds->

veikti savarankiškai, o pati ES teisė pasižymi viršnacionaliniu pobūdžiu, kvazi-valstybine sprendimų priėmimo tvarka su nuo valstybių nepriklausomos įstatymų leidžiamosios ir vykdomosios valdžios elementais, viršenybe valstybių narių teisės atžvilgiu bei tiesioginiu ES teisės taikymu⁶¹⁴. Dėl to, anot EK, egzistuoja reikšmingi skirtumai tarp tradicinių organizacijų ir tokių regioninių (ekonominės) integracijos organizacijų kaip ES, turinčių svarbius teise grįstus įgaliojimus veikti išorės santykiuose, kurie laikui bėgant plečiasi. Toliau pabrėžiama, jog ES reguliariai dalyvauja daugiašaliuose sutartiniuose santykiuose kartu su valstybėmis ir jog ji išvystė turtingą sutarčių teisės praktiką, tačiau straipsnių projektas į šiuos faktus atsižvelgia labai nežymiai.

Didžiausios EK kritikos susilaukė 6 straipsnio projekte siūlomas veikos priskyrimo tarptautinei organizacijai modelis⁶¹⁵. EK siūlė tiesiogiai nustatyti taisyklę, pagal kurią už valstybių narių institucijų, įgyvendinančių ES teisę, veikas galėtų atsakyti ES⁶¹⁶. Taigi EK siūlė išplėsti jau aptarto 7 straipsnio, įtvirtinančio „veiksmingos kontrolės“ doktriną, taikymo sritį numatant organizacijos atsakomybę už jų valstybių narių veiksmus, kuriuos šios yra įpareigos atlikti pagal tos organizacijos teisę. Kitaip tariant, tais atvejais, kai ES tam tikroje srityje turi kompetenciją, tad ir vadinamąją „normatyvinę kontrolę“ valstybių narių atžvilgiu, pastarųjų veikos turėtų būti

ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N11/233/27/PDF/N1123327.pdf?OpenElement> [žiūrėta 2013-03-11]. Taip pat žr. Europos Komisijos komentarus, pateiktus 2005 m. TTK 57 sesijoje, Nr. A/CN.4/556 Prieiga per internetą: <<http://daccess-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N05/352/91/PDF/N0535291.pdf?OpenElement>> [žiūrėta 2013-03-11].

⁶¹⁴ Žr. Europos Komisijos komentarus (p. 6), pateiktus 2004 m. TTK 56 sesijoje priimtuose tarptautinių organizacijų komentaruose dėl tarptautinių organizacijų atsakomybės, Nr. A/CN.4/545. Prieiga per internetą: <<http://daccess-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N04/406/10/PDF/N0440610.pdf?OpenElement>> [žiūrėta 2013-03-11].

⁶¹⁵ EK komentaruose stipriai jaučiamas EK noras pabrėžti ES teisės išskirtinumą laikant ją ne tarptautinės teisės, o *sui generis* viršnacionalinės, konstitucinės teisės forma. EK nuosekliai priešinosi TTK straipsnių projekto nuorodoms į tarptautinę teisę kaip vieną iš organizacijų atsakomybę reguliuojančių teisės šaltinių, o kartu pabrėžė, jog jokia tarptautinė sutartis ar organas negali kištis į konstitucinius ES ir valstybių narių kompetencijos pasidalijimo klausimus. Tokia EK pozicija atspindi bandymą apsaugoti ES teisės autonomiją nuo išorinės įtakos. Vis dėlto, ši EK pozicija yra daugiau simbolinio pobūdžio, nes pats TTK straipsnių projektas net keliose vietose aiškiai pripažįsta, jog vidinės organizacijų taisyklės taip pat laikytinos tarptautinės teisės dalimi ir gali būti taikomos priskiriant tarptautinę atsakomybę (žr. 6 straipsnį, 10 straipsnio 2 dalį, 64 straipsnį). Taip pat žr. Europos Komisijos komentarus (p. 38), pateiktus 2011 m. TTK 63 sesijoje priimtuose tarptautinių organizacijų komentaruose dėl tarptautinių organizacijų atsakomybės (*supra*, note 613).

⁶¹⁶ žr. Europos Komisijos komentarus (p. 6), pateiktus 2005 m. TTK 57 sesijoje. *supra*, note 613.

priskirtos ES. Taigi EK siūlo atsakomybės pasiskirstymo klausimą spręsti pagal ES vidaus taisykles, reguliuojančias kompetencijos pasidalijimą.

Vis dėlto, galima suabejoti minėtų EK pastabų pagrįstumu. Kaip jau minėta, TTK straipsnių projektu siekiama bendro įvairių tipų organizacijų atsakomybės aspektų sureguliuavimo, todėl jo nuostatos turi būti aiškinamos plečiamai. Grįžtant prie 6 straipsnio projekto, galima pastebėti, jog veikos priskyrimas ES būtų įmanomas pripažinus valstybes nares ES agentėmis⁶¹⁷. Remiantis 2 straipsnio projekto komentaru, sąvoka „agentas“ turi būti suprantama plačiai. Ten pat cituojama TTT nuomonė *Reparations for Injuries Suffered in the Service of the United Nations* byloje, kurioje TTT konstatavo, jog sąvoka „agentas“ aiškintina pačia liberaliausia prasme, kaip apimanti visus asmenis, per kuriuos organizacija veikia. Atsižvelgiant į tai, kas pasakyta, valstybes nares, įgyvendinančias ES teisę, būtų galima laikyti ES agentėmis, taip išsprendžiant minėtą valstybių narių veikų priskyrimo ES problemą.

Tačiau, kaip teisingai pastebėjo prof. Talmon⁶¹⁸, esama TTK straipsnių projekto redakcija nėra visiškai tinkama mišrių susitarimų situacijose, nes ji neaptaria dvigubo veikos bei atsakomybės priskyrimo ES ir valstybėms narėms klausimo. Kaip jau minėta, TTK straipsnių projekto 48 straipsnyje, o taip pat ir 63 straipsnyje aiškiai numatoma dvigubos atsakomybės galimybė. 6 straipsnio projekto komentare pati TTK pripažįsta, jog ta pati veika gali būti priskiriama tiek tarptautinei organizacijai, tiek valstybėms. Be to, valstybių atsakomybės už tarptautinės teisės pažeidimus straipsnių projekto 4 straipsnyje numatoma, jog valstybės organo veika bus laikoma valstybės veika, nepriklausomai nuo to organo statuso. Taigi panašu, jog yra būtina papildyti TTK straipsnių projektą nuostata, panaikinančia dvigubą veikos priskyrimą organizacijoms ir jų valstybėms narėms, kai pastarosios tik įgyvendina organizacijos teisę. Tokia nuostata galėtų būti panaši į jau aptartą 5 straipsnio projektą, kuriame veika priskiriama „veiksmingą kontrolę“ turinčiai tarptautinei organizacijai.

⁶¹⁷ Tokiai minčiai pritariama ir doktrinoje. Žr. TALMON, S. *supra*, note 526, p. 412.

⁶¹⁸ *Ibid.*, p. 413.

Prof. Talmon siūlo tokią formuluotę, pabrėžiančią normatyvinio pavaldumo tarp organizacijos ir jos agento ryšį: „Valstybės organo, įgyvendinančio tarptautinės organizacijos agento funkcijas pagal tos organizacijos taisykles, veika laikoma tarptautinės organizacijos veika pagal tarptautinę teisę, jei tas valstybės organas vykdo minėtas funkcijas“. Dr. Hoffmeister siūlo kiek kitokią, tačiau savo esme panašią straipsnio formuluotę: „Valstybės veika, kuria įgyvendinama regioninės ekonominės integracijos organizacijos teisė *arba* kuri priskiriama organizacijos normatyvinei kontrolei, gali būti laikoma tos organizacijos veika pagal tarptautinę teisę, atsižvelgiant į tos organizacijos išorės kompetencijos pobūdį ir jos tarptautinius įsipareigojimus atitinkamoje srityje“⁶¹⁹.

Vis dėlto, matyti, jog nė viena šių formuluočių pilnai neišsprendžia iš mišrių susitarimų kylančių klausimų. Teisės įgyvendinimas taip pat yra gana neapibrėžta kategorija. Dr. Hoffmeister formuluotėje ši kategorija vartojama dar neaiškiau, nes ji pateikiama kaip alternatyva „normatyvinei kontrolei“. Kita vertus, nei vienoje formuluotėje pilnai neatskleidžiama kompetencijos svarba nustatant atsakomybę. Dr. Hoffmeister tik pamini būtinybę į ją atsižvelgti. Tokiu būdu kyla grėsmė, jog tarptautinė organizacija, pvz. ES, gali būti patraukta atsakomybėn net ir neaiškiose valstybių narių kompetencijos srityse, ypač jei valstybės narės vienu veiksmu įgyvendina tiek savo, tiek ir ES prerogatyvas. Ir atvirkščiai, ES gali nebūti priskirta veika aiškiai ES kompetencijai priklausančiose srityse. Galiausiai, ES nenaudai, lieka neaišku, kas ir kokiais pagrindais nuspręs dėl veikos ir atsakomybės priskyrimo klausimų.

4.2.3. *Lex specialis – išeitis iš padėties?*

Taigi, kaip matome, vieno straipsnio įtraukimas nėra pakankamas, kad būtų galima patenkinti ES interesus TTK straipsnių projekte. Galbūt tai

⁶¹⁹ HOFFMEISTER, F. Litigating Against the European Union and its Member States. *European Journal of International Law*, 2010, p. 746.

suvokdama, TTK vietoj detalių *lex specialis* normų įtvirtinimo specifinėms regioninės integracijos organizacijoms kaip ES, nusprendė priimti bendrą *lex specialis* išlygą, leidžiančią tokioms organizacijoms pagal savo vidines taisykles sureguliuoti atsakomybės klausimus⁶²⁰. Vis dėlto, ši išlyga neišvengiamai lemia teisinį neaiškumą ir neapibrėžtumą, nes norint atrasti individualias atsakomybės nustatymo ir įgyvendinimo taisykles ji reikalauja pasinerti į atskiros organizacijos teisinę sistemą.

4.2.3.1. ES teisės kaip *lex specialis* turinys

Surasti ES taikomą *lex specialis* TTK straipsnių projekto prasme nėra lengva užduotis. Pirmiausiai dėl to, jog ES yra sudėtinga, daugiadimensinė teisinė sistema, apjungianti skirtingo tipo ir intensyvumo integracinius instrumentus. Kita vertus, ES egzistuoja įvairūs teisės šaltiniai – ne tik pirminės sutartys, bet ir antrinė teisė, ESTT praktika, sutartys su trečiosiomis šalimis. Vis dėlto, kaip buvo matoma ankstesniuose skyriuose, ši užduotis gali būti įveikta.

4.2.3.1.1. Iš ES teisės kylantys elementai

Remiantis minėtu TTK straipsnių projekto 64 straipsniu, ES taikomas *lex specialis* gali būti įtvirtintas ne tik sutarčių su trečiosiomis šalimis teisėje, bet ir pačios ES kaip „organizacijos taisyklėse, reguliuojančiose jos santykius su savo narėmis“⁶²¹. Šios teisės sistemos ypatumai *lex specialis* prasme geriausiai atsiskleidžia aptariant (a) ES organus ir agentus, (b) normatyvinę valstybių narių veiksmų kontrolę pagal ES teisę ir, galiausiai, (c) ES išorės kompetenciją⁶²².

⁶²⁰ Plačiau apie šio straipsnio priėmimo aplinkybes žr. McARDLE, S., CARDWELL, P. J. *supra*, note 612, p. 91.

⁶²¹ Šiuo atveju lieka nevisiškai aišku, ar „organizacijos taisyklės“ apima ES teisės principus ir ESTT praktiką, tačiau vadovaujantis TTK straipsnių projekto komentaru ir teisine logika, manytina, jog šie du svarbūs ES teisės šaltiniai yra priskirtini prie „organizacijos taisyklių“. Plačiau apie tai žr. KUIJPER, P. J., PAASIVIRTA, E. 2004, *supra*, note 534, p. 111-138.

⁶²² Plačiau apie tai žr. HOFFMEISTER, F. 2010b, *supra*, note 619, p. 739, o taip pat KUIJPER, P. J., PAASIVIRTA, E. 2004, *supra*, note 534, p. 113.

Kalbant apie ES organus ir agentus, verta prisiminti ES pagrindinių teisių chartiją, kuriai Lisabonos sutartis suteikė pirminės ES teisės statusą. Chartijos 51 straipsnis aiškiai numato, jog ji taikoma visoms ES institucijoms bei valstybėms narėms, „kai šios įgyvendina Sąjungos teisę“. SESV 340 straipsnyje minima ES deliktinė atsakomybė už jos institucijų ir pareigūnų veiksmus, o SESV 263 straipsnyje numatoma privačių asmenų galimybė ginčyti ES institucijų teisės aktus. Žvelgiant į ES teisės įgyvendinimą, nesunku pastebėti, jog didžioji dalis ES teisės įgyvendinama per valstybes nares ir jų institucijas. Ši „decentralizuoto“ ES teisės įgyvendinimo savybė buvo minima ir Maastrichto tarpvyriausybiniame konferencijoje⁶²³. Vėliau, SESV 291 straipsnio 1 dalyje buvo tiesiogiai įtvirtinta valstybių narių pareiga imtis „visų nacionalinės teisės priemonių, būtinų įgyvendinti teisiškai privalomus Sąjungos aktus“. ES institucijos išlaiko dominuojantį įgyvendinimo vaidmenį tik keliose ES politikos srityse⁶²⁴.

Valstybių narių kaip ES agenčių vaidmuo geriausiai atsiskleidžia ES reglamentų atveju. Remiantis SESV 288 straipsnio antra pastraipa, reglamentai yra privalomi ir tiesiogiai taikomi ES teisės aktai. Jiems paprastai nereikia priimti įgyvendinančiųjų priemonių. Nors juos įgyvendindamos valstybės narės gali taikyti savo procesinius įstatymus, šie įstatymai turi būti veiksmingi ir nediskriminacinio pobūdžio⁶²⁵. Vis dėlto, ES reglamentai yra ES teisės dalis su visomis iš to išplaukiančiomis pasekmėmis. Jų teisėtumo kontrolė pagal SESV 263 straipsnį priklauso išimtinai ESTT kompetencijai. Taigi, valstybių narių institucijos, įskaitant teismus, vykdo decentralizuotą, bet tiesioginį ES reglamentų įgyvendinimą, neturėdamos jokios diskrecijos keisti reglamentų normų turinio.

Visa tai atspindi bendrą ES teisės bruožą – ES institucijos ir jos teisę įgyvendinančios valstybės narės yra saistomos vidinių ES atsakomybės normų.

⁶²³ Žr. Deklaraciją Nr. 19 dėl Bendrijos teisės įgyvendinimo, pridėtą prie ES sutarties baigiamojo akto, OL C 191/1, p. 95.

⁶²⁴ Pvz., tokiose kaip ES konkurencijos, vystomojo bendradarbiavimo, asociacijos su trečiosiomis šalimis politikos sritys.

⁶²⁵ Žr. pvz., 1976 m. gruodžio 16 d. Sprendimo *Rewe*, 33/76, Rink. p. 1989, 5 punktą; bei 1983 m. rugsėjo 21 d. Sprendimo *Deutsche Milchkontor ir kt.*, 205/82–215/82, Rink. p. 2633, 19 punktą.

ES yra juridinis asmuo, veikiantis per savo institucijas, kitus organus, pareigūnus, valstybių narių institucijas. Atitinkamai, ES yra atsakinga už visus šių subjektų veiksmus, o ES teisė sudaro sąlygas juos ginčyti ES teisės sistemoje⁶²⁶.

ES teisė be valstybių narių institucijų panaudojimo ES teisės ir tikslų įgyvendinimui pasižymi ir kita ypatybe – per ją yra vykdoma valstybių narių „normatyvinė kontrolė“. Ši kontrolė pasireiškia nacionalinėje valstybių narių teisėje – pavyzdžiui, priimant nacionalinį įstatymą, įgyvendinantį ES direktyvą, kuri pagal SESV 288 straipsnio trečią pastraipą yra „privaloma kiekvienai valstybei narei, kuriai ji skirta, rezultato, kurį reikia pasiekti, atžvilgiu, bet nacionalinės valdžios institucijos pasirenka jos įgyvendinimo formą ir būdus“.⁶²⁷ Panaši „normatyvinė kontrolė“ pasireiškia ir tiesiogiai su ES teise nesusijusiais atvejais – pvz., priimant nacionalinius teisės aktus vidaus prekybos srityje būtina atsižvelgti į fundamentalius ES laisvo prekių ir paslaugų judėjimo principus⁶²⁸. Šias skirtingas situacijas vienija tai, jog valstybių narių veiksmai, nepaisant išlaikomos tam tikros veiksmų laisvės (diskrecijos), yra ribojami ES teisės reikalavimų. Jų pažeidimo atveju, atsiranda pagrindas skirti valstybėms narėms ES teisėje nustatytas atsakomybės formas.

Kyla klausimas, ar tokio pobūdžio ribota „normatyvinė“ valstybių narių veiksmų kontrolė yra pakankama, kad valstybių narių veiksmai būtų priskirti ES. Dr. Hoffmeister, nagrinėdamas šį klausimą, priėjo teigiamos išvados pasiremdamas dviem bylomis – *ERT*⁶²⁹ ir *Mox Plant*⁶³⁰. Pirmojoje

⁶²⁶ HOFFMEISTER, F. 2010b, *supra*, note 619, p. 740.

⁶²⁷ Plačiau apie direktyvų poveikį nacionalinei teisei žr. PRECHAL, S. *Directives in EC Law*, 2nd ed. Oxford University Press, 2005; CRAIG, P. The Legal Effect of Directives: Policy, Rules and Exceptions. *European Law Review*, vol. 34(3), 2009, p. 349-377; CRAIG, P. Directives, Direct, Indirect Effect and the Construction of National Legislation. *European Law Review*, vol. 22, 1997, p. 519-538; DRAKE, S. Twenty Years after ‘Von Colson’: The Impact of ‘Indirect Effect’ on the Protection of the Individual’s Community Rights. *European Law Review*, vol. 30(3), 2005, p. 329-348; DOUGAN, M. When Worlds Collide! Competing Visions of the Relationship between Direct Effect and Supremacy. *Common Market Law Review*, vol. 44, 2007, p. 931-963.

⁶²⁸ HOFFMEISTER, F. 2010b, *supra*, note 619, p. 741.

⁶²⁹ 1991 m. birželio 18 d. Sprendimas *ERT*, C-260/89, Rink. p. I-2925. Taip pat žr. Explanations relating to the Charter of Fundamental Rights. Praesidium of the EU Convention, 2007/C 303/02. Prieiga per internetą: <<http://eur->

byloje ESTT nurodė, jog ES žmogaus teisės taikomos ir tais atvejais, kai valstybės narės priima nacionalinį transliavimo įstatymą ir kai jos jį turi pateisinti ES laisvių požiūriu. Sprendime *Mox Plant* ESTT pripažino, jog UNCLOS kontekste kilęs ginčas tarp Didžiosios Britanijos ir Airijos yra nagrinėtinas ESTT, nes ginčo dalykas yra reglamentuotas ES direktyvose. Dr. Hoffmeister apibendrina šiuos du sprendimus teigdamas, jog vietoj to, kad analizuotų valstybių narių diskreciją tam tikroje srityje, ESTT pabrėžia tai, kad ginčijamų valstybių narių priemonių teisėtumas yra reguliuojamas ES, o ne valstybių narių teisės, ir sprendžiamas ESTT, o ne nacionaliniuose teismuose. Taigi daroma išvada, jog tais atvejais, kai tam tikros teisinės priemonės teisėtumas materialinės teisės prasme ir jos nugrinčijimo bei keitimo pagrindai yra reguliuojami ES teisės, ES išlaiko „normatyvinę kontrolę“ tos priemonės atžvilgiu.

Galima iš dalies sutikti su šiais dr. Hoffmeister argumentais. Vis dėlto, reikėtų papildyti, jog sprendžiant tarptautinės atsakomybės klausimus būtina kiekvienu atskiru atveju įvertinti tarptautinių įsipareigojimų pažeidimą sukeliančią veiką. Jei pažeidimas pasireiškia toje srityje, kurioje valstybės narės neveikia ES teisės sferoje, t.y. valstybės narės veikia savo kompetencijos srityse, sunku surasti argumentų, pateisinančių valstybių narių veikos priskyrimą ES. Šiuo atveju galima prisiminti trečiame disertacijos skyriuje išsakytą kritiką dėl ESTT praktikos neapibrėžtumo mišrių susitarimų aiškinimo ir taikymo jurisdikcijos bylose. Kaip ir tose bylose, reikėtų kiek įmanoma vengti veikos priskyrimo ES, vadovaujantis neapibrėžtais kriterijais. Vien tai, jog ginčijama valstybės narės priemonė yra susijusi su ES pagrindinių teisių chartija arba jos reguliuojamas dalykas yra iš dalies reglamentuotas ES teisėje, nereiškia, kad ji visa apimtimi patenka į ES „normatyvinės kontrolės“ sritį ir kad konkretus pažeidimas turi būti priskirtas ES. Taigi tik nustačius, kad tarptautinių įsipareigojimų pažeidimas kilo dėl tos valstybės narės veikos, kuri buvo grindžiama ES teise, ir ES teisė nesuteikė valstybei narei diskrecijos

lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2007:303:0017:0035:en:PDF [žiūrėta 2013-03-11], kuriose cituojamas šis sprendimas.

⁶³⁰ 2006 m. gegužės 30 d. Sprendimas *Komisija prieš Airiją*, C-459/03, Rink. p. I-4635.

(galimybės) išvengti pažeidimo kartu nepažeidžiant ES teisės, būtų galima kalbėti apie valstybių narių veikos priskyrimą ES pagal „normatyvinės kontrolės“ doktriną.

Galiausiai ES *lex specialis* požiūriu yra reikšminga ES kompetencija priiimti tarptautinius įsipareigojimus. Ši ES išorinė kompetencija buvo išsamiai nagrinėta ankstesniuose disertacijos skyriuose, tad šioje vietoje ji aptariama tik siūlomam ES *lex specialis* argumentui paremti. Pirma, kaip jau minėta, ES tam tikrais atvejais turi išimtinę kompetenciją veikti išoriniuose santykiuose. Vadovaujantis SESV 2 straipsnio 1 dalimi, išimtinės kompetencijos srityje tik ES gali priimti teisės aktus ar imtis kitų veiksmų, o valstybės narės gali veikti tik įgalios ES arba įgyvendinant jos teisės aktus. Iš to logiškai išplaukia, jog bet kokie valstybių narių veiksmai išimtinės ES kompetencijos srityje priskirtini ES⁶³¹. Kita vertus, paralelinės kompetencijos srityse (pvz., vystomojo bendradarbiavimo, humanitarinės pagalbos, mokslinių tyrimų), remiantis SESV straipsnio 5 dalimi, ES neužkerta kelio valstybėms narėms veikti savarankiškai. Tačiau tais atvejais, kai valstybės narės įgyvendina ES (o ne nacionalinę) politiką ES paralelinės kompetencijos srityse, tarptautinė atsakomybė taip pat turėtų būti priskirta ES⁶³². Panašiai turėtų būti traktuojama ir ES veikla pasidalijamosios kompetencijos srityse. Kaip jau aptarta ankstesnėse dalyse, pagal SESV 2 straipsnio 2 dalį valstybės narės šiose srityse gali veikti tol, kol ES nesiėmė atitinkamų priemonių pasinaudodama savo kompetencija. Taigi tose išorės santykių srityse, kuriose pradeda veikti ES, valstybių narių institucijų veiksmai, kuriais yra įgyvendinama ES politika, turėtų būti priskirti ES, kaip ir išimtinės ES kompetencijos atveju. Neaiškiose situacijose, prisimenant šioje dalyje plėtotą procesinio atsakomybės priskyrimo mechanizmą, kompetencijos ir atsakomybės atribojimo klausimus derėtų leisti spręsti pačiai ES grupei

⁶³¹ Šią išvadą patvirtina ir dr. Hoffmeister. Žr. HOFFMEISTER, F. 2010b, *supra*, note 619, p. 743.

⁶³² Šiuo atveju negalima sutikti su dr. Hoffmeister, kuris teigė, jog paralelinės kompetencijos srityse nėra įmanoma atriboti ES ir valstybių narių kompetencijos, todėl turėtų būti taikoma solidariosios ES ir valstybių narių atsakomybės forma. Kaip rodo praktika, dažnai ES ir valstybių narių kompetencijos įgyvendinimą galima atriboti pagal teisinį tam tikros veiklos pagrindą, finansavimo šaltinius, institucinę priemonės vykdymo struktūrą ir pan. Žr. HOFFMEISTER, F. 2010b, *supra*, note 619, p. 743.

vadovaujantis ES kompetencijos suteikimo, lojalus bendradarbiavimo ir ES teisės autonomijos principais, o ne automatiškai taikyti solidariosios atsakomybės formą perduodant šiuos klausimus spręsti ES nepriklausantiems teisminiams organams.

4.2.3.1.2. Iš tarptautinių teismų praktikos kylantys elementai

Prieš darant išvadas dėl ES *lex specialis* egzistavimo, reikia pažvelgti ir į klausimą, ar tarptautiniai teismai savo praktikoje pripažįsta aptartą ES *lex specialis* turinį, ir visų pirma tai, jog ES valstybių narių veiksmai ES kompetencijos srityse yra priskirtini ES, o ne valstybėms narėms. Pirmiausiai pažymėtina, jog pati TTK išvengė atsakymo į šį svarbų klausimą. Oficialiame TTK 64 straipsnio, įtvirtinančio *lex specialis* išlygą, komentare⁶³³ dėmesys skiriamas išimtinai ES. Tačiau vietoj to, kad pateiktų aiškų atsakymą, ar egzistuoja *lex specialis* ES atžvilgiu, TTK paprasčiausiai apibendrina prieštarinę ES ir tarptautinių teismų praktiką bylose dėl ES (ir valstybių narių) atsakomybės, nepasirinkdama savo pozicijos. Viena vertus, TTK paminėjo tris Europos žmogaus teisių komisijos ir EŽTT bylas⁶³⁴, kuriose laikytasi pozicijos nepriskirti Sąjungai jos valstybių narių veikų, kai šios įgyvendina ES teisę. Kita vertus, TTK paminėjo PPO sprendimą geografinių nuorodų byloje, kurioje PPO ginčų sprendimo kolegija aiškiai pripažino ES teisės *sui generis* savybę, jog ES teisė paprastai yra įgyvendinama ne per ES, bet per valstybių narių institucijas, ir todėl pastarosios laikytinos *de facto* ES organais⁶³⁵.

Toliau apžvelgiant šią negausią tarptautinių teismų praktiką, verta prisiminti ir jau minėtus PPO ginčų sprendimo kolegijų sprendimus *Asbesto*⁶³⁶

⁶³³ 2011 metų Jungtinių Tautų Tarptautinės teisės komisijos Tarptautinių organizacijų atsakomybės straipsnių projektas su komentarais. *supra*, note 549.

⁶³⁴ Žr. 1990 m. vasario 9 d. Europos Žmogaus Teisių komisijos sprendimo *M. & Co. prieš Vokietiją*, Peticijos Nr. 13258/87, 138 punktą; 2005 m. birželio 30 d. EŽTT sprendimo *Bosphorus prieš Airiją*, Peticijos Nr. 45036/98, 137 punktą; ir 2009 m. sausio 20 d. EŽTT sprendimą *Kokkelvisserij prieš Olandiją*, Peticijos Nr. 13645/05.

⁶³⁵ Žr. 2005 m. PPO Apeliacinio komiteto sprendimą *EC — Trademarks and Geographical Indications* byloje. WT/DS174

⁶³⁶ Žr. 2001 m. PPO Apeliacinio komiteto sprendimą *EC Asbestos* byloje. WT/DS135.

bei *Čilės kardžuvių*⁶³⁷ byloje, kuriose ieškiniai buvo pateikti prieš ES, o ne prieš faktiškai veikusias ES valstybes nares, nes būtent ES turėjo kompetenciją nagrinėjama klausimais. Toks pat sprendimas buvo priimtas ir PPO *Muitų* byloje⁶³⁸, kurioje JAV pateikė ginčą prieš ES, *inter alia*, dėl ES valstybių narių muitinių veiksmų, taip pripažindamos, jog būtent ES yra atsakinga už Muitų kodekso ir visos Muitų sąjungos įgyvendinimo klausimus. Ginčų sprendimo kolegija, o vėliau ir apeliacinė kolegija pritarė tokiam ES traktavimui pasiremama ESTT praktika ir pripažindama, jog ES turi išimtinę kompetenciją muitų sąjungos srityje, o valstybės narės ją įgyvendina „vykdomojo federalizmo“ pagrindais⁶³⁹. Taigi PPO ginčų sprendimo sistemoje pripažįstamas *lex specialis* egzistavimas ES atžvilgiu, pasireiškiantis valstybių narių veiksmų priskyrimu ES pastarosios išimtinės kompetencijos srityse.

Priešingos išvados peršasi žvelgiant į paties ESTT Sprendimą *Kadi* byloje⁶⁴⁰ bei jau minėtą EŽTT praktiką. *Kadi* sprendime ESTT nepriskyrė ES veikos – ES reglamento dėl ribojančių priemonių nustatymo su terorizmu susijusiems asmenims priėmimo – JT Saugumo Tarybai, kurios rezoliucijos pagrindu buvo priimtas minėtas reglamentas. Šiuo sprendimu rėmėsi ir TTK specialusis pranešėjas prof. Gaja, grįsdamas savo argumentus prieš specialias veikų priskyrimo tarptautinėms organizacijoms kaip ES taisyklės⁶⁴¹. Jis teigė, jog toje byloje buvo kalbama apie privalomo JT teisės akto įgyvendinimą

⁶³⁷ Žr. 2007 m. PPO Apeliacinio komiteto baigtą bylą *Čilė – Kardžuvės*. WT/DS193. Taip pat žr. JT Jūrų teisės konvencijos kontekste kilusį ginčą tarp Čilės ir Europos Bendrijų. Ir šiuo atveju Čilė pateikė ginčą ne prieš Ispaniją, kurios laivai žvejojo kardžuves atviroje jūroje, besiribojusioje su Čilės išskirtine ekonomine zona, bet prieš ES dėl tariamo konvencijos pažeidimo neužtikrinus kardžuvių išteklių apsaugos ES. Nors šioje byloje buvo pasiektas taikos susitarimas, mažai tikėtina, jog Tarptautinis jūrų teisės tribunolas būtų paprieštaravęs Čilės pasirinkimui ginčą pradėti prieš ES, kuri turi išimtinę kompetenciją jūrų išteklių apsaugos srityje. 2009 m. Tarptautinio jūrų teisės tribunolo baigta byla Nr. 7. *Case concerning the Conservation and Sustainable Exploitation of Swordfish Stocks in the South-Eastern Pacific Ocean (Chile/European Union)*. Prieiga per internetą: <<http://www.itlos.org/index.php?id=99>> [žiūrėta 2013-03-13].

⁶³⁸ 2006 m. PPO Apeliacinio komiteto sprendimas *EC — Selected Customs Matters* byloje. WT/DS315.

⁶³⁹ *Ibid.*, p. 2.2, 2.23

⁶⁴⁰ 2008 m. rugsėjo 3 d. Sprendimas *Kadi ir Al Barakaat International Foundation prieš Tarybą ir Komisiją*, C-402/05 P ir C-415/05 P, Rink. p. I-6351.

⁶⁴¹ Žr. GAJA, G. (pranešėjas). *Seventh Report on Responsibility of International Organizations*, A/CN.4/2009. Tarptautinės teisės komisijos 61-os sesijos dokumentas. Prieiga per internetą: <<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2007:303:0017:0035:en:PDF>> [žiūrėta 2013-03-11], p. 18.

nepaliekant jokios diskrecijos įgyvendinantiesiems subjektams, todėl šią teisinę situaciją galima prilyginti ES teisės įgyvendinimui per valstybes nares priskiriant pastarųjų veiksmus ES⁶⁴².

Vis dėlto, galima suabejoti prof. Gaja siūlomam ES ir JT teisės aktų sulyginimui veikų priskyrimo prasme. Pirma, ES teisė gali, o ES reglamentų atveju – privalo būti tiesiogiai taikoma ES valstybėse narėse⁶⁴³, priešingai nei JT Saugumo Tarybos aktai, kurie paprastai perkeliama į nacionalinę teisę, kad įgytų realią teisinę galią. Taigi, kitaip nei ES, JT Saugumo Taryba neturi tiesioginės teisės aktų įgyvendinimo kontrolės. Valstybių praktikoje tarptautinė teisė vis dar traktuojama labai skirtingai, tuo tarpu ES viršnacionalinėje teisėje yra nusistovėję aiškūs pavaldumo ir teisinės kontrolės santykiai, pasižymintys ES teisės viršenybės, autonomijos ir tiesioginio veikimo principais. Antra, net jei ESTT svarstė galimybę perduoti bylą JT organams, jis nustatė, jog JT sistemoje vis dar neegzistuoja pakankamų teisminės gynybos garantijų asmenims, įtrauktiems į terorizmu įtariamų asmenų sąrašą⁶⁴⁴. Tai sustiprino ESTT pasiryžimą garantuoti ES pirminei teisei priklausančią teisę į veiksmingą teisminę gynybą panaikinant ginčijamą ES reglamentą. Dėl šių priežasčių negalima sulygtinti ES ir JT teisinių sistemų, o kartu ir pripažinti JT Saugumo Tarybos rezolucijas įgyvendinančių tarptautinės teisės subjektų veikų priskyrimo JT Saugumo Tarybai.

Galiausiai reikia trumpai aptarti reikšmingą EŽTT praktiką, kuri, kaip matyti, prieštarauja valstybių narių veikų priskyrimui ES. Visų pirma, įdomu pastebėti, jog EŽTT argumentai, kuriais jis nepritarė tokiam veikų priskyrimui, yra gana prieštaringi. Viena vertus, 1999 m. buvo priimtas EŽTT sprendime *Matthews*⁶⁴⁵, kurioje Gibraltaro gyventoja skundė Jungtinę Karalystę dėl draudimo registruotis EP rinkėju Gibraltaro teritorijoje, kuris buvo įtvirtintas ES (o ne Jungtinės Karalystės) teisėje. Šioje byloje EŽTT didžioji kolegija

⁶⁴² *Ibid.*, p. 19.

⁶⁴³ HOFFMEISTER, F. 2010b, *supra*, note 619, p. 736.

⁶⁴⁴ T.y. terorizmu įtariamais asmenimis nebūtų galėję ginčyti JT Saugumo Tarybos aktų. Žr. 2008 m. rugsėjo 3 d. Sprendimo *Kadi ir Al Barakaat International Foundation prieš Tarybą ir Komisiją*, C-402/05 P ir C-415/05 P, Rink. p. I-6351, 322 punktą.

⁶⁴⁵ 1999 m. vasario 18 d. EŽTT sprendimas *Matthews prieš Jungtinę Karalystę*. Peticijos Nr. 24833/94.

pabrėžė, jog nepaisant to, kad ES teisė *per se* negali būti ginčijama EŽTT, nes ES nėra EŽTK narė, ES valstybės narės EŽTK nuostatos saisto ir tais atvejais, kai šios perduoda savo kompetenciją tarptautinėms organizacijoms. Taigi net pripažįstant valstybių narių tam tikrų suverenių teisių perdavimą ES, šios valstybės narės ir toliau atsako pagal EŽTK, jei pažeidžia Konvenciją įgyvendindamos ES teisę. EŽTT toliau nurodė, jog Jungtinė Karalystė, kartu su kitomis Maastrichto sutarties šalimis, išlieka atsakinga *rationae materiae* EŽTK atžvilgiu, ir atitinkamai, EP kaip valstybių narių sukurto teisėkūros organo veikla taip pat patenka į EŽTK veikimo sritį⁶⁴⁶. Kita vertus, jau minėtame 2005 m. sprendime *Bosphorus* byloje EŽTT pasirinko kiek kitokią argumentaciją. Šioje byloje buvo skundžiamas Airijos sprendimas areštuoti Jugoslavijai priklausiusį lėktuvą vykdant ES reglamentą, nustatantį sankcijas prieš Jugoslaviją. Priešingai nei *Matthews* byloje, čia EŽTT neakcentavo Airijos dalyvavimo ES teisės formavime ir savo kompetencijos imtis sankcijų perdavimo ES institucijoms. Vietoj to, EŽTT pirmiausiai pabrėžė tai, jog EŽTK šalys atsako pagal Konvenciją dėl visų jų organų veiksmų ir neveikimo, nepriklausomai nuo to, ar šios veikos yra nacionalinės teisės ar tarptautinių įsipareigojimų vykdymo pasekmė⁶⁴⁷. Kartu EŽTT pažymėjo, jog valstybių narių atsakomybės pagal EŽTK išvengimas perduodant jų kompetenciją tam tikrose srityse tarptautinėms organizacijoms būtų nesuderinamas su EŽTK tikslais. Atitinkamai, EŽTK šalys išlieka atsakingos pagal Konvenciją po prisijungimo prie jos prisiimtų sutartinių įsipareigojimų atžvilgiu⁶⁴⁸. Galiausiai, šiame fundamentaliame sprendime EŽTT suformulavo „lygiavertės“ žmogaus teisių apsaugos išlygą. Teismas nurodė, jog EŽTK valstybių veiksmai, kuriais įgyvendinami jų prisiimti įsipareigojimai tarptautinėje organizacijoje, yra pateisinami tiek, kiek šios organizacijos žmogaus teisių apsaugos sistema, įskaitant materialines teises ir jų laikymosi kontrolės mechanizmus, gali būti

⁶⁴⁶ Žr. *ibid.*, 32-43 punktą.

⁶⁴⁷ Žr. 2005 m. birželio 30 d. EŽTT sprendimo *Bosphorus prieš Airiją*, peticijos Nr. 45036/98, 153 punktą.

⁶⁴⁸ *Ibid.*, 154 punktas, o taip pat žr. *Matthews* sprendimo 29 ir 32-34 punktus, ir 2001 m. liepos 12 d. EŽTT sprendimo *Prince Hans-Adam II of Liechtenstein prieš Vokietiją*, peticijos Nr. 42527/98, 47 punktą. Taip pat žr. KUIJPER, P. J. 2010, *supra*, note 526, p. 208.

laikoma lygiaverte EŽTK sistemai⁶⁴⁹. Apžvelgęs ES teisės sistemą, EŽTT patvirtino ES ir EŽTK žmogaus teisių apsaugos sistemų lygiavertiškumo prezumpciją ir neišvengė priešasčių, dėl kurių šią prezumpciją reikėtų paneigti nagrinėjamu atveju⁶⁵⁰.

Apžvelgus šią EŽTT praktiką⁶⁵¹, galima teigti, jog EŽTT paneigia ES kaip savarankiško nuo valstybių narių teisės subjekto statusą EŽTT jurisprudencijoje⁶⁵². Manytina, jog tokiai EŽTT praktikai lemiamos įtakos turėjo tai, jog ES nėra EŽTK narė⁶⁵³. Šiuo atveju EŽTT turėjo spręsti sudėtingą teisinę dilemą – pripažinti atskirą ES teisinį subjektiškumą ir todėl atmesti ieškovų skundus kaip nepriimtinius *rationae personae* arba užtikrinti ieškovams veiksmingą teisinę gynybą. Tokią išvadą patvirtina *Bosphorus* sprendimas, kuriame EŽTT išreiškė savo pasipriešinimą ES teisės išskyrimui iš EŽTK taikymo srities ir iš to turėjusiam kilti EŽTK sistemos susilpninimui Europoje. EŽTT tikėtinai atsižvelgė ir į nuolatinę ES teisės plėtrą ir jos didėjančią poveikį valstybių narių teisės subjektams. EŽTT turėjo surasti

⁶⁴⁹ Žr. *Bosphorus* sprendimo 155 punktą.

⁶⁵⁰ Taip pat žr. po *Bosphorus* sekusią EŽTT praktiką, įskaitant EŽTT sprendimus *Connolly*, *Boivin* ir *Gasparini*, kuriuose EŽTT toliau plėtojo *Bosphorus* sprendime sukurtą taisyklę dėl valstybių narių atsakomybės už jų sukurtų organizacijų veikas, kartu patvirtindamas tame sprendime įvestą „lygiavertės“ žmogaus teisių apsaugos prezumpciją. Valstybės narės nebus atsakingos už jų įsteigtos organizacijos veikas, jei ši organizacija užtikrina EŽTK lygiavertę žmogaus teisių apsaugą. Įdomu pastebėti, jog sprendimuose *Connolly* ir *Boivin* EŽTT iš pat pradžių atmetė ieškovų skundus dėl ES institucijų veiksmų, nes jie negalėjo būti priskirti valstybėms narėms; kita vertus, *Gasparini* byloje EŽTT prisiėmė jurisdikciją nagrinėti tariamą NATO valstybių narių kaltę dėl struktūrinių žmogaus teisių sistemos NATO trūkumų, nepaisant to, jog aptariamoje byloje, kaip ir *Connolly* ir *Boivin*, nebuvo skundžiami konkretūs valstybių narių veiksmai. 2008 m. gruodžio 9 d. EŽTT sprendimas *Connolly prieš 15 ES valstybių narių*. Peticijos Nr. 73274/01; 2008 m. rugsėjo 9 d. EŽTT sprendimas *Boivin prieš 34 ES Europos Tarybos valstybes nares*. Peticijos Nr. 73250/01; 2009 m. gegužės 12 d. EŽTT sprendimas *Gasparini prieš Italiją ir Belgiją*. Peticijos Nr. 10750/03. Plačiau apie šiuos prieštaravimus žr. RYNGAERT, C. *supra*, note 610, p. 1005. Taip pat žr. LOCK, T. Beyond Bosphorus: the European Court of Human Rights' Case law on the Responsibility of Member States of International Organisations under the European Convention on Human Rights. *Human Rights Law Review*, vol. 10, 2010, p. 529-545.

⁶⁵¹ Plačiau apie šią praktiką ir kritinius jos aspektus iš žmogaus teisių pusės žr. RYNGAERT, C. *supra*, note 610, p. 1001-1005.

⁶⁵² Pvz., žr. 1995 m. Tarptautinės teisės instituto rezoliucija, kurioje teigiama, jog „neegzistuoja bendros tarptautinės teisės taisyklės, pagal kurią valstybės narės vien dėl jų narystės organizacijoje atsakytų už tos organizacijos įsipareigojimų vykdymą“. *The Legal Consequences for Member States of the Non-fulfilment by International Organizations of their Obligations toward Third Parties*, 1995 m. Tarptautinės teisės instituto rezoliucija, pranešėja – Rosalyn Higgins. Prieiga per internetą: <http://www.idi-iil.org/idiE/resolutionsE/1995_lis_02_en.pdf> [žiūrėta 2013-03-11]. Plačiau žr. RYNGAERT, C. *supra*, note 610, p. 997.

⁶⁵³ Tokiai išvadai taip pat pritaria prof. Kuijper ir dr. Paasivirta. Žr. KUIJPER, P. J., PAASIVIRTA, E. 2004, *supra*, note 534, p. 111-138; ir KUIJPER, P. J. 2010, *supra*, note 526.

originalų būdą užtikrinti veiksmingą ir nuoseklią žmogaus teisių apsaugą kontinente, ir šiuo požiūriu jo pasirinktas kelias primena ESTT sprendimą *Kadi* byloje, kurioje taip pat teko užpildyti akivaizdžias teisminės gynybos JT sistemoje spragas⁶⁵⁴. Žvelgiant iš šios specifinės perspektyvos, negalima daryti išvados, jog EŽTT praktika nepriskirti valstybių narių organų veikų Sąjungai atspindi bendrą tarptautinių teismų praktiką nagrinėjamu klausimu. Atvirkščiai, ES prisijungimo prie EŽTK projektas *inter alia* numato ES kaip atsakovės ir bendraatsakovės pozicijas⁶⁵⁵. Prisijungimo atveju ES teisę įgyvendinančių valstybių narių veikų priskyrimas ES nebelems pastarosios eliminavimo iš Konvencijos sistemos ir iš to galinčių kilti neigiamų teisinių pasekmių ieškovams.

4.3. Skyriaus apibendrinimas ir išvados

Tarptautinė atsakomybė iškelia mišrių susitarimų institutą į tarptautinės teisės veikimo lygmenį. Iš pirmo žvilgsnio atrodo, jog čia nebegalioja ES teisės principai, tokie kaip kompetencijos suteikimo principas, o viskas sprendžiama pagal tarptautinės teisės normas. Vis dėlto, tai apgaulinga išvada. Ir tarptautinės atsakomybės srityje ES suranda būdų pakoreguoti nusistovėjusią tarptautinę teisinę santvarką ir ją pritaikyti prie viršnacionalinio valstybių bendradarbiavimo darinių kaip ES.

Šioje dalyje buvo siekiama išanalizuoti, kokį vaidmenį ES kompetencijos suteikimo principas vaidina tarptautinės atsakomybės už mišrių susitarimų pažeidimą srityje, ir kokį vaidmenį jis *turėtų* vaidinti. Atsakymo ieškota nagrinėjant tiek mišrius susitarimus, kurie mini kompetencijos pasidalijimą, tiek ir tuos, kurie tokių nuorodų į kompetenciją nenumato. Pirmuoju atveju praktikoje paplito deklaracijos dėl kompetencijos kaip ES grupės tarptautinių įsipareigojimų ir atsakomybės paskirstymo būdas. Vis dėlto, deklaracijos dėl kompetencijos nėra tinkamas instrumentas: nė viena jų

⁶⁵⁴ HOFFMEISTER, F. 2010b, *supra*, note 619, p. 739.

⁶⁵⁵ Panaši išvada peršasi dr. Ryngaert ir prof. Kuijper. Žr. RYNGAERT, C. *supra*, note 610, p. 1016 ir KUIJPER, P. J. 2010, *supra*, note 526, p. 210.

negali būti pakankamai aiški ir išsami, pati ES kompetencija nuolat kinta, o jos fiksavimas deklaracijose dėl kompetencijos ir taikymas trečiųjų šalių teismuose pažeidžia ES teisės autonomiją, ir, galiausiai, deklaracijų rengimas yra sudėtingas ir įtampą ES viduje keliantis procesas. Antruoju atveju praktikos beveik nėra, tačiau doktrinoje vyrauja požiūris, palaikantis solidariosios atsakomybės formą. Vis dėlto, ir šis atsakomybės priskyrimo būdas nėra tobulas. Viena vertus, solidari atsakomybė nėra aiškiai pripažįstama ir reglamentuota tarptautinėje teisėje, o jos taikymas gali būti ribojamas tarptautinio *bona fides* principo pagrindu. Kita vertus, ES teisės požiūriu ji paneigia mišrių susitarimų esmę – ES ir valstybių narių kompetencijos ir atitinkamai prisiimtų įsipareigojimų pasidalijimą. Tad darytina išvada, jog nė viena iš minėtų dviejų tarptautinės atsakomybės priskyrimo mišriame susitarime formų nesuderina trijų kertinių interesų – trečiųjų šalių teisinio saugumo, ES teisės autonomijos ir valstybių narių dalyvavimo tarptautiniuose santykiuose.

Šiame darbe laikomasi pozicijos, jog minėtus interesus leistų suderinti procesiniai atsakomybės priskyrimo mechanizmai. Geriausias jų būtų *persona standi* pasirinkimo galimybė, t.y. ES ir valstybės narėms pagal turimą kompetenciją būtų leista pačioms nuspręsti, kuri iš jų taps ginčo šalimi ir prisiims atsakomybę. Tai atitiktų ES grupės pastangas kompetencijos atribojimo klausimus spręsti ES viduje, kaip to reikalavo ir ESTT. Vis dėlto, praktikoje dažniausiai pasireiškia švelnesnis procesinis atsakomybės nustatymo būdas – jungtinis procesas. Priešingai nei *persona standi* pasirinkimas, jungtinis procesas negarantuoja, kad atsakomybė bus priskirta kompetenciją turinčiai ES grupės šaliai, tačiau jis vis tiek sudaro sąlygas į ginčo sprendimą suburti atitinkamą kompetenciją turinčias ES grupės šalis ir kartu ginti savo interesus. Jei įmanoma, reikėtų siekti ir jungtiniame procese užsitikrinti galimybę ES grupei pačiai pasirinkti ir pranešti ginčų sprendimo organui, kas iš jų turi kompetenciją ir yra atsakinga vienu ar kitu klausimu.

Tarptautinės atsakomybės už mišrių susitarimų pažeidimus instituto vystymuisi yra reikšmingas TTK patvirtintas straipsnių dėl tarptautinių

organizacijų atsakomybės projektas, kuriuo siekiama kodifikuoti nusistovėjusius tarptautinės teisės principus šioje srityje ir toliau juos plėtoti. Išanalizavus bendrai taikomas straipsnių projekto nuostatas, konstatuota, jog jos nevisiškai tinka atsakomybės už mišrių susitarimų pažeidimus reguliavimui. Viena vertus, straipsnių projektas nepripažįsta ES ir valstybių narių prisiimamų tarptautinių įsipareigojimų paskirstymo pagal kompetenciją. Kita vertus, nepritariama valstybių narių veikų ES kompetencijos srityse priskyrimui ES⁶⁵⁶.

Vis dėlto, tyrimo metu nustatyta, jog TTK straipsnių projekto bendrųjų nuostatų nesuderinamumas su mišrių susitarimų institutu išsprendžia 64 straipsnyje numatyta nukreipiamojo pobūdžio *lex specialis* išlyga. Ji leidžia taikyti modifikuotas atsakomybės normas, *inter alia* remiantis atskirų tarptautinių organizacijų vidaus taisyklėmis. Šiame darbe apžvelgtos ES vidaus taisyklės rodo, jog tarptautinės atsakomybės atžvilgiu egzistuoja ES *lex specialis*. Iš jo galima išvesti specialią ES atsakomybės priskyrimo taisyklę – valstybių narių veikos ES kompetencijos srityse tais atvejais, kai valstybės narės neturi teisinės galimybės (diskrecijos) susilaikyti nuo tokios veikos kartu nepažeisdamos ES teisės, nėra laikytinos valstybių narių įvykdому tarptautinių įsipareigojimų pažeidimu ir yra priskirtinos išimtinai ES. Atitinkamai, net ir tais atvejais, kai ES nėra tam tikro valstybių narių ir trečiųjų šalių sudaryto susitarimo šalimi, valstybės narės neturėtų būti laikomos atsakingomis už tokio susitarimo pažeidimą, jei jis įvykdomas ES kompetencijos srityse įgyvendinant ES teisę. Vietoj to, reikia siekti atsakomybės priskyrimo pačiai ES užtikrinant jos prisijungimą prie atitinkamų susitarimų.

Atsižvelgiant į tai, jog TTK straipsnių projekte įtvirtinta *lex specialis* išlyga yra tik nukreipiamojo pobūdžio norma, nesukurianti teisinio tikrumo ir aiškumo trečiosioms šalims, siūlytina siekti ES *lex specialis* tarptautinės atsakomybės srityje detalizavimo ES ir (arba) valstybių narių sudaromuose susitarimuose su trečiosiomis šalimis. Siūlytina įtvirtinti standartinę išlygą ar

⁶⁵⁶ Nors tokia galimybė egzistuotų pasirinkus platesnį straipsnių projekte vartojamo termino „organizacijos agentas“ aiškinimą. Vis dėlto, net ir tuo atveju straipsnių projektas neišspręstų dvigubo veikos priskyrimo dilemos. Plačiau apie tai žr. disertacijos 4.2.2. poskyrį.

aiškinamąją deklaraciją tarptautinių sutarčių teisės prasme⁶⁵⁷, kuri numatyta, jog ES grupės tarptautinių įsipareigojimų prisiėmimas ir veikos priskyrimas yra grindžiami turima kompetencija, o ne faktiniais ES ar valstybių narių institucijų veiksmais ar neveikimu. Būtent ES kompetencija sudaro pagrindą ES prisiimti tarptautinius teisinius įsipareigojimus ir savo bei savo agenčių – valstybių narių veiksmais ar neveikimu juos įgyvendinti. Atitinkamai, tarptautinių įsipareigojimų ES kompetencijos srityje pažeidimas, nepriklausomai nuo to, kas jį atlieka, laikytinas ES, o ne valstybių narių įsipareigojimų pažeidimu. Galiausiai, nors tai *strictu sensu* ir nepriklauso ES *lex specialis* turiniui, ES turėtų siekti atskiruose susitarimuose įtvirtinti ir jau aptartą *persona standi* atsakomybės priskyrimo mišriuose susitarimuose mechanizmą. Darytina išvada, jog toks ES *lex specialis* detalizavimas patenkintų ES, valstybių narių ir trečiųjų valstybių interesus ir paskatintų darnesnės praktikos atsakomybės už mišrių susitarimų pažeidimą srityje formavimąsi.

⁶⁵⁷ Pasirinkimas tarp išlygos ir aiškinamosios deklaracijos priklausytų nuo kiekvieno atskiro mišraus susitarimo sudarymo aplinkybių. Plačiau apie išlygas ir aiškinamąsias deklaracijas bei jų panašumus ir skirtumus žr. JAKULEVIČIENĖ, L. *supra*, note 41, p. 186-193.

5. LOJALUS BENDRADARBIAVIMO PAREIGA – MIŠRIŲ SUSITARIMŲ INTEGRALUMO UŽTIKRINIMO INSTRUMENTAS

Aptarus mišrių susitarimų derybų, sudarymo, dalyvavimo juose, jų aiškinimo ir taikymo bei tarptautinės atsakomybės už jų pažeidimus aspektus, verta pereiti prie ES išoriniuose santykiuose plačiai taikomo lojalaus bendradarbiavimo principo ir iš jo kildinamos bendradarbiavimo pareigos reikšmės mišrių susitarimų institutui analizės. Kaip jau nustatyta, mišrūs susitarimai pasižymi tarp ES ir valstybių narių pagal kompetenciją pasidalytu teisiniu santykiu. Žvelgiant iš kompetencijos suteikimo principo perspektyvos, peršasi išvada, jog mišrus susitarimas apjungia du atskirus susitarimus, kuriuos savo kompetencijos srityse sudaro ES ir valstybės narės. Vis dėlto, kaip jau buvo matoma ankstesniuose skyriuose, toks ES ir valstybių narių prisiimamų teisių ir pareigų atskyrimas neleistų tinkamai įgyvendinti mišraus susitarimo trečiųjų šalių atžvilgiu. Paprastai ES ir valstybių narių kompetencijai priklausančios nuostatos yra glaudžiai tarpusavyje susijusios ir turi būti įgyvendinamos bendrai. Tad mišrus susitarimas turi pasižymėti tam tikru integralumu. Šiame darbe laikomasi pozicijos, jog reikiamą integralumą mišrių susitarimų kontekste užtikrina lojalaus bendradarbiavimo principas ir mišrios kompetencijos srityje taikoma jo išraiška – lojalaus bendradarbiavimo pareiga. Pastaroji pareiga reikalauja ES ir valstybes nares glaudžiai bendradarbiauti visose mišraus susitarimo praktikos srityse, siekiant apsaugoti esminius ES interesus - veiksmingai ir darniai įgyvendinti ES kompetencijai priklausančias mišraus susitarimo nuostatas, apsaugoti ES teisę ir jos autonomiją bei tinkamai siekti ES tikslų ir uždavinių⁶⁵⁸. Ji primena ES ir valstybėms narėms, jog yra svarbus ne tik jų kompetencijos atribojimas ir išsaugojimas, bet ir mišraus susitarimo, kuriuo visada siekiama ir tam tikrų ES tikslų, tinkamas įgyvendinimas.

Taigi lojalaus bendradarbiavimo pareiga laikytina esminiu ES ir valstybių narių veikimo mišrumo sąlygomis valdymo ir derinimo instrumentu.

⁶⁵⁸ Toliau šiame skyriuje minimi „esminiai ES interesai“ apima būtent šiuos tris elementus.

Kaip bus nustatyta, jos taikymas gali ne tik sušvelninti dėl formalaus kompetencijos suteikimo principo taikymo kylančius ir jau aptartus sunkumus mišrių susitarimų derybų, sudarymo, dalyvavimo juose, jų aiškinimo, taikymo bei atsakomybės prisiėmimo praktikoje, bet ir prisidėti prie darnesnės bei nuoseklesnės ES išorinių santykių politikos formavimo. Tam, kad būtų galima geriau atkleisti lojalios bendradarbiavimo koncepcijos reikšmę mišrių susitarimų kontekste, šiame skyriuje bus nagrinėjamas lojalios bendradarbiavimo principo ir iš jo kylančių pareigų turinys, lojalios bendradarbiavimo pareigos evoliucija nuo abstrakčių gairių iki konkrečių teisinių reikalavimų, o taip pat įtampa tarp griežto kompetencijos suteikimo principo ir mišrių susitarimų integralumą ir ES teisę ginančios lojalios bendradarbiavimo pareigos. Galiausiai bus trumpai apžvelgtas praktinis išvystytos lojalios bendradarbiavimo pareigos pritaikomumas sprendžiant mišrių susitarimų problemas ir užtikrinant balansą tarp ES ir valstybių narių interesų.

5.1. Lojalios bendradarbiavimo pareigos teisiniai pagrindai

5.1.1. Teisinė lojalios bendradarbiavimo pareigos kilmė: lojalios bendradarbiavimo principas

Kaip vaizdžiai apibūdino prof. Hillion, mišrūs susitarimai atskleidžia ES išorinių veiksmų polifoniškumą, o jų klausomumas visų pirma priklauso nuo harmonijos, kurią pasiekia pagrindiniai atlikėjai – ES ir jos valstybės narės⁶⁵⁹. Sutarties indėlis šiai harmonijai pasiekti gana ribotas, tačiau ESTT reikšmingai prisidėjo prie kakofonijos apribojimo ir suderinamumo plėtotės. Šalia tradicinės į kompetenciją orientuotos jurisprudencijos Teismas išvystė į

⁶⁵⁹ HILLION, CH. *Mixity and Coherence in EU External Relations: the Significance of the „Duty of Cooperation*. CLEER Working Papers, Nr. 2009/2. Prieiga per internetą: <http://www.asser.nl/upload/documents/9212009_14629cle09-2full.pdf> [žiūrėta 2013-03-18], p. 3; HILLION, CH. *Mixity and Coherence in EU External Relations: the Significance of the ‘Duty of Cooperation’*. In HILLION, CH., KOUTRAKOS, P. (eds.). *Mixed Agreements Revisited: The EU and its Member States in the World*. Hart Publishing, 2010, 87.

bendradarbiavimą orientuotą praktiką, pagal kurią valstybės narės ir ES institucijos skatinamos suderinti savo bendrą pasirodymą tarptautinėje scenoje. Tad būtent Teismo praktikoje buvo suformuoti aptariamoms lojalaus bendradarbiavimo pareigos teisiniai pagrindai. Ilgą laiką lojalaus bendradarbiavimo pareigos kilmė ir jos santykis su bendruoju lojalaus bendradarbiavimo principu, įtvirtintu Lisabonos sutartimi pakeistos ES sutarties 4 straipsnio 3 dalyje (ex EB 10 straipsnis), nebuvo aiškūs. ESTT praktikoje bei užsienio literatūroje, nagrinėjančioje lojalaus bendradarbiavimo pareigą ES išorinių santykių kontekste, galima pastebėti skirtingą šios pareigos įvardijimą. Ji, be kita ko, vadinama lojalumo pareiga (angl. *duty of loyalty*)⁶⁶⁰, nuoširdaus (glaudaus) bendradarbiavimo pareiga (angl. *duty of genuine/close cooperation*)⁶⁶¹, pareiga bendradarbiauti gera valia (angl. *duty to cooperate in good faith*)⁶⁶², pareigos bendradarbiauti gera valia principu (angl. *the principle of the duty to cooperate in good faith*)⁶⁶³. Toks spalvingas aptariamoms pareigos įvardijimas sietinas ne tik su kompleksine jos prigimtimi, bet ir su tuo, jog ilgą laiką Steigiamosios sutartys neminėjo lojalaus bendradarbiavimo principo, o pats ESTT kurį laiką nebuvo apsisprendęs dėl iš šio principo kildinamos pareigos pavadinimo ir jos vietos ES teisės sistemoje. Tik Lisabonos sutarčiai įtvirtinus formalų „lojalaus bendradarbiavimo principo“ pavadinimą, o ESTT išaiškinus bendradarbiavimo pareigos teisinę kilmę, atsirado galimybė suderinti terminologiją ir aiškiau nustatyti lojalaus bendradarbiavimo principo ir jo sudedamųjų dalių bei kitų ES teisės principų santykį.

Mišrių susitarimų kontekste lojalaus bendradarbiavimo pareiga pirmą kartą paminėta Teisingumo Teismo nutarime 1/78⁶⁶⁴, kuriame buvo taikoma EAEB sutartis. Priešingai nei EEB sutartis, EAEB sutarties 102 straipsnis

⁶⁶⁰ 2006 m. gegužės 30 d. Sprendimas *Komisija prieš Airiją*, C-459/03, Rink. p. I-4635.

⁶⁶¹ 2005 m. liepos 14 d. Sprendimas *Komisija prieš Vokietiją*, C-433/03, Rink. p. I-6985.

⁶⁶² 2010 m. balandžio 20 d. Sprendimas *Komisija prieš Švediją*, C-246/07, Rink. p. I-03317.

⁶⁶³ 2007 m. vasario 27 d. Sprendimas *Segi ir kt. prieš Tarybą*, C-355/04 P, Rink. p. I-1657.

⁶⁶⁴ 1978 m. lapkričio 14 d. Nutarimas 1/78, Rink. p. 2151. Tačiau reikia pripažinti, jog dar iki šio nutarimo priėmimo ESTT buvo nurodęs EEB ir valstybėms narėms bendradarbiauti ES išorinių santykių srityje. Žr. 1971 m. kovo 31 d. Sprendimą *Komisija prieš Tarybą (ERTA)*, 22/70, Rink. p. 263; ir 1976 m. liepos 14 d. Sprendimo *Kramer ir kt.*, 3/76, 4/76 ir 6/76, Rink. p. 1279, 34-35 punktus. Taip pat žr. EECKHOUT, P. 2004, *supra*, note 63, p. 209-210; BAERE, G. DE. 2008, *supra*, note 47, p. 253.

aiškiai numatė galimybę EAEB ir valstybėms narėms sudaryti mišrius susitarimus. Minėtame nutarime, remdamasis ES sutarties 4 straipsnio 3 dalies (ex EB 10 straipsnio) atitikmeniu EAEB 192 straipsniu, įtvirtinusi bendrą lojalaus bendradarbiavimo tarp ES ir valstybių narių principą, ESTT pabrėžė „glaudžios asociacijos“ tarp Bendrijos institucijų ir valstybių narių svarbą tiek derantis dėl mišrių susitarimų ir juos sudarant, tiek ir įgyvendinant priisiimtus įsipareigojimus, kartu nurodydamas, jog nagrinėjamai konvencijai įsigaliojus, jos taikymas reikalauja „glaudaus bendradarbiavimo“ tarp Bendrijos institucijų ir valstybių narių⁶⁶⁵.

Nuomonėje 2/91⁶⁶⁶ bei keliose vėliau nagrinėtose bylose – Nuomonėse 1/94, 2/00 ir 1/08⁶⁶⁷ ir Sprendime FAO⁶⁶⁸ – ESTT patvirtino, jog bendradarbiavimo pareiga, kuri buvo taikyta EAEB kontekste, turi būti taikoma ir EEB sutarties srityje, tačiau jis nepaaiškino, koku teisiniu pagrindu ši pareiga yra grindžiama. Priešingai nei Nutarime 1/78, ESTT šiose bylose nesusiejo bendradarbiavimo pareigos su bendruoju lojalaus bendradarbiavimo principu, įtvirtintu ex EB 10 straipsnyje (dabar ES 4 straipsnio 3 dalyje), bet kildino ją iš reikalavimo užtikrinti *vieningą Bendrijos tarptautinį atstovavimą*⁶⁶⁹, sukeldamas nesutarimų doktrinoje dėl šios pareigos vietos ir reikšmės ES teisėje⁶⁷⁰.

Atitinkamai doktrinoje buvo teigiama, jog bendradarbiavimo pareiga laikytina instrumentu įgyvendinti minėtą reikalavimą užtikrinti vieningą

⁶⁶⁵ Žr. 1978 m. lapkričio 14 d. Nutarimo 1/78, Rink. p. 2151, 35-36 punktus.

⁶⁶⁶ 1993 m. kovo 19 d. Nuomonė 2/91, Rink. p. I-1061.

⁶⁶⁷ 1994 m. lapkričio 15 d. Nuomonė 1/94, Rink. p. I-5267; 2001 m. gruodžio 6 d. Nuomonė 2/00, Rink. p. I-9713; 2009 m. lapkričio 30 d. Nuomonė 1/08, Rink. p. I-11129. Plačiau žr. HILLION, CH. 2010, *supra*, note 659, p. 89; HELISKOSKI, J. The Duty of Cooperation between the European Community and its Member States within the World Trade Organization. *Finnish Yearbook of International Law*, vol. 7, 1997, p. 126; NEUWAHL, N. 1996, *supra*, note 186, p. 667.

⁶⁶⁸ 1996 m. kovo 19 d. Sprendimas *Komisija prieš Tarybą*, C-25/94, Rink. p. I-1469.

⁶⁶⁹ 1993 m. kovo 19 d. Nuomonė 2/91, Rink. p. I-1061, 36 punktus.

⁶⁷⁰ Skirtingi autoriai savaip interpretavo šią ESTT praktiką. Pvz., žr. KOUTRAKOS, P. 2006, *supra*, note 53; NEFRAMI, E. The Duty of Loyalty: Rethinking its Scope through its Application in the Field of EU External Relations. *Common Market Law Review*, vol. 47(2), 2010, p. 323-359; HILLION, CH. 2010, *supra*, note 659; HOLDGAARD, R. 2008, *supra*, note 51, p. 125-144; CREMONA, M. Defending the Community Interest: the Duties of Cooperation and Compliance. In CREMONA M., WITTE, B. DE (eds.). *EU Foreign Relations Law – Constitutional Fundamentals*. Oxford: Hart Publishing, 2008.

Sjungos tarptautinį atstovavimą⁶⁷¹. Prof. Koutrakos, remdamasis aptarta ESTT praktika, net priėjo išvados, jog bendradarbiavimo pareiga skiriasi nuo bendro pobūdžio lojalus bendradarbiavimo principo, įtvirtinto ex EB 10 straipsnyje (dabar ES 4 straipsnio 3 dalyje). Ši pareiga, anot jo, kildintina iš reikalavimo užtikrinti vieningą Bendrijos tarptautinį atstovavimą, o jos funkcija neapsiriboja procedūriniais saugikliais nuo neigiamų mišrių susitarimų padarinių, bet teisiškai įpareigoja ES institucijas ir valstybes nares ES išorinius santykius plėtoti vieningai⁶⁷². Kita vertus, buvo teigiančių, jog bendradarbiavimo pareiga kildintina iš ex ES 3 straipsnyje (dabar ES 13 straipsnis) įtvirtinto darnos principo⁶⁷³. Dar kiti bandė tvirtinti, jog ši pareiga, bent jau BPP srityje, remiasi Maastrichto sutartimi panaikintu EEB 116 straipsniu⁶⁷⁴.

Vis dėlto, su šiais pasiūlymais negalima sutikti. Pačioje Nuomonėje 2/91 aiškiai matyti, jog ESTT į EEB sutarties taikymo sritį bendradarbiavimo pareigą perkėlė jos nemodifikuodamas⁶⁷⁵. Be to, atsižvelgiant į tai, jog EAEB 192 straipsnio ir ex EB 10 straipsnio formuluotės, įtvirtinusios lojalus bendradarbiavimo principą šių sutarčių taikymo srityse, buvo identiškoms, ir tai, kad ESTT Nutarime 1/78 bendradarbiavimo pareigą grindė būtent EAEB 192 straipsniu, galima teigti, jog bendradarbiavimo pareiga EB kontekste kildintina ne iš reikalavimo užtikrinti vieningą Bendrijos tarptautinį atstovavimą ar iš darnos principo, o iš bendrojo lojalus bendradarbiavimo principo, tuo metu įtvirtinto EB 10 straipsnyje. Dar labiau nepagrįsti tvirtinimai, jog aptariama pareiga sietina su ex EEB 116 straipsniu, nes šis straipsnis reguliavo išimtinai valstybių narių dalyvavimą tarptautinėse organizacijose, prie kurių EEB

⁶⁷¹ AZOULAI, L. The Acquis of the European Union and International Organisations. *European Law Journal*, vol. 11(2), 2005, p. 196; McLEOD, I., HENDRY, I., HYETT, S. *supra*, note 53, p. 145.

⁶⁷² KOUTRAKOS, P. 2006, *supra*, note 53, p. 105.

⁶⁷³ Žr. Tarybos pastabas Nuomonės 1/94 procese, o taip pat CHATAIN, C. N. The European Community and the Member States in the Dispute Settlement Understanding of the WTO: United or Divided? *European Law Journal*, vol. 5(4), 1999, p. 467; ir GRANVIK, L. *The Treaty-making Competence of the European Community in the Field of International Environmental Conventions*. Granum, 1999, p. 116.

⁶⁷⁴ EEB 116 straipsnis numatė: „<...> srityse, kurios yra ypatingai svarbios bendrajai rinkai, valstybės narės ekonominio pobūdžio tarptautinėse organizacijose veiks tik bendrai <...>“. Taip pat žr. SATTLER, S. *supra*, note 48, p. 133; Editorial Comments, *supra*, note 177, p. 385.

⁶⁷⁵ Žr. HILLION, CH. 2010, *supra*, note 659. p. 90.

negalėjo prisijungti, o ne mišrų EEB ir valstybių narių dalyvavimą. Be to, skyrėsi minėto straipsnio ir bendradarbiavimo pareigos paskirtis. Pirmoji įpareigojo valstybes nares veikti tik bendros pozicijos pagrindu, tuo tarpu bendradarbiavimo pareiga tokios bendros ir konkretų rezultata, t.y. veikimą tik bendrai, orientuotos pareigos nenumato.

Galiausiai nesutarimus dėl lojalaus bendradarbiavimo principo kilmės užbaigė pats ESTT, Sprendimuose *Komisija prieš Liuksemburgą*⁶⁷⁶, *Komisija prieš Vokietiją*⁶⁷⁷ bei *Mox Plant*⁶⁷⁸ leidęs suprasti, kad bendradarbiavimo pareiga yra ne tik tamsiai susijusi su bendruoju lojalaus bendradarbiavimo principu, įtvirtintu ex EB 10 straipsnyje, bet ir kad ji yra specifinė šio principo išraiška. Stebėtina, jog Sprendime *Mox Plant* apskritai neminėjo iki tol dažnai kartoto reikalavimo užtikrinti vieningą EB tarptautinį atstovavimą, o štai Sprendimuose *Komisija prieš Liuksemburgą* ir *Komisija prieš Vokietiją* EB vieningo tarptautinio atstovavimo reikalavimas pakeičiamas „darnos ir nuoseklumo tarptautiniame EB atstovavime reikalavimu“. Panašu, jog ši prieštaranga ESTT praktika atspindi besikeičiantį ESTT požiūrį į lojalaus bendradarbiavimo pareigos paskirtį išoriniuose santykiuose⁶⁷⁹. Vietoj deklaratyvaus ir niekur Sutartyse neįtvirtinto vienybės atstovaujant ES išoriniuose santykiuose reikalavimo, Teismas ima akcentuoti pliuralistinį, bet suderintą ES ir valstybių narių veikimą. Tad pasinaudojant muzikine terminologija, dėmesys krypta nebe į ES *solo*, bet į darnų ir vientisą skirtingų balsų unisoną. Šiame darbe laikomasi pozicijos, jog tokia pakitusi ESTT praktika geriau atitinka konstitucinę ES sąrangą, grindžiamą ES integracijos ir suverenių valstybių interesų, be kita ko užtikrinamų kompetencijos suteikimo, subsidiarumo bei proporcingumo principais, balansu.

5.1.2. Lojalaus bendradarbiavimo principo turinys ir reikšmė

⁶⁷⁶ 2005 m. birželio 2 d. Sprendimas *Komisija prieš Liuksemburgą*, C-266/03, Rink. p. I-4805, 60 punktas.

⁶⁷⁷ 2005 m. liepos 14 d. Sprendimas *Komisija prieš Vokietiją*, C-433/03, Rink. p. I-6985, 66 punktas.

⁶⁷⁸ 2006 m. gegužės 30 d. Sprendimas *Komisija prieš Airiją*, C-459/03, Rink. p. I-4635, 174 punktas.

⁶⁷⁹ HILLION, CH. 2010, *supra*, note 659, p. 92.

Nustačius, jog lojalus bendradarbiavimo pareigos pagrindas yra bendrasis lojalus bendradarbiavimo principas, verta trumpai aptarti šio fundamentalaus ES teisės principo turinį. ES sutarties 4 straipsnio 3 dalyje numatyta:

„3. Vadovaudamosi lojalus bendradarbiavimo principu, Sąjunga ir valstybės narės gerbia viena kitą ir viena kitai padeda vykdydamos iš Sutarčių kylančias užduotis.

Kad užtikrintų pagal Sutartis ar Sąjungos institucijų aktus atsirandančių pareigų vykdymą, valstybės narės imasi bet kurių reikiamų bendrų ar specialių priemonių.

Valstybės narės padeda Sąjungai įgyvendinti jos užduotis ir nesiima jokių priemonių, kurios gali trukdyti siekti Sąjungos tikslų“.

Lyginant su iki Lisabonos sutarties galiojusia šio principo formuluote ex EB 10 straipsniu, galima pastebėti, jog naujasis ES sutarties straipsnis ne tik suteikia lojalus bendradarbiavimo principui oficialų pavadinimą, bet ir sustiprina jo, tad kartu ir jo sudedamąją dalimi esančios ir mišrios kompetencijos srityje taikomos lojalus bendradarbiavimo pareigos, statusą. Pirma, panašu, jog minėtas principas tampa vienu iš kertinių ES teisės sistemos elementų, įtvirtinamų ES sutarties pradžioje, šalia ES vertybių, tikslų bei konstitucinių principų, įskaitant kompetencijos suteikimo principą. Priešingai nei ex EB sutarties atveju, lojalus bendradarbiavimo principas dabar formaliai galioja visai ES⁶⁸⁰. Antra, kitaip nei ex EB 10 straipsnis, ES 4 straipsnio 3 dalis aiškiai nustato, jog aptariamas principas taikomas ne tik valstybėms narėms, bet ir ES institucijoms. Tokiu būdu buvo kodifikuota nusistovėjusi ESTT

⁶⁸⁰ Iki Lisabonos sutarties įsigaliojimo lojalus bendradarbiavimo principas formaliu požiūriu buvo taikomas tik EB ir jau aptartos EAEB sutarčių taikymo sritims, ir atitinkamai negaliojo ES sutartyje numatytoje antrojo ir trečiojo ramsčio srityse. Vis dėlto, ESTT 2005 m. birželio 16 d. Sprendime *Pupino* (C-105/03, Rink. I-5285) nurodė, jog ex EB 10 straipsnis taikytinas ir trečiojo ramsčio atžvilgiu, taip patvirtindamas „tarpramstini“, horizontalų aptariamo principo pobūdį. Plačiau žr. ELSUWEGE, P. VAN, MERKET, H. The Role of the Court of Justice in Ensuring the Unity of the EU's External Representation. In BLOCKMANS, S., WESSEL, R. A. (eds.). *Principles and Practices of EU External Representation*. CLEER Working Papers 2012/5. Prieiga per internetą: <http://www.asser.nl/upload/documents/20120911T102448-cleer2012-5book_web.pdf> [žiūrėta 2013-03-11], p. 39.

praktika, pagal kurią minėtas principas buvo pripažintas abipusio taikymo⁶⁸¹. Trečia, ES sutarties 13 straipsnio 2 dalis taip pat aiškiai nustatė, jog lojalus bendradarbiavimo principas galioja ES institucijų tarpusavio santykiuose, taip vėlgi atspindint nusiausybusią ESTT praktiką⁶⁸². Taigi ES teisės požiūriu lojalus bendradarbiavimo principas buvo sustiprintas ir išplėstas⁶⁸³.

Reikia pabrėžti, jog lojalus bendradarbiavimo principas⁶⁸⁴ yra viena iš pagrindinių ES teisės koncepcijų, kuri tiesiogiai pasitarnavo esminių ES konstitucinių principų pagrindimui ir vystymui. Jis atspindi ES kaip sudėtingo valstybių bendradarbiavimo fenomeno esmę – valstybių narių ir ES institucijų veikimas kartu, *bona fides*, koordinuotai, atsižvelgimas į viena kitos interesus yra neišvengiami įgyvendinant iš ES kylančias pareigas ir siekiant bendrų ES tikslų⁶⁸⁵. Remiantis esama ES 4 straipsnio 3 dalies formuluote, lojalus bendradarbiavimo principas yra sudarytas iš negatyvių ir pozityvių pareigų komplekso – viena vertus, valstybės narės nesiima priemonių, kurios gali trukdyti siekti ES tikslų, kita vertus, ES ir valstybės narės viena kitai padeda vykdydamos iš Sutarčių kylančias pareigas, o valstybės narės tam tikslui imasi visų reikiamų bendrų ar specialių priemonių. Žvelgiant plačiau, lojalus bendradarbiavimo principas glaudžiai susijęs su bendruoju *pacta sunt servanda*

⁶⁸¹ Žr. 1983 m. vasario 10 d. Sprendimą *Liuksemburgas prieš Parlamentą*, 230/81, Rink. p. 255.

⁶⁸² Žr. 1988 m. rugsėjo 27 d. Sprendimą *Graikija prieš Tarybą*, 204/86, Rink. p. 5323; ir 1995 m. kovo 30 d. Sprendimą *Parlamentas prieš Tarybą*, C-65/93, Rink. p. I-643.

⁶⁸³ Vis dėlto, nepaisant formalus ramsčių panaikinimo Lisabonos sutartimi ir ES sutarties 4 straipsnio 3 dalies taikymo visai ES, BUSP srityje ES sutarties II skyriaus 24 straipsnio 3 dalyje numatytas papildomas, šiai sričiai specifinis lojalus ir solidarus bendradarbiavimo principas. Kadangi jo atžvilgiu ESTT neturi jurisdikcijos, lieka neaiškus jo turinys ir santykis su bendruoju lojalus bendradarbiavimo principu. Plačiau žr. ELSUWEGE, P. VAN, MERKET, H. *supra*, note 680, p. 40; HILLION, CH., WESSEL, R. A. Competence Distribution in EU External Relations after *ECOWAS*: Clarification or Continued Fuzziness? *Common Market Law Review*, vol. 46, 2009, p. 551-586; CREMONA, M. Coherence in Foreign Policy – the Legal Dimension. In KOUTRAKOS, P. (ed.). *European Foreign Policy: Legal and Political Perspectives*. Edward Elgar, 2011, p. 75.

⁶⁸⁴ Plačiau apie šį principą žr. NEFRAMI, E. 2010, *supra*, note 670, p. 323-359; CREMONA, M. Case C-246/07, Commission v. Sweden (PFOS), Judgment of the Court of Justice (Grand Chamber) of 20 April 2010. *Common Market Law Review*, vol. 48(5), 2011, p. 1639-1665; CREMONA, M. 2011aa, *supra*, note 684; CASOLARI, F. The Principle of Loyal Co-operation: A 'Master key' for EU External Representation? In BLOCKMANS, S., WESSEL, R. A. (eds.). *Principles and Practices of EU External Representation*. CLEER Working Papers 2012/5. Prieiga per internetą: <http://www.asser.nl/upload/documents/20120911T102448-cleer2012-5book_web.pdf> [žiūrėta 2013-03-11], p. 11-37; ELSUWEGE, P. VAN, MERKET, H. *supra*, note 680, p. 37-59; HOLDGAARD, R. 2008, *supra*, note 51, p. 125-144; BAERE, G. DE. 2008, *supra*, note 47, p. 250-264.

⁶⁸⁵ Politinę šio principo reikšmę nagrinėja prof. A. Hatje. Jis teigia, kad svarbiausia funkcija, kurią atlieka lojalumo principas, yra Europos teisinės santvarkos vieningumo užtikrinimas. Žr. HATJE, A. *Loyalität als Rechtsprinzip in der Europäischen Union*. Nomos Verlagsgesellschaft, 2001.

principu, itin svarbiu tarptautinėje sutarčių teisėje⁶⁸⁶ – sukūrusios tarptautinę organizaciją valstybės narės įsipareigojo viena kitai ir pačiai ES⁶⁸⁷. Šia prasme prof. von Bogdandy pažymėjo, jog ES teisei santvarkai iš esmės priklausant nuo savanoriško valstybių narių paklusnumo, lojalumo principas vaidina esminį vaidmenį generuojant problemų sprendimus ir taip užkertant kelią konfliktams policentriškame ES darinyje⁶⁸⁸.

Pažymėtina, jog be jau minėtos lojalaus bendradarbiavimo pareigos, kuri taikoma ES ir valstybėms narėms veikiant mišrios kompetencijos situacijose, bendruoju lojalaus bendradarbiavimo principu tiesiogiai ar netiesiogiai buvo grindžiami ES teisės viršenybės ir tiesioginio veikimo⁶⁸⁹, ES teisės pirmenybės (*ERTA*⁶⁹⁰), ES teisės veiksmingumo⁶⁹¹, ES teisę atitinkančio nacionalinės teisės aiškinimo⁶⁹² principai, valstybės atsakomybė privatiems asmenims už ES teisės pažeidimus⁶⁹³. Be to, specifine šio principo išraiška buvo pripažintas SESV 344 (ex EB 292) straipsnis, numatantis išimtinę ESTT jurisdikciją valstybių narių ginčams dėl ES teisės ir taip ginantis ES teisės autonomiją⁶⁹⁴, o taip pat ir SESV 351 (ex 307) straipsnis, numatantis valstybių narių pareigą nepažeisti ES Sutarčių savo iki stojimo į ES sudarytais

⁶⁸⁶ 1986 m. Vienos konvencija dėl sutarčių tarp valstybių ir tarptautinių organizacijų arba tarp tarptautinių organizacijų teisės. *supra*, note 553, 26 straipsnis.

⁶⁸⁷ Šis principas primena „*Bundestreue*“ principą vokiečių teisėje, reguliuojantį santykius tarp žemių ir federalinės valdžios ir atitinkamai užtikrinantį, kad iš atskirų dalių susidedanti federacinė santvarka tinkamai funkcionuotų. VERWEY, D. R. *supra*, note 52, p. 48.

⁶⁸⁸ Žr. BOGDANDY, A. VON. *Founding Principles*. In BOGDANDY, A. VON, BAST, J. *Principles of European Constitutional Law*, 2nd ed., Hart Publishing, 2011, p. 42.

⁶⁸⁹ Žr. 1964 m. liepos 15 d. Sprendimą *Costa prieš E.N.E.L.*, 6/64, Rink. p. 1141; 1963 m. vasario 5 d. Sprendimą *Van Gend en Loos*, 26/62, Rink. p. 3; 1970 m. gruodžio 17 d. Sprendimą *Internationale Handelsgesellschaft*, 11/70, Rink. p. 1125. Plačiau žr. NEFRAMI, E. 2010, *supra*, note 670, p. 323-359.

⁶⁹⁰ Žr. 1971 m. kovo 31 d. Sprendimo *Komisija prieš Tarybą (ERTA)*, 22/70, Rink. p. 263, 21 punktą.

⁶⁹¹ Pvz. žr. 1978 m. kovo 9 d. Sprendimą *Simmenthal*, 106/77, Rink. p. 629; 1990 m. birželio 19 d. Sprendimo *Factortame ir kt.*, C-213/89, Rink. p. I-2433, 19-20 punktus; 1997 m. gruodžio 9 d. Sprendimo *Komisija prieš Prancūziją*, C-265/95, Rink. p. I-6959, 56 punktą.

⁶⁹² 1984 m. balandžio 10 d. Sprendimas *von Colson ir Kamann*, 14/83, Rink. p. 1891; 1990 m. lapkričio 13 d. Sprendimas *Marleasing*, Rink. p. I-4135; 2000 m. gruodžio 14 d. Sprendimas *Dior ir kt.*, C-300/98 ir C-392/98, Rink. p. I-11307.

⁶⁹³ 1991 m. lapkričio 19 d. Sprendimas *Frankovich ir kt.* C-6/90 ir C-9/90, Rink. p. I-5357. Plačiau žr. HOLDGAARD, R. 2008, *supra*, note 51, p. 128; NEFRAMI, E. 2010, *supra*, note 670, p. 323-359.

⁶⁹⁴ Žr. 2006 m. gegužės 30 d. Sprendimą *Komisija prieš Airiją*, C-459/03, Rink. p. I-4635; o taip pat 2008 m. rugsėjo 3 d. Sprendimą *Kadi ir Al Barakaat International Foundation prieš Tarybą ir Komisiją*, C-402/05 P ir C-415/05 P, Rink. p. I-6351 ir 2008 m. sausio 16 d. generalinio advokato Poiarės Maduro išvadą byloje *Kadi ir Al Barakaat International Foundation prieš Tarybą ir Komisiją*, C-402/05 P ir C-415/05 P, Rink. p. I-6351, 32 punktą.

susitarimais, o prireikus – stengtis pašalinti nesuderinamumus arba net denonsuoti tokius susitarimus⁶⁹⁵. Šia lojalumo Sąjungai koncepcija gali būti grindžiamas ir ES sutartyje įtvirtintas darnos reikalavimas⁶⁹⁶, kuriuo siekiama užtikrinti ES veiksmų, įskaitant išorinių, nuoseklumą, veiksmingumą ir tęstinumą siekiant ES tikslų⁶⁹⁷. Išvada, jog darnos reikalavimas yra lojalaus bendradarbiavimo principo sudėtinė dalis, patvirtina ne tik aptarta ES Sutarties 4 straipsnio 3 dalies formuluotė, bet ir ypatinga jos vieta ES sutarties pradžioje, šalia ES tikslų ir uždavinių bei esminių ES principų, o taip pat ESTT

⁶⁹⁵ Žr. 2009 m. kovo 3 d. Sprendimą *Komisija prieš Austriją*, C-205/06, Rink. p. I-1301 ir 2008 m. liepos 10 d. generalinio advokato Poiarės Maduro išvadą byloje *Komisija prieš Austriją*, C-205/06, Rink. p. I-1301. Taip pat žr. 2000 m. liepos 4 d. Sprendimą *Komisija prieš Portugaliją*, C-62/98, Rink. p. I-5171. Plačiau žr. NEFRAMI, E. 2010, *supra*, note 670, p. 344; KADDOUS, C. Effects of International Agreements in the EU Legal Order. In CREMONA M., WITTE, B. DE (eds.). *EU Foreign Relations Law – Constitutional Fundamentals*. Oxford: Hart Publishing, 2008, p. 298; DONY, M., LOUIS, J.V. Commentaire J Mégret: Le droit de la CE et de l'Union européenne. *Relations extérieures* (éd. de l'Université de Bruxelles), vol. 12, 2005, p. 203.

⁶⁹⁶ Pastebėtina, jog šis reikalavimas skirtingose ES sutarčių redakcijose verčiamas skirtingai. Lietuviškoje ir angliškoje sutarčių redakcijoje vartojamas ne „darnos“, o „nuoseklumo“ terminas (angl. *consistency*), tuo tarpu vokiškoje, prancūziškoje ir daugelyje kitų kalbų redakcijų vartojamas „darnos“ terminas (vok. *Kohärenz*, pranc. *cohérence*). Šis lingvistinis nesutapimas yra problematiškas teisiniu požiūriu, nes visuotinai sutariama, jog „nuoseklumas“ ir „darna“ nėra sinonimai. Nuoseklumas yra labiau statiška kategorija, kuria siekiama išvengti prieštaravimų (neigiamos pareigos), tuo tarpu darna apima nuoseklumo reikalavimą, o kartu yra labiau dinamiška sąvoka, orientuota į harmoniją, sinergiją, t.y. į naudingų sąsajų tarp atskirų elementų formavimą, pridėtinės vertės kūrimą (pozityvios pareigos). Panašiai dabartinės lietuvių kalbos žodyne nurodoma, jog nuoseklumas yra „paeiliui, tvarkingai daromas, vykstantis, logika pamatuotas“ veikimas, o darna yra tai, kas yra „susiderinę, suderinta“. Atsižvelgiant į tai, jog dauguma ES sutarčių redakcijų vartoja ne „nuoseklumo“, o „darnos“ terminą, į tai, kad pastarųjų metų ES dokumentuose ir ESTT praktikoje taip pat vis dažniau vartojamas pastarasis terminas⁶⁹⁶, ir į tai, jog jis geriau atitinka teleologinį ir funkcinį ES sutarčių aiškinimą, darytina išvada, jog anglų ir keliose kitose kalbose vartojamas terminas „nuoseklumas“ turėtų būti laikomas „darna“, kuri apima tiek nuoseklumo reikalavimą, tiek ir pozityvius darnos elementus. Plačiau žr. KEINYS, S. *et al.* (red.). *Dabartinės lietuvių kalbos žodynas*. Šeštas (trečias elektroninis) leidimas. Lietuvių kalbos institutas, 2006. Prieiga per internetą: <<http://dz.lki.lt>> [žiūrėta 2013-03-11]; KOUTRAKOS, P. *Trade, Foreign Policy and Defence in EU Constitutional Law*. Hart Publishing, 2001, p. 39; TIETJE, CH. The Concept of Coherence in the Treaty on European Union and the Common Foreign and Security Policy. *European Foreign Affairs Review*, vol. 2(1), 1997, p. 211; MISSIROLI, A. European Security Policy: The Challenge of Coherence. *European Foreign Affairs Review*, vol. 6(2), 2001, p. 182; HILLION, CH. 'Tous pour un, Un pour tous! Coherence in the External relations of the European Union. In CREMONA, M. (ed.). *Developments in EU External Relations Law. Collected Courses of the Academy of European Law*. Oxford University Press, 2008, p. 12-13; DENZA, E. *The Intergovernmental Pillars of the European Union*. Oxford University Press, 2002, p. 289; 2005 m. birželio 2 d. Sprendimo *Komisija prieš Liuksemburgą*, C-266/03, Rink. p. I-4805, 60 punktą; ir 2005 m. liepos 14 d. Sprendimo *Komisija prieš Vokietiją*, C-433/03, Rink. p. I-6985, 66 punktą; o taip pat 2010 m. balandžio 20 d. Sprendimo *Komisija prieš Švediją*, C-246/07, Rink. p. I-03317, 75 punktą.

⁶⁹⁷ Tiesa, doktrinoje yra ir kitokių nuomonių dėl darnos reikalavimo ir lojalaus bendradarbiavimo principo santykio. Vieni teigia, jog darnos reikalavimas yra atskiras ir ne mažiau svarbus nei lojalaus bendradarbiavimo principas (BAERE, G. DE. 2008, *supra*, note 47, p. 130; ELSUWEGE, P. VAN, MERKET, H. *supra*, note 680, p. 44). Kiti teigia, jog darnos reikalavimas apima lojalaus bendradarbiavimo principą ar jo elementus – CREMONA, M. 2011aa, *supra*, note 684, p. 55-94. Taip pat žr. šią autorę palaikantį VOOREN, B. VAN. *EU External Relations Law and the European Neighbourhood Policy. A Paradigm for Coherence*. Routledge, 2012, p. 57-67; HILLION, CH. 2008, *supra*, note 696, p. 27; HILLION, CH. 2010, *supra*, note 659, p. 18).

praktika⁶⁹⁸. Darna ir nuoseklumas nelaikytini savarankiškais ES išorės politikos tikslais, o tik jų siekimą palengvinančiais veiksniais, todėl jie gali būti priskirti prie bendro lojalaus bendradarbiavimo principo.

Akivaizdu, jog visi šie iš lojalumo koncepcijos kylantys principai ir reikalavimai yra tarpusavyje glaudžiai persipynę ir tiesiogiai veikia ES išorinių santykių palaikymą ir vystymąsi. Jais siekiama išvengti prieštaravimų tarp ES ir valstybių narių teisės bei veiksmų, o taip pat pasiekti maksimalų ES išorės veiksmų veiksmingumą. Jie aiškiai rodo, jog valstybių narių išorės veiksmai yra ribojami ne tik kompetencijos suteikimo principo pagrindu, bet ir ES teisės reikalavimų apskritai⁶⁹⁹. Kartu pabrėžtina, jog ES sutarčių tikslų siekiama ne tik per kompetencijos ES suteikimą ir jos institucijų veiklą, bet ir per ES tikslams ir teisei neprieštaraujančius, gera valia ir lojalumu ES grįstus valstybių narių veiksmus ar susilaikymą nuo veiksmų, įskaitant ir jų kompetencijos srityse⁷⁰⁰. ES valstybės narės nuo įstojimo į ES momento net ir savo suvereniteto vykdymo srityse išlieka ES valstybėmis narėmis su visomis iš to kylančiomis pasekmėmis. Taigi šiuo požiūriu lojalaus bendradarbiavimo principas, kuris yra tiesiogiai skirtas užtikrinti ES tikslų ir uždavinių pasiekimą, įgyja ypatingą teisinę reikšmę.

5.2. Lojalaus bendradarbiavimo pareigos teisinės pasekmės: nuo abstrakcijos iki konkrečių apribojimų

5.2.1. Pirmasis etapas: neaiškūs kontūrai

⁶⁹⁸ 2005 m. liepos 14 d. Sprendimo *Komisija prieš Vokietiją*, C-433/03, Rink. p. I-6985, 66 punktą; 2005 m. birželio 2 d. Sprendimo *Komisija prieš Liuksemburgą*, C-266/03, Rink. p. I-4805, 60 punktą.

⁶⁹⁹ Pavyzdžiui, ES teisės viršenybės ir veiksmingumo principai gali riboti valstybių narių veiksmus net ir tose srityse, kurios priklauso valstybių narių išimtinai kompetencijai, jei tokiais veiksmais tiesiogiai ar netiesiogiai pažeidžiama ES teisė. Šia prasme žr. 2008 m. rugsėjo 3 d. Sprendimą *Kadi ir Al Barakaat International Foundation prieš Tarybą ir Komisiją*, C-402/05 P ir C-415/05 P, Rink. p. I-6351; 2005 m. birželio 2 d. Sprendimo *Komisija prieš Liuksemburgą*, C-266/03, Rink. p. I-4805, 60 punktą. Plačiau apie tai žr. CREMONA, M. 2011aa, *supra*, note 684, p. 63.

⁷⁰⁰ DASHWOOD, A. The Limits of European Community Powers. *European Law Review*, vol. 21, 1996, p. 113-114.

Lojalus bendradarbiavimo pareigos kaip specifinės lojalus bendradarbiavimo principo išraiškos mišrių susitarimų kontekste evoliucija galima išskirti į du etapus. Pirmasis lojalus bendradarbiavimo pareigos etapas, pasižymėjęs deklaratyvumu ir neapibrėžtais šios pareigos kontūrais, prasidėjo nuo jau minėto ESTT Nutarimo 1/78⁷⁰¹, priimto EAEB srityje. ESTT pabrėžė „glaudžios asociacijos“ tarp Bendrijos institucijų ir valstybių narių svarbą tiek mišrių susitarimų derybose ir sudaryme, tiek ir priimtų įsipareigojimų įgyvendinime, kartu nurodydamas, jog nagrinėjamai Branduolinių medžiagų fizinės saugos konvencijai įsigaliojus, jos taikymas reikalauja „glaudaus bendradarbiavimo“ tarp EAEB institucijų ir valstybių narių⁷⁰². Vis dėlto, ESTT nepaiškino, kaip konkrečiai šis „glaudus bendradarbiavimas“ turi pasireikšti. Vietoj to, šioje byloje ESTT nubrėžė EAEB ir valstybių narių kompetencijai priklausančias konvencijos dalis ir laikėsi pozicijos, jog ši bendradarbiavimo pareiga yra išpildyta, jei kiekviena iš jų įgyvendina konvenciją savo kompetencijos srityse.

Vėlesnėje praktikoje ESTT tęsė bendradarbiavimo pareigos traktavimą kaip ES išorės santykių derinimo instrumentą, tačiau atsiribojo nuo konkrečių detalių nustatymo. Nuomonėje 2/91 ESTT pakartojo, jog tose srityse, kuriose EB ir valstybės narės dalijasi kompetencija, „svarbu užtikrinti „glaudžią asociaciją“ tarp EB ir valstybių narių institucijų „tiek derybų ir sudarymo, tiek ir priimtų įsipareigojimų įgyvendinimo srityje“⁷⁰³. Priešingai nei Nutarimo 1/78 atveju, Nuomonėje 2/91 buvo nagrinėta situacija, kai EB negalėjo prisijungti prie pagal kompetenciją mišraus susitarimo – TDO konvencijos Nr. 170, nes prisijungimas prie jos buvo leidžiamas tik valstybėms⁷⁰⁴. ESTT atkreipė dėmesį į šią išskirtinę aplinkybę ir pabrėžė, jog bendradarbiavimas tarp EB ir valstybių narių tampa „dar labiau būtinas“ tais atvejais, kai EB

⁷⁰¹ 1978 m. lapkričio 14 d. Nutarimas 1/78, Rink. p. 2151.

⁷⁰² *Ibid.*, 35-36 punktai.

⁷⁰³ 1993 m. kovo 19 d. Nuomonės 2/91, Rink. p. I-1061, 36 punktas.

⁷⁰⁴ Žr. 1993 m. kovo 19 d. Nuomonės 2/91, Rink. p. I-1061, 39 punktą. Plačiau apie tai žr. GOVAERE, I., CAPIAU, J., VERMEERSCH, A. In-between Seats: The participation of the European Union in International Organizations. *European Foreign Affairs Review*, vol. 9, 2004, p. 155-187; ir DELGADO CASTELEIRO, A., LARIK, J. The Duty to Remain Silent: Limitless Loyalty in EU External Relations? *European Law Review*, vol. 36(4), 2011, p. 529.

negali prisijungti prie tarptautinio susitarimo, o turi tai daryti per valstybes nares kaip savo tarpininkes. Tačiau kaip ir anksčiau, ESTT nepateikė jokių paaškinimų, kaip vykdyti tokį bendradarbiavimą⁷⁰⁵.

ESTT laikėsi šio lankstumo ir neapibrėžtumo bendradarbiavimo pareigos atžvilgiu ir Nuomonėje 1/94⁷⁰⁶. Čia Teismas vėl pakartojo, jog mišrios kompetencijos atveju būtina užtikrinti glaudų bendradarbiavimą visose susitarimo srityse⁷⁰⁷. Kartu ESTT papildė Nuomonėje 2/91 pradėtą atvejų sąrašą, kada bendradarbiavimas yra „dar labiau būtinas“. Taip, anot Teismo, yra tada, kai susitarimai, tokie kaip PPO susitarimo priedai, yra neatsiejamai susiję tarpusavyje, ir kai PPO susitarime dėl ginčų sprendimo numatomos kryžminio atsako priemonės (angl. *cross-retaliation measures*). Teismas pastebėjo, jog nesant glaudaus bendradarbiavimo, valstybės narės, nepaisant jų didelio veiksmingumo, pagal EB teisę negalėtų taikyti kryžminio atsako priemonių EB išimtinės kompetencijos srityse ir atvirkščiai⁷⁰⁸. Taigi šioje Nuomonėje Teismas patvirtino, jog bendradarbiavimo pareiga sukuria pagrindą ir galimybę apeiti griežtą kompetencijos suteikimo principą veiksmingesnio EB ir valstybių narių dalyvavimo PPO ir joje veikiančiame kryžminio atsako mechanizme labui. Vis dėlto, nepaisant šios revoliucinės išvados, daugiau paaškinimų dėl bendradarbiavimo pareigos turinio ar formos ESTT nepateikė.

Atsakymų nepateikė ir disertacijos trečiame skyriuje išsamiai nagrinėta *Dior* byla⁷⁰⁹. Joje Teismas vienu sakiniu pasirėmė glaudaus bendradarbiavimo pareiga įgyvendinant pasidalijamajai kompetencijai priklausančius EB ir valstybių narių tarptautinius įsipareigojimus, grįsdamas savo jurisdikciją aiškinti EB kompetencijai *strictu sensu* nepriklausančią TRIPS nuostatą⁷¹⁰. Ir nors galima teigti, jog ši pareiga turėjo tam tikros teisinės svarbos, nes Teismas ją paminėjo savo argumentuose, dėl jo argumentų lakoniškumo ir abstraktumo

⁷⁰⁵ Šią pastabą yra išreiškęs ne vienas autorius. Pvz., žr. EECKHOUT, P. 2011a, *supra*, note 40, p. 241; DELGADO CASTELEIRO, A., LARIK, J. *supra*, note 704, p. 524-541.

⁷⁰⁶ 1994 m. lapkričio 15 d. Nuomonė 1/94, Rink. p. I-5267.

⁷⁰⁷ *Ibid.*, 108 punktas.

⁷⁰⁸ *Ibid.*, 109 punktas.

⁷⁰⁹ 2000 m. gruodžio 14 d. Sprendimas *Dior ir kt.*, C-300/98 ir C-392/98, Rink. p. I-11307.

⁷¹⁰ *Ibid.*, 36 punktas. Plačiau žr. disertacijos 3.1.2. poskyrį.

negalima sutikti su prof. Hillion, kuris daro bendrą išvadą, jog Sprendimas *Dior* patvirtino, jog aptariama pareiga yra teisiškai privaloma tiek teisinėms, tiek politinėms EB ir valstybių narių institucijoms ir automatiškai gali būti pagrindas aiškinti už ES kompetencijos ribų esančias mišrių susitarimų nuostatas⁷¹¹.

5.2.2. *Antrasis etapas: konkrečios teisinės pasekmės*

5.2.2.1. *Lojalus bendradarbiavimo pareigos formalizavimas: FAO byla*

Antrojo lojalus bendradarbiavimo pareigos vystymosi etapo pradžia galima laikyti sprendimo garsiojoje *FAO* byloje priėmimą⁷¹². Nuo šio sprendimo priėmimo ima aiškėti lojalus bendradarbiavimo pareigos teisinės pasekmės ir turinys. Kaip jau minėta disertacijos antrame skyriuje, siekiant užpildyti reglamentavimo ir ESTT praktikos spragas lojalus bendradarbiavimo pareigos atžvilgiu, o kartu pagerinti ES institucijų ir valstybių narių bendradarbiavimą mišrių susitarimų įgyvendinime, yra sudaromi įvairūs tarpinstituciniai susitarimai, kuriuose formalizuojamos abipusės ES institucijų ir valstybių narių bendradarbiavimo pareigos. Tokiu tarpinstituciniu susitarimu buvo ir Komisijos ir Tarybos tarpinstitucinis susitarimas dėl dalyvavimo FAO. Nekartojant, kas jau buvo išsamiai aptarta antrame skyriuje, šiame kontekste reikia tik priminti pagrindinius ESTT argumentus dėl bendradarbiavimo pareigos, kuriuos Teismas pateikė *FAO* byloje, kilusioje Komisijai ir Tarybai nesutarus, su kieno kompetencija labiau susijęs FAO rėmuose nagrinėtas klausimas.

Čia ESTT pirmiausiai pabrėžė bendradarbiavimo pareigos svarbą visose mišrių susitarimų praktikos srityse⁷¹³. Ši pareiga, anot Teismo, įpareigoja EB institucijas ir valstybes nares imtis visų reikiamų priemonių, siekiant užtikrinti geriausią įmanomą bendradarbiavimą. Toliau ESTT

⁷¹¹ Žr. HILLION, CH. 2010, *supra*, note 659, p. 95-96. Taip pat žr. šios disertacijos antrą skyrių.

⁷¹² 1996 m. kovo 19 d. Sprendimas *Komisija prieš Tarybą*, C-25/94, Rink. p. I-1469.

⁷¹³ *Ibid.*, 46-48 punktai.

konstatavo, jog tarpinstitucinis Tarybos ir Komisijos susitarimas atspindi Komisijos ir valstybių narių bendradarbiavimo pareigos įgyvendinimą. Kartu jis pabrėžė, jog šiuo susitarimu Taryba ir Komisija siekė susaistyti viena kitą teisiškai privalomais įsipareigojimais⁷¹⁴. Teismas padarė išvadą, jog suteikdama balsavimo teisę valstybėms narėms, nors susitarimas buvo labiau susijęs su išimtinė EB kompetencija, Taryba pažeidė tarpinstitucinį susitarimą, tad atitinkamai ir EB teisę⁷¹⁵.

Taigi galima pastebėti, jog Sprendimas *FAO* byloje įnešė reikšmingų naujovių lyginant jį su iki tol vystyta ESTT praktika. Pirma, tarpinstitucinis susitarimas dėl dalyvavimo suteikia daugiau aiškumo, kokios konkrečios bendradarbiavimo pareigos gali egzistuoti, ir kad jos gali būti formalizuojamos. Antra, ESTT pripažino, jog nagrinėtame tarpinstituciniame susitarime įtvirtintos abipusės Komisijos ir valstybių narių pareigos, nustatančios procedūrą, pagal kurią jos sprendžia, kas iš jų dalyvaus *FAO* posėdžiuose, balsuos ir atstovaus ES grupę, yra bendradarbiavimo pareigos įgyvendinimo išraiška. Ir galiausiai Teismas pripažino, jog šios bendradarbiavimo pareigos, įtvirtintos tarpinstituciniame susitarime, yra teisiškai privalomos ir jas galima tiesiogiai taikyti teismuose. Vis dėlto, šioje byloje Teismas nepaaiškinio, koku būdu būtų galima įgyvendinti bendradarbiavimo pareigą nesudarius tarpinstitucinio susitarimo⁷¹⁶.

5.2.2.2. *Lojalus bendradarbiavimo pareiga kaip „geriausių pastangų“ reikalavimas*

FAO byloje Teismas taip pat trumpai užsiminė, jog bendradarbiavimo pareiga įpareigoja EB institucijas ir valstybes nares imtis visų reikiamų priemonių užtikrinti *geriausių įmanomą bendradarbiavimą*. Tai paskatino kai kuriuos autorius vadinti bendradarbiavimo pareigą „geriausių pastangų

⁷¹⁴ *Ibid.*, 49 punktas.

⁷¹⁵ *Ibid.*, 50 punktas.

⁷¹⁶ Kartu prof. Eeckhout kelia pagrįstą klausimą, ar tam tikrais atvejais ES ir valstybės narės nebūtų įpareigtos sudaryti tokį tarpinstitucinį susitarimą siekiant įvykdyti bendradarbiavimo pareigas. Žr. EECKHOUT, P. 2011a, *supra*, note 40, p. 246. Tai nagrinėjama disertacijos 5.4. poskyryje.

pareiga“ (angl. *obligation of best efforts*)⁷¹⁷. Bendradarbiavimo pareigos kaip geriausių pastangų pareigos doktriną sutvirtino jau minėti sprendimai bylose *Komisija prieš Liuksemburgą* ir *Komisija prieš Vokietiją*⁷¹⁸. Šiose bylose Komisija pradėjo procedūras dėl ex EB 10 straipsnio pažeidimo prieš šias dvi valstybes nares, be kita ko, už tai, kad jos derėjosi ir sudarė dvišalius vidaus vandenių transporto susitarimus su trečiosiomis šalimis po to, kai Taryba suteikė leidimą Komisijai derėtis dėl EB susitarimo šioje srityje. Komisija tvirtino, jog tokiu būdu šios valstybės narės neigiamai paveikė Tarybos leidimo įgyvendinimą, nes dėl vienašalių valstybių narių veiksmų yra apsunkinamos EB derybos ir susilpninama EB pozicija prieš trečiąsias šalis. Teismas pritarė Komisijai. Nustatęs, jog aptariama sritis nepriklauso ES išimtinai kompetencijai ir priminęs ex EB 10 straipsnį, Teismas pažymėjo, jog „ši lojalus bendradarbiavimo pareiga yra taikoma visuotinai ir nepriklauso nei nuo Bendrijos kompetencijos atitinkamoje srityje išimtinio pobūdžio, nei nuo galimos valstybių narių teisės priimti išipareigojimus trečiųjų valstybių atžvilgiu“. Toliau ESTT priminė savo ankstesnį sprendimą byloje *Komisija prieš Jungtinę Karalystę*⁷¹⁹, kuriame jis buvo nurodęs, jog valstybės narės turi konkrečias pareigas veikti ir susilaikyti nuo veiksmų tuo atveju, kai Komisija pateikė Tarybai pasiūlymus, kurie, nors pastarosios dar nepriimti, yra suderinto Bendrijos veiksmo išeities taškas. Remdamasis šiuo sprendimu, ESTT padarė išvadą, jog Tarybos leidimas Komisijai pradėti derybas „žymi suderinto EB veiksmo tarptautiniu lygiu pradžia“ ir lemia „jei ne valstybių narių pareigą susilaikyti nuo veiksmų, tai bent jų ir EB institucijų pareigą glaudžiai bendradarbiauti, siekiant palengvinti EB uždavinių atlikimą bei užtikrinti jos veiksmo ir tarptautinio atstovavimo darną ir nuoseklumą“⁷²⁰. Teismas pastebėjo, jog nesikonsultuodamos dėl savo veiksmų su Komisija,

⁷¹⁷ Žr. SATTler, S. *supra*, note 48, p. 144; McLEOD, I., HENDRY, I., HYETT, S. *supra*, note 53, p. 149.

⁷¹⁸ 2005 m. birželio 2 d. Sprendimas *Komisija prieš Liuksemburgą*, C-266/03, Rink. p. I-4805; ir 2005 m. liepos 14 d. Sprendimas *Komisija prieš Vokietiją*, C-433/03, Rink. p. I-6985.

⁷¹⁹ 1981 m. gegužės 5 d. Sprendimo *Komisija prieš Jungtinę Karalystę*, 804/79, Rink. p. 1045, 28 punktas.

⁷²⁰ 2005 m. birželio 2 d. Sprendimo *Komisija prieš Liuksemburgą*, C-266/03, Rink. p. I-4805, 60 punktas.

Liuksemburgas ir Vokietija „sukėlė pavojų EB uždavinių atlikimui bei Sutarties tikslų įgyvendinimui“. Konsultuotis, anot ESTT, buvo privaloma juo labiau dėl to, kad pagal sudarytą džentelmenišką susitarimą tarp Komisijos ir Tarybos dėl aptariamo EB susitarimo derybų buvo numatyta, jog derybose EB vardu veiks Komisija, o valstybių narių atstovai išitrauks tik Komisijai paprašius ir susilaikys nuo bet kokio veiksmo, galinčio paveikti tinkamą Komisijos užduočių įvykdymą. Galiausiai įdomu pastebėti, jog Teismas atmetė Liuksemburgo pasiūlymą įsigaliojus EB susitarimui ginčijamus susitarimus denonsuoti kaip nepanaikinanti EB 10 straipsnyje įtvirtintos lojalios bendradarbiavimo pareigos pažeidimo fakto⁷²¹.

Šis Teismo sprendimas sukėlė gana prieštaringų reakcijų doktrinoje. Buvo net teigiančių, jog tokiu sprendimu Teismas minėtas valstybes nares nubaudė už tai, kad jos nesustabdė derybų ir dvišalių susitarimų ratifikacijos, taip patvirtindamas bendradarbiavimo pareigos kaip rezultato pareigos (angl. *obligation of result*) egzistavimą⁷²². Vis dėlto, su tokiu aptariamų sprendimų aiškinimu negalima sutikti. Nors Teismo naudoti argumentai gana priešaringi ir klaidinantys, ypač jo nuorodos į džentelmenišką susitarimą ir jame įtvirtintą valstybių narių pareigą susilaikyti nuo bet kokio veiksmo, galinčio neigiamai paveikti Komisijos užduočių įvykdymą, negalima daryti išvados, jog šiomis nuorodomis Teismas pripažino bendradarbiavimo pareigą kaip pareigą susilaikyti nuo dvišalių susitarimų derybų ir sudarymo. Viena vertus, Sprendimo *Komisija prieš Liuksemburgą* 60 punkte Teismas aiškiai nurodė, jog aptariamam atveju neegzistuoja „pareigos susilaikyti nuo veiksmų“, kita vertus, matyti, jog minėto sprendimo 62 punkte⁷²³ daroma nuoroda į džentelmenišką susitarimą buvo siekiama tik pateikti papildomą argumentą, dėl ko svarbu bendradarbiauti. Be to, ESTT visai nevertino dvišalių susitarimų

⁷²¹ *Ibid.*, 61-66 punktai.

⁷²² Žr. DELGADO CASTELEIRO, A., LARIK, J. *supra*, note 704, p. 531, 533; CASOLARI, F. *supra*, note 684, p. 18.

⁷²³ Tiesa, reikia paminėti, jog tokį poveikio vertinimą atliko GA Tizzano byloje *Komisija prieš Vokietiją*. Savo išvadoje jis priėjo nuomonės, jog dvišalių susitarimų ratifikavimas srityje, kurioje EB ruošiasi derėtis ir sudaryti EB susitarimus, apsunkina EB tikslų siekimą ir todėl yra nesuderinimas su lojalumo principu. Žr. 2005 m. kovo 10 d. generalinio advokato Tizzano išvados byloje *Komisija prieš Vokietiją*, C-433/03, Rink. p. I-6985, 81-82 punktus.

pasekmių ES teisei ar interesams, todėl negalima numatyti, kokį sprendimą dėl šių susitarimų jis būtų priėmęs, jei būtų atlikęs tokį vertinimą. Taigi galima daryti išvadą, jog Sprendimuose *Komisija prieš Liuksemburgą* ir *Komisija prieš Vokietiją* Teismas įtvirtino bendradarbiavimo kaip geriausių pastangų, o ne konkretaus rezultato – susilaikyti nuo vienašališkų veiksmų – pareigą.

Aptariamieji sprendimai reikšmingi ir kitais aspektais. Pirma, jie rodo, jog konkrečios bendradarbiavimo pareigos gali atsirasti ne tik sudarant susitarimus mišrios kompetencijos srityse, juos aiškinant ESTT ar priimant ES ir valstybių narių pozicijas jų įgyvendinimo praktikoje, bet ir „suderinto EB veiksmo tarptautiniu lygiu pradžioje“, t. y. dar ikiderybinėje stadijoje, Tarybai suteikus leidimą pradėti derybas. Šiuo atveju bendradarbiavimo pareiga grindžiama tuo, jog ES lygiu yra susitariama dėl tam tikro *bendro* veiksmų plano. Nuo šio momento valstybės narės nebegali nuo jo vienašališkai atsiriboti nepasikonsultavusios su ES institucijomis ir kitomis valstybėmis narėmis. Antra, šie sprendimai patvirtina, jog konkrečioms privalomoms bendradarbiavimo ir konsultavimosi pareigoms atsirasti nėra būtinas tarpinstitucinio susitarimo sudarymas, kaip galėjo pasirodyti po sprendimo *FAO* byloje. Ir trečia, šios bylos paneigė reikštas nuomones ankstyvoje doktrinoje, jog bendradarbiavimo ir konsultavimosi pareiga egzistuoja tik išimtinės ES kompetencijos srityje⁷²⁴. Teismas labai aiškiai nurodė, jog bendradarbiavimo pareiga yra bendro taikymo ir nepriklauso nuo ES kompetencijos pobūdžio.

Panašios pozicijos ESTT laikėsi ir kitoje jau minėtoje byloje *Mox Plant*⁷²⁵. Nekartojant bylos detalių, aptartų disertacijos trečiame skyriuje, šioje vietoje verta tik priminti Teismo argumentus, susijusius su bendradarbiavimo pareiga. Šioje byloje Komisija *inter alia* prašė ESTT pripažinti, kad Airija, pradėjusi ginčą JT jūrų teisės konvencijos pagrindu prieš Jungtinę Karalystę, neįvykdė įsipareigojimų pagal EB 10 straipsnį, nes šią ginčo procedūrą ji pradėjo EB kompetencijos srityse už ESTT ribų, ir papildomai, kad ji pažeidė

⁷²⁴ EECKHOUT, P. 2011a, *supra*, note 40, p. 249.

⁷²⁵ 2006 m. gegužės 30 d. Sprendimas *Komisija prieš Airiją*, C-459/03, Rink. p. I-4635.

EB 10 straipsnį dėl to, kad ji apie tai iš anksto nepranešė ir nepasikonsultavo su ES institucijomis. Su pirmąja EK kaltinimo dalimi ESTT nesutiko, pažymėdamas, jog EB 292 straipsnis, įtvirtinantis išimtinę ESTT jurisdikciją ginčams dėl ES teisės taikymo ir aiškinimo, laikytinas specialios iš EB 10 straipsnio kylančios pareigos išraiška, todėl pakanka pripažinti būtent šio *lex specialis* pažeidimą. Dėl antrosios dalies ESTT pirmiausiai priminė EB sutarties 10 straipsnio formuluotę, kad visose srityse, kurios atitinka EB sutarties tikslus, šis straipsnis *įpareigoja* valstybes nars padėti EB atlikti jos uždavinius ir nesiimti jokių priemonių, kurios gali trukdyti siekti EB sutarties tikslų. Tada ESTT padarė standartinę nuorodą į bendradarbiavimo svarbą mišrios kompetencijos srityse, ir ypač srityse, kuriose atitinkama EB ir valstybių narių kompetencija yra glaudžiai tarpusavyje susijusi. Pastebėjęs, jog nagrinėjamas ginčas atspindi būtent tokį atvejį, kaip tai patvirtina ir deklaracija dėl kompetencijos, ESTT pažymėjo, jog ginčo sprendimo inicijavimas išoriniame arbitražiniame teisme kelia grėsmę, kad kita nei ESTT teisminė institucija priims sprendimą dėl pagal EB teisę valstybėms narėms nustatytų pareigų apimties. Tad ESTT reziūmavo, jog Airija pažeidė EB 10 straipsnyje įtvirtintą bendradarbiavimo pareigą, apimančią reikalavimą iš anksto informuoti ir konsultuotis su EB institucijomis, taip patvirtindamas, jog bendradarbiavimo pareiga buvo geriausių pastangų, o ne rezultato pareiga.

5.2.2.3. *Lojalus bendradarbiavimo pareiga kaip rezultato reikalavimas*

Lojalus bendradarbiavimo pareigos kaip konkretaus rezultato reikalavimo apraiškų galima aptikti aptartoje ankstyvoje ESTT praktikoje – *ERTA*⁷²⁶ ir *Kramer*⁷²⁷ bylose. Jau šiose bylose matyti, jog Teismas rėmėsi lojalus bendradarbiavimo principu, iš kurio vėliau buvo išvesta ir bendradarbiavimo pareiga, grįsdamas ES teisės pirmenybės principo egzistavimą išimtinės EB kompetencijos srityse ir taip paneigdamas valstybių

⁷²⁶ 1971 m. kovo 31 d. Sprendimas *Komisija prieš Tarybą (ERTA)*, 22/70, Rink. p. 263.

⁷²⁷ 1976 m. liepos 14 d. Sprendimas *Kramer ir kt.*, 3/76, 4/76 ir 6/76, Rink. p. 1279.

narių teisę sudaryti tarptautinius susitarimus šiose srityse. Kaip jau minėta, Sprendime *ERTA* ESTT pažymėjo, jog EB išorės kompetencija yra ne tik aiškiai suteikiama Sutartimi, bet gali išplaukti iš kitų Sutarties nuostatų bei EB institucijų aktų. Kaskart kai EB, siekdama įgyvendinti Sutartyje numatytą bendrą politiką, priima bendras taisykles įtvirtinančias nuostatas, valstybės narės nebeturi teisės prisiimti tarptautinių įsipareigojimų, turinčių įtakos šioms taisyklėms⁷²⁸. Iš karto po to ESTT pasirėmė ex EEB 5 straipsniu (dabar ES sutarties 4 straipsnio 3 dalis), numatančiu, jog valstybės narės turi imtis visų priemonių, kad užtikrintų Sutarties ar EB institucijų aktais nustatytą pareigų vykdymą, ir, kita vertus, nesiimti jokių priemonių, kurios gali trukdyti siekti Sutarties tikslų. Sprendimas *Kramer* dar geriau patikslino lojalaus bendradarbiavimo principo poveikį valstybių narių išoriniams veiksams išimtinės EB kompetencijos srityse. Nekartojant disertacijos pirmame skyriuje aptartų sprendimo argumentų dėl numanomų galių pagal tikslą doktrinos, šioje vietoje tik reikia paminėti, jog remdamasis ex EEB 5 straipsniu ir jau minėtu ex EEB 116 straipsniu⁷²⁹, ESTT išvedė valstybių narių pareigą išimtinės EB kompetencijos srityje ne tik nesudaryti tarptautinių susitarimų nagrinėtose srityse, kurie galėtų pažeisti EB teisę (negatyvi pareiga), bet ir veikti vieningai konkrečioje tarptautinėje organizacijoje bei pasinaudoti visomis politinėmis ir teisinėmis priemonėmis užtikrinant EB dalyvavimą konvencijoje (pozityvi pareiga)⁷³⁰. Sprendimas *Kramer* laikytinas pirmu ESTT sprendimu, kuriame EB nedalyvavimas tarptautinėje organizacijoje išimtinės EB kompetencijos srityje sukėlė valstybių narių atžvilgiu konkrečias pozityvias ir negatyvias pareigas⁷³¹.

Pirmenybės (*ERTA*) principas mišrios kompetencijos srityje buvo vėliau plėtotas garsiose „*Atviro dangaus*“ bylose⁷³², Komisijos inicijuotose

⁷²⁸ 2002 m. lapkričio 5 d. Sprendimo *Komisija prieš Liuksemburgą*, C-472/98, Rink. p. I-9741, 8 punkte buvo išaiškinta, jog bendros EB taisyklės Sprendimo *ERTA* prasme paveikiamos net tada, kai nėra jokie prieštaravimai tarp šių taisyklių ir valstybių narių prisiimamų tarptautinių įsipareigojimų.

⁷²⁹ Šio straipsnio turinys pateikiamas *supra* 674 išnašoje.

⁷³⁰ 1976 m. liepos 14 d. Sprendimo *Kramer ir kt.*, 3/76, 4/76 ir 6/76, Rink. p. 1279, 44-45 punktai.

⁷³¹ CASOLARI, F. *supra*, note 684, p. 22.

⁷³² Pvz., žr. 2002 m. lapkričio 5 d. Sprendimą *Komisija prieš Vokietiją*, C-476/98, Rink. p. I-9855; 2002 m. lapkričio 5 d. Sprendimą *Komisija prieš Suomiją*, C-469/98, Rink. p. I-9627.

prieš Daniją, Švediją, Suomiją, Liuksemburgą, Vokietiją ir Austriją už tai, kad šios derėjosi ir sudarė oro transporto susitarimus su JAV, nors kai kurios jų nuostatos pažeidė ES teisę. Atlikęs dvišalių oro transporto susitarimų su JAV ir egzistuojančių EB teisės aktų šioje srityje analizę, Teismas priėjo išvados, jog dalis šių susitarimų nuostatų reguliuoja sritis, kurios jau yra suderintos EB teisės aktuose, todėl valstybės narės negalėjo savarankiškai prisiimti tarptautinių įsipareigojimų šiose srityse. Tada, pasirėmęs ex EB sutarties 10 straipsniu (dabar ES sutarties 4 straipsnio 3 dalis), konstatavo, jog leidus valstybėms narėms prisiimti tarptautinius įsipareigojimus, kuriais būtų paveiktos bendros EB taisyklės arba pakeista jų taikymo apimtis, būtų apsunkintas EB uždavinių ir Sutarties tikslų įgyvendinimas, ir atitinkamai pripažino aptariamas valstybes nares pažeidus savo įsipareigojimus pagal Sutartį⁷³³.

Kad lojalus bendradarbiavimo principas ženkliai riboja valstybių narių diskreciją veikti tarptautiniuose santykiuose, aiškiai priminė ir neseniai priimtas sprendimas *IMO* byloje⁷³⁴. Sprendime *IMO* buvo išplėstas *ERTA* byloje suformuotas ES teisės pirmenybės principas, Teismui pripažinus, jog šis principas galioja ne tik tarptautinių susitarimų sudarymo atžvilgiu, bet ir priimant pozicijas ar teikiant pasiūlymus tarptautinių organizacijų viduje. *IMO* byloje ginčas kilo Graikijai pateikus nacionalinį pasiūlymą Tarptautinės jūrų organizacijos (IMO) organui išimtinės EB kompetencijos srityje. Vadovaudamasis Sprendimu *ERTA* ir ex EB sutarties 10 straipsniu⁷³⁵, ESTT konstatavo, jog vienašaliu Graikijos pasiūlymu buvo pradėtas procesas, kuriuo galėjo būti paveiktas EB reglamentas aptariamoje srityje, o tai yra iš ex EB 10 straipsnio ir iš transporto politikos priemonių priėmimui skirtų EB 71 ir 80 straipsnių kylančių įsipareigojimų pažeidimas. Teismas taip pat pažymėjo, jog

⁷³³ 2002 m. lapkričio 5 d. Sprendimo *Komisija prieš Vokietiją*, C-476/98, Rink. p. I-9855, 136-137 punktai.

⁷³⁴ 2009 m. vasario 12 d. Sprendimas *Komisija prieš Graikiją*, C-45/07, Rink. p. I-701. Šį sprendimą komentavo ELSUWEGE, P. VAN, MERKET, H. *supra*, note 680, p. 37-59; CASOLARI, F. *supra*, note 684, p. 11-37; CREMONA, M. 2008, *supra*, note 670; NEFRAMI, E. 2010, *supra*, note 670, p. 323-359; DELGADO CASTELEIRO, A., LARIK, J. *supra*, note 704, p. 524-541.

⁷³⁵ Kartu reikia pastebėti, jog ESTT iš esmės vadovavosi GA Bot ir Komisijos siūlymais nagrinėjamoje byloje. Žr. 2008 m. lapkričio 20 d. generalinio advokato Bot išvadą byloje *Komisija prieš Graikiją*, C-45/07, Rink. p. I-701.

vien tai, kad EB nėra IMO narė, jokių būdu nesuteikia teisės valstybei narei prisiimti įsipareigojimus, kurie galėtų paveikti EB teisės normas, ir pridūrė, jog EB nedalyvavimas IMO nėra kliūtis veiksmingai įgyvendinti EB išorės kompetenciją per solidariai dėl jos interesų veikiančias valstybes nares.

Įdomu pastebėti, jog Graikija dėl savo pasiūlymo bandė konsultuotis su Komisija ir kitomis valstybėmis narėmis specialiaame komitete, tačiau Komisija atsisakė įtraukti šį klausimą į komiteto darbotvarkę. Vis dėlto, pripažinęs, jog „Komisija, norėdama įvykdyti EB 10 straipsnyje numatytą lojalaus bendradarbiavimo pareigą, galėjo pabandyti įtraukti šį pasiūlymą į <...> komiteto darbotvarkę“, Teismas pažymėjo, kad net galimas Komisijos padarytas minėtos pareigos pažeidimas nesuteikė teisės Graikijai imtis iniciatyvų, kurios gali turėti įtakos EB teisės normoms⁷³⁶. Taigi šiuo atveju nepakako konsultavimosi pareigos išpildymo.

Šis sprendimas yra reikšmingas dėl keleto priežasčių. Pirma, kaip jau minėta, jis išplėtė pirmenybės principo taikymą į sritis, susijusias su valstybių narių dalyvavimu tarptautinėje organizacijoje ir pozicijų jose priėmimu. Antra, jis aiškiai paliudijo, jog nors valstybės narės gali veikti tarptautinėse organizacijose, kuriose ES nėra narė, jos bet kokių atveju privalo laikytis ES teisės reikalavimų, o ES išimtinės kompetencijos srityse gali veikti tik ES pozicijos pagrindu. Šiuo požiūriu *IMO* byla papildo Nuomonėje 2/91 suformuotą taisyklę, jog bendradarbiavimas tarp ES ir valstybių narių yra „dar svarbesnis“ tuomet, kai ES negali būti tam tikros organizacijos nare ir savo kompetencijos srityse turi veikti per valstybes nares kaip tarpininkes⁷³⁷. Trečia, ši byla parodė, jog ginčas nebūtų kilęs, jei Komisija ir Taryba ar valstybės narės būtų laikęsi parengto tarpinstitucinio susitarimo projekto⁷³⁸. Remiantis

⁷³⁶ *Ibid.*, 25-26 punktai.

⁷³⁷ Žr. 1993 m. kovo 19 d. Nuomonės 2/91, Rink. p. I-1061, 36 punktą.

⁷³⁸ Žr. Commission Staff Working Document „Procedural framework for the adoption of Community or common positions for IMO related issues and rules governing their expression in the IMO“, SEC(2005) 449. Prieiga per internetą: <<http://edz.bib.uni-mannheim.de/www-edz/pdf/sek/2005/sek-2005-0449-en.pdf>> [žiūrėta 2013-03-20]; ir jo pagrindu parengtą Susitarimo dėl EB, bendrų ir koordinuotų pozicijų Tarptautinėje jūrų organizacijoje priėmimo projektą. Priedas prie Tarybos dokumento 9676/05. Prieiga per internetą: <<http://register.consilium.europa.eu/pdf/en/05/st09/st09676.en05.pdf>> [žiūrėta 2013-03-20]. Įdomu pastebėti, jog nepaisant Komisijos pasiūlymų jį priimti, Taryba iki šiol jokio sprendimo dėl jo nėra

šio susitarimo projekto 3.2. punktu, valstybės narės turi susilaikyti nuo bet kokių individualių veiksmų EB išimtinės kompetencijos srityje. Tokia situacija leidžia manyti, jog aiškus abipusių teisinių įsipareigojimų apibrėžimas dalyvaujant tarptautinėse organizacijose mišrios kompetencijos sąlygomis gali padėti išvengti ginčų, koks kilo *IMO* byloje. Ketvirta, sprendimas šioje byloje sukėlė pagrįstų abejonų dėl valstybių narių ir ES institucijų lygiavertiškumo lojalaus bendradarbiavimo principo atžvilgiu, nepaisant to, jog toks lygiavertiškumas įtvirtinamas ES sutarties 4 straipsnio 3 dalyje ir nusistovėjusioje ESTT praktikoje⁷³⁹. Doktrinoje pagrįstai pastebima⁷⁴⁰, jog ESTT buvo gana „atlaidus“ Komisijai, šiai atsisakius į specialaus komiteto, kuriam ji pirmininkavo, darbotvarkę įtraukti Graikijos pasiūlymą. Viena vertus, galima pastebėti, jog kalbėdamas apie Komisijos pareigas Teismas vartojo labai atsargius išsireiškimus, o kartu buvo griežtas valstybėms narėms⁷⁴¹. Kita vertus, reikia pripažinti, jog valstybės narės turi labiau ribotas procesines galimybes pagal SESV 265 straipsnį reikšti ieškinius prieš ES institucijas dėl jų neveikimo pažeidžiant lojalaus bendradarbiavimo pareigą, nei turi ES institucijos pagal SESV 258 straipsnį dėl valstybių narių priimamų teisės aktų ar veiksmų⁷⁴². Galiausiai svarbu pastebėti, jog ESTT sprendimą *IMO* byloje paskatino ne pats nacionalinės, teisiškai neįpareigojančios

priėmusi. Plačiau apie tai žr. Leuven Centre for Global Governance Studies (Katholieke Universiteit Leuven). „Study for the Assessment of the EU’s Role in International Maritime Organisations”. Final Report, 2009. Prieiga per internetą: <http://ec.europa.eu/maritimeaffairs/documentation/studies/documents/eu_role_international_organisations_en.pdf> [žiūrėta 2013-03-20]; ir CREMONA, M. Extending the Reach of the AETR Principle: Comment on Commission v Greece (C 45/07). *European Law Review*, vol. 34(5), 2009, p. 754-768.

⁷³⁹ Pvz., 1971 m. kovo 31 d. Sprendimo *Komisija prieš Tarybą (ERTA)*, 22/70, Rink. p. 263, 87 punktą, 1990 m. liepos 13 d. Nutarties *Zwartveld ir kt.*, C-2/88 IMM, Rink. p. I-3365, 17 punktą; 1996 m. kovo 19 d. Sprendimą *Komisija prieš Tarybą*, C-25/94, Rink. p. I-1469.

⁷⁴⁰ ELSUWEGE, P. VAN, MERKET, H. *supra*, note 680, p.52; DELGADO CASTELEIRO, A., LARIK, J. *supra*, note 704, p. 535. Taip pat žr. 2008 m. lapkričio 20 d. generalinio advokato Bot išvadą byloje *Komisija prieš Graikiją*, C-45/07, Rink. p. I-701

⁷⁴¹ Žr. 2009 m. vasario 12 d. Sprendimo *Komisija prieš Graikiją*, C-45/07, Rink. p. I-701, 25 punktą: „<...> Komisija, norėdama įvykdyti EB 10 straipsnyje numatytą lojalaus bendradarbiavimo pareigą, *galėjo pabandyti įtraukti* šį pasiūlymą <...> ir *sudaryti sąlygas jam aptarti*. <...> Ir Komisija, kuri pirmininkauja šiam komitetui, *negali trukdyti tokiam pasikeitimui nuomonėmis* vien dėl to, kad pateiktas pasiūlymas yra nacionalinio pobūdžio“ ir 26 punktą: „<...> galimas Komisijos padarytas EB 10 straipsnio pažeidimas nesuteikia teisės valstybei narei imtis iniciatyvų, kurios gali turėti įtakos Bendrijos teisės normoms <...>. Iš tiesų valstybė narė negali vienašališkai imtis gynybos ar pataisomųjų priemonių, skirtų galimam institucijos padarytam Bendrijos teisės taisyklių pažeidimui ištaisyti<...>“.

⁷⁴² CREMONA, M. 2009, *supra*, note 738, p. 766; HILLION, CH. 2010, *supra*, note 659, p. 102.

pozicijos pateikimas, o šiuo pateikimu galimos kilti pasekmės. Kaip teigiama vėliau, būtent per šią valstybių narių veiksmų pasekmių ES teisei ir siekiamiems tikslams prizmę, o ne per formalią kompetencijos prizmę reikia vertinti valstybių narių veiksmus lojalaus bendradarbiavimo kontekste.

Aptarus sprendimus bylose *ERTA*, *Kramer*, „*Atviro dangaus*“ ir *IMO*, galima pastebėti, jog jie visi susiję su valstybių narių veiksmų apribojimu ES išimtinės kompetencijos srityse ir buvo grindžiami Sprendime *ERTA* suformuluotu ES teisės pirmenybės principu, pagal kurį draudžiami valstybių narių tarptautiniai įsipareigojimai ES teisės reguliuojamose srityse. Vadovaujantis kompetencijos suteikimo principu, peršasi išvada, jog ES nerealizuotos pasidalijamosios kompetencijos srityje valstybės narės turėtų turėti platesnę diskreciją veikti, juo labiau atsižvelgiant į ESTT praktiką⁷⁴³ ir pastarųjų metų tarpinstitucinius susitarimus⁷⁴⁴. Vis dėlto, kaip patvirtino neseniai priimtas Sprendimas *PFOS* byloje⁷⁴⁵, ši išvada, kuri buvo reiškiamą ir doktrinoje⁷⁴⁶, nėra visiškai teisinga. Net ir nerealizuotos pasidalijamosios kompetencijos srityje lojalaus bendradarbiavimo pareiga ir ES teisė gali reikšmingai apriboti valstybių narių veiksmus ir paversti bendradarbiavimo pareigą konkrečiau rezultato pareiga.

PFOS byloje⁷⁴⁷ Komisija pradėjo įsipareigojimų pagal ex EB sutarties 10 ir 300 straipsnį neįvykdymo procedūrą prieš Švediją už tai, kad ši vienašališkai pasiūlė į mišriai sudarytos Stokholmo konvencijos dėl patvariųjų organinių teršalų (toliau – Stokholmo konvencija) priedą įrašyti cheminę medžiagą perfluoroktano sulfonata (toliau – PFOS). Šiuo požiūriu bylos

⁷⁴³ Pvz., žr. 2005 m. birželio 2 d. Sprendimą *Komisija prieš Liuksemburgą*, C-266/03, Rink. p. I-4805; ir 2005 m. liepos 14 d. Sprendimą *Komisija prieš Vokietiją*, C-433/03, Rink. p. I-6985.

⁷⁴⁴ Pvz., žr. jau minėtą Susitarimo dėl EB, bendrų ir koordinuotų pozicijų Tarptautinėje jūrų organizacijoje priėmimo projektą. *supra*, note 738; 2003 m. lapkričio 17 d. Tarybos sprendimą 2003/822/EB dėl Europos bendrijos prisijungimo prie Maisto kodekso komisijos, III priedą, OL L 309, 2003 11 26 p. 14 – 21.

⁷⁴⁵ 2010 m. balandžio 20 d. Sprendimas *Komisija prieš Švediją*, C-246/07, Rink. p. I-03317.

⁷⁴⁶ Pvz., prof. Dausės teigė, jog valstybės narės gali visais atvejais tęsti derybas srityse, kurios nepriklauso EB išimtinėi kompetencijai. DAUSES, M. *Rechtliche Probleme der Abgrenzung der Vertragsschlussbefugnis der EG und der Mitgliedstaaten und die Auswirkung der verschiedenen Abgrenzungsmodelle*. In RESS, G. (ed.). *Souveränitätsverständnis in den Europäischen Gemeinschaften. Europäische Direktwahlen und staatliches Souveränitätsverständnis*. Baden-Baden: Nomos Verlagsgesellschaft, 1980, p. 180; taip pat žr. SATTLER, S. *supra*, note 48, p. 169.

⁷⁴⁷ 2010 m. balandžio 20 d. Sprendimas *Komisija prieš Švediją*, C-246/07, Rink. p. I-03317.

aplinkybės primena *IMO* bylos aplinkybes, tik priešingai nei *IMO* atveju, *PFOS* byla buvo susijusi su pasidalijamosios kompetencijos sritimi. Svarbu pastebėti, jog Švedija, siekdama įtraukti *PFOS* į Stokholmo konvencijos priedą, konsultavosi su Komisija ir kitomis valstybėmis narėmis Tarybos tarptautinių aplinkos klausimų darbo grupėje, tačiau pastarajai nepriėmus sprendimo šiuo klausimu, Švedija Stokholmo konvencijos sekretariatui pateikė vienašalį pasiūlymą. Remdamasi EB 10 straipsniu, Komisija pareiškė kaltinimus Švedijai, kad ši „nesiėmė visų reikiamų priemonių, kad palengvintų EB užduotis, ir nesusilaikė nuo priemonių, galinčių trukdyti įgyvendinti EB tikslus“. Tokiais veiksmais, anot Komisijos, buvo suardytas atstovavimas EB tarptautiniu lygiu tiek, kiek tai susiję su *PFOS* įrašymu pagal Stokholmo konvenciją, o tai prieštarauja įsipareigojimui vieningai atstovauti EB, kylančiam iš EB 10 straipsnyje numatytos lojalios bendradarbiavimo pareigos.

Atsakydama į Komisijos kaltinimus, Švedija pabrėžė, jog EB lygiu nėra jokie reguliavimo *PFOS* atžvilgiu, todėl sritis priklausė pasidalijamajai kompetencijai. Ji nepritarė tam, kad bendradarbiavimo pareiga leidžia riboti valstybių narių veiksmus šioje srityje. Ši pareiga tik reiškia, kad valstybės narės turi dėti kuo daugiau pastangų bendradarbiauti su EB institucijomis⁷⁴⁸. Kartu ji teigė, jog jos pasiūlymas *per se* nesukelia teisinių pasekmių. Į bylą įstojusios valstybės taip pat palaikė Švediją teigdamos, kad bendradarbiavimo pareiga negali paneigti valstybių narių turimos kompetencijos, jei EB aptariamoje srityje nesiima veiksmų, nes priešingu atveju ši pareiga taptų „kompetencijos paskirstymo principu“ ir nepagrįstai sukurtų *de facto* išimtinę EB kompetenciją⁷⁴⁹.

GA Maduro savo išvadoje pirmiausiai pastebėjo, jog šioje byloje nebuvo pažeista išimtinė EB kompetencija. Toliau jis išskėlė du klausimus, kuriais siūlė vadovautis sprendžiant bylą: pirma, ar Švedija galėjo teikti vienašalį pasiūlymą, ir antra, ar toks pasiūlymas galėjo būti teikiamas vykstant EB sprendimų priėmimo procesui. Į pirmąjį klausimą GA Maduro atsakė

⁷⁴⁸ *Ibid.*, 60-63 punktai.

⁷⁴⁹ *Ibid.*, 64-65 punktai.

teigiamai, atmesdamas Komisijos argumentą, jog valstybės narės niekada negali veikti vienašališkai pasidalijamosios kompetencijos srityse. Anot jo, tai priklauso nuo to, ar tokie valstybių narių veiksmai gali rimtai apsunkinti EB kompetencijos įgyvendinimą. Kadangi nagrinėjamu atveju generalinis advokatas to neižvelgė, jis siūlė leisti Švedijai įgyvendinti savo interesus apsaugoti aplinką ir piliečių sveikatą. Tačiau antruoju klausimu jis užėmė priešingą poziciją. Jis teigė, jog Švedijos veiksmai kėlė grėsmę vykstančiam EB sprendimų priėmimo procesui PFOS klausimu. Švedija turėjo pareigą bendradarbiauti ir susilaikyti nuo savarankiškų veiksmų „bent jau pagrįstą laikotarpį“ (angl. *at least for a reasonable period of time*), kol šis procesas bus baigtas⁷⁵⁰.

Nepaisant gana įtikinamos GA Maduro išvados, ESTT priėmė kitokią sprendimą. Pirmiausiai ESTT priminė, kad lojalus bendradarbiavimo pareiga yra taikoma visuotinai ir nepriklauso nei nuo to, ar EB kompetencija atitinkamoje srityje yra išimtinė, nei nuo valstybių narių teisės prisiimti įsipareigojimus trečiųjų valstybių atžvilgiu, ir pastebėjo, jog aptariama sritis priklauso pasidalijamajai kompetencijai. Toliau Teismas priminė Sprendimuose *Komisija prieš Liuksemburgą* ir *Komisija prieš Vokietiją* suformuluotus principus dėl bendradarbiavimo pareigos ir šios pareigos poveikio valstybėms narėms, kai Taryba yra suteikusi leidimą EB deryboms. Tada Teismas nagrinėjo Komisijos teiginį, jog egzistavo EB strategija nesiūlyti PFOS į Stokholmo konvencijos priedą, tai darant visų pirma dėl ekonominių priežasčių. Šiuo klausimu Teismas pabrėžė, jog bendroji EB pozicija neprivalo būti apibrėžtos formos, kad būtų laikoma egzistuojančia, su sąlyga, kad tokios pozicijos turinys yra teisiškai pakankamai aiškus⁷⁵¹. Tada ESTT gana detalai analizavo EB sprendimų priėmimo procesą PFOS atžvilgiu ir padarė išvadą, jog tokia bendra EB strategija egzistavo, įskaitant ir dėl ekonominių priežasčių. Tad Švedija vienašališkai atsiribojo nuo Taryboje suderintos bendros strategijos.

⁷⁵⁰ 2009 m. spalio 1 d. generalinio advokato Poiarės Maduro išvados byloje *Komisija prieš Švediją*, C-246/07, Rink. p. I-03317, 49 punktas.

⁷⁵¹ 2010 m. balandžio 20 d. Sprendimo *Komisija prieš Švediją*, C-246/07, Rink. p. I-03317, 77 punktas.

Teismas tęsė analizę, kokią poveikį Švedijos veiksmai turėjo Sąjungai Stokholmo konvencijos kontekste. Priminę šios konvencijos taisykles, kad tarptautinė organizacija negali balsuoti, jei jau balsavo kuri nors valstybė narė, ir kad tarptautinė organizacija ir jos valstybės narės negali tuo pačiu metu naudotis teisėmis pagal konvenciją, Teismas išreiškė abejonę, ar atsižvelgiant į minėtas taisykles EB galėtų pasinaudoti konvencijos suteikiama teise atsiriboti nuo priedo pakeitimo. Bet net jei tai būtų įmanoma, tokie EB veiksmai „galėtų lemti valstybių narių, Stokholmo konvencijos sekretoriato ir šią konvenciją pasirašiusių trečiųjų šalių teisinį nesaugumą“. Teismas taip pat nepritarė Švedijai, kad gali būti pagal analogiją taikoma minimalaus standarto taisyklė, nes priešingai nei nacionalinės griežtesnės priemonės priėmimas, Švedijos veiksmas gali susaistyti ir pačią EB. Ir galiausiai pabrėžė, jog valstybės narės turi konkrečias pareigas veikti ir susilaikyti nuo veiksmų ypač tada, kai vienašališkas pasiūlymas, kuriuo valstybė narė atsiriboja nuo Taryboje suderintos bendros strategijos, pateikiamas remiantis tokia institucine ir procedūrine sistema, kokia nustatyta Stokholmo konvencijoje. Tokia situacija galėtų pakenkti vieningo atstovavimo ES ir jos valstybėms narėms tarptautiniu lygiu principui ir susilpninti jų derybinę galią kitų konvencijos šalių atžvilgiu.

Taigi galima daryti išvadą, jog šiuo sprendimu Teismas pripažino bendradarbiavimo pareigą kaip konkretaus rezultato – susilaikyti nuo vienašališkų veiksmų – pareigą pasidalijamosios kompetencijos srityje, kai egzistuoja bendra ES strategija tam tikru klausimu ir kai vienašalis valstybės narės veikimas gali sukelti neigiamų pasekmių ES. *PFOS* bylos atveju šios neigiamos pasekmės siejosi su grėsme, jog dėl alternatyvaus balsavimo teisių įgyvendinimo taisyklės ES bus susaistyta dėl valstybių narių veiksmų, ir taip bus pakenkta vieningam ES atstovavimui tarptautiniu lygiu bei ES derybinei galiai. Šis sprendimas aiškiausiai iš visų aptartų sprendimų atspindi įtampą tarp lojalaus bendradarbiavimo pareigos ir kompetencijos suteikimo principo. Dėl to šio sprendimo įtaka lojalaus bendradarbiavimo principui ir ES teisei apskritai turi būti aptarta išsamiau.

5.3. Įtampa tarp lojalaus bendradarbiavimo pareigos ir kompetencijos suteikimo principo: pusiausvyros užtikrinimo pasiūlymai

ESTT praktika iki Sprendimo *PFOS* byloje liudijo, jog lojalus bendradarbiavimo pareiga išimtinės kompetencijos srityse gali tapti rezultato pareiga⁷⁵², o pasidalijamosios kompetencijos srityse ji apsiribodavo geriausiomis pastangomis⁷⁵³. Tačiau panašu, jog po Sprendimo *PFOS* net ir nerealizuotos pasidalijamosios kompetencijos srityse bendradarbiavimo pareiga gali užkirsti kelią savarankiškiems valstybių narių veiksams. Tad savo poveikiu ši pareiga priartėja prie išimtinės kompetencijos srityje galiojančių taisyklių. Kyla klausimas, ar ESTT šiuo savo sprendimu neišplėtė išimtinės kompetencijos ribų ir taip nepažeidė fundamentalaus kompetencijos suteikimo principo. Kaip Teismas yra pabrėžęs Nuomonėje 1/94⁷⁵⁴, sunkumai, kylantys EB ir valstybėms narėms dėl mišraus susitarimo pobūdžio, įskaitant ir susijusius su EB veiksų vienybės ir derybinės galios išlaikymu trečiųjų šalių atžvilgiu, negali pateisinti kompetencijos suteikimo principo nepaisymo. Tačiau panašu, jog vieni iš Teismo argumentų, pateisinusių *PFOS* sprendimą, buvo būtent susiję su vieningo atstovavimo ES ir jos valstybėms narėms tarptautiniu lygiu ir jų derybinės galios svarba.

Ši įtampa tarp į mišrių susitarimų integralumą ir darnesnę ES integraciją orientuotos lojalus bendradarbiavimo pareigos ir valstybių narių suverenitetą ir savarankiškumą ginančio kompetencijos suteikimo principo nėra naujas reiškinys. Ji gerai atsiskleidžia per diametraliai priešingas GA Tesauro ir GA Cosmas išvadas atitinkamai *Hermès* ir *Dior* bylose⁷⁵⁵. GA Tesauro tvirtino, jog EB teisės sistema pasižymi vienalaikiu įvairių tarptautinės, EB ir nacionalinės teisės normų taikymu, bet vis tiek siekia

⁷⁵² 1971 m. kovo 31 d. Sprendimas *Komisija prieš Tarybą (ERTA)*, 22/70, Rink. p. 263; 2002 m. lapkričio 5 d. Sprendimas *Komisija prieš Jungtinę Karalystę (Open skies)*, C-466/98, Rink. p. I-9427, 2009 m. vasario 12 d. Sprendimas *Komisija prieš Graikiją*, C-45/07, Rink. p. I-701.

⁷⁵³ 2005 m. birželio 2 d. Sprendimas *Komisija prieš Liuksemburgą*, C-266/03, Rink. p. I-4805; ir 2005 m. liepos 14 d. Sprendimas *Komisija prieš Vokietiją*, C-433/03, Rink. p. I-6985.

⁷⁵⁴ 1994 m. lapkričio 15 d. Nuomonė 1/94, Rink. p. I-5267.

⁷⁵⁵ Žr. detaliai apie tai trečiąją disertacijos skyrių.

funkcionuoti ir pasireikšti išorėje kaip vieninga sistema⁷⁵⁶. Kita vertus, GA Cosmas laikėsi formalios pozicijos – nepriskirti ESTT jurisdikcijai ES kompetencijai nepriklausančių sričių, nes tai pažeistų ne tik kompetencijos suteikimo principą, bet ir tarpinstitucinį ESTT ir ES teisėkūros institucijų balansą. Jis nematė pavojaus skirtingame mišraus susitarimo nuostatų aiškinime, ypač jei būtų išlaikomas glaudus ES ir valstybių narių bendradarbiavimas ir tai leistų pats susitarimo pobūdis⁷⁵⁷.

Šis fundamentalus konfliktas dar iki *PFOS* sprendimo priėmimo buvo diskutuojamas ir doktrinoje. Pastaroji pasiskirstė į dvi stovyklas – prof. Timmermans stovykla⁷⁵⁸ gynė lojalaus bendradarbiavimo principą kaip rezultato reikalavimą net ir pasidalijamosios kompetencijos srityje, o kita grupė laikėsi nuomonės, jog šioje srityje bendradarbiavimo principas apsiriboja geriausiomis pastangomis⁷⁵⁹. Prof. Timmermans teigė, jog pasidalijamosios kompetencijos srityse, EB ir valstybėms narėms nepasiekus bendros pozicijos, turėtų būti atsisakoma bet kokių vienašališkų veiksmų tiek susitarimų derybose, tiek ir jų sudaryme. Valstybių narių savarankiški veiksmai reikštų EB kompetencijos uzurpavimą ir vieningo EB tarptautinio atstovavimo reikalavimo pažeidimą⁷⁶⁰. Prof. Neframi žengė dar toliau. Ji teigė, jog per lojalaus bendradarbiavimo pareigą mišrūs susitarimai yra privalomi valstybėms narėms tokia pačia apimtimi kaip ir ES susitarimai, o Teismas turi jurisdikciją aiškinti visas mišrių susitarimų nuostatas, kad užtikrintų jų vienodą aiškinimą ir taikymą siekiant veiksmingo jų įgyvendinimo⁷⁶¹. Atitinkamai, anot jos, ES kompetencijai priklausančios mišraus susitarimo nuostatos saisto ES pagal SESV 216 straipsnį, o valstybių narių kompetencijai priklausančios nuostatos saisto valstybes nares per ES sutarties 4 straipsnio 3 dalį. Tad valstybių narių

⁷⁵⁶ Žr. 1997 m. lapkričio 13 d. generalinio advokato Tesauro išvados byloje *Hermès International*, C-53/96, Rink. p. I-3606, 19-20 punktą.

⁷⁵⁷ 2000 m. liepos 11 d. generalinio advokato Cosmas išvada byloje *Dior ir kt.*, C-300/98 ir C-392/98, Rink. p. I-11307, 57-62 punktai.

⁷⁵⁸ Žr. TIMMERMANS, CH. 2000, *supra*, note 166, p. 239; NEFRAMI, E. 2010, *supra*, note 670, p. 323-359; Editorial Comments, *supra*, note 177, p. 385-390.

⁷⁵⁹ HYETT, S. *supra*, note 254; HILLION, CH. 2010, *supra*, note 659; CREMONA, M. 2008, *supra*, note 670; CREMONA, M. 2011a, *supra*, note 67; VERWEY, D. R. *supra*, note 52, p. 46-52; CASOLARI, F. *supra*, note 684, p. 11-37.

⁷⁶⁰ TIMMERMANS, CH. 2000, *supra*, note 166, p. 242.

⁷⁶¹ NEFRAMI, E. 2010, *supra*, note 670, p. 335-336.

veiksmi net ir jų kompetencijos srityse laikytini ES įsipareigojimų vykdymo veiksmis⁷⁶². Galiausiai prof. Neframi daro išvadą, jog ES sutarties 4 straipsnio 3 dalis yra kompetenciją kurianti ir į rezultatą orientuota taisyklė⁷⁶³.

Vis dėlto, su išdėstytais argumentais pilnai sutikti negalima. Panašu, jog jie nepakankamai atsižvelgė į lankstumu pagrįstą lojalaus bendradarbiavimo principo ir iš jo kylančios bendradarbiavimo pareigos prigimtį⁷⁶⁴. Kaip buvo matoma iš aptartų ESTT sprendimų, bendradarbiavimo pareiga buvo adaptuojama prie ypatingų kiekvienos bylos aplinkybių ir būtent šių aplinkybių kontekste reikia vertinti jos turinį ir taikymo apimtį. Be to, panašu, jog prof. Timmermans ir prof. Neframi argumentai prieštarauja Nuomonei 1/94, kurioje ESTT aiškiai suteikė pirmenybę kompetencijos suteikimo principui, o ne lojalaus bendradarbiavimo principui, nepaisant sunkumų, kurie gali kilti užtikrinant EB veiksmų vienybę ir derybinę galią trečiųjų šalių atžvilgiu. Kartu galima pastebėti, jog dar *FAO* byloje ESTT parodė, jog vienybės EB išorės atstovavime reikalavimas nereiškia, jog tokią vienybę visais atvejais būtina pasiekti – šioje byloje Teismas pripažino, jog bendradarbiavimo pareiga buvo tinkamai įgyvendinta tiesiog priėmus aiškias tarpinstitucines taisykles, kaip EB ir valstybės narės turi organizuoti savo dalyvavimą FAO. Šios taisyklės *inter alia* numatė, jog nepasiekus bendros pozicijos pasidalijamosios kompetencijos srityje valstybės narės išlaiko galimybę veikti savarankiškai⁷⁶⁵.

Grįžtant prie pagrindinės šio diskurso „kaltininkės“ – *PFOS* bylos, reikia pripažinti, jog ši byla iš tiesų pasižymėjo specifinėmis aplinkybėmis, kurios pateisino būtent tokį Teismo sprendimą, tačiau pastarasis buvo neaiškus ir prieštaringas, todėl sukėlė nesutarimų doktrinoje⁷⁶⁶. Galima pastebėti, jog

⁷⁶² *Ibid.*, p. 337.

⁷⁶³ *Ibid.*, p. 339. Tiesa, vėlesnėse savo straipsnio dalyse prof. Neframi ima šiek tiek prieštarauti sau, kai ji teigia, jog lojalaus bendradarbiavimo pareiga priklauso nuo atskirų bylos aplinkybių ir kad gali būti „geriausių ketinimų“ pareiga. Žr. *ibid.*, p. 357.

⁷⁶⁴ Apie lankstumo aspektą bendradarbiavimo pareigos kontekste žr. HYETT, S. *supra*, note 254.

⁷⁶⁵ Žr. 1996 m. kovo 19 d. Sprendimo *Komisija prieš Tarybą*, C-25/94, Rink. p. I-1469, 49 punktą. Taip pat žr. tarpinstitucinio susitarimo dėl EB ir valstybių narių dalyvavimo FAO 2.4. punktą, cituojamą antrajame disertacijos skyriuje.

⁷⁶⁶ Skirtingi autoriai skirtingai interpretavo Sprendimą *PFOS* – prof. Eeckhout didesnę dėmesį skyrė ES primenybės principui, o prof. Van Elsuwege ir dr. Merket bei prof. Cremona daugiau svarbos teikė

grįsdamas savo argumentus *PFOS* byloje Teismas vadovavosi dviem susijusiomis, tačiau vis dėlto skirtingomis koncepcijomis – lojalaus bendradarbiavimo ir ES teisės pirmenybės bei autonomijos. Pradėjęs savo argumentaciją nuo lojalaus bendradarbiavimo pareigos, suderintos bendrosios strategijos ir vienašališko Švedijos atsiribojimo nuo tokios strategijos pripažinimo *Komisija prieš Liuksemburgą* ir *Komisija prieš Vokietiją* bylų prasme, antroje sprendimo dalyje ESTT perėjo prie Švedijos veiksmų galimo poveikio ES teisei vertinimo *ERTA* bei *IMO* bylų prasme, ir galiausiai nurodė, kad šie veiksmai gali pakenkti vieningo atstovavimo ES „principui“⁷⁶⁷ ir susilpninti ES derybinę galią. Tokiu būdu Teismas sukėlė neaiškumą, kuri iš šių dviejų koncepcijų lėmė tokį griežtą jo sprendimą.

Manytina, jog būtent ši dviprasmybė sukėlė papildomą įtampą tarp lojalaus bendradarbiavimo pareigos ir kompetencijos suteikimo principo. Teismas galėjo aiškiau pagrįsti savo sprendimą *PFOS* byloje, kurioje buvo apribotas valstybės narės veikimas pasidalijamosios kompetencijos srityje. Tai buvo galima padaryti labiau akcentuojant valstybės narės veiksmų konkretų neigiamą poveikį ES teisei, t. y. pirmenybės principą. Vadovaujantis šiuo požiūriu, būtų pakakę *PFOS* byloje įrodyti konkretų neigiamą valstybės narės veiksmų poveikį ES teisės aktams, t. y. grėsmę, jog savo veiksmais Švedija galėjo susaistyti ES ir paveikti ES reglamento dėl patvariųjų organinių teršalų turinį, taip pažeisdama ES teisės pirmenybės ir autonomijos principus. Tokiu atveju nebūtų reikėję įrodyti, kad ES lygiu egzistavo „teisiškai pakankamai aiški“ bendra strategija nesiūlyti *PFOS* į Stokholmo konvencijos priedą⁷⁶⁸.

vieningo ES tarptautinio atstovavimo reikalavimui. Žr. EECKHOUT, P. 2011a, *supra*, note 40, p. 251; ELSUWEGE, P. VAN, MERKET, H. *supra*, note 680, p. 52; CREMONA, M. 2011ab, *supra*, note 684, p. 1639–1665. Taip pat žr. CASOLARI, F. *supra*, note 684, p. 11-37.

⁷⁶⁷ Lieka neaišku, ką Teismas turėjo omenyje įvardindamas šį reikalavimą principu ir kokią įtaką tai turės tolesnei jo praktikai. Vis dėlto, abejotina, jog šis principas įgis konkrečią teisinę galią, ypač atsižvelgiant į tai, jog jis, priešingai nei lojalaus bendradarbiavimo, kompetencijos suteikimo bei darnos principai, nėra įtrauktas tarp fundamentalių ES teisės principų. Priešingai, jis turėtų išlikti kaip papildomas ESTT argumentas grindžiant suderinto ES ir valstybių narių veikimo svarbą veiksmingam ES išorės tikslų siekimui. Taip pat žr. CREMONA, M. 2011ab, *supra*, note 684, p. 1639–1665.

⁷⁶⁸ Priešingai nei siūloma šioje disertacijoje, prof. Elsuwege ir dr. Merket, nors ir pripažinę, jog derėtų daugiau dėmesio skirti valstybių narių veiksmų poveikiui ES „išorės santykių darnai ir nuoseklumui“ ir ES tikslų siekimui, vis dėlto pritarė ESTT sprendimui *PFOS*, kaip sąlygą valstybių narių veiksmų ribojimui pripažindami ne tik neigiamą poveikį ES, bet ir suderintos bendros strategijos konkrečiu klausimu egzistavimą. Vis dėlto, šie autoriai nepaaiškina, kodėl reikalinga pastaroji papildoma sąlyga

Kaip patvirtina GA Maduro išvada bei nuomonės doktrinoje⁷⁶⁹, bendroji strategija, Teismo pripažinta „teisiškai pakankamai aiškia“, iš tiesų nebuvo lengvai identifikuojama. Teismas tiesiog galėjo pritarti GA Maduro, jog vyko ES sprendimo dėl PFOS priėmimo procesas, ir Švedija turėjo palaukti, kol šis procesas pasibaigs.

Šiuo požiūriu, siekdamas išvengti teisinio nesaugumo leidžiant valstybei narei veikti savarankiškai Stokholmo konvencijos kontekste, pats Teismas jį sukėlė ES teisės subjektams. Kaip ir trečiame skyriuje nagrinėtoje ESTT praktikoje dėl jo jurisdikcijos mišrių susitarimų atžvilgiu, Sprendimas *PFOS* neužtikrina reikiamo teisinio tikrumo ir aiškumo, taip sukeldamas papildomą įtampą tarp ES ir valstybių narių mišrių susitarimų kontekste.

Taigi aiškumo labui, sprendžiant klausimą dėl lojalios bendradarbiavimo pareigos turinio ir jos santykio su kompetencijos suteikimo principu, siūlytina dėmesį sutelkti ne į kompetencijos pobūdį, kaip siūlė prof. Cremona⁷⁷⁰, dr. Casteleiro ir dr. Larik⁷⁷¹, o į valstybių narių savarankiškų

ir ar nepakaktų neigiamo valstybių narių veiksmų poveikio ES. Žr. ELSUWEGE, P. VAN, MERKET, H. *supra*, note 680, p. 50.

⁷⁶⁹ Pvz., prof. Eeckhout pagrįstai pastebi, jog bendros strategijos nesiūlyti PFOS į Stokholmo konvencijos priedą egzistavimas nebuvo aiškus, ir jei Švedija nebūtų iškėlusি PFOS klausimo Tarybos darbo grupėje, vargu ar būtų buvę įmanoma tokią bendrą strategiją dėl PFOS nustatyti vėlesniame etape. Prof. Cremona taip pat kvestionuoja Teismo argumentaciją dėl bendros strategijos egzistavimo, teigdama, jog Teismas nesirėmė SESV 218 straipsnio 9 dalimi kaip formalios ES pozicijos priėmimo pagrindu, bet vadovavosi teisiškai neapibrėžtu „vidiniu“ ES ir valstybių narių susitarimu kaip *sui generis* sprendimu, įtvirtintu Tarybos išvadose. Žr. EECKHOUT, P. 2011a, *supra*, note 40, p. 253; CREMONA, M. 2011ab, *supra*, note 684, p. 1639–1665. Taip pat žr. BAERE, G. De. “O, Where is Faith? O, Where is Loyalty?” Some Thoughts on the Duty of Loyal Co-operation and the Union’s External Environmental Competences in the light of the PFOS Case, *European Law Review*, vol. 36(3), 2011, p. 405-419.

⁷⁷⁰ Žr. CREMONA, M. 2011ab, *supra*, note 684, p. 1639–1665. Šiame straipsnyje prof. Cremona kritikavo Sprendimą *PFOS* už tai, kad šis eina per toli ribodamas valstybių narių veiksmus pasidalijamosios kompetencijos srityse. Ji kėlė klausimą, ar po *PFOS* sprendimo valstybės narės pasidalijamosios kompetencijos srityse galės veikti vien tik bendrai. Ji taip pat teigė, jog bendradarbiavimo pareiga kaip rezultato pareiga turėtų kilti tik tada, kai egzistuoja aiški bendroji ES ir valstybių narių pozicija veikti vienu ar kitu būdu. Matyti, jog prof. Cremona šiame straipsnyje neskyrė pakankamo dėmesio Švedijos veiksmų poveikio ES teisei analizei. Kartu galima išvelgti prieštaravimą tarp šiame straipsnyje pateikiamų minčių ir ankstesniuose jos darbuose plėtotos teorijos, jog ES teisė gali riboti valstybes nares net ir jų išimtinės kompetencijos srityse.

⁷⁷¹ Žr. DELGADO CASTELEIRO, A., LARIK, J. *supra*, note 704, p. 524-541 (straipsnio IV dalis); bei CREMONA, M. 2011ab, *supra*, note 684, p. 1639–1665. Panašiai kaip ir prof. Cremona, šie autoriai teigia, jog nepaisant išankstinių konsultacijų su ES institucijomis ir valstybėmis narėmis ir formalios bendrosios ES pozicijos stokos, Švedija buvo pripažinta pažeidusi bendradarbiavimo pareigą ir jai nebuvo leista veikti savarankiškai pasidalijamosios kompetencijos srityje. Šiuo požiūriu bendradarbiavimo pareiga tampa „pareiga tylėti“ (angl. *duty to remain silent*). Vėlgį, šie autoriai

veiksmų poveikį ES teisei ir kitiems esminiams ES interesams. Tais atvejais, kai valstybių narių veiksmai galėtų paveikti egzistuojančią arba netolimoje ateityje aiškiai numatomą ES teisę, pvz., jau esant Tarybos leidimui derėtis dėl ES susitarimo, lojalaus bendradarbiavimo pareiga būtų ES teisės pirmenybės ir autonomijos principų pagrindu galėtų tapti rezultato pareiga ir įpareigoti valstybes nares ne tik konsultuotis ir informuoti ES institucijas apie savo ketinimus, bet prireikus ir susilaikyti nuo savarankiškų veiksmų. Priešingai nei teigia kai kurie autoriai, tam net nebūtų būtina aiškaus turinio bendroji ES ir valstybių narių pozicija tam tikru klausimu⁷⁷². Toks aiškinimas atitiktų nuo *ERTA* bylos plėtotą ESTT praktiką ir leistų panaikinti neaiškumą dėl to, kokie skirtumai bylos aplinkybėse lėmė skirtingus ESTT sprendimus *Komisija prieš Liuksemburgą* linijos ir *PFOS* byloje. Abiem atvejais Teismas pripažino, jog buvo suderintos ES pozicijos, nuo kurių valstybės narės atsiribojo, taip sukeldamas tiek su vieningu ES atstovavimu ir derybinės galios sumenkinimu, tiek ir su poveikiu ES teisei susijusių problemų, tačiau visgi priėjo skirtingų išvadų.

Vis dėlto, šis poveikio testas gali būti labai plataus taikymo, ypač atsižvelgiant į besiplečiančią ES teisę, todėl būtina nustatyti tam tikrus teisinius saugiklius, kurie leistų subalansuoti lojalaus bendradarbiavimo pareigą (principą) su ES sutarties 4 straipsnio 1 ir 2 dalyse minimais kompetencijos suteikimo ir valstybių narių autonomijos principais ir apsaugoti pastarąsias nuo įtakos išorės santykiuose praradimo. Šioje disertacijoje laikomasi nuomonės, jog tokiais saugikliais galėtų būti aiškesnės taisyklės, kada ir kaip gali būti ribojamas valstybių narių kompetencijos įgyvendinimas, ir papildomos išlygos mišriuose susitarimuose, leidžiančios apsaugoti ES teisės autonomiją kartu sudarant sąlygas valstybėms narėms vykdyti joms priklausančias suverenias

neatsižvelgė į tą faktą, jog Švedijos veiksmai iš tiesų galėjo sukelti ES teisinių pasekmių ES teisės pirmenybės ir autonomijos principų prasme.

⁷⁷² Dr. De Baere teigė, jog po *PFOS* bylos valstybių narių veiksmai gali būti ribojami patenkinus dvi sąlygas – pirma, egzistuoja bendra ES ir valstybių narių pozicija, ir antra, valstybių narių savarankiški veiksmai gali susaistyti ES. Vis dėlto, kaip jau aptarta anksčiau, net ir nesant bendrosios pozicijos, ES teisės pirmenybės (*ERTA*) ir autonomijos principai neleistų valstybėms narėms apeiti egzistuojančių ES sprendimų priėmimo taisyklių ir susaistyti ES bei kitas valstybes nares per savo veiklą už ES ribų. Priešingas aiškinimas prieštarautų ESTT nusistovėjusiai praktikai ES teisės pirmenybės ir autonomijos principų klausimais. Žr. BAERE, G. De. 2011, *supra*, note 769, p. 405-419.

galias išorės santykiuose. Viena vertus, kaip jau ne kartą pabrėžta šioje disertacijoje, ESTT turėtų plėtoti aiškesnę ir nuoseklesnę praktiką. ESTT ateityje turėtų paaiškinti savo sprendimą *PFOS* byloje, akcentuodamas valstybių narių savarankiškų veiksmų ribojimą ES teisės pirmenybės ir autonomijos principų pagrindu. Teismas galėtų aiškiai pasakyti, jog jo veiksmai gali būti ribojami tik tais atvejais, kai jie turi poveikį egzistuojančiai ES teisei arba numatomi ES teisei (pvz., pradėjus ES derybas dėl tam tikro susitarimo sudarymo). Tais atvejais, kai veikiama valstybių narių, paralelinės ar pasidalijamosios kompetencijos srityse ir joks ES teisės aktas nepaveikiamas, valstybės narės gali imtis savarankiškų veiksmų, tačiau su ES veikla susijusiose srityse jos turi konsultuotis su ES institucijomis, siekdamos nepažeisti esminių ES interesų. Kita vertus, manytina, jog tais atvejais, kai dėl savarankiškų valstybių narių veiksmų gali būti paveiktas pats ES teisės vystymasis, pvz., kiltų įpareigojimas ES priimti naują teisės aktą, ES teisės autonomijos principas draustų tokius valstybių narių veiksmus. Priešingu atveju valstybės narės galėtų apeiti ES sprendimų priėmimo procesą ir tokiu būdu primesti savo valią ES ir kitoms ES valstybėms narėms be pastarųjų pritarimo.

Siekiant išvengti tokių kaip *PFOS* byloje pasitaikiusių neaiškumų dėl galimo savarankiškų valstybių narių veiksmų poveikio ES teisei, ir turint omenyje alternatyvaus balsavimo ir automatinio tarptautinės teisės perkėlimo į ES teisę taisykles, kurios egzistavo Stokholmo konvencijos kontekste, siūlytina papildyti egzistuojančias tarptautinių organizacijų ir (ar) susitarimų nuostatas, reguliuojančias tarptautinių organizacijų dalyvavimą. Vertėtų siekti aiškesnių taisyklių, leidžiančių tarptautinėms organizacijoms ir jų valstybėms narėms atsiriboti nuo savarankiškų atskiros valstybės narės, veikiančios savo kompetencijos srityse, veiksmų, kaip buvo Švedijos atveju (angl. *opt-out*)⁷⁷³.

⁷⁷³ Vis dėlto, šios papildomos išlygos neturėtų diskriminuoti trečiųjų šalių ar neigiamai paveikti tarptautinės teisės vientisumo ir veiksmingumo. Reikia siekti kaip įmanoma vengti tarptautinės teisės fragmentacijos, kurią, be kita ko, gali sukelti tokios ES ir valstybių narių išlygos. Plačiau apie tai žr. infra, o taip pat CREMONA, M. Disconnection Clauses in EC Law and Practice. In HILLION, CH., KOUTRAKOS, P. (eds.). *Mixed Agreements Revisited: The EU and its Member States in the World*. Hart Publishing, 2010; *Fragmentation of International Law: Difficulties arising from the*

Manytina, jog tokių aiškių taisyklių, numatančių alternatyvaus mišrių susitarimų teisių, įskaitant balsavimo, įgyvendinimo išimtis, įtvirtinimas Stokholmo konvencijoje būtų įgalinęs ESTT priimti kitokį sprendimą, tikėtinai leidusį Švedijai veikti savarankiškai. Kartu taip atsirastų galimybė suderinti, viena vertus, ES teisės pirmenybės ir autonomijos principus, o kita vertus, valstybių narių dalyvavimo tarptautiniuose santykiuose savo kompetencijos srityse bei trečiųjų šalių teisinio tikrumo interesus.

Panašiu valstybių narių atsiribojimo nuo tarptautinės teisės mechanizmu tarp ES grupės šalių laikytinos ir vadinamosios „atsiribojimo išlygos“ (angl. *disconnection clauses*)⁷⁷⁴. Tokios išlygos leidžia ES ir valstybėms narėms dalyvauti daugiašaliuose susitarimuose, kurie apima ES kompetencijos sritis, bet savo tarpusavio santykiuose taikyti ne to susitarimo, o ES teisės nuostatas, taip užtikrinant ES teisės viršenybę, autonomiją ir veiksmingumą ES grupės viduje⁷⁷⁵. Šia prasme mišriuose susitarimuose gali būti įtvirtinamos ir „teisminio atsiribojimo išlygos“ (angl. *judicial disconnection clauses*), aiškiai numatančios valstybių narių teisę tarpusavio ginčus, kylančius dėl ES teisei priskiriamų mišraus susitarimo nuostatų, spręsti ESTT, o ne to susitarimo numatyta teisminiame organe⁷⁷⁶.

Diversification and Expansion of International Law, Report of the Study Group of the International Law Commission finalized by Martti Koskenniemi, 2006-04-13, UN Doc. A/CN.4/L.682, p. 1-256.

⁷⁷⁴ Plačiau žr. LIČKOVÁ, M. European Exceptionalism in International Law. *European Journal of International Law*, vol. 19(3), 2008, p. 463; CREMONA, M. 2010a, *supra*, note 773; CREMONA, M. 2011a, *supra*, note 67, p. 256.

⁷⁷⁵ Atsiribojimo išlygos dažnai taikomos Europos Tarybos priimtose konvencijose. Pvz., žr. Europos Tarybos konvencijos dėl pinigų plovimo, nusikalstamu būdu įgytų pajamų paieškos, arešto ir konfiskavimo bei terorizmo finansavimo (Prieiga per internetą: <<http://conventions.coe.int/Treaty/en/Treaties/Html/198.htm>> [žiūrėta 2013-03-21]) 52 straipsnio 4 dalį: „Šalys, kurios yra Europos Sąjungos narės savo tarpusavio santykiuose taikys EB ir ES taisykles, jei tokios egzistuoja ir gali būti taikomos atitinkamoje srityje, nepažeidžiant šios Konvencijos objekto ir tikslų ir jos taikymo kitų šalių atžvilgiu“. Tokios išlygos pavyzdžiu gali būti laikomas ir SESV 344 (ex 292) straipsnis, kuriame nustatoma išimtinė ESTT jurisdikcija valstybių narių ginčiuose dėl Sutarčių aiškinimo ir taikymo. Šia prasme žr. *supra* disertacijos 4.2.3. poskyrį, kuriame atskleidžiama galimybė suteikti tokiai SESV atsiribojimo išlygai *lex specialis* statusą tarptautinės atsakomybės kontekste. Taip pat žr. 2006 m. gegužės 30 d. Sprendimą *Komisija prieš Airiją*, C-459/03, Rink. p. I-4635.

⁷⁷⁶ Manytina, jog SESV 292 straipsnyje įtvirtinta nuostata, jog ginčai tarp ES valstybių narių turi būti sprendžiami ESTT, nėra pakankama tarptautinės teisės prasme, atsižvelgiant į Vienos konvencijoje dėl tarptautinių sutarčių teisės numatytas ribotas galimybes taikyti „vidaus teisę“ siekiant išvengti tarptautinės sutarties taikymo. Taip pat žr. GOVAERE, I. Beware of the Trojan Horse: Dispute Settlement in (Mixed) Agreements and the Autonomy of the EU Legal Order. In HILLION, CH., KOUTRAKOS, P. (eds.). *Mixed Agreements Revisited: The EU and its Member States in the World*. Hart Publishing, 2010, p. 204.

Taigi galima daryti išvadą, jog tam, kad būtų galima tinkamai naudotis lojalaus bendradarbiavimo pareiga mišrių susitarimų kontekste, būtina užtikrinti didesnę teisinę tikrumą ir aiškumą, t. y. ESTT ir kitos ES institucijos turėtų tiksliau išaiškinti aptariamą pareigą ir labiau pateisinti jos taikymą atskirais atvejais, orientuojantis į savarankiškų valstybių narių veiksmų poveikį ES teisei ir kitiems esminiams ES interesams. Manytina, jog teisinis tikrumas ir apibrėžtumas skatina tarpusavio pasitikėjimą tarp ES ir valstybių narių, kuris savo ruožtu leidžia sumažinti neigiamas griežto kompetencijos atribojimo pasekmės ir užtikrinti mišrių susitarimų integralumą bei vientisumą siekiant ES tikslų.

Tarpusavio pasitikėjimu grindžiamas bendradarbiavimas net gali leisti apriboti ES ar valstybių narių kompetencijos vykdymą, bet tam būtinas jų pačių pritarimas. Geriausias tokio konsensualaus kompetencijos vykdymo ribojimo lojalaus bendradarbiavimo pagrindu pavyzdys – jau aptarta Nuomonė 1/94, kurioje ESTT pabrėžė, jog kryžminio atsako priemonių taikymas PPO tiesiogiai priklauso nuo lojalaus bendradarbiavimo tarp ES ir valstybių narių, nes „gali tekti taikyti sankcijas ne savo kompetencijos srityse“⁷⁷⁷. Taigi šiuo sprendimu ESTT pripažino, jog lojalaus bendradarbiavimo pareigos pagrindu galima nepaisyti griežtų ribų tarp ES ir valstybių narių kompetencijos, bet tam būtina ES ir valstybių narių gera valia, pasireiškianti jų pritarimu taikyti kryžminio atsako priemones jų kompetencijos srityse⁷⁷⁸. Atitinkamai manytina, jog ES ar kitoms valstybėms narėms nepritarus sankcijų nukreipimui į jų kompetencijos sritis, atskira valstybė narė to neturėtų teisės daryti.

Kitu konsensualaus kompetencijos vykdymo apribojimo bendradarbiavimo pareigos pagrindu pavyzdžiu galėtų būti po „*Atviro dangaus*“ sprendimų priimtas Reglamentas Nr. 847/2004 dėl valstybių narių ir trečiųjų šalių oro transporto susitarimų derybų ir įgyvendinimo⁷⁷⁹. Remiantis

⁷⁷⁷ 1994 m. lapkričio 15 d. Nuomonė 1/94, Rink. p. I-5267, 109 punktas.

⁷⁷⁸ Bendrai apie kryžminio atsako priemones PPO kontekste žr. HELISKOSKI, J. 2001, *supra*, note 51, VI dalį.

⁷⁷⁹ OL L 157, 2004 04 30, p. 7-17. Plačiau apie reguliavimą žr. *Air service agreements between Member States and third countries*. ES teisės aktų santraukos. Prieiga per internetą: <http://europa.eu/legislation_summaries/transport/air_transport/124260_en.htm> [žiūrėta 2013-03-21].

šio inovatyvaus reglamento 1 straipsniu, valstybėms narėms leidžiama ir toliau derėtis bei sudaryti dvišalius oro transporto susitarimus su trečiosiomis šalimis net ir tose srityse, kurios iš dalies priklauso ES kompetencijai, jei patenkinamos dvi sąlygos: pirma, į sudaromus susitarimus įtraukiamos bendrai su Europos Komisija parengtos standartinės nuostatos, ir antra, valstybės narės išpildo pareigą notifikuoti Europos Komisiją apie pradedamas derybas. Prireikus, Komisija gali būti įtraukiama kaip derybų stebėtoja. Reglamentas aiškiai draudžia valstybėms narėms sudaryti susitarimus, kuriais būtų pažeidžiama ES teisė ir ES bendrosios transporto politikos tikslai, ir numato Komisijai teisę juos blokuoti⁷⁸⁰. Taigi šis reglamentas liudija, jog lojalaus bendradarbiavimo, pabrėžto „*Atviro dangaus*“ sprendimuose, pagrindu valstybės narės gali veikti net ir ne savo kompetencijos srityse, tačiau tokiais atvejais būtina tinkamai konsultuotis, įtraukti ES teisei reikšmingas standartinės nuostatas ir vengti ES teisės ir atitinkamos politikos srities tikslų pažeidimo. Kartu šiuo reglamentu patvirtinama ES pozicija, jog vietoj mišrių susitarimų sudarymo kiekvieną kartą, kai egzistuoja mišri kompetencija, galima leisti valstybėms narėms veikti savarankiškai, tačiau užtikrinant ES teisės ir interesų apsaugą. Manytina, jog tokiu būdu įgyvendinant bendradarbiavimo pareigą skatinamas tarpusavio pasitikėjimas ir užkertamas kelias galimiems ES ir valstybių narių ginčams ar nesusipratimams ateityje. Taigi toks bendradarbiavimo pareigos formalizavimas gali prisidėti prie didesnio teisinio tikrumo bei ES ir valstybių narių interesų subalansavimo, o kartu ir prie darnesnio ir veiksmingesnio ES išorės santykių plėtojimo⁷⁸¹.

⁷⁸⁰ Žr. Reglamento konstatuojamosios dalies 6-10 punktus ir 4 straipsnio 3 dalį.

⁷⁸¹ Pažymėtina, jog panašus į aptariamą reglamentą oro transporto srityje instrumentas yra sukurtas ir teismo bendradarbiavimo civilinėse bylose srityje. Po 2006 m. vasario 7 d. Nuomonės 1/03 („Lugano konvencija“), kurioje ESTT konstatavo, jog ES įgijo išimtinę kompetenciją sudaryti Lugano konvenciją tose srityse, kurias reguliuoja ES reglamentas Nr. 44/2001, buvo priimti du ES reglamentai, kuriais nustatoma speciali procedūra, taikoma valstybių narių ir trečiųjų šalių susitarimų deryboms ir sudarymui sutartinėms ir nesutartinėms prievolėms taikytinos teisės nustatymo bei šeimos teisės srityse. Žr. 2009 m. liepos 13 d. Europos Parlamento ir Tarybos reglamentas (EB) Nr. 662/2009, kuriuo nustatoma derybų dėl valstybių narių ir trečiųjų šalių susitarimų dėl tam tikrų klausimų, susijusių su sutartinėmis ir nesutartinėmis prievolėmis taikytina teise bei tokių susitarimų sudarymo procedūra. OL L 200, 2009 07 31, p. 25-30; 2009 m. liepos 7 d. Tarybos reglamentas (EB) Nr. 664/2009, kuriuo nustatoma derybų dėl valstybių narių ir trečiųjų šalių susitarimų dėl jurisdikcijos, teismo sprendimų ir nutarčių, susijusių su santuoka, tėvų atsakomybe ir išlaikymo prievolėmis, pripažinimo bei vykdymo ir išlaikymo prievolėms taikytinos teisės bei tokių susitarimų sudarymo

Vis dėlto, akivaizdu, jog toks lojalus bendradarbiavimo pareigos formalizavimas negali būti taikomais visais atvejais. Jis tiesiogiai priklauso nuo ES ir valstybių narių pritarimo. Be to, kaip buvo galima stebėti aptartose bylose, ES ir valstybių narių tarpusavio pasitikėjimo atsiradimui itin svarbų vaidmenį vaidina lankstus lojalus bendradarbiavimo pareigos pobūdis⁷⁸². Priešingai nei teigė prof. Timmermans, kiekviena situacija yra individuali ir todėl skirtingomis aplinkybėmis negalima taikyti vienodos į konkretų rezultatą sutelktos bendradarbiavimo pareigos. Kaskart įvertinus savarankiškais valstybių narių veiksmais sukiamas pasekmes mišraus susitarimo įgyvendinimui, ES teisei ir ES tikslų siekimui bei kitas aplinkybes, galima nustatyti lojalus bendradarbiavimo pareiga grindžiamas priemonės, kurios gali siekti nuo visiško valstybių narių veiksmų uždraudimo ar tam tikrų aktyvių veiksmų ėmimosi iki informavimo ar konsultavimosi. Manytina, jog būtent tokiu lankstumu paremta lojalus bendradarbiavimo pareiga, kartu išlaikant galimybę ją formalizuoti esant ES ir valstybių narių pritarimui, sukuria geriausią pagrindą tarpusavio pasitikėjimo plėtojimui.

Galiausiai didesnę pasitikėjimą skatintų jautresnis ESTT požiūris į abipusiškumą grįstą lojalus bendradarbiavimo pobūdį. Kaip rodo Sprendimas *IMO* byloje ir jau aptartas ES institucijų ir valstybių narių procesinio statuso disbalansas, šiam abipusiškumui pasiekti būtina imtis papildomų priemonių, visų pirma pačio ESTT požiūrio į lojalus bendradarbiavimo pareigą kaitos valstybių narių naudai. ES institucijų ir valstybių narių lygiavertiškumas šios pareigos atžvilgiu neabejotinai paskatintų didesnę abipusį pasitikėjimą, o tai savo ruožtu leistų geriau suderinti ES integracijos ir valstybių narių savarankiškumo išorės santykiuose išlaikymo interesus. Kita vertus, vien tik

procedūra. OL L 200, 2009 07 31, p. 46-51. Abu reglamentai nustato valstybėms narėms griežtą Komisijos notifikavimo apie planuojamus sudaryti susitarimus pareigą. Komisija vertina valstybių narių teisę pradėti derybas ir duoda savo sutikimą atsižvelgdama į valstybių narių interesus sudaryti dvišalį susitarimą, valstybių narių veiksmų poveikį ES teisei ir poveikį ES išorės politikos tikslams bei uždaviniams. Kartu Komisija turi teisę įpareigoti valstybes nares įtraukti į jų derybas tam tikras ES teisę ir interesus ginančias nuostatas, o taip pat suteikia leidimą sudaryti susitarimą. Taigi akivaizdu, jog tokiu būdu suderinami valstybių narių dalyvavimo tarptautinio teismo bendradarbiavimo santykiuose interesai ir ES interesai apsaugoti ES teisę ir siekti ES tikslų. Taip pat žr. CREMONA, M. 2011a, *supra*, note 67, p. 253.

⁷⁸² Bendrai apie tai žr. HYETT, S. *supra*, note 254, p. 248.

ES interesus ginantys ESTT ir Komisijos veiksmai galėtų privesti prie Pyro pergalės. Valstybių narių nepasitikėjimas ES institucijomis ir baimė prarasti likusią kompetenciją bei veikimo laisvę ilginiui galėtų atgrasyti valstybes nares išorės santykiuose veikti per ES. Akivaizdu, jog toks scenarijus nebūtų parankus nei ES, nei valstybėms narėms. Todėl, kaip jau minėta anksčiau, visais atvejais reikia siekti subalansuoti ES integracijos ir valstybių narių dalyvavimo išorės santykiuose interesus, užtikrinant lygiavertį lojalaus bendradarbiavimo pareigos taikymą ES ir jos valstybių narių atžvilgiu.

5.4. Lojalus bendradarbiavimo pareiga kaip ES ir valstybių narių veikimo mišrios kompetencijos srityse derinimo įrankis: struktūrizavimo bandymai

Apžvelgus pagrindines lojalus bendradarbiavimo principo ir iš jo kylančių pareigų mišrios kompetencijos srityse savybes, galima pabandyti struktūriškai pritaikyti anksčiau aptartas taisykles atskirose mišrių susitarimų praktikos srityse. Šis teorinių ir praktinių lojalus bendradarbiavimo elementų pritaikymas toliau aptariamoms realioms ir hipotetinėms situacijoms parodys, kaip konkrečiai lojalus bendradarbiavimo koncepcija padeda reguliuoti ES ir valstybių narių veikimą mišrios kompetencijos sąlygomis, derinant ES grupės veiklos integralumo užtikrinimo interesą su kompetencijos suteikimo principu ir iš jo išplaukiančiu kompetencijos atribojimu.

Remiantis aptarta ESTT praktika, galima konstatuoti, jog lojalus bendradarbiavimo pareiga yra pareiga, taikoma derybose dėl mišrių susitarimų, jų sudarymui ir įgyvendinimui bei bendrai ES ir valstybių narių veikimui mišrios kompetencijos srityse. Ji nepriklauso nei nuo ES kompetencijos atitinkamoje srityje pobūdžio, nei nuo galimos valstybių narių teisės prisiimti įsipareigojimus trečiųjų valstybių atžvilgiu. Ji taikoma ir tais atvejais, kai ES nėra tam tikro susitarimo ar organizacijos nare – pakanka, kad toks susitarimas ar organizacijos veikla būtų priskirti mišriai ES ir valstybių narių kompetencijai. Lojalus bendradarbiavimo pareiga apima ištisą kompleksą

konkrečių pareigų veikti ir susilaikyti nuo veikimo, siekiant ES tikslų bei darnos ir nuoseklumo ES išorės santykiuose. Pozityvios, į veikimą orientuotos pareigos apima pareigą glaudžiai bendradarbiauti, informuoti, siekti bendros ES interesus atitinkančios pozicijos, veikti koordinuotai, kai tokia pozicija pasiekama, laikytis tarpinstitucinio susitarimo (jei toks sudarytas) ir galiausiai padėti ES įgyvendinti savo kompetenciją, kai ji nėra tam tikro susitarimo šalimi. Negatyvios, į susilaikymą nuo veiksmų orientuotos pareigos apima pareigą neveikti prieš ES interesus, nesudaryti susitarimo, neteikti vienašališkos pozicijos ar vienašališko pasiūlymo. Bendradarbiavimo pareiga paprastai reikalauja iš ES ir valstybių narių dėti pastangas ES tikslams pasiekti, bet neįpareigoja pasiekti tam tikrą konkretų rezultatą. Kaip buvo aptarta, konkreta rezultato reikalavimu ši pareiga virsta tik tuomet, kai vienašališkas valstybės narės veikimas gali paveikti ES teisę pirmenybės ir autonomijos principų prasme ir kitus esminius ES interesus.

Taigi bendradarbiavimo pareigos turinys kinta priklausomai nuo konkrečių aplinkybių, visų pirma nuo vienašališkų valstybės narės ar ES institucijos veiksmų poveikio esminiems ES interesams - ES teisės pirmenybei ir autonomijai, ES kompetencijai priklausančių mišraus susitarimo nuostatų įgyvendinimui, ES tikslų ir uždavinių siekimui, bet taip pat ir nuo to, ar egzistuoja suderinta ES ir valstybių narių pozicija aptariamoje srityje ar tarpinstitucinis susitarimas. Pareigų turinys gali skirtis ir dėl skirtingų ES dalyvavimo tarptautiniame susitarime ar organizacijoje sąlygų. Kaip rodo Nuomonė 2/91⁷⁸³, jei ES negali tapti mišriai kompetencijai priskiriamo susitarimo šalimi ar organizacijos nare, valstybės narės turi pareigą sudaryti ES sąlygas įgyvendinti savo kompetenciją per valstybes nares, kiek įmanoma daugiau įtraukti ES institucijas, veikti koordinuotai su ES. *IMO* byla⁷⁸⁴ patvirtino ir pareigą apskritai susilaikyti nuo vienašalių veiksmų tarptautinėje organizacijoje ES išimtinės kompetencijos srityse. Be to, iš ESTT praktikos galima daryti išvadą, jog lojalus bendradarbiavimo pareiga tampa daug

⁷⁸³ 1993 m. kovo 19 d. Nuomonė 2/91, Rink. p. I-1061.

⁷⁸⁴ 2009 m. vasario 12 d. Sprendimas *Komisija prieš Graikiją*, C-45/07, Rink. p. I-701.

reikšmingesnė ir teisiškai imperatyvesnė, kai ES ir valstybių narių kompetencija yra neatsiejamai persipynusi, t. y., kai valstybių narių veiksmams galėtų pažeisti ES kompetenciją ar jos teisės autonomiją, ir atvirkščiai. Tokiais atvejais itin svarbu veikti koordinuotai ir darniai. Ir atvirkščiai, jei ES ir valstybių narių kompetencija lengvai atribojama ir aiški, glaudus bendradarbiavimas nėra toks būtinas, išskyrus atvejus, kai tarptautiniame susitarime numatoma bendroji valstybių ir jų įkurtų organizacijų – susitarimo šalių atsakomybė arba yra kitų svarbių priežasčių.

Kalbant apie atskiras mišrių susitarimų praktikos sritis, galima pastebėti, jog kiekvienoje iš jų lojalus bendradarbiavimas vaidina svarbų vaidmenį, tačiau jo turinys kas kartą kinta. Lojalaus bendradarbiavimo idėja grindžiamas lankstumas ir pragmatizmas ypač pastebimas derybų metu, kur valstybės narės dažnai sutinka perduoti derybas bendrai delegacijai ar net EK kaip vienai derybininkei. Tokia derybų praktika, panašiai kaip ir Nuomonėje 1/94 minėtu kryžminio atsako priemonių taikymo atveju, įmanoma tik konsensuso pagrindu, valstybėms narėms sutikus savo derybinius įgaliojimus perduoti bendrai derybų delegacijai ar vienam derybininkui siekiant optimalaus ES ir valstybių narių derybinių interesų užtikrinimo. Tad lojalaus bendradarbiavimo koncepcija suteikia galimybę derybose išlaikyti lankstumą, kuris sudaro sąlygas pasirinkti specifinėmis aplinkybėmis tinkamiausią derybų formatą⁷⁸⁵.

Kita vertus, kaip matėme ankstesniuose penkto skyriaus poskyriuose, iš lojalaus bendradarbiavimo principo kildinami ES teisės principai derybų srityje gali apimti ir labiau imperatyvius reikalavimus. Šie reikalavimai gali būti susiję su privalomu ES institucijų informavimu ir konsultavimusi prasidedant deryboms. Be to, Taryba, priimdama nurodymus deryboms, turėtų pareigą nepažeisti ES teisės ir ją apsaugoti. Tai reiškia, jog reikia vengti ES teisei prieštaraujančių nurodymų deryboms, o taip pat įtraukti į nurodymus deryboms ES *acquis* veiksmingumo užtikrinimui reikšmingas nuostatas, pvz.,

⁷⁸⁵ Šiuo požiūriu galima pritarti dr. Hix, jog ne visais atvejais derybų metu pasisakymo teisė turi būti priskirta tik Komisijai ar pirmininkaujanti valstybei. Tam tikrais atvejais patyrusių valstybių narių ekspertų dalyvavimas derybose gali būti naudingas. Žr. HIX, J. P. 2008, *supra*, note 47, p. 221.

tam tikras standartines formuluotes, „atsiribojimo išlygas“.⁷⁸⁶ Vis dėlto, negalima pilnai sutikti su autoriais, teigiančiais, jog bendradarbiavimo pareiga galėtų įpareigoti Tarybą duoti Komisijai leidimą deryboms dėl įstojimo į tam tikrą tarptautinę organizaciją⁷⁸⁷. Nors dr. Hoffmeister teisingai pastebi, jog ex EB 10 straipsnis įpareigojo valstybes nares padėti EB įgyvendinti savo uždavinius, tai negali sukurti imperatyvios valstybių narių pareigos įtraukti Komisiją į atitinkamas derybas. Viena vertus, nei SESV 218 straipsnis, nei kitos Sutarčių nuostatos nenumato tokios pareigos, palikdamos Tarybai šiuo klausimu politinę diskreciją. Kita vertus, pats ESTT Nuomonėje 2/91 ir Sprendime *IMO* aiškiai pripažino, jog ES nedalyvavimas mišriai kompetencijai priskiriamoje tarptautinėje organizacijoje „nėra kliūtis veiksmingai įgyvendinti ES išorės kompetenciją per solidarai dėl jos interesų veikiančias valstybes nares“⁷⁸⁸. Iš to galima daryti išvadą, jog minėta pareiga siekti ES prisijungimo prie tarptautinės organizacijos galėtų kilti tik tuo atveju, jei valstybės narės negalėtų užtikrinti veiksmingo ES atstovavimo organizacijoje ir taip sukeltų realią grėsmę ES tikslų ir uždavinių įgyvendinimui.

Lojalus bendradarbiavimo pareiga taikoma ir mišrių susitarimų sudaryme. Atsižvelgiant į anksčiau vystytą diskursą, netgi galima teigti, jog pats mišraus susitarimo sudarymas atspindi lojalus ES ir valstybių narių bendradarbiavimo pareigos įgyvendinimą – ES ir valstybės narės padeda viena kitai bendrai prisiimti tarptautinius įsipareigojimus, kurių jos atskirai negalėtų prisiimti dėl kompetencijos stokos, ir tokiu būdu prisideda ne tik prie ES tikslų ir uždavinių įgyvendinimo, bet ir prie darnesnės ES išorės politikos plėtojimo. Atitinkamai, turint omenyje aptartas bendradarbiavimo pareigos teises savybes, susijusias su ES teisės ir išorės politikos veiksmingumo užtikrinimu, galima teigti, jog ši pareiga gali įpareigoti ES ir valstybes nares koordinuoti mišraus susitarimo sudarymą siekiant kiek įmanoma išvengti „dalinio“ mišraus

⁷⁸⁶ Tokios praktikos pavyzdžiu gali būti jau minėti Oro transporto reglamentai ir juose numatyta Komisijos teisė įpareigoti valstybes nares į savo susitarimus su trečiosiomis šalimis įtraukti tam tikras standartines ES teisės nuostatas.

⁷⁸⁷ Žr. HOFFMEISTER, F. 2007, *supra*, note 243, p. 59; HIX, J. P. 2008, *supra*, note 47, p. 217.

⁷⁸⁸ Žr. 1993 m. kovo 19 d. Nuomonę 2/91, Rink. p. I-1061; ir 2009 m. vasario 12 d. Sprendimą *Komisija prieš Graikiją*, C-45/07, Rink. p. I-701.

susitarimo sudarymo⁷⁸⁹. Koordinuotas sudarymas yra būtinas užtikrinant tinkamą ES kompetencijos ir pačio mišraus susitarimo įgyvendinimą, visų pirma dėl to, jog ES ir valstybės narės atskirai to negalėtų padaryti dėl ribotos kompetencijos. Prisimenant *Berno konvencijos* bylą, kurioje ESTT pabrėžė valstybių narių pareigą ES atžvilgiu užtikrinti savo institucijų sudarytų susitarimų vykdymą⁷⁹⁰, galima teigti, jog nekoordinuotas ar vilkinamas mišraus susitarimo sudarymas iš valstybių narių pusės gali paveikti ES teisę ir jos vystymąsi, o tam tikrais atvejais ir sukelti tarptautinę ES atsakomybę, jau nekalbant apie darnos reikalavimo pažeidimą. Dėl šių priežasčių gali būti pateisintas bendradarbiavimo pareigos kaip rezultato reikalavimas. Iš šio argumento taip pat išplaukia, jog lojalus bendradarbiavimo pareiga galėtų įpareigoti valstybes nares mišrų susitarimą sudaryti tam tikru metu⁷⁹¹. Nors viena vertus, kaip jau minėta disertacijos antrame skyriuje, mišraus susitarimo sudarymas nacionalinės kompetencijos srityse atspindi valstybių narių suverenių teisių įgyvendinimą, kita vertus, net ir įgyvendindamos šias savo teises jos išlieka ES valstybėmis narėmis, o pats mišrus susitarimas trečiųjų šalių atžvilgiu turi sukurti vientisą, visavertį teisinį santykį⁷⁹². Tad galima teigti, jog tais atvejais, kai valstybės narės be rimto pagrindo vilkina jau pasirašyto susitarimo sudarymą⁷⁹³, ir dėl to yra paveikiama ES teisė ar ES kompetencijos įgyvendinimas, galima pripažinti lojalus bendradarbiavimo pareigos kaip rezultato pažeidimą. Vis dėlto, jei nepagrįsto vilkinimo nėra, o pati ES gali išvengti neigiamų pasekmių taikydama laikinąjį susitarimą ar laikinai taikydamos tam tikras neįsigaliojusio susitarimo nuostatas, arba jei

⁷⁸⁹ Įdomu pastebėti, jog koordinuoto mišrių susitarimų sudarymo taisyklė aiškiai numatyta EAEB 102 straipsnyje, pagal kurį mišrūs susitarimai neįsigalioja tol, kol valstybės narės Komisijai nepraneša, kad minėtieji susitarimai ar sutartys yra pradėti taikyti jų nacionaliame lygmenyje. ES sutartyje ir SESV tokia nuostata neįtvirtinta. Plačiau žr. disertacijos antrą skyrių, o taip pat HIX, J. P. 2008, *supra*, note 47, p. 224; SATTLER, S. *supra*, note 48, p. 135.

⁷⁹⁰ Žr. trečiąjį disertacijos skyrių ir 2002 m. kovo 19 d. Sprendimo *Komisija prieš Airiją*, C-13/00, Rink. p. I-2943.

⁷⁹¹ Taip pat žr. SATTLER, S. *supra*, note 48, p. 137, EECKHOUT, P. 2011a, *supra*, note 40, p. 259.

⁷⁹² Praktikoje yra pasitaikę atvejų, kai Taryba, priimdama sprendimus sudaryti mišrų susitarimą, nurodo orientacinius jo ratifikavimo terminus. Žr. HIX, J. P. 2008, *supra*, note 47, p. 239.

⁷⁹³ Geras tokio nepagrįsto vilkinimo pavyzdys galėtų būti antrajame disertacijos skyriuje minėtas Italijos elgesys, kai ji vilkino EB ir valstybių narių susitarimo su Pietų Afrikos Respublika ratifikavimą, siekdama išsikovoti papildomos ekonominės naudos sau. Žr. antrą disertacijos skyrių bei EECKHOUT, P. 2004, *supra*, note 63, p. 258.

susitarimas apima aiškiai atribojamą, BUSP, papildančiąją ar paralelinę ES ir valstybių narių kompetenciją, vadovaujantis ESTT logika, pažeidimas neturėtų būti pripažintas. Panašių išvadų galima priėti ir mišraus susitarimo denonsavimo ar suspendavimo atveju. Vienašalis denonsavimas ar suspendavimas pažeistų lojalaus bendradarbiavimo pareigą, nes tokiu būdu ES ir kitos valstybės narės netektų galimybės tinkamai ir pilnai įgyvendinti savo kompetencijos ir siekti ES tikslų. Ir atvirkščiai, panašu, jog dalies nuostatų, priklausančių aiškiai atribojamai valstybių narių ar paralelinei kompetencijai, vienašalis suspendavimas, pasikonsultavus su ES institucijomis, neturėtų pažeisti lojalaus bendradarbiavimo pareigos⁷⁹⁴.

Lojalaus bendradarbiavimo pareiga itin svarbi mišrių susitarimų įgyvendinime. Šioje srityje kyla didžiausia įtampa tarp kompetencijos suteikimo principo, saugančio valstybių narių galias, ir lojalaus bendradarbiavimo pareigos, saugančios mišrių susitarimų integralumą, ES teisę ir kitus esminius ES interesus. Kaip Teismas pastebėjo Nuomonėje 1/94, nors bendradarbiavimo pareiga negali pakeisti kompetencijos tarp ES ir valstybių narių pasidalijimo, ji yra itin svarbi, o ypač tais atvejais, kai ES ir valstybių narių kompetencija yra glaudžiai, neatsiejamai persipynusi⁷⁹⁵, t. y. tada, kai mišraus susitarimo neįmanoma tinkamai įgyvendinti veikiant atskirai ar nekoordinuotai, arba kai toks veikimas paveiktų ES teisę pirmenybės principo ar ES teisės autonomijos principo, atsiskleidusio *PFOS* byloje⁷⁹⁶, prasme. Tad nenuostabu, jog įgyvendinimo fazėje pasireiškia ištisas bendradarbiavimo pareigų spektras, prasidedantis nuo informavimo, bendros pozicijos siekimo, nuolatinių koordinavimo pastangų, pareigos laikytis sudaryto tarpinstitucinio susitarimo, ir pasibaigiantis susilaikymu nuo tam tikrų vienašalių veiksmų, jei tai gali paveikti ES teisę.

⁷⁹⁴ Įdomu pastebėti, jog Lomė konvencijos kontekste numatyta inovatyvi ES Tarybos teisė sustabdyti tam tikrų Konvencijos nuostatų, įskaitant ir valstybių narių kompetencijai priklausančių nuostatų taikymą sprendžiant kvalifikuota dauguma. Vis dėlto, pilnas Konvencijos suspendavimas reikalauja konsensuso. Plačiau apie tai žr. HELISKOSKI, J. 2001, *supra*, note 51, p. 232.

⁷⁹⁵ 1994 m. lapkričio 15 d. Nuomonė 1/94, Rink. p. I-5267.

⁷⁹⁶ 2010 m. balandžio 20 d. Sprendimas *Komisija prieš Švediją*, C-246/07, Rink. p. I-03317.

Kaip jau minėta, bendradarbiavimo pareigos turinys priklausys nuo konkrečių aplinkybių, o taip pat nuo ES ir valstybių narių geros valios išsipareigoti vienos kitoms ar ES interesų labui leisti peržengti jų kompetencijos ribas. Sprendimas *FAO*⁷⁹⁷ parodė, jog toks gera valia ir bendru veikimu pasiektas abipusių bendradarbiavimo pareigų formalizavimas tampa teisiškai privalomas jį sudariusioms šalims. Vis dėlto, kaip jau minėta, ES ir valstybės narės negali būti verčiamos sudaryti tokius tarpinstitucinius susitarimus ar duoti sutikimą peržengti kompetencijos ribas. Šiuo požiūriu galima paprieštarauti prof. Eeckhout, kuris teigė, jog sudėtingose tarptautinėse organizacijose turėtų egzistuoti pareiga ES ir valstybėms narėms sudaryti tarpinstitucinius susitarimus, numatančius aiškias abipuses bendradarbiavimo teises ir pareigas⁷⁹⁸. Nei ESTT, nei mišrių susitarimų praktika nepatvirtina tokio drąsaus teiginio, teikdama pirmenybę lanksčiam lojalaus bendradarbiavimo pareigos pobūdžiui. Geriausias lankstaus, neformalizuoto jos įgyvendinimo pavyzdys – ES ir valstybių narių dalyvavimas PPO – parodo, jog net ir nesant rašytinių taisyklių, galima užtikrinti veiksmingą ES grupės dalyvavimą sudėtingoje tarptautinėje organizacijoje⁷⁹⁹, visų pirma griežtai atsiejant išorinį dalyvavimą mišriame susitarime (balsavimą, ES grupės atstovavimą) nuo kompetencijos ES viduje pasidalijimo⁸⁰⁰.

Galiausiai primintina, jog priešingai nei teigė prof. Timmermans ar prof. Neframi⁸⁰¹, nepavykus pasiekti bendros ES ir valstybių narių pozicijos mišraus susitarimo ar juo sukurtos organizacijos organe pasidalijamosios

⁷⁹⁷ 1996 m. kovo 19 d. Sprendimas *Komisija prieš Tarybą*, C-25/94, Rink. p. I-1469.

⁷⁹⁸ EECKHOUT, P. 2004, *supra*, note 63, p. 214.

⁷⁹⁹ Šiuo požiūriu galima pastebėti, jog PPO egzistuoja tam tikra nerašytinė bendradarbiavimo tvarka, kuri daugeliu atžvilgių prilygsta bendradarbiavimo pareigos formalizavimui. Pvz., žr. SATTLER, S. *supra*, note 48, p. 159.

⁸⁰⁰ Tokį atribojimą vienareikšmiai patvirtino ESTT Nuomonėje 1/94. Be to, ES valstybių narių noras griežtai atriboti ES grupės dalyvavimą mišriuose susitarimuose ir organizacijose tvarką nuo formalaus kompetencijos pasidalijimo neseniai buvo akcentuotas ES Tarybos dokumente „EU Statements in multilateral organisations General Arrangements“, kuriame Taryba pabrėžė, jog „pozicijų priėmimas ir pristatymas nepaveikia kompetencijos pasidalijimo ar priskyrimo pagal Sutartis, o taip pat sprendimų priėmimo procedūrų tvirtinant ES pozicijas Taryboje, kaip numatyta ES sutartyse“. Žr. Council of the European Union. *EU Statements in multilateral organisations General Arrangements*. 2011-10-24, 15901/11. Prieiga per internetą: <<http://register.consilium.europa.eu/pdf/en/11/st15/st15901.en11.pdf>> [žiūrėta 2013-03-21].

⁸⁰¹ Žr. TIMMERMANS, CH. 2000, *supra*, note 166, p. 239; NEFRAMI, E. 2010, *supra*, note 670, p. 323-359; Editorial Comments, *supra*, note 177, p. 385–390.

kompetencijos srityje, lojalaus bendradarbiavimo pareiga *ipso facto* nereikalauja susilaikyti nuo vienašališkų pozicijų. Kaip jau minėta nagrinėjant Sprendimą *PFOS*, susilaikymas tampa būtinas tik tuo atveju, jei vienašališki veiksmai gali neigiamai paveikti ES teisę pirmenybės ir autonomijos principų prasme ar kitus esminius ES interesus - ES kompetencijai priklausančių mišraus susitarimo nuostatų įgyvendinimą ir ES tikslų ir uždavinių siekimą. Priešingu atveju, žlugus ES grupės pastangoms pasiekti bendrą poziciją, ir tinkamai pasikonsultavus, atskiros šalys turėtų teisę pasisakyti savo kompetencijos srityse. Šiuo atveju turi būti išlaikyta derama pagarba išliekančiai valstybių narių kompetencijai, nepaisant to, jog šios kompetencijos įgyvendinimas gali sukelti neigiamų pasekmių ES tarptautiniam įvaizdžiui ar vienybei. Vis dėlto, lojalaus bendradarbiavimo pareiga gali sušvelninti aštrias kompetencijos suteikimo principo briaunas skatindama bendradarbiavimą ir gindama ES teisę ir kitus esminius ES interesus nuo galimų pažeidimų mišrios kompetencijos srityse.

Lojalaus bendradarbiavimo pareiga yra ne mažiau svarbi mišrių susitarimų aiškinimo ir taikymo kontekste. Kaip jau išsamiai aptarta disertacijos trečiame skyriuje, iš lojalaus bendradarbiavimo principo kylančios pareigos gali tapti pagrindu ESTT jurisdikcijos aiškinti ir taikyti mišraus susitarimo nuostatas atsiradimui, tačiau tam turi būti svarių priežasčių. Tokiomis priežastimis galėtų būti siekis apriboti vienašališkus ir nekoordinuotus valstybės narės institucijų veiksmus, prieštaraujančius jau priimtam ES susitarimui ar pozicijai, o taip pat siekis išvengti prieštaringo nacionalinėje ir ES teisėje taikomos mišraus susitarimo nuostatos aiškinimo ar taikymo, jei tai galėtų pažeisti ES teisę ar realiai pakenkti tam tikros ES politikos srities funkcionavimui. Kita vertus, kaip parodė *Mox Plant* byla⁸⁰², lojalaus bendradarbiavimo pareiga gali riboti valstybių narių ginčų sprendimą už ESTT ribų, jei jis susijęs su ES teisės aiškinimu ir taikymu. Šiuo atveju galima teigti, jog bendradarbiavimo pareiga sukelia glaudaus bendradarbiavimo ir konsultavimosi su ES pareigą ir tuo atveju, kai valstybė

⁸⁰² 2006 m. gegužės 30 d. Sprendimas *Komisija prieš Airiją*, C-459/03, Rink. p. I-4635.

narė planuoja ginčą ar dalyvauja ginče su trečiąja šalimi, nes toks ginčas gali pažeisti ES teisės autonomijos principą, jei valstybė narė neužtikrins tinkamo ES teisės ir esminių interesų pristatymo ir gynimo⁸⁰³.

Bet kokių atveju, mišrių susitarimų aiškinimo ir taikymo srityje itin svarbu užtikrinti teisinį tikrumą ir aiškumą, pašalinant trečiame disertacijos skyriuje aptartus ESTT praktikos prieštaravimus, susijusius su jurisdikcijos pripažinimo pagrindais⁸⁰⁴. Kadangi ESTT yra viena iš ES institucijų, jam taip pat turėtų būti taikomas lojalus bendradarbiavimo principas ir iš jo kylantis reikalavimas siekti darnos ir nuoseklumo ES išorės santykių teisės plėtojime. Kaip jau ne kartą minėta, didesnis teisinis tikrumas prisidėtų prie stipresnio ES ir valstybių narių tarpusavio pasitikėjimo, kuris yra sėkmingo lojalus bendradarbiavimo ir apskritai ES grupės veikimo mišrios kompetencijos srityje pagrindas. ESTT šioje srityje neabejotinai vaidina svarbų vaidmenį, ypač atsižvelgiant į tai, jog jo formuojami lojalus bendradarbiavimo, darnos ir kiti reikalavimai kaip bendri nurodymai perimami mišrių susitarimų praktikoje.

Galiausiai pabrėžtina lojalus bendradarbiavimo pareigos reikšmė tarptautinės atsakomybės instituto kontekste. Kitaip nei anksčiau aptartais atvejais, šioje srityje bendradarbiavimo pareiga įgyja tarptautinę dimensiją. Lojaliu bendradarbiavimu ir abipusiu pasitikėjimu yra grindžiamas ES ir valstybių narių dalyvavimas ginčų sprendime mišriose tarptautinėse organizacijose, tokiose kaip PPO, kurioje net ir pasidalijamosios kompetencijos srityse pagrindinis vaidmuo tekdavo ne valstybėms narėms, bet EK. Panašiai ESTT pripažino galimybę ES ir jos valstybėms narėms, joms pačioms sutinkant, prieš trečiąsias PPO šalis taikyti kryžmines atsakomasias priemones ne savo kompetencijos srityse siekiant ES grupės dalyvavimo PPO veiksmingumo. Kita vertus, lojalus bendradarbiavimo pareiga pasireiškia ES

⁸⁰³ Plačiau apie tai žr. GOVAERE, I. *supra*, note 776, p. 206.

⁸⁰⁴ Šie prieštaravimai visų pirma susiję su neaiškiu ir nenuosekliu kompetencijos suteikimo principo taikymu ESTT sprendimuose, susijusiuose su mišrių susitarimų aiškinimu ir taikymu. Viena vertus, Teismas vartojo teisiškai nepakankamai apibrėžtus kriterijus, pagal kuriuos pripažįstama jo jurisdikcija aiškinti ir taikyti mišrius susitarimus. Lieka neaišku, kodėl šie kriterijai skiriasi prejudicinio sprendimo ir pažeidimo procedūrose, o taip pat jurisdikcijos ir tiesioginio veikimo pripažinimo kontekste. Kita vertus, galima pasigesti nuoseklumo Teismo argumentuose, susijusiuose su „ES interesu“ ir lojalus bendradarbiavimo pareiga. Jei šiems argumentams turi būti suteikta daugiau teisinės reikšmės, Teismas turėtų juos geriau paaiškinti. Plačiau apie tai žr. trečiąją disertacijos skyrių.

ir valstybių narių veiksmų valdymu ir ribojimu siekiant išvengti pačios ES tarptautinės atsakomybės. Tai ypač pasakytina apie tuos atvejus, kai mišriame susitarime numatomas solidariosios atsakomybės taikymas. Šiuo atveju lojalus bendradarbiavimo pareiga įgytų itin ribojantį teisinį poveikį ES ir valstybėms narėms. Be to, aptariama pareiga gali būti taikoma įpareigojant ES ir valstybes nares vengti ES teisės pirmenybės ir jos autonomijos principų pažeidimų. Pavyzdžiui, ji galėtų drausti deklaracijų dėl kompetencijos sudarymą mišrių susitarimų kontekste. Prisimenant Teismo poziciją Nutarime 1/78, kuriame jis pasisakė prieš ES kompetencijos eksternalizavimą ir fiksavimą tarptautiniuose susitarimuose, manytina, jog lojalus bendradarbiavimo pareiga sukuria pagrindą tokiam ES ir valstybių narių priešinimuisi deklaracijų dėl kompetencijos priėmimui siekiant išvengti neigiamų pasekmių Sąjungai, visų pirma netikslaus ES ir valstybių narių kompetencijos atribojimo. Kaip nustatyta disertacijos ketvirtame skyriuje, nei deklaracijų dėl kompetencijos, nei solidariosios atsakomybės kaip tarptautinės atsakomybės užtraukimo mechanizmai nėra tinkami suderinti ES teisės autonomijos, valstybių narių dalyvavimo išorės santykiuose bei trečiųjų šalių teisinio tikrumo interesus. Vietoj jų, šioje disertacijoje siūlomi procesiniai atsakomybės priskyrimo mechanizmai, pagal kuriuos ES ir valstybės narės galėtų pačios nustatyti ir pranešti trečiajai šaliai, kas iš jų taps šalimi procese ir prisiims tarptautinę atsakomybę. Akivaizdu, jog šioje vietoje esminė reikšmė tenka tinkamam lojalus bendradarbiavimo pareigos įgyvendinimui. Būtent ji taptų sėkmingo procesinio atsakomybės priskyrimo mechanizmo veikimo garantas. Ši pareiga apimtų ne tik glaudaus bendradarbiavimo, informacijos apsikeitimo, pozicijos koordinavimo aspektus, bet ir pastangas susitarti dėl atsakingos šalies pasirinkimo siekiant išvengti solidariosios ES ir valstybių narių atsakomybės, kuri paprastai būtų numatoma nesėkmės atveju. Manytina, jog valstybei narei nebendradarbiaujant su ES šioje srityje, atsirastų pagrindas pradėti prieš ją įsipareigojimų neįvykdymo procedūrą ESTT dėl lojalus bendradarbiavimo principo, t.y. ES sutarties 4 straipsnio 3 dalies, pažeidimo.

Galiausiai pastebėtina, jog su TTK straipsnių dėl tarptautinių organizacijų atsakomybės projektu atsiranda perspektyva į tarptautinės atsakomybės institutą integruoti disertacijos ketvirtame skyriuje aptartas ES *lex specialis* atsakomybės taisyklės. Viena tokių taisyklių neabejotinai galėtų tapti Lisabonos sutartimi formaliai pripažintas lojalus bendradarbiavimo principas. Tokiu atveju ES lojalus bendradarbiavimo principas ir iš jo kylanti bendradarbiavimo pareiga įgytų tarptautinį teisinį pripažinimą ir todėl galėtų pasitarnauti išvengiant ES ir valstybių narių tarptautinės atsakomybės šioms veikiant minėto principo pagrindais⁸⁰⁵. Tokiu būdu lojalus bendradarbiavimo principas galėtų veikti kaip papildomas saugiklis prieš tarptautinės atsakomybės ES grupei atsiradimą. Vis dėlto, ES grupė turėtų tinkamai atskleisti trečiosioms šalims šio principo turinį ir taikymo specifiką.

5.5. Skyriaus apibendrinimas ir išvados

Kaip jau atskleista ankstesniuose skyriuose, mišrūs susitarimai yra pragmatiškas būdas ES ir valstybėms narėms dalyvauti išorės santykiuose pasidalytos kompetencijos srityse, kuriose atskiras jų veikimas tokia pačia apimtimi nėra įmanomas dėl jų ribotos kompetencijos⁸⁰⁶. Tačiau tokio kompromiso kaina – būtinybė derinti ES ir valstybių narių interesus mišrių susitarimų derybų, sudarymo ir įgyvendinimo praktikoje. Nors žvelgiant iš kompetencijos suteikimo principo perspektyvos mišrus susitarimas apima teisiškai atribotas ES ir valstybių narių teises ir pareigas, jis turi funkcionuoti kaip darnus, vientisas susitarimas, nes paprastai ES ir valstybių narių atskirai prisiimamos teisės ir pareigos būna tarpusavyje susijusios, vienu įgyvendinimas būna priklausomas nuo kitų įgyvendinimo. Tokių mišrių susitarimų integralumą padeda užtikrinti ES sutartyje įtvirtintas lojalus

⁸⁰⁵ Manytina, jog tokiu atveju trečiosios šalys turėtų pripažinti teisėtai dėl lojalus bendradarbiavimo pareigos koreguojamus ES ir jos valstybių narių veiksmus ar neveikimą, pvz., susilaikymą nuo pozicijos priėmimo, išstojimą iš vieno ar kito organo ar pokyčius balsavime.

⁸⁰⁶ Išskyrus pirmame disertacijos skyriuje minimą situaciją, kada valstybės narės leidžia ES pasinaudoti savo neišimtinę kompetencija. Vis dėlto, praktikoje valstybės narės nepraleidžia progų pasinaudoti neišimtinę ES kompetencija ir sudaryti mišrius susitarimus kartu su ES.

bendradarbiavimo principas ir mišrios kompetencijos srityje taikoma jo išraiška – lojalus bendradarbiavimo pareiga.

Tyrime nustatyta, jog lojalus bendradarbiavimo pareiga reikalauja ES ir valstybes nares glaudžiai bendradarbiauti visose mišrių susitarimų praktikos srityse (derybose, sudaryme ir nutraukime, įgyvendinime, tarptautinės atsakomybės srityje) su siekiu apsaugoti esminius ES interesus – veiksmingai ir darniai įgyvendinti ES kompetencijai priskiriamas mišraus susitarimo nuostatas, apsaugoti ES teisę ir jos autonomiją bei tinkamai siekti ES tikslų ir uždavinių. Lojalus bendradarbiavimo pareiga primena, jog be konstitucinių kompetencijos atribojimo ir valstybių suverenių teisių įgyvendinimo klausimų, išlieka svarbūs ir ES interesai bei pasiekto ES integracijos lygio išsaugojimas. Tyrimo metu įrodyta, jog ši pareiga praktikoje apima ištisa kompleksą pozityvių ir negatyvių pareigų, kurios kinta priklausomai nuo aplinkybių ir padeda realiai suderinti ES ir valstybių narių veikimą mišrios kompetencijos srityse.

Sėkmingas lojalus bendradarbiavimo pareigos taikymas reikalauja tinkamo balanso tarp kompetencijos suteikimo principo, ginančio ES valstybių narių kompetenciją, bei minėtų ES interesų. Tyrimo metu nustatyta, jog lojalus bendradarbiavimo pareigos evoliucija nuo abstrakčių gairių iki konkrečių, teisiškai privalomų reikalavimų sukelia įtampą tarp griežto kompetencijos suteikimo principo ir mišrių susitarimų integralumą ir esminius ES interesus ginančios lojalus bendradarbiavimo pareigos, kuri iš esmės atspindi nuo pat ES įsteigimo besitęsiantį konfliktą tarp ES integracijos ir nacionalinio suvereniteto šalinininkų. Pastarųjų metų ESTT praktika patvirtino, jog lojalus bendradarbiavimo pareiga gali tapti konkreta rezultato (konkrečiu atveju – susilaikyti nuo vienašališkų valstybių narių veiksmų) pareiga net ir ES nerealizuotos pasidalijamosios kompetencijos srityse. Išsami šios praktikos analizė parodė, jog ESTT sprendimas suteikti lojalus bendradarbiavimo pareigai imperatyvaus rezultato atributą buvo pagrįstas dėl specifinių bylos aplinkybių – vienašališkas valstybės narės veikimas mišriame susitarime galėjo paveikti ES teisę pirmenybės principo prasme. Vis dėlto, kaip

ir trečiame skyriuje nagrinėtais atvejais, ESTT argumentai nebuvo pakankamai aiškūs ir nuoseklūs, o tai tik paaštrino įtampą tarp kompetencijos suteikimo principo ir lojalus bendradarbiavimo pareigos. Atitinkamai šioje disertacijoje nuosekliai siūloma aptariamą įtampą švelninti aiškesne ESTT praktika, bendradarbiavimo pareigos taikyme akcentuojant vienašališkų valstybių narių veiksmų ar neveikimo poveikį ES teisei ir esminiams interesams. Kad šios pareigos taikymo apimtis pagal poveikio testą nebūtų per plati, būtina formuoti aiškesnes ES teisės pirmenybės ir autonomijos principų taikymo lojalus bendradarbiavimo kontekste taisykles, o taip pat siekti mišriuose susitarimuose įtvirtinti išlygas, leidžiančias ES ir valstybėms narėms atsiriboti nuo savarankiškų atskiros valstybės narės, veikiančios išimtinai savo kompetencijos srityse, veiksmų.

Aiškesnis lojalus bendradarbiavimo pareigos taikymas skatintų didesnę tarpusavio pasitikėjimą tarp ES ir valstybių narių, o tai leistų dar labiau sumažinti neigiamas griežto kompetencijos atribojimo pasekmes ir užtikrinti mišrių susitarimų integralumą siekiant ES tikslų. Tyrime daroma išvada, jog optimaliausias lojalus bendradarbiavimo koncepcijos taikymas yra grindžiamas visų ES grupės šalių konsensusu dėl pasirinkto bendradarbiavimo mišrios kompetencijos srityje modelio. Kaip rodo praktika, toks konsensualus lojalus bendradarbiavimo pareigos įgyvendinimas leidžia net apriboti ES ir valstybių narių kompetencijos vykdymą kitos ES grupės šalies naudai, kartu suderinant jų interesus. Tačiau siekiant sėkmingo bendradarbiavimo pareigos įgyvendinimo būtina užtikrinti tam tikrą jos turinio lankstumą. Atitinkamai, ši pareiga negali visais atvejais reikalauti formalizuoti ES grupės bendradarbiavimą mišrios kompetencijos srityse, versti valstybes nares duoti sutikimą apriboti savo kompetencijos vykdymą, drausti valstybių narių veikimą ES neišimtinės kompetencijos srityse, t.y. jos turinys ir pasireiškimas turi priklausyti nuo vienašališkų valstybių narių veiksmų poveikio ES teisei ir esminiams interesams analizės ir kitų svarbių aplinkybių. Būtent lankstus ES grupės bendradarbiavimas mišrios kompetencijos kontekste leistų geriausiai išnaudoti jos kolektyvinę patirtį ir įtaką tarptautinėje arenoje. Ir atvirkščiai,

išimtinai prievartinis, nesubalansuotas lojalaus bendradarbiavimo pareigos pobūdis galėtų privesti prie Pyro pergalės – valstybių narių atgrasymo nuo ES išorės santykių plėtojimo.

6. SKYRIUS. LISABONOS SUTARTIES POVEIKIS MIŠRIŲ SUSITARIMŲ INSTITUTUI IR ŠIO INSTITUTO ATEITIES PERSPEKTYVOS

Ankstesnėse dalyse išsamiai aptarus visus pagrindinius mišrių susitarimų instituto aspektus, ateina metas įvertinti, kaip šį institutą veikia Lisabonos sutartis ir kokios yra jo ateities perspektyvos. Kartu reikia nustatyti, ar įmanoma tam tikrose srityse mišrius susitarimus pakeisti BUSP ir kitas ES politikos sritis apjungiančiais horizontaliais ES susitarimais.

Šioje dalyje bandoma įrodyti, jog nepaisant to, kad Lisabonos sutartimi pakeistos ES sutartys (kaip ir ankstesnės ES sutartys) visiškai nereglamentuoja mišrių susitarimų⁸⁰⁷, naujosios jų nuostatos sukuria sąlygas reikšmingiems pokyčiams aptariamoje srityje. Dėl trumpo laiko tarpo nuo Lisabonos sutarties įsigaliojimo praktikoje dar nematyti aiškių šių permainų požymių, tačiau neabejotina, jog jie ims reikštis vis dažniau.

Su Lisabonos sutartimi susiję pokyčiai mišrių susitarimų institutui iš esmės gali būti skiriami į dvi kryptis. Pirmajai priklauso pokyčiai, susiję su ES kompetencijos reguliavimu. Lisabonos sutartis pakoregavo ES kompetencijos apimtį, visų pirma išplėsdama ES pasidalijamosios kompetencijos ir BPP, kuri yra išimtinė ES kompetencija, ribas. Nuo šių pokyčių, kurių apimtis iki galo nėra aiški, plėtojimo praktikoje priklausys mišrių susitarimų ateitis. Kuo labiau plėsis ES išimtinė kompetencija, tuo mažiau erdvės liks mišrių susitarimų sudarymui ir valstybių narių kaip nepriklausomų tarptautinės teisės subjektų dalyvavimui su ES veikla susijusiuose išorės santykiuose.

Antroji Lisabonos sutarties pokyčių kryptis sietina su struktūrinėmis reformomis pačioje ES konstitucinėje sąrangoje. Nepaisant to, jog šių reformų poveikis mišriems susitarimams yra netiesioginis ir kartu mažiau akivaizdus,

⁸⁰⁷ Doktrinoje dėl to apgailestaujama. Štai prof. A. Dashwood teigia, kad valstybės narės nepasinaudojo puikia proga į Lisabonos sutartį įtraukti supaprastintų mišrių susitarimų sudarymo nuostatų, pvz., numatančių ratifikacijos parlamentuose atsisakymą arba griežtus ratifikacijos terminus, ir tokiu būdu išvengti su ratifikacijos uždelsimu susijusių problemų. Panašiai prof. Rosas siūlė įtraukti į ES pirminę teisę nuostatą, įgalinančią Tarybą atstovauti valstybes nares tiek kaip Tarybos nares, tiek ir kaip atskiras valstybes priimančias mišrius susitarimus ir tokiu būdu išvengti ilgo ratifikacijų maratono. Žr., DASHWOOD, A. 2010, *supra*, note 32, p. 351; ROSAS, A. 2010, *supra*, note 43, p. 372.

manytina, jog ilgainiui būtent šių reformų dėka ims iš esmės keistis ES išorinių santykių palaikymo forma. Dėl didėjančios BUSP ir ne BUSP išorės politikos sričių integracijos, BUSP ir valstybių narių kompetencijos persidengimo ir palankių procesinių – teisinių sąlygų, sukurtų Lisabonos sutartimi, atsiranda pagrindas dalį mišrių ES ir valstybių narių susitarimų pakeisti horizontaliais ES susitarimais, apjungiančiais BUSP ir kitų ES politikos sričių elementus.

Šios tendencijos yra sveikintinos ir atspindinčios bendrą Lisabonos sutarties tikslą sustiprinti ES išorės politikos veiksmingumą, nuoseklumą ir darną siekiant ES sutarties 21 straipsnyje įtvirtintų ambicingų ES išorės politikos tikslų. Šiuolaikinių pasaulio iššūkių atrėmimas vis dažniau reikalauja greito reagavimo, efektyvaus sprendimų priėmimo, plataus tarptautinio bendradarbiavimo ir kompleksinių, integruotų veiksmų, apimančių ne tik politinius ar saugumo, bet ir ekonominio ir socialinio pobūdžio instrumentus. Manytina, jog horizontalūs ES susitarimai sukuria tam tinkamesnes sąlygas, nei tradiciniai mišrūs ar atskirų sričių ES susitarimai. Vis dėlto, reikia pripažinti, jog ir šie horizontalūs susitarimai kelia sudėtingų teisinių klausimų, susijusių su BUSP ir kitų ES išorės politikos sričių apjungimo į vieną susitarimą pasekmėmis, kuriuos būtina išspręsti norint užtikrinti tokių ES susitarimų veiksmingumą.

6.1. Poveikis, susijęs su pokyčiais ES kompetencijos reguliavime

6.1.1. Pokyčiai pasidalijamosios kompetencijos srityse ir išimtinės kompetencijos plėtra dėl ES teisės pirmenybės principo taikymo

Lisabonos sutartis koreguoja ES kompetencijos reguliavimą. Visų pirma, įtraukiama aiški ES kompetencija eilėje naujų sričių, įskaitant humanitarinę pagalbą, bendradarbiavimą su trečiosiomis šalimis prieglobsčio ir readmisijos susitarimų, civilinės saugos, energetikos, turizmo ir kitais klausimais. Visgi didžiausią poveikį mišrių susitarimų institutui turės pasidalijamosios kompetencijos sričių išplėtimas, nes vykstant ES teisėkūrai

šiose srityse, pirmenybės principo pagrindu plėsis ir išimtinės ES kompetencijos apimtis⁸⁰⁸. Kaip jau minėta, ES išimtinės kompetencijos srityse mišrūs susitarimai negali būti sudaromi.

Šiuo požiūriu reikšmingiausi ilgalaikiai pokyčiai numatomi laisvės, saugumo ir teisingumo erdvėje. Kaip žinoma, Maastrichto sutartimi sukurta teisingumo ir vidaus reikalų sritis buvo laikyta nuo EB atskirtu trečiuoju ES ramsčiu, kuriam iš esmės nebuvo taikomi EB teisės principai. Amsterdamo sutartis dalį trečiojo ramsčio aspektų perkėlė į EB sutartį sukurdamą tam atskirą skyrių „Vizos, prieglobstis, imigracija ir kitos su laisvu asmenų judėjimu susijusios sritys“. Lisabonos sutartimi trečiojo ramsčio likučiai – policijos ir teismų bendradarbiavimas baudžiamosiose bylose – buvo perkelti iš ES sutarties į SESV. Tokiu būdu su nedidelėmis išimtimis ir pereinamaisiais laikotarpiais užbaigiama trečiojo ramsčio migracija į viršnacionalinę ES teisės sistemą su visomis iš to išplaukiančiomis teisinėmis pasekmėmis⁸⁰⁹. SESV 4 straipsnio 2 dalies j punkte aiškiai numatyta, jog laisvės, saugumo ir teisingumo erdvė priklauso ES pasidalijamosios kompetencijos kategorijai. Kadangi Sutartyse nėra numatyta jokių pirmenybės principo taikymo išimčių laisvės, saugumo ir teisingumo erdvės atžvilgiu, galima daryti pagrįstą išvadą, jog ES teisėkūra šioje srityje, įskaitant ir policijos ir teismų bendradarbiavimo baudžiamosiose bylose klausimais, pirmenybės principo pagrindu ilgainiui išplės ES išimtinės kompetencijos apimtį ir taip sumažins mišrių susitarimų sudarymo galimybes. Atsižvelgiant į tai, kad aptariama sritis pastaraisiais metais yra viena iš aktyviausių ES teisėkūros sričių, jau gana greitai galima tikėtis ir konkrečių pasekmių mišrių susitarimų institutui arba bent jau tokių pasekmių apraiškų.

⁸⁰⁸ Pastebėtina, jog dėl teisėkūros procesų ES viduje ne vienoje tarptautinėje organizacijoje ir konvencijoje ES yra įgijusi plačią kompetenciją, kuri daro valstybių narių dalyvavimą jose teisiškai nepagrįstu arba bent jau sukuria pagrindą ES prisijungti prie šių organizacijų ar konvencijų. Plačiau žr. EMERSON, M., BALFOUR, R., CORTHAUT, T., WOUTERS, J., KACZYŃSKI, P. M., RENARD, T. *supra*, note 23.

⁸⁰⁹ Plačiau žr. HERLIN-KARNELL, E. EU Competence in Criminal Law after Lisbon. In BIONDI, A., EECKHOUT, P., RIPLEY, S. (eds.). *EU Law After Lisbon*. Oxford University Press, 2011, p. 329-344; EECKHOUT, P. 2011a, *supra*, note 40; PEERS, S. EU Justice and Home Affairs Law (non-civil). In BÚRCA, G. DE, CRAIG, P. (eds.). *The Evolution of EU Law*. 2nd ed., Oxford University Press, 2011.

6.1.2. Pokyčiai Bendrosios prekybos politikos srityje

Vis dėlto, reikšmingesni ir labiau apčiuopiami pokyčiai mišrių susitarimų institutui gali pasireikšti dėl Lisabonos sutartimi ženkliai išplėstos BPP apimties. BPP laikytina viena iš pagrindinių ES išorės politikos sričių. Ji buvo įtvirtinta jau pirminėje EEB steigimo sutartyje kaip valstybių narių vidaus rinkų vienijimosi atsakas išoriniam pasauliui. Jau tada buvo suprata, jog vieningos EEB vidaus rinkos kūrimas nebūtų įmanomas be vieningos prekybos su trečiosiomis šalimis politikos. Šiuo metu ES laikoma viena pagrindinių daugiašalės prekybos sistemos dalyvių, o taip pat viena svarbiausių dvišalių ir regioninės prekybos partnerių. Dėl savo įtakos valstybių narių ekonominiam ir prekybos vystymuisi, BPP nuo pat pradžių buvo EEB institucijų ir valstybių narių įtampos ir nesutarimų šaltinis⁸¹⁰. Lisabonos sutarties poveikis mišrių susitarimų praktikai BPP srityje sietinas su dviem konstitucinės reikšmės naujovėmis. Viena vertus, Lisabonos sutartis pirmą kartą ES integracijos istorijoje įtvirtina bendrus ES išorės politikos tikslus, kurių reikia siekti visose ES politikos srityse, įskaitant BPP. Kita vertus, Lisabonos sutartimi buvo reikšmingai išplėstos ES išimtinės kompetencijos BPP ribos įtraukiant į ją prekybą paslaugomis, komercinius intelektinės nuosavybės aspektus ir tiesiogines užsienio investicijas. Būtent šiuos du pokyčius reikia detaliau išnagrinėti kartu įvertinant jų galimą poveikį mišrių susitarimų institutui.

6.1.2.1. Bendras ES išorės politikos tikslų sąrašas: Bendrosios prekybos politikos reorientacija?

⁸¹⁰ Plačiau apie BPP evoliuciją žr. BARTELS, L. The Trade and Development Policy of the European Union. In CREMONA, M. (ed.). *Developments in EU External Relations Law. Collected Courses of the Academy of European Law*. Oxford University Press, 2008, p. 128-171; TIETJE, CH. *Die Außenwirtschaftsverfassung der EU nach dem Vertrag von Lissabon*. Heft 83, 2009. Prieiga per internetą: <<http://www.wirtschaftsrecht.uni-halle.de/sites/default/files/altbestand/Heft83.pdf>> [žiūrėta 2013-03-24].

BPP atžvilgiu yra nustatyti du tikslų sąrašai, tarp kurių nenumatytas joks hierarchinis ryšys. SESV 206 straipsnyje numatomi specifiniai BPP tikslai⁸¹¹ – prisidėti prie „darnaus pasaulio prekybos plėtojimo, laipsniško tarptautinės prekybos ir tiesioginių užsienio investicijų apribojimų panaikinimo bei muitų ir kitų kliūčių mažinimo“. Tačiau be šių specifinių tikslų, Sąjunga BPP srityje pagal SESV 205 straipsnį „vadovaujasi principais, siekia tikslų ir vykdo veiksmus remdamasi bendrosiomis nuostatomis, nurodytomis ES sutarties V antraštinės dalies 1 skyriuje“. SESV 207 straipsnio 1 dalyje pakartojama, jog „BPP vykdoma vadovaujantis ES išorės veiksmų principais ir tikslais“. Pastebėtina, jog abiejuose straipsniuose naudojamos įpareigojančios formuluotės, nepaliekančios abejonės, jog BPP, be savo tiesioginių tikslų, turi siekti ir bendrų ES išorės veiksmų tikslų⁸¹².

Šie bendrieji ES principai ir tikslai įtvirtinti ES sutarties 21 straipsnyje. Šio straipsnio 1 dalyje nurodyta, jog „ES veiksmai tarptautinėje arenoje grindžiami principais, paskatinusiais jos pačios sukūrimą, vystymąsi ir plėtrą, ir kurių įgyvendinimą ji skatina platesniame pasaulyje: demokratijos, teisinės valstybės, žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių visuotinio ir nedalumo, pagarbos žmogaus orumui, lygybės ir solidarumo principais bei JT Chartijos ir tarptautinės teisės principų laikymusi“. Be to, 21 straipsnio 2 dalyje numatomi politinio ir saugumo pobūdžio tikslai – „apginti savo vertybes, pagrindinius interesus, saugumą, nepriklausomybę ir vientisumą; įtvirtinti ir remti demokratiją, teisinę valstybę, žmogaus teises ir tarptautinės teisės principus; išsaugoti taiką, užkirsti kelią konfliktams ir stiprinti tarptautinį saugumą

⁸¹¹ Jie iš esmės atkartoja Nicos sutartimi įtvirtintus tikslus, išskyrus nuorodą į tiesiogines užsienio investicijas, kuri atsirado Lisabonos sutarčiai išplėtus BPP į šią sritį. Plačiau apie BPP tikslus po Lisabonos sutarties žr. KRAJEWSKI, M. The Reform of the Common Commercial Policy. In BIONDI, A., EECKHOUT, P., RIPLEY, S. (eds.). *EU Law After Lisbon*. Oxford University Press, 2011, p. 295; DIMOPOULOS, A. The Effects of the Lisbon Treaty on the Principles and Objectives of the Common Commercial Policy. *European Foreign Affairs Review*, vol. 15, 2010, p. 154.

⁸¹² Panašiai žr. CREMONA, M. The Draft Constitution: External Relations and External Action. *Common Market Law Review*, vol. 40, 2003, p. 1347-1366; KRAJEWSKI, M. External Trade Law and the Constitution Treaty: Towards a Federal and More Democratic Common Commercial Policy? *Common Market Law Review*, vol. 42, 2005, p. 91-127; DIMOPOULOS, A. *supra*, note 811, p. 162; MÜLLER-GRAFF, P. CH. Will the Common Commercial Policy be Impeded by Non-ratification of the Constitutional Treaty? In DASHWOOD, A., MARESCAU, M. (eds.). *Law and Practice of EU External Relations. Salient Features of a Changing Landscape*. Cambridge University Press, 2008, p. 188-202.

<...>“, o taip pat socio-ekonominio, aplinkosauginio ir humanitarinio pobūdžio tikslai – „skatinti besivystančių šalių ekonominių, socialinių ir aplinkos apsaugos tvarų vystymąsi, pirmiausia siekdama panaikinti skurdą; skatinti visų šalių integraciją į pasaulio ekonomiką, įskaitant laipsnišką tarptautinės prekybos apribojimų panaikinimą; prisidėti prie tarptautinių priemonių, skirtų aplinkos kokybės išsaugojimui ir gerinimui be pasaulio gamtos išteklių tausojančiam valdymui, siekiant užtikrinti tvarų vystymąsi, kūrimo; padėti tautoms, šalims ir regionams, susidūrusiems su gaivalinėmis nelaimėmis arba žmogaus sukeltomis katastrofomis“, ir galiausiai bendras tikslas „remti tarptautinę sistemą, grindžiamą tvirtesniu daugiašaliu bendradarbiavimu ir tinkamu pasauliniu valdymu“.

Kaip teisingai pastebi prof. Krajewski⁸¹³, šie tikslai atspindi ir sustiprina bendrus ES tikslus santykiuose su platesniu pasauliu, numatytus ES sutarties 3 straipsnio 5 dalyje⁸¹⁴. Tiek ES sutarties 3 straipsnio 5 dalyje, tiek ir 21 straipsnyje galima rasti nuorodas į „laisvą ir sąžiningą prekybą“, tad galima teigti, jog šie bendrieji ES tikslai nepanaikina BPP tikslų svarbos. Tačiau kartu iš šių Lisabonos sutarties nuostatų matyti, jog ES veikla BPP nebegali apsiriboti vien tik šiais specifiniais BPP tikslais, o turi apimti neekonominio pobūdžio tikslus, tokius kaip taika ir saugumas, žmogaus teisės, tvarus vystymasis, aplinkos apsauga. SESV 205 ir 207 straipsniuose aiškiai įpareigodama BPP siekti šių bendrų ES tikslų, o ne tik laipsniškos prekybos liberalizacijos, Lisabonos sutartis atverčia visiškai naują puslapį BPP vystymėsi.

Manytina, jog šie pokyčiai gali turėti konkrečių pasekmių BPP, o kartu ir mišrių susitarimų praktikoje. Viena vertus, ES institucijos įpareigojamos atsižvelgti į bendrus ES tikslus formuluodamos ir įgyvendindamos BPP. Tai atitinkamai sudaro sąlygas naujai vertinti BPP priemonių tikslingumą ir

⁸¹³ Žr. KRAJEWSKI, M. 2011, *supra*, note 811, p. 296.

⁸¹⁴ ES sutarties 3 straipsnio 5 dalis: „Palaikydama santykius su platesniu pasauliu, Sąjunga išsaugo ir skatina savo vertybes ir savo interesus bei prisideda prie savo piliečių apsaugos. Ji prisideda prie taikos išsaugojimo, saugumo užtikrinimo, tvaraus planetos vystymosi, tautų tarpusavio solidarumo ir pagarbos, laisvos ir sąžiningos prekybos, skurdo panaikinimo ir žmogaus, ypač vaiko, teisių apsaugos, taip pat prie griežto tarptautinės teisės, įskaitant Jungtinių Tautų Chartijos principus, laikymosi ir jos plėtojimo“.

veiksmingumą politinių, saugumo ar aplinkos apsaugos tikslų atžvilgiu. Galima net tikėtis socialinio, aplinkosauginio ar kito pobūdžio poveikio vertinimo sudarant prekybos susitarimus su trečiosiomis šalimis ar imantis autonominių BPP priemonių. Atitinkamai, Lisabonos sutarties 207 straipsniu ženkliai išplėtus EP galias BPP⁸¹⁵, atsiranda galimybės EP paveikti ES prekybinius santykius ir jų reguliavimą su trečiosiomis šalimis ar tarptautinėmis organizacijomis, kurios akivaizdžiai pažeidžia minėtas ES pamatines vertybes ir principus⁸¹⁶. Tiesa, dėl plačių bendrų ES išorės politikos tikslų formuluočių, tikslus jų poveikis BPP negali būti nustatytas. ES institucijos išlaiko plačią diskreciją pasirinkti tinkamiausias šių abstrakčių tikslų pasiekimo priemones, jų turinį ir įgyvendinimo tvarką, o teisiųjų nesutarimų atveju išlieka galimybė pasinaudoti ESTT paslaugomis⁸¹⁷.

Kita vertus, su Lisabonos sutartimi atsiranda sąlygos BPP instrumentais siekti bendrų (ne BPP) tikslų ar net įtraukti į šiuos instrumentus su BPP nesusijusių elementų siekiant didesnės darnos, nuoseklumo ir veiksmingumo ES išorės santykiuose⁸¹⁸. Pastarųjų metų pavyzdžiai patvirtina

⁸¹⁵ Remiantis SESV 207 straipsnio 2 dalimi, EP kartu su Taryba veikia pagal įprastą teisėkūros procedūrą, patvirtindamos priemones, apibrėžiančias BPP įgyvendinimo sistemą.

⁸¹⁶ Pvz., 2008 m. balandžio 24 d. Europos Parlamento rezoliucija dėl EB ir Persijos įlankos bendradarbiavimo tarybos laisvosios prekybos susitarimo. OL C 259E, 2009 10 29, p. 83-86. Plačiau žr. BARTELS, L. *Human Rights Conditionality in the EU's International Agreements*. Oxford University Press, 2005.

⁸¹⁷ Panašiai žr. DIMOPOULOS, A. *supra*, note 811, p. 166.

⁸¹⁸ Tai paskatino kai kuriuos autorius kalbėti apie BPP politizaciją. Pvz., žr. BUNGENBERG, M. *The Common Commercial Policy after Lisbon*. Paper presented at the Hebrew University Jerusalem, 14 July 2008. Prieiga per internetą: <http://www.google.com/url?sa=t&rct=j&q=marc%20bungenberg%20%20hebreu%20university&source=web&cd=1&cad=rja&ved=0CDgQFjAA&url=http%3A%2F%2Fmicro5.mscc.huji.ac.il%2F~iasei%2Fdocuments%2FLisbon_Papers%2Fiasei_bungenberg.doc&ei=gNtRUbc5GayQ4gTo8YGIg&usg=AFQjCNGihYBrkFw89SDx9ncAIzjwiLEeYQ&bv=bv.44342787,d.bGE> [žiūrėta 2013-03-26], p. 10. Vis dėlto, reikia pripažinti, jog BPP niekada nebuvo visiškai apolitiška. To pavyzdžiu gali būti bendrųjų lengvatų schemas „plus“ (angl. *General system of preferences (GSP) Plus*) įtvirtinimas BPP kontekste, pagal kurią ES teikia papildomas prekybos lengvatas besivystančioms valstybėms, be kita ko, už tai, kad jos imasi tam tikrų žmogaus teisių priemonių. Be to, pats PPO susitarimas šalia prekybos liberalizacijos mini eilę neprekybinių tikslų, tokių kaip tvarus vystymasis ir aplinkos apsauga. Kartu randama ESTT sprendimų (2009 m. rugsėjo 8 d. Sprendimas *Komisija prieš Parlamentą ir Tarybą*, C-411/06, Rink. p. I-7585; 2006 m. sausio 10 d. Sprendimas *Komisija prieš Parlamentą ir Tarybą*, C-178/03, Rink. p. I-107), kuriuose BPP priemonėms leidžiama siekti šalutinių, ne BPP tikslų, naudojant vieną BPP teisinį pagrindą. Vis dėlto, priešingai nei anksčiau, su Lisabonos sutartimi aukščiausiu konstituciniu lygiu pripažįstama, jog ES BPP turi siekti ir kitų ES išorės politikos tikslų, įskaitant ir ex EB nepriklausančių tikslų. Taip pat žr. HOFFMEISTER, F. *The European Union's Common Commercial Policy a Year after Lisbon – Sea Change or Business as Usual?* *CLEER Working Papers*, Nr. 2011/3. Prieiga per internetą: <http://www.asser.nl/upload/documents/772011_51358CLEER%20WP%202011-3%20

šią išvadą. Po 2010 m. potvynių Pakistane ES Taryba nusprendė suteikti Pakistanui išimtinę padidinto patekimo į ES rinką teisę per neatidėliotiną ir apribotą laiką importo muitų esminėms Pakistano prekėms sumažinimą. Tokie veiksmai atitiko ES sutarties 21 straipsnyje įtvirtintą ES išorės veiksmų tikslą „padėti tautoms, šalims ir regionams, susidūrusiems su gaivalinėmis nelaimėmis arba žmogaus sukeltomis katastrofomis“⁸¹⁹. Kitas pavyzdys – ES ir valstybių narių prekybos susitarimas su Kolumbija⁸²⁰. Tai vienas pirmųjų prekybos susitarimų, kuriuose įtraukiamos akivaizdžiai BPP nepriklausančios BUSP nuostatos siekiant bendrą ES išorės politikos tikslą. Šio susitarimo 1 straipsnyje įtvirtinama pagarbos žmogaus teisėms ir teisinei valstybei išlyga, o 2 straipsnyje šalys įsipareigoja bendradarbiauti kovojant su ginklavimusi ir masinio naikinimo ginklų plitimu. Šie du straipsniai sudaro esminius susitarimo elementus, kurių pažeidimas pagal 8 straipsnio 3 dalį suteikia šalims teisę imtis atsakomųjų veiksmų⁸²¹. Tad šie pavyzdžiai rodo, jog Lisabonos sutartis leidžia įtraukti į BPP susitarimus jai nepriklausančius elementus siekiant bendrą ES išorės politikos tikslą, ir tai *per se* nereikalauja, kad būtų sudaromas mišrus susitarimas. Atitinkamai tokiais atvejais sumažėja mišrių susitarimų sudarymo būtinybė.

%20KOUTRAKOS.pdf> [žiūrėta 2013-03-24], p. 87; KRAJEWSKI, M. 2011, *supra*, note 811, p. 297; DIMOPOULOS, A. *supra*, note 811, p. 161; WOOLCOCK, S. *The Treaty of Lisbon and the European Union as an Actor in International Trade*. ECIPE Working paper, 1/2010, 2010.

⁸¹⁹ Žr. *Pakistan's flood-hit economy set for major trade boost from EU Commission proposal*. ES pranešimas spaudai, IP/10/1299, 2010-10-07. Prieiga per internetą: < http://europa.eu/rapid/press-release_IP-10-1299_en.htm > [žiūrėta 2013-03-24]. Plačiau žr. HOFFMEISTER, F. 2011, *supra*, note 818, p. 88.

⁸²⁰ Europos Sąjungos bei jos valstybių narių ir Kolumbijos bei Peru prekybos susitarimas (ES pasirašytas, bet dar formaliai nesudarytas). Prieiga per internetą: <<http://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/ALL/?uri=OJ:L:2012:354:TOC> [žiūrėta 2013-03-24].

⁸²¹ Vis dėlto, aptariamasis susitarimas yra mišrus, tad neturint priėjimo prie atitinkamų ES derybinių įgaliojimų ir diskusijų Tarybos organuose, negalima žinoti, ar minimi esminiai elementai buvo laikomi ES valstybių narių kompetencijos sritimis ar susitarimas buvo sudarytas kaip mišrus dėl kitų priežasčių.

6.1.2.2. Pokyčiai paslaugų ir komercinių intelektinės nuosavybės aspektų srityje

Lisabonos sutartis užbaigia ilgą laiką trukusius nesutarimus dėl BPP apimties prekybos paslaugomis ir intelektinės nuosavybės srityje⁸²². Europos integracijos istorijoje įvyko keletas konstitucinės reikšmės ginčų dėl BPP kompetencijos prigimties ir apimties⁸²³, kuriuose ESTT, viena vertus, įtvirtino išimtinį ES kompetencijos pobūdį prekybos prekėmis srityje, tačiau, kita vertus, „atidavė duoklę“ valstėms narėms, nurodydamas, jog dalis prekybos paslaugomis ir intelektinės nuosavybės sričių nepriklauso išimtinai ES kompetencijai⁸²⁴. Būtent dėl tokios ESTT praktikos daugelis XX a. devintojo ir dešimtojo dešimtmečių prekybos susitarimų, įskaitant ir PPO susitarimus, buvo sudaromi kartu su valstybėmis narėmis. Amsterdamo ir Nicos sutartimis ši ESTT praktika buvo kodifikuota įtraukiant sudėtingas, kompromisines BPP nuostatas, išskiriant atskiras prekybos paslaugomis ir intelektinės nuosavybės sritis, tačiau jos trukdė aiškiam, darniam ir veiksmingam BPP formavimui ir įgyvendinimui tarptautinėje prekybos sistemoje.

Įsigaliojus Lisabonos sutarčiai, SESV 207 straipsnyje aiškiai ir nedviprasmiškai pripažįstama, jog BPP priskiriama prekyba prekėmis ir paslaugomis, komerciniai intelektinės nuosavybės aspektai ir tiesioginės užsienio investicijos. SESV 3 straipsnio 1 dalies e punkte numatoma, jog BPP yra išimtinė ES kompetencija. Tad BPP kompetencijos išplėtimas į prekybos paslaugomis, komercinių intelektinės nuosavybės aspektų ir tiesioginių užsienių investicijų sritis lemia, jog šiose srityse nebelieka vietos valstybių narių dalyvavimui. Tai atitinkamai leidžia daryti išvadą, jog ir mišrūs

⁸²² Plačiau apie tai žr. WOOLCOCK, S. *supra*, note 818; KRAJEWSKI, M. Of Modes and Sectors: External Relations, Internal Debates and the Special Case of (Trade in) Services. In CREMONA, M. (ed.). *Developments in EU External Relations Law. Collected Courses of the Academy of European Law*. Oxford University Press, 2008, p. 172-214.

⁸²³ Žr. 1975 m. lapkričio 11 d. Nuomonę 1/75, Rink. p. 1355; 1979 m. spalio 4 d. Nuomonę 1/78, Rink. p. 2871; 1994 m. lapkričio 15 d. Nuomonę 1/94, Rink. p. I-5267. Taip pat žr. 2009 m. lapkričio 30 d. Nuomonę 1/08, Rink. p. I-11129.

⁸²⁴ ESTT nustatė, jog išskyrus prekybą paslaugomis kertant sieną, visos kitos prekybos paslaugomis rūšys nepriklauso BPP, o dėl intelektinės nuosavybės Teismas nurodė, jog išskyrus daugumą išleisti į laisvą apyvartą padirbtas prekes, visos kitos TRIPS susitarimu reguliuojamos intelektinės nuosavybės sritys taip pat nepriklauso BPP. Žr. 1994 m. lapkričio 15 d. Nuomonės 1/94, Rink. p. I-5267, 42 ir 71 punktus.

susitarimai šiose srityse nebegali būti sudaromi. Tiesa, jautrias sritis, tokias kaip kultūra, audiovizualinės, sveikatos, socialinės ir švietimo paslaugos, valstybės narės „apsaugojo“ nuo nepriimtinos ES teisėkūros įtvirtindamos vieningą balsavimą Taryboje⁸²⁵.

Vis dėlto, tiek praktikoje, tiek doktrinoje lieka klausimų dėl tikslios BPP apimties. SESV neatskleidžia, kokia yra prekybos paslaugomis ir komercinių intelektinės nuosavybės aspektų apimtis. Tačiau manytina, jog šios dvi sritys sutampa su PPO susitarimų dėl prekybos paslaugomis (GATS) ir dėl komercinių intelektinės aspektų (TRIPS) reguliuojamomis sritimis. Tokia prekybos paslaugomis apimtis patvirtinama ESTT praktikoje. Nuomonėje 1/08 Teismas konstatuoja, jog prekyba paslaugomis, kaip ji buvo reguliuojama Nicos sutartimi, apima GATS susitarime reguliuojamas prekybos paslaugomis sritis⁸²⁶.

Kita vertus, komercinių intelektinės nuosavybės aspektų apimtis mažiau aiški. „Komeraciniai aspektai“ neturi atitikmenų tarptautinėje prekybos teisėje. Sunku nustatyti, kur baigiasi „komerciniai“ ir prasideda kiti intelektinės nuosavybės aspektai⁸²⁷. TRIPS susitarimas mini „su prekyba susijusius“ aspektus. Nors bendrai sutariama, jog skirtumas tarp šių terminų nėra reikšmingas, vis dar kyla klausimų, ar nuoroda į intelektinės nuosavybės „komercinius aspektus“ pripažįstamas dinamiškas šios ES kompetencijos srities pobūdis⁸²⁸ ar atvirkščiai, laikytina, jog ji apsiriboja tokia apimtimi, kokia buvo TRIPS susitarimo apimtis jo sudarymo metu⁸²⁹. Kadangi Lisabonos sutartis panaikino ex EB sutarties 133 straipsnio 7 dalį, kuri numatė Tarybos teisę sudaryti naujus intelektinės nuosavybės susitarimus, kurių tuo metu neapėmė BPP, panašu, jog SESV 207 straipsnyje minima intelektinės

⁸²⁵ Taryba taip pat sprendžia vieningai dėl derybų ir susitarimų dėl prekybos paslaugomis ir intelektinės nuosavybės komercinių aspektų, taip pat tiesioginių užsienio investicijų srityse sudarymo, kai tokiuose susitarimuose įtvirtinamos nuostatos, pagal kurias vidaus taisyklių priėmimui yra reikalingas balsų vieningumas. Žr. SESV 207 straipsnio 4 dalį.

⁸²⁶ 2009 m. lapkričio 30 d. Nuomonės 1/08, Rink. p. I-11129, 119 punktą.

⁸²⁷ Žr. EECKHOUT, P. 2011a, *supra*, note 40, p. 60.

⁸²⁸ Žr. KRENZLER, H., G., PITSCHAS, CH. Progress or Stagnation?: The Common Commercial Policy After Nice. *European Foreign Affairs Review*, vol. 6(3), 2001, p. 302.

⁸²⁹ Žr. KRAJEWSKI, M. 2011, *supra*, note 811, p. 301; CREMONA, M. A Policy of Bits and Pieces? The Common Commercial Policy After Nice. *Cambridge Yearbook of European Legal Studies*, vol. 4, 2001, Hart Publishing, p. 72.

nuosavybės sritis nepasižymi statiškumu. Priešingas aiškinimas reikštų, jog ES negalėtų sudaryti TRIPS susitarimo pakeitimų. Nėra jokių požymių, jog tokio apribojimo besitęsiančios PPO reformos kontekste būtų siekė Lisabonos sutarties rengėjai⁸³⁰. Iš visa to galima išvesti išvadą, jog nuo šiol BPP kompetencija atitinka GATT, GATS ir TRIPS susitarimų reguliavimo sritis, ir atitinkamai šiose srityse nelieka erdvės mišriems susitarimams.

Vis dėlto, Lisabonos sutartis išlaiko vieną svarbią išimtį – transporto politiką. Remiantis SESV 207 straipsnio 5 dalimi, „deryboms ir tarptautinių susitarimų sudarymui transporto srityje taikomos Trečiosios dalies VI antraštinės dalies ir 218 straipsnio nuostatos“. Taigi transportas aiškiai atskiriamas nuo BPP. Remiantis SESV 4 straipsnio 2 dalies g punktu, transportas yra pasidalijamosios kompetencijos sritis. Primintina, jog čia „valstybės narės naudojasi savo kompetencija tiek, kiek Sąjunga nepasinaudojo savo kompetencija“⁸³¹. Atitinkamai, ES nereguliuotose transporto politikos srityse išliks mišrių susitarimų sudarymo galimybė. Šią išvadą patvirtina neseniai pateikta ESTT Nuomonė 1/08, kuri padidina mišrių susitarimų sudarymo galimybę BPP nepriskirtose srityse. Šioje nuomonėje ESTT nagrinėjo iki Lisabonos sutarties galiojusias išimtinės kompetencijos BPP ribas ir taikytinus teisinius pagrindus GATS susitarimo įgyvendinimo srityje. Teismas konstatavo, jog net sudarant platesnio pobūdžio susitarimus GATS susitarimo ribose, kuriuose dominuotų prekybos paslaugomis nuostatos, negalima ignoruoti transporto ir ex EB sutarties 133 straipsnyje minimų jautrių paslaugų⁸³² išskirtinumo⁸³³. Atitinkamai, net jei transporto ar minėtų jautrių

⁸³⁰ Taip pat žr. KRAJEWSKI, M. 2011, *supra*, note 811, p. 301.

⁸³¹ SESV 2 straipsnio 2 dalis.

⁸³² Remiantis ex EB sutarties 133 straipsnio 6 dalimi, šios paslaugos apėmė kultūros ir audiovizualines, švietimo, socialines ir žmogaus sveikatos paslaugas.

⁸³³ Šia Nuomone ESTT tam tikra prasme prieštarauja savo paraleliai plėtojama teisinio pagrindo parinkimo pagal „gravitacijos centro“ testą praktikai, kuri remiasi pagrindinio teisės akto tikslo ir elemento paieška. Šiuo testu grindžiamoje nusistovėjusiose savo praktikoje ESTT nurodo: „Jeigu EB teisės akto analizė rodo, kad juo siekiama dvigubo tikslo arba jis turi dvi sudedamąsias dalis, ir jei viena iš jų yra laikytina pagrindine ar dominuojančia, o kita yra tik papildoma, teisės aktas turi būti grindžiamas tik vienu teisiniu pagrindu“ (2008 m. gegužės 20 d. Sprendimo *Komisija prieš Tarybą*, C-91/05, Rink. p. I-3651, 73 punktą, su tolesnėmis nuorodomis). Plačiau apie tai žr. tolesnę dalį, o taip pat LAVRANOS, N., STANISLAS, A. How Exclusive is the Common Commercial Policy of the EU after Lisbon? *European Law Reporter*, 2010, p. 263-271; CREMONA, M. Balancing Union and

paslaugų nuostatos būtų tik šalutinės sudaromame susitarime, be bendro BPP teisinio pagrindo reikia remtis ir atskirais teisiniais pagrindais, įtvirtintais transporto politiką reguliuojančioje EB sutarties dalyje ir ex EB sutarties 133 straipsnio 6 dalyje⁸³⁴. Atsižvelgiant į tai, jog šiuolaikiniai prekybos (o ir kiti) susitarimai paprastai apima platų įvairių politikos sričių spektrą, neapsiribojantį vien tik prekyba, galima pagrįstai tikėtis, jog Nuomonėje 1/08 suformuotas principas skatins keleto teisinių pagrindų naudojimą sudarant tokius susitarimus. Kadangi daugelis ES politikos sričių nepriklauso išimtinai ES kompetencijai, išliks būtinybė arba bent jau galimybė, kaip minėta disertacijos pirmame skyriuje, sudaryti mišrius susitarimus. Tokio scenarijaus apraiškų randama pastarųjų metų ES susitarimų sudarymo praktikoje⁸³⁵. Tad Nuomonė 1/08 tam tikrose srityse gali sukurti priešingą aptariamoms Lisabonos sutarties pokyčiams tendenciją – mišrių susitarimų padaugėjimą.

6.1.2.3. Pokyčiai tiesioginių užsienio investicijų srityje

BPP apimties išplėtimas į tiesioginių užsienio investicijų sritį laikytinas vienu reikšmingiausių Lisabonos sutartimi įneštų pakeitimų. Šioje srityje pastaraisiais metais sudaroma daug tarptautinių susitarimų, o tarptautinė investicijų teisė tampa svarbi tarptautinės ekonominės teisės dalis. Iki šiol šioje srityje pagrindinį vaidmenį vaidino ne ES, o valstybės narės. Jos yra

Member State Interests: Opinion 1/2008, Choice of Legal Base and the Common Commercial Policy Under the Treaty of Lisbon. *European Law Review*, vol. 35(5), 2010, p. 678-694.

⁸³⁴ Teismas tokią savo išvadą motyvavo tuo, jog priešingas aiškinimas darytų ex EB sutarties 133 straipsnio 6 dalį, kuri kaip ir SESV 207 straipsnio 5 dalis numatė transporto atskyrimą nuo BPP, neveiksminga, o taip pat siekiu išlaikyti transporto politikos vidaus ir išorės aspektų atitinkamą paralelizmą ir autonomiją BPP atžvilgiu. Žr. 2009 m. lapkričio 30 d. Nuomonės 1/08, Rink. p. I-11129, 163-164 ir 173 punktus.

⁸³⁵ 2012 m. gegužės 31 d. Tarybos sprendimas 2012/735/ES dėl Europos Sąjungos bei jos valstybių narių ir Kolumbijos bei Peru prekybos susitarimo pasirašymo Sąjungos vardu ir laikino taikymo. OL L 354, 2012 12 21, p. 1-2. Taip pat žr. 2012 m. gegužės 14 d. Tarybos sprendimą 2012/279/ES dėl Europos Sąjungos bei jos valstybių narių ir Vietnamo Socialistinės Respublikos pagrindų susitarimo dėl visapusės partnerystės ir bendradarbiavimo pasirašymo Sąjungos vardu. OL L 137, 2012 5 26, p. 1-2. Vis dėlto, yra ir priešingos praktikos pavyzdys – 2010 m. gegužės 10 d. Tarybos sprendimas 2013/40/ES dėl Europos Sąjungos bei jos valstybių narių ir Korėjos Respublikos pagrindų susitarimo pasirašymo Europos Sąjungos vardu ir laikino taikymo. OL L 20, 2013 1 23, p. 1-1. Nors šiame susitarime yra su transportu susijusių nuostatų, ES Tarybos pasirašymo sprendime neminimas transporto teisinis pagrindas. Tad galima teigti, jog šiuo klausimu dar nėra nusistovėjusios praktikos. Žr. 2010 m. rugšėjo 16 d. Europos Sąjungos bei jos valstybių narių ir Korėjos Respublikos laisvosios prekybos susitarimą. OL L 127, 2011 5 14, p. 6-1343.

sudariusios daugiau kaip 1200 įvairių dvišalių investicinių sutarčių (angl. *bilateral investment treaties*) (toliau – DIS) su trečiosiomis šalimis⁸³⁶. Tad Lisabonos sutartimi numatomas tiesioginių užsienio investicijų reguliavimo priskyrimas išimtinai ES kompetencijai žymi fundamentalų pokytį šioje srityje⁸³⁷, o kartu sukuria pagrindą atsisakyti valstybių narių ir mišrių susitarimų.

Vis dėlto, tiksli ES išimtinės kompetencijos tiesioginių užsienio investicijų srityje apimtis išlieka nesutarimų objektu. SESV 206 ir 207 straipsniuose nepaaiškinama, ką apima „tiesioginės užsienio investicijos“. Kaip teisingai nurodo dr. Ortino ir prof. Eeckhout⁸³⁸, nuoroda į „užsienio“ investicijas, reiškia, jog turimos omenyje trečiųjų šalių investicijos į ES arba ES subjektų investicijos į trečiąsias šalis. Kita vertus, „tiesioginės investicijos“ minimos SESV 64 straipsnyje, reguliuojančiame apribojimus kapitalo judėjimui. ESTT „tiesiogines investicijas“ apibrėžia kaip „bet kokias investicijas, kurias atlieka fiziniai ar juridiniai asmenys ir kurios padeda užmegzti ar palaikyti ilgalaikius ir tiesioginius santykius tarp lėšas suteikiančių asmenų ir įmonės, į kurią investuojamos lėšos, turint tikslą vykdyti ekonominę veiklą“⁸³⁹. Teismas skiria „tiesiogines“ ir „portfelines“ investicijas – pirmosios

⁸³⁶ *EU takes key step to provide legal certainty for investors outside Europe*. Europos Komisija, Naujienos, 2012-12-12. Prieiga per internetą: <<http://trade.ec.europa.eu/doclib/press/index.cfm?id=854>> [žiūrėta 2013-03-24].

⁸³⁷ Plačiau apie tai žr. EECKHOUT, P., ORTINO, F. Towards an EU Policy on Foreign Direct Investment. In BIONDI, A., EECKHOUT, P., RIPLEY, S. (eds.). *EU Law After Lisbon*. Oxford University Press, 2011, p. 312-330; BISCHOFF, J. A. Just a Little Bit of “Mixture”? The EU’s Role in the Field of International Investment Protection Law. *Common Market Law Review*, vol. 48(5), 2011, p. 1527–1569; EILMANSBERGER, T. Bilateral investment treaties and EU law. *Common Market Law Review*, vol. 46(2), 2009, p. 383-429; CEYSSENS, J. Towards a Common Foreign Investment Policy? – Foreign Investment in the European Constitution. *Legal Issues of Economic Integration*, vol. 32(3), 2005, p. 259-292; BUNGENBERG, M. Going Global? The EU Common Commercial Policy After Lisbon. In HERRMANN, C., TERHECHTE, J. P. (eds). *European Yearbook of International Economic Law*, 2010, p. 123-151; HERRMANN, C. Die Zukunft der mitgliedstaatlichen Investitionspolitik nach dem Vertrag von Lissabon. *Europäische Zeitschrift für Wirtschaftsrecht*, vol. 77, 2010, p. 207.

⁸³⁸ EECKHOUT, P., ORTINO, F. *supra*, note 837, p. 314.

⁸³⁹ Žr. 2008 m. gegužės 20 d. Sprendimo *Orange European Smallcap Fund*, C-194/06, Rink. p. I-3747, 102 punktą. Pats apibrėžimas kildintinas iš ankstesnės 1988 m. birželio 24 d. Tarybos direktyvos 88/361/EEB dėl Sutarties 67 straipsnio įgyvendinimo. OL L 178, 1988 7 8, p. 5-18; bei IMF ir ESBO terminologijos. Plačiau žr. EECKHOUT, P., ORTINO, F. *supra*, note 837, p. 314; Komisijos komunikatas Tarybai, Europos parlamentui, Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komitetui ir Regionų komitetui „Visapusiškos Europos tarptautinės investicijų politikos kūrimas“. KOM(2010)343 galutinis.

apima „investicijas įsigyjant įmonės akcijų, kurios suteikia galimybę veiksmingai dalyvauti ją valdant ir kontroliuojant“, o antrosios apima „investicijas įsigyjant kapitalo rinkoje vertybinių popierių, siekiant atlikti tik finansinę investiciją ir neketinant daryti įtakos įmonės valdymui bei kontrolei“⁸⁴⁰. Tad iš tokios ESTT praktikos galima daryti išvadą, jog „tiesioginės užsienio investicijos“, minimos SESV 207 straipsnyje, neapima portfelinių investicijų⁸⁴¹.

Kyla pagrįstas klausimas, ar ES turėtų kompetenciją pakeisti valstybių narių DIS, kurie paprastai reguliuoja ir portfelinių investicijų apsaugą, ES investiciniais susitarimais. Kartu svarbu išsiaiškinti, ar tokia kompetencija būtų išimtinė, nes priešingu atveju išliktų valstybių narių vaidmuo, tad ir mišrių susitarimų sudarymo galimybė. Savo Komunikate dėl Europos tarptautinės investicinės politikos⁸⁴² EK teigė, jog SESV nuostatos dėl kapitalo ir mokėjimų sukuria numanomą išimtinę kompetenciją ir portfelinių investicijų atžvilgiu, nes valstybių narių DIS gali paveikti atitinkamą SESV skyrių, reguliuojantį kapitalo ir mokėjimų judėjimą⁸⁴³. Vis dėlto, galima abejoti tokia EK argumentacija. Kaip jau aptarta pirmame disertacijos skyriuje, numanomų galių doktrina gali būti taikoma įtvirtinant išimtinę išorės kompetenciją, tačiau ši kompetencija turi atspindėti konkrečią ES teisės reguliuojamą vidaus politikos sritį⁸⁴⁴. SESV 63 straipsnis numato laisvą kapitalo judėjimą, įskaitant tarp ES ir trečiųjų šalių. SESV 64 straipsnio 2 dalis sukuria teisinį pagrindą priimti ES teisės aktus dėl laisvo kapitalo judėjimo, susijusius su „tiesioginėmis investicijomis, apimančiomis ir investicijas į nekilnojamąjį turtą, su įsisteigimu, finansinių paslaugų teikimu ar vertybinių popierių

⁸⁴⁰ Žr. 2010 m. liepos 8 d. Sprendimo *Komisija prieš Portugaliją*, C-171/08, Rink. p. I-6817, 49 punktą; O taip pat 2006 m. rugsėjo 28 d. Sprendimo *Komisija prieš Nyderlandus*, C-282/04 ir C-283/04, Rink. p. I-9141, 19 punktą ir jame nurodytą teismo praktiką.

⁸⁴¹ Tokiai išvadai pritaria ir BUNGENBERG, M. *supra*, note 837, p. 123-151; EILMANSBERGER, T. *supra*, note 837, p. 383-429; KRAJEWSKI, M. 2011, *supra*, note 811, p. 292-312.

⁸⁴² Komisijos komunikatas „Visapusiškos Europos tarptautinės investicijų politikos kūrimas“. *supra*, note 839.

⁸⁴³ Žr. *Ibid.*, Komunikato 8 puslapį.

⁸⁴⁴ Žr. pirmą disertacijos skyrių, o taip pat 1971 m. kovo 31 d. Sprendimą *Komisija prieš Tarybą (ERTA)*, 22/70, Rink. p. 263, 2002 m. lapkričio 5 d. Sprendimą *Komisija prieš Jungtinę Karalystę (Open skies)*, C-466/98, Rink. p. I-9427; 2006 m. vasario 7 d. Nuomonę 1/03 („Lugano konvencija“), Rink. p. I-1145. Plačiau žr. EECKHOUT, P., ORTINO, F. *supra*, note 837, p. 316.

įsileidimu į kapitalo rinkas“. Iš šių formuluočių matyti, jog jos neapima visų galimų portfelinių investicijų. Be to, SESV 66 straipsnis, numatantis Tarybos teisę išimtiniais atvejais įvesti kapitalo judėjimo apribojimus, nereiškia bendros ES kompetencijos portfelinių investicijų atžvilgiu sukūrimo. Panašiai tokios kompetencijos nesukuria ir SESV nuostatos, reguliuojančios kapitalo judėjimo ribojimus kovoje su terorizmu ar BUSP kontekste⁸⁴⁵. Galiausiai būtų nelogiška manyti, jog laisvo kapitalo judėjimo nuostatos sukuria ES išimtinę kompetenciją investicijų srityje, kai Lisabonos sutarties rengėjai tą aiškiai siekė padaryti įtraukdami tiesiogines užsienio investicijas į BPP sritį⁸⁴⁶. Išimtinė ES kompetencija šioje srityje galėtų atsirasti ES priėmus vidaus teisės aktus, tačiau šiuo metu tokių teisės aktų, apimančių portfelines investicijas, nėra priimta⁸⁴⁷. Taip pat nepanašu, jog būtų galima taikyti Nuomonėje 1/76 suformuotą taisyklę, pagal kurią išimtinė ES išorės kompetencija atsiranda net ir nesant ES vidaus teisės aktų, kai tarptautinio susitarimo sudarymas yra būtinas norint pasinaudoti vidine ES kompetencija. Kaip jau minėta, tokios aiškios vidinės kompetencijos portfelinių investicijų atžvilgiu nėra, bet net jei ji egzistuotų, abejotina, ar būtų būtinas paralelinis išorinės kompetencijos panaudojimas Nuomonės 1/76, Nuomonės 1/94 ar Sprendimo „*Atviras dangus*“ prasme⁸⁴⁸. Tad iš to išplaukia, jog ES neturi išsamios išimtinės kompetencijos užsienio investicijų srityje, ir jei jai tektų sudaryti investicinį susitarimą, apimantį ir portfelines investicijas, išliktų mišrių susitarimų sudarymo galimybė, o tam tikrais atvejais ir būtinybė⁸⁴⁹.

Doktrinoje taip pat keliamas klausimas, koks yra ES kompetencijos tiesioginių užsienio investicijų srityje turinys, t.y. kokio tipo priemonės ir instrumentus ši kompetencija apima. Kaip matoma iš minėto EK

⁸⁴⁵ SESV 75 ir 215 straipsniai. Žr. EECKHOUT, P., ORTINO, F. *supra*, note 837, p. 317.

⁸⁴⁶ Žr. KRAJEWSKI, M. 2011, *supra*, note 811, p. 302.

⁸⁴⁷ Neseniai priimtas 2012 m. gruodžio 12 d. Europos Parlamento ir Tarybos reglamentas (ES) Nr. 1219/2012, kuriuo nustatoma valstybių narių ir trečiųjų šalių dvišaliams investicijų susitarimams skirta pereinamojo laikotarpio tvarka (OL L 351, 2012 12 20, p. 40-46) nutyli, ką konkrečiai apima ES kompetencija investicijų srityje.

⁸⁴⁸ 1977 m. balandžio 26 d. Nuomonė 1/76, Rink. p. 741; 1994 m. lapkričio 15 d. Nuomonė 1/94, Rink. p. I-5267; 2002 m. lapkričio 5 d. Sprendimas *Komisija prieš Jungtinę Karalystę (Open skies)*, C-466/98, Rink. p. I-9427.

⁸⁴⁹ Būtinybė kiltų tais atvejais, jei portfelinių investicijų reglamentavimas apimtų SESV kapitalo judėjimo nuostatų nereguliuojamas sritis.

komunikato⁸⁵⁰ ir neseniai priimto ES reglamento dėl valstybių narių DIS⁸⁵¹, EK siekia ES investicijų politiką formuluoti pagal valstybių narių DIS pavyzdį. Šie DIS paprastai apima palankiausio režimo (angl. *most-favoured nation*) ir lygiavertiškumo nacionalinių subjektų atžvilgiu (angl. *national treatment*), sąžiningumo, pilnos investicijų apsaugos ir garantijų nuo neteisėtos konfiskacijos nuostatas⁸⁵². Doktrinoje pasitaiko teigiančių, jog ES kompetencija tiesioginių užsienio investicijų srityje apima tik investicijų liberalizavimą, t.y. investicijų patekimą į rinką, bet neapima jau įvykdytų investicijų apsaugos aspektų⁸⁵³. Pabrėžiama, jog SESV 207 straipsnis nemini investicijų apsaugos, o 206 straipsnis kalba tik apie „tiesioginių užsienio investicijų apribojimų panaikinimą“. Be to, platus aptariamoms ES kompetencijos aiškinimas, apimantis apsaugą nuo neteisėtos konfiskacijos, prieštarautų SESV 345 straipsnyje įtvirtintai valstybių narių nuosavybės sistemų neliečiamybei⁸⁵⁴. Kartu teigiama, jog investicijų apsaugos priskyrimas išimtinai ES kompetencijai sukeltų revoliuciją visoje Europos investicijų apsaugos sistemoje, kuri sudaryta iš tankaus valstybių narių DIS tinklo. Tokio kompetencijos perdavimo neminėjo ir Lisabonos sutarties pirmtakės Sutarties dėl Konstitucijos Europai *travaux preparatoires*⁸⁵⁵.

Vis dėlto, galima suabejoti pateiktų argumentų pagrįstumu. Kaip teisingai pastebi dr. Ortino, investuotojams, vykdančioms investicijas, rūpi ne tik patekimas į užsienio rinką, bet ir jų investicijų apsauga. Iš tiesų, galima pripažinti, jog tai yra dvi vieno medalio pusės – jei ES neturėtų kompetencijos investicijų apsaugos atžvilgiu, ji negalėtų vykdyti veiksmingos tiesioginių užsienio investicijų politikos. Be to, pats GATS susitarimas, kuris priskiriamas išimtinai BPP kompetencijai, apima įvykdytų investicijų apsaugą trečio tipo

⁸⁵⁰ Komisijos komunikatas „Visapusiškos Europos tarptautinės investicijų politikos kūrimas“. *supra*, note 839, p. 5.

⁸⁵¹ Žr. 2012 m. gruodžio 12 d. Europos Parlamento ir Tarybos reglamento (ES) Nr. 1219/2012 (*supra*, note 847) konstatuojamąsias dalis ir, pvz., 3 ir 5 straipsnius.

⁸⁵² EECKHOUT, P., ORTINO, F. *supra*, note 837, p. 318.

⁸⁵³ Pvz., žr. KRAJEWSKI, M. 2011, *supra*, note 811, p. 302.

⁸⁵⁴ Žr. BISCHOFF, J. A. *supra*, note 837, p. 1543.

⁸⁵⁵ KRAJEWSKI, M. 2011, *supra*, note 811, p. 302.

paslaugų srityje („paslaugų teikimas įsteigus atstovybę kitoje valstybėje“⁸⁵⁶) per lygiavertiškumo nacionaliniams subjektams principo taikymą. ESTT praktika taip pat nepatvirtina, jog investicijų apsauga neapimtų garantijų nuo neteisėtos turto konfiskacijos. Teismas ne tik konstatavo, jog SESV 345 straipsnyje įtvirtinta nacionalinių nuosavybės sistemų apsaugos išlyga negali pažeisti ES teisės principų, tokių kaip nediskriminavimas, įsisteigimo ir kapitalo judėjimo laisvė⁸⁵⁷, bet ir ES teisėje pripažino kompensacijos institutą kaip teisinę garantiją turto konfiskacijos atveju⁸⁵⁸. Galiausiai, atremiant argumentus prieš investicijų apsaugos ištraukimą į ES išimtinės kompetencijos sritį, verta paminėti pačios ES Tarybos, sudarytos iš valstybių narių atstovų, praktiką. Reglamentas Nr. 1219/2012, kuriuo nustatoma valstybių narių ir trečiųjų šalių dvišaliams investicijų susitarimams skirta pereinamojo laikotarpio tvarka, aiškiai numato, jog jis taikomas valstybių narių DIS nuostatų, susijusių su „investicijų apsauga“, atžvilgiu⁸⁵⁹, o taip pat keliose vietose patvirtina, jog valstybių narių DIS bus laipsniškai keičiami ES investiciniais susitarimais⁸⁶⁰. Panašu, jog tokia išvada patvirtinama ir pastarųjų metų ES tarptautinių susitarimų praktikoje – ES ir valstybių narių laisvos prekybos susitarime su Korėja pripažįstama, jog susitarimas apima investicijų apsaugos aspektus, įskaitant lygiavertiškumo nacionaliniams subjektams ir palankiausio režimo principus⁸⁶¹. Be to, EK patvirtina, jog investicijų apsauga

⁸⁵⁶ GATS Training Module. Chapter 1, Basic Purpose and Concepts. Prieiga per internetą:

<http://www.wto.org/english/tratop_e/serv_e/cbt_course_e/c1s3p1_e.htm> [žiūrėta 2013-05-22].

⁸⁵⁷ Žr. 2003 m. birželio 12 d. Sprendimo *Komisija prieš Portugaliją*, C-425/01, Rink. p. I-06025, 24 punktą; 1995 m. liepos 13 d. Sprendimą *Ispanija prieš Tarybą*, C-350/92, Rink. p. I-1985.

⁸⁵⁸ Žr. 2003 m. liepos 10 d. Sprendimą *Booker Aquaculture ir Hydro Seafood*, C-20/00 ir C-64/00, Rink. p. I-7411. Plačiau žr. EECKHOUT, P., ORTINO, F. *supra*, note 837, p. 320.

⁸⁵⁹ Žr. 2012 m. gruodžio 12 d. Europos Parlamento ir Tarybos reglamento (ES) Nr. 1219/2012 (*supra*, note 847) 1 straipsnio 2 dalį.

⁸⁶⁰ Žr. Reglamento 10 konstatuojamąją dalį, 5 straipsnį, 6 straipsnio 1 dalį.

⁸⁶¹ Žr. 2010 m. rugsėjo 16 d. Europos Sąjungos bei jos valstybių narių ir Korėjos Respublikos laisvosios prekybos susitarimo (OL L 127, 2011 5 14, p. 6-1343) 7.12 ir 7.14 straipsnius. Vis dėlto, susitarimo 11 aiškinamojoje išnašoje minima, jog investicijų apsaugos nuostatos neapima investuotojų ir investicijas priimančių valstybių ginčų sprendimo nuostatų. Be to, tai, kad susitarimas yra mišrus ir nėra atskleistas kompetencijos pasidalijimas tarp ES ir valstybių narių, neleidžia visiškai užtikrintai teigti, jog investicijų apsauga buvo priskirta ES kompetencijai.

yra vykstančių ES derybų dėl prekybos susitarimų su trečiosiomis šalimis objektas⁸⁶².

Nepaisant šių argumentų, tenka pripažinti, jog iki galo investicijų apsaugos turinys nėra aiškus, ir jo išaiškinimui gali prireikti ESTT pagalbos. Be to, minėtas Reglamentas neatsako į klausimą, ar ES išimtinai kompetencijai priklausytų investuotojų ir investicijas priimančių valstybių ginčų sprendimo procedūrų reguliavimas. Pati EK pripažįsta, jog šių ginčų sprendimo procedūrų reguliavimui ES nėra pasirengusi – viena vertus, ES nėra ir šiuo metu negali tapti svarbių investicinių ginčų sprendimo mechanizmu dalyve⁸⁶³, o kita vertus, istoriškai ES niekada nebuvo aktyvi šioje srityje. Tad abejotina, ar sudarant ateities ES investicinius susitarimus valstybių narių dalyvavimas netaptų būtinas vien dėl to, jog ES dėl minėtų priežasčių negalėtų jos sudaromame susitarime nustatyti pažangios investicinių ginčų sprendimo procedūros⁸⁶⁴.

6.1.2.4. Bendrosios prekybos politikos kompetencijos įgyvendinimo apribojimai

Paskutiniu faktoriumi, turėsiančiu įtakos mišrių susitarimų institutui, laikytina SESV 207 straipsnio 6 dalis, numatanti, jog naudojimasis BPP kompetencija „nepaveikia ES ir valstybių narių kompetencijos atskyrimo ir nesudaro prielaidų valstybių narių įstatymų ir kitų teisės aktų nuostatų suderinimui, kai toks suderinimas atmetamas Sutartyse⁸⁶⁵“. Matyti, jog ši

⁸⁶² Investicijų apsauga įtraukta į derybas dėl laisvos prekybos susitarimų su Kanada, Singapūru ir Indija. *EU takes key step to provide legal certainty for investors outside Europe*. Europos Komisija, Naujienos, 2012-12-12. Prieiga per internetą: <<http://trade.ec.europa.eu/doclib/press/index.cfm?id=854>> [žiūrėta 2013-03-24].

⁸⁶³ Pvz., prie ICSID konvencijos (Konvencija dėl valstybių ir kitų valstybių piliečių ginčų investicijų srityje sprendimo. Prieiga per internetą: <<https://icsid.worldbank.org/ICSID/ICSID/RulesMain.jsp>> [žiūrėta 2013-03-24]) gali prisijungti tik TVF ir Pasaulio Banko statutų šalys. Plačiau žr. Komunikato 10 psl. bei ICSID konvencijos 67 straipsnį. Taip pat žr. BUNGENBERG, M. *supra*, note 818, p. 9.

⁸⁶⁴ Vis dėlto, panašu, jog EK ima spręsti šį klausimą nustatydamas ES adaptuotas investicinių ginčų sprendimo taisykles. Žr. *EU backs new transparency standards for investor-state dispute settlement*. Europos Komisija, Naujienos, 2013-02-11. Prieiga per internetą: <<http://trade.ec.europa.eu/doclib/press/index.cfm?id=868>> [žiūrėta 2013-03-24].

⁸⁶⁵ Pažymėtina, jog lietuviškoje SESV redakcijoje pateikiamas netikslus šios nuostatos vertimas. Joje pasisakoma prieš suderinimą, „kai tokio suderinimo nereikalaujama Sutartyse“, tačiau SESV redakcijoje anglų kalba numatoma, jog suderinimas negalimas, kai jis atmetamas Sutartyse (angl. *in so far as the Treaties exclude such harmonisation*). Egzistuoja akivaizdus skirtumas tarp „nereikalaujamas“ ir „atmetamas“ – pirmuoju atveju nustatomas platesnis draudimas, nes suderinimas

SESV 207 straipsnio nuostata sudaryta iš dviejų tarpusavyje susijusių apribojimų. Taip pat galima pastebėti, jog antrasis apribojimas yra gerokai aiškesnis nei pirmasis. Juo draudžiamas valstybių narių teisės aktų ir politikos sričių suderinimas BPP priemonėmis, kai toks draudimas numatytas ES sutartyse⁸⁶⁶. Tad tais atvejais, kai prekybos susitarimu su trečiaja šalimi būtų siekiama tokių Sutartyse išskirtų valstybių narių politikos sričių suderinimo, tektų sudaryti mišrų susitarimą.

Kita vertus, pirmasis SESV 207 straipsnio 6 dalies apribojimas kelia neaiškumą. Naudojantis BPP kompetencija neleidžiama paveikti ES ir valstybių narių kompetencijos pasidalijimo. Viena vertus, ši nuostata primena ex EB sutarties 133 straipsnio 6 dalį, kuri draudė sudaryti ES susitarimą, jei jame yra nuostatų, kurios viršytų EB vidaus kompetenciją. Kaip nurodė GA Kokott savo 2009 m. išvadoje byloje *Komisija prieš Tarybą*, minėta EB sutarties nuostata įtvirtina paralelizmą tarp ES vidaus ir išorės kompetencijos siekiant išvengti situacijų, kada ES priimtų tarptautinius įsipareigojimus srityse, kuriose ES viduje ji neturėtų atitinkamos kompetencijos, tačiau būtent dėl šių įsipareigojimų prisiėmimo ji įgytą kompetenciją priimti reikiamas vidaus priemones jų įgyvendinimui⁸⁶⁷. Tad kai kurie autoriai ir SESV 207 straipsnio 6 dalį aiškina kaip siekį užkirsti kelią tokiam „atvirkštiniam pirmenybės principui“ ir ES vidaus kompetencijos plėtrai naudojantis išorine BPP kompetencija⁸⁶⁸. Tačiau kita vertus, priešingai nei ex 133 straipsnio 6

atmetamas visais atvejais, kai jo nereikalaujama Sutartyse, tuo tarpu antruoju atveju suderinimas negalimas tik tada, kai jis aiškiai atmetamas.

⁸⁶⁶ Pvz., žr. SESV 2 straipsnio 5 dalyje ir 6 straipsnyje minimas paremiančiosios ir papildančiosios ES kompetencijos sritis, o taip pat SESV 19 straipsnio 2 dalį (skatinamosios nediskriminavimo priemonės), SESV 79 straipsnio 4 dalį (imigrantų integravimas), SESV 84 straipsnį (nusikaltimų prevencija).

⁸⁶⁷ Žr. 2009 m. kovo 26 d. generalinės advokatės Kokott išvados byloje *Komisija prieš Tarybą*, C-13/07, Rink. p. I-08917, 142-155 punktus. Taip pat žr. EECKHOUT, P. 2011a, *supra*, note 40, p. 61.

⁸⁶⁸ Tai ypač aktualu paslaugų srityje. Manoma, jog prekybos tam tikromis paslaugomis liberalizavimo priemonės negali lemti atitinkamų ES vidaus rinkos sektorių, tokių kaip sveikatos apsauga ar švietimas, sureguliuavimo ES lygiu, nes šie sektoriai iš esmės priklauso valstybių narių kompetencijai. Plačiau žr. WOUTERS, J., COPPENS, D., DE MEESTER, B. *supra*, note 190, p. 174; KRAJEWSKI, M. 2011, *supra*, note 811, p. 305; CREMONA, M. A Constitutional Basis For Effective External Action? An Assessment of the Provisions on EU External Action in the Constitutional Treaty *EUI Working Paper LAW*, No. 2006/30, p. 32; SHAN, W., ZHANG, S. The Treaty of Lisbon: Halfway toward a Common Investment Policy. *European Journal of International Law*, vol. 21(4), 2010, p. 1064.

dalis, dabartinio SESV 207 straipsnio 6 dalis *strictu sensu* nekalba apie tokį paralelizmą tarp ES vidaus ir išorės kompetencijos, o tiesiog nurodo, jog naudojimas BPP kompetencija nepaveiks kompetencijos tarp ES ir valstybių narių atskyrimo. Kadangi Komisija atsiėmė savo ieškinį minėtoje *Komisija prieš Tarybą* byloje, Teismas neturėjo progos pilnai išaiškinti paralelizmo BPP srityje. Tačiau kaip teisingai pastebėjo dr. Bischoff, ESTT savo praktikoje yra pripažinęs, jog ex EB sutarties 133 straipsnis reguliuoja *išorinę* prekybą, todėl jis negali būti naudojamas kaip teisinis pagrindas priimant teisės aktus, sukuriančius išimtinai *vidines* pasekmes ES⁸⁶⁹. Be to, prisimenant ESTT formuotą pirmenybės principą, nekyla abejonių, jog jis taikomas tik tada, kai yra priimami ES *vidines* politikos sritis reguliuojantys teisės aktai⁸⁷⁰. Tad šiuo požiūriu galima teigti, jog ir SESV 207 straipsnis laikytinas išorinės politikos teisiniu pagrindu, kuris niekaip negali lemti ES vidaus kompetencijos išplėtimo už pačios BPP ribų⁸⁷¹.

Kartu nesuklystume teigdami, jog SESV 207 straipsnio 6 dalis pabrėžia ES sutarties 5 straipsnyje įtvirtinto kompetencijos suteikimo principo svarbą įgyvendinant BPP⁸⁷². Pagal kompetencijos suteikimo principą, ES gali veikti tik neperžengdama jai konkrečiose srityse suteiktos kompetencijos ribų. Šia nuostata siekiama neleisti BPP pagalba „apeiti“ apribojimus kitose ES kompetencijos srityse. Kaip jau aptarta ankstesniuose skyriuose, būtent šių konkrečių ribų apibrėžimas išlieka itin sudėtingas praktikoje, nes nėra išsamių kriterijų, leidžiančių tiksliai atriboti BPP nuo aplinkos, vystomojo bendradarbiavimo, švietimo, sveikatos ir kitų susijusių sričių. Tačiau bet kokiu atveju tada, kai BPP rėmuose yra sudaromi ES teisės aktai ar susitarimai, į šiuos teisės aktus ir susitarimus valstybės narės turi atsižvelgti net ir srityse,

⁸⁶⁹ Žr. 2002 m. gruodžio 12 d. Sprendimo *Komisija prieš Tarybą*, C-281/01, Rink. p. I-12049, 46 punktą. Plačiau žr. BISCHOFF, J. A. *supra*, note 837, p. 1542.

⁸⁷⁰ Panašiai žr. KRAJEWSKI, M. 2011, *supra*, note 811, p. 305; WOUTERS, J., COPPENS, D., DE MEESTER, B. *supra*, note 190, p. 174.

⁸⁷¹ Tokį aiškinimą patvirtina ir SESV 207 straipsnio 6 daliai identiškos Sutarties dėl Konstitucijos Europai III-315 straipsnio 6 dalies *travaux preparatoires*, kurie rodo, jog Sutarties rengėjai šia nuostata siekė apriboti BPP įgyvendinimo poveikį ES vidaus kompetencijos sritims. Žr. BISCHOFF, J. A. *supra*, note 837, p. 1542.

⁸⁷² Žr. EECKHOUT, P. 2011a, *supra*, note 40, p. 61; KRENZLER, H., G., PITSCHAS, CH. Die gemeinsame Handelspolitik nach dem Entwurf des Europäischen Verfassungsvertrags. *Recht der Internationalen Wirtschaft*, vol. 51, 2005, p. 804.

kurios nepriklauso ES kompetencijai. Tam tikrais atvejais toks atsižvelgimas gali reikšti ir valstybių narių veiksmų laisvės jų kompetencijos srityse suvaržymą⁸⁷³.

Iš visa to galima daryti išvadą, jog SESV 207 straipsnio 6 dalis tam tikra prasme atspindi ESTT Nuomonėje 1/08 formuluojamą nuostatą gerbti su BPP susijusias, bet joms nepriklausančias kompetencijos sritis, o kartu primena, jog mišrūs susitarimai BPP srityje išliks aktualūs ir Lisabonos sutarties kontekste, ypač atsižvelgiant į tai, jog vis daugiau BPP susitarimų apima platų reguliavimo sričių spektrą, kur dažnai pasitaikys ir ES išimtinėi kompetencijai nepriklausančių sričių⁸⁷⁴. Šiuo požiūriu BPP srityje galima tikėtis diametraliai priešingų tendencijų pasireiškimo – viena vertus, BPP kompetencijos išplėtimas į prekybą paslaugomis, intelektinės nuosavybės komercinius aspektus ir tiesiogines užsienio investicijas skatina atsisakyti mišrių susitarimų, tačiau, kita vertus, kaip matėme, naujų BPP sričių apimtis nėra beribė. SESV 207 straipsnio 6 dalis primena, jog BPP įgyvendinimas negali pažeisti kompetencijos suteikimo principo, o tai praktikoje palieka galimybes mišrių susitarimų sudarymui.

6.2. Poveikis, susijęs su ES konstitucinės sąrangos reforma

Įvertinus galimus mišraus susitarimo instituto pokyčius, susijusius su Lisabonos sutartyje numatytais ES kompetencijos reguliavimo pakeitimais, reikia pereiti prie kardinalių ES konstitucinės sąrangos reformų išoriniuose santykiuose ir jų galimo poveikio mišriems susitarimams įvertinimo⁸⁷⁵. Kokią

⁸⁷³ Žr. 1997 m. sausio 14 d. Sprendimas *Centro-Com*, C-124/95, Rink. p. I-81; bei 2002 m. lapkričio 5 d. Sprendimo *Komisija prieš Jungtinę Karalystę (Open skies)*, C-466/98, Rink. p. I-9427, 41 punktą; 1990 m. birželio 19 d. Sprendimo *Factortame ir kt.*, C-213/89, Rink. p. I-2433, 14 punktą; 1998 m. liepos 16 d. Sprendimą *ICI*, C-264/96, Rink. p. I-4695.

⁸⁷⁴ Įdomu pastebėti, jog būtent dėl plataus reguliuojamų sričių spektro, apimančio darbo santykius, socialinę politiką, sveikatos apsaugą, kultūrą, didžioji dalis pastaraisiais metais sudaromų prekybos susitarimų yra mišrūs.

⁸⁷⁵ Taip pat žr. PIRIS, J.-C. *supra*, note 144, p. 238; HOFFMEISTER, F. 2010, *supra*, note 207, p. 250; EECKHOUT, P. *General Report*. FIDE 2006 National Reports. XENOPOULOS, X. L. (ed.). *supra*, note 205, p. 287; – apie *inte-pillar mixity* problemas, CREMONA, M. 2006, *supra*, note 489; p. 328. HELISKOSKI, J. Small Arms and Light Weapons within the Union's Pillar Structure: An analysis of Article 47 of the EU Treaty. *European Law Review*, vol. 33, 2008, p. 898-912; HERLIN-KARNELL,

įtaką šiems susitarimams turi EB ir ES susilieėjimas į vieną dvilypę organizaciją ir aiškaus tarptautinio teisinio subjektiškumo šiai organizacijai suteikimas? Ar ir kokiomis sąlygomis galima pakeisti mišrius susitarimus ES susitarimais ir kokios būtų tokio pakeitimo pasekmės? Šioje dalyje bandoma ieškoti atsakymų į šiuos svarbius klausimus.

6.2.1. Mišrių susitarimų keitimas horizontaliais ES susitarimais: misija (ne)įmanoma?

Mišrių susitarimų pakeitimo horizontaliais, t.y. BUSP ir kitoms ES politikos sritims priskiriamas nuostatas apjungiančiais ES susitarimais sėkmė iš esmės priklausys nuo trijų tarpusavyje susijusių sąlygų patenkinimo. Pirma, reikalingas pakankamas BUSP ir tradicinių ES politikos sričių, o kartu ir ES sutarties bei SESV suderinamumas; antra, mišrių susitarimų pakeitimas ES susitarimais įmanomas tik ES sutarčių reguliuojamose srityse; ir trečia, mišrių susitarimų pakeitimui horizontaliais ES susitarimais būtinos palankios procesinės – teisinės sąlygos. Tolesnėse dalyse išsamiai įvertinamos visos trys aptariamam pakeitimui reikalingos sąlygos.

6.2.1.1. Vientisos ES teisės sistemos formavimasis ir BUSP integracija į ją

Nuomonės dėl Lisabonos sutarties reikšmingumo stipriai skiriasi. Vieniems ši sutartis atspindi kuklią ES reformą siekiant padidinti jos atskaitomybę ir veiksmingumą, kitiems – svarbų postūmį ES integracijos kelyje. Vieni piktinosi jos sukeliama valstybių suvereniteto erozija ir neatskaitingos ES supervalstybės kūrimu, kiti, atvirkščiai, ją kritikavo už tai, kad ji sutvirtino valstybių narių dominavimą⁸⁷⁶. Vis dėlto, neįsitraukiant į šiuos

E. “Light Weapons” and the Dynamics of Art 47 EU - The EC’s Armoury of Ever Expanding Competences. *Modern Law Review*, vol. 71, 2008, p. 998-1008; LIMANTAS, M. *supra*, note 79, p. 89.

⁸⁷⁶ Plačiau apie Lisabonos sutarties įvertinimą ir atsiradimo istoriją žr. BERMAN, P. From Laeken to Lisbon: The Origins and Negotiation of the Lisbon Treaty. In BIONDI, A., EECKHOUT, P., RIPLEY, S. (eds.). *EU Law After Lisbon*. Oxford University Press, 2011, p. 3-40. FISCHER, K. F. *Der Vertrag von Lissabon: Text und Kommentar zum Europäischen Reformvertrag*. Nomos Verlagsges, 2008; CRAIG, P. 2010, *supra*, note 116; PIRIS, J.-C. *supra*, note 144; TRYBUS, M., RUBINI, L. *The Treaty of Lisbon and the Future of European Law and Policy*. Edward Elgar, 2012; LEIBE, O. (Hrsg.). *Die*

disputus dėl bendro Lisabonos sutarties vertinimo, galima pripažinti, jog teisine ir institucine prasme Lisabonos sutartis įnešė reikšmingų reformų, galinčių prisidėti prie vientisesnės ES teisės sistemos ir darnesnės ES išorės politikos kūrimo. Šiomis reformomis siekta įgyvendinti ES persitvarkymo uždavinius, iškeltus dar 2001 m. Laekeno EVT susitikime⁸⁷⁷. Lyginant Lisabonos sutartį su neįsigaliojusia Sutartimi dėl Konstitucijos Europai (toliau – ES Konstitucinė sutartis), iš pirmo žvilgsnio atrodo, jog Lisabonos sutartis, kaip ir anksčiau išlaikydama dvi atskiras ES sutartis (nors ir jas pervadindama) ir atsisakydama skambaus „Konstitucijos“ pavadinimo ir ES užsienio reikalų ministro pareigybės, neprilygsta ES Konstitucinei sutarčiai ir neatneša didesnių permainų nei ankstesnės Amsterdamo ar Nicos sutartys. Vis dėlto, toks išpūdis klaidingas, nes daugeliu aspektų Lisabonos sutartis atkartoja ES Konstitucinės sutarties nuostatas⁸⁷⁸. Visų pirma, Lisabonos sutartimi ES pakeitė EB perimdama pastarosios teisės ir pareigas ir įgijo pilną teisinį subjektiškumą, tad ir aiškia teise sudaryti tarptautinius susitarimus⁸⁷⁹ bei veikti kaip vientisas tarptautinės teisės subjektas, galutinai nutraukdama iki tol vykusius ginčus ir abejones dėl ES teisinio subjektiškumo egzistavimo ir apimties⁸⁸⁰. Kita vertus, Lisabonos sutartis reformuoja santykius tarp iki tol aiškiai atskirtų ES politikos sričių – panaikinami teisiniai skirtumai tarp buvusių pirmojo (EB) ir trečiojo ES ramsčio (policijos ir teismo bendradarbiavimo baudžiamosiose bylose), o buvęs antrasis ramstis (BUSP), kaip parodyta toliau, priartinamas prie viršvalstybiškumu pasižyminčios bendros ES teisės sistemos, nors ir išlaiko tradicinių tarpvyriausybinių bendradarbiavimo elementų ir lieka atskirtas nuo

Europäische Union nach dem Vertrag von Lissabon. VS Verlag für Sozialwissenschaften, 2010; HUMMER, W., OBWEXER, W. *Der Vertrag von Lissabon*. Nomos, 2009; SIEBERSON, S. C. *Dividing Lines between the European Union and Its Member States: The Impact of the Treaty of Lisbon*. T.M.C. Asser Press, 2008.

⁸⁷⁷ Žr. 2001 m. gruodžio 15 d. Laekeno deklaraciją. *supra*, note 4.

⁸⁷⁸ BAERE, G. DE. 2008, *supra*, note 47, p. 201.

⁸⁷⁹ Žr. SESV 218 straipsnį.

⁸⁸⁰ ES sutarties 1 straipsnio 3 pastraipa, 47 straipsnis. Plačiau apie ginčus žr. HERRMANN, CH. Much Ado About Pluto? The ‘Unity of the European Union Legal Order’ Revisited. In CREMONA M., WITTE, B. DE (eds.). *EU Foreign Relations Law – Constitutional Fundamentals*. Oxford: Hart Publishing, 2008, p. 20-53; SARI, A. Between Legalization and Organizational Development: Explaining the Evolution of EU Competence in the Field of Foreign Policy. In CARDWELL, P. J. (ed.). *EU External Relations Law and Policy in The Post-Lisbon Era*. TMC Asser Press, 2011, p. 59-97.

likusių išorės politikos sričių. SESV 7 straipsnis, įtvirtinantis nuoseklumo (darnos) tarp visų ES politikos sričių reikalavimą, tampa svarbiu ES teisės principu, kuriam taikoma ESTT jurisdikcija. Įtvirtinamas vienas straipsnis sudaryti ES susitarimus tiek BUSP, tiek ir kitose ES politikos srityse⁸⁸¹. Dėl visų šių pokyčių doktrinoje dažnai teigiama, jog Lisabonos sutartis panaikino ES kaip trijų ramsčių teisinę santvarką⁸⁸², ir atitinkamai siūloma SESV politikos sritis ir atskirai ES sutartyje reglamentuojamą BUSP įvardinti ne kaip du atskirus ES ramsčius, o tiesiog kaip skirtingus ES „sektorius“ arba vienos ES teisės sistemos subsystemas⁸⁸³.

Galiausiai svarbu paminėti ir Lisabonos sutartimi įvykdytą institucinę ES reformą – įsteigiama nauja vyriausiojo įgaliotinio užsienio reikalams ir saugumo politikai pareigybė ir jam pavaldi Europos išorinių veiksmų tarnyba, sudaryta iš EK, Tarybos ir deleguotų valstybių narių pareigūnų⁸⁸⁴, o taip pat EVT pirmininko pareigybė⁸⁸⁵. Nors naujoji vyriausiojo įgaliotinio pareigybė pagal pavadinimą labai panaši į anksčiau egzistavusią vyriausiojo įgaliotinio BUSP pareigybę, šis panašumas apgaulingas. Naujasis vyriausiasis įgaliotinis bei jam pavaldi Europos išorinių veiksmų tarnyba (toliau – EIVT) pagal įgytas

⁸⁸¹ Žr. ex EB sutarties 300 straipsnį ir ex ES sutarties 24 ir 38 straipsnius, kuriuose iki Lisabonos sutarties įsigaliojimo buvo numatytos atskiros EB ir ES susitarimų sudarymo procedūros. Palyginimui žr. SESV 218 straipsnį, numatantį vieną sudarymo procedūrą visiems susitarimams.

⁸⁸² DOUGAN, M. The Treaty of Lisbon 2007: Winning Minds, Not Hearts. *Common Market Law Review*, vol. 45, 2008, p. 617-703; taip pat žr. PIRIS, J.-C. *supra*, note 144, VII skyrių; CRAIG, P. 2010, *supra*, note 116, 10 skyrių.

⁸⁸³ Žr. DASHWOOD, A. 2010, *supra*, note 32, p. 352; HILLION, CH. *The evolving system of EU external relations as evidenced in the EU partnerships with Russia and Ukraine*. PhD dissertation, Leiden 2005, p. 94; WESSEL, R. A. Reconsidering the Relationship between International and EU Law: Towards a Content-Based Approach? In CANNIZZARO, E., PALCHETTI, P., WESSEL, R.A. (eds.). *International Law as Law of the European Union*. Martinus Nijhoff Publishers, 2012, p. 8. Kita vertus, dr. Herrmann prieštarauja šiai doktrinai, teigdamas, jog ramsčiai išnyko tik formaliai, o ES teisės vienybė yra tik teorinė koncepcija, nepadedanti spręsti praktinių BUSP integravimo į ES teisės sistemą klausimų, tokių kaip ex EB teisės principų taikymas BUSP atžvilgiu. HERRMANN, CH. *supra*, note 880, p. 21. Taip pat žr. CURTIN, D., DEKKER, I. The EU as a ‘Layered’ International Organization: Institutional Unity in Disguise. In BÚRCA, G. DE, CRAIG, P. (eds.). *The Evolution of EU Law*, Oxford University Press, 1999, p. 83-136; WITTE, B. DE. The Pillar Structure and the Nature of the European Union: Greek Temple or French Gothic Cathedral? In HEUKELS, T., BLOKKER, N., BRUS, M. (eds.) *The European Union after Amsterdam - A Legal Analysis*. Kluwer Law International, 1998, p. 51-68; PERNICE, I. Multilevel Constitutionalism and the Treaty of Amsterdam: European Constitution Making-Revisited? *Common Market Law Review*, vol. 36, 1999, p. 703-750; TIMMERMANS, CH. The Constitutionalization of the European Union. *Yearbook of European Law*, vol. 21(1), 2001, p. 1-11.

⁸⁸⁴ ES sutarties 27 straipsnio 3 dalis.

⁸⁸⁵ ES sutarties 15 straipsnio 6 dalis.

funkcijas įkūnija Lisabonos sutarties siekį užtikrinti darnesnę, vientisesnę ir veiksmingesnę ES institucinę sąrangą, apjungiant iki tol griežtai atribotas ES politikos sritis ir institucijas. Naujasis vyriausiasis įgaliotinis tampa ne tik BUSP ir jai įgyvendinti sukurtos EIVT vadovu, bet ir Užsienio reikalų tarybos pirmininku, o kartu ir EK vicepirmininku⁸⁸⁶. Doktrinoje teigiama, jog dėl tokio daugiadimensinio įgaliojimų pobūdžio naujasis vyriausiasis įgaliotinis „dėvi“ dvi ar net tris „skrybėles“ (angl. *double-hatted, triple-hatted*)⁸⁸⁷. Horizontalaus pobūdžio koordinavimo ir ES atstovavimo išorės santykiuose aukščiausiu lygiu funkcijas įgijo ir EVT pirmininkas. Toliau nesiplečiant į šių institucinių reformų detales, verta tik pabrėžti, jog net ir pripažįstant šių reformų trūkumus⁸⁸⁸, teisiniu požiūriu jos sukuria sąlygas prisidėti prie vientisesnės, darnesnės ir labiau integruotos ES institucinės ir teisinės sistemos išorės santykių srityje formavimo. Jos atnešė kardinalių pokyčių visoje ES konstitucinėje sąrangoje. Šie pokyčiai skatina peržiūrėti iki Lisabonos sutarties plėtotą ESTT praktiką, kurioje EB ir ES laikytos integruotomis, bet visgi atskiromis teisės sistemomis, pasižyminčiomis konstitucine savarankiškų ramsčių struktūra, „kurios norėjo galiojančių sutarčių rengėjai“⁸⁸⁹. Žvelgiant į

⁸⁸⁶ ES sutarties 18 straipsnio 4 dalyje numatyta, jog „Vyriausiasis įgaliotinis yra vienas iš Komisijos pirmininko pavaduotojų. Jis užtikrina Sąjungos išorės veiksmų nuoseklumą. Komisijoje jis yra atsakingas už jos išipareigojimus išorės santykių srityje ir kitų Sąjungos išorės veiksmų aspektų koordinavimą. Vykdydamas šiuos išipareigojimus Komisijoje ir tik šių išipareigojimų atžvilgiu, vyriausiasis įgaliotinis privalo laikytis Komisijos procedūrų tiek, kiek tai atitinka 2 ir 3 dalis.“

⁸⁸⁷ Pvz. KUIJPER, P. J. *Of 'Mixity' And 'Double-hatting': EU External Relations Law Explained*. University of Amsterdam, 2008, p. 15; MILLER, V. *The Lisbon Treaty: choosing a High Representative of the Union for Foreign Affairs and Security Policy*. UK Parliament. Prieiga per internetą: <www.parliament.uk/briefing-papers/SN05223.pdf> [žiūrėta 2013-04-03].

⁸⁸⁸ Naujoji institucinė sistema iki galo nepanaikino iki Lisabonos sutarties egzistavusios įtampos tarp viršvalstybinių ir tarpvyriausybinių ES išorės santykių palaikymo elementų. Nepaisant institucinės integracijos, dalis svarbių ES išorės politikos sričių, tokių kaip BPP, vystomasis bendradarbiavimas, tarptautiniai aplinkos apsaugos ar energetikos politikos aspektai, nebuvo priskirti vyriausiajam įgaliotiniui ir EIVT, bet liko EK prerogatyva, todėl tarpinstitucinė įtampa išlieka. Plačiau apie visa tai, pvz., žr. WOUTERS, J., COPPENS, D., DE MEESTER, B. *The European Union's External Relations after the Lisbon Treaty*. In GRILLER S., ZILLER J. (eds.). *The Lisbon Treaty – EU Constitutionalism without a Constitutional Treaty?* Springer, 2008.

⁸⁸⁹ Žr. 2008 m. rugsėjo 3 d. Sprendimo *Kadi ir Al Barakaat International Foundation prieš Tarybą ir Komisiją*, C-402/05 P ir C-415/05 P, Rink. p. I-6351, 202 punktą; 2011 m. lapkričio 16 d. Sprendimo *Bank Mellat prieš Tarybą*, C-548/09 P, Rink. p. I-11381, 70-71 punktus. Tačiau kita vertus, galima paminėti Sprendimus *Airport Transit Visas*, *Environmental Penalties*, *Ship-Source Pollution*, *ECOWAS*, *Pupino*, *Segi*, kuriuose buvo patvirtintas ES ramsčių persipynimas ir aiškiai parodyta, jog ES teisė taikoma visų jų atžvilgiu siekiant panaikinti tarp jų kylančius teisinius konfliktus bei užtikrinti darnų ir veiksmingą ES teisės įgyvendinimą. Toks gebėjimas spręsti teisinius konfliktus tarp ES norminių subsystemų ir pajungti jas bendriems tikslams laikytina vienu iš pagrindinių ES kaip savarankiškos teisės sistemos požymių. 2005 m. rugsėjo 13 d. Sprendimas *Komisija prieš Tarybą*, C-

Lisabonos sutartį galima kalbėti apie ES Sutarčių bei pirminės teisės konsolidavimąsi į vientisą teisės sistemą⁸⁹⁰.

Abi ES sutartys tampa neatskiriamai susijusios. Remiantis ES sutarties 1 straipsniu, ES yra grindžiama ES sutartimi ir SESV, o šios Sutartys įgyja lygiavertę teisinę galią⁸⁹¹. Tad Lisabonos sutartis panaikina iki tol egzistavusią EB ir ją įsteigusios EB sutarties viršenybę ES sutartyje įtvirtintų politikos sričių, kurios vadintos papildančiosiomis, atžvilgiu⁸⁹². Kartu dingo nuorodos į būtinybę „visokeriopai puoselėti“ ir „toliau plėtoti“ *acquis communautaire*⁸⁹³. Panaikintas EB prioritizavimas ex ES sutarties 47 straipsnyje, Lisabonos sutartimi pakeistame ES sutarties 40 straipsnyje numačius „dvigubą“ SESV numatytų politikos sričių ir BUSP apsaugą⁸⁹⁴ nuo poveikio viena kitai. Be to, priešingai nei ex ES sutarties 47 straipsnis, kuris nustatė bendrą EB sutarties apsaugą nuo ES sutarties intervencijos, naujasis ES sutarties 40 straipsnis saugo tik išliekančias skirtingas SESV ir ES sutartyje numatytų „ES politikos sričių įgyvendinimo procedūras ir institucijų įgaliojimus“. Galiausiai reikia pastebėti, jog abiejose sutartyse galima rasti daug nuorodų į „Sutartis“ kaip vieną pirminės ES teisės šaltinį⁸⁹⁵, o taip pat nuorodų viena į kitą⁸⁹⁶ taip sustiprinant išpūdį, jog abi Sutartys sudaro vieną vientisą ES teisės sistemą.

176/03, Rink. p. I-7879; 2007 m. spalio 23 d. Sprendimas *Komisija prieš Tarybą*, C-440/05, Rink. p. I-9097; 2008 m. gegužės 20 d. Sprendimas *Komisija prieš Tarybą*, C-91/05, Rink. p. I-3651; 2005 m. birželio 16 d. Sprendimas *Pupino*, C-105/03, Rink. I-5285; 2007 m. vasario 27 d. Sprendimas *Segi ir kt. prieš Tarybą*, C-355/04 P, Rink. p. I-1657.

⁸⁹⁰ Žr. CREMONA, M. The Two (or Three) Treaty Solution: The New Treaty Structure of the EU. In BIONDI, A., EECKHOUT, P., RIPLEY, S. (eds.). *EU Law After Lisbon*. Oxford University Press, 2011, p. 44; ELSUWEGE, P. VAN. EU External Action after the Collapse of the Pillar Structure: In Search of a New Balance between Delimitation and Consistency. *Common Market Law Review*, vol. 47, 2010, p. 988.

⁸⁹¹ Taip pat žr. SESV 1 straipsnį, kuris taip pat mini, jog ES grindžiama abiejomis sutartimis, kurios turi tokią pačią teisinę galią.

⁸⁹² Žr. Nicos sutartimi pakeistos ES sutarties 1 straipsnio 3 dalį.

⁸⁹³ Žr. Nicos sutartimi pakeistos ES sutarties 2 straipsnio 1 dalies 5 punktą.

⁸⁹⁴ ES 40 straipsnis: „Bendros užsienio ir saugumo politikos įgyvendinimas nedaro poveikio Sutarties dėl Europos Sąjungos veikimo 3–6 straipsniuose nurodytų Sąjungos kompetencijų vykdymui Sutartyse nustatytų procedūrų taikymui ir institucijų įgaliojimų atitinkamai apimčiai. Taip pat minėtuose straipsniuose nurodytos politikos įgyvendinimas nedaro poveikio Sąjungos kompetencijų pagal šį skyrių vykdymui Sutartyse nustatytų procedūrų taikymui ir institucijų įgaliojimų atitinkamai apimčiai.“

⁸⁹⁵ Pvz., ES sutarties 17 straipsnio 1 dalis, 19 straipsnio 1 dalis, SESV 18 straipsnis, SESV 167 straipsnio 4 dalis, SESV 193 straipsnis. Plačiau žr. CREMONA, M. 2011b, *supra*, note 890, p. 45.

⁸⁹⁶ Pvz., ES sutarties 20 straipsnis daro nuorodą į SESV 326-334 straipsnius, SESV 24 straipsnis – į ES sutarties 11 straipsnį.

Eilė ES sutarties nuostatų aiškiai taikoma SESV⁸⁹⁷, ir atvirkščiai, SESV numatoma grupė „bendro taikymo“ nuostatų, tokių kaip kompetencijos suteikimo principas ar nuoseklumo (darnos) reikalavimas.

Kita reikšminga Lisabonos sutarties naujovė – vieningų ES vertybių ir tikslų, taikomų tiek ES sutarties, tiek ir SESV atžvilgiu, įtvirtinimas ES sutarties 2 ir 3 straipsniuose, panaikinant anksčiau EB sutartyje numatytus atskirus EB tikslus, uždavinius ir veiksmus. Atitinkamai suvienodinti ir į vieną teisės normą – ES sutarties 21 straipsnį – sukoncentruojami ES principai ir tikslai išoriniuose santykiuose, panaikinant anksčiau galiojusius atskirus BUSP tikslus⁸⁹⁸. Nuo šiol visi ES išorės veiksmai visose srityse turi būti grindžiami vieningu tikslų sąrašu⁸⁹⁹, nepaisant to, jog nuostatos dėl BUSP lieka ES sutartyje, o visos kitos ES išorės politikos sritys perkeltos į SESV.

Tad iš aptartų nuostatų galima daryti išvadą, jog Lisabonos sutartis konsoliduoja ES pirminę teisę į vientisą teisės normų ir principų sistemą, grindžiamą dvejomis neatskiriamai susijusiomis Sutartimis. Vis dėlto, reikia pripažinti, jog ši sistema pasižymi viena pačiose Sutartyse įvardyta išimtimi – BUSP. Nuo pat BUSP įtvirtinimo Maastrichto sutartimi⁹⁰⁰ ji sudarė išskirtinę ES veiklos sritį, kurios teisinis statusas vis dar kelia daug teorinių ir praktinių klausimų⁹⁰¹. Matyti, jog ir po Lisabonos sutarties įsigaliojimo BUSP, įskaitant bendrą saugumo ir gynybos politiką (BSGP), vis dar pasižymi kitais funkcionavimo principais, nei likusios ES išorės politikos sritys⁹⁰².

⁸⁹⁷ Pvz., ES sutarties 7 straipsnio 2 ir 3 dalys, reglamentuojančios sankcijų valstybei narei skyrimą šiai pažeidus esmines ES vertybes, numato galimybę sustabdyti iš abiejų Sutarčių kylančias teises. Plačiau žr. CREMONA, M. 2011b, *supra*, note 890, p. 48.

⁸⁹⁸ Žr. ex ES sutarties 11 straipsnio 1 dalį.

⁸⁹⁹ Pvz., SESV 205 straipsnis aiškiai nurodo, jog SESV išorės politikos srityse „Sąjunga <...> vadovaujasi principais, siekia tikslų ir veiksmus vykdo remdamasi bendrosiomis nuostatomis, kurie nurodyti Europos Sąjungos sutarties V antraštinės dalies 1 skyriuje“.

⁹⁰⁰ Plačiau apie BUSP priešistorę – Europos politinio bendradarbiavimo mechanizmą žr. ELSUWEGE, P. VAN. *supra*, note 890, p. 987-1019; EECKHOUT, P. 2011a, *supra*, note 40, p. 165; SARI, A. *supra*, note 880, p. 59-97; BRKAN, M. The Role of the European Court of Justice in the Field of Common Foreign and Security Policy After the Treaty of Lisbon: New Challenges for the Future. In CARDWELL, P. J. (ed.). *EU External Relations Law and Policy in The Post-Lisbon Era*. TMC Asser Press, 2011, p. 97-115.

⁹⁰¹ BETZ, N. *supra*, note 143, p. 142; BAERE, G. DE. 2008, *supra*, note 47, p. 101.

⁹⁰² Prof. Eeckhout teigia, jog dėl visų savo ypatumų BUSP kaip ir anksčiau išlieka atskiru ES ramsčiu, nors kartu pripažįsta, jog BUSP integruojasi į ES teisės sistemą. EECKHOUT, P. 2011a, *supra*, note 40, p. 189.

Pirma, BUSP, vienintelė iš ES politikos sričių, nebuvo perkelta į SESV suteikiant jai atskirą ES sutarties V antraštinės dalies skyrių. Kaip rodo Lisabonos sutarties *travaux preparatoires*, tokiu reguliavimu siekta pabrėžti, jog BUSP išlieka *sui generis*, t.y. atskirta nuo kitų ES politikos sričių⁹⁰³. Antras BUSP išskirtinumo požymis – aiškus BUSP „kompetencijos“ atirbojimas nuo kitų ES kompetencijos kategorijų – išimtinės, pasidalijamosios, paremiančiosios, koordinacinės ir papildančiosios⁹⁰⁴. SESV 2 straipsnio 4 dalyje numatyta, jog „pagal Europos Sąjungos sutarties nuostatas Sąjungos kompetencijai priklauso apibrėžti ir įgyvendinti bendrą užsienio ir politiką, įskaitant laipsnišką bendros gynybos politikos formavimą“. Ši formulė rodo, jog BUSP ir BGSP kompetencijos apibrėžimą ir įgyvendinimą reguliuoja ne SESV, o ES sutarties nuostatos. Trečia, išskirtinumą sustiprina ES sutarties 24 straipsnio 1 dalis, pabrėžianti, jog BUSP taikomos „specialios taisyklės ir procedūros“. Nors nėra visiškai aišku, ką ši nuostata reiškia⁹⁰⁵, jos pobūdį ir reikšmę galima atskleisti sistemiškai analizuojant kitas ES sutarties nuostatas. Viena vertus, BUSP, lyginant su kitomis ES išorės politikos sritimis, stipriai skiriasi ES institucijų teisių ir pareigų apimtis ir kartu institucinis balansas. BUSP srityje pagrindinį sprendimų priėmimo, politikos formavimo ir įgyvendinimo vaidmenį atlieka valstybių narių kontroliuojamos institucijos – EVT ir Taryba bei EVT išrinktas vyriausiasis įgaliotinis, tuo tarpu EK turi labai ribotus įgaliojimus, o EP yra tik informuojamas arba su juo konsultuojamasi⁹⁰⁶. Kita vertus, nors Lisabonos sutartis panaikino Maastrichto sutartimi įtvirtintas specifines BUSP priemones – bendras pozicijas ir bendrus veiksmus – ir pakeitė jas sprendimais, šie sprendimai skiriasi nuo kitose ES srityse priimamų teisės aktų. BUSP sprendimų priėmimo, kitaip nei likusiose

⁹⁰³ Buvęs EK teisės tarnybos direktorius J.C.Piris minėjo, jog 2007 m. tarpvyriausybėje konferencijoje, rengusioje Lisabonos sutartį, kai kurios valstybės narės, bet ypač JK siekė atskirti BUSP nuo kitų sričių ir išlaikyti ją valstybių narių kontroleje, dėl to sutartyje palikta daug tų patvirtinančių nuostatų, įskaitant ir dvi deklaracijas Nr. 13 ir Nr. 14. Žr. PIRIS, J.-C. *supra*, note 144, p. 260. Panašiai žr. ELSUWEGE, P. VAN. *supra*, note 890, p. 987-1019, p. 990; CREMONA, M. 2011b, *supra*, note 890, p. 50.

⁹⁰⁴ Žr. SESV 2 straipsnio 4 dalį, lyginant su kitomis SESV 2-6 straipsnių nuostatomis.

⁹⁰⁵ CREMONA, M. 2011b, *supra*, note 890, p. 51.

⁹⁰⁶ Pvz., žr. ES sutarties 17 straipsnio 1 d., 18 straipsnio, 26, 27 ir 36 straipsnius. Plačiau žr. LIMANTAS, M. *supra*, note 79, p. 81.

ES srityse, dominuoja vienbalsiškumas. Be to, BUSP negali būti priimami įstatymo galią turintys aktai⁹⁰⁷. Atitinkamai jos atžvilgiu netaikomos SESV 289 straipsnyje numatomos įprasta ir speciali teisėkūros procedūros, todėl apsunkinamas ES tarptautinių susitarimų sudarymas BUSP srityje – skiriasi sprendimų priėmimo tvarka ir institucinis balansas. BUSP išskirtinumą pabrėžiančioms Sutarčių nuostatomis galima priskirti ir kompetenciją kuriantį SESV 352 (ex EB 308) straipsnį, kuris aiškiai draudžia remtis šiuo straipsniu BUSP srityje. Aiški takoskyra tarp BUSP ir ne BUSP sričių matoma ir jau minėtame ES sutarties 40 straipsnyje, numatančiame BUSP ir ne BUSP sričių atribojimą ir „apsaugą“ viena nuo kitos. Galiausiai BUSP srityje, priešingai nei kitose srityse, ESTT išlaiko itin ribotą jurisdikciją. Ji apsiriboja ES sutarties 40 straipsnio laikymosi priežiūra ir Lisabonos sutartimi įtraukta BUSP sprendimų, nustatančių ribojančias priemones fiziniams ar juridiniams asmenims, teisėtumo kontrole⁹⁰⁸.

Vis dėlto, galima pritarti prof. Cremona⁹⁰⁹, jog nepaisant išvardytų BUSP ypatumų, pabrėžiančių jos *sui generis* pobūdį, BUSP ir ne BUSP sričių atskirties negalima pervertinti⁹¹⁰. Viena vertus, priešingai nei tvirtina dr. Van Ooik, „specialios taisyklės ir procedūros“ nepatvirtina, jog BUSP sudaro visiškai atskirą nuo ES teisės sistemą⁹¹¹. Kaip jau išsamiai aptarta, nuo Lisabonos sutarties įsigaliojimo BUSP ir ne BUSP sritis jungia daugiau

⁹⁰⁷ ES sutarties 24 straipsnio 1 dalis, 31 straipsnio 1 dalis, Deklaracija Nr. 41. Taip pat žr. ELSUWEGE, P. VAN. *supra*, note 890, p. 987-1019; PIRIS, J.-C. *supra*, note 144.

⁹⁰⁸ Žr. SESV 263 straipsnį.

⁹⁰⁹ CREMONA, M. 2011b, *supra*, note 890, p. 52.

⁹¹⁰ Panašių išvadų prieina ir prof. Elsuwege. Jis teigia, jog BUSP nebegalima laikyti įprasta tarpvyriausybiniu bendradarbiavimo forma. Į išliekančius BUSP ypatumus jis kviečia pažvelgti per valstybių užsienio politikos išskirtinumo prizmę. Jis nurodo, jog daugelyje ES valstybių narių užsienio politikos įgyvendinime taip pat dominuoja vykdomoji valdžia, o teismai neturi jokios jurisdikcijos arba ta jurisdikcija labai ribojama. Tai pateisinama atsižvelgiant į užsienio politikos ypatumus, strateginę svarbą, nuspėjamumą, būtinybę išlaikyti lankstumą, greitą sprendimų priėmimą, konfidencialumą. Specifinis užsienio politikos statusas pripažįstamas ir JAV, kuriose teismai plėtoja savo jurisdikciją ribojančią „politinio klausimo“ doktriną (angl. *political question doctrine*). ELSUWEGE, P. VAN. *supra*, note 890, p. 994. Plačiau žr. HENKIN, L. Is There a ‘Political Question Doctrine?’ *YALE. L.J.*, vol. 85, 1976, p. 597; FRANCK, T. M. *Political Questions Judicial Answers*. Princeton University Press, 1992, p. 198.

⁹¹¹ Dr. Van Ooik teigė, jog skirtinga sprendimų priėmimo tvarka, skirtingi teisiniai instrumentai ir teisės principai, siauresnė ESTT jurisdikcijos apimtis daro BUSP teisės sistema, kuri yra visiškai nesuderinama su bendra ES teisės sistema. Žr. OOIK, R. VAN. Cross-Pillar Litigation before the ECJ: Demarcation of Community and Union Competences. *European Constitutional Law Review*, vol. 4, 2008, p. 399-420.

fundamentalių gijų, nei jas skiria BUSP ypatumai. ES sutartis ir SESV yra organiškai susijusios, o pati BUSP tampa lygiaverte kitoms ES išorės politikos sritims ir struktūriškai su jomis susiejama vienoje ES sutarties antraštinėje dalyje. Jai taikomi ES išorės santykius reguliuojantys principai, įskaitant bendrus išorės santykių tikslus⁹¹², darnos ir lojalios bendradarbiavimo principus. Ir visų svarbiausia, nepaisant skirtingo institucinio balanso, teisinių ypatybių ar sprendimų priėmimo jos viduje, BUSP tampa sudedamoji ES kaip vieno, vientiso tarptautinės teisės ir politikos subjekto dalis.⁹¹³ Kartu prisimenant anksčiau minėtus argumentus, po Lisabonos sutarties įsigaliojimo galima aiškiai pastebėti tolesnę BUSP ir ne BUSP išorės politikos sričių homogenizaciją⁹¹⁴ – išsiplečia ESTT jurisdikcija BUSP atžvilgiu pagrindinių teisių klausimais⁹¹⁵, papildomas sąrašas atvejų, kada galimas kvalifikuotos daugumos balsavimas BUSP srityje⁹¹⁶, kuris yra viršnacionalinės ES teisės bruožas, panaikinama ex ES sutarties 24 straipsnio 5 dalis, leidusi valstybei narei ne tik išvengti susaistymo BUSP sprendimu, bet ir užkirsti kelią ES susaistymui⁹¹⁷. Kartu SESV 218 straipsnis tampa vienu procedūriniu teisiniu pagrindu priimti visus ES tarptautinius susitarimus, įskaitant BUSP, net

⁹¹² ES sutarties 23 straipsnis.

⁹¹³ Tą patvirtina daugelis Sutarčių nuostatų. Be jau aptartų, galima paminėti, pavyzdžiui, SESV 220 straipsnį, pagal kurį bendradarbiavimo su JT principas taikomas ir BUSP, o taip pat SESV 221 straipsnį, numatantį, jog ES delegacijos atstovaus ES visa apimtimi, įskaitant ir BUSP. Plačiau žr. CREMONA, M. 2011b, *supra*, note 890.

⁹¹⁴ Taip pat įdomu paminėti dr. De Baere monografiją, kurioje jis sulygino ex pirmąjį ir antrąjį ramstį pagal kompetencijos pobūdį ir pasireiškimą, ES institucijų formalią ir praktinę įtaką, teisės aktų įgyvendinimo būdus ir balsavimo juos priimant praktiką, ir padarė išvadą, jog praktikoje pirmasis ir antrasis ramsčiai nesiskiria tiek daug, kiek atrodo iš pirmo žvilgsnio. Žr. BAERE, G. DE. 2008, *supra*, note 47, p. 223.

⁹¹⁵ SESV 275 straipsnis.

⁹¹⁶ ES sutarties 31 straipsnio 2 dalimi Lisabonos sutartis išplečia kvalifikuota dauguma priimamų sprendimų sąrašą, o kartu to paties straipsnio 3 dalimi atveria galimybę EVT vienbalsiai nuspręsti išplėsti kvalifikuotos daugumos balsavimo atvejus BUSP srityje, išskyrus karinio ar gynybos pobūdžio klausimais (vad. *passarelle* išlyga). Papildomi kvalifikuotos daugumos balsavimo atvejai numatomi ir Lisabonos sutartimi išplėstoje tvirtesnio bendradarbiavimo BUSP klausimais srityje. Žr. SESV 333 straipsnį. Plačiau žr. ELSUWEGE, P. VAN. *supra*, note 890, p. 995.

⁹¹⁷ Lisabonos sutartimi pakeisto ES sutarties 31 straipsnio 1 dalies antra pastraipa numato gerokai švelnesnes valstybės narės susilaikymo nuo BUSP sprendimo priėmimo pasekmes: „Bet kuri balsuojant susilaikiusi Tarybos narė savo susilaikymą gali pateisinti padarydama oficialų pareiškimą pagal šią pastraipą. Tokiu atveju ji nėra įpareigojama taikyti sprendimo, bet pripažįsta, kad tas sprendimas įpareigoja Sąjungą. Atitinkama valstybė narė, paisydama savitarpio solidarumo, nesiima jokių veiksmų, galinčių prieštarauti arba kliudyti tuo sprendimu grindžiamai Sąjungos veiklai, o kitos valstybės narės gerbia jos poziciją. Jei šitaip savo susilaikymą pateisinusios Tarybos narės sudaro ne mažiau kaip trečdali valstybių narių, atstovaujančių ne mažiau kaip trečdaliui Sąjungos gyventojų, sprendimas nepriimamas.“

numatant galimybę bendrai derėtis ir sudaryti susitarimus su trečiosiomis šalimis BUSP ir kitoms ES politikos sritims priskiriamais klausimais⁹¹⁸. Tad galima režiuruoti, jog BUSP yra specifinė sritis tik tiek, kiek tai apibrėžta Sutartyse. Nepaisant skirtumų, nuo Lisabonos sutarties įsigaliojimo BUSP, nors ir kaip atskira subsystema, gali būti priskiriama vienai bendrai ES teisės sistemai, kuri pasižymi vis didesne savo sudedamųjų dalių integracija ir homogenizacija. Tai leidžia svarstyti horizontaliai mišrių susitarimų sudarymo galimybę.

6.2.1.2. BUSP kompetencijos apimtis ir persidengimas su valstybių narių kompetencija

Pripažinus, jog BUSP ir ne BUSP išorės politikos sritys laikytinos dviem, tačiau vienai ES teisės sistemai priskirtinomis subsystemomis, galima pereiti prie BUSP kompetencijos apimties ir santykio su valstybių narių kompetencija įvertinimo. Siekiama įrodyti, jog BUSP kompetencija *gali* apimti iki Lisabonos sutarties dažnai valstybėms narėms priskirtas mišrių susitarimų sritis. Iš to bus daroma išvada, jog jau aptartas ES teisės vientisumas ir BUSP bei valstybių narių kompetencijos persidengimas sudaro sąlygas kalbėti apie vertikalių mišrių susitarimų pakeitimą horizontaliais ES susitarimais, kuriuose tam tikros valstybių narių kompetencijos sritys būtų realizuojamos kaip BUSP kompetencija.

Kalbant apie galimą BUSP ir valstybių narių kompetencijos persidengimą, visų pirma reikia nustatyti BUSP kompetencijos apimtį. Šis klausimas atrodo paprastas tik iš pirmo žvilgsnio. Lisabonos sutartimi modifikuotos ES sutartis ir SESV į jį pilnai atsakyti nepadeda. Nors būtent Lisabonos sutartis pirmą kartą ES istorijoje nustato ES kompetenciją BUSP srityje, apie šios kompetencijos pobūdį ir apimtį ji užsimena labai trumpai ir neaiškiai. ES sutarties 24 straipsnio 1 dalyje glaustai nustatoma, jog ES kompetencija BUSP srityje apima „*visas* užsienio politikos sritis ir *visus* su Sąjungos saugumu susijusius klausimus, įskaitant laipsnišką bendros gynybos

⁹¹⁸ Plačiau apie tai žr. 6.2.1.3 poskyryje.

politikos formavimą, kuris sudarytų sąlygas pereiti prie bendros gynybos“. Atitinkamai SESV 2 straipsnio 4 dalyje numatoma, jog ES kompetencijai „priklauso apibrėžti ir įgyvendinti bendrą užsienio ir saugumo politiką, įskaitant laipsnišką bendros gynybos politikos formavimą“. Iš šių lakoniškų nuostatų nėra aišku, kokia yra BUSP kompetencijos apimtis ir jos vertikalus bei horizontalus atribojimas nuo, atitinkamai, valstybių narių ir kitų ES politikos sričių kompetencijos⁹¹⁹. Nepaisant to, Taryba jau aiškiai pripažįsta šios kompetencijos savarankišką egzistavimą išorės santykių palaikymo praktikoje⁹²⁰. Šioje dalyje daugiau nagrinėjami vertikalus kompetencijos atribojimo klausimai, o horizontalus BUSP ir kitų ES sričių atribojimas aptariamas vėliau, kalbant apie horizontalaus mišrumo teisinės pasekmes.

Kaip matome iš ES sutarties 24 straipsnio 1 dalies, BUSP kompetencija sudaryta iš dviejų elementų – „visų užsienio politikos sričių“ ir „visų su ES saugumu susijusių klausimų“. Pirmasis elementas formuluojamas labai plačiai, ir nėra nedetalizuojamas, kita vertus, antrasis elementas sudaro išties ES sutarties skirsnį „Nuostatos dėl bendros saugumo ir gynybos politikos“⁹²¹, numatanti aiškius teisinius pagrindus veikti. Pastebimas ryškus kontrastas tarp gana tiksliai apibrėžtos BSGP apimties ir turinio, ir visiškai nedetalizuojamos užsienio politikos. Kaip teisingai pastebi prof. Eeckhout⁹²², iki Lisabonos sutarties įsigaliojimo plačiai formuluojamą BUSP kompetencijos apimtį galėjo padėti atskleisti ES sutartyje numatyti specifiniai BUSP tikslai.

⁹¹⁹ Plačiau žr. EECKHOUT, P. 2011a, *supra*, note 40, p. 168.

⁹²⁰ EU Council Note „EU Statements in multilateral organisations General Arrangements“ (*supra*, note 800), 4 punktą rodo, jog BUSP sritį Taryba (valstybės narės) pripažįsta kaip savarankišką ES sritį, o ne kaip valstybių narių sritį už ES ribų: „Should the statement refer exclusively to actions undertaken by or responsibilities of the EU in the subject matter concerned including in the CFSP, it will be prefaced by “on behalf of the European Union”“.

⁹²¹ Remiantis ES sutarties 42 straipsnio 1 dalimi, BSGP yra sudėtinė BUSP dalis, kuri užtikrina „ES operaciniam veiksniumi reikalingus civilinius ir karinius pajėgumus“, ir ES gali jais naudotis vykdydama misijas už ES ribų, skirtas taikos palaikymui, konfliktų prevencijai ir tarptautinio saugumo stiprinimui. Tolesnė dalis numato, kad BSGP apima ir laipsnišką bendros ES gynybos politikos kūrimą. BSGP detalizuojama ES sutarties 43 straipsnio 1 dalyje numatant, kad BSGP misijas sudaro „bendri nusiginklavimo veiksmai, humanitarinės ir gelbėjimo, karinio konsultavimo ir pagalbos, konfliktų prevencijos ir taikos palaikymo, kovinių pajėgų vykdomos krizių valdymo misijos, įskaitant taikdarystę ir pokonfliktinio stabilizavimo operacijas. Visos šios misijos gali prisidėti kovojant su terorizmu, taip pat remiant trečiąsias šalis, savo teritorijose kovojančias prieš terorizmą“.

⁹²² EECKHOUT, P. 2011a, *supra*, note 40, p. 169, EECKHOUT, P. The EU’s Common Foreign and Security Policy after Lisbon: From Pillar Talk to Constitutionalism. In BIONDI, A., EECKHOUT, P., RIPLEY, S. (eds.). *EU Law After Lisbon*. Oxford University Press, 2011, p. 266.

Remiantis ex ES sutarties 11 straipsniu, šie tikslai buvo apsaugoti ES vertybes, interesus, nepriklausomumą ir vientisumą, visokeriopai stiprinti ES saugumą, išlaikyti taiką ir stiprinti tarptautinį saugumą, skatinti tarptautinį bendradarbiavimą ir stiprinti demokratiją, teisinę valstybę bei pagarbą žmogaus teisėms. Vis dėlto, Lisabonos sutartis panaikino šiuos specifinius BUSP tikslus, vietoj to ES sutarties 21 straipsnyje nustatydamas visai ES bendrus išorės politikos tikslus.

Doktrinoje dažnai teigiama, jog specifinių BUSP tikslų atsisakymas nebeleidžia nustatyti BUSP kompetencijos apimtį pagal BUSP tikslus⁹²³. Vis dėlto, tokia išvada nėra visiškai pagrįsta, nes naujosios ES sutarties redakcijos 21 straipsnyje galima ir toliau identifikuoti specifinius BUSP tikslus. Lyginant ex ES sutarties 11 straipsnyje ir naujos ES sutarties 21 straipsnyje išvardytus tikslus, galima pastebėti, jog visi specifiniai BUSP tikslai buvo beveik pažodžiui perkelti į 21 straipsnį. Tiesa, galima teigti, jog dalis šių tikslų gali būti laikomi horizontaliais, t.y. taikomais visose ES politikos srityse. Tokiems tikslams galėtų būti priskiriami ES vertybių ir interesų apsauga ir tarptautinio bendradarbiavimo skatinimas. Nors demokratijos, teisinės valstybės bei pagarbos žmogaus teisėms stiprinimo tikslas ex EB 177 straipsnyje, reguliavusiam EB bendradarbiavimo vystymosi labui politiką, buvo pripažintas „bendru“ tikslu, prie kurio pastaroji politikos sritis turi „prisidėti“, jos pagrindiniai tikslai visgi buvo ir išlieka socialinio-ekonominio pobūdžio⁹²⁴. Lisabonos sutartyje nėra jokių požymių, leidžiančių teigti, jog situacija pasikeitė⁹²⁵. Kaip ir anksčiau, ES sutarties 21 straipsnio 2 dalyje numatyti ES tikslai kaip pagrindiniai gali būti priskiriami prie tam tikros konkrečios ES išorės politikos srities, o kitos ES politikos sritys į juos turi atsižvelgti ir jų

⁹²³ Pvz., žr. BAERE, G. DE. 2008, *supra*, note 47, p. 267; ELSUWEGE, P. VAN. *supra*, note 890, p. 988.

⁹²⁴ Ex EB 177 straipsnio 1 dalyje numatyta: „Bendradarbiavimo vystymosi labui srityje Bendrijos politika, papildanti valstybių narių vykdomos politikos kryptis, skatina:

— tvarų besivystančių šalių, pirmiausia turinčių nepalankiausias sąlygas, ekonominę ir socialinę vystymąsi;

— sklandžią ir laipsnišką besivystančių šalių integraciją į pasaulio ekonomiką;

— kovą su skurdu besivystančiose šalyse.“

⁹²⁵ Remiantis SESV 208 straipsnio 2 dalimi, ES bendradarbiavimo vystymosi labui srityje numatomas dar konkretesnis „pagrindinis tikslas“ nei anksčiau – „sumažinti, o ilgainiui ir panaikinti skurdą“. Panašių išvadų prieina ir prof. Eeckhout. EECKHOUT, P. 2011a, *supra*, note 40, p. 169.

siekti tik kaip išvestinių, „bendrų“ tikslų⁹²⁶. Atitinkamai darytina išvada, jog BUSP pagrindiniais tikslais ir toliau išlieka apsaugoti ES nepriklausomumą ir vientisumą, išlaikyti taiką ir stiprinti ES bei tarptautinį saugumą, stiprinti demokratiją, teisinę valstybę bei pagarbą žmogaus teisėms. Tik ES vertybių ir interesų apsauga bei tarptautinio bendradarbiavimo skatinimas nelaikytini specifiniais BUSP tikslais, nes šie tikslai gali apimti ir su užsienio ir saugumo politika nesusijusius aspektus, tokius kaip bendradarbiavimas ekonomikos, prekybos ar aplinkos apsaugos srityse. Pastebėtina, jog minėtą išvadą dėl BUSP tikslų apimties patvirtina ir ESTT praktika. Sprendime *Kadi*⁹²⁷ ESTT aiškiai nurodė, jog tarptautinės taikos ir saugumo siekimas yra išskirtinai BUSP tikslas.

Tiesa, aptariamai BUSP tikslai išlieka itin platūs ir neapibrėžti. Teoriškai šie tikslai, skaitomi kartu su ES sutarties 24 straipsnio formuluote „visos užsienio ir saugumo politikos sritys“, leidžia BUSP kompetencijai priskirti bet kokią priemonę, susijusią su užsienio, saugumo ir gynybos politikos klausimais⁹²⁸, ir taip uzurpuoti visą valstybių narių kompetenciją šiose srityse. Vis dėlto, toks platus BUSP apimties traktavimas yra klaidingas. Viena vertus, galima pritarti prof. Hill, kuris supriešino BUSP ir valstybių galias užsienio ir saugumo politikos srityse, kad parodytų, jog BUSP iš tiesų yra gana ribota. Anot jo, „savo vardo verta“ užsienio ir saugumo politika apima karo ir taikos skelbimo, karinių pajėgų formavimo, migracijos ir sienų kontrolės, teritorijų atskyrimo ir įgijimo galias⁹²⁹. Akivaizdu, jog BUSP

⁹²⁶ Prie BUSP ir kitų ES politikos sričių atirbojimo ir ES išorės politikos tikslų svarbos bus grįžta tolesnėje dalyje.

⁹²⁷ 2002 m. gegužės 7 d. Nutarties *Aden ir kt. prieš Tarybą ir Komisiją*, T-306/01 R, Rink. p. II-2387, 154 punktas.

⁹²⁸ Panašiai žr. DASHWOOD, A. Article 47 TEU and the Relationship Between First and Second Pillar Competences. In DASHWOOD, A., MARESCEAU, M. (eds.). *Law and Practice of EU External Relations. Salient Features of a Changing Landscape*. Cambridge University Press, 2008, p. 70-104. Jis siūlė BUSP priskirti visus politinius, užsienio ir saugumo politikos klausimus, taip aiškiai atsiribojant nuo ekonominių ar socialinių ES politikos sričių. Vis dėlto, reikia pripažinti, jog toks prof. Dashwood siūlomas platus BUSP atirbojimas nuo kitų sričių ne visada pagelbėtų praktikoje, kurioje dažnai tenka spręsti sudėtingus vystomojo bendradarbiavimo, BPP, naudojamos BUSP tikslais, laisvės, saugumo ir teisinugmo politikos, energetikos politikos ir BUSP atirbojimo klausimus.

⁹²⁹ Žr. HILL, CH. *supra*, note 3, p. 305-328; taip pat žr. EECKHOUT, P. 2011a, *supra*, note 40, p. 170.

kompetencijai pilnai nepriklauso nė viena iš šių galių⁹³⁰, o jei net priklausytų, kiltų įgyvendinimo problemų dėl riboto BUSP instrumentų arsenalo⁹³¹. Kita vertus, galima pritarti prof. Keukeleire, kuris teigia, jog BUSP tikslai yra daugiau politiniai principai, nei konkretūs operatyviniai tikslai. Dėl savo abstraktumo, jie neleidžia formuoti aiškiai apibrėžtos politikos. Dėl to, BUSP „išspraudžiama“ tarp plačios valstybių narių kompetencijos užsienio ir saugumo politikos srityje ir daug konkrečiau SESV apibrėžtų ES išorės politikos sričių⁹³², kurios ir toliau plečiasi dėl priimamų vidaus ir išorės teisės aktų ir (ar) naujų iniciatyvų⁹³³.

Vis dėlto, nepaisant BUSP ribotumo, negalima teigti, jog BUSP kompetencija apskritai neleidžia imtis jokios veiklos už gana tiksliai nustatytų BSGP ribų. Plačiai, deklaratyviai formuluojama BUSP kompetencija ir BUSP tikslai tik liudija, kad BUSP įgyvendinimas visiškai priklauso nuo valstybių narių politinės valios. Abstrakčios formuluotės nesusaisto valstybių narių – atvirkščiai, sukuria sąlygas užsienio ir saugumo politikoje dažnai svarbiam lankstumui. Lankstumą užtikrina ir BUSP nepriskyrimas pasidalijamajai kompetencijai, tad ir pirmenybės principo netaikymas. Tai reiškia, jog net ir ėmusis priemonių pagal BUSP nuostatas valstybės narės išlaiko galimybę sugrįžti prie savarankiškų ar už ES ribų esančių veiksmų⁹³⁴. Taigi, panašu, jog abstraktus BUSP kompetencijos pobūdis yra neatsitiktinis. Lisabonos sutarties rengėjai siekė išlaikyti BUSP neįpareigojančia, *sui generis* sritimi, atskirta nuo kitų ES politikos sričių ir nepasižyminčia įprastais ES teisės principais tokiais

⁹³⁰ Tuo tarpu dalis šių galių priklauso SESV reguliuojamoms ES politikos sritims, įskaitant BPP, Šengeno *acquis*, Laisvės, saugumo ir teisingumo erdvę.

⁹³¹ Remiantis ES sutarties 25 straipsniu, BUSP vykdoma bendromis gairėmis, sprendimais, numatančiais veiksmus, kurių ES turi imtis, arba pozicijas, kurias ES turi priimti, šių sprendimų įgyvendinimo priemonėmis ir „stiprinant sistemingą valstybių narių bendradarbiavimą“.

⁹³² Pvz., tokių kaip BPP, bendradarbiavimo vystymosi labui, energetikos, laisvės, saugumo ir teisingumo, aplinkos apsaugos politika.

⁹³³ Žr. KEUKELEIRE, S., MACNAUGHTAN, J. *The Foreign Policy of the European Union*. Palgrave Macmillan, 2008, p. 23. Panašių kritinių išvadų prieina ir prof. Koskenniemi. Žr. KOSKENNIEMI, M. *International Law Aspects of the Common Foreign and Security Policy*. In KOSKENNIEMI, M. (ed.). *International Law Aspects of the European Union*. Kluwer Law International, 1998, p. 30.

⁹³⁴ Vis dėlto, kaip aptariama tolesniame 6.2.2. poskyryje, BUSP sukuria tam tikras teises pareigas valstybėms narėms ir gali riboti pastarųjų veiksmus.

kaip ES teisės viršenybė, tiesioginis veikimas ar pirmenybė⁹³⁵. Reikia pripažinti, jog toks išskirtinis užsienio politikos traktavimas, pasižymintis parlamento ir teismo galių, teisės veikimo ribojimu, atitinka konstitucines tradicijas daugelyje ES valstybių narių bei trečiųjų šalių⁹³⁶. Nors šios srities išskirtinumo lygis gali būti ginčo objektu, tam tikras jos išskirtinumas pateisinamas dėl ypatingo užsienio ir saugumo politikos pobūdžio – konkrečių priemonių dažnai negalima numatyti dėl nuolat besikeičiančių aplinkybių, o pats užsienio politikos vykdymas paprastai yra politinio pobūdžio ir reikalauja greito sprendimų priėmimo, diskretiškumo ir jau minėto lankstumo⁹³⁷. Galiausiai reikia priminti, jog ES nėra valstybė, o Sutartimis grįsta konstitucinė valstybių narių santvarka, nepasižyminti suverenitetu. Kadangi užsienio politika išlieka viena iš pagrindinių valstybių narių suvereniteto išraiškos formų, BUSP detalizavimas ir aiškus suverenių galių šioje srityje perdavimas ES šiuo metu sunkiai įsivaizduojamas. Dėl visų šių priežasčių galima teigti, jog vertikalios kompetencijos pasidalijimo su valstybėmis narėmis požiūriu⁹³⁸ BUSP išlieka savotiška *tabula rasa*, kuri pildoma tik valstybėms narėms pavykus pasiekti kompromisą tam tikru užsienio, saugumo ar gynybos politikos klausimu. Vis dėlto, nepaisant tokio neapibrėžtumo, BUSP srityje yra priimta nemažai įvairių teisės aktų⁹³⁹. Be autonominio pobūdžio priemonių⁹⁴⁰, kurios daugiausia susijusios su krizių valdymu, kova su terorizmu ir sankcijomis prieš trečiąsias šalis ar konkrečius fizinius bei juridinius asmenis, karinių technologijų ir ginklų eksporto kontrole, sudaryta nemažai ES susitarimų BUSP ir BSGP srityje, visų pirma susijusių su trečiųjų šalių dalyvavimu įvairiose BSGP misijose ir apsikeitimu slapta informacija.

⁹³⁵ A. Sari mini Lisabonos sutarties ir Konstitucinės sutarties *travaux preparatoires*, kuriuose atsiskleidžia, kad valstybės narės siekė tokios abstrakčios BUSP kompetencijos. SARI, A. *supra*, note 880, p. 59-97.

⁹³⁶ ELSUWEGE, P. VAN. *supra*, note 890, p. 999.

⁹³⁷ Panašiai žr. DASHWOOD, A. 2008, *supra*, note 928, p. 70.

⁹³⁸ Horizontalus BUSP ir kitų ES politikos sričių pasidalijimas nagrinėjamas 6.2.2. poskyryje.

⁹³⁹ BUSP srityje priskaičiuojama daugiau nei 500 teisės aktų, įskaitant tarptautinius susitarimus. Jie pasiekiami Eur-Lex duomenų bazėje: <<http://eur-lex.europa.eu/en/legis/latest/chap18.htm>> [žiūrėta 2013-05-20].

⁹⁴⁰ T.y. sprendimų, nustatančių veiksmus, kurių ES turi imtis, ir pozicijas, kurias ES turi priimti. Pvz., 2012 m. lapkričio 6 d. Tarybos sprendimas 2012/687/BUSP, kuriuo iš dalies keičiamas Sprendimas 2010/413/BUSP dėl ribojamųjų priemonių Iranui. OL L 307, 2012 11 7, p. 82-83.

Kalbant apie konkrečius klausimus, kuriuos galėtų reguliuoti BUSP susitarimas ar BUSP dalis bendrame ES susitarime, be gana detaliai ES sutarties 42-43 straipsniuose išvardytų BGSP sričių, galima paminėti nesena ES Tarybos sprendimą, leidžiantį Komisijai ir vyriausiajam įgaliotiniui pradėti derybas dėl bendradarbiavimo susitarimo su Afganistanu sudarymo⁹⁴¹. Šio Tarybos sprendimo 2 straipsnio 2 dalyje numatyta, jog vyriausiasis įgaliotinis derės dėl BUSP nuostatų, įtvirtintų derybiniuose nurodymuose, įskaitant dėl Susitarimo bendrųjų principų ir esminių elementų, politinio dialogo ir politinio bendradarbiavimo nuostatų. Tęsiant BUSP reguliavimo sričių paieškas verta paminėti prof. Hillion disertaciją, kurioje jis nagrinėjo EB ir valstybių narių partnerystės ir bendradarbiavimo susitarimus su Rusijos Federacija ir Ukraina⁹⁴². Kalbėdamas apie konkrečius BUSP elementus, prof. Hillion visų pirma minėjo susitarimų preambulėse įtvirtintus BUSP tikslus – skatinti politinį dialogą ir bendradarbiavimą, taiką ir saugumą, stiprinti politines laisves ir demokratijos konsolidaciją Rusijoje ir Ukrainoje – kurie, kaip matome, pilnai atspindi ES sutartyje įtvirtintus BUSP tikslus. Atitinkamai BUSP yra priskirtinos ir nuostatos dėl politinių aptariamų susitarimų galiojimo ir

⁹⁴¹ 2011 m. lapkričio 10 d. Tarybos sprendimas, kuriuo Komisija ir Sąjungos vyriausiasis įgaliotinis įgaliojami ES vardu derėtis dėl ES kompetencijai priklausančių Bendradarbiavimo partnerystės ir plėtros srityje susitarimo tarp Europos Sąjungos bei jos valstybių narių ir Afganistano, nuostatų. Briuselis, 2011-11-10, 16146/11. Prieiga per internetą: <<http://register.consilium.europa.eu/pdf/en/11/st16/st16146.en11.pdf>> [žiūrėta 2013-04-05]. Identiška formuluotė randama ir kituose panašiuose sprendimuose, pvz., 2012 m. birželio 19 d. Tarybos sprendime, kuriuo Komisija ir Sąjungos vyriausiasis įgaliotinis užsienio reikalams ir saugumo politikai ES vardu įgaliojami derėtis dėl ES kompetencijai priklausančių Bendrojo susitarimo tarp Europos Sąjungos bei jos valstybių narių ir Naujosios Zelandijos nuostatų. Briuselis, 2012-06-19, 10812/12. Prieiga per internetą: <<http://register.consilium.europa.eu/pdf/en/12/st10/st10812.en12.pdf>> [žiūrėta 2013-04-05]. Visi tokio pobūdžio sprendimai pasiekiami ES Tarybos paieškos bazėje. Prieiga per internetą:

<http://register.consilium.europa.eu/servlet/driver?page=Result&lang=EN&ssf=DATE_DOCUMENT+DESC&fc=REGAISEN&srm=25&md=400&typ=Simple&cmsid=638&ff_COTE_DOCUMENT=&ff_TITRE=authorising+the+Commission+and+the+High+Representative&ff_FT_TEXT=&ff_SOUS_COTE_MATIERE=&dd_DATE_REUNION=&single_comparator=&single_date=&from_date=&to_date=> [žiūrėta 2013-04-03].

⁹⁴² HILLION, CH. 2005, *supra*, note 883, p. 56. Prof. Hillion pagrįstai nurodė, jog minėti mišrūs susitarimai gali būti laikomi naujo pobūdžio dviejų dimensijų mišriais susitarimais, t.y. mišriais ne tik vertikaliu požiūriu, bet ir ir horizontaliu požiūriu, nes tam tikros šių susitarimų nuostatos aiškiai gali būti priskirtos tuo metu jau egzistavusiai BUSP ir Teisingumo ir vidaus reikalų sričiai. Kartu jis įtikinamai teigė, jog aptariamus susitarimus būtų galėjusios sudaryti vien tik EB ir ES (be valstybių narių), tačiau jų sudarymo metu dar nebuvo įsigaliojusi Amsterdamo sutartis, kuria buvo įtraukti ES sutarties 24 ir 38 straipsniai – teisiniai pagrindai sudaryti ES susitarimus antrajame ir trečiajame ramsčiuose. Dėl to valstybių narių dalyvavimas buvo būtinas.

įgyvendinimo sąlygų, kurios apima pagarbą demokratijai, teisinės valstybės principui, politinėms laisvėms ir kitoms žmogaus teisėms. Šios politinės sąlygos net įvardijamos kaip „pagrindinis susitarimo elementas“ (angl. *essential element*), kurį pažeidus galimas susitarimo suspendavimas⁹⁴³. Galiausiai BUSP priskirtinos „politinio dialogo“ procedūros, nes jos tiesiogiai prisideda įgyvendinant BUSP priskiriamus politinius, saugumo ir gynybos politikos tikslus, ir todėl gali būti laikomos BUSP įgyvendinimo tarptautinėje arenoje instrumentu⁹⁴⁴. Taigi galima teigti, jog prof. Hillion išvados sutampa su minėta pastarųjų metų Tarybos praktika BUSP sričiai priskirti saugumo ir gynybos politikos, politinio pobūdžio susitarimų principus ir nuostatas, nuostatas dėl susitarimų esminių elementų, politinio dialogo ir politinio bendradarbiavimo.

Atsižvelgiant į visa tai, galima daryti išvadą, jog valstybėms narėms panorėjus sudarant ES tarptautinį susitarimą pasinaudoti BUSP kompetencija, o ne savo nacionaline kompetencija atitinkamose srityse, ir taip veikti išimtinai per ES institucinę – teisinę sistemą, o ne dalyvaujant kaip atskiroms valstybėms narėms mišriame susitarime, Sutartys tokią galimybę numato. BUSP kompetencija yra pakankamai plati ir neapibrėžta, ir suteikia valstybėms narėms diskreciją pasirinkti sritis ir tinkamiausias veikimo per ES formas. Tad BUSP kompetencija galėtų pakeisti arba, tiksliau, „pavaduoti“⁹⁴⁵ atitinkamą valstybių narių kompetenciją, jei jos to pageidauja. Ši „pavaduojama“ valstybių narių kompetencija gali apimti ES sutartyje detalizuotas BSGP sritis, o taip pat gana plačią kategoriją politinių ir su saugumu bei gynyba susijusių nuostatų, įskaitant pagarbą demokratijai, teisinės valstybės principui ir žmogaus teisėms, kovą su terorizmu ir masinio naikinimo ginklų plitimu, su

⁹⁴³ *Ibid.*

⁹⁴⁴ *Ibid.*, p. 87. Reikia pastebėti, jog politinis dialogas buvo aiškiai pripažintas BUSP dalimi eilėje po partnerystės ir bendradarbiavimo susitarimų sudarytų Stabilizacijos ir asociacijos susitarimų su Vakarų Balkanų šalimis. Pvz., žr. 2004 m. gruodžio 21 d. Europos Bendrijų bei jų valstybių narių ir Kroatijos Respublikos stabilizacijos ir asociacijos susitarimo (OL L 26, 2005 1 28, p. 3-220), 9 punktą.

⁹⁴⁵ Šis veiksmožodis vartojamas siekiant pabrėžti dvi jau aptartas BUSP kompetencijos ypatybes. Pirma, kadangi, kaip jau minėta, BUSP kompetencijai, priešingai nei pasidalijamai ES kompetencijai, negalioja pirmenybės principas, pasinaudojimas ja neužkerta kelio tolesniam valstybių narių veikimui toje pačioje srityje. Antra, kaip nustatyta, BUSP kompetencija laikytina *tabula rasa* – jos turinys ir pasireiškimas visiškai priklauso nuo valstybių narių politinės valios.

šiomis ES vertybėmis susijusius esminius susitarimo elementus, saugumo, politinį, žmogaus teisių ar užsienio politikos dialogą ir panašias diplomatinio bendradarbiavimo nuostatas. Savaiame suprantama, jog ši su valstybių narių kompetencija persidengianti BUSP kompetencija negali pažeisti kitų ES kompetencijos sričių – t.y. horizontalaus kompetencijos pasidalijimo tarp ES politikos sričių.

6.2.1.3. Palankios procesinės – teisinės sąlygos horizontalių ES susitarimų sudarymui

Nustačius, jog po Lisabonos sutarties BUSP ir kitos ES išorės politikos sritys konsoliduojasi į vieną ES teisinę sistemą, o valstybių narių kompetencija tam tikrais politiniais, užsienio, saugumo ir gynybos politikos klausimais gali būti „pavaduojama“ BUSP kompetencijos, atsiranda sąlygos kalbėti bent apie dalies mišrių susitarimų pakeitimą horizontaliais ES susitarimais, apimančiais BUSP ir kitas ES kompetencijai priklausančias politikos sritis. Vis dėlto, tam būtina patenkinti dar vieną svarbų reikalavimą – turi egzistuoti palankios procesinės – teisinės sąlygos, leidžiančios „sujungti“ vis dar gana skirtingas ES teisės sistemos subsystemas.

Prieš imant nagrinėti Lisabonos sutartimi sukurtą teisinę terpę sudaryti horizontalius ES susitarimus, verta pabrėžti, jog dar iki Lisabonos sutarties praktikoje būta tokių susitarimų pavyzdžių. Nuo pat Amsterdamo sutarties, įtvirtinusios teisinius pagrindus ES susitarimų sudarymui antrajame ir trečiajame ramsčiuose (es ES sutarties 24 ir 38 straipsniai), įsigaliojimo, sudaryta nemažai tokių horizontalių susitarimų, apjungiančių šias dvi specifines ES politikos sritis⁹⁴⁶. Reikia pastebėti, jog šie susitarimai buvo sudaromi nepaisant to, jog Sutartyse tokia galimybė nebuvo numatoma⁹⁴⁷.

⁹⁴⁶ Pvz., žr. Europos Sąjungos ir Šveicarijos Konfederacijos susitarimą dėl keitimosi įslaptinta informacija saugumo procedūrų (OL L 181, 2008 7 10, p. 58-61) ir 2005 m. birželio 24 d. Tarybos sprendimą dėl Europos Sąjungos ir Šveicarijos Konfederacijos susitarimo dėl keitimosi įslaptinta informacija saugumo procedūrų sudarymo (OL L 181, 2008 7 10, p. 57); taip pat Europos Sąjungos ir Jungtinių Amerikos Valstijų susitarimą dėl ekstradicijos bei Europos Sąjungos ir Jungtinių Amerikos Valstijų susitarimą dėl savitarpio teisinės pagalbos (OL L 181, 2003 7 19, p. 27), ir atitinkamą ES Tarybos sprendimą, kuriuo sudaromas šis susitarimas pagal abu teisinius pagrindus (2009 m. spalio 23 d. Tarybos sprendimas 2009/820/BUSP dėl Europos Sąjungos ir Jungtinių Amerikos Valstijų

Kalbant apie pirmąjį ir kitus du ramsčius apjungiančius horizontalius susitarimus, reikia priminti, jog dar Feiros EVT išvadose pabrėžiama tarpramstinių priemonių svarba ES išorės santykiuose⁹⁴⁸. Jos tiesiogiai minimos ir Tarybos strategijoje dėl teisingumo ir vidaus reikalų srities išorinės dimensijos, kurioje kviečiama naudotis „ES išorės ir vidaus tikslais“ ir „plačiu ES instrumentų arsenalu, koordinuojamu tarp skirtingų ES ramsčių tam, kad būtų pasiektas prie situacijos priderintas ir darnus atsakas į ES iššūkius“⁹⁴⁹. Nepaisant šių kvietimų, praktikoje buvo sudarytas tik vienas tikras EB – ES horizontalus susitarimas – Susitarimas tarp ES, EB ir Šveicarijos Konfederacijos dėl Šveicarijos Konfederacijos asociacijos įgyvendinant, taikant ir vystant Šengeno *acquis*⁹⁵⁰. Kadangi susitarimas siejosi tiek su ES, tiek ir su EB politikos sritimis, o ES ir EB teisinių pagrindų kombinacija viename sudarymo sprendime nebuvo laikoma įmanoma, buvo sudaryti du atskiri Tarybos sprendimai, kuriais buvo sudarytas šis horizontalus susitarimas⁹⁵¹. Tokia pati procedūra buvo pritaikyta ir Lichtenšteinui protokolu prisijungiant prie šio susitarimo⁹⁵².

susitarimo dėl ekstradicijos bei Europos Sąjungos ir Jungtinių Amerikos Valstijų susitarimo dėl savitarpio teisinės pagalbos sudarymo Europos Sąjungos vardu. OL L 291, 2009 11 7, p. 40-41). Išsamus sąrašas ES Tarybos sprendimų sudarant tarptautinius susitarimus pagal šiuos du teisinius pagrindus pateikiamas Eur-Lex. Prieiga per internetą: <<http://eur-lex.europa.eu/Result.do?idReq=23&page=2>> [žiūrėta 2013-03-21].

⁹⁴⁷ Tiesa, prof. Wessel teigia, jog kai kuriais atvejais, pvz., reguliuojant bendradarbiavimą baudžiamosiose bylose, antrojo ir trečiojo ramsčio mišrūs susitarimai nebuvo būtini, nes jų reguliavimo objektas labiau siejosi su trečiuoju ramsčiu, todėl jų sudarymui būtų pakakę ES sutarties 38 straipsnyje numatyto teisinio pagrindo. Žr. WESSEL, R. A. Cross-pillar Mixity: Combining Competences in the Conclusion of EU International Agreements. In HILLION, CH., KOUTRAKOS, P. (eds.). *Mixed Agreements Revisited: The EU and its Member States in the World*. Hart Publishing, 2010, p. 36.

⁹⁴⁸ Žr. CREMONA, M. EU External Action in the JHA Domain: A Legal Perspective. *EUI Working Papers*, LAW 2008/24; WESSEL, R. A., MARIN, L., MATERA, C. The External Dimension of the EU's Area of Freedom, Security and Justice. In ECKES, C., KONSTADINIDES, TH. (eds.). *Crime Within the Area of Freedom, Security and Justice: A European Public Order*. Cambridge University Press, 2011, p. 291.

⁹⁴⁹ EU Council Note A Strategy for the External Dimension of JHA: Global Freedom, Security and Justice. Brussels, 30 November 2005, 14366/3/05, 9 punktas. Prieiga per internetą: <<http://register.consilium.europa.eu/pdf/en/05/st14/st14366-re03.en05.pdf>> [žiūrėta 2013-04-03].

⁹⁵⁰ Europos Sąjungos, Europos bendrijos ir Šveicarijos Konfederacijos susitarimas dėl Šveicarijos Konfederacijos asociacijos įgyvendinant, taikant ir plėtojant Šengeno *acquis*. OL L 53, 2008 2 27, p. 52.

⁹⁵¹ 2004 m. spalio 25 d. Tarybos sprendimas 2004/849/EB, dėl Europos Sąjungos, Europos bendrijos ir Šveicarijos Konfederacijos susitarimo dėl Šveicarijos Konfederacijos asociacijos įgyvendinant, taikant ir plėtojant Šengeno *acquis* pasirašymo Europos Sąjungos vardu ir laikino tam tikrų nuostatų taikymo. OL L 368, 2004 12 15, p. 26-27; ir 2004 m. spalio 25 d. Tarybos sprendimas 2004/860/EB, dėl Europos Sąjungos, Europos bendrijos ir Šveicarijos Konfederacijos susitarimo dėl Šveicarijos

Kita vertus, iki Lisabonos sutarties plėtotoje praktikoje nebuvo nė vieno vertikaliai mišraus susitarimo tarp ES (priešingai nei EB) bei valstybių narių ir trečiųjų šalių, nepaisant to, jog daugelis iki Lisabonos sutarties sudarytų ES susitarimų buvo susiję su valstybėms narėms jautriais klausimais, tokiais kaip asmens duomenų apsauga, ekstradicija, keitimasis slapta informacija, dalyvavimas civilinėse ir karinėse misijose. Tačiau prisimenant ankstesnį poskyrį galima teigti, jog tam tikri vertikalūs mišrieji susitarimai, tokie kaip partnerystės ir bendradarbiavimo susitarimai su NVS šalimis arba stabilizacijos ir asociacijos susitarimai su Vakarų Balkanų šalimis, gali būti pagrįstai laikomi „dvigubai mišriais” susitarimais, nes jie tiesiogiai reguliuoja ne tik valstybių narių ir ex EB kompetencijai priskiriamus klausimus, bet ir BUSP bei iki Lisabonos sutarties įsigaliojimo egzistavusiam trečiajam ramsčiui priklausiusius aspektus⁹⁵³. Nors praktikoje tokių vertikaliai ir horizontaliai mišrių susitarimų nėra sudaryta, ES institucijos ir valstybės narės svarstė tokią galimybę asociacijos susitarimų su Vakarų Balkanų šalimis bei partnerystės ir bendradarbiavimo susitarimų su Pietryčių Azijos šalimis kontekste⁹⁵⁴. Vis dėlto, šiai susitarimų formai nebuvo pritarta Taryboje. Dėl konfidencialaus pasirengimo deryboms Taryboje pobūdžio nėra duomenų, kas konkrečiai lėmė tokią Tarybos poziciją, tačiau doktrinoje ir EK koridoriuose spėjama, jog ji paaiškinama valstybių narių nenoru prarasti savo sutartinio statuso, sumenkinti politinio susitarimų su trečiosiomis šalimis statuso, atskleisti BUSP ir valstybių narių kompetencijos pasidalijimą ir įsivelti į

Konfederacijos asociacijos įgyvendinant, taikant ir plėtojant Šengeno acquis pasirašymo Europos bendrijos vardu ir laikino tam tikrų nuostatų taikymo. OL L 370, 2004 12 17, p. 78-79. Plačiau apie tai žr. WESSEL, R. A. 2010, *supra*, note 947, p. 39; ir MARQUARDT, S. KERCHOVE, G. DE. Les accords internationaux conclus par l'Union européenne. *Annuaire français de droit international*, vol. 50, 2004, p. 814.

⁹⁵² 2008 m. vasario 28 d. Tarybos sprendimas 2008/261/EB dėl Europos Sąjungos, Europos bendrijos, Šveicarijos Konfederacijos ir Lichtenšteino Kunigaikštystės protokolo dėl Lichtenšteino Kunigaikštystės prisijungimo prie Europos Sąjungos, Europos bendrijos ir Šveicarijos Konfederacijos susitarimo dėl Šveicarijos Konfederacijos asociacijos įgyvendinant, taikant ir plėtojant Šengeno acquis pasirašymo Europos bendrijos vardu ir laikino tam tikrų nuostatų taikymo. OL L 83, 2008 3 26, p. 3-4.

⁹⁵³ HILLION, CH. 2005, *supra*, note 883, p. 58. Taip pat žr. HILLION, CH. *The European Union and its Eastern European Neighbours: A Laboratory for the Organisation of EU External Relations*. Oxford, Hart Publishing, 2010; WESSEL, R. A. 2010, *supra*, note 947, p. 45.

⁹⁵⁴ Žr. HOFFMEISTER, F. 2010, *supra*, note 207, p. 251.

komplikuotus procedūrinius – teisinius klausimus sudarant dvigubai mišrų susitarimą⁹⁵⁵.

Tačiau Lisabonos sutartis kviečia iš naujo persvarstyti ES ir valstybių narių požiūrį į horizontalų mišrumą. Tai visų pirma matyti iš Lisabonos sutarties pirmtakės Sutarties dėl Konstitucijos Europai *travaux preparatoires*, kurie gerai atskleidžia šios sutarties rengėjų intencijas šioje srityje. Europos Konvento teisinio subjektiškumo darbo grupės galutinėje ataskaitoje buvo aiškiai pasisakoma už vieno ES teisinio subjekto sukūrimą *inter alia* tam, kad būtų galima nesunkiai sudaryti horizontalius ES susitarimus⁹⁵⁶. Be to, ši darbo grupė siūlė konsoliduoti tarptautinių susitarimų sudarymą numatant aiškia derybų ir sudarymo procedūrą visose ES politikos srityse. Ji siūlė, jog derybas dėl horizontalių ES susitarimų vestų „dviguba“ ES delegacija – vyriausiasis įgaliotinis (arba pirmininkaujanti valstybė) ir Komisija⁹⁵⁷. Abu III darbo grupės pasiūlymai buvo priimti Lisabonos sutartyje – ES pakeitė EB visuose ramsčiuose, o tarptautinių susitarimų derybos ir sudarymas konsoliduoti viename SESV 218 straipsnyje *inter alia* numatant galimybę sudaryti ES derybinę delegaciją.

Tad ar tikrai Lisabonos sutartis, nepaisant išliekančio specialaus BUSP statuso, sukuria sąlygas sudaryti horizontalius ES susitarimus, apimančius tiek BUSP, tiek ir SESV numatytas politikos sritis? Panašu, kad atsakymas į šį klausimą gali būti teigiamas, nors tam tikrų procesinių sunkumų išlieka. Viena vertus, SESV 216 straipsnis nediferencijuoja ES sudaromų susitarimų į BUSP ir ne BUSP susitarimus, o bendrai numato, jog ES gali sudaryti susitarimą su trečiosiomis šalimis, kai tai yra numatyta Sutartyse arba kai susitarimo sudarymas yra būtinas norint ES politikos sričių ribose pasiekti vieną iš Sutartyse nurodytų tikslų, arba kai jį numato teisiškai privalomas ES aktas, arba kai jis gali turėti poveikį bendroms taisyklėms ar keisti jų apimtį. Be to,

⁹⁵⁵ Žr. THYM, D. Die völkerrechtlichen Verträge der Europäischen Union. *Zeitschrift für ausländisches öffentliches Recht und Völkerrecht*, vol. 66, 2006, p. 863-925; WESSEL, R. A. 2010, *supra*, note 947, p. 45; HOFFMEISTER, F. 2010, *supra*, note 207, p. 251.

⁹⁵⁶ Žr. The European Convention Report „Final report of Working Group III on Legal Personality“. Brussels, 1 October 2002 (02.10), CONV 305/02. Prieiga per internetą: <<http://european-convention.eu.int/pdf/reg/en/02/cv00/cv00305.en02.pdf>> [žiūrėta 2013-04-03], p. 10.

⁹⁵⁷ *Ibid.*, p. 23-24.

ES sutarties 37 straipsnis aiškiai ir lakoniškai pripažįsta, kad BUSP srityje gali būti sudaromi tarptautiniai susitarimai. Kartu SESV 216 straipsnio 2 dalyje pabrėžiama, jog ES sudaryti susitarimai yra privalomi ES ir valstybėms narėms, o tai dar kartą patvirtina, kad ir BUSP susitarimų teisė yra ES teisės sudedamoji dalis.

Vis dėlto, kyla pagrįstas klausimas, pagal kokią procedūrą gali būti sudaryti horizontalūs ES susitarimai, apimantys BUSP ir kitas ES politikos sritis. Atsakymą į šį klausimą gali pateikti SESV 218 straipsnis⁹⁵⁸. Šio straipsnio 3 dalyje numatyta, jog Komisija arba ES vyriausiasis įgaliotinis, kai susitarimas *išimtinai* ar *daugiausiai* susijęs su BUSP, teikia rekomendacijas Tarybai, o ši priima sprendimą, kuriuo įgalioja pradėti derybas ir kuriuo, atsižvelgiant į numatyto sudaryti susitarimo dalyką, skiriamas ES derybininkas arba derybų grupės vadovas. Straipsnio 6 dalyje numatoma, jog išskyrus tuos atvejus, kai susitarimas *išimtinai* susijęs su BUSP, Taryba sprendimą dėl susitarimo sudarymo daugelyje sričių⁹⁵⁹ priima tik gavusi EP pritarimą, o visose kitose srityse – tik pasikonsultavusi su EP. Žvelgiant į šio straipsnio formuluotes matyti, jog jis gana aiškiai numato galimybę sudaryti ES susitarimą, turintį tiek BUSP, tiek ir kitų ES politikos sričių elementų⁹⁶⁰. Viena vertus, šią išvadą patvirtina 3 dalyje minima derybininko skyrimo procedūra. Analizuojant šios dalies formuluotes gramatiniu ir loginiu metodais, galima nesunkiai pastebėti, jog ES derybininko arba derybininkų delegacijos skyrimas priklauso nuo to, ar numatomas susitarimas susijęs su BUSP ir kitomis ES politikos sritimis ar tik su viena iš jų. Atitinkamai sprendžiama ir dėl derybininkų delegacijos vadovo skyrimo – jei susitarimas *labiau* susijęs su BUSP, vadovu bus paskirtas vyriausiasis įgaliotinis, o jei su kita ES sritimi – EK. Reikia pabrėžti, jog toks aptariamo straipsnio aiškinimas patvirtinamas ir

⁹⁵⁸ Bendrai apie šį SESV straipsnį žr. BONO, R. G. *supra*, note 309, p. 13-37.

⁹⁵⁹ Iš SESV 218 straipsnio 6 dalyje pateikiamo sąrašo matyti, jog šios sritys apima beveik visas įmanomas situacijas: „i) asociacijos sutartis; ii) susitarimus dėl ES prisijungimo prie EŽTK; iii) susitarimus, nustatančius konkrečią institucinę struktūrą organizuojant bendradarbiavimo procedūras; iv) susitarimus, turinčius svarbių padarinių ES biudžetui; v) susitarimus, apimančius sritis, kurioms taikoma įprasta teisėkūros procedūra arba speciali teisėkūros procedūra, kai reikia EP pritarimo“.

⁹⁶⁰ Panašios išvados prieina prof. Dashwood ir prof. Eeckhout. Žr. DASHWOOD, A. 2010, *supra*, note 32, p. 363; EECKHOUT, P. 2011a, *supra*, note 40, p. 184.

aktualioje ES susitarimų sudarymo praktikoje⁹⁶¹. Kita vertus, aptariamo straipsnio 6 dalis vėlgi patvirtina, kad horizontalūs ES susitarimai yra galimi, ir kad EP jiems turėtų arba pritarti, arba su juo turėtų būti pasikonsultuota⁹⁶².

Tad panašu, jog SESV 218 straipsnis patvirtina horizontalių susitarimų, apimančių BUSP ir ne BUSP sritis, sudarymo galimybę. Vis dėlto, išlieka klausimų dėl horizontalaus susitarimo sudarymo tvarkos. Aptariamo straipsnio 8 dalies pirma pastraipa numato, jog sudarant ES susitarimus Taryba sprendžia kvalifikuota balsų dauguma, tačiau antroje pastraipoje nustatomas vieningumas, be kita ko, „kai susitarimas priklauso sričiai, kurioje ES aktams priimti reikia balsų vieningumo“. Kaip jau aptarta, BUSP vis dar pasižymi vienbalsiu sprendimų priėmimu⁹⁶³, tuo tarpu kitose ES srityse dominuoja kvalifikuotos daugumos balsavimas. Tad tampa neaišku, pagal kokią balsavimą tvarką turėtų būti sudaromas horizontalus ES susitarimas. Panašu, jog tai yra pagrindinė šių susitarimų sudarymo kliūtis⁹⁶⁴. Lisabonos sutartis į šį klausimą aiškaus atsakymo nepateikia, todėl jo tenka ieškoti ESTT praktikoje.

Garsiajame Sprendime *Komisija prieš Tarybą* (toliau – *ECOWAS*)⁹⁶⁵ ESTT tiesiogiai nagrinėjo BUSP ir kitų ES politikos sričių suderinamumo

⁹⁶¹ Tiesa, reikia pažymėti, jog aptariama praktika susijusi ne su horizontaliais ES susitarimais, o su dvigubai mišriais susitarimais, nes susitarimų šalimi numatoma ne tik ES, bet ir valstybės narės. Žr. 2010 m. lapkričio 30 d. Tarybos sprendimą, kuriuo Komisija ir Sąjungos vyriausiasis įgaliotinis įgaliojami ES vardu derėtis dėl ES kompetencijai priklausančių Bendrojo susitarimo tarp Europos Sąjungos bei jos valstybių narių ir Kanados, nuostatų. Briuselis, 16964/10. Prieiga per internetą: <<http://register.consilium.europa.eu/pdf/en/10/st16/st16964.en10.pdf>> [žiūrėta 2013-04-05]; 2011 m. spalio 4 d. Tarybos sprendimą, kuriuo Komisija ir Sąjungos vyriausiasis įgaliotinis įgaliojami ES vardu derėtis dėl ES kompetencijai priklausančių Bendrojo susitarimo tarp Europos Sąjungos bei jos valstybių narių ir Australijos, nuostatų. Briuselis, 14657/11. Prieiga per internetą: <<http://register.consilium.europa.eu/pdf/en/11/st14/st14657.en11.pdf>> [žiūrėta 2013-04-05]; 2011 m. lapkričio 10 d. Tarybos sprendimą, kuriuo Komisija ir Sąjungos vyriausiasis įgaliotinis įgaliojami ES vardu derėtis dėl ES kompetencijai priklausančių Bendradarbiavimo partnerystės ir plėtros srityje susitarimo tarp Europos Sąjungos bei jos valstybių narių ir Afganistano, nuostatų. Briuselis, 16146/11. Prieiga per internetą: <<http://register.consilium.europa.eu/pdf/en/11/st16/st16146.en11.pdf>> [žiūrėta 2013-04-05]; 2012 m. birželio 19 d. Tarybos sprendimas, kuriuo Komisija ir Sąjungos vyriausiasis įgaliotinis užsienio reikalams ir saugumo politikai ES vardu įgaliojami derėtis dėl ES kompetencijai priklausančių Bendrojo susitarimo tarp Europos Sąjungos bei jos valstybių narių ir Naujosios Zelandijos nuostatų. Briuselis, 2012-06-19, 10812/12. Prieiga per internetą: <<http://register.consilium.europa.eu/pdf/en/12/st10/st10812.en12.pdf>> [žiūrėta 2013-04-05].

⁹⁶² Išskyrus atvejus, kai ES susitarimas yra išimtinai susijęs su BUSP. Atsižvelgiant į gana neapibrėžtą BUSP kompetencijos apimtį, egzistuoja ginčų rizika dėl to, koks susitarimas laikytinas *išimtinai*, o koks tik *daugiausiai* susijęs su BUSP. Šios horizontalios BUSP atribojimo problemos plačiau nagrinėjamos tolesniame poskyryje.

⁹⁶³ Žr. ES sutarties 31 straipsnį.

⁹⁶⁴ Pvz., žr. WESSEL, R. A. 2010, *supra*, note 947, p. 40.

⁹⁶⁵ 2008 m. gegužės 20 d. Sprendimas *Komisija prieš Tarybą*, C-91/05, Rink. p. I-3651.

problemas⁹⁶⁶. Nors ši byla daugiausiai buvo susijusi su sudėtingais BUSP ir kitų ES sričių atribojimo klausimais, kurie nagrinėjami tolesnėje dalyje, ji taip pat kėlė klausimą dėl BUSP ir kitų ES sričių teisinių pagrindų naudojimo galimybės priimant ES teisės aktą. Nesigilinant į ginčo detales, šioje vietoje tik būtina nurodyti, jog jis kilo dėl autonominio BUSP teisės akto priėmimo (kuris, Komisijos nuomone, turėjo būti priimtas pagal EB sutarties teisinį pagrindą), o ne dėl tarptautinio susitarimo sudarymo, ir dar iki Lisabonos sutarties įsigaliojimo, kai EB sutartis ir EB *acquis* buvo aiškiai prioritizuojami ir ES 47 straipsnio pagalba⁹⁶⁷ ginami nuo bet kokios antro ir trečio ramsčio intervencijos. Tokiame kontekste ESTT priminė savo praktiką⁹⁶⁸, įtvirtinusią „gravitacijos centro“ testą (angl. *centre of gravity test*)⁹⁶⁹, pagal kurią „jeigu EB teisės akto analizė rodo, kad juo siekiama dvigubo tikslo arba jis turi dvi sudedamąsias dalis, ir jei viena iš jų yra laikytina pagrindine ar dominuojančia, o kita yra tik papildoma, teisės aktas turi būti grindžiamas tik vienu teisiniu pagrindu“⁹⁷⁰. Kita vertus, jei priimamu teisės aktu „tuo pačiu metu siekiama kelių tikslų“ arba jei teisės aktas yra „daugialypis ir nė viena iš jo dalių nėra papildoma kitos atžvilgiu“, tokia priemonė išimties tvarka turi būti pagrįsta keliais teisiniais pagrindais⁹⁷¹. Vis dėlto, ESTT padarė svarbią išimtį BUSP atveju, pabrėždamas, jog „atsižvelgiant į ES (sutarties – aut. past.) 47 straipsnį toks sprendimas yra negalimas, kai kalbama apie priemonę, kuria siekiama

⁹⁶⁶ Taip pat žr. 2008 m. lapkričio 6 d. Sprendimą *Parlamentas prieš Tarybą*, C-155/07, Rink. p. I-8103; ir 2012 m. liepos 19 d. Sprendimą *Parlamentas prieš Tarybą*, C-130/10, Rink. p. 00000.

⁹⁶⁷ Šis straipsnis numatė, jog ES sutartis „neturi jokios įtakos Europos Bendrijų steigimo sutartims ar vėlesnėms sutartims ir aktams, jas keičiantiems ar papildantiems.“

⁹⁶⁸ Žr. 2005 m. rugsėjo 13 d. Sprendimą *Komisija prieš Tarybą*, C-176/03, Rink. p. I-7879; 2006 m. gegužės 30 d. Sprendimą *Parlamentas prieš Tarybą ir Komisiją*, C-317/04 ir C-318/04, Rink. p. I-4721; 2007 m. spalio 23 d. Sprendimą *Komisija prieš Tarybą*, C-440/05, Rink. p. I-9097.

⁹⁶⁹ Taip pat žr. OOIK, R. VAN. *supra*, note 911, p. 399-420.

⁹⁷⁰ 2008 m. gegužės 20 d. Sprendimas *Komisija prieš Tarybą*, C-91/05, Rink. p. I-3651, 73 punktas, su tolesnėmis nuorodomis į teismų praktiką: 2003 m. rugsėjo 11 d. Sprendimo *Komisija prieš Tarybą*, C-211/01, Rink. p. I-8913, 39 punktą; 2004 m. balandžio 29 d. Sprendimo *Komisija prieš Tarybą*, C-338/01, Rink. p. I-4829, 55 punktą ir 2006 m. sausio 10 d. Sprendimo *Komisija prieš Tarybą*, C-94/03, Rink. p. I-1, 35 punktą; taip pat dėl ES 47 straipsnio taikymo žr. 2005 m. rugsėjo 13 d. Sprendimo *Komisija prieš Tarybą*, C-176/03, Rink. p. I-7879, 51–53 punktus ir 2007 m. spalio 23 d. Sprendimo *Komisija prieš Tarybą*, C-440/05, Rink. p. I-9097, 71–73 punktus).

⁹⁷¹ 2008 m. gegužės 20 d. Sprendimo *Komisija prieš Tarybą*, C-91/05, Rink. p. I-3651, 75 punktas. Su tolesnėmis nuorodomis šiuo klausimu žr. 2003 m. rugsėjo 11 d. Sprendimo *Komisija prieš Tarybą*, C-211/01, Rink. p. I-8913, 40 punktą; ir 2006 m. sausio 10 d. Sprendimo *Komisija prieš Tarybą*, C-94/03, Rink. p. I-1, 36 punktą.

kelių tikslų arba kurių sudaro kelios sudėtinės dalys, priklausančios atitinkamai EB sutartimi EB priskirtai vystomojo bendradarbiavimo politikai ir BUSP, jei nėra viena iš jų nėra papildoma kitos atžvilgiu“. ESTT pridūrė, „kadangi ES (sutarties – aut. past.) 47 straipsnis draudžia ES pagal ES sutartį priimti priemonę, kuri tinkamai gali būti priimta pagal EB sutartį, ES neturi remtis atitinkamu BUSP teisiniu pagrindu priimdama nuostatas, kurios taip pat patenka į EB sutartimi Bendrijai suteiktos kompetencijos sritį“⁹⁷².

Kaip matome, ESTT šiame sprendime leido naudotis horizontaliomis priemonėmis, kurios apima BUSP ir ex EB sričių elementus, jei vienas jų yra dominuojantis, o kitas šalutinis⁹⁷³, tačiau aiškiai uždraudė priemones su lygiaverčiais BUSP ir kitų sričių elementais. Šis ESTT sprendimas kritikuotinas. Viena vertus, draudimas apjungti BUSP ir ex EB sričių elementus užkirto kelią ES naudotis integruotomis, įvairias ES sritis apjungiančiomis išorės politikos priemonėmis, kurios dažnai leidžia pasiekti geresnių ES veiklos rezultatų⁹⁷⁴. Kita vertus, išliko neaišku, dėl kokių priežasčių ESTT nustatė tokį draudimą⁹⁷⁵. Tačiau tokias priežastis savo išsamioje išvadoje pateikė GA Mengozzi. Jis teigė, jog aptariamam atveju „ypatingas ES ir EB santykio pobūdis turėtų lemti tai, kad pirmenybė būtų

⁹⁷² Žr. 2008 m. gegužės 20 d. Sprendimo *Komisija prieš Tarybą*, C-91/05, Rink. p. I-3651, 76-77 punktus.

⁹⁷³ Įdomu pastebėti, jog Europos Parlamentas savo 2009 m. gegužės 7 d. rezoliucijoje dėl Europos Parlamento vaidmens ir atsakomybės įgyvendinant Lisabonos sutartį (2008/2063(INI)) pabrėžė, jog įsigaliojus Lisabonos sutarčiai horizontaliai mišrūs susitarimai, apimantys BUSP ir kitas sritis, įprastai turi būti priimami pagal vieną teisinį pagrindą iš tos ES politikos srities, su kuria susitarimas *labiausiai* susijęs. Tačiau kita vertus, tokiai EP ir savo paties pozicijai dėl vieno teisinio pagrindo prioritizavimo ESTT prieštarauja savo Nuomonėje 1/08, kurioje jis vienareikšmiškai atmetė „gravitacijos centro“ testą transporto ir valstybėms narėms jautrių paslaugų kultūros, audiovizualinių, socialinių ir sveikatos paslaugų srityje. Šioje Nuomonėje ESTT nurodė, jog net ir šalutinis transporto ar minėtų jautrių paslaugų reglamentavimas horizontaliame prekybos paslaugomis susitarime reikalauja gerbti šių sričių išskirtinumą Sutartyse, todėl tenka naudoti papildomus šių sričių teisinius pagrindus. Žr. 2009 m. lapkričio 30 d. Nuomonės 1/08, Rink. p. I-11129, 138-140 ir 163-164 punktus. Dėl tokios ESTT praktikos nenuoseklumo ir prieštaravimo kritikos žr. CREMONA, M. 2010b, *supra*, note 833, p. 678-694; ir LAVRANOS, N., STANISLAS, A. Opinion 1/08 of the Court (Grand Chamber), Schedules of specific commitments – Conclusion of agreements on the grant of compensation for modification and withdrawal of certain commitments following the accession of new Member States to the European Union, 30 November 2009. *Common Market Law Review*, vol. 47(5), 2010, p. 1523–1539.

⁹⁷⁴ Plačiau apie tai žr. VOOREN, B. VAN. EU-EC External Competences after the Small Arms Judgment. *European Foreign Affairs Review*, vol. 14, 2009, p. 7-24, p. 22; HILLION, CH., WESSEL, R. A. 2009, *supra*, note 683, p. 584.

⁹⁷⁵ Šiuo požiūriu sprendimas kritikuojamas ir doktrinoje, žr. OOIK, R. VAN. *supra*, note 911, p. 399-420, p. 413; VOOREN, B. VAN. The Small Arms Judgment in an Age of Constitutional Turmoil. *European Foreign Affairs Review*, vol. 14(2), 2009, p. 234.

suteikta EB teisiniam pagrindui, nes esant tokiam santykiui ypač sunku, o gal net neįmanoma, šiame ES teisės etape numatyti galimybę remtis dvigubu teisiniu pagrindu nepažeidžiant ES 47 straipsnio“. Išnašoje jis paaiškino, jog „pagal EB sutartį galimybė remtis dvigubu teisiniu pagrindu numatyta išimtiniais atvejais, bet ja negalima pasinaudoti, kai, nepaisant to, kad tikslai, kurių siekiama nagrinėjamu aktu, neatsiejami, vienam ar kitam teisiniam pagrindui numatytos procedūros nesuderinamos, ir (arba) kai kelių teisinių pagrindų naudojimas pažeidžia EP teises“⁹⁷⁶. Jis konkrečiai paminėjo skirtingus procedūrinius reikalavimus priimant priemonę pagal ES ir EB sutartį – pagal pirmąją Taryba sprendžia vieningai, o pagal antrąją sprendimas priimamas pagal „bendro sprendimo“ procedūrą ir įgyvendinamąsias priemones priima ne Taryba, o EK. Nesant priešingų indikacijų, galima pagrįstai manyti, jog ESTT sprendimas *ECOWAS* byloje buvo grindžiamas būtent šiuo GA argumentu dėl procedūrinio nesuderinamumo.

Vis dėlto, panašu, jog Lisabonos sutartis, o taip pat ir pačio ESTT praktika kitose bylose leidžia rasti tinkamą išeitį, jei ne autonominių ES teisės aktų, tai bent jau horizontalių ES susitarimų sudarymo srityje. Kaip jau minėta, SESV 218 straipsnis numato galimybę sudaryti susitarimus su BUSP ir kitų ES politikos sričių elementais. Panašu, jog neturėtų kilti ir GA Mengozzi minėtų problemų dėl EP dalyvavimo, nes šio straipsnio 6 dalyje jo vaidmuo numatomas visais atvejais, išskyrus *išimtinis* BUSP susitarimus, kuriuose bet koku atveju nebūtų vietos kitoms ES politikos sritims. Be to, jau anksčiau minėtas ES sutarties 40 straipsnis iš esmės reformuoja BUSP ir kitų ES politikos sričių santykį – aiškiai panaikinama ex EB sričių viršenybė⁹⁷⁷ ir įtvirtinama dviguba BUSP ir kitų sričių apsauga viena nuo kitos, taip atveriant kelią labiau subalansuotam skirtingų ES politikos sričių koegzistavimui⁹⁷⁸. Panašu, jog *ECOWAS* sprendimas būtų buvęs kitoks, jei būtų taikomas ne ex

⁹⁷⁶ Žr. 2007 m. rugsėjo 19 d. generalinio advokato Mengozzi išvados byloje *Komisija prieš Tarybą*, C-91/05, Rink. p. I-3651, 176 punktą ir 76 išnašą su nuoroda į 2006 m. sausio 10 d. Sprendimo *Komisija prieš Parlamentą ir Tarybą*, C-178/03, Rink. p. I-107, 57 punktą ir ten nurodomą ESTT praktiką.

⁹⁷⁷ Prie to prisidėjo ir ex ES sutarties 13 straipsnių, numaćiusių EB sutarties, EB politikos sričių ir EB *acquis* viršenybė prieš „papildančio“ pobūdžio ES politikos sritis ir bendradarbiavimo formas.

⁹⁷⁸ Panašiai žr. EECKHOUT, P. 2011a, *supra*, note 40, p. 180; EECKHOUT, P. 2011b, *supra*, note 922, p. 272.

ES sutarties 47, o dabar galiojantis ES sutarties 40 straipsnis, nes ESTT pripažinus, jog ginčijamai priemonei siekiant dviejų lygiaverčių tikslų, nebebūtų egzistavęs pagrindas iškelti EB tikslo virš BUSP tikslo. Tad ESTT būtų priverstas ieškoti inovatyvesnės išeities derinant vis dar skirtingas sprendimų priėmimo BUSP ir kitose ES srityse procedūras.

Kalbant konkrečiai apie horizontalių ES susitarimų sudarymą, tokia išeitis galėtų būti dviejų susijusių, bet atskirų susitarimų sudarymas – vienas jų reguliuotų SESV priklausančius klausimus, o kitas – BUSP⁹⁷⁹. Už tokį modelį buvo pasisakoma dar iki Lisabonos sutarties sudarymo⁹⁸⁰. Tokiu būdu būtų galima atriboti šias dvi ES teisės subsystemas, išvengiant tarpinstitucinės įtampos ir sudėtingų kompetencijos atribojimo klausimų. Vis dėlto, toks modelis keltų sunkumų jį įgyvendinant – kurtųsi perteklinės, besidubliuojančios institucinės struktūros, kiltų netikrumas dėl abiejų susitarimų tarpusavio santykio, būtų sudėtinga išlaikyti nuoseklumą ir darną, taikyti sankcijas ir suspendavimo išlygas, nes formaliai susitarimai išliktų atskiri, nors realiai turėtų būti tarpiai susiję siekiant bendrų ES tikslų. Visi šie klausimai keltų ES sutarties 40 straipsnio, o kartu ir trečiųjų šalių teisinio tikrumo pažeidimo grėsmę. Bet svarbiausia tai, jog dviejų susitarimų sudarymas nebeatrodo būtinas po Lisabonos sutarties įsigaliojimo, nes atsiranda palankios sąlygos labiau integruotiems ES sutartinių santykių palaikymo mechanizmams.

Geresnė alternatyva dviem atskiriems susitarimams galėtų būti vieno horizontalaus susitarimo sudarymas Tarybai priimant du atskirus sudarymo sprendimus – vienas sprendimas (sudaryti BUSP priklausančias horizontalaus ES susitarimo dalis) būtų priimtas pagal SESV 218 straipsnio 8 dalies antrą

⁹⁷⁹ Toks modelis buvo pasirinktas, pvz., sudarant 2002 m. birželio 17 d. Europos ir Viduržemio jūros regiono šalių susitarimą steigiantį Europos Bendrijos bei jos valstybių narių ir Libano Respublikos asociaciją (OL L 143, 2006 5 30, p. 2-188). Dar įdomesnis modelis planuotas rengiant susitarimus su Iranu. Planuota, jog bus sudarytas vienas EB susitarimas, apimantis BPP, ir vienas ES susitarimas, apimantis visus politinius ir saugumo klausimus. Vis dėlto, šie planai nebuvo įgyvendinti dėl paaštrėjusios krizės su Iranu. Plačiau žr. HOFFMEISTER, F. 2010, *supra*, note 207, p. 251-252.

⁹⁸⁰ Žr. PETITE, M. *Current Legal Issues in the External Relations of the European Union*. Lecture given at European University Institute, Academy of European Law Florence – 7th July 2006. EUI Working Paper LAW No. 2006/38. Prieiga per internetą: <<http://cadmus.eui.eu/bitstream/handle/1814/6426/LAW-2006-38.pdf?sequence=1>> [žiūrėta 2013-04-05], p. 4. HILLION, CH. 2005, *supra*, note 883, p. 160.

pastraipą Tarybai balsuojant vieningai, o kitas sprendimas (sudaryti likusioms ES politikos sritims priskiriamas susitarimo dalis) – kvalifikuotos daugumos balsavimu pagal tos pačios dalies pirmą pastraipą⁹⁸¹, išskyrus antroje pastraipoje numatomus atvejus, kada ir šioje srityje tektų balsuoti vieningai⁹⁸². Pabrėžtina, jog praktikoje būtent toks susitarimo sudarymo būdas buvo naudojamas sudarant vienintelį horizontalų susitarimą tarp EB, ES ir Šveicarijos Konfederacijos, o taip pat ir Lichtenšteino prisijungimo prie šio susitarimo atveju⁹⁸³. Galiausiai tuo atveju, jei tiek dėl BUSP, tiek dėl kitų ES politikos sričių elementų tektų balsuoti vieningai, galima net pritarti vieno sudarymo sprendimo priėmimui, nes tokiu atveju sudarant susitarimą nekiltų sprendimo priėmimo procedūrų nesuderinamumo problemų.

Kartu reikia pastebėti, jog po *ECOWAS* sprendimo plėtota ESTT praktika⁹⁸⁴ davė pagrindo manyti, jog net ir kelių teisinių pagrindų, lemiančių skirtingas teisės akto priėmimo procedūras, naudojimas nėra toks nesuderinamas, koks atrodė *ECOWAS* sprendime. Iš tiesų panašu, jog ši praktika ima keisti po 1991 m. Sprendimo *Titanium Dioxide* įsivyravusį požiūrį, jog dviejų teisinių pagrindų, numatančių skirtingas procedūras, naudojimas yra negalimas⁹⁸⁵. Sprendime *Tarptautinis Airijos fondas* ESTT užėmė gerokai liberalesnę poziciją šiuo klausimu pritardamas ex EB 159 ir 308 straipsnių kaip teisinių pagrindų naudojimui priimant ginčijamą reglamentą, nepaisant to, jog pirmasis straipsnis numatė bendro sprendimo priėmimo procedūrą, o antrasis – vieningą balsavimą Taryboje. Teismas tiesiog nurodė, jog EB teisės aktų leidėjas turi laikytis abiejų reglamento priėmimo procedūrų

⁹⁸¹ Panaši išeitis siūloma ir doktrinoje. Pvz., žr. WESSEL, R. A. 2010, *supra*, note 947, p. 52.

⁹⁸² SESV 218 straipsnio 8 dalies tekstas pateikiamas 258 išnašoje.

⁹⁸³ Įdomu pastebėti, jog šio susitarimo ir Lichtenšteino prisijungimo prie jo protokolo sudarymas ES ir EB vardu vyko dviem etapais – pirma, buvo priimti du atskiri susitarimų pasirašymo EB ir ES vardu sprendimai, o tik vėliau – ir du atskiri susitarimų sudarymo sprendimai.

⁹⁸⁴ Žr. 2009 m. rugsėjo 3 d. Sprendimą *Parlamentas prieš Tarybą*, C-166/07, Rink. p. I-7135; 2008 m. rugsėjo 3 d. Sprendimą *Kadi ir Al Barakaat International Foundation prieš Tarybą ir Komisiją*, C-402/05 P ir C-415/05 P, Rink. p. I-6351; ir 2009 m. lapkričio 30 d. Nuomonę 1/08, Rink. p. I-11129.

⁹⁸⁵ Tame sprendime buvo kalbama apie vad. bendradarbiavimo procedūros (dabartinės įprastos teisėkūros procedūros pirmtakės, bet dar be pilno EP dalyvavimo) ir vienbalsio balsavimo nesuderinamumą, nes naudojant šiuos du skirtingus teisinius pagrindus viename teisės akte bendradarbiavimo procedūra, pasižyminti kvalifikuotos daugumos balsavimu, „netektų savo prasmės“. Žr. 1991 m. birželio 11 d. Sprendimo *Komisija prieš Tarybą*, C-300/89, Rink. p. I-2867, 18 punktą. Taip pat žr. EECKHOUT, P. 2011a, *supra*, note 40, p. 185.

– t.y. bendro sprendimo procedūros ir vienbalsiškumo Taryboje⁹⁸⁶. Panašus sprendimas priimtas ir jau minėtoje *Kadi* byloje. Ten ESTT pritarė ex EB 60, 301 ir 308 straipsnių naudojimui nežiūrėdamas į tai, kad pirmieji du straipsniai numatė kvalifikuotos daugumos balsavimą nedalyvaujant EP, o 308 straipsnis jau reikalavo vienbalsiškumo ir pasikonsultavimo su EP. Galiausiai Nuomonėje 1/08 taip pat buvo aiškiai pripažinta būtinybė sudarant tarptautinius susitarimus su PPO narėmis vadovautis keliais teisiniais pagrindais, kurie numato skirtingas sprendimo priėmimo procedūras, net neminint su tuo susijusių sunkumų priimant sprendimus dėl susitarimų sudarymo⁹⁸⁷.

Tad iš šių pastarųjų metų sprendimų peršasi išvada, jog ESTT požiūris į kelių teisinių pagrindų, numatančių skirtingas sprendimo priėmimo procedūras, naudojimą tampa palankesnis, o tai galimai atveria kelią horizontalių susitarimų, apjungiančių lygiavertės reikšmės BUSP ir kitų ES politikos sričių elementus, sudarymui net vienu Tarybos sprendimu, *kumuliatyviai* vadovaujantis atitinkamomis jo priėmimo procedūromis. Viena vertus, tektų vadovautis įprastinėmis SESV sprendimų priėmimo procedūromis, kita vertus, spręsti vieningai, nes būtent tokia balsavimo tvarka numatoma BUSP srityje. Panašiai būtų galima išspręsti EP dalyvavimo klausimą. EP dalyvautų viso sprendimo sudaryme taip, kaip numatyta SESV 218 straipsnio 6 dalyje, neatsižvelgiant į ypatingą BUSP statusą.

Vis dėlto, pažvelgus atidžiau, matyti, jog, priešingai nei mano kai kurie autoriai⁹⁸⁸, toks supaprastintas sprendimų dėl horizontalių susitarimų sudarymo priėmimas nebūtų tinkamiausia išeitis. Viena vertus, abejonių dėl šios išeities kelia neseniai priimtas ESTT Sprendimas *Parlamentas prieš*

⁹⁸⁶ 2009 m. rugsėjo 3 d. Sprendimo *Parlamentas prieš Tarybą*, C-166/07, Rink. p. I-7135, 69 punktas.

⁹⁸⁷ Žr. 2009 m. lapkričio 30 d. Nuomonės 1/08, Rink. p. I-11129, 108-110 punktus, kuriuose reikalaujama remtis keliais pagrindais, jei tai būtina dėl sudaromo susitarimo tikslo ar turinio, o taip pat 173 punktą, kuriame nurodoma remtis ne tik ex EB 133 straipsnio 1 ir 5 dalimis, bet ir 6 dalies antrąja pastraipa, EB 71 straipsniu ir EB 80 straipsnio 2 dalimi. Plačiau apie Nuomonės 1/08 reikšmę teisinio pagrindo nustatymo praktikai žr. CREMONA, M. 2010b, *supra*, note 833, p. 678-694; LAVRANOS, N., STANISLAS, A. 2010a, *supra*, note 973, p. 1523-1539.

⁹⁸⁸ Pvz., ELSUWEGE, P. VAN. *supra*, note 890, p. 987-1019, p. 1007.

*Taryba*⁹⁸⁹, kuriame Teismas papildė savo praktiką dėl skirtingas sprendimų priėmimo procedūras numatančių teisinių pagrindų suderinamumo. Šiame sprendime, priešingai nei ankstesniuose Sprendimuose *Tarptautinis Airijos fondas* ar *Kadi*, ESTT užėmė nuosaikesnę poziciją dėl skirtingų teisinių pagrindų suderinamumo. Iš Teismo argumentų matyti, jog jis imasi procedūrinio nesuderinamumo lygio kokybinio vertinimo – jei nesuderinamumas yra per didelis, Teismas atmeta kumuliatyvinio teisinių pagrindų naudojimo galimybę. Atsižvelgiant į tai, jog Teismas iki galo neišaiškino, kokiais atvejais nesuderinamumas būtų per didelis, toks testas kelia teisinio tikrumo problemų, verčiančių ieškoti kitų susitarimo sudarymo būdų. Kita vertus, vieno sprendimo dėl susitarimo sudarymo priėmimas būtų sunkiai suderinamas su ES sutarties 40 straipsnyje numatoma dviguba BUSP ir kitų sričių apsauga, o būtent gali būti paveiktos institucijų kompetencijos vykdymo procedūros ar jų įgaliojimų apimtis. Pirma, abejotina, ar EP, teikdamas pritarimą susitarimo sudarymui, galėtų kvestionuoti BUSP nuostatas, jei dėl jų pagal SESV 218 straipsnio 6 dalį būtų numatyta tik EP konsultacija. Panašiai reikėtų vertinti ir vienbalsiškumo taikymą SESV priklausančių sudaromo susitarimo nuostatų atžvilgiu – jei kiltų ginčas tarp Tarybos narių dėl SESV priklausančių susitarimo dalių, kurių atžvilgiu SESV numato kvalifikuotos daugumos balsavimą, atskiros valstybės narės neturėtų turėti galimybės blokuoti susitarimo sudarymo sprendimo, priimamo vienbalsiai, nes ginčijamos būtų ne su BUSP, o su SESV politikos sritimis susijusios nuostatos. Tad atsižvelgiant į šiuos aspektus ir su tuo susijusią piktnaudžiavimo balsavimo teise riziką, panašu, jog vieno kombinuoto sprendimo dėl susitarimo sudarymo priėmimas gali sukelti sudėtingų teisinių problemų ir netikrumo. Siekiant jų išvengti ir užtikrinti tinkamą ES sutarties 40 straipsnio ir bendro institucinio balanso laikymąsi horizontalaus susitarimo, apimančio BUSP ir kitas sritis, sudarymą visgi geriau atlikti priimant du

⁹⁸⁹ Žr. 2012 m. liepos 19 d. Sprendimo *Parlamentas prieš Tarybą*, C-130/10, Rink. p. 00000, 48-49 punktus; panašiai žr. 2006 m. sausio 10 d. Sprendimą *Komisija prieš Parlamentą ir Tarybą*, C-178/03, Rink. p. I-107; ir 2008 m. lapkričio 6 d. Sprendimą *Parlamentas prieš Tarybą*, C-155/07, Rink. p. I-8103.

atskirus sprendimus⁹⁹⁰, net jei ir tai iki galo negali garantuoti apsaugos nuo piktnaudžiavimo.

Kartu reikėtų atmesti pasiūlymus doktrinoje⁹⁹¹, jog ESTT nepritarus dvigubo teisinio pagrindo naudojimui sudarant horizontalų ES susitarimą, būtų galima kalbėti apie SESV teisinio pagrindo viršenybę BUSP teisinio pagrindo atžvilgiu dėl to, jog SESV srityse yra aktyvesnis EP dalyvavimas, kuris užtikrina didesnę demokratinę legitimumą ir sprendimų priėmimo skaidrumą. Net jei tokia pozicija atrodo patraukli, vargu ar ji neprieštarautų ES konstitucinei sąrangai, paremtai kompetencijos suteikimo ir institucinio balanso principais bei jų išraiška laikytinam ES sutarties 40 straipsniui. Tokią išvadą patvirtina ir neseniai priimtas ESTT sprendimas *Parlamentas prieš Tarybą*⁹⁹², kuriame aiškiai atmestas argumentas dėl atitinkamo teisinio pagrindo pasirinkimo tam, kad EP įgytų didesnes dalyvavimo sprendimo priėmime teises. Tad vėlgi, dviejų atskirų sprendimų dėl horizontalaus susitarimo sudarymo priėmimas atrodo tinkamiausias būdas sudaryti horizontalų susitarimą.

6.2.2. Mišrių susitarimų keitimo horizontaliais ES susitarimais teisinės pasekmės

6.2.2.1. BUSP teisinių ypatumų perkėlimas į ES susitarimą

Aptarus teises galimybes dalį mišrių susitarimų pakeisti horizontaliais ES susitarimais, reikia įvertinti, kokios būtų tokio pakeitimo

⁹⁹⁰ Vis dėlto, tai nepanaikina klausimų dėl kitų nei ES susitarimai horizontalių ES priemonių priėmimo. Sudėtinga situacija susidarytų ypač tuo atveju, jei horizontalios priemonės dėl savo pobūdžio nebūtų galima išskaidyti į dvi priemones, priklausančias BUSP ir kitoms ES kompetencijos sritims, kaip buvo *ECOWAS* bylos atveju, kur priemonė vientisu, nedalomu turiniu siekė lygiaverčiais pripažintų BUSP ir ne BUSP tikslų. Tačiau tais atvejais, kai priemonę galima išskaidyti, situacija būtų paprastesnė. Dviejų integruotų, bet formaliai atskirtų priemonių, apjungiančių BUSP ir kitas sritis, pavyzdžiais galėtų būti ES sankcijų režimas, o taip pat anksčiau galiojęs dvejetainis paskirties prekių eksporto kontrolės režimas bei EVT bendrosios strategijos ir ES ramsčius peržengiantys strategijų įgyvendinimo instrumentai. Taip pat žr. PETITE, M. *supra*, note 980, p. 5; BARATTA, R. Overlaps between European Community Competence and European Foreign Policy Activity. In CANNIZZARO E. (ed.) *The European Union as an Actor in International Relations*. Kluwer Law International, 2002, p. 51-75.

⁹⁹¹ PASSOS, R. *supra*, note 215, p. 288; ELSUWEGE, P. VAN. *supra*, note 890, p. 1007.

⁹⁹² 2012 m. liepos 19 d. Sprendimas *Parlamentas prieš Tarybą*, C-130/10, Rink. p. 00000, 79-82 punktai.

pasekmės. Nors dėl ribotos šios disertacijos apimties negalima aptarti visų šio svarbaus klausimo aspektų, bandoma identifikuoti bent svarbiausias numatomas pasekmes ES ir valstybėms narėms, trumpai palyginant jas su mišrių susitarimų sudarymo pasekmėmis.

Kaip rodo ir šio poskyrio pavadinimas, horizontalus ES susitarimas, apjungiantis BUSP ir kitas ES politikos sritis, į vieną šiuo susitarimu sukuriama teisinį instrumentą perkelia dvi ES teisės subsystemas su visomis šių subsystemų ypatybėmis. Toks perkėlimas nereiškia, jog abiemis subsystemoms taikomi tie patys ES teisės principai. Kaip jau minėta šio skyriaus pradžioje, nepaisant to, jog Lisabonos sutartis įtvirtina vieningą ES teisės sistemą ir priartina BUSP bei SESV politikos sričių subsystemas viena prie kitos, ji kartu išsaugo fundamentalius šių subsystemų skirtumus. Viena vertus, pripažįstamas abiejų ES sutarčių integralumas, kita vertus, ES sutarties 24 straipsnis aiškiai pabrėžia, jog BUSP taikomos „specialios taisyklės ir procedūros“, o ES sutarties 40 straipsnis atriboja BUSP ir SESV politikos sritis bei įtvirtina šių sričių abipusę apsaugą nuo viena kitos intervencijos. Kaip rodo pastarojo straipsnio formuluotė, jis visų pirma saugo nuo poveikio atitinkamoms procedūroms, kurios numatytos ES kompetencijos vykdymui, ir institucijų įgaliojimų apimčiai. Tad akivaizdu, jog šis straipsnis siekia atskirti ES subsystemas, neleidžiant joms paveikti viena kitos specifinių procedūrų ir institucinio balanso. Tikėtina, jog tokiu būdu valstybės narės siekia išlaikyti pilną BUSP kontrolę. Šiuo požiūriu horizontalių ES susitarimų pasekmės būtų panašios į vertikalių mišrių susitarimų pasekmes – BUSP kompetencija bei institucinė specifika turi būti išsaugoma horizontaliame ES susitarime kaip ir valstybių narių kompetencija bei instituciniai įgaliojimai vertikaliame mišriame susitarime.

Nesikartojant, kas jau nagrinėta anksčiau, reikia trumpai aptarti BUSP kompetencijos pobūdį ir iš to išplaukiančią horizontalių ES susitarimų sudarymo ir įgyvendinimo specifiką, o kartu įvertinti ESTT jurisdikcijos ribas ir bendrų ES teisės principų, tokių kaip viršenybė ir tiesioginis veikimas taikomumą šioje srityje. Pirmiausiai pastebėtina, jog Lisabonos sutartis iki galo

neišaiškino, kokio pobūdžio yra BUSP kompetencija. SESV 2 straipsnyje ji įvardijama kaip atskira kompetencijos kategorija, nepriskiriama nei prie išimtinės, nei prie pasidalijamosios, nei prie paremiančiosios (papildančiosios ir koordinavimo) kompetencijos kategorijų. Tačiau kyla neaiškumų, ar ji visgi nelaikytina pasidalijamąja kompetencija. Viena vertus, SESV 4 straipsnio 1 dalis numato, jog ES dalijasi kompetencija su valstybėmis narėmis visais atvejais, išskyrus, kai jai suteikiama išimtinė arba paremiančioji kompetencija, o 2 dalyje pateikiamas nebaigtinis „pagrindinių“ pasidalijamosios kompetencijos sričių sąrašas⁹⁹³. Tai leistų teigti, jog BUSP kompetencija galėtų būti pasidalijamoji⁹⁹⁴. Tačiau, kita vertus, kaip jau minėta, BUSP kompetencija aiškiai išskiriama iš aptariamų trijų įprastinių ES kompetencijos kategorijų. Be to, kaip teisingai pastebi dr. De Baere, dar ES Konstitucinę sutartį rengęs Konventas nenorėjo, kad BUSP būtų pripažinta pasidalijamąja kompetencija su galimybe taikyti pirmenybės principą⁹⁹⁵. Galiausiai, SESV 2 straipsnio 6 dalis pabrėžia, jog naudojimosi ES kompetencija apimtį ir būdus nustato Sutarčių nuostatos, skirtos kiekvienai konkrečiai sričiai, taip primindama, jog būtina atsižvelgti į konkrečios ES politikos srities ypatybes. Tad pagal savo išskirtinumą nuo kitų sričių BUSP kompetenciją tinkamiausia laikyti *sui generis* kompetencija. Atitinkamai BUSP kompetencijai nesant pasidalijamąja, jai netaikomas pirmenybės principas, pagal kurį pasinaudojimas ES kompetencija tam tikroje srityje užkerta kelią naudotis valstybių narių kompetencija⁹⁹⁶. Tad naudojimasis BUSP kompetencija negali užkirsti kelio valstybių narių veiklai ateityje. Tačiau kartu dėl *sui generis* pobūdžio nėra iki

⁹⁹³ Pasidalijamajai kompetencijai priskiriamos sritys vardijamos SESV 3 straipsnio 2 dalyje; tarp jų BUSP kompetencijos nėra. Nepaisant to, kai kurie autoriai teigė, jog BUSP kompetencija laikytina pasidalijamąja. Taip pat žr. BONO, R. G. Some reflections on the CFSP legal order. *Common Market Law Review*, vol. 43(2), 2006, p. 365.

⁹⁹⁴ Panašiai žr. BONO, R. G. 2006, *supra*, note 993, p. 365. Kiti autoriai teigė, jog BUSP yra „likutinė“ (angl. *residual*) pasidalijamoji kompetencija. Žr. LENAERTS, K., BINON, J., NUFFEL, P. VAN. L'Union européenne en quête d'une constitution: bilan des travaux de la convention sur l'avenir de l'Europe. *Journal des tribunaux*, vol. 11 (104), 2003, p. 292.

⁹⁹⁵ Žr. BAERE, G. DE. 2008, *supra*, note 47, p. 110. Taip pat žr. CREMONA, M. The Draft Constitutional Treaty: External Relations and External Action. *Common Market Law Review*, vol. 40, 2003, p. 1353; bei CRAIG, P. 2004, *supra*, note 116, p. 323-344.

⁹⁹⁶ Žr. SESV 2 straipsnio 2 dalį. Taip pat žr. prie Lisabonos sutarties Baigiamojo akto pridėtas Deklaracijas Nr. 13 ir 14, kurios patvirtina, jog BUSP nepaveiks valstybių narių teisės formuoti ir įgyvendinti savo užsienio politiką. Šios deklaracijos rodo, jog BUSP negali pakeisti valstybių narių kaip tarptautinės santykių dalyvių.

galo aišku, kokiomis teisinėmis savybėmis BUSP kompetencija pasižymi ir kaip paveikia ES institucijų ir valstybių narių teises bei pareigas, o taip pat kokia apimtimi gali būti taikomi įprasti ES teisės principai BUSP atžvilgiu.

Kalbant apie ES teisės viršenybės principą, nors Lisabonos sutartis, priešingai nei Sutartis dėl Konstitucijos Europai, nenumato, jog ES teisė turi viršenybę prieš valstybių narių teisę, prie jos pridėtoje Deklaracijoje Nr. 17 valstybių narių tarpvyriausybinių konferencija priminė, kad „remiantis nusistovėjusia ESTT praktika Sutartys ir teisės aktai, kuriuos priima ES remdamasi Sutartimis, turi viršenybę prieš valstybių narių teisės aktus šioje teisminėje praktikoje nustatytais sąlygomis“. Šioje deklaracijoje galima išvelgti prieštaravimą tarp nuorodų į „Sutartis“, kurios turėtų apimti BUSP, ir į nusistovėjusią ESTT praktiką. Pastaroji iki šiol nepripažino BUSP teisės aktų viršesniais už nacionalinę teisę⁹⁹⁷. Kadangi BUSP atžvilgiu ESTT neturi jurisdikcijos priimti prejudicinius sprendimus⁹⁹⁸, vargu ar pasitaikys progų ESTT pripažinti BUSP teisės aktą viršesniu už nacionalinę teisę ar patraukti valstybę narę atsakomybėn už BUSP teisės akto neįgyvendinimą Sprendimo *Frankovich* prasme⁹⁹⁹. Vis dėlto, doktrinoje pasigirsta nuomonių, jog nepaisant ESTT jurisdikcijos stokos, BUSP viršenybė išlieka. Buvo teigiama, jog ES teisės viršenybės principas, koks jis buvo suformuluotas *Costa prieš ENEL* byloje, galėtų būti taikomas visos ES teisės sistemos, įskaitant BUSP, atžvilgiu, nes ES (kaip ir ex EB) buvo įkurta neribotam laikui, ji turi savo institucijas ir teisinį subjektiškumą, o taip pat įgijo kompetenciją veikti tam tikrose srityse, kuriose valstybės narės apribojo savo suverenias galias. Iš visa

⁹⁹⁷ Žr. 1978 m. kovo 9 d. Sprendimą *Simmmenthal*, 106/77, Rink. p. 629. Taip pat žr. 1964 m. liepos 15 d. Sprendimą *Costa prieš E.N.E.L.*, 6/64, Rink. p. 1141. Plačiau apie tai žr. CREMONA, M. 2011b, *supra*, note 890, p. 53.

⁹⁹⁸ Žr. SESV 275 straipsnį, kuriame numatoma, jog BUSP nuostatos ESTT jurisdikcijai nepriklauso, išskyrus jurisdikciją prižiūrėti, kaip laikomasi ES sutarties 40 straipsnio, ir priimti sprendimus dėl pagal SESV 263 straipsnio ketvirtojoje pastraipoje numatytas sąlygas pateiktų ieškinių, peržiūrint BUSP sprendimų, patvirtinančių ribojančias priemones, nukreiptas prieš fizinius ar juridinius asmenis, teisėtumą.

⁹⁹⁹ Žr. 1991 m. lapkričio 19 d. Sprendimą *Frankovich ir kt.* C-6/90 ir C-9/90, Rink. p. I-5357.

to daroma išvada, jog teisinio konflikto atveju, BUSP teisės aktas turėtų viršenybę prieš valstybių narių teisės aktą¹⁰⁰⁰.

Nežiūrint į šiuos teorinius svarstymus, kurie nėra paremti atitinkama teismų praktika ar Lisabonos sutarties *travaux preparatoires*, visgi galima pripažinti, jog Sutartyse yra daug nuostatų, kurių formuluotės atskleidžia įpareigojanti, privalomą BUSP pobūdį. Jau minėtas specifinis lojalus bendradarbiavimo principas BUSP srityje, įtvirtintas ES 24 straipsnio 3 dalyje, numato, jog „valstybės narės lojalumo ir savitarpio solidarumo dvasia *aktyviai ir besąlygiškai remia* ES užsienio ir saugumo politiką bei *laikosi* ES veiksmų šioje srityje“, o taip pat „nesiima jokių veiksmų, prieštaraujančių ES interesams arba galinčių sumenkinti jos, kaip tarptautinių santykių darną skatinančios jėgos, veiksmingumą“. ES sutarties 28 straipsnio 2 dalyje nustatyta, jog BUSP sprendimai „*įpareigoja* valstybes nares *laikytis* nusistatytų pozicijų ir savo veikloje jomis *vadovautis*“, o 29 straipsnis įpareigoja, kad valstybių narių nacionalinė politika atitiktų ES priimamas pozicijas. ES sutarties 31 straipsnio 1 dalies antroje pastraipoje numatomos formalios sąlygos, kaip valstybė narė gali išvengti susaistymo BUSP teisės aktu. ES sutarties 28, 32, 34 ir 35 straipsniuose valstybėms narėms numatomos įvairios privalomai formuluojamos konsultavimosi ir veiksmų derinimo tarptautinėje arenoje pareigos. SESV 216 straipsnis aiškiai numato, jog ES susitarimai yra privalomi ES ir valstybėms narėms, nedarant jokios nuorodos į ES susitarimo reguliavimo sritį. Tad BUSP nuostatos, įtrauktos į horizontalų ES susitarimą, yra privalomos valstybėms narėms. Iš visa to galima daryti išvadą, jog BUSP yra privalomo pobūdžio ir kartu ribojanti valstybių narių suverenias galias, net jei įprasti ES teisės viršenybės, tiesioginio veikimo, atsakomybės ir pirmenybės principai nėra taikomi, o jos laikymasis gali būti užtikrinamas tik

¹⁰⁰⁰ Žr. LENAERTS, K., CORTHAUT, T. Of Birds and Hedges: The Role of Primacy in Invoking Norms of EU Law. *European Law Review*, vol 31(3), 2006, p. 289. Kita vertus, prof. Koskenniemi teigia, jog BUSP teisės aktai gali turėti viršenybę ne pagal ES teisę, o pagal tarptautinę sutarčių teisę, tačiau sunkumų jais remtis kelia dažnai neapibrėžtos BUSP įsipareigojimų formuluotės. Žr. KOSKENNIEMI, M. 1998, *supra*, note 933, p. 39.

politinėmis ar nacionalinės teisės priemonėmis¹⁰⁰¹. Šiuo atveju negalima pritarti dr. Thym, kuris teigė, jog specifinė BUSP prigimtis leidžia valstybėms narėms priimti savarankiškus išipareigojimus, net jei pastarieji tiesiogiai prieštarautų BUSP srityje priimtiems aktams ar tarptautiniams susitarimams¹⁰⁰². Minėtieji Sutarčių straipsniai parodo, jog valstybės narės sutiko apriboti savo suverenias galias BUSP srityje. Be to, BUSP lojalaus bendradarbiavimo principą įtvirtinančio ES sutarties 24 straipsnio 3 dalyje vienareikšmiškai nurodoma, jog valstybės narės negali imtis „jokių veiksmų, prieštaraujančių ES interesams arba galinčių sumenkinti jos, kaip tarptautinių santykių darną skatinančios jėgos, veiksmingumą“. Vien tai, kad šios nuostatos įgyvendinimą turi užtikrinti politinės ES institucijos ar tarptautinė sutarčių teisė, o ne ESTT, nereiškia, jog ši nuostata nepasižymi privaloma normine galia pagal ES teisę. Leidimas valstybėms narėms priimti BUSP teisės nuostatoms prieštaraujančius išipareigojimus padarytų visą ES sutartyje reguliuojamą BUSP sritį beprasme, todėl abejotina, ar tokio rezultato būtų siekę ES sutarčių kūrėjai.

Kita vertus, galima pritarti prof. Elsuwege, kuris teigia, jog pilnas ES teisės viršenybės, tiesioginio veikimo ar pirmenybės principų taikymas BUSP atžvilgiu pastatytų nacionalinius teismus į sudėtingą situaciją. Pavyzdžiui, jie turėtų patys aiškinti BUSP teisės pobūdį ar netaikyti BUSP teisei prieštaraujančių nacionalinės teisės aktų, neturėdami jokios galimybės kreiptis į ESTT dėl BUSP teisės išaiškinimo dėl pastarojo ribotos jurisdikcijos BUSP srityje. Tai galėtų pakenkti vieningam ES teisės taikymui, kuris yra vienas iš esminių ES teisės viršenybės elementų, turinčių garantuoti ES teisės veiksmingumą ir ES tikslų įgyvendinimą¹⁰⁰³.

¹⁰⁰¹ Taip pat žr. DASHWOOD, A. The Law and Practice of CFSP Joint Actions. In CREMONA M., WITTE, B. DE (eds.). *EU Foreign Relations Law – Constitutional Fundamentals*. Oxford: Hart Publishing, 2008, 3 skyrius; LENAERTS, K., CORTHAUT, T. *supra*, note 1000, p. 289; ir EECKHOUT, P. 2011a, *supra*, note 40, p. 172.

¹⁰⁰² Žr. THYM, D. *supra*, note 955, p. 900.

¹⁰⁰³ Panašiai žr. HILLION, CH., WESSEL, R. A. Restraining External Competences of EU Member States under CFSP. In CREMONA M., WITTE, B. DE (eds.). *EU Foreign Relations Law – Constitutional Fundamentals*. Oxford: Hart Publishing, 2008, p. 81. Žr. ELSUWEGE, P. VAN. *supra*, note 890, p. 991.

Panašios problemos kyla ir tiesioginio veikimo principo atžvilgiu¹⁰⁰⁴. Dėl ESTT prejudicinio sprendimo jurisdikcijos BUSP srityje stokos, nėra iki galo aišku, ar ir kokiomis sąlygomis BUSP teisės aktai galėtų įgyti tiesioginį veikimą, ir ar jais galėtų remtis individai gindami savo teises, nepaisant to, jog tam tikra dalis BUSP teisės aktų pasižymi tokiomis savybėmis¹⁰⁰⁵. Tiesa, Lisabonos sutartimi įtraukta papildoma ESTT jurisdikcijos kategorija – BUSP sprendimų, nustatančių ribojančias priemones fiziniams ar juridiniams asmenims, teisėtumo kontrolė. Vis dėlto, SESV kaip teisinės gynybos priemonę išimtinai numato tik tiesioginius ieškinius, kurie turi patenkinti tiesioginės ir konkrečios sąsajos reikalavimą, kad galėtų būti priimti svarstymui ESTT¹⁰⁰⁶. Kaip ir ES teisės viršenybės principo atveju, tiesioginio veikimo principas iš esmės paliekamas nacionalinių teismų ir teisės sistemų malonei, taip sukeliant grėsmę vieningam šios jautrios ES teisės srities aiškinimui ir taikymui¹⁰⁰⁷.

Vis dėlto, tam tikra ESTT praktikos dalis gali būti taikoma BUSP atžvilgiu. *Pupino* byloje¹⁰⁰⁸ Italijos teismas klausė, ar pagal ES teisę egzistuoja pareiga aiškinti nacionalinę teisę atsižvelgiant į trečiajame ramstyje priimto pagrindų sprendimo nuostatas. Nepaisant to, jog pagal tuo metu galiojusią ES sutartį pagrindų sprendimams buvo aiškiai draudžiamas tiesioginis veikimas, Teismas patvirtino pareigą aiškinti nacionalinę teisę kiek įmanoma atsižvelgiant į pagrindų sprendimo tikslus ir turinį. Tokią išvadą jis padarė pripažinęs, jog pagrindų sprendimai yra labai panašūs į direktyvas pirmajame ramstyje ir yra privalomo pobūdžio¹⁰⁰⁹. Teismas taip pat pabrėžė, jog ESTT

¹⁰⁰⁴ Žr. BAERE, G. DE. 2008, *supra*, note 47, p. 203.

¹⁰⁰⁵ P vz., žr. 2013 m. sausio 22 d. Tarybos įgyvendinimo sprendimą 2013/46/BUSP, kuriuo įgyvendinamas Sprendimas 2010/788/BUSP dėl ribojamųjų priemonių Kongo Demokratinei Respublikai. OL L 20, 2013 1 23, p. 65-69; 2013 m. sausio 22 d. Tarybos sprendimas 2013/45/BUSP, kuriuo iš dalies keičiamas Sprendimas 2011/137/BUSP dėl ribojamųjų priemonių atsižvelgiant į padėtį Libijoje. OL L 20, 2013 1 23, p. 60-64; 2004 m. gegužės 17 d. Tarybos Bendrąją poziciją 2004/493/BUSP iš dalies keičiančią Bendrąją poziciją 2002/400/BUSP dėl kai kurių palestiniečių laikino priėmimo Europos Sąjungos valstybėse narėse. OL L 181, 2004 5 18, p. 24.

¹⁰⁰⁶ Žr. SESV 275 ir 263 straipsnį.

¹⁰⁰⁷ Visgi reikia išreikšti viltį, jog ES įstojus į EŽTK, atsirastų galimybė asmenims ginti savo teises, galimai pažeistas BUSP teisės aktais, teikiant ieškinius į EŽTT. Žr. ES sutarties 6 straipsnio 2 dalį ir Protokolą Nr. 8.

¹⁰⁰⁸ 2005 m. birželio 16 d. Sprendimas *Pupino*, C-105/03, Rink. I-5285.

¹⁰⁰⁹ *Ibid.*, 34 punktas.

jurisdikcija priimti prejudicinius sprendimus netektų savo „esminio naudingo poveikio, jei fiziniai asmenys neturėtų teisės remtis pagrindų sprendimais, siekdami atitinkamo nacionalinės teisės aiškinimo valstybių narių teismuose“¹⁰¹⁰. Be to, Teismas paneigė valstybių narių argumentus, jog trečiajame ramstyje nenumatyta lojalus bendradarbiavimo pareiga, kuri buvo svarbi pripažįstant atitinkamo nacionalinės teisės aiškinimo pareigą. Šiuo klausimu ESTT priminė, jog ES sutartis žymi naują glaudesnės Europos tautų sąjungos kūrimo etapą, ir kad ES uždavinys – darniai ir solidariai tvarkyti valstybių narių ir jų tautų santykius, ir pabrėžė, jog ES būtų sunku veiksmingai įvykdyti šį uždavinį, jei lojalus bendradarbiavimo principas nebūtų taikytinas trečiajame ramstyje¹⁰¹¹.

Nors Sprendimas *Pupino* priimtas trečiojo ramsčio atžvilgiu, manytina, jog jis gali būti taikomas ir BUSP¹⁰¹². Kaip matėme, pareigą aiškinti nacionalinę teisę atsižvelgiant į ES teisę ESTT iš esmės grindė privalomu pagrindų sprendimo pobūdžiu ir lojalus bendradarbiavimo principu¹⁰¹³. Net jei BUSP sprendimai nelaikytini panašiais į direktyvas, jie yra privalomi¹⁰¹⁴. Be to, BUSP aiškiai pripažįstamas specifinis lojalus bendradarbiavimo principas, atitinkantis ex EB 10 straipsnį¹⁰¹⁵, kuriuo rėmėsi ESTT *Pupino* byloje. Šio principo privalomumas BUSP atžvilgiu atsispindi ne tik privalomai skambančioje ES sutarties 24 straipsnio 3 dalies formuluotėje, bet buvo patvirtintas ir vėlesnėse *Gestoras* ir *Segi* bylose, kuriose ESTT pažymėjo, jog bendroji pozicija įpareigoja valstybes nares jos laikytis pagal lojalus bendradarbiavimo principą¹⁰¹⁶.

¹⁰¹⁰ *Ibid.*, 38 punktas.

¹⁰¹¹ *Ibid.*, 41-42 punktai.

¹⁰¹² Taip pat žr. BAERE, G. DE. 2008, *supra*, note 47, p. 207; SPAVENTA, E. Opening Pandora's Box: Some Reflections on the Constitutional Effects of the Ruling in *Pupino*. *European Constitutional Law Review*, vol. 3(1), 2007, p. 5-24.

¹⁰¹³ Būtent šiais dviem elementais ESTT pagrindė aptariamą atitinkamo aiškinimo pareigą pirmajame ramstyje. Žr. 1984 m. balandžio 10 d. Sprendimo *von Colson ir Kamann*, 14/83, Rink. p. 1891, 26 punktą.

¹⁰¹⁴ Žr. ES sutarties 28, 29 straipsnius.

¹⁰¹⁵ Plg. ES sutarties 24 straipsnio 3 dalį su ES sutarties 4 straipsnio 3 dalimi. Taip pat žr. penktą disertacijos skyrių.

¹⁰¹⁶ Žr. 2007 m. vasario 27 d. Sprendimo *Gestoras Pro Amnistia ir kt. prieš Tarybą*, C-354/04 P, Rink. p. I-1579, 52 punktas; ir 2007 m. vasario 27 d. Sprendimo *Segi ir kt. prieš Tarybą*, C-355/04 P, Rink. p. I-1657, 52 punktas. Plačiau apie lojalus bendradarbiavimo principą BUSP žr. HILLION, CH.,

Tad aptartas atitinkamo aiškinimo principas reiškia, jog valstybių narių institucijos savo nacionalinę teisę turi aiškinti ir taikyti kiek įmanoma atsižvelgiant į BUSP teisės aktus ir BUSP nuostatas ES susitarimuose, o jų piliečiai turi teisę kreiptis į nacionalinius teismus siekdami užtikrinti šio ES teisės principo laikymąsi nacionalinėje teisėje¹⁰¹⁷. Kartu šio principo galimas taikymas BUSP dar kartą patvirtintų, jog BUSP nelaikytina atskira ES teisės sistema ar neįpareigojančia tarpvyriausybiniu bendradarbiavimo forma. Atvirkščiai, ji yra vienos ES teisės sistemos dalis, kuriai gali būti taikomi kai kurie jos teisės principai. Prie tokių principų priskiriami visoje ES teisėje taikomi atitinkamo nacionalinės teisės aiškinimo bei lojalaus bendradarbiavimo principai.

Ribota ESTT jurisdikcija BUSP srityje galėtų būti šiek tiek išplėsta tais atvejais, kai Teismui tektų aiškinti su BUSP glaudžiai susijusias SESV nuostatas. Jei valstybių narių vienašališki veiksmai, pvz., horizontaliam ES susitarimui prieštaraujančio dvišalio susitarimo sudarymas, pažeistų ES susitarimo BUSP nuostatas, o šios turėtų neigiamą poveikį SESV sritims priklausančių ES susitarimo nuostatų įgyvendinimui, atsirastų pagrindas pradėti procesą ESTT dėl SESV nuostatų ir (ar) dėl SESV taikomos lojalaus bendradarbiavimo pareigos (tad netiesiogiai ir dėl BUSP nuostatų) pažeidimo. Kita vertus, išlieka galimybė kreiptis į ESTT dėl BUSP ir SESV sričių kompetencijos atribojimo ar įgyvendinimo horizontaliame susitarime pagal ES sutarties 40 straipsnį. Tokiuose ESTT procesuose atsirastų proga ESTT geriau išaiškinti BUSP, SESV politikos sričių ir išliekančios valstybių narių kompetencijos santykį ir iš ES teisės kylančias pareigas valstybėms narėms ir ES institucijoms¹⁰¹⁸. Kartu ESTT galėtų papildyti savo praktiką *Centro-Com*

WESSEL, R. A. 2008, *supra*, note 1003, p. 91; ELSUWEGE, P. VAN., MERKET, H. *supra*, note 680, p. 37-59.

¹⁰¹⁷ Taip pat žr. BAERE, G. DE. 2008, *supra*, note 47, p. 208.

¹⁰¹⁸ Plačiau apie tai žr. HILLION, CH., WESSEL, R. A. 2008, *supra*, note 1003, p. 109. Apie lojalaus bendradarbiavimo principą žr. šios disertacijos penktą skyrių.

sprendime, kuriame jis pabrėžė, jog valstybės narės privalo laikytis įsipareigojimų pagal ES teisę net ir nacionalinės kompetencijos srityse¹⁰¹⁹.

6.2.2.2. *Horizontalių ES susitarimų derybų, sudarymo ir įgyvendinimo ypatumai*

Kaip jau minėta, įsigaliojus Lisabonos sutarčiai horizontalūs ES susitarimai galėtų būti sudaromi remiantis vienu procedūriniu SESV 218 straipsniu. Tai supaprastintų šių susitarimų derybų, sudarymo ir įgyvendinimo procedūras. Pirma, priešingai nei vertikalių mišrių susitarimų atveju, formaliai išnyktų esminis valstybių narių kaip atskirų susitarimo šalių, o kartu ir pirmininkaujančios valstybės narės vaidmuo. Antra, būtų galima tikėtis įtampos tarp ES ir valstybių narių sumažėjimo sprendžiant horizontalaus ES kompetencijos atribojimo klausimus, nes be specifinių ir savo apimtimi ribotų BUSP kompetencijos sričių, visos kitos sritys būtų priskiriamos įprastinėms ES kompetencijos, kuria pasinaudoja pati ES, kategorijoms. Tai leistų išvengti vertikalių mišrių susitarimų kontekste kylančių ginčų dėl pasidalijamosios ES kompetencijos pasinaudojimo ar išimtinės ES kompetencijos apimties.

Vis dėlto, reikia pripažinti, jog derybų dėl vertikalių ir horizontalių susitarimų praktika neturėtų stipriai keistis. Kaip jau minėta antrajame disertacijos skyriuje, deryboms dėl vertikalių mišrių susitarimų paprastai paskiriama EK, o valstybės narės prisiima tik stebėtojų teises, dalyvaudamos specialiuosiuose komitetuose (Tarybos darbo grupėse) ar tarptautinėse konferencijose. Tiesa, kartais derybos valstybių narių kompetencijos srityse pavedamos pirmininkaujanti valstybei arba pastaroji paskiriama „padėti“ EK derybų metu¹⁰²⁰. Tikėtina, jog ir horizontalių susitarimų deryboms dėl tokių susitarimų pobūdžio ir turinio ES derybininke ar derybų grupės vadove dažniausiai bus skiriama EK, išskyrus atvejus, kai BUSP nuostatos susitarime

¹⁰¹⁹ Žr. 1997 m. sausio 14 d. Sprendimą *Centro-Com*, C-124/95, Rink. p. I-81; bei 2002 m. lapkričio 5 d. Sprendimo *Komisija prieš Jungtinę Karalystę (Open skies)*, C-466/98, Rink. p. I-9427, 41 punktą; 1990 m. birželio 19 d. Sprendimo *Factortame ir kt.*, C-213/89, Rink. p. I-2433, 14 punktą; 1998 m. liepos 16 d. Sprendimą *ICI*, C-264/96, Rink. p. I-4695. Plačiau žr. HILLION, CH., WESSEL, R. A. 2008, *supra*, note 1003.

¹⁰²⁰ Žr. disertacijos antrą skyrių.

bus dominuojančios – tuomet derybų varas tektų vyriausiajam įgaliotiniui. Tad šiuo požiūriu vertikalių mišrių susitarimų ir horizontalių ES susitarimų derybininkai paprastai sutaptų. Tačiau kartu reikia pabrėžti, jog valstybių narių įtaka derybų procesui neišnyktų. SESV 218 straipsnis, kaip ir ankstesnis EB 300 straipsnis, pagrindinį sprendimų priėmimo derybose ir sudaryme vaidmenį numato Tarybai, sudarytai iš valstybių narių vyriausybės atstovų. Kaip ir vertikalių mišrių susitarimų atveju, Taryba priima derybinius nurodymus, kurie gali apimti tiek ES susitarimo, tiek ir vertikalios mišrios susitarimo, apjungiančio ir valstybių narių kompetencijai priklausančias sritis, nuostatas¹⁰²¹. Be to, derybose dėl ES susitarimų, kaip ir vertikalių mišrių susitarimų atveju, Taryba gali paskirti ir paprastai paskiria specialų komitetą (Tarybos darbo grupę), kuris prižiūri ES derybininko veiksmus bei koordinuoja ES ar bendras pozicijas. Kadangi šie specialieji komitetai sudaryti ne tik iš EK pareigūnų, bet ir iš valstybių narių atstovų, valstybės narės ir horizontalių ES susitarimų derybose išlaikytų savo įtaką. Kartu pažymėtina, jog pilnai neišnyksta ir pirmininkaujančių valstybių vaidmuo, nes jos ir po Lisabonos sutarties įsigaliojimo išlaiko teisę pirmininkauti kelioms svarbioms Tarybos darbo grupėms¹⁰²².

Visgi didžiausi pokyčiai numatomi susitarimų sudarymo srityje. Kaip jau aptarta antrame disertacijos skyriuje, mišrūs susitarimai turi būti sudaromi dviejuose lygmenyse – ES ir valstybių narių – vadovaujantis atitinkamomis ES ir nacionalinės teisės nuostatomis. Kadangi mišrūs susitarimai valstybių narių lygmenyje dažnai sudaromi juos ratifikuojant nacionaliniuose parlamentuose,

¹⁰²¹ Žr. 2011 m. lapkričio 10 d. Valstybių narių vyriausybės atstovų, posėdžiavusių Taryboje, sprendimo, kuriuo Europos Komisija įgaliojama valstybių narių vardu derėtis dėl valstybių narių kompetencijai priklausančių Bendradarbiavimo partnerystės ir plėtros srityje susitarimo tarp Europos Sąjungos bei jos valstybių narių ir Afganistano nuostatų, 2 ir 3 punktą. Briuselis, 2011-11-10, 16147/11. Prieiga per internetą: <<http://register.consilium.europa.eu/pdf/en/11/st16/st16147.en11.pdf>> [žiūrėta 2013-04-05].

¹⁰²² Remiantis 2009 m. gruodžio 1 d. Tarybos sprendimo nustatančio Europos Vadovų Tarybos sprendimo dėl pirmininkavimo Tarybai ir dėl pirmininkavimo Tarybos parengiamiesiems organams įgyvendinimo priemonės (2009/908/ES, OL L 322, 9.12.2009, p. 28.), III priedu, Patarėjų užsienio santykių klausimais darbo grupėje (RELEX), Terorizmo (tarptautiniai aspektai) darbo grupėje (COTER), Konkrečių priemonių taikymo kovojant su terorizmu darbo grupėje (COCOP), Konsulinių reikalų darbo grupėje (COCON), Viešosios tarptautinės teisės darbo grupėje (COJUR) ir Jūrų teisės darbo grupėje (COMAR) ir toliau pirmininkaus pirmininkaujanti ES valstybė narė. Taip pat žr. 2009 m. gruodžio 1 d. Europos Vadovų Tarybos sprendimas dėl pirmininkavimo Tarybai (2009/881/ES). OL L 315, 2009 12 2, p. 50-50. Plačiau žr. disertacijos antrąjį skyrį.

toks sudarymas stipriai prailgina, o kartais net nepagrįstai vilkina sudarymo procesą. Be to, mišrių susitarimų atveju komplikuojasi susitarimo sudarymo koordinavimas, laikinas taikymas, suspendavimas ir nutraukimas, nes visais šiais klausimais išlaikomas ryškus valstybių narių vaidmuo, tenka nuolat atsižvelgti į vertikalų ES ir valstybių narių kompetencijos atribojimą bei užtikrinti ES ir valstybių narių interesų balansą¹⁰²³. Tuo tarpu horizontalių ES susitarimų sudarymas vykdomas tik viename ES lygmenyje, remiantis SESV 218 straipsniu¹⁰²⁴. Šio straipsnio 6 dalies pirma pastraipa numato, jog ES susitarimas sudaromas derybininko pasiūlymu Tarybai priimant atitinkamą sprendimą. Tad mišrių susitarimų pakeitimas horizontaliais susitarimais leistų išspręsti vieną iš opiausių – koordinuoto ir operatyvaus vertikalinių mišrių susitarimų sudarymo – problemų, išsamiai aptartų antrame disertacijos skyriuje.

Pagal SESV 218 straipsnio 8 dalį Taryba derybų ir sudarymo procedūrose veikia kvalifikuota balsų dauguma, išskyrus atvejus, kai susitarimas priklauso sričiai, kurioje ES aktams priimti reikia balsų vieningumo, taip pat ir sudarant asociacijos susitarimus ar susitarimus su valstybėmis kandidatėmis ekonominio, finansinio ar techninio bendradarbiavimo srityse bei ES prisijungiant prie EŽTK. Tačiau kaip jau minėta, horizontalūs ES susitarimai turėtų būti sudaromi vieningai, nes BUSP srityje dominuoja vienbalsiškumas, tačiau patį susitarimo sudarymo aktą išskyrus į du atskirus sudarymo sprendimus, atsiranda galimybė SESV sričiai priklausančias nuostatas priimti kvalifikuota balsų dauguma, o BUSP – vieningai. Šiuo požiūriu valstybių narių vyriausybės horizontalių susitarimų atžvilgiu išlaiko vienbalsiškumu grįstą kontrolę, kokią turi ir įprastinių mišrių susitarimų atveju.

Vis dėlto, sudarant horizontalių ES susitarimą, išnyksta mišrių susitarimų sudaryme paprastai dalyvaujančių nacionalinių parlamentų vaidmuo. Juos iš esmės pakeičia EP. SESV 218 straipsnio 6 dalies antroje

¹⁰²³ Žr. disertacijos antrąjį skyrį.

¹⁰²⁴ Tam tikri ypatumai galioja sudarant susitarimus BPP srityje (SESV 207 straipsnis), pinigų ir užsienio valiutos kurso režimo klausimais (SESV 219 straipsnis).

pastraipoje nurodomi atvejai, kada EP turi duoti savo sutikimą ES susitarimo sudarymui, ir kada pakanka su juo pasikonsultuoti. EP neturi jokio vaidmens tik *išimtinai* BUSP susitarimų sudaryme. To paties straipsnio 10 dalyje numatoma, jog EP „nedelsiant ir išsamiai“ informuojamas visais ES susitarimo derybų, sudarymo ir pozicijų priėmimo jo sukurtuose organuose etapais. Iš pirmo žvilgsnio atrodo, jog nacionalinių parlamentų eliminavimas sudarant horizontalius ES susitarimus susilpnina tokių susitarimų demokratinę kontrolę. Vis dėlto, kaip jau minėta ankstesnėse dalyse, nacionaliniai parlamentai turi gana ribotą įtaką mišrių susitarimų praktikoje – jie nėra įtraukiami į sprendimų dėl tokių susitarimų derybų ar sudarymo priėmimą, paprastai nėra sistemškai informuojami apie derybų eigą. Be to, nėra sukurta efektyvių praktinių mechanizmų nacionaliniams parlamentams paveikti ES derybinių pozicijų, nustatomų Taryboje, turinį, tad ir patį derybų rezultatą. Mišrių susitarimų sudarymas nacionaliniuose parlamentuose paprastai vykdomas kaip formalumas¹⁰²⁵. Dėl šių priežasčių praktinis nacionalinių parlamentų vaidmuo užtikrinant demokratinį mišrių susitarimų legitimumą yra ribotas, todėl ir jų pašalinimas iš sudarymo proceso nelaikytinas esminiu horizontalių ES susitarimų trūkumu¹⁰²⁶.

Kita vertus, manytina, jog EP, renkamas tiesiogiai visų valstybių narių piliečių, garantuoja veiksmingesnę nei nacionaliniai parlamentai demokratinę (parlamentinę) ES susitarimų sudarymo kontrolę¹⁰²⁷. Kaip teigė prof. Weiler, vienas esminių demokratinės kontrolės elementų yra parlamento teisė paveikti ir kontroliuoti vyriausybės poziciją užsienio politikoje ir taip laikyti ją atskaitinga¹⁰²⁸. Šiuo požiūriu, padidėjusi EP įtaka po Lisabonos sutarties, ypač

¹⁰²⁵ THYM, D. Parliamentary Involvement in European International Relations. In CREMONA M., WITTE, B. DE (eds.). *EU Foreign Relations Law – Constitutional Fundamentals*. Oxford: Hart Publishing, 2008, p. 216.

¹⁰²⁶ Taip pat žr. BAERE, G. DE. 2008, *supra*, note 47, p. 167.

¹⁰²⁷ Plačiau apie šią temą, o taip pat specifinį demokratinį deficitą BUSP srityje žr. BIEBER, R. Democratic Control of European Foreign Policy. *European Journal of International Law*, vol. 1(1), 1990, p. 148-173; BAERE, G. DE. 2008, *supra*, note 47, p. 160; WEILER, J. H. H. (eds.). *European Models: Polity, People & System*. In CRAIG P., HARLOW, C. *Lawmaking in the European Union*. Kluwer, 1998, p. 3-32.

¹⁰²⁸ WEILER, J. H. H. 1998, *supra*, note 1027, p. 3-32.

susijusi su EP informavimo visais ES susitarimų klausimais¹⁰²⁹, konsultavimosi su juo¹⁰³⁰, Tarybos ar EK paklausimo¹⁰³¹, dalyvavimo teisėkūroje¹⁰³² ir ES susitarimų sudaryme¹⁰³³, ES biudžeto formavimo¹⁰³⁴ klausimais, sudaro tam tinkamas sąlygas, nors ir tik europiniu lygiu¹⁰³⁵. Kartu išnyksta antrame disertacijos skyriuje minėtas pagrindas EK, vyriausiajam įgaliotiniui ar Tarybai atsisakyti informuoti EP apie susitarimo derybų eigą dėl to, jog susitarimas yra vertikaliai mišrus. Be to, horizontalių ES susitarimų sudarymo atveju nacionaliniai parlamentai išlaiko galimybę kontroliuoti savo vyriausybės narius Taryboje per Europos reikalų komitetus, paklausimus ministrams ar kitais politiniais būdais. Jei būtų sustiprintas EP ir nacionalinių parlamentų bei jų Europos reikalų komitetų bendradarbiavimas, o taip pat nacionalinių parlamentų vykdoma parlamentinė savo atstovų Taryboje ir subsidiarumo principo laikymosi priežiūra¹⁰³⁶, kontrolė dar labiau padidėtų. Tokiu atveju mišrių susitarimų pakeitimas horizontaliais ES susitarimais galėtų geriau patenkinti šios kontrolės europiniu ir nacionaliniu lygiu interesus,

¹⁰²⁹ Pvz., žr. SESV 218 straipsnio 10 dalį.

¹⁰³⁰ Pvz., žr. ES sutarties 17 straipsnio 7 dalį, 27 straipsnio 3 dalį. Taip pat žr. 2006 m. gegužės 17 d. Europos Parlamento, Tarybos ir Komisijos tarpinstitucinį susitarimą dėl biudžetinės drausmės ir patikimo finansų valdymo. OL C 139, 2006 6 14, p. 1; o taip pat 2002 m. lapkričio 20 d. Tarpinstitucinį Europos Parlamento ir Tarybos susitarimą dėl galimybės Europos Parlamentui susipažinti su neskelbtina Tarybos informacija saugumo ir gynybos politikos srityje. OL C 298, 2002 11 30, p. 1; bei 2010 m. vasario 9 d. Europos Parlamento rezoliuciją dėl pataisyto Europos Parlamento ir Komisijos pamatinio susitarimo, galiosiančio kitą teisėkūros kadenciją. OL C 341E, 2010 12 16, p. 1-4; Europos Parlamento Darbo tvarkos taisyklių (OL L 44, 2005 2 15, p. 1-140) 87 ir 103 straipsnius.

¹⁰³¹ ES sutarties 36 straipsnis.

¹⁰³² ES sutarties 14 straipsnis.

¹⁰³³ SESV 218 straipsnio 6 dalis.

¹⁰³⁴ ES sutarties 14 straipsnio 1 dalis. Kaip teisingai pastebi dr. De Baere, EP naudojami savo įtaka sudarant ES biudžetą, įskaitant ir BUSP biudžetą, siekdamas paveikti Tarybos veiksmus ES išorės santykiuose. Plačiau žr. BAERE, G. DE. 2008, *supra*, note 47, p. 162; LENAERTS, K., NUFFEL, P. VAN. *Constitutional Law of the European Union*. 2 ed., Sweet & Maxwell, 2005, p. 393; WESSEL, R. A. *Good Governance and EU Foreign, Security and Defence Policy*. In CURTIN, D. M., WESSEL, R. A. (eds.). *Good Governance and the European Union: Reflections on Concepts, Institutions and Substance*. Intersentia, 2005, p. 221; WESSEL, R. A. *The European Union's Foreign and Security Policy: A Legal Institutional Perspective*. Springer, 1999, p. 219.

¹⁰³⁵ Plačiau žr. antrąjį disertacijos skyrių.

¹⁰³⁶ Šioje vietoje pasiūlymus teikia prof. Lenaers ir prof. Van Nuffel, teigdami, jog nacionaliniai parlamentai turėtų būti geriau informuojami apie ES išorės santykių vykdymą ir jų vyriausybės pozicijas, jiems turi būti duodama daugiau laiko susipažinti su medžiaga ir pasisakyti, ir galiausiai jie turi turėti galimybę patraukti savo atstovus Taryboje atsakomybėn. Šiuo metu nacionalinių parlamentų teisė prižiūrėti savo vyriausybės Taryboje stipriai skiriasi. Plačiau žr. BAERE, G. DE. 2008, *supra*, note 47, p. 167; ir LENAERTS, K., NUFFEL, P. VAN. *supra*, note 1034, p. 527.

nagrinėjamus doktrinoje¹⁰³⁷.

Kalbant apie horizontalių ES susitarimų įgyvendinimą, galima teigti, jog lyginant su vertikaliais mišriais susitarimais, jų įgyvendinimas reikšmingai supaprastėtų. Panašiai kaip ir sudarymo atveju, išnyktų valstybių narių institucinis elementas, t.y. formaliai valstybės narės ir pirmininkaujančios valstybės prarastų savo statusą susitarimų įgyvendinime, nors valstybių narių vaidmuo Taryboje ir Tarybos parengiamuosiuose organuose (COREPER, darbo grupėse) apibrėžiant ES poziciją išliktų svarbus kaip ir vertikalinių mišrių susitarimų atveju. Remiantis SESV 218 straipsnio 9 dalimi, Taryba, remdamasi EK ar vyriausiojo įgalotinio pasiūlymu, priima sprendimą, kuriuo „nustatomos pozicijos, kurios ES vardu priimamos susitarimu įsteigtame organe, kai tam organui reikia priimti teisinę galią turinčius aktus“. Praktika rodo, jog net ir nepriimant teisinę galią turinčių aktų, ES pozicijas paprastai nustato valstybių narių atstovai Tarybos darbo grupėse arba COREPER¹⁰³⁸, nors pasitaiko ir atvejų, kada tokias ES pozicijas išimtinės ES kompetencijos srityse priima Komisija¹⁰³⁹. Vis dėlto, priešingai nei vertikalinių mišrių susitarimų atveju, horizontaliuose susitarimuose valstybės narės nebegali remtis savo nacionaline teise ir susilaikyti nuo pozicijos priėmimo, pavyzdžiui, dėl parlamentinės kontrolės išlygų, ar imtis savarankiškų, už ES ribų esančių veiksmų¹⁰⁴⁰. Tad tokia horizontalių susitarimų įgyvendinimo per ES institucijas praktika prisidėtų prie darnesnio ES dalyvavimo tarptautiniuose susitarimuose, taip įnešant į ES sutartinius santykius daugiau aiškumo ir teisinio tikrumo nei įgyvendinant vertikalinius mišrius susitarimus, kurie, kaip atskleista antrame disertacijos skyriuje, vis dar pasižymi *ad hoc*, nenuoseklia ES, valstybių narių ir bendrų pozicijų priėmimo ir pareiškimo trečiosioms šalims praktika.

¹⁰³⁷ Plačiau apie tai žr., pvz., BAERE, G. DE. 2008, *supra*, note 47, p. 166; PETERSMANN, E. U. International Activities of the European Union and Sovereignty of Member States, In CANNIZZARO E. (ed.) *The European Union as an Actor in International Relations*. Kluwer Law International, 2002, p. 321-345; DENZA, E. *supra*, note 696, p. 325.

¹⁰³⁸ Interviu su Europos Komisijos Teisės tarnybos pareigūnu, besispecializuojančiu ES išorinių santykių teisės srityje, Briuselis, 2011 m. gegužės 20 diena.

¹⁰³⁹ Žr. antrąjį disertacijos skyrių.

¹⁰⁴⁰ Pvz., 2010 m. birželio 24 d. Tarybos ir Taryboje posėdžiavusių Europos Sąjungos valstybių narių vyriausybės atstovų sprendimo 2010/465/ES dėl protokolo, kuriuo iš dalies keičiamas Europos bendrijos bei jos valstybių narių ir Jungtinių Amerikos Valstijų oro susisiekimo susitarimas, pasirašymo ir laikino taikymo (OL L 223, 2010 8 25, p. 1-2) 3 straipsnio 4 dalį.

Kitas numatomas horizontalių susitarimų privalumas lyginant su vertikaliais mišriais susitarimais – įtampos ir ginčų dėl ES ir valstybių narių, t.y. vertikalaus kompetencijos atirbojimo, panaikinimas. Kadangi sudarant horizontalius ES susitarimus būtų pripažįstama, jog ES pasinaudoja savo pasidalijamąja kompetencija, nebekiltų abejonių dėl vertikalaus pasidalijamosios kompetencijos atirbojimo. Tokia įtampa tikėtinai išliktų tik vykdant horizontalų BUSP ir kitų ES kompetencijos kategorijų atirbojimą, tačiau dėl itin specifinės ir ribotos BUSP kompetencijos apimties, susiaurėtų aptariamų įtampos laukas.

Tačiau tokia išvada nereiškia, jog įgyvendinant horizontalius ES susitarimus nebūtų naudinga sudaryti tarpinstitucinius susitarimus, kokie sudaromi vertikalių mišrių susitarimų kontekste. Kaip ir pastarieji, horizontalūs susitarimai reguliuotų įvairioms ES kompetencijos kategorijoms priklausančias sritis, įskaitant teisiškai ir instituciškai atskirtą BUSP. Tad būtų naudinga susitarti, pagal kokias taisykles būtų derinamos, priimamos ir reiškiamos BUSP ir SESV reguliavimo sričiai priklausančios ES pozicijos, ir kaip būtų vykdomas EK, vyriausiojo įgaliotinio ir Tarybos organų bendradarbiavimas šiame procese. Lisabonos sutartimi įtrauktas SESV 295 straipsnis nuo šiol numato aiškų teisinį pagrindą tokių tarpinstitucinių susitarimų, kurie gali būti ir privalomo pobūdžio, sudarymui. Vis dėlto, akivaizdu, jog ir horizontalių ES susitarimų įgyvendinime nebus įmanoma iki galo išvengti įtampos tarp EK ir vyriausiojo įgaliotinio bei valstybių narių atirbojant BUSP ir SESV priklausančias kompetencijos sritis ir atstovaujant Sąjungą susitarimu sukurtuose organuose, bet aiškesnės tarpinstitucinio bendradarbiavimo taisyklės ją gali sušvelninti.

Nepaisant to, ar bus sudaromi tarpinstituciniai susitarimai, šią įtampą turės sumažinti penktame skyriuje aptartas lojalus bendradarbiavimo principas ir iš jo kildinamas ES nuoseklumo (darnos) reikalavimas, *inter alia* įpareigojantis Sąjungą išorės santykiuose „užtikrinti savo išorės veiksmų įvairių sričių bei jų ir kitų savo politikos krypčių nuoseklumą“, pavedant šią

užduotį Tarybai ir Komisijai, kurioms padeda vyriausiasis įgaliotinis¹⁰⁴¹. Remiantis ES sutarties 13 straipsnio 2 dalimi, šios ES institucijos negali viršyti Sutartyse joms suteiktų įgaliojimų ir turi laikytis jose nustatytų procedūrų ir tikslų, o taip pat tarpusavyje glaudžiai bendradarbiauti. Šiais lojalaus bendradarbiavimo ir nuoseklumo (darnos) reikalavimais iš esmės norima užtikrinti ES išorės veiksmų veiksmingumą ir tęstinumą siekiant bendrų ES tikslų ir skatinant ES vertybes¹⁰⁴². Vis dėlto, akivaizdu, jog Sutartys negali numatyti visų galimų tarpinstitucinių nesutarimų ir jų sprendimo būdų, tad visa tai turės būti išspręsta praktikoje. Nepaisant ribotos ESTT jurisdikcijos BUSP atžvilgiu, jis turi jurisdikciją lojalaus bendradarbiavimo principo ir nuoseklumo (darnos) reikalavimo, o taip pat BUSP ir SESV sričių atribojimo ir abipusės apsaugos klausimais, o tai atveria ESTT galimybes prisidėti prie minėtos praktikos formavimo ir tobulinimo.

6.2.2.3. BUSP ir kitų ES politikos sričių atribojimo problema

Kaip teisingai pastebėjo dr. Hermann, ES teisės sistemos kvalifikavimui kaip vienai teisės sistemai reikalingas ne tik bendras visų jos normų teisinis pagrindas (t.y. ES sutartys) ir vientisas ES teisinis subjektiškumas, bet ir gebėjimas spręsti teisės sistemos viduje kylančius norminius konfliktus¹⁰⁴³. Šiuos konfliktus ES teisėje pirmiausiai sprendžia ES kompetencijos atribojimo funkcija. Kalbant apie horizontalius ES susitarimus, tampa itin svarbus BUSP ir SESV reguliuojamų sričių, t.y. horizontalus kompetencijos atribojimas. Kaip jau aptarta, būtent nuo tokio horizontalaus atribojimo priklausys, kuriai politikos sričiai bus priskiriama tam tikra tarptautinio susitarimo nuostata, pagal kokias taisykles – BUSP ar SESV – bus vykdomos horizontalių ES susitarimų (ar jų dalių) derybos, sudarymas ar įgyvendinimas, o taip pat kas atstovaus ES – EK ar vyriausiasis įgaliotinis. Nuo tokio atribojimo taip pat priklausys, ar tam tikrai susitarimo nuostatai bus taikomi įprasti ES teisės principai tokie kaip viršenybė ir tiesioginis veikimas

¹⁰⁴¹ ES sutarties 21 straipsnio 3 dalis. Taip pat žr. ES sutarties 13 straipsnį ir SESV 7 straipsnį.

¹⁰⁴² Žr. penktąjį disertacijos skyrių.

¹⁰⁴³ Žr. HERRMANN, CH. *supra*, note 880, p. 20-53.

ar *sui generis* BUSP taisyklės, ir ar ESTT turės pilną ar ribotą jurisdikciją. Kartu reikia iš anksto pripažinti, jog BUSP ir SESV sričių atribojimas yra vienas sudėtingiausių klausimų, kuriuos po Lisabonos sutarties įsigaliojimo tenka spręsti „horizontalaus mišrumo“ kontekste¹⁰⁴⁴. Atribojimą apsunkina ir tai, jog doktrinoje nėra vieningos nuomonės dėl geriausio atribojimo metodo. Vieni autoriai vienareikšmiškai teigia, jog po Lisabonos sutarties BUSP atribojimas nuo kitų sričių tampa „praktiškai“ neįmanomas¹⁰⁴⁵. Kiti užima nuosaikesnes pozicijas, teigdami, jog Lisabonos sutartis tokį atribojimą tik apsunkina¹⁰⁴⁶. Šioje disertacijoje laikomasi nuosaikesnės pozicijos.

Kaip jau minėta, iki Lisabonos sutarties įsigaliojimo BUSP ir ex EB sričių atribojimą reguliavo ES sutarties pirmoji antraštinė dalis ir 47 straipsnis. Tuo metu buvo aiškiai numatyta EB viršenybė prieš BUSP (antrasis ramstis) ir bendradarbiavimo baudžiamosiose bylose politiką (trečiasis ramstis). Ex ES sutarties 1 straipsnis nustatė, jog antrasis ir trečiasis ramstis yra tik EB papildančios politikos sritys, o 2 straipsnis įpareigojo ES išlaikyti *acquis communautaire* ir jį plėtoti. Panašiai ex ES sutarties 29 straipsnyje nurodoma, jog trečiojo ramsčio tikslai turi būti įgyvendinami nepažeidžiant EB galių. Svarbiausias ramsčių atribojimo instrumentas buvo ex ES sutarties 47 straipsnis, numatęs, jog ES sutartis „neturi jokios įtakos“ EB steigimo sutartims. Ši nuostata gali būti laikoma tam tikru saugikliu nuo tarpramstinių konfliktų. Antrojo ir trečiojo ramsčio kompetencijų įgyvendinimas negali pažeisti EB sutarties¹⁰⁴⁷. ESTT, aiškindamas šią nuostatą, žengė dar toliau. Sprendime *Airport Transit Visas* ESTT išaiškino, jog pagal ex ES sutarties 47 straipsnį jis turi užtikrinti, jog trečiojo ramsčio priemonė nepažeis EB sutartimi

¹⁰⁴⁴ ESTT teisėjas prof. Koen Lenaerts BUSP ir SESV sričių atribojimą bei ES 40 straipsnį, numatantį dvigubą BUSP ir SESV kompetencijos apsaugą, įvardijo kaip didžiausią Lisabonos sutarties galvosūkį, kuris gali pastatyti ESTT į nepatogią situaciją, nes jam tektų narplioti politinio klausimo doktriną (angl. *political question doctrine*). Interviu su ESTT teisėju prof. Koen Lenaerts, Liuksemburgas, 2008 m. vasario 27 d.

¹⁰⁴⁵ Žr. BAERE, G. DE. 2008, *supra*, note 47, p. 267; ELSUWEGE, P. VAN. *supra*, note 890, p. 987-1019.

¹⁰⁴⁶ Pvz., žr. EECKHOUT, P. 2011b, *supra*, note 922, p. 265-292; VOOREN, B. VAN. 2009b, *supra*, note 975, p. 231-248.

¹⁰⁴⁷ CREMONA, M. 2008, *supra*, note 79, p. 43.

Bendrijai suteiktų įgaliojimų¹⁰⁴⁸. ESTT taip pat leido suprasti, jog toks pažeidimas įvyksta tada, kai trečiojo ramsčio priemonė gali būti priimta pagal EB sutartį¹⁰⁴⁹. Šiuo požiūriu Sprendimas *Airport Transit Visas* primena *ERTA* doktriną, tačiau priešingai nei pastaroji, nereikalaujama, jog būtų priimta EB teisės aktų atitinkamoje srityje¹⁰⁵⁰. Vėlesnėje *Environmental Penalties* byloje ESTT dar tiksliau paaiškino, kada trečiojo ramsčio priemonė pažeidžia EB sutartį – toks pažeidimas patvirtinamas tuo atveju, jei tam tikra priemonė gali būti priimama pagal EB sutarties teisinį pagrindą¹⁰⁵¹. Tada Teismas priminė savo praktiką dėl teisinio pagrindo nustatymo pirmame ramstyje, pabrėždamas, jog teisinio pagrindo priimant EB teisės aktą pasirinkimas turi būti grindžiamas objektyviais kriterijais, kuriems gali būti taikoma teisminė kontrolė, įskaitant, be kita ko, teisės akto tikslą ir turinį¹⁰⁵². Nustatęs, jog *pagrindinis* ginčijamo trečiojo ramsčio teisės akto tikslas yra aplinkos apsauga, ESTT jį panaikino, nurodydamas, jog jis turėjo būti priimtas pagal atitinkamą EB sutarties teisinį pagrindą – 175 straipsnį. Tokią savo praktiką jis patvirtino *Ship-source pollution* byloje¹⁰⁵³, kurioje jis atkartoją Sprendimo *Environmental Penalties* argumentus. Tačiau priešingai nei pastarajame sprendime, ESTT, išnagrinėjęs ginčijamos trečiojo ramsčio priemonės turinį, nustatė, jog jis negali būti priskirtas EB kompetencijai, todėl ši priemonė nepažeidžia ex ES sutarties 47 straipsnio¹⁰⁵⁴. Taigi šia savo praktika ESTT pavertė ex ES sutarties 47 straipsnį ramsčių atribojimo instrumentu, paremtu jau minėtu „gravitacijos centro testu“, pagal kurį vertinama, su kokio ES ramsčio tikslu ginčijamas teisės aktas labiausiai susijęs ir kuriam ramsčiui priskirtinas jo turinys¹⁰⁵⁵.

¹⁰⁴⁸ Žr. 1998 m. gegužės 12 d. Sprendimo *Taryba prieš Komisiją*, C-170/96, Rink. p. I-2763, 16 punktą.

¹⁰⁴⁹ *Ibid.*, 17 punktą.

¹⁰⁵⁰ CREMONA, M. 2008, *supra*, note 79, p. 45.

¹⁰⁵¹ Žr. 2005 m. rugsėjo 13 d. Sprendimo *Komisija prieš Tarybą*, C-176/03, Rink. p. I-7879, 40 punktą.

¹⁰⁵² *Ibid.*, 45 punktas. Taip pat žr. 1991 m. birželio 11 d. Sprendimo *Komisija prieš Tarybą*, C-300/89, Rink. I-2867, 10 punktą; ir 2002 m. rugsėjo 19 d. Sprendimo *Huber*, C-336/00, Rink. p. I-7699, 30 punktą.

¹⁰⁵³ 2007 m. spalio 23 d. Sprendimas *Komisija prieš Tarybą*, C-440/05, Rink. p. I-9097.

¹⁰⁵⁴ Žr. *ibid.*, 61-70 punktus.

¹⁰⁵⁵ Taip pat žr. DASHWOOD, A. 2008, *supra*, note 928, p. 82. Anot prof. Dashwood, šie sprendimai rodo, jog ES sutarties 47 straipsnio pažeidimas pripažįstamas tada, kai savo identiškas trečiojo ramsčio teisės aktas gali būti priimtas pirmajame ramstyje. Tai jis vadina „pakeitimo“ efektu (ang. *substitution effect*).

Jau minėtas Sprendimas *ECOWAS* byloje laikytinas natūraliu aptartų ESTT sprendimų tęsiniu pirmojo ir antrojo ramsčių atribojimo kontekste¹⁰⁵⁶. Šiame sprendime ESTT nagrinėjo Komisijos ieškinį, kuriuo ji prašė panaikinti su kova prieš šaulių ir lengvųjų ginklų plitimą Vakarų Afrikoje susijusį Tarybos sprendimą ir bendruosius veiksmus, priimtus BUSP srityje, teigdama, jog šios priemonės turėjo būti priimtos pagal EB sutarties teisinį pagrindą vystomojo bendradarbiavimo srityje. Šiame svarbiame sprendime ESTT galutinai patvirtino „gravitacijos centro“ testą ramsčių atribojimo ginčuose ir tai, jog ES sutarties 47 straipsnis skirtas „puoselėti ir plėtoti EB *acquis communautaire*“¹⁰⁵⁷. Be jau aptarto ESTT draudimo priimti tarpramstinę priemonę, remiantis BUSP ir ex EB teisiniais pagrindais, šiame sprendime ESTT taip pat papildė pirmojo – trečiojo ramsčio atribojimo byloje plėtotą EB sutarties pažeidimo taisyklę.

Sprendime *ECOWAS* Teismas pabrėžė, jog teisinės pasekmės sukuriantis BUSP teisės aktas pažeidžia ES sutarties 47 straipsnį, „jei jis galėjo būti priimtas pagal EB sutartį, ir nebūtina nagrinėti, ar toks aktas kliudo Bendrijai įgyvendinti savo kompetenciją arba riboja ją įgyvendinant“¹⁰⁵⁸. Teismas išaiškino, jog BUSP teisės aktas pažeidžia minėtą straipsnį, jei, atsižvelgiant į šiuo teisės aktu siekiamą tikslą ir turinį, jo pagrindinis tikslas yra įgyvendinti EB sutartimi Bendrijai pavestą politiką ir jis galėjo būti tinkamai priimtas pagal pastarąją sutartį¹⁰⁵⁹. Be to, ESTT pridūrė, jog ES sutarties 47 straipsnis pažeidžiamas kaskart, kai BUSP teisės aktas galėjo būti priimamas pagal EB sutartį, todėl nėra būtina aiškintis, ar tokioje srityje kaip vystomasis bendradarbiavimas, kuri nepriklauso EB išimtinai kompetencijai ir kur valstybės narės įgyvendindamos savo kompetenciją gali veikti atskirai arba kartu su kitomis valstybėmis narėmis, tokį aktą jos galėjo priimti

¹⁰⁵⁶ Plačiau apie šį sprendimą ir jo konstitucinę reikšmę žr. VOOREN, B. VAN. 2009a, *supra*, note 974, p. 7-24; ir VOOREN, B. VAN. 2009b, *supra*, note 975, p. 231-248; HILLION, CH., WESSEL, R. A. 2009, *supra*, note 683 p. 551-586; EECKHOUT, P. 2011b, *supra*, note 922, p. 265-292; ELSUWEGE, P. VAN. *supra*, note 890, p. 987-1019; FRIESEN, B. Der Fall “ECOWAS” nach dem Vertrag von Lissabon: zur Abgrenzung zwischen Entwicklungszusammenarbeit und GASP nach der neuen Rechtslage. *Zeitschrift für Europarechtliche Studien – ZeuS*, 2012, p.101-119.

¹⁰⁵⁷ Žr. 2008 m. gegužės 20 d. Sprendimo *Komisija prieš Tarybą*, C-91/05, Rink. p. I-3651, 59 punktą.

¹⁰⁵⁸ *Ibid.*, 60 punktas.

¹⁰⁵⁹ *Ibid.*

įgyvendindamos savo kompetenciją. Atitinkamai ESTT pabrėžė, jog klausimas, ar BUSP akto nuostatos priklauso EB kompetencijai, yra „susijęs su šios kompetencijos suteikimu ir todėl su pačiu jos egzistavimu, o ne su išimtinu ar pasidalijamu juo jos pobūdžiu“¹⁰⁶⁰.

Įtvirtinęs šiuos principus, ESTT nagrinėjo, ar ginčijamas BUSP sprendimas galėjo būti priimtas pagal EB sutartį. Teismas pabrėžė, jog EB vystomojo bendradarbiavimo tikslai yra platūs¹⁰⁶¹, ir remdamasis įvairiais ES dokumentais konstatavo, jog kai kurios EB priemonės besivystančiose šalyse gali siekti lengvųjų ginklų plitimo užkardymo, nes tai prisidėtų prie šių šalių socio-ekonominio vystymosi. Tačiau Teismas pabrėžė, jog tokia priemonė įmanoma tik tuo atveju, jei atsižvelgiant jos tikslą ir turinį, ji būtų priskirta EB kompetencijai. Tačiau jei priemonės pagrindinis tikslas būtų BUSP įgyvendinimas, net jei ji prisidėtų prie besivystančių šalių socio-ekonominio vystymosi, ji negalėtų būti priimta pagal EB sutartį¹⁰⁶². Tada ESTT ėmėsi išsamios ginčijamo BUSP sprendimo tikslų ir turinio analizės, kad nustatytų, ar jis priskirtinas EB vystomojo bendradarbiavimo kompetencijai. Teismas pastebėjo, jog sprendimu bendrai siekiama taikos ir tarptautinio saugumo, tačiau kartu siekiama panaikinti kliūtis Vakarų Afrikos šalių vystymuisi ir šis tikslas nelaikytinas pagalbinis. Ginčijamo sprendimo specifinis tikslas buvo sustiprinti aptariamų šalių gebėjimus kovoti su lengvųjų ginklų plitimo reiškiniu, kuris to sprendimo preambulėje pripažįstamas kaip kliūtis tvariam tų šalių vystymuisi. Iš to ESTT padarė išvadą, jog aptariamam sprendimu siekiama kelių tikslų, priklausančių BUSP ir EB vystomojo bendradarbiavimo sritims, ir nė vienas jų nėra pagalbinis kito atžvilgiu¹⁰⁶³. Dėl sprendimo turinio – finansinės ir techninės pagalbos – ESTT pažymėjo, jog šis turinys gali būti priskiriamas tiek BUSP, tiek EB sričiai atsižvelgiant į atitinkamus tuo

¹⁰⁶⁰ *Ibid.*, 61-62 punktai.

¹⁰⁶¹ Teismas pabrėžė, jog jais „<...> gali būti siekiama ne tik tvarios ekonominės ir socialinės besivystančių šalių raidos, jų sklandžios ir laipsniškos integracijos į pasaulio ekonomiką bei kovos su skurdu, bet ir demokratijos bei teisinės valstybės plėtojimo ir žmogaus teisių bei pagrindinių laisvių gerbimo <...>“. *Ibid.*, 64-65 punktai, su nuorodomis į 1996 m. gruodžio 3 d. Sprendimo *Portugalija prieš Tarybą*, C-268/94, Rink. p. I-6177, 37 punktą; ir 2007 m. spalio 23 d. Sprendimo *Parlamentas prieš Komisiją*, C-403/05, Rink. p. I-09045, 56 punktą.

¹⁰⁶² *Ibid.*, 68-72 punktai.

¹⁰⁶³ *Ibid.*, 79-99 punktai.

sprendimu siekiamus tikslus. Tad ESTT reziūmavo, jog BUSP sprendimas sudarytas iš dviejų *lygiaverčių* BUSP ir EB elementų, ir todėl jis yra naikintinas¹⁰⁶⁴. Įdomu pastebėti, jog toks ESTT sprendimas prieštaravo GA išvadai, kurioje jis nustatė, jog aptariamas sprendimas daugiausiai, jei ne išimtinai susijęs su BUSP tikslu užtikrinti regioninį saugumą, o vystomojo bendradarbiavimo tikslai buvo tik netiesioginiai ir šalutiniai. Bet kaip ir ESTT, GA laikė sprendimo turinį neutraliu, t.y. finansinė ir techninė pagalba galėjo būti naudojama tiek BUSP, tiek ir EB vystomojo bendradarbiavimo tikslais¹⁰⁶⁵.

Taigi Sprendimas *ECOWAS* įtvirtino tris svarbius principus. Pirma, ex ES sutartis 47 straipsnis gina visas EB kompetencijos kategorijas, įskaitant pasidalijamąją ir papildančiąją. Jei atsižvelgiant į priemonės tikslą ir turinį ji gali būti priimta pagal EB sutartį, ji jokių būdu negali būti priimta pagal ES sutartį. Tačiau, kita vertus, valstybės narės neprivalo naudotis neišimtinė EB kompetencija – jos gali imtis individualių ar kolektyvinių veiksmų už ES ribų¹⁰⁶⁶. Antra, BUSP ir EB sričių atribojimas turi būti atliekamas atsižvelgiant į priimamos priemonės *pagrindinį* tikslą ar turinio elementą. Tad pripažįstama galimybė priimti priemonę, kuria siekiama BUSP ir EB tikslų ar kuri turi BUSP ir EB elementų, tačiau vienas jų turi būti tik šalutinis (pagalbinis). Ir trečia, kaip jau minėta anksčiau, ESTT uždraudė priimti priemones, kurios pasižymi lygiaverčiais BUSP ir EB tikslais ar elementais¹⁰⁶⁷.

Nestebina tai, jog Sprendimas *ECOWAS* sukėlė kritikos bangą doktrinoje¹⁰⁶⁸. Prof. Dashwood teigė, jog ex 47 straipsnis neužkerta kelio tam tikram paralelizmui tarp pirmojo ir antrojo ramsčio, t.y. gali būti priimamos antrojo ramsčio priemonės, kurios yra panašios į pirmojo ramsčio priemones. Viena vertus, EB neišimtinės kompetencijos srityse, kuriose netaikomas viršenybės principas, BUSP priemonės būtų įmanomos, nes jos niekaip

¹⁰⁶⁴ *Ibid.*, 100-105 punktai.

¹⁰⁶⁵ Žr. 2007 m. rugsėjo 19 d. generalinio advokato Mengozzi išvados byloje Komisija prieš Tarybą, C-91/05, Rink. p. I-3651, 204-211 punktus.

¹⁰⁶⁶ Taip pat žr. EECKHOUT, P. 2011a, *supra*, note 40, p. 180.

¹⁰⁶⁷ *Ibid.*, p. 181.

¹⁰⁶⁸ VOOREN, B. VAN. 2009a, *supra*, note 974, p. 7-24; ir VOOREN, B. VAN. 2009b, *supra*, note 975, p. 231-248; DASHWOOD, A. 2008, *supra*, note 928, p. 70-104; HILLION, CH., WESSEL, R. A. 2009, *supra*, note 683 p. 551-586; EECKHOUT, P. 2011b, *supra*, note 922, p. 265-292.

negalėtų pažeisti EB kompetencijos ar užkirsti kelią ja naudotis ateityje. Kita vertus, BUSP yra reikšminga ES politikos sritis, apimanti „visus“ užsienio ir saugumo politikos aspektus, kuria siekiama įtvirtinti ES identitetą tarptautinėje arenoje, kartu atsižvelgiant į lojalumo ir ES solidarumo principus ir įvairių ES politikos sričių darnos reikalavimą. Atitinkamai BUSP negali būti „likutine“ ES kompetencijos kategorija, kuria negalima naudotis, jei priimamoje priemonėje egzistuoja bent mažiausias EB elementas. Atvirkščiai, anot prof. Dashwood, reikia siekti BUSP ir EB politikos sričių papildomumo ir sinergijos, vadovaujantis lojalaus bendradarbiavimo ir darnos principais bei ES išorės veiksmų veiksmingumo interesais¹⁰⁶⁹.

Kiti autoriai kritikavo Sprendimą *ECOWAS* dėl galimo kompetencijos suteikimo principo pažeidimo – valstybės narės verčiamos veikti arba visai už ES ribų, arba per EB, net ir toje srityje, kurioje valstybės narės išlaiko paralelinę kompetenciją ir kurioje netaikomas pirmenybės principas¹⁰⁷⁰. Paradoksalu, bet Sprendimas *ECOWAS* iš tiesų skatina valstybes nares panašiose situacijose veikti už ES ribų, nes jis neleido imtis nei atskirų EB ar BUSP, nei horizontalių (integruotų BUSP ir EB) priemonių. Kartu šis sprendimas neprisidėjo prie didesnio ES institucijų ir valstybių narių tarpusavio pasitikėjimo ir darnios, gera valia grįstos ES išorės politikos integracijos.

Kyla pagrįstas klausimas, ar Lisabonos sutartis kaip nors modifikuoja minėtus tris Sprendimo *ECOWAS* principus ir padeda išspręsti jų keliamus sunkumus. Kaip jau nustatyta, Lisabonos sutartis atveria kelią horizontalių, BUSP ir SESV sritis apimančių ES susitarimų sudarymui. Tačiau abejotina, ar ji pakoreguos pirmąjį ir antrąjį *ECOWAS* principą, t.y. ar ji panaikins SESV hierarchiją BUSP atžvilgiu ir palengvins teisinio pagrindo parinkimą. Iš pirmo žvilgsnio atrodo, jog EB ir ES susiliejimasis į vieną organizaciją, kompetencijos kategorijų išvardijimas, ES sutarties ir SESV lygiaverčio teisinio statuso pripažinimas sukuria tam sąlygas. Tačiau tokia išvada apgaulinga. BUSP kaip

¹⁰⁶⁹ DASHWOOD, A. 2008, *supra*, note 928, p. 102.

¹⁰⁷⁰ VOOREN, B. VAN. 2009a, *supra*, note 974, p. 7-24.

ir anksčiau išlieka neapibrėžta *sui generis* sritimi, kuriai taikomos „specialios taisyklės ir procedūros“, o naujasis ES sutarties 40 straipsnis tik sukuria papildomą galvosūkį dar labiau sutvirtindamas BUSP išskirtinumą, nes juo numatoma „dviguba“ BUSP ir SESV sričių apsauga nuo viena kitos poveikio kompetencijos vykdymo procedūroms ir institucijų įgaliojimų apimčiai. Naujasis 40 straipsnis, priešingai nei ex ES sutarties 47 straipsnis, nebeteikia pirmenybės EB sutarčiai ir EB teisiniams pagrindams. Tačiau galima abejoti kai kurių autorių teiginiu, jog šis straipsnis yra viena reikšmingiausių Lisabonos sutarties naujovių, pakeičianti BUSP ir kitų išorės politikos sričių santykio balansą¹⁰⁷¹. Pirma, dar iki Lisabonos sutarties įsigaliojimo ESTT yra keletą kartų „apgynęs“ trečiąjį ramstį nuo EB ramsčio intervencijos, pripažindamas, jog EB priemonė turėjo būti priimta pagal ES sutartį¹⁰⁷². Antra, kaip ir anksčiau, BUSP išlaiko savo „pirminę nuodėmę“¹⁰⁷³ – ji išlieka itin plačiai formuluojama ES politikos sritimi, apimančia „*visas* užsienio politikos sritis ir *visus* su ES saugumu susijusius klausimus“, tačiau dėl tokio savo neapibrėžtumo, konkrečių teisinių pagrindų nebuvimo ir gana ribotos teisėkūros BUSP iš tiesų panaši į „likutinę“, SESV papildančią kompetencijos kategoriją. Trečia, kaip jau minėta, Lisabonos sutartis panaikino atskirus BUSP tikslus ir sujungė juos kartu su kitais ES išorės santykių tikslais į vieną bendrą ES išorės politikos tikslų sąrašą, taip toliau apsunkindamas BUSP identifikavimą.

Tad šiame kontekste abejotina, ar ES sutarties 40 straipsnis iš esmės keičia BUSP ir SESV sričių atribojimo praktiką ar santykį tarp jų. Panašu, jog šis straipsnis reikšmingas daugiau tuo, jog jis įneša papildomos piniavos. BUSP kompetencijai ir toliau išliekant neapibrėžtai ir bent jau formaliai be specifinių tikslų, tampa sudėtinga ją atriboti nuo tarptautinį elementą turinčių

¹⁰⁷¹ ELSUWEGE, P. VAN. *supra*, note 890, p. 1002; VOOREN, B. VAN. 2009b, *supra*, note 975, p. 231-248.

¹⁰⁷² Žr. 2006 m. gegužės 30 d. Sprendimą *Parlamentas prieš Tarybą ir Komisiją*, C-317/04 ir C-318/04, Rink. p. I-4721; 2007 m. spalio 23 d. Sprendimą *Komisija prieš Tarybą*, C-440/05, Rink. p. I-9097. Taip pat žr. Sprendimą *Kadi* byloje, kurioje Teismas pabrėžė, jog taikos ir saugumo užtikrinimas yra išimtinai BUSP, o ne EB tikslai. 2008 m. rugsėjo 3 d. Sprendimo *Kadi ir Al Barakaat International Foundation prieš Tarybą ir Komisiją*, C-402/05 P ir C-415/05 P, Rink. p. I-6351, 197-203 punktai.

¹⁰⁷³ EECKHOUT, P. 2011b, *supra*, note 922, p. 265-292, p. 272.

SESV politikos sričių, tokių kaip vystomasis bendradarbiavimas, laisvės, saugumo ir teisingumo erdvė, BPP, ir užtikrinti tarp jų deramą balansą¹⁰⁷⁴. Tampa neaišku, ar tokiose situacijose kaip *ECOWAS* ESTT ir po Lisabonos sutarties turėtų teikti pirmenybę SESV kompetencijai ir neleisti priimti BUSP priemonių net ir paralelinės SESV kompetencijos srityse, nepaisydamas to, jog 40 straipsnis formaliai užtikrina BUSP ir EB politikos sričių lygiavertiškumą. Dėl šių neaiškumų doktrinoje siūloma atsisakyti „gravitacijos centro“ testo, paremto dominuojančio priemonės tikslo ar elemento nustatymu.

Viena vertus, prof. Cremona siūlo traktuoti BUSP kompetenciją kaip *lex generalis*, o kompetenciją atitinkamose SESV srityse – kaip *lex specialis*. Šis pasiūlymas grindžiamas tuo, jog, nepaisant 40 straipsnyje įtvirtinamo BUSP ir SESV sričių lygiavertiškumo, turėtų išlikti SESV politikos sričių viršenybė BUSP atžvilgiu, t.y. BUSP teisės aktai turėtų būti priimami tik tada, kai jie negali būti priimti pagal SESV. Teigiama, jog plačiai formuluojama BUSP visais atvejais turi atsižvelgti į ex EB *acquis*, plėtotą susijusiose srityse, ir negalima pamiršti, jog pačios BUSP *acquis* yra gana ribotas¹⁰⁷⁵. Vis dėlto, galima suabejoti tokiu pasiūlymu. SESV politikos sričių prioritizavimas prieštarautų Lisabonos sutarčiai, kurioje buvo aiškiai siekiama pabrėžti BUSP svarbą ir lygiavertiškumą SESV politikos sritims siekiant didesnės darnos ir veiksmingumo ES išorės santykiuose. SESV kompetencijai ir toliau besiplečiant bei ją aiškinant plečiamai, kyla reali grėsmė BUSP kompetencijos apribojimui iki visiškai nereikšmingos, „likutinės“ kompetencijos. Be to, jei tam tikra priemone iš tiesų siekiama kelių tikslų arba ji sudaryta iš kelių elementų, pagal aptariamą pasiūlymą nebūtų aišku, kada *lex specialis* įgytų pirmenybę prieš *lex generalis*, o taip pat kokių tikslų – BUSP ar SESV – konkrečia priemone siekiama labiau arba kuriai šių sričių priskirtinas pagrindinis jos turinio elementas. Kaip rodo *ECOWAS* ginčo aplinkybės, atsakymas į šiuos klausimus gali būtų sudėtingas ir gana subjektyvus. Kartu

¹⁰⁷⁴ CREMONA, M. 2008, *supra*, note 79, p. 45; VOOREN, B. VAN. 2009b, *supra*, note 975, p. 231-248.

¹⁰⁷⁵ CREMONA, M. 2008, *supra*, note 79, p. 46; Panašiai žr. EECKHOUT, P. 2011b, *supra*, note 922, p. 272.

abejotina, jog priemonei daugiau siekiant specifinių BUSP tikslų būtų galima taikyti *lex specialis* – SESV teisinį pagrindą.

Kita alternatyva – atribojimas remiantis priimamo ES teisės akto forma¹⁰⁷⁶. BUSP išsiskiria tuo, jog jos rėmuose negalima priimti įstatymo galią turinčių aktų¹⁰⁷⁷. BUSP priimami tik įstatymo galios neturintys sprendimai ir bendros gairės¹⁰⁷⁸. Vis dėlto, ir ši alternatyva nėra tinkama. Viena vertus, remiantis nusistovėjusia ESTT praktika, teisinio pagrindo pasirinkimas nulemia teisės akto priėmimui taikomą procedūrą, o ne atvirkščiai¹⁰⁷⁹. Vien tai, kad pasirenkama viena ar kita teisės akto priėmimo procedūra, negali būti pakankamas pagrindas nuspręsti, jog šis teisės aktas priklauso BUSP ar SESV reguliavimo sričiai. Be to, pats terminas „įstatymo galios neturintis aktas“ nereiškia, jog toks aktas nėra teisiškai privalomas ar nesukelia teisinių pasekmių. Ši teisės aktų kategorija labiau siejasi su jų priėmimui taikoma procedūra, o ne su jų turiniu ar sukeliama pasekmėmis¹⁰⁸⁰.

Tad panašu, jog, atsižvelgiant į ES sutartyse nustatytą BUSP ir SESV sričių santykį ir jų teisinės savybes, ir po Lisabonos sutarties įsigaliojimo tenka taikyti „gravitacijos centro“ testą. Toks testas aiškiai pripažįstamas ne tik naujausioje ESTT praktikoje¹⁰⁸¹, bet ir SESV 218 straipsnio 3 dalyje, reguliuojančioje ES derybininko parinkimą pagal tai, su kokia kompetencija numatomas sudaryti susitarimas labiau susijęs. Tačiau jei paaiškėja, jog susitarimas yra sudarytas iš lygiaverčių BUSP ir SESV elementų, bent jau jo sudarymo metu atribojimo problema išnyktų pritarus jau anksčiau aptartam horizontalaus ES susitarimo sudarymui. Ir tik tuo atveju, jei tokio susitarimo sudarymas būtų neįmanomas arba jam nebūtų pritarta, tektų ieškoti dominuojančio susitarimo tikslo ar elemento ir sudaryti susitarimą pagal

¹⁰⁷⁶ Žr. HERRMANN, CH. *supra*, note 880, p. 19.

¹⁰⁷⁷ ES sutarties 24 straipsnio 1 dalies antra pastraipa ir 30 straipsnis.

¹⁰⁷⁸ ES 25 straipsnis.

¹⁰⁷⁹ Žr. 2012 m. liepos 19 d. Sprendimo *Parlamentas prieš Tarybą*, C-130/10, Rink. p. 00000, 80 punktą. Panašiai žr. ELSUWEGE, P. VAN. *supra*, note 890, p. 1006; KOUTRAKOS, P. 2008, *supra*, note 101, p. 170.

¹⁰⁸⁰ Žr. EECKHOUT, P. 2011b, *supra*, note 922, p. 279; ELSUWEGE, P. VAN. *supra*, note 890, p. 1005.

¹⁰⁸¹ Žr. 2012 m. liepos 19 d. Sprendimo *Parlamentas prieš Tarybą*, C-130/10, Rink. p. 00000, 43 punktą.

atitinkamą teisinį pagrindą arba skaidyti susitarimą į du susijusius susitarimus, apimančius BUSP ir kitas ES politikos sritis. Šiuo atveju galima priminti, jog nepaisant Lisabonos sutartimi panaikintų „specifinių“ BUSP tikslų šią politikos sritį reguliuojančiame ES sutarties skyriuje, jie vis dar gali būti identifikuojami bendrų tikslų sąrašė ir taip atriboti nuo SESV sritims priskirtinų tikslų¹⁰⁸².

Vis dėlto, praktikoje minėtą „gravitacijos centro“ testą taikyti itin sudėtinga. Negalima išvengti subjektyvumo nusprendžiant, kokio *pagrindinio* tikslo nagrinėjama priemone siekiama. Lieka neaišku, pagal kokius kriterijus nustatoma, kad tam tikras teisės akto tikslas ar elementas yra *lygiavertis* arba *šalutinis* kitai politikos sričiai priklausančiam tikslui ar elementui. Kaip matėme *ECOWAS* byloje, net vadovaudamiesi panašiais vertinimo metodais, ESTT ir GA Mengozzi priėjo kardinaliai skirtingų išvadų dėl ginčijamu BUSP teisės aktu siekiamų tikslų¹⁰⁸³. Skirtingų išvadų priėjo ir EP bei ESTT naujausioje byloje *Parlamentas prieš Tarybą* dėl tinkamo teisinio pagrindo parinkimo nustatant sankcijas su terorizmu susijusiems asmenims¹⁰⁸⁴. Daugelis priemonių vystomojo bendradarbiavimo, humanitarinės pagalbos, laisvės, saugumo ir teisingumo srityse gali siekti, be kita ko, taikos, saugumo, demokratijos ar pagarbos žmogaus teisėms stiprinimo tikslų. Teismui pripažįstant tamprų ryšį tarp šalių socio-ekonominio vystymosi ir, pvz., taikios aplinkos¹⁰⁸⁵ ar pagarbos žmogaus teisėms¹⁰⁸⁶, tampa itin sudėtinga nuspręsti, kada baigiasi vystomasis bendradarbiavimas ir prasideda BUSP, ar kada terorizmo keliamos išorės grėsmės tampa ES vidaus grėsmėmis.

¹⁰⁸² Šie BUSP tikslai yra įtvirtinti 21 straipsnio 2 dalies a, b ir c punktuose – „Sąjunga nustato ir įgyvendina bendrą politiką <...>, kad: a) apgintų savo vertybes, pagrindinius interesus, saugumą, nepriklausomybę ir vientisumą; b) įtvirtintų ir remtų demokratiją, teisinę valstybę, žmogaus teises ir tarptautinės teisės principus; c) išsaugotų taiką, užkirstų kelią konfliktams ir stiprintų tarptautinį saugumą pagal Jungtinių Tautų Chartijos tikslus ir principus, taip pat pagal Helsinkio baigiamojo akto principus ir Paryžiaus Chartijos tikslus, įskaitant susijusiuosius su išorės sienomis“. Taip pat žr. ELSUWEGE, P. VAN. *supra*, note 890, p. 1007; DASHWOOD, A. 2008, *supra*, note 928, p. 70-104.

¹⁰⁸³ Panašiai žr. ELSUWEGE, P. VAN. *supra*, note 890, p. 1007.

¹⁰⁸⁴ 2012 m. liepos 19 d. Sprendimas *Parlamentas prieš Tarybą*, C-130/10, Rink. p. 00000.

¹⁰⁸⁵ Žr. 2007 m. spalio 23 d. Sprendimą *Parlamentas prieš Komisiją*, C-403/05, Rink. p. I-09045; 2008 m. gegužės 20 d. Sprendimą *Komisija prieš Tarybą*, C-91/05, Rink. p. I-3651.

¹⁰⁸⁶ 1996 m. gruodžio 3 d. Sprendimo *Portugalija prieš Tarybą*, C-268/94, Rink. p. I-6177, 25 punktas.

Tad akivaizdu, jog sudėtingoje ES išorės santykių praktikoje, kurioje įvairios politikos sritys yra glaudžiai tarpusavyje susijusios, o valstybių vidaus grėsmės tiesiogiai koreliuoja su išorės grėsmėmis, nėra įmanoma nubrėžti tikslų ribų tarp BUSP ir kitų ES išorės politikos sričių. Viena laimė tai, jog BUSP pagal savo pobūdį yra gana specifinė ir ribota ES politikos sritis, todėl erdvės ES ir valstybių narių ginčams ją atribojant nuo kitų ES politikos sričių būtų mažiau, nei pasidalijamosios ES kompetencijos vertikalių mišrių susitarimų atveju. Siekiant sumažinti įtampą tarp BUSP ir kitų sričių ir jas suderinti, reikia vadovautis jau ne kartą minėtu lojalaus bendradarbiavimo principu ir iš jo išplaukiančiu darnos reikalavimu¹⁰⁸⁷.

Tad net jei ES politiniame ar teisiniame lygmenyje nebūtų pritarta horizontalių BUSP ir kitas sritis apimančių teisės aktų priėmimui ar ES susitarimų sudarymui, didesnės ES išorės veiksmų darnos ir veiksmingumo labai reikia kurti glaudesnius saitus tarp BUSP ir SESV reguliuojamų instrumentų¹⁰⁸⁸. Viena vertus, šiam tikslui gali pasitarnauti teisiškai neprivalomi politiniai dokumentai, kuriais į vieną instrumentą apjungiamos visos reikšmingos ES politikos sritys ir teikiami pasiūlymai, kaip geriausiai išnaudoti turimus resursus šiose srityse siekiant bendrų ES tikslų¹⁰⁸⁹. Kita vertus, galima pritarti prof. Elsuwege, siūlančiam ES išorės santykių instrumentuose naudoti daugiau abipusių nuorodų į BUSP ir ne BUSP sritis ir jose priimamas priemones. Tai leistų pragmatiškai užtikrinti šių teisiškai ir politiškai skirtingų sričių darnesnę koegzistavimą ir viena kitos papildomumą¹⁰⁹⁰. Įdomu pastebėti, jog praktikoje netrūksta tokių instrumentų pavyzdžių. Aiškiausią jungtį tarp BUSP ir SESV numato SESV 215 straipsnis, kuriame nustatomas ribojančių priemonių prieš trečiąsias šalis ir asmenis priėmimas atitinkamo BUSP sprendimo pagrindu. Be to, Sprendime *ECOWAS*

¹⁰⁸⁷ Žr. ELSUWEGE, P. VAN. *supra*, note 890, p. 1009.

¹⁰⁸⁸ Panašiai žr. ELSUWEGE, P. VAN. *supra*, note 890, p. 1016; EECKHOUT, P. 2011a, *supra*, note 40, p. 188.

¹⁰⁸⁹ Pvz., Komisijos komunikatas „Politikos suderinamumas vystymosi labui – bendro Europos Sąjungos požiūrio politikos sistemos“, *supra*, note 31; taip pat žr. Bendrą komunikatą Europos Parlamentui, Tarybai, Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komitetui ir Regionų komitetui „ES parama tvariams pokyčiams prie demokratijos pereinančiose šalyse“. JOIN/2012/027 final.

¹⁰⁹⁰ ELSUWEGE, P. VAN. *supra*, note 890, p. 1017. Taip pat žr. šių straipsnių išvadas: VOOREN, B. VAN. 2009a, *supra*, note 974, p. 7-24; ir VOOREN, B. VAN. 2009b, *supra*, note 975, p. 231-248.

ESTT nepanaikino BUSP bendrųjų veiksmų, kuriems įgyvendinti buvo priimtas ginčijamas BUSP sprendimas. Atvirkščiai, ESTT, prisiminęs darnos reikalavimą, pabrėžė, jog BUSP bendrųjų veiksmų tikslai gali būti įgyvendinti tiek BUSP, tiek ir ex EB priemonėmis¹⁰⁹¹. Nuorodos į EB politikos sritis buvo daromos ir BUSP bendrose strategijose, kartu pažymint darnos reikalavimo ir suteiktos kompetencijos bei institucijų įgaliojimų laikymosi įgyvendinant tas strategijas svarbą¹⁰⁹². Tiesa, šioje vietoje svarbu išvengti situacijų, kada EK taptų tik administraciniu, BUSP instrumentų įgyvendinimo organu¹⁰⁹³. Nuorodos į SESV sritis ir galimus veiksmus jose problemų neturėtų sukelti, tačiau EK įpareigojimas imtis ar susilaikyti nuo tam tikrų veiksmų pažeistų EK priklausančią iniciatyvos teisę, tad ir Sutartimis įtvirtintą ES institucijų balansą.

Vis dėlto, nežiūrint į šiuos teisinius apribojimus ar formalią BUSP ir SESV politikos sričių lygybę, galima pritarti prof. Eeckhout, jog ES išorės politikos darna ir nuoseklumas iš esmės galimi tik tada, jei BUSP būtų suteikta tam tikra politinė viršenybė¹⁰⁹⁴. Iš tiesų, „aukštoji politika“ (angl. *high politics*) neišnyktų, jei netaikytume BUSP – ES valstybės narės, net ir sprendamos SESV priklausančius klausimus, būtinai į ją atsižvelgtų. Geras to pavyzdys būtų derybos dėl prekybos susitarimo su Iranu. Neįsivaizduojama, kaip šių derybų nepaveiktų tarptautinio saugumo politikos aspektai ir valstybių narių pozicijos jų atžvilgiu. Tad vietoj griežto BUSP ir BPP atribojimo, reikėtų siekti integruotos ES pozicijos, teikiant deramą pirmenybę tarptautinio saugumo politikos interesams¹⁰⁹⁵.

Galiausiai pabrėžtina, jog šių sudėtingų horizontalaus ES kompetencijos atribojimo klausimų ir santykio tarp BUSP ir SESV

¹⁰⁹¹ 2008 m. gegužės 20 d. Sprendimo *Komisija prieš Tarybą*, C-91/05, Rink. p. I-3651, 88 punktas. Plačiau žr. ELSUWEGE, P. VAN. *supra*, note 890, p. 987-1019.

¹⁰⁹² Pvz., žr. 1999 m. gruodžio 11 d. EVT bendrą strategiją dėl Ukrainos. Prieiga per internetą: <http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cmsUpload/ukEN.pdf> [žiūrėta 2013-05-15], 38 punktą.

¹⁰⁹³ Šie klausimai kilo dar 1994 m. priimant bendrąsias pozicijas dėl Ruandos ir Ukrainos. Žr. EECKHOUT, P. 2011a, *supra*, note 40, p. 187; ELSUWEGE, P. VAN. *supra*, note 890, p. 987-1019; WESSEL, R. A. The Inside Looking Out: Consistency and Delimitation in EU External Relations. *Common Market Law Review*, vol. 37, 2000, p. 1155.

¹⁰⁹⁴ Žr. EECKHOUT, P. 2011a, *supra*, note 40, p. 188.

¹⁰⁹⁵ Tai netiesiogiai pripažįstama ir Europos Saugumo Strategijoje. Žr. Europos saugumo strategija. Saugi Europa geresniame pasaulyje, *supra*, note 6, p. 13.

išaiškinimui pasitarnautų ESTT praktika. Atsižvelgiant į tai, jog ES sutartys atsakymų nepateikia, ESTT, kuris Lisabonos sutartimi įgijo jurisdikciją užtikrinti BUSP ir kitų ES sričių abipusę apsaugą bei darnos reikalavimo laikymąsi, galėtų padėti atrasti balansą tarp ES išorės veiksnių darnos ir veiksmingumo reikalavimų bei griežto ES išorės politikos sričių atribojimo, kuris šiuo požiūriu primena vertikaliuose santykiuose taikomą kompetencijos suteikimo principą. Teismas turėtų užtikrinti, jog dėl Sutartyse įtvirtinto horizontalaus ES kompetencijos pasidalijimo nebūtų užkirstas kelias naudotis integruotais, įvairias ES politikos priemones apjungiančiais instrumentais, o kartu skatinti tarpusavio pasitikėjimą tarp valstybių narių ir ES institucijų bei geranorišką veikimą per ES. Vis dėlto, nežiūrint į svarbų ESTT vaidmenį užtikrinant darnų ir subalansuotą ES išorės (teisinių) santykių plėtojimą, pagrindinė atsakomybė neabejotinai turi tekti politinėms ir vykdomosioms ES institucijoms. Būtent jos turi surasti delikatus balansą tarp BUSP ir SESV politikos sričių ir jas apjungti siekiant optimaliausių rezultatų. Tikėtis to vien tik iš Teismo būtų ne tik per daug optimistiška, bet ir nepagrįsta demokratiniu požiūriu.

6.3. Skyriaus apibendrinimas ir išvados

Tyrimas parodė, jog Lisabonos sutartis, kaip ir ankstesnės ES sutartys, nereglamentuoja mišrių susitarimų. Vis dėlto, jos nuostatos sukuria sąlygas reikšmingiems pokyčiams ES ir valstybių narių veikimo mišrios kompetencijos sąlygomis srityje. Šie pokyčiai gali pasireikšti dviem kryptimis.

Pirmajai kryptiai gali būti priskirti pokyčiai, susiję su ES kompetencijos reguliavimu. Lisabonos sutartis pakoregavo ES kompetencijos apimtį, visų pirma išplėsdama ES pasidalijamosios kompetencijos ir BPP, kuri yra išimtinė ES kompetencija, ribas. ES teisės aktų priėmimas po Lisabonos sutarties išsiplėtusiose pasidalijamosios kompetencijos srityse lems išimtinės ES kompetencijos plėtrą pirmenybės principo pagrindu ir atitinkamai siaurins galimybes tose srityse sudaryti mišrius susitarimus. Kita vertus, mišrių

susitarimų sudarymas BPP kontekste didele dalimi priklausys nuo bendro ES išorinių tikslų sąrašo įtvirtinimo poveikio BPP vykdymui bei Lisabonos sutartimi į BPP įtrauktų prekybos paslaugomis, komercinių intelektinės nuosavybės aspektų bei tiesioginių užsienio investicijų politikos sričių apimtį apibrėžimo ES institucijų praktikoje. Šioje vietoje galima pastebėti priešingai veikiančius vektorius: iš vienos pusės, bendras ES tikslų sąrašas įpareigoja BPP priemonėmis siekti ir su prekyba nesusijusių tikslų, taip mažindamas būtinybę imtis mišrių susitarimų sudarymo kaskart BPP priemone siekiant už jos ribų esančių tikslų. Be to, BPP išplėtimas į prekybos paslaugomis, komercinių intelektinės nuosavybės aspektų bei tiesioginių užsienio investicijų sritį leidžia manyti, jog vietos mišriems susitarimams šiose srityse nebelieka. Tačiau iš kitos pusės, prekyba paslaugomis aiškiai neapima dažnai tarptautiniuose prekybos susitarimuose reguliuojamų transporto paslaugų, o pastarųjų metų ESTT praktika gina tokių su prekyba susijusių ES sričių išskirtinumą ir atitinkamai tarptautinių susitarimų sudaryme skatina neapsiriboti vien tik BPP teisiniais pagrindais. Be to, nustatyta, jog tiesioginės užsienio investicijos visa apimtimi nepriklauso išimtinai ES kompetencijai – portfelinės investicijos, investicinių ginčų sprendimo sistema vis dar lieka už jos ribų. Galiausiai pati SESV primena kompetencijos suteikimo principo svarbą įgyvendinant BPP. Tad visais šiais atvejais galima tikėtis diametraliai priešingos pirmajai tendencijos – tolesnio mišrių susitarimų praktikos plėtojimo. Visgi neįmanoma atsakyti į klausimą, kuri šių tendencijų nugalės – tai tiesiogiai priklausys nuo ES institucijų praktikos ir ES integracijos dinamikos.

Antrajai pokyčių mišrių susitarimų srityje kryptingai priskirtini su struktūrinėmis reformomis pačioje ES konstitucinėje sąrangoje susiję pokyčiai. Nepaisant to, jog šių reformų poveikis mišriems susitarimams yra netiesioginis ir kartu mažiau akivaizdus, manytina, jog ilginiui esant palankiai politinei valiai šių reformų dėka ims iš esmės keistis ES išorinių santykių palaikymo forma – vertikalčiai mišrius susitarimus tam tikrose srityse keis horizontalūs, BUSP ir kitas ES politikos sritis apjungiantys ES susitarimai. Yra pagrindo

manyti, jog šie susitarimai supaprastins ES išorės politikos įgyvendinimą, o kartu padidins jos darną ir veiksmingumą bei leis geriau atremti šiandienos pasaulio iššūkius, reikalaujančius operatyvių, integruotų ir instituciškai efektyvių tarptautinės bendruomenės veiksmų. Tyrime nustatyta, jog Lisabonos sutartis šioms fundamentalioms permainoms sukuria tinkamas sąlygas. Pirma, nuo Lisabonos sutarties įsigaliojimo BUSP, nors ir kaip atskira subsystema, gali būti priskiriama vienai bendrai ES teisės sistemai, kuri pasižymi vis didesne savo sudedamųjų dalių konsolidacija ir homogenizacija. Antra, BUSP kompetencijos, kuri įtraukia detaliai reglamentuotą BSGP ir abstrakčiai formuluojamą užsienio ir saugumo politikos sritį, pobūdis sukuria galimybę valstybėms narėms įgyvendinti savo nacionalinę kompetenciją pasinaudojant šia neišimtaine ES kompetencija, apimančia politinius, saugumo, gynybos ir užsienio politikos klausimus. Visgi BUSP kompetencijos turinys pasižymi užsienio ir saugumo politikoje būdingu lankstumu ir neapibrėžtumu – jis tiesiogiai priklausys nuo valstybių narių valios. Ir trečia, Lisabonos sutartis sukuria tinkamas procesines – teises sąlygas sudaryti horizontalius ES susitarimus. Viena vertus, Lisabonos sutartimi įtvirtinamas BUSP ir SESV politikos sričių lygiavertiškumas, panaikinant prieš tai galiojusią ex EB politikos sričių ir EB *acquis* prioritizaciją. Kita vertus, SESV nustatoma viena ES susitarimų sudarymo tvarka, numatanti galimybę sudaryti BUSP ir kitas ES sritis apjungiančius susitarimus. Horizontalaus susitarimo sudarymo procedūrų nesuderinamumo problemą realiai padėtų išspręsti dviejų sudarymo sprendimų, atskirai patvirtinančių BUSP ir SESV politikos sričių nuostatų sudarymą, priėmimas.

Kartu tyrime nustatyta, jog vertikalių mišrių susitarimų pakeitimas horizontaliais ES susitarimais sukeltų reikšmingų teisinių pasekmių. Viena vertus, toks pakeitimas, panašiai kaip ir vertikalių mišrių susitarimų atveju, lemtų kompetencijos ir instituciniu požiūriu atskirų teisės normų sujungimą į vientisą ES instrumentą ir iš to kylančius sunkumus. Ir čia nebūtų galima išvengti įtampos tarp BUSP ir kitų ES politikos sričių atribojimo ir susitarimo integralumo bei darnos užtikrinimo. Kaip rodo atlikta analizė, taptų itin svarbu

tinkamai atriboti ES politikos sritis, nes BUSP kompetencijai priklausančios nuostatos, kaip ir atitinkamos valstybių narių nuostatos vertikaliose mišriuose susitarimuose, pasižymėtų kitomis teisinėmis ir institucinio įgyvendinimo savybėmis nei likusios ES susitarimo nuostatos. Panašu, jog joms negaliotų daugelis ES viršnacionalinėje teisėje taikomų principų, o jų turinio dėl ribotos jurisdikcijos negalėtų išaiškinti ESTT. Atitinkamai, siekiant išvengti grėsmės darniam ES teisės ir BUSP veikimui, derėtų svarstyti ESTT jurisdikcijos šioje srityje išplėtimą.

Be to, atliktas tyrimas leidžia teigti, jog Lisabonos sutartis nepalengvins BUSP ir susijusių ES politikos sričių, tokių kaip vystomasis bendradarbiavimas, atribojimo. Atvirkščiai, palikdama BUSP neapibrėžta sritimi, o kartu nustatydamas bendrą ES išorinių tikslų sąrašą bei abipusę BUSP ir kitų sričių apsaugą nuo vienos poveikio kitai, Lisabonos sutartis įneša papildomos painingos. Įvertinus įvairias atribojimo alternatyvas, prieinama prie išvados, jog nė viena jų nėra tinkama, todėl teks pasitenkinti subjektyviu „gravitacijos centro“ testu kaip atribojimo metodu, pagrįstu dominuojančio priemonės (nuostatos) tikslo ar turinio elemento nustatymu. Vis dėlto, jei sudaromas susitarimas pasižymi keliais lygiaverčiais tikslais ar elementais, apimančiais tiek BUSP, tiek ir kitas ES sritis, Lisabonos sutartis sukuria sąlygas sudaryti tokį susitarimą pagal kelis teisinius pagrindus, ir taip bent jo sudarymo metu išvengti tarpinstitucinių ginčų dėl horizontalaus BUSP ir kitų ES sričių atribojimo. Be to, prie horizontalaus kompetencijos atribojimo galės prisidėti ESTT, Lisabonos sutartimi įgijęs jurisdikciją užtikrinti BUSP ir kitų ES sričių abipusę apsaugą ir darnos reikalavimų laikymąsi. Kartu jis galėtų padėti atrasti balansą tarp ES išorės veiksmų darnos ir veiksmingumo bei griežto ES išorės politikos sričių atribojimo interesų, numatydamas deramą BUSP tikslų viršenybę prieš likusius ES politikos tikslus, tačiau nepažeisdamas ES institucijų autonomijos. Šiuo atveju Teismas turėtų užtikrinti, jog dėl Sutartyse įtvirtinto horizontalaus ES kompetencijos atskyrimo nebūtų užkirstas kelias naudotis integruotais, BUSP ir kitas sritis apjungiančiais instrumentais, o kartu savo praktika skatinti tarpusavio

pasitikėjimą bei ES ir valstybių narių interesų balansą. Vis dėlto, nežiūrint į ESTT praktikos svarbą, pagrindinė atsakomybė užtikrinant darną ir veiksmingumą ES išorės santykiuose neabejotinai turės tekti EK, Tarybai ir vyriausiajam įgaliotiniui.

Kita vertus, nepaisant minėtų probleminių aspektų, vertikalių mišrių susitarimų pakeitimas horizontaliais susitarimais neabejotinai palengvintų ES išorės teisinių santykių plėtojimą. Jis leistų išspręsti vieną opiausių mišrių susitarimų problemų – ilgą ir dažnai nekoordinuotą ratifikavimo nacionaliniame lygmenyje procesą iki 28 narių išsiplėtusioje ES, nes formaliai valstybės narės nebebūtų susitarimo šalimis. Kartu supaprastėtų susitarimų įgyvendinimo procesas, nes išnyktų valstybių narių vaidmuo ES grupės atstovavime tarptautiniais susitarimais sukurtuose organuose. Nemažiau svarbus horizontalių susitarimų privalumas būtų įtampos dėl vertikalios ES ir valstybių narių kompetencijos atribojimo išnykimas. Kadangi sudarant horizontalius susitarimus būtų pripažįstama, jog ES pasinaudoja savo pasidalijamąja kompetencija, nebebūtų pagrindo valstybėms narėms ginti savo kompetencijos šiose srityse. Įtampa tikėtinai išliktų tik vykdant horizontalių BUSP ir kitų ES kompetencijos kategorijų atribojimą, tačiau dėl itin specifinės ir ribotos BUSP kompetencijos apimties, susiaurėtų šios įtampos laukas.

Visgi reikia pripažinti, jog valstybių narių ir pirmininkaujančių valstybių narių vaidmuo pilnai neišnyktų – jis pasireikštų visose horizontalių susitarimų praktikos srityse, nes sprendimų priėmimas ir vykdomųjų ES institucijų priežiūra ir toliau išliktų valstybių narių prerogatyva. Šie saugikliai turėtų paskatinti valstybių narių pasitikėjimą horizontalių susitarimų institutu. Bet ir čia, kaip ir vertikalių mišrių susitarimų atveju, lojalios bendradarbiavimo principas ir iš jo kylančios ES ir valstybių narių bendradarbiavimo ir darnaus veikimo pareigos vaidintų svarbų vaidmenį, nukreiptą į ES ir valstybių interesų suderinimą.

Taigi Lisabonos sutartis sukuria galimybes dalį vertikalių mišrių susitarimų pakeisti horizontaliais ES susitarimais ir taip pradėti naują ES integracijos etapą. Nepaisant su tuo susijusių teisinių sunkumų, toks pakeitimas

atneštų reikšmingų teigiamų pokyčių ES išorės santykių palaikymo srityje, nes ES ir valstybės narės galėtų veikti operatyviau, efektyviau ir darniau, kartu nepanaikinant valstybių narių valdymo ir kontrolės svertų, ir neužkertant kelio papildomų saugiklių įtvirtinimui. Vis dėlto, akivaizdu, jog ši revoliucinė ES išorės santykių palaikymo transformacija tiesiogiai priklausys nuo ES valstybių narių valios. Būtent jos turės atsakyti į klausimą, ar veikimas per ES būtų naudingesnis nei per *sui generis* ES ir valstybių narių mišrius susitarimus, pasižyminčius kompetencijos ir institucinių struktūrų fragmentacija. Viena vertus, kaip parodė tyrimas, vertikalūs mišrūs susitarimai, nepaisant daugelio jų keliamų problemų, gali sukurti pagrindą darniam ir veiksmingam ES išorės santykių plėtojimui, jei jų praktikoje užtikrinamas teisinis tikrumas, pasitikėjimu ir gera valia grįstas ES grupės bendradarbiavimas bei ES ir valstybių narių interesų balansas. Tačiau, kita vertus, jei ES buvo sukurta tam, kad padėtų spręsti pačių valstybių narių ir tarptautinės bendruomenės kolektyvinius iššūkius, ir jei ji numato paprastesnius būdus šiems iššūkiams atremti, o kartu leidžia atsižvelgti į savo kūrėjų – valstybių narių – interesus ir valią, tuomet veikimas per ES atrodo tinkamesnis.

IŠVADOS IR PASIŪLYMAI

Atlikus mišrių susitarimų instituto Europos Sąjungos teisės sistemoje tyrimą ir įvertinus šios srities reglamentavimą, jurisprudenciją ir doktrininis šaltinius, formuluotinos šios pagrindinės darbo išvados:

1. Mišrių susitarimų egzistavimo teisinis pagrindas yra ES kompetencijos suteikimo principas. Jie pasižymi pasidalytu teisiniu santykiu – dėl nepakankamos kompetencijos ES ir valstybės narės negali atskirai užmegzti pilnaverčio teisinio santykio su trečiosiomis šalimis. Nors dėl daugialypės šių susitarimų prigimties neegzistuoja vieningos jų sampratos, ES teisės materialine prasme jie laikytini tokiais tarptautiniais susitarimais, kurie tik iš dalies priklauso ES išimtinai kompetencijai, o kita jų dalis priklauso ES valstybių narių kompetencijai ir (arba) neišimtinai ES kompetencijai, kuria ES valstybės narės nusprendžia pasinaudoti pačios.

2. Kompetencijos suteikimo principas tiesiogiai veikia mišrių susitarimų derybų, sudarymo ir dalyvavimo juose praktiką. Šis vaidmuo atskirose jų praktikos srityse skiriasi. Derybose pragmatiškas dažnai nugalė prieš griežtą derybų pasidalijimo pagal kompetenciją principą, teikiant pirmenybę bendros derybų delegacijos, o vis dažniau – ir EK kaip vienintelės mišraus susitarimo derybininkės formatui. Pastarasis derybų formatas yra tinkamiausias ES ir valstybių narių (ES grupės) bendradarbiavimo mišrių susitarimų derybose būdas, nes jis sukuria sąlygas veiksmingoms ES grupės deryboms, užtikrina didesnę teisinę tikrumą trečiosioms šalims ir skatina ES grupės vienybę palikdamas kompetencijos atribojimo klausimus nuošalyje, bet kartu leisdamas valstybėms narėms išlaikyti savo kompetenciją ir derybų kontrolės svertus.

3. Mišraus susitarimo sudarymo praktikoje kompetencijos suteikimo principas pasireiškia tiesiogiai per sudarymą dviejuose – ES ir valstybių narių – lygmenyse. Nors ES grupė, vadovaudamasi ESTT praktika, deda pastangas sudarymo metu neatskleisti trečiosioms šalims savo kompetencijos pasidalijimo ir taip apsaugoti ES teisės autonomiją bei išvengti vidinių

kompetencijos atribojimo ginčų, įtampa tarp suverenios valstybių narių teisės sudaryti mišrų susitarimą jų kompetencijos srityse ir ES intereso užtikrinti vientisą mišraus susitarimo galiojimą ir taikymą išlieka. Siekiant suderinti ES grupės interesus taikytina iš lojalaus bendradarbiavimo principo kylanti koordinuoto ir operatyvaus mišraus susitarimo sudarymo pareiga, ypač tais atvejais, kai ES ir valstybių narių kompetencija yra neatsiejamai susijusi ir jos negalėtų tinkamai įgyvendinti susitarimo atskirai. Mišrus susitarimas sukuria ES ir valstybėms narėms abipusės priklausomybės saitus, kurie riboja jų savarankiškumą ir verčia atsižvelgti į viena kitos teisėtus interesus juos sudarant, laikinai taikant, sustabdant jų taikymą ar juos nutraukiant.

4. Didžiausią vaidmenį kompetencijos suteikimo principas vaidina dalyvavimo mišriuose susitarimuose srityje. Jei mišrių susitarimų derybose ir sudaryme yra įmanoma išvengti konkretaus kompetencijos atribojimo, šioje srityje tai tampa neišvengiama – būtent nuo kompetencijos, kuriai priskiriamas nagrinėjamas klausimas, kategorijos priklauso, ar bus priimama ES, bendra ar valstybių narių pozicija, o taip pat – kokia tvarka ir atstovavimo forma. ES grupės dalyvavimo mišriuose susitarimuose praktika yra nenuosekli ir komplikauta. Siekiant ją palengvinti yra sudaromi tarpinstituciniai susitarimai tarp Komisijos, Tarybos ir (arba) valstybių narių. Tinkamiausią ES grupės bendradarbiavimą užtikrina tokie tarpinstituciniai susitarimai, kurie nesukelia ilgalaikių teisinių pasekmių ES grupei trečiųjų šalių atžvilgiu ir kurie numato aiškias ES grupės bendradarbiavimo taisykles bei apsaugo ES ir valstybių narių interesus nuo juos pažeidžiančių vienašalių ES grupės narės veiksmų nepavykus pasiekti pozicijos.

5. Prie ES grupės dalyvavimo mišriuose susitarimuose praktikos supaprastinimo geriausiai prisideda jau išbandytas valstybių narių kompetencijos dalyvauti mišriuose susitarimuose vykdymo delegavimas ES institucijoms. Siekiant tolesnės praktikos harmonizacijos, siūlytina šį kompetencijos vykdymo delegavimo mechanizmą įtvirtinti ES sutartyse. Jis reguliuotų *teisines pasekmes sukeliančių* ES ir valstybių narių pozicijų nustatymą mišriais susitarimais sukurtuose organuose. Valstybių narių

pozicijos jų išimtinės kompetencijos srityse ir bendros ES grupės pozicijos srityse, susijusiose tiek su ES, tiek ir su išimtinė valstybių narių kompetencija, būtų nustatomos Tarybos, sprendžiančios vieningai. Bendros ES grupės pozicijos ES kompetencijos, kuria ES pasinaudoja tik iš dalies, srityse būtų nustatomos Tarybos, sprendžiančios pagal atitinkamai sričiai ES sutartyse numatytą balsavimo tvarką. Taip pat siūlytina įtraukti papildomus valstybių narių interesus apsaugančius saugiklius: leidimą Tarybos narei susilaikyti nuo pozicijos priėmimo ir nebūti jos saistomai, leidimą dėl esminių ir konkrečiai nurodytų nacionalinių priežasčių sustabdyti pozicijos priėmimą perduodant klausimą pakartotinam svarstymui Taryboje ir patvirtinimą, jog kompetencijos vykdymo delegavimas nepaveiks kompetencijos tarp ES ir valstybių narių pasidalijimo. ES grupės atstovavimas galėtų būti pavestas Komisijai, prireikus leidžiant Tarybai pirmininkaujanti valstybei atstovauti valstybių narių poziciją jų išimtinės kompetencijos srityse.

6. ESTT savo mišrių susitarimų aiškinimo ir taikymo praktikoje nepavyko surasti tinkamo balanso tarp kompetencijos atirbojimo būtinybės ir mišraus susitarimo integralumo interesų. ESTT praktika nėra aiški ir nuosekli. Viena vertus, Teismas iki galo neišaiškino, kokia apimtimi ir kokiomis sąlygomis mišrus susitarimas yra ES teisės dalis. Kita vertus, ESTT be aiškaus pagrindo išskyrė mišraus susitarimo nuostatų aiškinimo jurisdikciją nuo jurisdikcijos pripažinti jų tiesioginį veikimą bei jurisdikcijos jas taikyti įsipareigojimų neįvykdymo procedūrose, numatydamas skirtingus reikalavimus savo jurisdikcijos patvirtinimui. Siūlytina ESTT formuluoti aiškesnę ir nuoseklesnę teisminę praktiką, neperžengiant konstitucinių ES kompetencijos ribų, geriau išaiškinant savo jurisdikcijos pripažinimo sąlygų turinį bei nustatant vieningai taikomas jurisdikcijos pripažinimo taisykles mišraus susitarimo nuostatų aiškinimo, jų taikymo įsipareigojimų neįvykdymo ir tiesioginio veikimo pripažinimo procedūrų atžvilgiu,

7. Nei ES deklaracijos dėl kompetencijos, nei solidarios ES grupės atsakomybės koncepcija kaip du tarptautinės atsakomybės už mišrių susitarimų pažeidimą priskyrimo būdai nesuderina trijų kertinių interesų – trečiųjų šalių

teisinio saugumo, ES teisės autonomijos ir valstybių narių dalyvavimo tarptautiniuose santykiuose. Vietoj to siūlomi procesiniai mechanizmai, kurie leistų pačiai ES grupei pagal turimą kompetenciją pasirinkti, kas iš jos narių taps ginčo šalimi ir atsakys, arba bent jau leistų į ginčą įtraukti kompetenciją turinčias ES grupės šalis, nors ir negarantuojant, jog atsakomybė bus priskirta būtent joms. Kita vertus, Tarptautinės teisės komisijos patvirtintame straipsnių dėl tarptautinių organizacijų atsakomybės projekte numatyta *lex specialis* išlyga leidžia atsižvelgti į ypatingą ES statusą. Vis dėlto, ši išlyga yra nukreipiamojo pobūdžio, todėl didesnio teisinio tikrumo labai siūlytina siekti ES *lex specialis* tarptautinės atsakomybės srityje detalizavimo atskiruose mišriuose susitarimuose įtvirtinant standartinę išlygą ar aiškinamąją deklaraciją, kuri numatytų, jog ES grupės tarptautinių įsipareigojimų prisiėmimas yra grindžiamas turima kompetencija, ir atitinkamai įsipareigojimų ES kompetencijos srityje pažeidimas turi būti priskirtas ES, net jei faktiškai veikia valstybės narės, išskyrus atvejus, kai pastarosios veikia už ES normatyvinės kontrolės ribų.

8. Mišrių susitarimų kaip kompromisinių instrumentų sudarymo kaina – būtinybė rasti balansą tarp kompetencijos suteikimo principo ir darnaus jų įgyvendinimo intereso siekiant ES tikslų. Kadangi ES ir valstybių narių prisiimamos teisės ir pareigos paprastai yra glaudžiai susijusios, mišrių susitarimų sėkmingas įgyvendinimas nėra įmanomas neužtikrinus jų integralumo. Tokio integralumo padeda siekti ES sutartyje įtvirtintas lojalus bendradarbiavimo principas ir mišrios kompetencijos srityje taikoma jo išraiška – lojalus bendradarbiavimo pareiga. Ši pareiga reikalauja ES grupę glaudžiai bendradarbiauti visose mišrių susitarimų praktikos srityse su siekiu apsaugoti esminius ES interesus – veiksmingai ir darniai įgyvendinti ES kompetencijai priskiriamas mišraus susitarimo nuostatas, apsaugoti ES teisę ir jos autonomiją bei tinkamai siekti ES tikslų ir uždavinių. Ji apima išsiaiškintą kompleksą pozityvių ir negatyvių pareigų, kurios kinta priklausomai nuo aplinkybių ir padeda realiai suderinti ES ir valstybių narių veikimą mišrios kompetencijos srityse.

9. Lojalus bendradarbiavimo pareigos evoliucija nuo abstrakčių gairių iki į konkretų rezultatą orientuotų reikalavimų sukelia įtampą tarp šios pareigos ir kompetencijos suteikimo principo, o ESTT praktika šioje srityje nepasitarnavo įtampos sumažinimui. Siūlytina ją mažinti aiškesne ir nuoseklesne ESTT praktika, bendradarbiavimo pareigos taikyme akcentuojant vienašališkų valstybių narių veiksmų poveikį ES teisei ir kitiems minėtiems esminiams ES interesams. Šiuo tikslu būtina formuoti aiškesnes ES teisės pirmenybės ir autonomijos principų taikymo lojalus bendradarbiavimo kontekste taisykles, o taip pat siekti mišriuose susitarimuose įtvirtinti išlygas, leidžiančias ES ir valstybėms narėms atsiriboti nuo savarankiškų atskiros valstybės narės, veikiančios išimtinai savo kompetencijos srityse, veiksmų.

10. Optimaliausias lojalus bendradarbiavimo koncepcijos taikymas grindžiamas lankstumu ir visų ES grupės šalių konsensu dėl pasirinkto bendradarbiavimo mišrios kompetencijos srityje modelio. Jos turinys turi priklausyti nuo vienašališkų valstybių narių veiksmų poveikio ES teisei ir kitiems esminiams ES interesams analizės. Būtent lankstus ES grupės bendradarbiavimas mišrios kompetencijos kontekste leistų geriausiai išnaudoti jos kolektyvinę patirtį ir įtaką tarptautinėje arenoje. Ir atvirkščiai, išimtinai prievartinis, nesubalansuotas lojalus bendradarbiavimo pareigos pobūdis galėtų privesti prie Pyro pergalės – valstybių narių atgrasymo nuo ES išorės santykių plėtojimo.

11. Lisabonos sutartis, nors ir nereglamentuoja mišrių susitarimų, sukuria sąlygas reikšmingiems pokyčiams šioje srityje. Viena vertus, numatomi su ES kompetencijos reguliavimu susiję pokyčiai. Išplėsdama ES pasidalijamosios kompetencijos sritis, Lisabonos sutartis galimai lems tolesnę išimtinės ES kompetencijos plėtrą pirmenybės principo pagrindu ir atitinkamai siaurins galimybes tose srityse sudaryti mišrius susitarimus. Tikėtina, jog jų sudarymo galimybės siaurės ir BPP srityje, nes į šią išimtinės kompetencijos sritį buvo įtraukta prekyba paslaugomis, komerciniai intelektinės nuosavybės aspektai ir tiesioginės užsienio investicijos. Visgi BPP srityje veiks ir priešingas, mišrių susitarimų sudarymą skatinantis vektorius – ištisa transporto sritis išlieka už

BPP ribų, ES kompetencija tiesioginių užsienio investicijų srityje nėra išsami, o SESV ir naujausia ESTT praktika aiškiai pabrėžia kompetencijos suteikimo principo svarbą BPP kontekste. Kuris iš šių vektorių nugalės, priklausys nuo ES institucijų ir valstybių narių praktikos.

12. Kita vertus, Lisabonos sutartimi įvykdytos struktūrinės ES reformos sukuria sąlygas dalies vertikalių mišrių susitarimų keitimui horizontaliais, BUSP ir kitas ES sritis apjungiančiais ES susitarimais. Pirma, BUSP, nors ir kaip atskira subsystema, tampa bendros ES teisės sistemos dalimi. Antra, BUSP kompetencijos pobūdis sukuria galimybę valstybėms narėms įgyvendinti savo nacionalinę kompetenciją atitinkamose srityse pasinaudojant šia *sui generis* ES kompetencija, apimančia politinius, saugumo, gynybos ir užsienio politikos klausimus. Ir trečia, Lisabonos sutartis sukuria tinkamas procesines – teises sąlygas sudaryti horizontalius ES susitarimus. Vertikalių mišrių susitarimų keitimas horizontaliais ES susitarimais sukeltų reikšmingų pasekmių ES teisėje. Viena vertus, kaip ir pirmųjų atveju, tai lemtų kompetencijos ir instituciniu požiūriu atskirų teisės normų sujungimą į vientisą ES instrumentą ir iš to kylančią įtampą tarp horizontalaus BUSP ir kitų ES politikos sričių atribojimo būtinybės ir susitarimo integralumo bei darnos užtikrinimo. Palikdama BUSP neapibrėžta sritimi, o kartu nustatydamą bendrą ES išorinių tikslų sąrašą bei abipusę BUSP ir kitų ES sričių apsaugą nuo vienos poveikio kitai, Lisabonos sutartis apsunkina horizontalų kompetencijos atribojimą. Nesant tinkamų alternatyvų ESTT praktikoje ir toliau dominuos „gravitacijos centro“ testas kaip horizontalaus ES kompetencijos atribojimo metodas, pagrįstas dominuojančio priimamos priemonės tikslo ar turinio elemento nustatymu. Plėtodamas šia savo praktiką ESTT turi užtikrinti deramą BUSP tikslų viršenybę prieš likusius ES politikos tikslus, tačiau kartu nepažeisti ES institucinės ir teisinės sistemos pusiausvyros.

13. Vertikalių mišrių susitarimų keitimas horizontaliais susitarimais palengvintų ES išorės teisinių santykių organizavimą. Valstybių narių kaip susitarimo šalių vaidmens išnykimas leistų išspręsti esmines mišrių susitarimų koordinuoto ir operatyvaus sudarymo bei jų įgyvendinimo problemas. Taip pat

sumažėtų įtampos tarp ES ir valstybių narių laukas atibojant kompetenciją – BUSP atibojimas apimtų tik specifinę, gerokai siauresnę sritį, nei vertikaliuose mišriuose susitarimuose vykdomas ES ir valstybių narių kompetencijos atibojimas. Kartu horizontaliuose ES susitarimuose valstybės narės išlaikytų esminius sprendimų priėmimo ir kontrolės svertus, kurie turėtų skatinti jų teisinį saugumą ir pasitikėjimą šiais susitarimais.

14. Tolesnė ES išorės santykių palaikymo transformacija tiesiogiai priklausys nuo ES valstybių narių valios. Būtent jos turės atsakyti į klausimą, ar veikimas per ES būtų naudingesnis nei per *sui generis* ES ir valstybių narių mišrius susitarimus, pasižyminčius kompetencijos ir institucinių struktūrų fragmentacija. Viena vertus, vertikalūs mišrūs susitarimai, nepaisant daugelio jų keliamų problemų, gali sukurti pagrindą darniam ir veiksmingam ES išorės santykių plėtojimui, jei jų praktikoje užtikrinamas teisinis tikrumas, pasitikėjimu ir gera valia grįstas ES grupės bendradarbiavimas bei ES ir valstybių narių interesų balansas. Tačiau, kita vertus, jei ES buvo sukurta tam, kad padėtų spręsti pačių valstybių narių ir tarptautinės bendruomenės kolektyvinius iššūkius, ir jei ji numato paprastesnius būdus šiems iššūkiams atremti, o kartu leidžia atsižvelgti į savo kūrėjų – valstybių narių – interesus ir valią, tuomet veikimas per ES atrodo tinkamesnis.

ŠALTINIŲ SĄRAŠAS

Teisės aktai ir susiję dokumentai

Mišrūs susitarimai

1. 1961 m. liepos 9 d. pasirašytas susitarimas, kuriuo steigiama Europos Ekonominės Bendrijos ir Graikijos asociacija. OL 26, 1963 02 18, p. 294–342.
2. 1963 m. rugsėjo 12 d. pasirašytas susitarimas, kuriuo steigiama Europos Ekonominės Bendrijos ir Turkijos asociacija. OL 217, 1964 12 29, p. 3687—3697.
3. 1973 m. gruodžio 17 d. Susitarimas tarp Europos ekonominės bendrijos ir Libano Respublikos. OL L 18, 1974 1 22, p. 10.
4. 1979 m. spalio 31 d. antroji Lomės konvencija tarp EB ir 58 Afrikos, Karibų jūros ir Ramiojo vandenyno valstybių. OL L 347, 1980 12 22, p. 2–72.
5. 1995 m. birželio 12 d. Europos susitarimas, įkuriantis asociaciją tarp ES ir valstybių narių ir Lietuvos Respublikos. OL L 051, 1998 2 20, p. 3 – 242.
6. 1996 m. balandžio 22 d. Europos Bendrijų bei jų valstybių narių ir Gruzijos partnerystės ir bendradarbiavimo susitarimas. OL L 205, 1999 8 4, p. 1-52.
7. 2002 m. birželio 17 d. Europos ir Viduržemio jūros regiono šalių susitarimas, steigiantis Europos bendrijos bei jos valstybių narių ir Libano Respublikos asociaciją. OL L 143, 2006 5 30, p. 2-188.
8. 2004 m. gruodžio 21 d. Europos Bendrijų bei jų valstybių narių ir Kroatijos Respublikos stabilizacijos ir asociacijos susitarimas. OL L 26, 2005 1 28, p. 3-220.

9. 2004 m. spalio 11 d. Partnerystės ir bendradarbiavimo susitarimas, nustatantis Europos Bendrijų bei jų valstybių narių ir Tadžikistano Respublikos partnerystę. OL L 350, 2009 12 29, p. 3-51.
10. 2010 m. kovo 29 d. Europos Bendrijų bei jų valstybių narių ir Juodkalnijos Respublikos stabilizacijos ir asociacijos susitarimas. OL L 108, 2010 4 29, p. 3 – 354.
11. Prekybos susitarimas tarp Europos Sąjungos bei jų valstybių narių ir Kolumbijos bei Peru (dar nesudarytas). Prieiga per internetą: <http://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2011/march/tradoc_147704.pdf> [žiūrėta 2013-03-24].
12. 2010 m. rugsėjo 16 d. Europos Sąjungos bei jos valstybių narių ir Korėjos Respublikos laisvosios prekybos susitarimas. OL L 127, 2011 5 14, p. 6-1343. 1974 m. birželio 4 d. Konvencija dėl jūrų taršos iš antžeminių šaltinių. Prieiga per internetą: <<http://www.vliz.be/docs/Zeecijfers/marinepollutionformland.pdf>> [žiūrėta 2013-02-28].
13. 1976 m. gruodžio 3 d. Reino apsaugos nuo cheminės taršos konvencija. Prieiga per internetą: <<http://www.ecolex.org/server2.php/libcat/docs/TRE/Multilateral/En/TRE000487.txt>> [žiūrėta 2013-02-28].
14. 1979 m. lapkričio 13 d. Tolimų oro teršalų pernašų konvencija. Žin., 2001, Nr. 29 -919.
15. 1979 m. rugsėjo 19 d. Europos Tarybos Konvencija dėl Europos laukinės gamtos ir natūralių buveinių išsaugojimo. Prieiga per internetą: <<http://conventions.coe.int/Treaty/EN/Treaties/Html/104.htm>> [žiūrėta 2013-02-28].
16. 1982 metų gruodžio 10 dienos Jungtinių Tautų konvencija dėl jūrų teisės. Žin., 2003, Nr. 107-4786.
17. 1998 m. Energetikos chartijos sutartis. Prieiga per internetą: <http://www.encharter.org/fileadmin/user_upload/document/EN.pdf> [žiūrėta 2013-02-28].

18. 1998 m. Kioto protokolas prie Jungtinių Tautų Bendrosios klimato kaitos konvencijos. Prieiga per internetą: <http://unfccc.int/resource/docs/convkp/kpeng.pdf> [žiūrėta 2013-02-28].

Kitos tarptautinės sutartys

1. 1969 m. Vienos konvencija dėl tarptautinių sutarčių teisės. Žin., 2002, Nr. 13-480.
2. 1986 m. Vienos konvencija dėl sutarčių tarp valstybių ir tarptautinių organizacijų arba tarp tarptautinių organizacijų teisės. Prieiga per internetą: http://untreaty.un.org/ilc/texts/instruments/english/conventions/1_2_1986.pdf [žiūrėta 2013-02-25].
3. 2003 m. birželio 23 d. Europos Sąjungos ir Jungtinių Amerikos Valstijų susitarimas dėl ekstradicijos bei Europos Sąjungos ir Jungtinių Amerikos Valstijų susitarimas dėl savitarpio teisinės pagalbos. OL L 181, 2003 7 19, p. 27.
4. 2005 m. birželio 24 d. Europos Sąjungos ir Šveicarijos Konfederacijos susitarimas dėl keitimosi išlaptinta informacija saugumo procedūrų. OL L 181, 2008 7 10, p. 58-61.
5. 2004 m. spalio 26 d. Europos Sąjungos, Europos Bendrijos ir Šveicarijos Konfederacijos susitarimas dėl Šveicarijos Konfederacijos asociacijos įgyvendinant, taikant ir plėtojant Šengeno acquis. OL L 53, 2008 2 27, p. 52-79.
6. 2008 m. vasario 28 d. Europos Sąjungos, Europos Bendrijos, Šveicarijos Konfederacijos ir Lichtenšteino Kunigaikštystės protokolas dėl Lichtenšteino Kunigaikštystės prisijungimo prie Europos Sąjungos, Europos bendrijos ir Šveicarijos Konfederacijos susitarimo dėl Šveicarijos Konfederacijos asociacijos įgyvendinant, taikant ir plėtojant Šengeno acquis. OL L 160, 2011 6 18, p. 3-18.
7. 1990 m. lapkričio 8 d. Europos konvencija dėl pinigų plovimo, nusikalstamu būdu įgytų pajamų paieškos, arešto ir konfiskavimo bei

terorizmo finansavimo. Prieiga per internetą:
<<http://conventions.coe.int/Treaty/en/Treaties/Html/198.htm>> [žiūrėta 2013-03-21].

8. 2006 m. Konvencija dėl valstybių ir kitų valstybių piliečių ginčų investicijų srityje sprendimo (ICSID konvencija). Prieiga per internetą:
<<https://icsid.worldbank.org/ICSID/ICSID/RulesMain.jsp>> [žiūrėta 2013-03-24].
9. 1995 m. Susitarimas dėl 1982 metų gruodžio 10 dienos Jungtinių Tautų konvencijos dėl jūrų teisės XI dalies įgyvendinimo. Žin., 2003, Nr. 107-4787.
10. 2009 m. kovo 17 d. Tarptautinio jūrų teisės tribunolo darbo reglamentas. Prieiga per internetą:
<http://www.itlos.org/fileadmin/itlos/documents/basic_texts/Itlos_8_E_17_03_09.pdf> [žiūrėta 2013-03-11].

Europos Sąjungos teisės aktai ir susiję dokumentai

Steigiamosios sutartys, jų pakeitimai, valstybių narių stojimo aktai

1. 1957 m. kovo 25 d. Europos atominės energijos bendrijos steigimo sutartis. OL nepublikuota. Prieiga per internetą: <<http://eur-lex.europa.eu/lt/treaties/index.htm>> [žiūrėta 2013-03-19].
2. 1957 m. kovo 25 d. Romos sutartis, įsteigianti Europos ekonominę bendriją. OL nepublikuota. Prieiga per internetą: <<http://eur-lex.europa.eu/lt/treaties/index.htm>> [žiūrėta 2013-03-19].
3. Konsoliduota Europos bendrijos steigimo sutartis. Žin., 2004, Nr. 2-2.
4. 1992 m. vasario 7 d. Europos Sąjungos sutartis (Mastrichto sutartis). OL 1992 C 191, p. 1.
5. 1997 m. spalio 2 d. Amsterdamo sutartis, iš dalies pakeičianti Europos Sąjungos sutartį, Europos bendrijų steigimo sutartis ir tam tikrus su jomis susijusius aktus. OL 1997 C 340, p. 1.

6. 2001 m. vasario 26 d. Nicos sutartis, iš dalies pakeičianti Europos Sąjungos, Europos bendrijų steigimo sutartis ir tam tikrus su jomis susijusius aktus. OL 2001 C 80, p. 1.
7. Europos Sąjungos sutarties ir Sutarties dėl Europos Sąjungos veikimo suvestinės redakcijos. OL 2008 C 115, p. 1.
8. 2007 m. gruodžio 13 d. Lisabonos sutartis, iš dalies keičianti Europos Sąjungos sutartį ir Europos bendrijos steigimo sutartį. OL 2007 C 306, p. 1.
9. 2004 m. spalio 29 d. Sutartis dėl Konstitucijos Europai. Žin., 2006, Nr. 117-4452.
10. 2003 m. balandžio 16 d. Aktas dėl Čekijos Respublikos, Estijos Respublikos, Kipro Respublikos, Latvijos Respublikos, Lietuvos Respublikos, Vengrijos Respublikos, Maltos Respublikos, Lenkijos Respublikos, Slovėnijos Respublikos ir Slovakijos Respublikos stojimo sąlygų ir Sutarčių, kuriomis yra grindžiama Europos Sąjunga, pritaikomųjų pataisų. OL L 236, 2003 09 23, p. 33.

Reglamentai, direktyvos, sprendimai

11. 1988 m. birželio 24 d. Tarybos direktyva 88/361/EEB dėl Sutarties 67 straipsnio įgyvendinimo. OL L 178, 1988 7 8, p. 5-18.
12. 1991 m. lapkričio 11 d. Tarybos reglamentas (EEB) Nr. 3300/91, sustabdantis prekybos lengvatas, numatytas bendradarbiavimo susitarime tarp Europos ekonominės bendrijos ir Jugoslavijos Socialistinės Federacinės Respublikos. OL L 315, 1991 11 15, p. 1.
13. 1992 m. gegužės 21 d. Tarybos direktyva 92/43/EEB dėl natūralių buveinių ir laukinės faunos bei floros apsaugos. OL L 206, 1992 7 22, p. 7.
14. 2004 m. balandžio 29 d. Europos Parlamento ir Tarybos reglamentas (EB) Nr. 847/2004 dėl valstybių narių ir trečiųjų šalių oro transporto susitarimų derybų ir įgyvendinimo. OL L 157, 2004-04-30, p. 7-17.

15. 2009 m. gruodžio 1 d. Europos Vadovų Tarybos sprendimas dėl pirmininkavimo Tarybai (2009/881/ES). OL L 315, 2009 12 2, p. 50-50.
16. 2009 m. liepos 7 d. Tarybos reglamentas (EB) Nr. 664/2009, kuriuo nustatoma derybų dėl valstybių narių ir trečiųjų šalių susitarimų dėl jurisdikcijos, teismo sprendimų ir nutarčių, susijusių su santuoka, tėvų atsakomybe ir išlaikymo prievolėmis, pripažinimo bei vykdymo ir išlaikymo prievolėms taikytinos teisės bei tokių susitarimų sudarymo procedūra. OL L 200, 2009 07 31, p. 46-51.
17. 2009 m. liepos 13 d. Europos Parlamento ir Tarybos reglamentas (EB) Nr. 662/2009, kuriuo nustatoma derybų dėl valstybių narių ir trečiųjų šalių susitarimų dėl tam tikrų klausimų, susijusių su sutartinėmis ir nesutartinėmis prievolėmis taikytina teise bei tokių susitarimų sudarymo procedūra. OL L 200, 2009 07 31, p. 25-30.
18. 2009 m. gruodžio 1 d. Tarybos sprendimas, nustatantis Europos Vadovų Tarybos sprendimo dėl pirmininkavimo Tarybai ir dėl pirmininkavimo Tarybos parengiamiesiems organams įgyvendinimo priemones (2009/908/ES). OL L 322, 9.12.2009, p. 28.
19. 2012 m. lapkričio 6 d. Tarybos sprendimas 2012/687/BUSP, kuriuo iš dalies keičiamas Sprendimas 2010/413/BUSP dėl ribojamųjų priemonių Iranui. OL L 307, 2012 11 7, p. 82-83.
20. 2012 m. gruodžio 12 d. Europos Parlamento ir Tarybos reglamentas (ES) Nr. 1219/2012, kuriuo nustatoma valstybių narių ir trečiųjų šalių dvišaliams investicijų susitarimams skirta pereinamojo laikotarpio tvarka. OL L 351, 2012 12 20, p. 40-46.
21. 2013 m. sausio 22 d. Tarybos sprendimas 2013/45/BUSP, kuriuo iš dalies keičiamas Sprendimas 2011/137/BUSP dėl ribojamųjų priemonių atsižvelgiant į padėtį Libijoje. OL L 20, 2013 1 23, p. 60-64.
22. 2013 m. sausio 22 d. Tarybos įgyvendinimo sprendimas 2013/46/BUSP, kuriuo įgyvendinamas Sprendimas 2010/788/BUSP dėl ribojamųjų priemonių Kongo Demokratinei Respublikai. OL L 20, 2013 1 23, p. 65-69.

Sprendimai dėl mišrių susitarimų ir kitų tarptautinių ES susitarimų

23. 1977 m. liepos 25 d. Tarybos sprendimas dėl Viduržemio jūros apsaugos nuo taršos konvencijos ir Protokolo dėl Viduržemio jūros taršos, sukeltos atliekų, išmetamų iš laivų ir orlaivių, prevencijos sudarymo. OL L 240, p. 1.
24. 1988 m. lapkričio 21 d. Tarybos sprendimas Nr. 88/595/EEB dėl EEB ir Vengrijos prekybos ir ekonominio bendradarbiavimo susitarimo sudarymo. OL L 327, p. 1.
25. 1988 m. spalio 14 d. Tarybos sprendimas 88/540/EEB dėl Vienos konvencijos dėl ozono sluoksnio apsaugos ir Monrealio protokolo dėl ozono sluoksnį ardančių medžiagų sudarymo. OL L 297, 1988 10 31, p. 8-9.
26. 1992 m. liepos 20 d. Tarybos sprendimas 92/396/EEB dėl 1987 m. Tarptautinio natūralaus kaučiuko susitarimo patvirtinimo. OL L 219, 1992 08 04, p. 56.
27. 1992 m. spalio 5 d. Tarybos sprendimas 92/489/EEB dėl 1998 m. Tarptautinio susitarimo dėl džiuto ir džiuto produktų sudarymo. OL L 293, 1992 10 09, p. 18.
28. 1993 m. gruodžio 13 d. Tarybos ir Komisijos sprendimas dėl Europos ekonominės erdvės sutarties sudarymo tarp Europos Bendrijų, jų valstybių narių ir Austrijos Respublikos, Suomijos Respublikos, Islandijos Respublikos, Lichtenšteino Kunigaikštystės, Norvegijos Karalystės, Švedijos Karalystės ir Šveicarijos Konfederacijos. OL L 1, 1994 1 3, p. 1.
29. 1994 m. gruodžio 22 d. Tarybos sprendimas 94/800/EB dėl daugiašalių derybų Urugvajaus raunde (1986–1994) priimtų susitarimų patvirtinimo Europos Bendrijos vardu jos kompetencijai priklausančių klausimų atžvilgiu. OJ L 336, 1994 12 23, p. 1-2.
30. 1994 m. liepos 18 d. Tarybos sprendimas 94/578/EB dėl Europos Bendrijos ir Indijos Respublikos bendradarbiavimo susitarimo dėl partnerystės ir plėtros sudarymo. OL L 223, 1994 8 27, p. 23-23.

31. 1997 m. lapkričio 27 d. Tarybos sprendimas 97/836/EB dėl Europos bendrijos prisijungimo prie Jungtinių Tautų Europos ekonominės komisijos susitarimo dėl suvienodintų techninių normų priėmimo ratinėms transporto priemonėms, įrangai ir dalims, kurios gali būti montuojamos ir (arba) naudojamos ratinėse transporto priemonėse, ir pagal tas normas suteiktų patvirtinimų abipusio pripažinimo sąlygų (Pataisytas 1958 m. susitarimas). Prieiga per internetą: <<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:1997:346:0078:0094:EN:PDF>> [žiūrėta 2013-04-03].
32. 1997 m. rugsėjo 23 d. Tarybos ir Komisijos sprendimas dėl Europos Bendrijų Energetikos chartijos sutarties ir Energetikos chartijos protokolo dėl energijos efektyvumo ir su tuo susijusių aplinkosaugos aspektų sudarymo. OL L 69, 1998 3 9, p. 1-116.
33. 1998 m. kovo 23 d. Tarybos sprendimas dėl Europos Bendrijos 1982 m. gruodžio 10 d. Jungtinių Tautų jūrų teisės konvencijos ir 1994 m. liepos 28 d. Susitarimo, susijusio su jos XI dalies įgyvendinimu, patvirtinimo (OL L 179, p. 1; 2004 m. specialusis leidimas lietuvių k., 4 sk., 3 t., p. 260).
34. 2001 m. balandžio 5 d. Tarybos sprendimas 2001/539/EB dėl Europos bendrijos priimamos Konvencijos dėl tam tikrų tarptautinio vežimo oru taisyklių suvienodinimo (Monrealio konvencija). OL L 194, 2001 07 18, p. 38.
35. 2003 m. lapkričio 17 d. Tarybos sprendimas 2003/822/EB dėl Europos Bendrijos prisijungimo prie Maisto kodekso komisijos. OL L 309, 2003 11 26 p. 14 - 21.
36. 2004 m. balandžio 29 d. Tarybos sprendimas 2004/636/EB dėl Europos Bendrijos Protokolo dėl Europos bendrijos įstojimo į Europos saugios oro navigacijos organizaciją sudarymo. OL L 304, 2004 09 30, p. 209.
37. 2004 m. spalio 25 d. Tarybos sprendimas 2004/849/EB, dėl Europos Sąjungos, Europos bendrijos ir Šveicarijos Konfederacijos susitarimo dėl Šveicarijos Konfederacijos asociacijos įgyvendinant, taikant ir plėtojant

- Šengeno acquis pasirašymo Europos Sąjungos vardu ir laikino tam tikrų nuostatų taikymo. OL L 368, 2004 12 15, p. 26-27.
38. 2004 m. spalio 25 d. Tarybos sprendimas 2004/860/EB, dėl Europos Sąjungos, Europos Bendrijos ir Šveicarijos Konfederacijos susitarimo dėl Šveicarijos Konfederacijos įgyvendinant, taikant ir plėtojant Šengeno acquis pasirašymo Europos bendrijos vardu ir laikino tam tikrų nuostatų taikymo. OL L 370, 2004 12 17, p. 78-79.
 39. 2005 m. birželio 24 d. Tarybos sprendimas dėl Europos Sąjungos ir Šveicarijos Konfederacijos susitarimo dėl keitimosi įslaptinta informacija saugumo procedūrų sudarymo. OL L 181, 2008 7 10, p. 57.
 40. 2007 m. rugsėjo 26 d. Tarybos sprendimas 2007/648/EB dėl 2006 m. Tarptautinio susitarimo dėl atogrąžų medienos pasirašymo Europos bendrijos vardu ir laikino taikymo. OL L 262, 2007 10 09, p. 6-7.
 41. 2008 m. balandžio 29 d. Tarybos sprendimas 2010/36/EB dėl Europos bendrijos ir Serbijos Respublikos laikinojo susitarimo dėl prekybos ir su prekyba susijusių klausimų pasirašymo ir sudarymo. OL L 028, 2010 01 30, p. 1.
 42. 2008 m. sausio 28 d. Tarybos sprendimas 2008/146/EB dėl Europos Sąjungos, Europos Bendrijos ir Šveicarijos Konfederacijos susitarimo dėl Šveicarijos Konfederacijos asociacijos įgyvendinant, taikant ir plėtojant Šengeno acquis sudarymo Europos Bendrijos vardu. OL L 53, 2008 2 27, p. 1-2.
 43. 2008 m. sausio 28 d. Tarybos sprendimas dėl Europos Sąjungos, Europos Bendrijos ir Šveicarijos Konfederacijos susitarimo, dėl Šveicarijos Konfederacijos asociacijos įgyvendinant, taikant ir plėtojant Šengeno acquis, sudarymo Europos Sąjungos vardu (2008/149/JHA). OL L 53, 2008 2 27, p. 50-51.
 44. 2008 m. vasario 28 d. Tarybos sprendimas 2008/261/EB dėl Europos Sąjungos, Europos bendrijos, Šveicarijos Konfederacijos ir Lichtenšteino Kunigaikštystės protokolo dėl Lichtenšteino Kunigaikštystės prisijungimo prie Europos Sąjungos, Europos bendrijos ir Šveicarijos Konfederacijos

- susitarimo dėl Šveicarijos Konfederacijos asociacijos įgyvendinant, taikant ir plėtojant Šengeno acquis pasirašymo Europos bendrijos vardu ir laikino tam tikrų nuostatų taikymo. OL L 83, 2008 3 26, p. 3-4.
45. 2009 m. spalio 23 d. Tarybos sprendimas 2009/820/BUSP dėl Europos Sąjungos ir Jungtinių Amerikos Valstijų susitarimo dėl ekstradicijos bei Europos Sąjungos ir Jungtinių Amerikos Valstijų susitarimo dėl savitarpio teisinės pagalbos sudarymo Europos Sąjungos vardu. OL L 291, 2009 11 7, p. 40-41.
 46. 2010 m. birželio 14 d. Tarybos sprendimas 2010/614/ES dėl AKR ir ES Ministrų Taryboje Europos Sąjungos priimtinos pozicijos dėl pereinamojo laikotarpio priemonių, taikomų nuo susitarimo, kuriuo antrą kartą iš dalies keičiamas 2000 m. birželio 23 d. Kotonu pasirašytas ir 2005 m. birželio 25 d. Liuksemburge pirmą kartą iš dalies pakeistas Afrikos, Karibų jūros bei Ramiojo vandenyno grupės valstybių ir Europos bendrijos bei jos valstybių narių partnerystės susitarimas, pasirašymo dienos iki jo įsigaliojimo. OL L 269, 2010 10 13, p. 1-4.
 47. 2010 m. birželio 24 d. Tarybos ir Taryboje posėdžiavusių Europos Sąjungos valstybių narių vyriausybių atstovų sprendimas 2010/465/ES dėl protokolo, kuriuo iš dalies keičiamas Europos bendrijos bei jos valstybių narių ir Jungtinių Amerikos Valstijų oro susisiekimo susitarimas, pasirašymo ir laikino taikymo. OL L 223, 2010 08 25, p. 1-2.
 48. 2010 m. gegužės 10 d. Tarybos sprendimas 2013/40/ES dėl Europos Sąjungos bei jos valstybių narių ir Korėjos Respublikos pagrindų susitarimo pasirašymo Europos Sąjungos vardu ir laikino taikymo. OL L 20, 2013 1 23, p. 1-1.
 49. 2010 m. lapkričio 30 d. Tarybos sprendimas, kuriuo Komisija ir Sąjungos vyriausiasis įgaliotinis įgaliojami ES vardu derėtis dėl ES kompetencijai priklausančių Bendrojo susitarimo tarp Europos Sąjungos bei jos valstybių narių ir Kanados, nuostatų. Briuselis, 2010-11-30, 16964/10. Prieiga per internetą:

<<http://register.consilium.europa.eu/pdf/en/10/st16/st16964.en10.pdf>>

[žiūrėta 2013-04-05].

50. 2010 m. rugsėjo 16 d. Tarybos sprendimas 2011/265/ES dėl Europos Sąjungos bei jos valstybių narių ir Korėjos Respublikos laisvosios prekybos susitarimo pasirašymo Europos Sąjungos vardu ir laikino taikymo. OL L 127, 2011 05 14, p. 1-3.
51. 2011 m. kovo 7 d. Tarybos sprendimas dėl Europos Sąjungos, Europos bendrijos, Šveicarijos Konfederacijos ir Lichtenšteino Kunigaikštystės protokolo dėl Lichtenšteino Kunigaikštystės prisijungimo prie Europos Sąjungos, Europos bendrijos ir Šveicarijos Konfederacijos susitarimo dėl Šveicarijos Konfederacijos asociacijos įgyvendinant, taikant ir plėtojant Šengeno acquis sudarymo Europos Sąjungos vardu, kiek tai susiję visų pirma su teismų bendradarbiavimu baudžiamosiose bylose ir policijos bendradarbiavimu. OL L 160, 2011 6 18, p. 1-2.
52. 2011 m. kovo 7 d. Tarybos sprendimas dėl Europos Sąjungos, Europos bendrijos, Šveicarijos Konfederacijos ir Lichtenšteino Kunigaikštystės protokolo dėl Lichtenšteino Kunigaikštystės prisijungimo prie Europos Sąjungos, Europos bendrijos ir Šveicarijos Konfederacijos susitarimo dėl Šveicarijos Konfederacijos asociacijos įgyvendinant, taikant ir plėtojant Šengeno acquis sudarymo Europos Sąjungos vardu, kiek tai susiję su patikrinimų prie vidaus sienų panaikinimu ir asmenų judėjimu. OL L 160, 2011 6 18, p. 19-20.
53. 2011 m. lapkričio 10 d. Tarybos sprendimas, kuriuo Komisija ir Sąjungos vyriausiasis įgaliotinis įgaliojami ES vardu derėtis dėl ES kompetencijai priklausančių Bendradarbiavimo partnerystės ir plėtros srityje susitarimo tarp Europos Sąjungos bei jos valstybių narių ir Afganistano, nuostatų. Briuselis, 2011-11-10, 16146/11. Prieiga per internetą: <<http://register.consilium.europa.eu/pdf/en/11/st16/st16146.en11.pdf>> [žiūrėta 2013-04-05].
54. 2011 m. lapkričio 10 d. Valstybių narių vyriausybės atstovų, posėdžiavusių Taryboje, sprendimas, kuriuo Europos Komisija

- įgaliojama valstybių narių vardu derėtis dėl valstybių narių kompetencijai priklausančių Bendradarbiavimo partnerystės ir plėtros srityje susitarimo tarp Europos Sąjungos bei jos valstybių narių ir Afganistano nuostatų. Briuselis, 2011-11-10, 16147/11. Prieiga per internetą: <<http://register.consilium.europa.eu/pdf/en/11/st16/st16147.en11.pdf>> [žiūrėta 2013-04-05].
55. 2011 m. spalio 4 d. Tarybos sprendimas, kuriuo Komisija ir Sąjungos vyriausiasis įgaliotinis įgaliojami ES vardu derėtis dėl ES kompetencijai priklausančių Bendrojo susitarimo tarp Europos Sąjungos bei jos valstybių narių ir Australijos, nuostatų. Briuselis, 14657/11. Prieiga per internetą: <<http://register.consilium.europa.eu/pdf/en/11/st14/st14657.en11.pdf>> [žiūrėta 2013-04-05].
56. 2011 m. spalio 4 d. Valstybių narių vyriausybių atstovų, posėdžiavusių Taryboje, sprendimas, kuriuo Europos Komisija įgaliojama valstybių narių vardu derėtis dėl valstybių narių kompetencijai priklausančių Bendrojo susitarimo tarp Europos Sąjungos bei jos valstybių narių ir Australijos nuostatų. Briuselis, 2011-10-04, 14658/11. Prieiga per internetą: <<http://register.consilium.europa.eu/pdf/en/11/st14/st14658.en11.pdf>> [žiūrėta 2013-04-05].
57. 2011 m. spalio 4 d. Valstybių narių vyriausybių atstovų, posėdžiavusių Taryboje, sprendimas, kuriuo Europos Komisija įgaliojama valstybių narių vardu derėtis dėl valstybių narių kompetencijai priklausančių Bendrojo susitarimo tarp Europos Sąjungos bei jos valstybių narių ir Australijos nuostatų. Briuselis, 2011-10-04, 14658/11. Prieiga per internetą: <<http://register.consilium.europa.eu/pdf/en/11/st14/st14658.en11.pdf>> [žiūrėta 2013-04-05].
58. 2012 m. birželio 19 d. Tarybos sprendimas, kuriuo Komisija ir Sąjungos vyriausiasis įgaliotinis užsienio reikalams ir saugumo politikai ES vardu įgaliojami derėtis dėl ES kompetencijai priklausančių Bendrojo susitarimo

tarp Europos Sąjungos bei jos valstybių narių ir Naujosios Zelandijos nuostatų. Briuselis, 2012-06-19, 10812/12. Prieiga per internetą: <<http://register.consilium.europa.eu/pdf/en/12/st10/st10812.en12.pdf>> [žiūrėta 2013-04-05].

59. 2012 m. birželio 19 d. Valstybių narių vyriausybės atstovų, posėdžiavusių Taryboje, sprendimas, kuriuo Komisija įgaliojama valstybių narių vardu derėtis dėl valstybių narių kompetencijai priklausančių Bendrojo susitarimo tarp Europos Sąjungos bei jos valstybių narių ir Naujosios Zelandijos, nuostatų. Briuselis, 2012-06-19, 10814/12. Prieiga per internetą: <<http://register.consilium.europa.eu/pdf/en/12/st10/st10814.en12.pdf>> [žiūrėta 2013-04-05].
60. 2012 m. gegužės 14 d. Tarybos sprendimas 2012/279/ES dėl Europos Sąjungos bei jos valstybių narių ir Vietnamo Socialistinės Respublikos pagrindų susitarimo dėl visapusės partnerystės ir bendradarbiavimo pasirašymo Sąjungos vardu. OL L 137, 2012 5 26, p. 1-2.
61. 2012 m. gegužės 31 d. Tarybos sprendimas 2012/735/ES dėl Europos Sąjungos bei jos valstybių narių ir Kolumbijos bei Peru prekybos susitarimo pasirašymo Sąjungos vardu ir laikino taikymo. OL L 354, 2012 12 21, p. 1-2.
62. 2012 m. kovo 23 d. Taryboje posėdžiavusių valstybių narių vyriausybės atstovų sprendimas 2012/494/ES, kuriuo suteikiami įgaliojimai pradėti derybas dėl tarptautinio susitarimo dėl ES ir LAKR fondo kaip tarptautinės organizacijos sukūrimo. OL L 240, 2012 9 6, p. 2.
63. 2012 m. kovo 23 d. Tarybos sprendimas 2012/493/ES, kuriuo suteikiami įgaliojimai pradėti derybas dėl tarptautinio susitarimo dėl ES ir LAKR fondo kaip tarptautinės organizacijos sukūrimo. OL L 240, 2012 9 6, p. 1.

Europos Komisijos komunikatai

64. Komisijos komunikatas Tarybai, Europos parlamentui, Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komitetui ir Regionų komitetui „Visapusiškos Europos tarptautinės investicijų politikos kūrimas“. KOM(2010) 343 galutinis.
65. Komisijos komunikatas Tarybai, Europos Parlamentui, Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komitetui ir Regionų komitetui „Politikos suderinamumas vystymosi labui – bendro Europos Sąjungos požiūrio politikos sistemos“. COM(2009) 458 galutinis.
66. Komisijos komunikatas „Europa pasaulyje“. Prieiga per internetą: <http://ec.europa.eu/councils/bx20060615/euw_com06_278_en.pdf> [žiūrėta 2013-03-19].

ES institucijų deklaracijos, vidiniai susitarimai ir kiti dokumentai

67. 1991 m. rugpjūčio 17 d. Taryboje posėdžiavusių valstybių narių vyriausybės atstovų vidinis susitarimas 91/402/EEC dėl ketvirtosios EEB ir AKR konvencijos įgyvendinimui būtinų priemonių ir procedūrų. OL L 229, 1991 08 17, p. 301-305.
68. 1999 m. gruodžio 11 d. Europos Vadovų Tarybos bendroji strategija dėl Ukrainos. Prieiga per internetą: <http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cmsUpload/ukEN.pdf> [žiūrėta 2013-05-15].
69. 2000 m. gruodžio 15 d. Taryboje posėdžiavusių valstybių narių vyriausybės atstovų vidinis susitarimas 2000/771/EC dėl priemonių, kurių turi būti imtasi, ir tvarkos, kurios turi būti laikomasi siekiant įgyvendinti AKR ir EB partnerystės susitarimą. OL L 317, 2000 12 15, p. 376-381.
70. 2001 m. gruodžio 15 d. Lakeno deklaracija dėl Europos Sąjungos ateities. Prieiga per internetą: <<http://european-convention.eu.int/pdf/lknen.pdf>> [žiūrėta 2013-05-16].
71. 2002 m. lapkričio 20 d. Tarpinstitucinis Europos Parlamento ir Tarybos susitarimas dėl galimybės Europos Parlamentui susipažinti su neskelbtina

- Tarybos informacija saugumo ir gynybos politikos srityje. OL C 298, 2002 11 30, p. 1.
72. 2004 m. gegužės 17 d. Tarybos Bendroji pozicija 2004/493/BUSP iš dalies keičianti Bendrąją poziciją 2002/400/BUSP dėl kai kurių palestiniečių laikino priėmimo Europos Sąjungos valstybėse narėse. OL L 181, 2004 5 18, p. 24-24.
73. 2006 m. gegužės 17 d. Europos Parlamento, Tarybos ir Komisijos tarpinstitucinis susitarimas dėl biudžetinės drausmės ir patikimo finansų valdymo. OL C 139, 2006 6 14, p. 1.
74. 2007 m. vasario 1 d. Tarybos, valstybių narių ir Komisijos elgesio kodeksas dėl dalyvavimo UNESCO kultūros įvairovės konvencijoje. 5914/07.
Prieiga per internetą: <http://ec.europa.eu/culture/documents/code_conduct_council.pdf> [žiūrėta 2013-04-03].
75. 2008 m. balandžio 24 d. Europos Parlamento rezoliucija dėl EB ir Persijos įlankos bendradarbiavimo tarybos laisvosios prekybos susitarimo. OL C 259E , 2009 10 29, p. 83-86.
76. 2009 m. gegužės 7 d. Europos Parlamento rezoliucija dėl Europos Parlamento vaidmens ir atsakomybės įgyvendinant Lisabonos sutartį. (2008/2063(INI)).
77. 2010 m. gruodžio 15 d. Tarybos, valstybių narių ir Komisijos elgesio kodeksas, kuriuo nustatoma Europos Sąjungos vykdomo Jungtinių Tautų neįgaliųjų teisių konvencijos įgyvendinimo ir atstovavimo jai vidaus tvarka. OL C 340, 2010 12 15, p. 11-15.
78. 2010 m. vasario 9 d. Europos Parlamento rezoliucija dėl pataisyto Europos Parlamento ir Komisijos pamatinio susitarimo, galiosiančio kitą teisėkūros kadenciją. OL C 341E , 2010 12 16, p. 1-4.
79. ES deklaracija dėl kompetencijos, pridėta prie 1995 m. liepos 24 d. Tarybos Sprendimo dėl Tarptautinių vandentakių ir tarptautinių ežerų apsaugos ir naudojimo konvencijos sudarymo Bendrijos vardu. OL L 186, 1995 8 5, p. 42-58.

80. ES deklaracija dėl kompetencijos, pridėta prie 1996 m. kovo 29 d. Tarybos sprendimo dėl 1994 m. tarptautinio susitarimo dėl atogrąžų padarinės medienos laikino taikymo ir pasirašymo Europos bendrijos vardu. OL L 208, 1996 8 17, p. 1-3.
81. Europos Parlamentas. Darbo tvarkos taisyklės. 16-as leidimas 2004 m. liepa. OL L 44, 2005 2 15, p. 1-140.
82. 2010 m. lapkričio 25 d. Tarybos generalinio sekretoriato COREPER pateiktą Tarybos, valstybių narių ir Komisijos elgesio kodekso, kuriuo nustatoma Europos Sąjungos vykdomo Jungtinių Tautų neįgaliųjų teisių konvencijos įgyvendinimo ir atstovavimo jai vidaus tvarka, projektą, Briuselis, Nr. 16237/1/10. Prieiga per internetą: <<http://register.consilium.europa.eu/pdf/en/10/st16/st16237-re01.en10.pdf>> [žiūrėta 2013-04-03].
83. 2005 m. sausio 31 d. Tarybos, valstybių narių ir Komisijos elgesio kodeksas dėl dalyvavimo UNESCO derybose dėl Kultūrinės įvairovės ir meninės raiškos apsaugos konvencijos projekto, Briuselis, Nr. 5518/05. Prieiga per internetą: <<http://register.consilium.europa.eu/pdf/en/05/st05/st05768.en05.pdf>> [žiūrėta 2013-04-05].
84. 2010 m. gruodžio 6 d. Tarybos sprendimas dėl Europos Bendrijos dalyvavimo derybose dėl su gyvsidabriu susijusios teisiškai privalomos priemonės pagal Jungtinių Tautų aplinkos programos (JTAP) valdomosios tarybos sprendimą 25/5. 16632/10. Prieiga per internetą: <<http://register.consilium.europa.eu/pdf/en/10/st16/st16632.en10.pdf>> [žiūrėta 2013-04-05].
85. 2011 m. Tarybos generalinio sekretoriato teisės tarnybos tarptautinių susitarimų ir susijusių aktų praktikos vadovas. Prieiga per internetą: <http://ec.europa.eu/translation/documents/council/manual_precedents_in_t_agreements_en.pdf> [žiūrėta 2013-03-25].
86. 2011 m. sausio 19 d. Generalinio sekretoriato raštas Nuolatinių atstovų komitetui, "I" ITEM NOTE, dėl Europos Bendrijos dalyvavimo derybose

- dėl su gyvsidabriu susijusios teisiškai privalomos priemonės pagal Jungtinių Tautų aplinkos programos (JTAP) valdomosios tarybos sprendimą 25/5. 5399/11. Prieiga per internetą: <<http://register.consilium.europa.eu/pdf/en/11/st05/st05399.en11.pdf>> [žiūrėta 2013-04-05].
87. 2011 m. spalio 22 d. Tarybos patvirtinta bendra tvarka dėl ES pareiškimų tarptautinėse organizacijose. Prieiga per internetą: <<http://register.consilium.europa.eu/pdf/en/11/st15/st15901.en11.pdf>> [žiūrėta 2013-04-05].
88. Commission Staff Working Document „Procedural framework for the adoption of Community or common positions for IMO related issues and rules governing their expression in the IMO“, SEC(2005) 449. Prieiga per internetą: <<http://edz.bib.uni-mannheim.de/www-edz/pdf/sek/2005/sek-2005-0449-en.pdf>> [žiūrėta 2013-03-20].
89. Europos Komisijos komentarai, pateikti 2004 m. TTK 56 sesijoje priimtuose tarptautinių organizacijų komentaruose dėl tarptautinių organizacijų atsakomybės. Nr. A/CN.4/545. Prieiga per internetą: <<http://daccess-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N04/406/10/PDF/N0440610.pdf?OpenElement>> [žiūrėta 2013-03-11].
90. Europos Komisijos komentarai, pateikti 2005 m. TTK 57 sesijoje, Nr. A/CN.4/556. Prieiga per internetą: <<http://daccess-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N05/352/91/PDF/N0535291.pdf?OpenElement>> [žiūrėta 2013-03-11].
91. Europos Komisijos komentarai, pateikti 2011 m. TTK 63 sesijoje priimtuose tarptautinių organizacijų komentaruose dėl tarptautinių organizacijų atsakomybės, Nr. A/CN.4/637. Prieiga per internetą: <<http://daccess-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N11/233/27/PDF/N1123327.pdf?OpenElement>> [žiūrėta 2013-03-11].

92. EB deklaracija dėl kompetencijos, pateikta prisijungiant prie JT Jūrų teisės konvencijos. Prieiga per internetą: <http://www.un.org/depts/los/convention_agreements/convention_declarations.htm#European%20Community%20Upon%20signature> [žiūrėta 2013-02-06].
93. EU Council Note “A Strategy for the External Dimension of JHA: Global Freedom, Security and Justice”. Brussels, 30 November 2005, 14366/3/05. Prieiga per internetą: <<http://register.consilium.europa.eu/pdf/en/05/st14/st14366-re03.en05.pdf>> [žiūrėta 2013-04-03].
94. EU Council Note „EU Statements in multilateral organisations - General Arrangements“. Brussels, 24 October 2011, 15901/11. Prieiga per internetą: <<http://register.consilium.europa.eu/pdf/en/11/st15/st15901.en11.pdf>> [žiūrėta 2013-04-03].
95. Europos saugumo strategija. Saugi Europa geresniame pasaulyje. Prieiga per internetą: <<http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cmsUpload/031208ESSIILT.pdf>> [žiūrėta 2013-05-16].
96. Europos saugumo strategijos įgyvendinimo ataskaita. Saugumo užtikrinimas besikeičiančiame pasaulyje. Briuselis, 2008-12-11, S407/08. Prieiga per internetą: <http://www.consilium.europa.eu/ueDocs/cms_Data/docs/pressdata/LT/reports/104645.pdf> [žiūrėta 2013-05-16].
97. Europos Viršūnių Tarybos paskelbta „Vidaus tvarka pagerinti Europos Sąjungos išorės politiką“, EUCO 21/1/10. Prieiga per internetą: <http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/docs/pressdata/en/ec/116547.pdf> [žiūrėta 2013-03-19].
98. Evaluation Report from the Secretary-General / High Representative on the subject of Common Strategies, appearing as an annex to the Council's conclusions of 9 October 2000 on the effectiveness of the Union's

external action. Prieiga per internetą: <http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/docs/pressdata/en/gena/12012.en0.html#_Toc496508700> [žiūrėta 2013-03-19].

99. Explanations relating to the Charter of Fundamental Rights. Praesidium of the EU Convention, 2007/C 303/02. Prieiga per internetą: <<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2007:303:0017:0035:en:PDF>> [žiūrėta 2013-03-11].
100. Susitarimo dėl EB, bendrų ir koordinuotų pozicijų Tarptautinėje jūrų organizacijoje priėmimo projektas. Priedas prie Tarybos dokumento Nr. 9676/05. Prieiga per internetą: <<http://register.consilium.europa.eu/pdf/en/05/st09/st09676.en05.pdf>> [žiūrėta 2013-03-20].

Lietuvos Respublikos teisės aktai ir susiję dokumentai

1. Lietuvos Respublikos tarptautinių sutarčių įstatymas. Žin., 1999, Nr. 60-1948.
2. Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas, Žin., 2000, Nr. 74-2262.
3. Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos tarptautinių sutarčių rengimo ir sudarymo taisyklių patvirtinimo“. Žin., 2001, Nr. 84-2938.
4. 2003 m. vasario 26 d. Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimas Nr. 276 dėl numatomo teisinio reguliavimo poveikio vertinimo metodikos patvirtinimo. Žin., 2003, Nr. 23-975.
5. 2004 m. sausio 9 d. Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimas Nr. 21 dėl Europos Sąjungos reikalų koordinavimo. Žin., 2004, Nr. 8-184.
6. Lietuvos Respublikos įstatymas dėl Europos Sąjungos bei jos valstybių narių ir Norvegijos Karalystės bendradarbiavimo palydovinės navigacijos srityje susitarimo ratifikavimo. Žin., 2011, Nr. 78-3798.
7. Įstatymo dėl Europos Sąjungos bei jos valstybių narių ir Vietnamo Socialistinės Respublikos pagrindų susitarimo dėl visapusės partnerystės ir

bendradarbiavimo ratifikavimo projekto aiškinamasis raštas. Nr. XIIP-153, 2012-12-18.

8. Pagrindinio komiteto išvada Įstatymo dėl Europos išvada Įstatymo dėl Europos Sąjungos bei jos valstybių narių ir Vietnamo Socialistinės Respublikos pagrindų susitarimo dėl partnerystės ir bendradarbiavimo ratifikavimo projektui. Nr. XIIP-153(2), 2013-03-06.

Teisminių institucijų praktika ir jos komentarai

Europos Sąjungos Teisingumo Teismo praktika

1. 1963 m. vasario 5 d. Sprendimas *Van Gend en Loos*, 26/62, Rink. p. 3.
2. 1964 m. liepos 15 d. Sprendimas *Costa prieš E.N.E.L.*, 6/64, Rink. p. 1141.
3. 1970 m. gruodžio 17 d. Sprendimas *Internationale Handelsgesellschaft*, 11/70, Rink. p. 1125.
4. 1971 m. kovo 31 d. Sprendimas *Komisija prieš Tarybą (AETR, ERTA)*, 22/70, Rink. p. 263.
5. 1974 m. balandžio 30 d. Sprendimas *Haegeman*, 181/73, Rink. p. 449.
6. 1975 m. lapkričio 11 d. Nuomonė 1/75, Rink. p. 1355.
7. 1976 m. vasario 5 d. Sprendimas *Conceria Bresciani*, 87/75, Rink. p. 129.
8. 1976 m. liepos 14 d. Sprendimas *Kramer ir kt.*, 3/76, 4/76 ir 6/76, Rink. p. 1279.
9. 1976 m. gruodžio 15 d. Sprendimas *Donckerwolke*, C-41/76, Rink. p. 1921.
10. 1976 m. gruodžio 16 d. Sprendimas *Rewe*, 33/76, Rink. p. 1989.
11. 1977 m. balandžio 26 d. Nuomonė 1/76, Rink. p. 741.
12. 1977 m. lapkričio 24 d. Sprendimas *Razanatsimba*, 65/77, Rink. p. 2229.
13. 1978 m. kovo 9 d. Sprendimas *Simmenthal*, 106/77, Rink. p. 629.
14. 1978 m. lapkričio 14 d. Nutarimas 1/78, Rink. p. 2151.
15. 1979 m. spalio 4 d. Nuomonė 1/78, Rink. p. 2871.

16. 1981 m. gegužės 5 d. Sprendimas *Komisija prieš Jungtinę Karalystę*, 804/79, Rink. p. 1045.
17. 1982 m. spalio 26 d. Sprendimas *Kupferberg*, 104/81, Rink. p. 3641.
18. 1983 m. vasario 10 d. Sprendimas *Liuksemburgas prieš Parlamentą*, 230/81, Rink. p. 255.
19. 1983 m. kovo 16 d. Sprendimas *SPI prieš SAMI*, 267/81, 268/81 ir 269/81, Rink. p. 801.
20. 1983 m. rugsėjo 21 d. Sprendimas *Deutsche Milchkontor ir kt.*, 205/82–215/82, Rink. p. 2633.
21. 1984 m. balandžio 10 d. Sprendimas *von Colson ir Kamann*, 14/83, Rink. p. 1891.
22. 1987 m. rugsėjo 30 d. Sprendimas *Demirel*, 12/86, Rink. p. 3719.
23. 1988 m. rugsėjo 27 d. Sprendimas *Graikija prieš Tarybą*, 204/86, Rink. p. 5323.
24. 1989 m. lapkričio 14 d. Sprendimas *Graikija prieš Komisiją*, 30/88, Rink. p. 3711.
25. 1990 m. birželio 19 d. Sprendimas *Factortame ir kt.*, C-213/89, Rink. p. I-2433.
26. 1990 m. liepos 13 d. Nutartis *Zwartveld ir kt.*, C-2/88 IMM, Rink. p. I-3365.
27. 1990 m. rugsėjo 20 d. Sprendimas *Sevince*, C-192/89, Rink. p. I-3461.
28. 1990 m. spalio 18 d. Sprendimas *Dzodzi*, C-297/88 ir C-197/89, Rink. p. I-3763.
29. 1990 m. lapkričio 8 d. Sprendimas *Gmurzynska-Bscher*, C-231/89, Rink. p. I-4003.
30. 1990 m. lapkričio 13 d. Sprendimas *Marleasing*, Rink. p. I-4135.
31. 1991 m. birželio 11 d. Sprendimas *Komisija prieš Tarybą*, C-300/89, Rink. I-2867.
32. 1991 m. birželio 18 d. Sprendimas *ERT*, C-260/89, Rink. p. I-2925.
33. 1991 m. lapkričio 19 d. Sprendimas *Frankovich ir kt.* C-6/90 ir C-9/90, Rink. p. I-5357.

34. 1991 m. gruodžio 14 d. Nuomonė 1/91, Rink. p. I-6079.
35. 1992 m. lapkričio 24 d. Sprendimas *Poulsen ir Diva Navigation*, C-286/90, Rink. p. I-6019.
36. 1992 m. gruodžio 16 d. Sprendimas *Kus*, C-237/91, Rink. p. I-6781.
37. 1993 m. kovo 19 d. Nuomonė 2/91, Rink. p. I-1061.
38. 1993 m. birželio 30 d. Sprendimas *Parlamentas prieš Tarybą ir Komisiją*, C-181/91 ir C-248/91, Rink. p. I-3685.
39. 1993 m. spalio 20 d. Sprendimas *Phil Collins*, C-92/92 ir C-326/92, Rink. p. I-5145.
40. 1994 m. kovo 2 d. Sprendimas *Parlamentas prieš Tarybą*, C-316/91, Rink. p. I-625.
41. 1994 m. rugpjūčio 9 d. Sprendimas *Prancūzija prieš Komisiją*, C-327/91, Rink. p. I-3641.
42. 1994 m. lapkričio 15 d. Nuomonė 1/94, Rink. p. I-5267.
43. 1995 m. kovo 24 d. Nuomonė 2/92, Rink. p. I-00521.
44. 1995 m. kovo 30 d. Sprendimas *Parlamentas prieš Tarybą*, C-65/93, Rink. p. I-643.
45. 1995 m. liepos 13 d. Sprendimas *Ispanija prieš Tarybą*, C-350/92, Rink. p. I-1985.
46. 1996 m. kovo 19 d. Sprendimas *Komisija prieš Tarybą*, C-25/94, Rink. p. I-1469.
47. 1996 m. kovo 28 d. Nuomonė 2/94, Rink. p. I-1759.
48. 1996 m. rugsėjo 10 d. Sprendimas *Komisija prieš Vokietiją*, C-61/94, Rink. p. I-3989.
49. 1996 m. gruodžio 3 d. Sprendimas *Portugalija prieš Tarybą*, C-268/94, Rink. p. I-6177.
50. 1997 m. sausio 14 d. Sprendimas *Centro-Com*, C-124/95, Rink. p. I-81.
51. 1997 m. gruodžio 9 d. Sprendimas *Komisija prieš Prancūziją*, C-265/95, Rink. p. I-6959.
52. 1998 m. gegužės 12 d. Sprendimas *Taryba prieš Komisiją*, C-170/96, Rink. p. I-2763.

53. 1998 m. birželio 16 d. Sprendimas *Hermès International*, C-53/96, Rink. p. I-3603.
54. 1998 m. birželio 16 d. Sprendimas *Racke*, C-162/96, Rink. p. I-3655.
55. 1998 m. liepos 16 d. Sprendimas *ICI*, C-264/96, Rink. p. I-4695.
56. 1999 m. lapkričio 23 d. Sprendimas *Portugalija prieš Tarybą*, C-149/96, Rink. p. I-8395.
57. 2000 m. liepos 4 d. Sprendimas *Komisija prieš Portugaliją*, C-62/98, Rink. p. I-5171.
58. 2000 m. gruodžio 14 d. Sprendimas *Dior ir kt.*, C-300/98 ir C-392/98, Rink. p. I-11307.
59. 2001 m. rugsėjo 13 d. Sprendimas *Schieving-Nijstad ir kt.*, C-89/99, Rink. p. I-5851.
60. 2001 m. gruodžio 6 d. Nuomonė 2/00, Rink. p. I-9713.
61. 2002 m. kovo 19 d. Sprendimas *Komisija prieš Airiją*, C-13/00, Rink. p. I-2943.
62. 2002 m. gegužės 7 d. Nutartis *Aden ir kt. prieš Tarybą ir Komisiją*, T-306/01 R, Rink. p. II-2387.
63. 2002 m. rugsėjo 19 d. Sprendimas *Huber*, C-336/00, Rink. p. I-7699.
64. 2002 m. lapkričio 5 d. Sprendimas *Komisija prieš Austriją*, C-475/98, Rink. p. I-9797.
65. 2002 m. lapkričio 5 d. Sprendimas *Komisija prieš Belgiją*, C-471/98, Rink. p. I-9681.
66. 2002 m. lapkričio 5 d. Sprendimas *Komisija prieš Daniją*, C-467/98, Rink. p. I-9519.
67. 2002 m. lapkričio 5 d. Sprendimas *Komisija prieš Jungtinę Karalystę*, C-466/98 (*Open skies*), Rink. p. I-9427.
68. 2002 m. lapkričio 5 d. Sprendimas *Komisija prieš Liuksemburgą*, C-472/98, Rink. p. I-9741.
69. 2002 m. lapkričio 5 d. Sprendimas *Komisija prieš Suomiją*, C-469/98, Rink. p. I-9627.

70. 2002 m. lapkričio 5 d. Sprendimas *Komisija prieš Švediją*, C-468/98, Rink. p. I-9575.
71. 2002 m. lapkričio 5 d. Sprendimas *Komisija prieš Vokietiją*, C-476/98, Rink. p. I-9855.
72. 2002 m. gruodžio 12 d. Sprendimas *Komisija prieš Tarybą*, C-281/01, Rink. p. I-12049.
73. 2003 m. balandžio 10 d. Sprendimas *Komisija prieš Prancūziją*, C-114/02, Rink. p. I-3783.
74. 2003 m. birželio 12 d. Sprendimas *Komisija prieš Portugaliją*, C-425/01, Rink. p. I-06025.
75. 2003 m. liepos 10 d. Sprendimas *Booker Aquaculture ir Hydro Seafood*, C-20/00 ir C-64/00, Rink. p. I-7411.
76. 2003 m. rugsėjo 11 d. Sprendimas *Komisija prieš Tarybą*, C-211/01, Rink. p. I-8913.
77. 2004 m. balandžio 1 d. Sprendimas *Bellio F.lli*, C-286/02, Rink. p. I-3465.
78. 2004 m. balandžio 29 d. Sprendimas *Komisija prieš Tarybą*, C-338/01, Rink. p. I-4829.
79. 2004 m. spalio 7 d. Sprendimas *Komisija prieš Prancūziją*, C-239/03, Rink. p. I-9325.
80. 2005 m. birželio 2 d. Sprendimas *Komisija prieš Liuksemburgą*, C-266/03, Rink. p. I-4805.
81. 2005 m. birželio 16 d. Sprendimas *Pupino*, C-105/03, Rink. I-5285.
82. 2005 m. liepos 14 d. Sprendimas *Komisija prieš Vokietiją*, C-433/03, Rink. p. I-6985.
83. 2005 m. rugsėjo 13 d. Sprendimas *Komisija prieš Tarybą*, C-176/03, Rink. p. I-7879.
84. 2006 m. sausio 10 d. Sprendimas *Komisija prieš Tarybą*, C-94/03, Rink. p. I-1.
85. 2006 m. sausio 10 d. Sprendimas *Komisija prieš Parlamentą ir Tarybą*, C-178/03, Rink. p. I-107.

86. 2006 m. vasario 7 d. Nuomonė 1/03 („Lugano konvencija“), Rink. p. I-1145.
87. 2006 m. gegužės 30 d. Sprendimas *Parlamentas prieš Tarybą ir Komisiją*, C-317/04 ir C-318/04, Rink. p. I-4721.
88. 2006 m. gegužės 30 d. Sprendimas *Komisija prieš Airiją*, C-459/03, Rink. p. I-4635.
89. 2006 m. rugsėjo 28 d. Sprendimas *Komisija prieš Nyderlandus*, C-282/04 ir C-283/04, Rink. p. I-9141.
90. 2007 m. vasario 27 d. Sprendimas *Gestoras Pro Amnistia ir kt. prieš Tarybą*, C-354/04 P, Rink. p. I-1579.
91. 2007 m. vasario 27 d. Sprendimas *Segi ir kt. prieš Tarybą*, C-355/04 P, Rink. p. I-1657.
92. 2007 m. rugsėjo 11 d. Sprendimas *Merck Genéricos – Produtos Farmacêuticos*, C-431/05, Rink. p. I-7001.
93. 2007 m. spalio 23 d. Sprendimas *Parlamentas prieš Komisiją*, C-403/05, Rink. p. I-09045.
94. 2007 m. spalio 23 d. Sprendimas *Komisija prieš Tarybą*, C-440/05, Rink. p. I-9097.
95. 2008 m. gegužės 20 d. Sprendimas *Komisija prieš Tarybą*, C-91/05, Rink. p. I-3651.
96. 2008 m. gegužės 20 d. Sprendimas *Orange European Smallcap Fund*, C-194/06, Rink. p. I-3747.
97. 2008 m. rugsėjo 3 d. Sprendimas *Kadi ir Al Barakaat International Foundation prieš Tarybą ir Komisiją*, C-402/05 P ir C-415/05 P, Rink. p. I-6351.
98. 2008 m. lapkričio 6 d. Sprendimas *Parlamentas prieš Tarybą*, C-155/07, Rink. p. I-8103.
99. 2009 m. vasario 12 d. Sprendimas *Komisija prieš Graikiją*, C-45/07, Rink. p. I-701.
100. 2009 m. kovo 3 d. Sprendimas *Komisija prieš Austriją*, C-205/06, Rink. p. I-1301.

101. 2009 m. rugsėjo 8 d. Sprendimas *Komisija prieš Parlamentą ir Tarybą*, C-411/06, Rink. p. I-7585.
102. 2009 m. rugsėjo 3 d. Sprendimas *Parlamentas prieš Tarybą*, C-166/07, Rink. p. I-7135.
103. 2009 m. lapkričio 30 d. Nuomonė 1/08, Rink. p. I-11129.
104. 2010 m. balandžio 20 d. Sprendimas *Komisija prieš Švediją*, C-246/07, Rink. p. I-03317.
105. 2010 m. liepos 8 d. Sprendimas *Komisija prieš Portugaliją*, C-171/08, Rink. p. I-6817.
106. 2011 m. kovo 8 d. Sprendimas *Lesoochránárske zoskupenie*, C-240/09, Rink. p. I-01255.
107. 2011 m. lapkričio 16 d. Sprendimas *Bank Melli Iran prieš Tarybą*, C-548/09 P, Rink. p. I-11381.
108. 2012 m. liepos 19 d. Sprendimas *Parlamentas prieš Tarybą*, C-130/10, Rink. p. 00000.

Generalinių advokatų išvados

1. 1977 m. lapkričio 9 d. generalinio advokato G. Reischl išvada byloje *Razanatsimba*, C-65/77, Rink. p. 2229, 2243.
2. 1987 m. gegužės 19 d. generalinio advokato Darmon išvada byloje *Demirel*, 12/86, Rink. p. 3719.
3. 1993 m. lapkričio 10 d. generalinio advokato Jacobs išvada byloje *Parlamentas prieš Tarybą*, C-316/91, Rink. p. I-625.
4. 1995 m. spalio 26 d. generalinio advokato Jacobs išvada byloje *Komisija prieš Tarybą*, C-25/94, Rink. p. I-1469.
5. 1996 m. gegužės 23 d. generalinio advokato La Pergola išvada byloje *Portugalija prieš Tarybą*, C-268/94, Rink. p. I-6177.
6. 1997 m. lapkričio 13 d. generalinio advokato C. Tesauro išvada byloje *Hermès International*, C-53/96, Rink. p. I-3606.

7. 2000 m. liepos 11 d. generalinio advokato Cosmas išvada byloje *Dior ir kt.*, C-300/98 ir C-392/98, Rink. p. I-11307.
8. 2001 m. vasario 15 d. generalinio advokato Jacobs išvada byloje *Schieving-Nijstad ir kt.*, C-89/99, Rink. p. I-5851.
9. 2001 m. lapkričio 27 d. generalinio advokato Mischo išvada byloje *Komisija prieš Airiją*, C-13/00, Rink. p. I-2943.
10. 2002 m. sausio 31 d. generalinio advokato Tizzano išvada byloje *Komisija prieš Jungtinę Karalystę*, C-467/98, Rink. p. I-09519.
11. 2005 m. kovo 10 d. generalinio advokato Tizzano išvada byloje *Komisija prieš Vokietiją*, C-433/03, Rink. p. I-6985.
12. 2006 m. sausio 18 d. generalinio advokato Poiares Maduro išvada byloje *Komisija prieš Airiją*, C-459/03, Rink. p. I-4635.
13. 2007 m. sausio 23 d. generalinio advokato Colomer išvada byloje *Merck Genéricos – Produtos Farmacêuticos*, C-431/05, Rink. p. I-7001.
14. 2007 m. rugsėjo 19 d. generalinio advokato Mengozzi išvada byloje *Komisija prieš Tarybą*, C-91/05, Rink. p. I-3651.
15. 2008 m. sausio 16 d. generalinio advokato Poiares Maduro išvada byloje *Kadi ir Al Barakaat International Foundation prieš Tarybą ir Komisiją*, C-402/05 P ir C-415/05 P, Rink. p. I-6351.
16. 2008 m. liepos 10 d. generalinio advokato Poiares Maduro išvada byloje *Komisija prieš Austriją*, C-205/06, Rink. p. I-1301.
17. 2008 m. lapkričio 20 d. generalinio advokato Bot išvada byloje *Komisija prieš Graikiją*, C-45/07, Rink. p. I-701.
18. 2009 m. balandžio 23 d. generalinės advokatės Kokott išvada byloje *Komisija prieš Tarybą*, C-370/07, Rink. p. I-08917.
19. 2009 m. spalio 1 d. generalinio advokato Poiares Maduro išvada byloje *Komisija prieš Švediją*, C-246/07, Rink. p. I-03317.
20. 2010 m. liepos 15 d. generalinės advokatės Sharpston išvada byloje *Lesoochránárske zoskupenie*, C-240/09, Rink. p. I-01255.

Kitų tarptautinių teismų ir arbitražų praktika

1. 1923 m. Nuolatinio Teisingumo Teismo konsultacinė išvada *Settlers of German Origin in Poland*, 1923 P.C.I.J. (ser. B) No. 6 (Sept. 10). Prieiga per internetą: <http://www.icj-cij.org/pcij/serie_B/B_06/Colons_allemands_en_Pologne_Avis_consultatif.pdf> [žiūrėta 2013-02-25].
2. 1990 m. vasario 9 d. Europos Žmogaus Teisių komisijos sprendimas *M. & Co. prieš Vokietiją*. Peticijos Nr. 13258/87.
3. 1992 m. Tarptautinio Teisingumo Teismo sprendimas *Certain Phosphate Lands in Nauru* byloje (Nauru prieš Australiją). ICJ Report 1992, p. 258.
4. 1997 m. PPO Apeliacinio komiteto baigta byla *Japan — Measures concerning Sound Recordings*. WT/DS42.
5. 1998 m. PPO Apeliacinio komiteto baigta byla *US — Helms Burton*. WT/DS38.
6. 1998 m. PPO Apeliacinio komiteto sprendimas *EC - Computer Equipment* byloje. WT/DS62.
7. 2000 m. PPO Apeliacinio komiteto baigta byla *European Communities — Measures Affecting the Grant of Copyright and Neighbouring Rights*. WT/DS115.
8. 2000 m. PPO Apeliacinio komiteto baigta byla *Ireland — Measures Affecting the Grant of Copyright and Neighbouring Rights*. WT/DS82.
9. 2001 m. liepos 12 d. EŽTT sprendimas *Prince Hans-Adam II of Liechtenstein prieš Vokietiją*. Peticijos Nr. 42527/98.
10. 2001 m. PPO Apeliacinio komiteto baigta byla *European Communities — Enforcement of Intellectual Property Rights for Motion Pictures and Television Programs*. WT/DS124.
11. 2001 m. PPO Apeliacinio komiteto baigta byla *Greece — Enforcement of Intellectual Property Rights for Motion Pictures and Television Programs*. WT/DS125.

12. 2001 m. PPO Apeliacinio komiteto sprendimas *EC Asbestos* byloje. WT/DS135.
13. 2002 m. PPO Apeliacinio komiteto sprendimas *US — Section 211 Appropriations Act* byloje. WT/DS176.
14. 2002 m. Tarptautinio Teisingumo Teismo sprendimas *Sausumo ir jūros sienos tarp Kamerūno ir Nigerijos* byloje (*Kamerūnas prieš Nigeriją*), ICJ Report 275.
15. 2003 m. Tarptautinio Teisingumo Teismo sprendimas *Oil Platforms* byloje (Irano Islamo Respublika prieš JAV), ICJ Report 324.
16. 2005 m. birželio 30 d. EŽTT sprendimas *Bosphorus prieš Airiją*. Peticijos Nr. 45036/98.
17. 2005 m. PPO Apeliacinio komiteto sprendimas *EC — Trademarks and Geographical Indications* byloje. WT/DS174.
18. 2006 m. PPO Apeliacinio komiteto sprendimas *EC — Selected Customs Matters* byloje. WT/DS315.
19. 2007 m. Nuolatinio arbitražo teismo sprendimas *Eurotunnel* byloje (*Channel Tunnel Group Limited ir France-Manche SA prieš Prancūziją ir JAV*). Prieiga per internetą: <http://www.pca-cpa.org/showpage.asp?pag_id=1184> [žiūrėta 2013-02-25].
20. 2007 m. PPO Apeliacinio komiteto baigta byla *Čilė - Kardžuvės*. WT/DS193.
21. 2008 m. gruodžio 9 d. EŽTT sprendimas *Connolly prieš 15 ES valstybių narių*. Peticijos Nr. 73274/01.
22. 2008 m. rugsėjo 9 d. EŽTT sprendimas *Boivin prieš 34 ES Europos Tarybos valstybes nares*. Peticijos Nr. 73250/01.
23. 2009 m. gegužės 12 d. EŽTT sprendimas *Gasparini prieš Italiją ir Belgiją*. Peticijos Nr. 10750/03.
24. 2009 m. sausio 20 d. EŽTT sprendimas *Kokkelvisserij prieš Olandiją*. Peticijos Nr. 13645/05.
25. 2009 m. Tarptautinio jūrų teisės tribunolo baigta byla Nr. 7. *Case concerning the Conservation and Sustainable Exploitation of Swordfish*

Stocks in the South-Eastern Pacific Ocean (Chile/European Union).
Prieiga per internetą: <<http://www.itlos.org/index.php?id=99>> [žiūrėta
2013-03-13].

Specialioji literatūra

Monografijos, vadovėliai, kitos knygos

1. AMATO, G., BRIBOSIA, H., WITTE, B. DE (eds.). *Genesis and Destiny of the European Constitution*. Bruylant, 2007.
2. BAERE, G. DE. *Constitutional Principles of EU External Relations*. Oxford University Press, 2008.
3. BARTELS, L. *Human Rights Conditionality in the EU's International Agreements*. Oxford University Press, 2005.
4. BIONDI, A., EECKHOUT, P., RIPLEY, S. (eds.). *EU Law After Lisbon*. Oxford University Press, 2011.
5. BÚRCA, G. DE, CRAIG, P. (eds.). *The Evolution of EU Law*. 2nd ed., Oxford University Press, 2011.
6. CANNIZZARO, E., PALCHETTI, P., WESSEL, R.A. (eds.). *International Law as Law of the European Union*. Martinus Nijhoff Publishers, 2012.
7. CRAIG, P. *The Lisbon Treaty: Law, Politics and Treaty Reform*. Oxford University Press 2010.
8. CREMONA M., WITTE, B. DE (eds.). *EU Foreign Relations Law – Constitutional Fundamentals*. Oxford: Hart Publishing, 2008.
9. DASHWOOD A. (ed.). *Rewieving Maastricht, Issues for the 1996 IGC*. Sweet & Maxwell, London, 1996.
10. DASHWOOD, A., MARESCEAU, M. (eds.). *Law and Practice of EU External Relations. Salient Features of a Changing Landscape*. Cambridge University Press, 2008.

11. DENZA, E. *The Intergovernmental Pillars of the European Union*. Oxford University Press, 2002.
12. DONY, M., LOUIS, J.V. Commentaire J Mégret: Le droit de la CE et de l'Union européenne. *Relations extérieures* (éd. de l'Université de Bruxelles), vol. 12, 2005.
13. DOLMANS, M. *Problems of Mixed Agreements: Division of Powers within the EEC and the Rights of Third States*. Asser Instituut, 1985.
14. EECKHOUT, P. *EU External Relations Law*. Oxford University Press, 2011.
15. EECKHOUT, P. *External Relations of the European Union*. Oxford University Press, 2004.
16. FISCHER, K. F. *Der Vertrag von Lissabon: Text und Kommentar zum Europäischen Reformvertrag*. Nomos Verlagsges, 2008.
17. FRANCK, T. M. *Political Questions Judicial Answers*. Princeton University Press, 1992.
18. FRANK, V. *The European Community and Marine Environmental Protection in the International Law of the Sea*. Martinus Nijhoff Publishers, 2007.
19. GARNER, B. A. *A Dictionary of Modern Legal Usage. 2nd edition*. Oxford University Press, 2001.
20. GRANVIK, L. *The Treaty-making Competence of the European Community in the Field of International Environmental Conventions*. Granum, 1999.
21. GRILLER S., ZILLER J. (eds.). *The Lisbon Treaty –EU Constitutionalism without a Constitutional Treaty?* Springer, 2008.
22. GRILLER S., WEIDEL, B. (eds.). *External Economic Relations and Foreign Policy in the European Union*. Springer 2002.
23. GROUX, J., MANIN P. *The European Communities in the International Order*. Commission of the European Communities, 1984.
24. HARTLEY, T.C. *The Foundations of European Community Law*. 4 ed. Oxford University Press, 1998.

25. HATJE, A. *Loyalität als Rechtsprinzip in der Europäischen Union*. Nomos Verlagsgesellschaft, 2001.
26. HELISKOSKI, J. *Mixed Agreements as a Technique for Organizing the International Relations of the European Community and its Member States*. Kluwer Law International, 2001.
27. HILLION, CH. *The evolving system of EU external relations as evidenced in the EU partnerships with Russia and Ukraine*. PhD dissertation, Leiden 2005.
28. HILLION, CH. *The European Union and its Eastern European Neighbours: A Laboratory for the Organisation of EU External Relations*. Oxford, Hart Publishing, 2010.
29. HIRSCH, M. *The Responsibility of International Organizations towards third Parties: Some basic Principles*. Dordrecht, Martinus Nijhoff, 1995.
30. HOLDGAARD, R. *External Relations Law of The European Community - Legal Reasoning and Legal Discourses*. Kluwer Law International, 2008.
31. HUMMER, W., OBWEXER, W. *Der Vertrag von Lissabon*. Nomos, 2009.
32. JAKULEVIČIENĖ, L. *Tarptautinių sutarčių teisė*. Registrų centras, 2011.
33. JARUKAITIS, I. *Europos Sąjunga ir Lietuvos Respublika: konstituciniai narystės pagrindai*. Justitia, 2011.
34. KEUKELEIRE, S., MACNAUGHTAN, J. *The Foreign Policy of the European Union*. Palgrave Macmillan, 2008.
35. KOSKENNIEMI, M. (ed.). *International Law Aspects of the European Union*. Kluwer Law International, 1998.
36. KOUTRAKOS, P. *EU International Relations Law*. Hart Publishing, 2006.
37. KOUTRAKOS, P. *Trade, Foreign Policy and Defence in EU Constitutional Law*. Hart Publishing, 2001.

38. KUIJPER, P. J. *Of 'Mixity' And 'Double-hatting': EU External Relations Law Explained*. University of Amsterdam, 2008.
39. LAVRANOS, N. *Decisions of International Organizations in the European and Domestic Legal Orders of Selected EU Member States*. Europe Law Publishing, 2004.
40. LEIßE, O. (ed.). *Die Europäische Union nach dem Vertrag von Lissabon*. VS Verlag für Sozialwissenschaften, 2010.
41. LENAERTS, K., NUFFEL, P. VAN. *Constitutional Law of the European Union*. 2 ed., Sweet & Maxwell, 2005.
42. MARR, S., BEYER, P., RÜSCH, J., EPINEY, A., GROSS, D. *EG-Kompetenzen bei völkerrechtlichen Verträgen im Umweltbereich unter besonderer Berücksichtigung des OSPAR. Übereinkommens*, 2004.
43. MCGOLDRICK, D. *International Relations Law of the European Union*. Longman, 1997.
44. MCLEOD, I., HENDRY, I., HYETT, S. *The External Relations of the European Communities*. Oxford University Press, 1996.
45. PETERSON, J., SJURSEN, H. *A Common Foreign Policy for Europe?: Competing Visions of the CFSP*. European Public Policy Series. Routledge, 1998.
46. PIRIS, J.-C. *The Lisbon Treaty. A Legal and Political Analysis*. Cambridge University Press, 2010.
47. PRECHAL, S. *Directives in EC Law*, 2nd ed. Oxford University Press, 2005.
48. SATTLER, S. *Gemischte Abkommen und gemischte Mitgliedschaften der EG und ihrer Mitgliedstaaten – Unter besonderer Berücksichtigung der WTO*. Duncker & Humblot, 2007.
49. SELL, T. *Das Gebot der einheitlichen Auslegung gemischter Abkommen*. Peter Lang GmbH, 2006.
50. SIEBERSON, S. C. *Dividing Lines between the European Union and Its Member States: The Impact of the Treaty of Lisbon*. T.M.C. Asser Press, 2008.

51. STEIN, K. D. *Der gemischte Vertrag im Recht der Außenbeziehungen der Europäischen Wirtschaftsgemeinschaft*. Duncker & Humblot, 1986.
52. STREINZ, R., OHLER, CH., HERRMANN, CH. *Der Vertrag von Lissabon zur Reform der EU*, Beck C. H., 2008.
53. TRYBUS, M., RUBINI, L. *The Treaty of Lisbon and the Future of European Law and Policy*. Edward Elgar, 2012.
54. VADAPALAS, V. *Tarptautinė teisė*. Eugrimas, 2006.
55. VERWEY, D. R. *The European Community, the European Union and the International Law of Treaties: A Comparative Legal Analysis of the Community and Union's External Treaty-making Practice*. T.M.C Asser Press, 2004.
56. VÖLKER, E.L.M., STEENBERGEN, J. (eds.). *Leading Cases and Materials on the External Relations Law of the E.C*. Kluwer Law and Tax Publ., Deventer 1985.
57. VOOREN, B. Van. *EU External Relations Law and the European Neighbourhood Policy. A Paradigm for Coherence*. Routledge, 2012.
58. WEILER, J. *The Constitution of Europe*. Cambridge University Press, 1998.
59. WESSEL, R. A. *The European Union's Foreign and Security Policy: A Legal Institutional Perspective*. Springer, 1999.
60. XENOPOULOS, X. L. (ed.). *External Relations of the EU and the Member States: Competence, Mixed Agreements, International Responsibility and Effects of International Law*. Nicosia: Theopress, 2006.
61. ZACHARIAS, D. *The Treaty-Making Power of the European Community*. Shaker Verlag GmbH, 2005.
62. ŽALIMAS, D., ŽALTAUSKAITĖ-ŽALIMIENĖ, S., PETRAUSKAS, Z., SALADŽIUS, J. *Tarptautinės organizacijos*. Justitia, 2001.

63. ALLOTT, P. Adherence to and Withdrawal from Mixed Agreements. In O'KEEFFE, D., SCHERMERS, H. G. (eds.). *Mixed Agreements*. Kluwer Law and Taxation Publishers, 1983.
64. BALEKJIAN, W.H. The Mixed Agreements of the EEC in Public International Law. In O'KEEFFE, D., SCHERMERS, H. (eds.). *Mixed Agreements*. Deventer, Kluwer, 1983.
65. BARATTA, R. Overlaps between European Community Competence and European Foreign Policy Activity. In CANNIZZARO E. (ed.) *The European Union as an Actor in International Relations*. Kluwer Law International, 2002.
66. BARTELS, L. The Trade and Development Policy of the European Union. In CREMONA, M. (ed.). *Developments in EU External Relations Law. Collected Courses of the Academy of European Law*. Oxford University Press, 2008.
67. BERMAN, P. From Laeken to Lisbon: The Origins and Negotiation of the Lisbon Treaty. In BIONDI, A., EECKHOUT, P., RIPLEY, S. (eds.). *EU Law After Lisbon*. Oxford University Press, 2011.
68. BOGDANDY, A. von. Founding Principles. In BOGDANDY, A. von, BAST, J. *Principles of European Constitutional Law*, 2nd ed., Hart Publishing, 2011.
69. BRKAN, M. The Role of the European Court of Justice in the Field of Common Foreign and Security Policy After the Treaty of Lisbon: New Challenges for the Future. In CARDWELL, P. J. (ed.). *EU External Relations Law and Policy in The Post-Lisbon Era*. TMC Asser Press, 2011.
70. BULL, H. Mixity Seen from Outside the EU but Inside the Internal Market. In HILLION, CH., KOUTRAKOS, P. (eds.). *Mixed Agreements*

- Revisited: The EU and its Member States in the World*. Hart Publishing, 2010.
71. CHEYNE, I. Haegeman, Demirel and their Progeny. In DASHWOOD A., HILLION, CH. (eds.). *The General Law of the E.C. External Relations*. Sweet and Maxwell, 2000.
 72. CREMONA, M. Coherence in Foreign Policy – the Legal Dimension. In KOUTRAKOS, P. (ed.). *European Foreign Policy: Legal and Political Perspectives*. Edward Elgar, 2011.
 73. CREMONA, M. Defending the Community Interest: the Duties of Cooperation and Compliance. In CREMONA M., WITTE, B. DE (eds.). *EU Foreign Relations Law – Constitutional Fundamentals*. Oxford: Hart Publishing, 2008.
 74. CREMONA, M. Defining Competence in EU External Relations: Lessons from the Constitutional Treaty. In DASHWOOD, A., MARESCEAU, M. (eds.). *Law and Practice of EU External Relations. Salient Features of a Changing Landscape*. Cambridge University Press, 2008.
 75. CREMONA, M. Disconnection Clauses in EC Law and Practice. In HILLION, CH., KOUTRAKOS, P. (eds.). *Mixed Agreements Revisited: The EU and its Member States in the World*. Hart Publishing, 2010.
 76. CREMONA, M. External Relations and External Competence: The Emergence of an Integrated Policy. In BÚRCA, G. DE, CRAIG, P. (eds.). *The Evolution of EU Law*. 2nd ed., Oxford University Press, 2011.
 77. CREMONA, M. The Two (or Three) Treaty Solution: The New Treaty Structure of the EU. In BIONDI, A., EECKHOUT, P., RIPLEY, S. (eds.). *EU Law After Lisbon*. Oxford University Press, 2011.
 78. CREMONA, M. The Union's External Action: Constitutional Perspectives. In AMATO, G., BRIBOSIA, H., WITTE, B. DE (eds.). *Genesis and Destiny of the European Constitution*. Bruylant, 2007.
 79. CURTIN, D., DEKKER. I. The EU as a ‘Layered‘ International Organization: Institutional Unity in Disguise. In BÚRCA, G. DE,

- CRAIG, P. (eds.). *The Evolution of EU Law*, Oxford University Press, 1999.
80. CZUCZAI, J. Mixity in Practice: Some Problems and Their (Real or Possible) Solution. In HILLION, CH., KOUTRAKOS, P. (eds.). *Mixed Agreements Revisited: The EU and its Member States in the World*. Hart Publishing, 2010.
81. DASHWOOD, A. Article 47 TEU and the Relationship Between First and Second Pillar Competences. In DASHWOOD, A., MARESCEAU, M. (eds.). *Law and Practice of EU External Relations. Salient Features of a Changing Landscape*. Cambridge University Press, 2008.
82. DASHWOOD, A. Implied External Competence of the EC. In KOSKENNIEMI, M. (ed.). *International Law Aspects of the European Union*. Kluwer Law International, 1998.
83. DASHWOOD, A. Mixity in the Era of the Treaty of Lisbon. In HILLION, CH., KOUTRAKOS, P. (eds.). *Mixed Agreements Revisited: The EU and its Member States in the World*. Hart Publishing, 2010.
84. DASHWOOD, A. Preliminary Rulings on the Interpretation of Mixed Agreements. In O' KEEFE, D., BAVASSO, A. (eds.). *Judicial Review in European Union Law: Liber Americorum in Honour of Lord Slynn of Hadley*. Kluwer Law International, 2000.
85. DASHWOOD, A. The Attribution of External Relations Competence. In DASHWOOD, A., HILLION, CH. (eds.). *The General Law of the E.C. External Relations*. Sweet and Maxwell, 2000.
86. DASHWOOD, A. The Law and Practice of CFSP Joint Actions. In CREMONA M., WITTE, B. DE (eds.). *EU Foreign Relations Law – Constitutional Fundamentals*. Oxford: Hart Publishing, 2008.
87. DASHWOOD, A. Why Continue to Have Mixed Agreements at All? In BOURGEOIS J. H. J., DEWOST, J.-L., GAIFFE, A.-M. (eds.). *La Communauté européenne et les accords mixtes Quelles perspectives*. Peter Lang, 1997.

88. DASHWOOD, A., HELISKOSKI, J. The Classic Authorities Revisited. In DASHWOOD, A., HILLION, CH. (eds.). *The General Law of the E.C. External Relations*. Sweet and Maxwell, 2000.
89. DAUSES, M. Rechtliche Probleme der Abgrenzung der Vertragsschlußbefugnis der EG und der Mitgliedstaaten und die Auswirkung der verschiedenen Abgrenzungsmodelle. In RESS, G. (ed.). *Souveränitätsverständnis in den Europäischen Gemeinschaften. Europäische Direktwahlen und staatliches Souveränitätsverständnis*. Baden-Baden: Nomos Verlagsgesellschaft, 1980.
90. EECKHOUT, P. *General Report*. FIDE 2006 National Reports. In XENOPOULOS, X. L. (ed.). *External Relations of the EU and the Member States: Competence, Mixed Agreements, International Responsibility and Effects of International Law*. Nicosia: Theopress, 2006.
91. EECKHOUT, P. The EU's Common Foreign and Security Policy after Lisbon: From Pillar Talk to Constitutionalism. In BIONDI, A., EECKHOUT, P., RIPLEY, S. (eds.). *EU Law After Lisbon*. Oxford University Press, 2011.
92. EECKHOUT, P., ORTINO, F. Towards an EU Policy on Foreign Direct Investment. In BIONDI, A., EECKHOUT, P., RIPLEY, S. (eds.). *EU Law After Lisbon*. Oxford University Press, 2011.
93. EHLERMANN, C.-D. *Mixed Agreements – A List of Problems*. In O'KEEFFE, D., SCHERMERS, H. G. (eds.). *Mixed Agreements*. Kluwer Law and Taxation Publishers, 1983.
94. EPINEY, A., GROSS, D. Kompetenzverteilung zwischen der EG und ihren Mitgliedstaaten –Grundlagen. In MARR, S., BEYER, P., RÜSCH, J., EPINEY, A., GROSS, D. (eds.). *EG-Kompetenzen bei völkerrechtlichen Verträgen im Umweltbereich unter besonderer Berücksichtigung des OSPAR. Übereinkommens*, 2004.
95. FRANKLIN, C. N. K. *Norway*. FIDE 2006 National Reports. In XENOPOULOS, X. L. (ed.). *External Relations of the EU and the*

- Member States: Competence, Mixed Agreements, International Responsibility and Effects of International Law. Nicosia: Theopress, 2006.
96. GAJA, G. The European Community's Rights and Obligations under Mixed Agreements. In O'KEEFFE, D., SCHERMERS, H. G. (eds.). *Mixed Agreements*. Kluwer Law and Taxation Publishers, 1983.
 97. GAJA, G. Trends in Judicial Activism and Judicial Self-Restraint Relating to Community Agreements. In CANNIZZARO E. (ed.). *The European Union as an Actor in International Relations*. Kluwer Law International, 2002.
 98. GOVAERE, I. Beware of the Trojan Horse: Dispute Settlement in (Mixed) Agreements and the Autonomy of the EU Legal Order. In HILLION, CH., KOUTRAKOS, P. (eds.). *Mixed Agreements Revisited: The EU and its Member States in the World*. Hart Publishing, 2010.
 99. GRILLER, S., GAMHARTER, K. External Trade: Is There a Path Through the Maze of Competences? In GRILLER S.; WEIDEL, B. (eds.). *External Economic Relations and Foreign Policy in the European Union*. Springer 2002.
 100. GROUX, J. Mixed Negotiations. In O'KEEFFE, D., SCHERMERS, H. (eds.). *Mixed Agreements*. Deventer, Kluwer, 1983.
 101. HELISKOSKI, J. Adoption of Positions under Mixed Agreements (Implementation). In HILLION, CH., KOUTRAKOS, P. (eds.). *Mixed Agreements Revisited: The EU and its Member States in the World*. Hart Publishing, 2010.
 102. HELISKOSKI, J. Internal Struggle for International Presence: The Exercise of Voting Rights within the FAO. In DASHWOOD A., HILLION, CH. (eds.). *The General Law of the E.C. External Relations*. Sweet and Maxwell, 2000.
 103. HERLIN-KARNELL, E. EU Competence in Criminal Law after Lisbon. In BIONDI, A., EECKHOUT, P., RIPLEY, S. (eds.). *EU Law After Lisbon*. Oxford University Press, 2011.

104. HERRMANN, CH. Much Ado About Pluto? The ‘Unity of the European Union Legal Order’ Revisited. In CREMONA M., WITTE, B. DE (eds.). *EU Foreign Relations Law – Constitutional Fundamentals*. Oxford: Hart Publishing, 2008.
105. HILL, CH. Closing the Capability – Expectations Gap. In PETERSON, J., SJURSEN, H. *A Common Foreign Policy for Europe?: Competing Visions of the CFSP*. European Public Policy Series. Routledge, 1998.
106. HILLION, CH. ‘Tous pour un, Un pour tous! Coherence in the External relations of the European Union. In CREMONA, M. (ed.). *Developments in EU External Relations Law. Collected Courses of the Academy of European Law*. Oxford University Press, 2008.
107. HILLION, CH. Mixity and Coherence in EU External Relations: the Significance of the ‘Duty of Cooperation’. In HILLION, CH., KOUTRAKOS, P. (eds.). *Mixed Agreements Revisited: The EU and its Member States in the World*. Hart Publishing, 2010.
108. HILLION, CH., KOUTRAKOS, P. Introduction. In HILLION, CH., KOUTRAKOS, P. (eds.). *Mixed Agreements Revisited: The EU and its Member States in the World*. Hart Publishing, 2010.
109. HILLION, CH., WESSEL, R. A. Restraining External Competences of EU Member States under CFSP. In CREMONA M., WITTE, B. DE (eds.). *EU Foreign Relations Law – Constitutional Fundamentals*. Oxford: Hart Publishing, 2008.
110. HIX, J. P. Mixed Agreements in the Field of Judicial Cooperation in Civil Matters: Treaty-making and Legal Effects. In MARTENCZUK, B., VAN THIEL, S. (eds.). *Justice, Liberty, Security: New Challenges for EU External Relations*. ASP-VUB Press, 2008..
111. HOFFMEISTER, F. Curse or Blessing? Mixed Agreements in the Recent Practice of the European Union and its Member States. In HILLION, CH., KOUTRAKOS, P. (eds.). *Mixed Agreements Revisited: The EU and its Member States in the World*. Hart Publishing, 2010.

112. HYETT, S. The Duty of Cooperation: A Flexible Concept. In DASHWOOD A., HILLION, CH. (eds.). *The General Law of the E.C. External Relations*. Sweet and Maxwell, 2000.
113. KADDOUS, C. Effects of International Agreements in the EU Legal Order. In CREMONA M., WITTE, B. DE (eds.). *EU Foreign Relations Law – Constitutional Fundamentals*. Oxford: Hart Publishing, 2008.
114. KLABBERS, J. The Validity of EU Norms Conflicting with International Obligations. In CANNIZZARO, E., PALCHETTI, P., WESSEL, R.A. (eds.). *International Law as Law of the European Union*. Martinus Nijhoff Publishers, 2012.
115. KOUTRAKOS, P. Interpretation of Mixed Agreements. In HILLION, CH., KOUTRAKOS, P. (eds.). *Mixed Agreements Revisited: The EU and its Member States in the World*. Hart Publishing, 2010.
116. KOUTRAKOS, P. Legal Basis and Delimitation of Competence in EU External Relations. In CREMONA M., WITTE, B. DE (eds.). *EU Foreign Relations Law – Constitutional Fundamentals*. Oxford: Hart Publishing, 2008.
117. KRAJEWSKI, M. Of Modes and Sectors: External Relations, Internal Debates and the Special Case of (Trade in) Services. In CREMONA, M. (ed.). *Developments in EU External Relations Law. Collected Courses of the Academy of European Law*. Oxford University Press, 2008.
118. KRAJEWSKI, M. The Reform of the Common Commercial Policy. In BIONDI, A., EECKHOUT, P., RIPLEY, S. (eds.). *EU Law After Lisbon*. Oxford University Press, 2011.
119. KUIJPER, P. J. International Responsibility for EU Mixed Agreements. In HILLION, CH., KOUTRAKOS, P. (eds.). *Mixed Agreements Revisited: The EU and its Member States in the World*. Hart Publishing, 2010.
120. MARESCEAU, M. A Typology of Mixed Bilateral Agreements. In HILLION, CH., KOUTRAKOS, P. (eds.). *Mixed Agreements Revisited: The EU and its Member States in the World*. Hart Publishing, 2010.

121. MÜLLER-GRAFF, P. CH. Will the Common Commercial Policy be Impeded by Non-ratification of the Constitutional Treaty? In DASHWOOD, A., MARESCEAU, M. (eds.). *Law and Practice of EU External Relations. Salient Features of a Changing Landscape*. Cambridge University Press, 2008.
122. NEFRAMI, E. International Responsibility of the European Community and of the Member States Under Mixed Agreements. In CANNIZZARO E. (ed.). *The European Union as an Actor in International Relations*. Kluwer Law International, 2002.
123. NEFRAMI, E. Mixed Agreements as a Source of European Union Law. In CANNIZZARO, E., PALCHETTI, P., WESSEL, R.A. (eds.). *International Law as Law of the European Union*. Martinus Nijhoff Publishers, 2012.
124. NEUWAHL, N. The WTO Opinion and Implied External Powers of the Community: A Hidden Agenda? In DASHWOOD A., HILLION, CH. (eds.). *The General Law of the E.C. External Relations*. Sweet and Maxwell, 2000.
125. O'KEEFFE, D. Exclusive, Concurrent and Shared Competence. In DASHWOOD A., HILLION, CH. (eds.). *The General Law of the E.C. External Relations*. Sweet and Maxwell, 2000.
126. O'KEEFFE, D., SCHERMERS, H. G. *Introduction*. In O'KEEFFE, D., SCHERMERS, H. G. (eds.). *Mixed Agreements*. Kluwer Law and Taxation Publishers, 1983.
127. OLSON, P. Mixity from the Outside: the Perspective of a Treaty Partner. In HILLION, CH., KOUTRAKOS, P. (eds.). *Mixed Agreements Revisited: The EU and its Member States in the World*. Hart Publishing, 2010.
128. OTT, A. Thirty Years of Case-Law by the European Court of Justice on International Law: A Pragmatic Approach towards Its Integration. In KRONENBERG, V. (ed.). *The EU and the International Legal Order: Discord or Harmony?* Asser Press, 2001.

129. PASSOS, R. Mixed Agreements from the Perspective of the European Parliament. In HILLION, CH., KOUTRAKOS, P. (eds.). *Mixed Agreements Revisited: The EU and its Member States in the World*. Hart Publishing, 2010.
130. PEERS, S. EU Justice and Home Affairs Law (non-civil). In BÚRCA, G. DE, CRAIG, P. (eds.). *The Evolution of EU Law*. 2nd ed., Oxford University Press, 2011.
131. PERNICE, I. Rethinking the Methods of Dividing and Controlling the Competencies of the Union. In ANDENAS, M., USHER, J. A. (eds.). *The Treaty of Nice and Beyond: Enlargement and Constitutional Reform*. Oxford, Hart Publishing, 2003, p. 121-147.
132. PETERSMANN, E. U. International Activities of the European Union and Sovereignty of Member States, In CANNIZZARO E. (ed.) *The European Union as an Actor in International Relations*. Kluwer Law International, 2002.
133. ROSAS, A. Mixed Union – Mixed Agreements. In KOSKENNIEMI, M. (ed.). *International Law Aspects of the European Union*. Kluwer Law International, 1998.
134. ROSAS, A. The European Union and International Dispute Settlement. In: BOISSON DE CHAZOURNES, L., ROMANO C. P. R., MACKENZIE R. (eds.). *International Organizations and International Dispute Settlement: Trends and Prospects*. Transnational Pub, 2002.
135. ROSAS, A. The European Union and Mixed Agreements. In DASHWOOD, A., HILLION, CH. (eds.). *The General Law of the E.C. External Relations*. Sweet and Maxwell, 2000.
136. ROSAS, A. The Future of Mixity. In HILLION, CH., KOUTRAKOS, P. (eds.). *Mixed Agreements Revisited: The EU and its Member States in the World*. Hart Publishing, 2010.
137. ROSSI, L. S. Does the Lisbon Treaty Provide a Clearer Separation of Competences between EU and Member States? In BIONDI, A.,

- EECKHOUT, P., RIPLEY, S. (eds.). *EU Law After Lisbon*. Oxford University Press, 2011.
138. SARI, A. Between Legalization and Organizational Development: Explaining the Evolution of EU Competence in the Field of Foreign Policy. In CARDWELL, P. J. (ed.). *EU External Relations Law and Policy in The Post-Lisbon Era*. TMC Asser Press, 2011.
139. SCHERMERS, H. G. A Typology of Mixed Agreements. In O'KEEFFE, D., SCHERMERS, H. (eds.). *Mixed Agreements*. Deventer, Kluwer, 1983.
140. SCHERMERS, H. G. International Organizations as Members of Other International Organizations. In: R. BERNHARDT et al. (eds.). *Völkerrecht als Rechtsordnung, internationale Gerichtsbarkeit, Menschenrechte: Festschrift für Hermann Mosler*. Springer, 1983.
141. SMYTH, I. Mixity in Practice – A Member State Practitioner's Perspective. In HILLION, CH., KOUTRAKOS, P. (eds.). *Mixed Agreements Revisited: The EU and its Member States in the World*. Hart Publishing, 2010.
142. STEEN, I. VAN DEN. Mixity in Practice – A View from The Netherlands. In HILLION, CH., KOUTRAKOS, P. (eds.). *Mixed Agreements Revisited: The EU and its Member States in the World*. Hart Publishing, 2010.
143. STEIN, E. External Relations of the European Community: Structure and Process. *Collected Courses of the Academy of European Law*, vol. 1, 1991.
144. TALMON, S. Responsibility of International Organizations: Does the European Community Require Special Treatment? In RAGAZZI M. (ed.). *International Responsibility Today: Essays in Memory of Oscar Schachter*. Martinus Nijhoff Publishers, 2005.
145. THIEM, D. Parliamentary Involvement in European International Relations. In CREMONA M., WITTE, B. DE (eds.). *EU Foreign*

- Relations Law – Constitutional Fundamentals*. Oxford: Hart Publishing, 2008.
146. TIMMERMANS, CH. Opening Remarks – Evolution of Mixity since the Leiden 1982 Conference. In HILLION, CH., KOUTRAKOS, P. (eds.). *Mixed Agreements Revisited: The EU and its Member States in the World*. Hart Publishing, 2010.
 147. TIMMERMANS, CH. Organising Joint Participation of E.C. and Member States. In DASHWOOD A., HILLION, CH. (eds.). *The General Law of the E.C. External Relations*. Sweet and Maxwell, 2000.
 148. TIZZANO, A. The Foreign Relations Law of the EU between Supranationality and Intergovernmental Model. In CANNIZZARO, E. (ed.). *The European Union as an Actor in International Relations*. Kluwer Law International, 2002.
 149. TOMUSCHAT, C. Art. 300. In GROEBEN, H., SCHWARZE, J. (eds.). *Kommentar zum EU-/EG-Vertrag*. 6th edition. Baden-Baden, Nomos 2003.
 150. TOMUSCHAT, C. Liability for Mixed Agreements. In O'KEEFFE, D., SCHERMERS, H. G. (eds.). *Mixed Agreements*. Kluwer Law and Taxation Publishers, 1983.
 151. TOMUSCHAT, C. The International Responsibility of the European Union. In CANNIZZARO E. (ed.) *The European Union as an Actor in International Relations*. Kluwer Law International, 2002.
 152. TREVES, T. The European Community and the Law of the Sea Convention: New Developments. In CANNIZZARO, E. (ed.). *The European Union as an Actor in International Relations*. Kluwer Law International, 2002.
 153. TRIDIMAS, T. The WTO and OECD Opinions. In DASHWOOD A., HILLION, CH. (eds.). *The General Law of the E.C. External Relations*. Sweet and Maxwell, 2000.

154. WEILER, J. H. H. European Models: Polity, People & System. In CRAIG P., HARLOW, C. (eds.). *Lawmaking in the European Union*. Kluwer, 1998.
155. WEILER, J.H.H. The External Legal Relations of Non-unitary Actors: Mixity and the Federal Principle. In O'KEEFFE, D., SCHERMERS, H. (eds.). *Mixed Agreements*. Deventer, Kluwer, 1983.
156. WESSEL, R. A. Cross-pillar Mixity: Combining Competences in the Conclusion of EU International Agreements. In HILLION, CH., KOUTRAKOS, P. (eds.). *Mixed Agreements Revisited: The EU and its Member States in the World*. Hart Publishing, 2010.
157. WESSEL, R. A. Good Governance and EU Foreign, Security and Defence Policy. In CURTIN, D. M., WESSEL, R. A. (eds.). *Good Governance and the European Union: Reflections on Concepts, Institutions and Substance*. Intersentia, 2005.
158. WESSEL, R. A. Reconsidering the Relationship between International and EU Law: Towards a Content-Based Approach? In CANNIZZARO, E., PALCHETTI, P., WESSEL, R.A. (eds.). *International Law as Law of the European Union*. Martinus Nijhoff Publishers, 2012.
159. WESSEL, R. A., MARIN, L., MATERA, C. The External Dimension of the EU's Area of Freedom, Security and Justice. In ECKES, C., KONSTADINIDES, TH. (eds.). *Crime Within the Area of Freedom, Security and Justice: A European Public Order*. Cambridge University Press, 2011.
160. WITTE, B. DE. The Pillar Structure and the Nature of the European Union: Greek Temple or French Gothic Cathedral? In HEUKELS, T., BLOKKER, N., BRUS, M. (eds.) *The European Union after Amsterdam - A Legal Analysis*. Kluwer Law International, 1998.
161. WOUTERS, J., COPPENS, D., DE MEESTER, B. The European Union's External Relations after the Lisbon Treaty. In GRILLER S., ZILLER J. (eds.). *The Lisbon Treaty – EU Constitutionalism without a Constitutional Treaty?* Springer, 2008.

162. AZOULAI, L. The Acquis of the European Union and International Organisations. *European Law Journal*, vol. 11(2), 2005, p. 196–231.
163. BAERE, G. De. “O, Where is Faith? O, Where is Loyalty?” Some Thoughts on the Duty of Loyal Co-operation and the Union’s External Environmental Competences in the light of the PFOS Case, *European Law Review*, vol. 36(3), 2011, p. 405-419.
164. BIEBER, R. Democratic Control of European Foreign Policy. *European Journal of International Law*, vol. 1(1), 1990, p. 148-173.
165. BILLIET, S. The EC and WTO Dispute Settlement: The Initiation of Trade Disputes by the EC. *European Foreign Affairs Review*, vol. 10 (2), 2005, p. 197-214.
166. BISCHOFF, J. A. Just a Little Bit of “Mixity”? The EU’s Role in the Field of International Investment Protection Law. *Common Market Law Review*, vol. 48(5), 2011, p. 1527-1569.
167. BJÖRKLUND, M. Responsibility in the EC for Mixed Agreements - Should Non-Member Parties. Care? *Nordic Journal of International Law*, vol. 70, 2001, p. 373-402.
168. BLECKMANN, A. Der gemischte Vertrag im Europarecht. *Europarecht*, vol. 11, 1976, p. 301-312.
169. BONO, R. G. Some reflections on the CFSP legal order. *Common Market Law Review*, vol. 43(2), 2006, p. 337–394.
170. BROWN, K.E. The International Civil Aviation Organization is the Appropriate Jurisdiction to Settle Hushkit Dispute Between the United States and the European Union. *Pennsylvania State International Law Review*, vol. 20, 2002, p. 465.
171. BUNGENBERG, M. Going Global? The EU Common Commercial Policy After Lisbon. In HERRMANN, C., TERHECHTE, J. P. (eds). *European Yearbook of International Economic Law*, 2010, p. 123-151.

172. BURCA, G. DE. The EU in the Negotiation of the UN Disability Convention. *European Law Review*, vol. 35(2), 2010, Fordham Law Legal Studies Research Paper No. 1525611.
173. CEYSSENS, J. Towards a Common Foreign Investment Policy? – Foreign Investment in the European Constitution. *Legal Issues of Economic Integration*, vol. 32(3), 2005, p. 259-292.
174. CHATAIN, C. N. The European Community and the Member States in the Dispute Settlement Understanding of the WTO: United or Divided? *European Law Journal*, vol. 5(4), 1999, p. 461-478.
175. CHURCHILL, R., SCOTT, J. Mox Plant Litigation: the first half-life? *International and Comparative Law Quarterly*, vol. 53, 2004, p. 643-676.
176. COSTONIS, J. The Treaty-Making Power of the European Economic Community: The perspective of a decade. *Common Market Law Review*, vol. 5, 1968, p. 421.
177. CRAIG, P. Competence: Clarity, Conferral, Containment and Consideration. *European Law Review*, vol. 29, 2004, p. 323-344.
178. CRAIG, P. Directives, Direct, Indirect Effect and the Construction of National Legislation. *European Law Review*, vol. 22, 1997, p. 519-538.
179. CRAIG, P. The Legal Effect of Directives: Policy, Rules and Exceptions. *European Law Review*, vol. 34(3), 2009, p. 349-377.
180. CREMONA, M. A Policy of Bits and Pieces? The Common Commercial Policy After Nice. *Cambridge Yearbook of European Legal Studies*, vol. 4, 2001, Hart Publishing.
181. CREMONA, M. Balancing Union and Member State Interests: Opinion 1/2008, Choice of Legal Base and the Common Commercial Policy Under the Treaty of Lisbon. *European Law Review*, vol. 35(5), 2010, p. 678-694.
182. CREMONA, M. Case C-246/07, Commission v. Sweden (PFOS), Judgment of the Court of Justice (Grand Chamber) of 20 April 2010. *Common Market Law Review*, vol. 48(5), 2011, p. 1639–1665.

183. CREMONA, M. Extending the Reach of the AETR Principle: Comment on Commission v Greece (C- 45/07). *European Law Review*, vol. 34(5), 2009, p. 754-768.
184. CREMONA, M. The Draft Constitution: External Relations and External Action. *Common Market Law Review*, vol. 40, 2003, p. 1347-1366.
185. DASHWOOD, A. The Limits of European Community Powers. *European Law Review*, vol. 21, 1996, p. 113-128.
186. DAUKŠIENĖ, I. Europos Sąjungos valstybių narių tarpusavio ginčai ir Europos Sąjungos Teisingumo Teismo jurisdikcija. *Jurisprudencija*, vol. 18 (4), 2011, p. 1349-1368.
187. DAUKŠIENĖ, I. Pasaulio Prekybos Organizacijos ginčų sprendimo tarybos sprendimai Europos Sąjungos teisės sistemoje. *Jurisprudencija*, vol. 18 (3), 2011, p. 905-920.
188. DELGADO CASTELEIRO, A., LARIK, J. The Duty to Remain Silent: Limitless Loyalty in EU External Relations? *European Law Review*, vol. 36(4), 2011, p. 524-541.
189. DELREUX, T. The EU as a Negotiator in Multilateral Chemical Negotiations: Multiple principals, different agents. *Journal of European Public Policy*, vol. 15(7), 2008, p. 1069 – 1086.
190. DIMOPOULOS, A. The Effects of the Lisbon Treaty on the Principles and Objectives of the Common Commercial Policy. *European Foreign Affairs Review*, vol. 15, 2010, p. 153-170.
191. DOUGAN, M. The Treaty of Lisbon 2007: Winning Minds, Not Hearts. *Common Market Law Review*, vol. 45, 2008, p. 617-703.
192. DOUGAN, M. When Worlds Collide! Competing Visions of the Relationship between Direct Effect and Supremacy. *Common Market Law Review*, vol. 44, 2007, p. 931-963.
193. DRAKE, S. Twenty Years after ‘Von Colson’: The Impact of ‘Indirect Effect’ on the Protection of the Individual’s Community Rights. *European Law Review*, vol. 30(3), 2005, p. 329-348.

194. ECKES, Ch. EU Accession to the ECHR: Between Autonomy and Adaptation. *Modern Law Review*, vol. 76(2), 2013, p. 254-285.
195. Editorial Comments: The aftermath of Opinion 1/94 or how to ensure unity of representation for joint competences. *Common Market Law Review*, vol. 32(2), 1995, p. 385–390.
196. EECKHOUT, P. The Domestic Legal Status of the WTO Agreement: interconnecting legal systems. *Common Market Law Review*, vol. 34 (1), 1997, p. 11–58.
197. EILMANSBERGER, T. Bilateral investment treaties and EU law. *Common Market Law Review*, vol. 46(2), 2009, p. 383-429.
198. ELSUWEGE, P. VAN. EU External Action after the Collapse of the Pillar Structure: In Search of a New Balance between Delimitation and Consistency. *Common Market Law Review*, vol. 47, 2010, p. 987-1019.
199. EPINEY, A., GROSS, D. Zu den verfahrensrechtlichen Implikationen der Kompetenzverteilung zwischen der EG und den Mitgliedstaaten im Bereich der Außenbeziehungen – unter besonderer Berücksichtigung des Umweltrechts. *Natur und Recht*, vol. 6, 2005, p. 353-361.
200. FRIESEN, B. Der Fall “ECOWAS” nach dem Vertrag von Lissabon: zur Abgrenzung zwischen Entwicklungszusammenarbeit und GASP nach der neuen Rechtslage. *Zeitschrift für Europarechtliche Studien – ZeuS*, 2012, p.101-119.
201. GAGLIARDI, A. F. The Rights of Individuals to Invoke the Provisions of Mixed Agreements Before the National Courts: A New Message from Luxembourg. *European Law Review*, vol. 24, 1999, p. 276-292.
202. GATTI, M., MANZINI, P. External representation of the European Union in the conclusion of international agreements. *Common Market Law Review*, vol. 49(5), 2012, p. 1703–1734.
203. GOVAERE, I., CAPIAU, J., VERMEERSCH, A. In-between Seats: The participation of the European Union in International Organizations. *European Foreign Affairs Review*, vol. 9, 2004, p. 155-187.

204. HELISKOSKI, J. Small Arms and Light Weapons within the Union's Pillar Structure: An analysis of Article 47 of the EU Treaty. *European Law Review*, vol. 33, 2008, p. 898-912.
205. HELISKOSKI, J. The Duty of Cooperation between the European Community and its Member States within the World Trade Organization. *Finnish Yearbook of International Law*, vol. 7, 1997, p. 59-133.
206. HELISKOSKI, J. The Jurisdiction of the European Court of Justice to Give Preliminary Rulings on the Interpretation of Mixed Agreements. *Nordic Journal of International Law*, vol. 4, 2000, p. 395-412.
207. HENKIN, L. Is There a 'Political Question Doctrine?' *YALE. L.J.*, vol. 85, 1976, p. 597.
208. HERLIN-KARNELL, E. "Light Weapons" and the Dynamics of Art 47 EU - The EC's Armoury of Ever Expanding Competences. *Modern Law Review*, vol. 71, 2008, p. 998-1008.
209. HERRMANN, C. Die Zukunft der mitgliedstaatlichen Investitionspolitik nach dem Vertrag von Lissabon. *Europäische Zeitschrift für Wirtschaftsrecht*, vol. 77, 2010, p. 207.
210. HILF, M. The ECJ's Opinion 1/94 on the WTO – No Surprise But Wise? *European Journal of International Law*, vol. 6 (2), 1995, p. 245-259.
211. HILL, CH. The Capability – Expectations Gap or Conceptualising Europe's International Role. *Journal of Common Market Studies*, vol. 31(3), 1993, p. 305-328.
212. HILLION, CH., WESSEL, R. A. Competence Distribution in EU External Relations after *ECOWAS*: Clarification or Continued Fuzziness? *Common Market Law Review*, vol. 46, 2009 p. 551-586.
213. HOFFMEISTER, F. Litigating Against the European Union and its Member States. *European Journal of International Law*, 2010, p. 723-747.
214. HOFFMEISTER, F. Outsider or Frontrunner? Recent Developments under International and European Law on the Status of the European

- Union in International Organizations and Treaty Bodies. *Common Market Law Review*, vol. 44, 2007, p. 41-68.
215. HOLDGAARD, R. Case note on Case C-431/05 Merck Genéricos [2007] ECR I- 7001. *Common Market Law Review*, vol. 45, 2008, p. 1241-1242.
216. HUBER, S. Gemischte Abkommen in den Aussenbeziehungen der Europaeischen Gemeinschaften und innerhalb eines Bundestaats. *Zeitschrift fuer oeffentliches Recht*, vol. 61, 2006, Springer Verlag, p. 109-149.
217. KARAYIGIT, M. T. Why and to What Extent a Common Interpretative Position for Mixed Agreements? *European Foreign Affairs Review*, vol. 11(4), 2006, p. 445-469.
218. KLAMERT, M. Dark matter: competence jurisdiction and “the area largely covered by EU law”: comment on Lesoochranárske. *European Law Review*, vol. 37, 2000.
219. KLAMERT, M., MAYDELL, N. Lost in Exclusivity: Implied Non-exclusive External Competences in Community Law. *European Foreign Affairs Review*, vol. 13(4), 2008, p. 493–513.
220. KOUTRAKOS, P. The Interpretation of Mixed Agreements under the Preliminary Reference Procedure. *European Foreign Affairs Review*, vol. 7, 2002, p. 25-52.
221. KRAJEWSKI, M. External Trade Law and the Constitution Treaty: Towards a Federal and More Democratic Common Commercial Policy? *Common Market Law Review*, vol. 42, 2005, p. 91-127.
222. KRENZLER, H., G., PITSCHAS, CH. Die gemeinsame Handelspolitik nach dem Entwurf des Europäischen Verfassungsvertrags. *Recht der Internationalen Wirtschaft*, vol. 51, 2005, p. 801-811.
223. KRENZLER, H., G., PITSCHAS, CH. Progress or Stagnation?: The Common Commercial Policy After Nice. *European Foreign Affairs Review*, vol. 6(3), 2001, p. 291-313.
224. KUIJPER, P. J., PAASIVIRTA, E. Does One Size Fit All? The European Community and the “Codification” of the Responsibility of International

- Organisations. *Netherlands Yearbook of International Law*, vol. 36, 2007, p. 169-226.
225. KUIJPER, P. J., PAASIVIRTA, E. Further Exploring International Responsibility: the European Community and the ILC's Project on Responsibility of International Organisations. *International Organizations Law Review*, vol. 1, 2004, p. 111-138.
226. LAVRANOS, N., STANISLAS, A. How Exclusive is the Common Commercial Policy of the EU after Lisbon? *European Law Reporter*, 2010, p. 263-271.
227. LAVRANOS, N., STANISLAS, A. Opinion 1/08 of the Court (Grand Chamber), Schedules of specific commitments – Conclusion of agreements on the grant of compensation for modification and withdrawal of certain commitments following the accession of new Member States to the European Union, 30 November 2009. *Common Market Law Review*, vol. 47(5), 2010, p. 1523–1539.
228. LEAL-ARCAS, R. The European Community and Mixed Agreements. *European Foreign Affairs Review*, vol. 6 (4), 2001, p. 483-513.
229. LENAERTS, K., BINON, J., NUFFEL, P. VAN. L'Union européenne en quête d'une constitution: bilan des travaux de la convention sur l'avenir de l'Europe. *Journal des tribunaux*, vol. 11 (104), 2003, p. 289-299.
230. LENAERTS, K., CORTHAUT, T. Of Birds and Hedges: The Role of Primacy in Invoking Norms of EU Law. *European Law Review*, vol. 31(3), 2006, p. 287-315.
231. LIČKOVÁ, M. European Exceptionalism in International Law. *European Journal of International Law*, vol. 19(3), 2008, p. 463-490.
232. LIMANTAS, M. Europos Sąjungos ir valstybių narių dalyvavimas mišriuose susitarimuose: pozicijų priėmimas. *Mokslo darbai. Teisė*, vol. 83, 2012, p. 187-200.
233. LIMANTAS, M. Mišrių susitarimų ir Europos Sąjungos kompetencijos suteikimo principo santykis. *Mokslo darbai. Teisė*, vol. 80, 2011, p. 81-94.

234. LOCK, T. Beyond Bosphorus: the European Court of Human Rights' Case law on the Responsibility of Member States of International Organisations under the European Convention on Human Rights. *Human Rights Law Review*, vol. 10, 2010, p. 529-545.
235. LOCK, T. End of an Epic? The Draft Agreement on the EU's Accession to the ECHR. *Yearbook of European Law*, 2012, p. 162-197.
236. MALJEAN-DUBOIS S., TABAU, A.-S. Non-compliance Mechanisms: Interaction between the Kyoto Protocol System and the European Union. *European Journal of International Law*, vol. 21 (3), 2010, p. 749-763.
237. MARQUARDT, S. KERCHOVE, G. DE. Les accords internationaux conclus par l'Union européenne. *Annuaire français de droit international*, vol. 50, 2004, p. 803-825.
238. MISSIROLI, A. European Security Policy: The Challenge of Coherence. *European Foreign Affairs Review*, vol. 6(2), 2001, p. 177-96.
239. NEFRAMI, E. The Duty of Loyalty: Rethinking its Scope through its Application in the Field of EU External Relations. *Common Market Law Review*, vol. 47(2), 2010, p. 323-359.
240. NOLLKAEMPER, A. Joint Responsibility between the EU and Member States for Non-Performance of Obligations Under Multilateral Environmental Agreements. *Amsterdam Law School Research Paper No. 2011-47*; Amsterdam Center for International Law No. 2011-14.
241. NEUWAHL, N. Joint Participation in International Treaties and the Exercise of Power by the EEC and its Member States: mixed agreements. *Common Market Law Review*, vol. 28, 1991, p. 717-740.
242. NEUWAHL, N. Shared Powers or Combined Incompetence? More on Mixity. *Common Market Law Review*, vol. 33, 1996, p. 667-687.
243. OOIK, R. Van. Cross-Pillar Litigation before the ECJ: Demarcation of Community and Union Competences. *European Constitutional Law Review*, vol. 4, 2008, p. 399-420.

244. PERNICE, I. Multilevel Constitutionalism and the Treaty of Amsterdam: European Constitution Making-Revisited? *Common Market Law Review*, vol. 36, 1999, p. 703-750.
245. RHINARD, M., KAEDING, M. The International Bargaining Power of the European Union in ‘Mixed’ Competence Negotiations: The Case of the 2000 Cartagena Protocol on Biosafety. *Journal of Common Market Studies*, vol. 44(5), 2006, p. 1023-1050.
246. ROSAS, A. Book review of J.H.J. Bourgeois et al (eds.) *La Communauté européenne et les accords mixtes: Quelles perspectives?* “Book Reviews”, *Common Market Law Review*, vol. (37)4, 2000, p. 1007–1026.
247. RYNGAERT, C. The European Court of Human Rights Approach to the Responsibility of Member States in Connection with Acts of International Organizations. *International and Comparative Law Quarterly*, vol. 60(4), 2011, p. 997-1016.
248. SCHÜTZE, R. Lisbon and the Federal Order of Competences: A Prospective Analysis. *European Law Review*, vol. 33(5), 2008, p. 709-722.
249. SCHÜTZE, R. Parallel External Powers in the European Community: From “cubist” perspectives towards “naturalist” constitutional principles? *Yearbook of European Law*, vol. 23, 2005, p. 225-274.
250. SHAN, W., ZHANG, S. The Treaty of Lisbon: Halfway toward a Common Investment Policy. *European Journal of International Law*, vol. 21(4), 2010, p. 1049-1073.
251. SPAVENTA, E. Opening Pandora's Box: Some Reflections on the Constitutional Effects of the Ruling in Pupino. *European Constitutional Law Review*, vol. 3(1), 2007, p. 5-24.
252. STEINBERGER, E. The WTO Treaty as a Mixed Agreement: Problems with the EC’s and the EC Member States’ Membership of the WTO. *European Journal of International Law*, vol. 17 (4), 2006, p. 837-862.

253. TABAU, A.-S., MALJEAN-DUBOIS, S. Non-compliance Mechanisms: Interaction between the Kyoto Protocol System and the European Union. *European Journal of International Law*, vol. 21 (3), 2010, p. 749-763.
254. TEMPLE LANG, J. The ERTA Judgment and the Court's Case Law on Competence and Conflict. *Yearbook of European Law*, 1986, p.183-218.
255. THIEME, D. Community External Relations – European Community External Relations in the Field of the Environment. *European Energy and Environmental Law Review*, vol. 10(8/9), 2001, p. 252–264.
256. THYM, D. Die völkerrechtlichen Verträge der Europäischen Union. *Zeitschrift für ausländisches öffentliches Recht und Völkerrecht*, vol. 66, 2006, p. 863-925.
257. TIETJE, CH. The Concept of Coherence in the Treaty on European Union and the Common Foreign and Security Policy. *European Foreign Affairs Review*, vol. 2(1), 1997, p. 211–233.
258. TIMMERMANS, CH. The Constitutionalization of the European Union. *Yearbook of European Law*, vol. 21(1), 2001, p. 1-11.
259. TRIDIMAS, T., EECKHOUT, P. The External Competence of the Community and the Case Law of the European Court of Justice: Principle versus Pragmatism. *Yearbook of European Law*, vol. 14, 1994, OUP Clarendon Press, 1996, p. 143-177.
260. VOOREN, B. Van. EU-EC External Competences after the Small Arms Judgment. *European Foreign Affairs Review*, vol. 14(1), 2009, p. 7-24.
261. VOOREN, B. Van. The Small Arms Judgment in an Age of Constitutional Turmoil. *European Foreign Affairs Review*, vol. 14(2), 2009, p. 231-248.
262. VRANES, E. Gemischte Abkommen und die Zuständigkeit des EuGH- Grundfragen und neuere Entwicklungen in den Außenbeziehungen. *Europarecht*, vol. 44 (1), 2009, p. 44-79.
263. WESSEL, R. A. The Inside Looking Out: Consistency and Delimitation in EU External Relations. *Common Market Law Review*, vol. 37, 2000, p. 1135-1171.

264. ZONNEKEYN, G. A. Mixed Feelings About the Hermès Judgment. *International Trade Law Review*, 1999, p. 20-25.

Kitos studijos ir mokslo darbai

265. BAERE, G. DE. International Negotiations Post Lisbon: a case study of the Union's external environmental policy. *CLEER Working Papers*, Nr. 2011/3. Prieiga per internetą: <http://www.asser.nl/upload/documents/772011_51358CLEER%20WP%202011-3%20-%20KOUTRAKOS.pdf> [žiūrėta 2013-03-24].
266. BONO, R. G. *The Organization of the External Relations of the European Union in the Treaty of Lisbon*. *CLEER Working Papers*, Nr. 2011/3. Prieiga per internetą: <http://www.asser.nl/upload/documents/772011_51358CLEER%20WP%202011-3%20-%20KOUTRAKOS.pdf> [žiūrėta 2013-03-18].
267. BURCA, G. DE. The European Court of Justice and the International Legal Order after Kadi. *Jean Monnet Working Papers*, No. 1/09, 2009.
268. CASOLARI, F. The Principle of Loyal Co-operation: A 'Master key' for EU External Representation? In BLOCKMANS, S., WESSEL, R. A. (eds.). *Principles and Practices of EU External Representation*. *CLEER Working Papers* 2012/5. Prieiga per internetą: <http://www.asser.nl/upload/documents/20120911T102448-cleer2012-5book_web.pdf> [žiūrėta 2013-03-11].
269. CREMONA, M. A Constitutional Basis For Effective External Action? An Assessment of the Provisions on EU External Action in the Constitutional Treaty. *EUI Working Papers LAW*, No. 2006/30.
270. CREMONA, M. EU External Action in the JHA Domain: A Legal Perspective. *EUI Working Papers*, LAW 2008/24.
271. CREMONA, M. *External Relations of the EU and the Member States: Competence, Mixed Agreements, International Responsibility, and Effects*

- of International Law*. FIDE 2006 National Reports. EUI Law Working Paper 2006/22.
272. ELSUWEGE, P. VAN., MERKET, H. The Role of the Court of Justice in Ensuring the Unity of the EU's External Representation. In BLOCKMANS, S., WESSEL, R. A. (eds.). *Principles and Practices of EU External Representation*. CLEER Working Papers 2012/5. Prieiga per internetą: <http://www.asser.nl/upload/documents/20120911T102448-cleer2012-5book_web.pdf> [žiūrėta 2013-03-11], p. 37-59.
273. EMERSON, M., BALFOUR, R., CORTHAUT, T., WOUTERS, J., KACZYŃSKI, P. M., RENARD, T. *Upgrading the EU's Role as Global Actor. Institutions, Law and the Restructuring of European Diplomacy*. Centre for European Policy Studies (CEPS) studija, 2011. Prieiga per internetą: <http://www.thomasrenard.eu/uploads/6/3/5/8/6358199/emerson_et_al_-_upgrading_the_eu_as_global_actor.pdf> [žiūrėta 2013-05-16].
274. GROUSSOT, X., LOCK, T., PECH, L. EU Accession to the European Convention on Human Rights: a Legal Assessment of the Draft Accession Agreement of 14th October 2011. *Robert Schuman Foundation, Policy papers, European issues* No 218. Prieiga per internetą: <http://www.robert-schuman.eu/doc/questions_europe/qe-218-en.pdf> [žiūrėta 2013-02-06].
275. HILLION, CH. *Mixity and Coherence in EU External Relations: the Significance of the „Duty of Cooperation*. CLEER Working Papers, Nr. 2009/2. Prieiga per internetą: <http://www.asser.nl/upload/documents/9212009_14629clee09-2full.pdf> [žiūrėta 2013-03-18].
276. HOFFMEISTER, F. The European Union's Common Commercial Policy a Year after Lisbon – Sea Change or Business as Usual? *CLEER Working Papers*, Nr. 2011/3. Prieiga per internetą: <http://www.asser.nl/upload/documents/772011_51358CLEER%20WP%202011-3%20-%20KOUTRAKOS.pdf> [žiūrėta 2013-03-24].

277. KLAMERT, M. New Conferral or Old Confusion? – The perils of making implied competences explicit and the example of the external competence for environmental policy. *CLEER Working Papers*, Nr. 2011/6. Prieiga per internetą: <<http://www.asser.nl/upload/documents/20121221T112600-CLEER%20Working%20Paper.pdf>> [žiūrėta 2013-03-24].
278. Leuven Centre for Global Governance Studies (Katholieke Universiteit Leuven). “Study for the Assessment of the EU’s Role in International Maritime Organisations”. Final Report, 2009. Prieiga per internetą: <http://ec.europa.eu/maritimeaffairs/documentation/studies/documents/eu_role_international_organisations_en.pdf> [žiūrėta 2013-03-20].
279. McARDLE, S., CARDWELL, P. J. EU External Representation and the International Law Commission: An Increasingly Significant International Role for the European Union? In BLOCKMANS, S., WESSEL, R. A. (eds.). *Principles and Practices of EU External Representation*. *CLEER Working Papers* 2012/5. Prieiga per internetą: http://www.asser.nl/upload/documents/20120911T102448-cleer2012-5book_web.pdf [žiūrėta 2013-03-11], p. 83-103.
280. PAASIVIRTA, E. *The EU's External Representation after Lisbon: New rules, a new era?* *CLEER Working Papers*, Nr. 2011/3. Prieiga per internetą: <http://www.asser.nl/upload/documents/772011_51358CLEER%20WP%202011-3%20-%20KOUTRAKOS.pdf> [žiūrėta 2013-03-18].
281. PETITE, M. *Current Legal Issues in the External Relations of the European Union*. Lecture given at European University Institute, Academy of European Law Florence – 7th July 2006. *EUI Working Paper LAW No. 2006/38*. Prieiga per internetą: <<http://cadmus.eui.eu/bitstream/handle/1814/6426/LAW-2006-38.pdf?sequence=1>> [žiūrėta 2013-04-05].
282. SCHUETZE, R. Federalism and Foreign Affairs: Mixity as an (Inter)national Phenomenon. *Durham Law School Research Paper*, 2009-

- 10-26. Prieiga per internetą: <<http://ssrn.com/abstract=1494513>> [žiūrėta 2013-04-14].
283. SMYTH, I. EU external action after the entry into force of the Lisbon Treaty: Coherence at last? In CLEER Working Papers, Nr. 2011/3. Prieiga per internetą: <http://www.asser.nl/upload/documents/772011_51358CLEER%20WP%202011-3%20-%20KOUTRAKOS.pdf> [žiūrėta 2013-05-16].
284. TIETJE, CH. *Die Außenwirtschaftsverfassung der EU nach dem Vertrag von Lissabon*. Heft 83, 2009. Prieiga per internetą: <<http://www.wirtschaftsrecht.uni-halle.de/sites/default/files/altbestand/Heft83.pdf>> [žiūrėta 2013-03-24].
285. WITTE, B. DE. Clarifying the Delimitation of Powers: a Proposal with Comments. In *Europe 2004 Le grand débat. Setting the Agenda and Outlining the Options*, Brussels: European Commission, 2002, p. 121-129.
286. WOOLCOCK, S. *The Treaty of Lisbon and the European Union as an Actor in International Trade*. ECIPE Working paper, 1/2010, 2010.
287. WOUTERS, J., ODERMATT, J. *Are all International Organizations Created Equal? Reflections on the ILC's Draft Articles on the International Responsibility of International Organizations*. Leuven Centre for Global Governance Studies, 2012. Prieiga per internetą: <<http://ghum.kuleuven.be/ggs/publications/opinions/opinions13-wouters-odermatt.pdf>> [žiūrėta 2013-03-11].
288. WOUTERS, J., JONG, S. DE, MARX, A., MAN, P. DE. *Study for the Assessment of the EU's Role in International Maritime Organisations. Final Report*. Leuven Centre for Global Governance Studies studija, 2009. Prieiga per internetą: <http://ec.europa.eu/maritimeaffairs/documentation/studies/documents/eu_role_international_organisations_en.pdf> [žiūrėta 2013-04-05].

Kiti šaltiniai

Tarptautinių organizacijų dokumentai

1. 1979 m. lapkričio 13 d. Tolimų oro teršalų pernašų konvencijos Priežiūros komiteto 10-oji ataskaita. Prieiga per internetą: <<http://www.unece.org/fileadmin/DAM/env/documents/2007/eb/EB/ece.eb.air.2007.3.e.pdf>> [žiūrėta 2013-02-28].
2. 1994 m. balandžio 15 d. PPO valstybių dokumentas „Final Act embodying the results of the Uruguay Round of Multilateral Trade Negotiations“, kuriuo buvo baigtos PPO derybos. Prieiga per internetą: <http://www.wto.org/english/docs_e/legal_e/03-fa_e.htm> [žiūrėta 2013-02-25].
3. 2002 m. spalio 2 d. Europos Konvento III darbo grupės galutinis pranešimas. CONV 305/02. WG III 16. Prieiga per internetą: <<http://european-convention.eu.int/pdf/reg/en/02/cv00/cv00305.en02.pdf>> [žiūrėta 2013-04-05].
4. 2003 metų Jungtinių Tautų Tarptautinės teisės komisijos 55-osios sesijos ataskaita, A/58/10. Prieiga per internetą: <<http://untreaty.un.org/ilc/reports/2003/2003report.htm>> [žiūrėta 2013-03-11].
5. 2011 m. spalio 14 d. ES stojimo į EŽTK susitarimo projektas ir jo aiškinamasis pranešimas, Prieiga per internetą: <http://www.coe.int/t/dghl/standardsetting/hrpolicy/Accession/Working_documents_en.asp> [žiūrėta 2013-02-25].
6. 2011 metų Jungtinių Tautų Tarptautinės teisės komisijos Tarptautinių organizacijų atsakomybės straipsnių projektas. Prieiga per internetą: <http://untreaty.un.org/ilc/texts/instruments/english/draft%20articles/9_1_1_2011.pdf> [žiūrėta 2013-03-11].

7. JT sutarčių teisės terminų vadovas. Prieiga per internetą: <https://treaties.un.org/Pages/Overview.aspx?path=overview/definition/page1_en.xml> [žiūrėta 2014-02-10].
8. Tarptautinės teisės komisijos analitinis gidas. Prieiga per internetą: <http://untreaty.un.org/ilc/guide/9_11.htm> [žiūrėta 2013-02-06].
9. The European Convention Report „Final report of Working Group III on Legal Personality“. Brussels, 1 October 2002 (02.10), CONV 305/02. Prieiga per internetą: <<http://european-convention.eu.int/pdf/reg/en/02/cv00/cv00305.en02.pdf>> [žiūrėta 2013-04-03].
10. The Legal Consequences for Member States of the Non-fulfilment by International Organizations of their Obligations toward Third Parties, 1995 m. Tarptautinės teisės instituto rezoliucija, pranešėja – Rosalyn Higgins. Prieiga per internetą: <http://www.idi-iiil.org/idiE/resolutionsE/1995_lis_02_en.pdf> [žiūrėta 2013-03-11].
11. FAO, Bendrosios organizacijos taisyklės, 2013 m. Prieiga per internetą: <<http://www.fao.org/docrep/meeting/022/K8024E.pdf>> [žiūrėta 2013-04-05].
12. Presidency Report to the Helsinki European Council on „Strengthening the Common European Policy on Security and Defence“, 1999. Prieiga per internetą: <<http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cmsUpload/Helsinki%20European%20Council%20-%20Annex%20IV%20of%20the%20Presidency%20Conclusions.pdf>> [žiūrėta 2013-03-19].
13. Tarptautinės teisės komisijos 53-iosios sesijos ataskaita Nr. A/56/10, 2001. Prieiga per internetą: <http://untreaty.un.org/ilc/reports/english/a_56_10.pdf> [žiūrėta 2013-02-25].
14. *Fragmentation of International Law: Difficulties arising from the Diversification and Expansion of International Law*, Report of the Study

- Group of the International Law Commission finalized by Martti Koskenniemi, 2006-04-13, UN Doc. A/CN.4/L.682, p. 1-256.
15. GAJA, G. (pranešėjas). *Seventh Report on Responsibility of International Organizations*, A/CN.4/2009. Tarptautinės teisės komisijos 61-os sesijos dokumentas. Prieiga per internetą: <<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2007:303:0017:0035:en:PDF>> [žiūrėta 2013-03-11].
 16. JT Ekonominės ir socialinių reikalų tarybos Įsipareigojimų vykdymo komiteto ataskaitą dėl ES įsipareigojimų pagal Orhuso konvenciją dėl teisės gauti informaciją, visuomenės dalyvavimo priimant sprendimus ir teisės kreiptis į teismus aplinkosaugos klausimais vykdymo, ECE/MP.PP/C.1/2009/2/Add.1. Prieiga per internetą: <http://www.unece.org/fileadmin/DAM/env/pp/compliance/CC-23/ece_mp.pp_c.1_2009_2_add.1_eng.pdf> [žiūrėta 2013-02-25].
 17. ES stojimo į EŽTK susitarimo projekto komentaras. Prieiga per internetą: <http://www.coe.int/t/dlapil/cahdi/source/Docs%202011/CDDH-UE_2011_16_final_en.pdf> [žiūrėta 2013-03-11].

Konferencijų ir seminarų medžiaga

18. BETZ, N. *Mixed Agreements – EC and EU*. Konferencijos “The European Union in International Affairs Conference – GARNET 2008” medžiaga. Prieiga per internetą: <http://www.ies.be/files/repo/conference2008/EUinIA_V_4_Betz-revised.pdf> [žiūrėta 2013-04-05].
19. BUNGENBERG, M. *The Common Commercial Policy after Lisbon*. Paper presented at the Hebrew University Jerusalem, 14 July 2008. Prieiga per internetą: <<http://www.google.com/url?sa=t&rct=j&q=marc%20bungenberg%20%20hebreu%20university&source=web&cd=1&cad=rja&ved=0CDgQFJA>>

A&url=http%3A%2F%2Fmicro5.msc.huji.ac.il%2F~iasei%2Fdocuments%2FLisbon_Papers%2Fiasei_bungenberg.doc&ei=gNtRUbC5GayQ4gTo8YGIDg&usg=AFQjCNGihYBrkFw89SDx9ncAlzjwiLEeYQ&bvm=bv.44342787,d.bGE> [žiūrėta 2013-03-26].

Kalbos, straipsniai spaudoje

20. “Netherlands in no rush to ratify Serbia's SAA”. *SETimes*, 2011. Prieiga per internetą: <http://www.setimes.com/cocoon/setimes/xhtml/en_GB/features/setimes/features/2011/06/09/feature-01> [žiūrėta 2013-04-05].
21. 2011 m. gruodžio 13 vyriausiosios įgaliotinės baronienės C. Ashton kalba Europos Parlamente apie bendrąją saugumo ir gynybos politiką. Prieiga per internetą: <http://www.eu-un.europa.eu/articles/en/article_11695_en.htm> [žiūrėta 2013-03-19].
22. Borger J. EU Anger over British stance on UN statements. *The Guardian*, 2011-10-20. Prieiga per internetą: <<http://www.guardian.co.uk/world/2011/oct/20/uk-eu-un-statements-wording>> [žiūrėta 2013-03-20].
23. David Cameron kalba *Bloomberg*, 2013-01-23. Prieiga per internetą: <<https://www.gov.uk/government/speeches/eu-speech-at-bloomberg>> [žiūrėta 2013-05-16].
24. EK prezidento įžanginis žodis 2010 m. Pasauliniame Ekonomikos Simpoziume. Prieiga per internetą: <<http://www.global-economic-symposium.org/review-2010/table-of-contents/welcome-addresses-1/jose-manuel-barroso>>.
25. *EU backs new transparency standards for investor-state dispute settlement*. Europos Komisija, Naujienos, 2013-02-11. Prieiga per internetą: < <http://trade.ec.europa.eu/doclib/press/index.cfm?id=868>> [žiūrėta 2013-03-24].

26. *EU takes key step to provide legal certainty for investors outside Europe.* Europos Komisija, Naujienos, 2012-12-12. Prieiga per internetą: <<http://trade.ec.europa.eu/doclib/press/index.cfm?id=854>> [žiūrėta 2013-03-24].
27. EVT prezidento kalba Chatham House, Londone, 2012 m. gegužės 31 d. „Europe on the World Stage“. Prieiga per internetą: <http://www.eu-un.europa.eu/articles/en/article_12234_en.htm> [žiūrėta 2013-03-19].
28. *Pakistan's flood-hit economy set for major trade boost from EU Commission proposal.* ES pranešimas spaudai, IP/10/1299, 2010-10-07. Prieiga per internetą: < http://europa.eu/rapid/press-release_IP-10-1299_en.htm> [žiūrėta 2013-03-24].
29. MILLER, V. *The Lisbon Treaty: choosing a High Representative of the Union for Foreign Affairs and Security Policy.* UK Parliament. Prieiga per internetą: <www.parliament.uk/briefing-papers/SN05223.pdf> [žiūrėta 2013-04-03].

Kita informacija

30. *Air service agreements between Member States and third countries.* ES teisės aktų santraukos. Prieiga per internetą: <http://europa.eu/legislation_summaries/transport/air_transport/l24260_en.htm> [žiūrėta 2013-03-21].
31. Jungtinių Tautų Sutarčių duomenų bazė. Prieiga per internetą: <http://treaties.un.org/pages/ViewDetails.aspx?src=TREATY&mtdsg_n_o=XXIII-3&chapter=23&lang=en> [žiūrėta 2013-03-01].
32. Europos Komisijos sudarytas mišrių susitarimų, prie kurių pridėtos deklaracijos dėl kompetencijos, sąrašas. Prieiga per internetą: <<http://ec.europa.eu/world/agreements/viewCollection.do?fileID=58585>> [žiūrėta 2013-02-06].

33. Europos Sąjungos reikalų koordinavimas Lietuvoje, URM. Prieiga per internetą: <<http://www.urm.lt/index.php?-969318128>> [žiūrėta 2013-04-05].
34. EU Policy-Making: The Role of Council Working Parties. Prieiga per internetą: <http://publishing.eur.nl/ir/repub/asset/1743/NIG1-04_abstract.pdf> [žiūrėta 2013-04-05].
35. KEINYS, S. *et al.* (red.). *Dabartinės lietuvių kalbos žodynas*. Šeštas (trečias elektroninis) leidimas. Lietuvių kalbos institutas, 2006. Prieiga per internetą: <<http://dz.lki.lt>> [žiūrėta 2013-03-11].

Interviu

36. Interviu su Europos Komisijos Teisės tarnybos pareigūnu, besispecializuojančiu ES išorinių santykių teisės srityje, Briuselis, 2011 m. gegužės 20 d.
37. Interviu su Europos Sąjungos Tarybos Generalinio sekretoriato Teisės tarnybos pareigūne, besispecializuojančia ES išorinių santykių teisės srityje, Briuselis, 2011 m. gegužės 19 d.
38. Interviu su Europos Sąjungos Teisingumo Teismo teisėju prof. Koen Lenaerts, Liuksemburgas, 2008 m. vasario 27 diena.
39. Interviu su Europos Sąjungos Teisingumo Teismo generaliniu advokatu prof. Miguel Poiares Maduro, Liuksemburgas, 2008 m. vasario 28 diena.

Publikacijų disertacijos tema sąrašas

1. LIMANTAS, M. Europos Sąjungos ir valstybių narių dalyvavimas mišriuose susitarimuose: pozicijų priėmimas. *Mokslo darbai. Teisė*, vol. 83, 2012, p. 187-200.
2. LIMANTAS, M. Mišrių susitarimų ir Europos Sąjungos kompetencijos suteikimo principo santykis. *Mokslo darbai. Teisė*, vol. 80, 2011, p. 81-94.